

T.C

**TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HALVETÎ TEKKELERİNİN OSMANLI PADİŞAHLARI VE
DEVLET RİCALİ İLE İLİŞKİLERİ: ŞEMSİYYE VE SİVÂSİYYE**

Hazırlayan

Özden AYDIN

Tarih Anabilim Dalı

Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı

Doktora Tezi

Danışman

Prof. Dr. Ali AÇIKEL

TOKAT-2019

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Ali Açık el danışmanlığında hazırlamış olduğum “Halvetî Tekkelerinin Osmanlı Padişahları ve Devlet Ricalı ile Olan İlişkileri: Şemsîyye ve Sivâsîyye” adlı Doktora tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Özden AYDIN

İmza

HALVETİ TEKKELERİNİN OSMANLI PADİŞAHLARI VE DEVLET RİCALİ İLE İLİŞKİLERİ: ŞEMSİYYE VE SİVÂSİYYE

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 18/02/2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Ömer DEMİREL

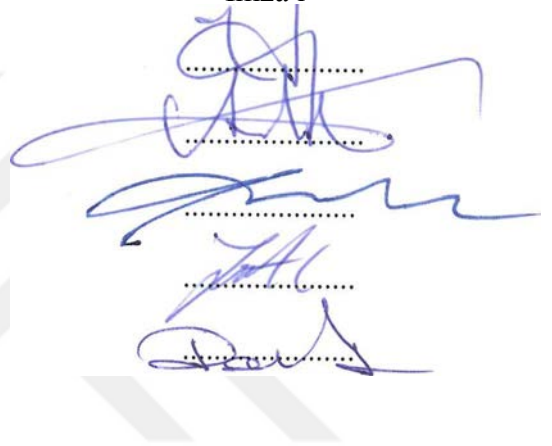
Üye : Prof. Dr. Ali AÇIKEL

Üye : Prof. Dr. Alpaslan DEMİR

Üye : Doç. Dr. Zafer KARADEMİR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İsa TAK

İmza 1

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 31/01/2019 tarih ve 11/07. sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

Mühür

İmza

TEŞEKKÜR

Bu uzun soluklu çalışma boyunca destek, anlayış, sabır ve hoşgörülerini esirgemeyen sevgili aileme teşekkürlerimi borç bilirim. Vukufiyeti ile müselleme, deneyimleriyle yolumu aydınlatan, görüşleri ile kolaylık sağlayan, kıymetli hocam Prof. Dr. Ali Açıklık'e müteşekkirim. Ayrıca sürekli iletişimde bulunduğum, moral ve motivasyon destekli katkılarından dolayı, güler yüzü ve gönlü ile müsemma olan sevgili hocam Prof. Dr. Songül Çolak'a teşekkür ederim. Tezin son aşamalarında güncellenen arşiv belgelerini temin etmemde yardımları dokunan Arş. Gör. Metin Aydar ve Yüksek Lisans öğrencisi Kübra Kabakçioğlu'nu sevgiyle anıyorum.

Halvetî tarikatının usûl, erkân gibi ıstılahları hakkında kendisine danıştığımız ve her türlü müşkilatımızı sabırla dinleyip, desteklerini esirgemeyen, ilmiyle referans olan Şemsîyye, Sivâsîyye, Şirînîyye postnişini muhterem Şeyh Bâkî Baba Sivâsî Efendi'ye kalbi şükranlarımı sunarım. Konuyu mevcut kaynaklar dışında, içeriden bakmamızı ve değerlendirmemizi sağlayan aile efradından manevi annem Leman Gökseyitoğlu'na ve komşumuz DSİ 19. Bölge Müdürlüğü, Müdür Yardımcılığı'ndan emekli Sayın Fikret Özgüneş Beyefendi nezdinde Sivâsî ailesine alakalarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca İstanbul'da Eyüp-Nişanca semtinde bulunan Sivâsî Türbeleri'nin fotoğraflarını çekip, ulaştıran Yusuf Gedikli'ye teşekkür ederim.

Özden AYDIN

ÖZET

Tasavvuf, Osmanlı dini ve sosyal tarihinin çok önemli bir parçasıdır. Hal böyleyken, Osmanlı tarihine ışık tutabilen çalışmalar içerisinde din ve dini zümreler eksenli çalışmalar nispeten azdır. Bu alan üzerinde titizlikle durulması gereken ciddi araştırmaları da beraberinde getirir. Özellikle tarikatler boyutunda ele alındığı zaman bazı yanlar ihmal edilip bazı yanlara fazlaca ağırlık verildiği olmuştur. Bütün bunlara karşın, Osmanlı dönemi tasavvuf ve sufi camia ile ilgili açıklığa kavuşturulmamış yığınla konu mevcuttur.

İşte bu çalışma da Osmanlı Devleti'nde mevcut tasavvuf camiası içerisinde en kalabalık zümrelerden biri olan Halvetîyye tarikatının Şemsîyye kolu ve ona bağlı olan Sivâsîyye, Nûrîyye, Sûzîyye ve Şirînîyye şubeleri incelenmiştir. Birinci Bölümde; öncelikle bazı temel kavramların gerek sözlük gerekse tasavvuf literatüründeki manaları açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra Halvetîyye tarikatının tarihçesi, kurucu şeyhleri, tarikat silsilesi, tarikatın kol ve şubelerinin ortaya çıkışları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci Bölümde; çalışmanın ana konusunu oluşturan Şemsîyye kolu ve şubelerinin kurucu şeyhlerinin tasavvufi geçmişleri konu edinilmiştir. Üçüncü Bölümde; Şemsîyye, Sivâsîyye ve Nûrîyye'nin şeyh ve halifeleri tarafından Zile, Sivas, İstanbul ve Balkan'lara kadar olan Osmanlı sahasında kurulan tekkeler ve vakıfları arşiv kaynakları ışığında değerlendirilmiştir. Son Bölümde ise; kurucu şeyhlerin Osmanlı padişah ve bürokrasisiyle olan ilişkileri, Osmanlı ulemâsı ile Sivâsî şeyhleri arasında vuku bulan tartışmalar mülâhaza edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Halvetîyye, Tekke, Vakıf

ABSTRACT

Mysticism is a very important part of Ottoman religious and social history. Nevertheless, studies that shed light on Ottoman history have relatively few religious and religious studies. This area brings with it serious research that needs to be meticulously studied. Particularly when it was discussed in the size of the tariqas, some sides were neglected and some sides were given more weight. In spite of all these, there is an unspecified series about mysticism and sufi community in the Ottoman period.

In this study, the Shemsiyye branch of the Khalwatiyya tariqa which is one of the most crowded groups in the existing mysticism community in the Ottoman State and the branches of Sivasiyye, Nûrîyye, Suziyye and Şiriniye connected to it were examined. In the first part; first of all, some basic concepts in both lexicography and Sufi literature have been explained. Then, the history of the Khalwatiyya order, the founding sheikhs, the order of the sect, the emergence of branches and branches of the sect were given. In the second part; the main subject of the study is the mystical histories of the founding sheikhs of the Shemsiyye branch and its branches. In the third part; the dervish lodges and foundations established by the sheikhs and caliphs of Shemsiyye, Sivasiyye and Nûrîyye in the Ottoman area from Zile, Sivas, Istanbul and the Balkans were evaluated in the light of archival sources. In the last section; the relations between the founding sheikhs and the Ottoman sultanate and the bureaucracy and the discussions between the Ottoman ulama and Sivâsî sheikhs were considered.

Key Words: Ottoman State, Khalwatiyya, Dervish Lodge, Foundation

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
POSTNİŞİNLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: HALVET KAVRAMI VE HALVETİYYE TARİKATININ TARİHÇESİ	7
1.1. Halvet Kelimesinin Manası, Tatbiki Ve Halvetî Zikir Usûlleri	7
1.1.1. Halvet Kelimesinin Manası	7
1.1.2. Halvet Uygulaması	9
1.1.3. Halvetîyye Tarîkatı Zikir ve Ayin Usûlleri	11
1.2. Halvetîyye Tarîkatı Tarihçesi	13
1.3. Halvetîyye Tarîkatı Kurucu Pîrleri.....	14
1.3.1. Şeyh Ömer Halvetî	14
1.3.2. Şeyh Yahyâ Şirvanî	15
1.4. Halvetîyye Tarîkatı Silsilesi.....	18
1.5. Anadolu'da Halvetîlik	19
1.5.1. Halvetîyye Tarîkatının Anadolu'daki İlk İzleri.....	19
1.5.1.2. Seyyid Yahyâ Şirvânî'nin Halifeleri ve Anadolu'daki Faaliyetleri	22
1.6. Halvetîyye Tarîkatı Kolları ve Şubeleri	27
1.6.1. Rûşenîyye	28
1.6.2. Cemâlîyye.....	28
1.6.3. Ahmedîyye	29
1.6.4. Şemsîyye	30
1.6.4.1. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Silsilesi.....	31
1.6.4.2. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Şubeleri	32

1.6.4.3. Halvetîyye-Şemsîyye Kolu Postnişînleri.....	35
--	----

BÖLÜM 2: HALVETÎYYE TARİKATI ŞEMSÎYYE KOLUNUN SÛZÎYYE, SIVÂSÎYYE, NÛRÎYYE VE ŞİRÎNÎYYE ŞUBELERİ KURUCU POSTNİŞÎNLERİ..... 43

2.1. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu.....	44
2.1.1. Şemseddin Sivâsî'nin Hayatı, Eğitimi, Halifeleri ve Eserleri.....	44
2.1.1.1. Ailesi ve Ahfadı.....	46
2.1.1.2. Eğitimi ve Şeyhliği.....	48
2.1.1.3. Vefatı.....	54
2.1.1.4. Halifeleri.....	58
2.1.1.5. Eserleri.....	64
2.2. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Sûzîyye Şubesi.....	67
2.2.1. Ahmed Sûzî'nin Hayatı, Eğitimi, Halifeleri ve Eserleri.....	67
2.2.1.1. Ailesi ve Ahfadı.....	67
2.2.1.2. Eğitimi ve Şeyhliği.....	68
2.2.1.3. Vefatı.....	71
2.2.1.4. Halifeleri.....	75
2.2.1.5. Eserleri.....	77
2.3. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Sivâsîyye Şubesi.....	78
2.3.1. Abdülmecid Sivâsî'nin Hayatı, Eğitimi, Halifeleri ve Eserleri.....	79
2.3.1.1. Ailesi ve Ahfadı.....	80
2.3.1.2. Eğitimi ve Şeyhliği.....	82
2.3.1.3. Vefatı.....	87
2.3.1.4. Halifeleri.....	89
2.3.1.5. Eserleri.....	96
2.3.2. Sivâsîzâde Şeyh Abdülbâkî Efendi.....	97
2.3.2.1. Ailesi ve Ahfadı.....	98
2.3.2.2. Eğitimi ve Şeyhliği.....	99
2.3.2.3. Vefatı.....	100
2.4. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Nûrîyye Şubesi.....	100
2.4.1. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Hayatı, Ailesi, Eğitimi, Halifeleri ve Eserleri.....	101

2.4.1.1. Ailesi ve Ahfadı.....	102
2.4.1.2. Eğitimi ve Şeyhliği	103
2.4.1.3. Vefatı	108
2.4.1.4. Halifeleri	114
2.4.1.4.1. Midilli'deki Halifeleri	115
2.4.1.4.2. İstanbul'daki Halifeleri	116
2.4.1.5. Eserleri	134
2.5. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Şirînîyye Şubesi.....	136
2.5.1. İskender Naci Şirîn Baba'nın Hayatı, Eğitimi, Halifesi ve Eserleri.....	136
2.5.1.1 Ailesi.....	136
2.5.1.2. Eğitimi ve Şeyhliği	136
2.5.1.3. Vefatı	137
2.5.1.4. Halifeleri	137
2.5.1.5. Eserleri	138
2.5.2. Şeyh Seyyid Bâkî Baba Sivâsî	138

BÖLÜM 3: HALVETÎ TARİKATI ŞEMSÎYYE, SIVÂSÎYYE VE NÛRÎYYE

TEKKELERİ VE VAKIFLARI

3.1 Halvetî Tarîkatı Şemsîyye Kolu Tekkeleri	142
3.1.1 Zile'deki Şemsîyye-Sûzîyye Tekkeleri	142
3.1.1.1. Şeyh Muharrem Efendi Tekkesi	142
3.1.1.2. Müftüoğlu Tekkesi (Şemsîyye-Sûzîyye Tekkesi)	142
3.1.2. Sivas'taki Tekke: Şemseddin Sivâsî Dergâhı.....	144
3.1.2.1. Tanzimat Döneminde Dergâhın Harap Olması ve Tamir Masrafları	147
3.1.2.2. Cumhuriyet Döneminde Şemseddin Sivâsî Dergâhı	147
3.1.3. Köprülü'deki Şemsîyye Dergâhı	149
3.2. Halvetî Tarîkatı Sivâsîyye Ve Nûrîyye Şubeleri Tekkeleri	152
3.2.1. İstanbul'daki Tekkeler.....	153
3.2.1.1. Sivâsî Tekkesi (Eyüp-Nişanca)	153
3.2.1.1.1. Abdülmecid Sivâsî'nin Türbesi (Büyük Türbe)	156
3.2.1.1.2. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Türbesi (Küçük Türbe)	156
3.2.1.1.3. Sivâsî Tekkesi Haziresinde Medfun Olan Meşâyh-i Kirâm	157

3.2.1.2. Yavsî Baba Tekkesi	160
3.2.1.3. Mehmed Ağa Tekkesi.....	163
3.2.1.4. Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi	164
3.2.1.5. Emîr Buhârî Tekkesi.....	165
3.2.1.6. Şemsi Paşa Tekkesi	165
3.2.1.7. Atik Vâlide Tekkesi.....	166
3.2.1.8. Dırağman/Draman Tekkesi (Tercüman Yunus Tekkesi).....	166
3.2.1.9. Hacı Ehvadüddin (Evhad) Tekkesi.....	167
3.2.1.10. Sertarîk Tekkesi	168
3.2.1.11. Boyalı Mehmed Paşa Tekkesi (Nişancı Paşa-yı Cedid Tekkesi)	169
3.2.1.12. Cemaleddin Uşâkkî Tekkesi	170
3.2.1.13. Karabaş Tekkesi	170
3.2.1.14. Mirâhûr (İmrahor) Tekkesi.....	171
3.2.1.15. Hamza Efendi Tekkesi (Hamzazâde Tekkesi ve Paşmak-ı Şerîf Tekkesi)	172
3.2.1.16. Muabbir Tekkesi.....	173
3.2.1.17. Hakîkîzâde Osman Efendi Tekkesi	174
3.2.1.18. Aydınoğlu Tekkesi	174
3.2.1.19. Mimar Acem Tekkesi	174
3.2.1.20. Çerağcı Mescidi.....	174
3.2.1.21. Yeni Valide Camii/Valide-i Cedid Camii	175
3.2.1.22. Üsküdar Orta Camii.....	175
3.2.1.23. Hoca Ferhad Mescidi.....	175
3.2.1.24. Atik Ali Paşa Tekkesi/Kasım Çelebi Tekkesi	175
3.2.1.25. Hekim Çelebi Tekkesi	175
3.2.1.26. Bayrampaşa Tekkesi.....	176
3.2.1.27. Sufiler (Sofular) Tekkesi/Ekmele Tekkesi	176
3.2.1.28. Ferruh Kethüda Tekkesi	176
3.2.1.29. Zıbın-ı Şerîf Tekkesi (Nûrî Efendi Tekkesi)	177
3.2.2. İstanbul Dışındaki Tekkeler	179
3.2.2.1. Midilli'deki Tekke	179
3.2.2.2. Edirne Sivâsî Tekkesi	179

3.2.3. Diğer Tekkeler.....	180
3.3. Şemseddîn Sivâsî'nin Vakıfları	181
3.3.1. İşhan Tuzlası Vakıfları	182
3.3.2. Tokat'taki Vakıf Gelirleri.....	184
3.3.3. Sivas'taki Vakıflı Binalar	184
3.3.3.1. Şems Camii.....	184
3.3.3.2. Şems-i Sivâsî Sıbyan Mektebi.....	185
3.3.3.3. Şems-i Sivâsî Çeşmesi.....	186
3.3.3.4. Paşabostanı Hamamı.....	186
3.3.4. Şeyh Müeyyed Efendi Vakıfları.....	186
3.4. Abdülmecid Sivâsî Tekkesi Vakıfları	189
3.4.1. Dergâh, Bahçe, Çeşme ve Suyolları Vakıfları	190
3.4.2. İzmit Baba Sultan ve Osman Bey Malikânesi Vakıfları	194
3.4.3. Abdüssinan ve Havza Saçlı Dede Vakıfları	196
3.4.4. Sivas'taki Medrese ve Kütüphane Vakıfları	197
3.5. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Midilli'deki Tekkesi Vakıfları	198

BÖLÜM 4: ŞEMSİYYE KOLU ŞEYHLERİNİN OSMANLI PADİŞAHLARI VE DEVLET RİCALİ İLE MÜNASEBETLERİ..... 200

4.1. Şemseddin Sivâsî'nin Dönemindeki Padişahlar Ve Devlet Ricali İle Olan Münasebeti.....	201
4.1.1. Sivas Valisi Hasan Paşa ile Münasebeti.....	201
4.1.2. Sultan II. Selim ile Münasebeti	201
4.1.3. Sultan III. Murad ile Münasebeti	201
4.1.4. Sultan III. Mehmed ile Münasebeti.....	203
4.1.4.1. Şemseddin Sivâsî'nin Eğri Seferi ve Haçova Meydan Muharebesi'ne İştirakı.....	203
4.1.4.1.1. Eğri Seferine Giden Süreç	204
4.1.4.1.2. Şemseddin Sivâsî'nin Eğri Seferine İştirakı	205
4.1.4.1.3. Sefer Hazırlıkları ve İstanbul'a Yolculuk	206
4.1.4.1.4. Eğri Kalesi'nin Fethi ve Haçova Meydan Muharebesi (26 Ekim 1596).....	208

4.1.4.1.5. Sultan III. Mehmed'e Nasihati.....	211
4.1.5. Şeyh Receb Sivâsî Dönemi ve Karayazıcı İsyanında Sivâsîler	211
4.2. Abdülmecid Sivâsî'nin Dönemindeki Padişahlar ve Devlet Ricali İle Olan Münasebeti.....	212
4.2.1. Sultan III. Mehmed ile Münasebeti.....	212
4.2.1.1. Reisülküttab Musallî (Lâlî) Efendi ile Münasebeti	213
4.2.2. Sultan I. Ahmed ile Münasebeti	213
4.2.2.1. Şeyhülislâm Çelebi Mehmed Efendi ile Münasebeti	220
4.2.3. Sultan II. Osman'ın Öldürülmesi Sürecinde Abdülmecid Sivâsî'nin Rolü.....	222
4.2.4. Sultan I. Mustafa'nın İkinci Saltanatında Abdülmecid Sivâsî'nin Rolü ...	225
4.2.5. Sultan IV. Murat ile Münasebeti	227
4.2.5.1. Hamzavîler ile İlişkiler	228
4.2.5.2. Bursa'ya Sürgün Hadisesi	231
4.2.6. Sadrazam Tabanı Yassı Mehmed Paşa ile Münasebeti.....	232
4.2.7. Şeyhülislâm Yahya Efendi ile Münasebeti	232
4.2.8. Valide Kösem Sultan'ın Türbesi'ni İnşaa Ettirmesi.....	232
4.3. Sivâsîzâde Abdülbâkî'nin Sultan IV. Murad ile Münasebeti.....	233
4.4. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Dönemindeki Padişahlar ve Devlet Ricali İle Münasebeti.....	233
4.4.1. Derya Beyi Bâlîzâde Hasan Bey ile Münasebeti.....	235
4.4.2. Şeyhülislâm Yahya Efendi ile Münasebeti	235
4.4.3. Sultan İbrahim Döneminde Sadrazam Melek Ahmed Paşa'ya Nasihati ...	236
4.4.4. Sultan İbrahim'in Hâl Edilmesi ve Sadrazam Ahmed Paşa'nın Katli Hadisesi için Söyledikleri.....	239
4.4.5. Şeyh İbrahim Efendi'nin Saliha Sultan'ın Düğün Merasimine Davet Edilmesi.....	240
4.5. Kadızâdeliler ve Sivâsîler Tartışması.....	240
4.5.1. Kadızâdeliler Hareketinin Önderleri	243
4.5.1.1. Kadızâde Mehmed Efendi	243
4.5.1.2. Üstüvânî Mehmed Efendi	244
4.5.1.3. Vânî Mehmed Efendi.....	244
4.5.2. Kadızâdeliler ile Sivâsîler Arasındaki Tartışma Konuları	246

4.5.3. IV. Murad Dönemindeki Tartışmalar	248
4.5.4. I. İbrahim ve IV. Mehmed Dönemindeki Tartışmalar.....	253
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	261
KAYNAKÇA	268
EKLER	287
ÖZGEÇMİŞ	306

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Şeyh Şemseddin Sivâsî'nin Halifeleri Listesi.....	64
Tablo 2. Şeyh Abdülmecid Sivâsî'nin Vaizlik Yaptığı Camiler.....	87
Tablo 3. Şeyh Abdülmecid Sivâsî'nin Halifeleri Listesi	96
Tablo 4. Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Vaizlik Yaptığı Camiler.....	108
Tablo 5. Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Halifeleri Listesi	133
Tablo 6. Sivâsîyye-Nûrîyye Meşâyih ve Tekkeleri.....	179
Tablo 7. Bolu'daki Vakıf Köylerin Senelere Göre Taksitleri.....	194
Tablo 8. Abdülmecid Sivâsî'nin Medrese ve Kütüphanesi Vakfı Akarlarının Senelere Göre Taksit Miktarı	198

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.** Şemsîyye Kolunun Sivâsîyye, Nûrîyye, Sûzîyye ve Şirînîyye Şubeleri
Kurucu Postnişînleri..... 43
- Şekil 2.** Köprülü'ye Teşrif Eden Şeyh Ahmed Efendi ve Sonraki Şeyhler..... 151

POSTNİŞİNLER LİSTESİ

Halvetîyye-Şemsîyye Postnişînleri Listesi	42
Sivâsî Tekkesi Eyüp-Nişanca Postnişînleri	157
Yavsî Baba Tekkesi Postnişînleri	162
Mehmed Ağa Tekkesi Postnişînleri.....	163
Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi Postnişînleri	165
Dırağman/Draman Tekkesi (Tercüman Yunus Tekkesi) Postnişînleri.....	167
Hacı Ehvadüddin (Evhad) Tekkesi Postnişînleri	168
Sertarîk Tekkesi Postnişînleri	169
Boyalı Mehmed Paşa Tekkesi Postnişînleri.....	169
Karabaş Tekkesi Postnişînleri.....	171
Mirâhûr (İmrahor) Tekkesi Postnişînleri	172
Hamza Efendi Tekkesi Postnişînleri.....	172
Ferruh Kethüda Tekkesi Postnişînleri.....	177

KISALTMALAR

Abdizâde	: Hüseyin Hüsameddîn
age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
ags	: Adı geçen sözlük
agt	: Adı geçen tez
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bl	: Bölümü
Bk	: Bakınız
cm	: Santimetre
CÜİF	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Çev	: Çeviren
DBİA	: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
Def	: Defter
DT	: Doktora Tezi
DVİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed	: Editör
GÜİF	: Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Hocazâde	: Hocazâde Ahmed Hilmi
Hulvî	: Mahmut Celâleddîn el-Hulvî
Hzl	: Hazırlayan
ktp.	: Kütüphane

Lemezât : Lemezât-ı Hulvîyye

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

MÜİF : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Nazmî Efendi: Mustafa Nazmî Efendi

Necmü'l-Hüdâ: Necmü'l-Hüdâ fi Menâkıb Şeyh Şemseddîn-i Ebû's-Senâ

nr : Numara

Neş : Neşreden

öl : Ölüm tarihi

s : Sayfa

S : Sayı

Sade : Sadeleştiren

Tsz : Tarihsiz

TTK : Türk Tarih Kurumu

Vassâf : Hüseyin Vassâf Efendi

VD : Vakıflar Dergisi

Vicdânî : Sadık Vicdânî

vr : Varak

Yay : Yayınları

YLT : Yüksek Lisans Tezi

GİRİŞ

Dünyalık şeyleri terk etmeye dayalı, kadim bir yaşam biçimi olan tasavvuf, Hz. Peygamber'in örnek yaşamı etrafında şekillenmiş ve O'ndan sonra şahsi pek çok gayretlerle tekâmülünü gerçekleştirmiştir. Zamanla ekolleşen bu tasavvufî anlayış tarîkatlar vasıtasıyla yayılmıştır. Tarîkatlar meşrep farklılıkları nedeniyle çeşitlilik arz eder.

Tarîkatlar, kurucuları olan sufilerin ve onları takip eden müritlerinin faaliyetleri neticesinde toplumun bütün kesimlerini derinden etkilemeyi başarmışlardır. Özellikle, Selçuklu ve Osmanlı kültüründe kendini önemli ölçüde hissettirmişlerdir. Tarîkat şeyhleri devrin sultanlarıyla yakın ilişki içerisinde buldukları gibi bazen de muhalif tavırları nedeniyle takibata uğramışlar ve hatta ölüme mahkûm edilmişlerdir.

XIV. yüzyılda Azerbaycan'da kurulup, gelişerek Anadolu'da en yaygın tarîkatlardan birisi olan Halvetîlik, dört ana kol ile bu kolların da pek çok şubeye ayrılmasından dolayı tasavvuf tarihinde *tarîkat fabrikası ya da kuluçkası* olarak da anılmıştır. Bu dört ana kol Rûşenîyye, Cemâlîyye, Ahmedîyye ve Şemsîyye'dir. Bu mezkûr kollar birçok talî şubeye ayrılarak dünyanın pek çok bölgesine yayılmıştır. Çalışma konumuz olan Şemsîyye kolu Sivâsîyye, Nûrîyye ve Sûzîyye şubelerine ayrılmıştır.

İşte bu çalışma, 16. asrın sonlarıyla 17. asrın ilk yarısına damgasını vuran Sivas ve İstanbul'un en büyük şöhretlerinden biri olarak kabul edilen Halvetîyye tarîkatının Şemsîyye kolu müessisi Şeyh Şemseddin Sivâsî, Sivâsîyye kolu kurucusu Abdülmecid Sivâsî ve Nûrîyye kolunun önderi Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin gerek Sivas ve gerekse İstanbul'daki dergâh, medrese, kütüphane, köprü, cami ve çeşmeden oluşan büyük yapı toplulukları yanında özellikle Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifeliği ile birlikte Midilli'ye kadar uzanan vakıflı tekke yapılarının fonksiyonları ile bu müesseselerin III. Murad (1574-1595), III. Mehmed (1595-1603), I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618/1622-1623), Genç Osman (1618-1622), IV. Murad (1623-1640), I. İbrahim (1640-1648) ve IV. Mehmed'in (1648-1687) dönemlerinin siyasi olaylarına etkilerini mevcut literatür ve arşiv kaynakları yardımı ile ele almayı amaçlamaktadır.

Tezin ana teması hakkında bugüne kadar birçok bilimsel inceleme yapılmış ve yayınlar ortaya konmuştur. Bu çalışmalar içerisinde menâkıbnameler ilk sırada yer almaktadır. Özellikle Şemseddin Sivâsî'nin hem yeğeni hem de müridi olan Şeyh Receb Sivâsî tarafından kaleme alınan *Necmü'l-Hüdâ fi Menakıbı's-Şeyh Şemseddîn Ebû'-Senâ*¹ adlı eser sadece Şems-i Sivâsî'nin hayatına ışık tutacak şekilde olmayıp, tarîkat silsilesinde yer alan diğer sufiler, halifeler ve ailesini de kapsayacak şekilde geniş bilgi vermektedir. Diğer bir menâkıbnâme de Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifesi ve Mehmed Ağa Tekkesi şeyhi olan Mustafa Nazmî Efendi tarafından yazılan *Hediyetü'l-İhvân*² adlı eserdir. Eser yedi bölümden oluşmaktadır. Şemseddîn Sivâsî ile ilgili bilgiler Necmü'l-Hüdâ'dan alınmış olup farklı bir bilgi verilmemiştir. Eserin en önemli kısmı hiç şüphe yok ki Abdülmecid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî hakkında verilen bilgilerdir. Çalışmamızı Necmü'l-Hüdâ ve Hediyetü'l-İhvân'dan derlediğimiz bilgilerle vücuda getirmeye çalıştık. Her iki eserde mezkûr şeyhlerin hayatlarına dair ayrıntılı bilgiler vermelerine rağmen, dönemin siyasi ve askeri olaylarında mübalağ ettikleri hususlarında olduğu görülmüştür. Bu bilgiler tarihi kaynakların kılavuzunda ilmi süzgeçten geçirilerek değerlendirilecektir.

Bu eserlerden başka Hocâzâde Ahmed Hilmi'nin *Ziyâret-i Evliya*³'sı, Osmanzâde Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ*⁴'sı, Cemâleddin Hulvî'nin *Lemezât-ı Hulvîyye ez Lemezât-ı Ulviyye (Büyük Velilerin Tatlı Halleri)*⁵'si, Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vakâiyü'l-Fuzalâ*⁶'sı, Bağdatlı İsmail Paşa'nın *Hediyetü'l-Ârifîn*⁷'i, Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*⁸, Mehmed Süreyya'nın *Sicil-i Osmanî*⁹ istifade

¹ Eser M. Fatih Güneren tarafından yayına hazırlanmıştır. M. Fatih Güneren, *Hidâyet Yıldızı Şems-ed-dîn-i Sivâsî Hazretlerinin Menkıbeleri*, Seçil Ofset, İstanbul 2010.

² Osman Türer, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat –Halvetilik Örneği- Mustafa Nazmî Efendi'nin Hediyetü'l-İhvân'ı*, İnsan Yay., İstanbul 2011.

³ Ahmed Hilmi Hocâzâde, *Ziyâret-i Evliyâ*, Maarif Matbaası, İstanbul 1320.

⁴ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr-ı Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, Cilt I-V, Kitabevi, İstanbul 2006.

⁵ Mahmud Cemâleddin el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulvîyye ez Lemezât-ı Ulviyye (Büyük Velilerin Tatlı Halleri)*, hzl. Mehmet Serhan Tayşi, MÜİF Yayınları Nu. 68, İstanbul 1993.

⁶ Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'mâniyye ve Zeyleri Vakâiyü'l-Fuzalâ*, Cilt II-IV, hzl. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989.

⁷ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin (Keşfu'z-Zunûn Zeyli)*, İstanbul 1945-47.

⁸ Mehmed Tahir Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, hzl. A. Fikri Yavuz-İsmail Özel, Cilt I, Meral Yayınevi, İstanbul 1972.

⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî I-V*, hzl. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları-30, İstanbul 1996.

ettiğimiz diğer ana kaynaklardır.

Şemsîyye'nin kurucusu olan Şeyh Şemseddin Sivâsî ve Sivâsîyye'nin kurucusu Şeyh Abdülmecid Sivâsî ile Nûrîyye'nin kurucusu Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı şeyhlerin ilmi ve tasavvufi kimliklerinin ön planda olması nedeniyle ilahiyatçılar ve bir kısmı ise onların şairlik yönleri sebebiyle de edebiyatçılar tarafından yapılmıştır. İlahiyat alanında doktora düzeyindeki Cengiz Gündoğdu'nun *Abdülmecid Sivâsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* ve İbrahim Baz'ın *Abdülehad Nûrî-i Sivâsî Hayatı Eserleri Görüşleri* adlı müstakil çalışmalarından tezimizde azami ölçüde istifade edilmiştir. Bu doktora çalışmalarında *Necmü'l-Hüdâ'* ve *Hediyyetü'l-İhvân* adlı kaynak eserler yardımı ile Pîrlerin hayatlarına ve eserlerine dair ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu çalışmalarda Osmanlı Arşiv malzemesinden hiç istifade edilmemiştir. Tezimizde, hem mevcut doktora çalışmalarında kullanılan kaynak eserler hem de Osmanlı Arşiv malzemesi tarihi bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Tez çalışmasında zaman olarak bir sınırlama getirilmemiştir. Mekân olarak ise İstanbul, Anadolu ve Balkanlar seçilmiştir. Halvetîyye tarîkatinin Şemsîyye kolu Sivas'ta zuhur etmiş ve ilk tekke kurulmuştur. 1600 yılından itibaren Abdülmecid Sivâsî tarafından İstanbul'da, 1620'lerden sonra da Balkanlar, özelde ise Midilli'de temsil edilir olmuştur. Yine bu süreçte Osmanlı coğrafyası içerisinde Halvetîyye tarîkati Şemsîyye, Sivâsîyye, Nûrîyye ve Sûzîyye kolları mensupları tarafından birçok tekke kurulmuştur. Arşiv çalışması yapılmaya başlandığında görülmüştür ki, bu tekkelerde mezkûr kolların kurucu şeyhlerinin vefatlarının ardından aile bireyleri tarafından Halvetî tarikatı Şemsîyye, Sivâsîyye, Nûrîyye ve Sûzîyye kolu usûl ve zikir faaliyetleri 1925'te Türkiye'de tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar devam etmiştir. Bu nedenle tekkelerle ilgili bilgi verme süreci de 1925'e kadar devam ettirilmiştir. Şunu da eklemek gerekir ki 1985 yılında İskender Naci Şirîn Baba tarafından Şemsîyye, Sivâsîyye, Nûrîyye ve Sûzîyye tek çatı altında yeniden temsil edilmeye başlanmıştır. Vefatından sonra yerine halifesi Bâkî Baba Sivâsî'yi bırakmıştır.

Halvetî tarikatının Şemsîyye kolunun Şeyh Abdülmecid Sivâsî ile birlikte yaklaşık 1600'lerden itibaren İstanbul'da temsil edilir olması ve İstanbul'un özel statüsü dolayısıyla araştırmamızın tekkelerin kurulması ve kapatılmasına kadar oldukça uzun

zaman dilimi içerisinde ele alınmasına neden olmuştur. Tarikat şeyhlerinin Osmanlı sultanları ve bürokrasi sınıfıyla ilişkileri çerçevesinde incelenmeye çalışıldığında karşımıza devasa bir literatür çıkmıştır. Fakat konu itibarıyla Şemsîyye, Sivâsîyye ve Nûrîyye ile sınırlandırıldığı için mevcut çalışmaların tespitini biraz olsun kolaylaştırmıştır.

Çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılan hiç şüphesiz Halvetîyye tarikatının Şemsîyye kolundan Sûzîyye, Sivâsîyye kolundan da Nûrîyye diye bir şubenin zuhur ettiğini ortaya koymamız olacaktır. Mevcut çalışmalar özellikle Nûrîyye'yi ayrı bir şube olarak ele almamışlardır. Abdülehad Nûrî Sivâsî'yi Sivâsîyye'nin kurucusu olarak göstermişlerdir. Ahmed Sûzî'nin kurduğu Sûzîyye şubesinin varlığından ise hiç söz etmemişlerdir. Bu şekilde bir şube ayırımına gidilmesinin sebepleri oldukça sağlam veriler sunmak suretiyle ve özellikle literatür çalışmaları değerlendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Ahmed Sûzî'nin *Vasiyetnâmesi* böyle bir şubenin varlığı konusunda önemli ipuçları vermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu durum gelebilecek olan soruların cevaplarını vermeyi mümkün hale getirmektedir.

Şemsîyye, Sivâsîyye, Nûrîyye şubelerinin erkân, usûl ve tekke faaliyetlerinin hali hazırda devam edip etmediği konusunda yapılan araştırma bizi Şirînîyye şubesine ulaşmamızı sağlamıştır. Halvetîyye Cerrahîyye şeyhi Muzaffer Ozak'nin halifesi olan Şeyh İskender Naci Şirîn Baba'ya nisbet edilen Şirînîyye şubesini temsil eden Şeyh Bâkî Baba Sivâsî Efendi ile yaptığımız görüşmeler neticesinde muallakta kalan pek çok konuya açıklık getirilmiştir.

Diğer önemli bir husus da Sivâsîlerin Seyyid olup olmadığı konusu idi. Aile ile yaptığımız görüşmelerde “büyüklerden Seyyid olduğumuzu işittik” gibi sözler sarfetmeleri tezimizde böyle bir detayın incelenmesini zorunlu kılmıştır. Osmanlı Devleti'nde Seyyid ve Şerîf'lerin kayıtlarının tutulduğu *Nakibü'l-Eşrâf Defterleri* bu girift konuya açıklık getirmek gayesiyle inceleme kapsamına dâhil edilmiştir.

Şemseddin Sivâsî, Abdülmecid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî ile ilgili yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak; kelim, fıkıh, tasavvuf ve toplumsal konularda yoğunlaştığı görülmüştür. Bu eserler ayrı ayrı şeyhlerin Osmanlı siyasetiyle olan ilişkileri üzerine bazı bilgiler vermiş olmalarına rağmen, eksik ve dağınık kalmışlardır. Özellikle Şemseddin Sivâsî'nin Eğri Seferine katılması Necmü'l-Hüdâ'da tüm detayı ile

verilmesine karşın kısa bir bilgi ile geçiştirilmiştir. Bundan başka Abdülmecid Sivâsî'nin I. Mustafa ve Genç Osman dönemindeki rolüne dair her hangi bir bilgi mevcut değildir. Bu eksikliği döneme tanıklık eden Yeniçeri Solaklarından Hüseyin Tûgî'nin *Musîbetnâme* adlı eserinde verilen bilgilerin gidermesi çalışmaya farklı bir bakış açısı getirmiştir. Çünkü Hediyyetü'l-İhvân'da da bu konulara dair her hangi bir bilgi yoktur. Dolayısıyla mezkûr kaynağı referans alan çalışmalar bu değerlendirmeyi göz ardı etmiş olabilirler. Bir başka detay da Abdülmecid Sivâsî'nin Sultan I. Ahmed'e yazmış olduğu manzum bir *Nasihât-nâme*'dir. Bu Nâsihatnâme'ye ilk olarak Reşat Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'nde yer verilmiştir. Fakat buradaki manzum hali oldukça kısadır. Aile tarafından Sülemaniye Kütüphane'sine verilmeden evvel elimize geçen Sivâsîlere ait kitaplar içerisinde rastladığımız *Kitabu'l-İstihsân* adlı bir eserde bu Nasihât-nâme'nin bütün haline ulaştık.

Diğer bir husus da Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Sultan I. İbrahim'in hâl edilmesi ve Melek Ahmed Paşa'nın sadrazamlık dönemleriyle ilgili verdiği bilgiler, dolayısıyla olaylara tanıklık etmesi meselesidir. Halifesi Nazmî Efendi bu konuyu eserinde etraflıca vermiş ve dönemin kaynaklarına müracaat edilsin diye de bir dipnot düşmüştür. İbrahim Baz'ın eserinde bu meseleler hakkında bilgi olmaması dikkat çekicidir. Bu çalışma ile ilgili konunun eksikliği vakayinamelerden istifade etmek suretiyle genişletilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

IV. Murat dönemine damgasını vuran Sivâsîler-Kadızâdeliler tartışmaları da pek çok araştırmaya konu olmuştur. Tartışma konuları Fıkıh, Kelam ve Hadis temalı olmaları sebebiyle İlahiyatçılar tarafından çalışılmıştır. Sivâsîler ve Kadızâdeliler arasında cereyan eden bu tartışmalar, Osmanlı müverrihlerinin eserlerine yansımaları çalışmanın detaylandırılması açısından büyük fayda sağlamıştır. Bu müverrihler içerisinde Kâtip Çelebi'nin *Mîzânü'l-Hakk fî İhtiyâri'l-Ehakk* adlı eserinde mezkûr tartışmalara ilişkin değerlendirilmeleri konunun etraflıca incelenmesine katkı sağlamıştır. Tartışmalarla alakalı Kâtip Çelebi'nin eserindeki bahisleri tekrar eden Naîmâ Mustafa Efendi ve Peçevî tarihleri de incelenmiş ve ilgili olaylar değerlendirilmeye alınmıştır.

Tez çalışmasında Sivas ve İstanbul'da ana dergâh ve bundan türeyen tekkeler arasındaki ilişkiler de ele alınmaya çalışılmıştır. Tekkelerin vakıflarla desteklenmesi

çalışmayı ekonomik olarak da ele almayı gerekli kılmıştır. Bu sebeple Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde yer alan perakende evrak ve defter serileri çalışmanın en önemli belge grubunu oluşturmaktadır. Yine Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde yer alan evraklar, Sivas Ahkâm Defterleri, Sivas Salnâmeleri ve Sivas Şer'iyye Sicilleri taranmış, tespit edilen bilgiler değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Sivâsîlere ait vakıflar konusunda istifade ettiğimiz iki önemli çalışma Hasan Yüksel ve Ömer Demirel'e aittir. Sivas'taki vakıflara ışık tutan bu çalışmalar referans olarak alınmış ve arşiv belgelerindeki verilerle genişletilerek incelenmeye çalışılmıştır. Fakat İstanbul'daki vakıflara dair her hangi bir çalışma yoktur. Bu sebeple çalışma bu eksikliğin giderilmesine katkı sağlamıştır. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Midilli'deki vakıfları Necdet Yılmaz tarafından "*Bâli-zâde Hasan Bey'in Midilli Adasındaki Vakfiyesi*" başlığıyla çalışılmış olup yayınlanmamıştır. Bu vakfiye ayrıca değerlendirilmiştir.

Sivâsîlerin hali hazırda bulunan akrabaları ile iletişim kurularak onların bilgilerinden de istifade edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda İstanbul'da yaşayan son şeyh Hüseyin Şemsî Güneren'nin oğlu M. Fatih Güneren ile irtibat kurulmuştur. Yine Şeyh Hüseyin Şemsî Güneren'nin dedesi Şeyh Ahmed Efendi'nin kızı Emine Hanım'ın torunu Leman Gökseyitoğlu Hanımefendi ile yapılan sohbetler neticesinde bazı bilinmeyen ya da yanlış bilinen meseleler açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Buraya kadar ana hatlarıyla verilen bilgiler çerçevesinde Halvetî tarîkatının Şemsîyye ve Sivâsîyye kollarına ait tekkeler ve kurucu şeyhlerinin Osmanlı padişah ve yöneticileriyle ilişkileri aşağıda dört ana bölüm altında mevcut incelemeler, kaynak eserler, arşiv belgeleri ve sözlü tarih çalışmaları ışığında detaylı bir şekilde incelemeye tabi tutulmuştur.

BÖLÜM 1: HALVET KAVRAMI VE HALVETÎYYE TARİKATININ TARİHÇESİ

1.1. Halvet Kelimesinin Manası, Tatbiki Ve Halvetî Zikir Usûlleri

1.1.1. Halvet Kelimesinin Manası

Arapçada; *yalnız, تنها kalma ve tenhaya çekilme*¹⁰ anlamlarında kullanılan halvet kelimesi, Kamûs-ı Türkî’de; *biriyle tenhada konuşmak üzere yalnız kalıp birini içeriye almak, ibadet, zikir ve riyâzet ile meşgul olmak üzere تنها bir hücreye kapanma ve hamama girme* gibi daha geniş manaları taşıdığı ifade edilmektedir¹¹. Tasavvuf literatüründe ise halvet, *çile* kelimesinin karşılığı olarak yer bulmuştur. *Çile* kelimesi Farsçada kırk anlamına gelen *çihil* kelimesinden alınmıştır¹² ve bu tabir tasavvuf ehli arasında *erbaîn çıkarmak* şeklinde yorumlanmıştır.

Kırk sayısına işaret eden Kur’ân-ı Kerîm’in Arâf sûresinin 142. âyet-i kerîmesinde ise “*Musa ile otuz gece bana ibadet etmesi için sözleştik ve buna on gece daha ilave ettik, böylece Rabbi’nin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu...*” buyrulmaktadır. Görüldüğü üzere, Hz. Musa’nın Allah ile konuşmadan evvel toplamda kırk günü ibadet ve riyâzetle geçirmesi, halvetin de kırk güne tekabül etmesini göstermesi açısından önemlidir. *Halvetî* kelimesi ise halvete önem veren tarîkata mensup kişi için kullanılmaktadır¹³.

Tasavvufi manada halvet, *günahtan korunmak ve daha iyi ibadet etmek için ıssız yerlerde yaşamayı tercih etmek* demektir¹⁴. Yine şeyhin müridini *karanlık, dış dünyadan soyutlanmış bir yerde, belirli bir süre için koyması* şeklinde de tanımlanmaktadır¹⁵. Tasavvuf tarihinde sûfilerin halvete bakış açılarını göstermesi bakımından vahdet-i vücud felsefesinin en önemli temsilcisi olan İbnü’l-Arabî’ye göre halvet, “*Hiçbir insan ve meleğin olmadığı yerde ruhun gizlice Allah ile konuşmasıdır*”¹⁶. İmâm Gazalî göre halvet uygulamasını şu şekilde gerçekleştirir: “*Salik,*

¹⁰ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2001, s. 320.

¹¹ Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s. 578.

¹² Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 163.

¹³ Şemseddin Sami, a.g.s, s. 587.

¹⁴ Süleyman Uludağ, “Halvet”, *DVIA*, Cilt 15, İstanbul 1997, s. 386

¹⁵ Abdülhamit Budak, *Halvetî Tarikatının Osmanlı Toplum Yapısıyla Sosyo-Politik ve Kültürel Etkileşimi (XV. Yüzyıl Amasya Örneği)*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Çorum 2014, s. 53.

¹⁶ Türer, a.g.s, s. 78-79.

dış dünyaya ait bilgilerin göz ve kulak gibi duyu organlarından zihne gelmesini önlemek için tek başına karanlık bir odaya girer. Böyle bir yer bulamazsa bir örtüyle başını örterek dış dünya ile olan temasını keser”¹⁷.

Tasavvuf ehli, sâlikin ruhunu masivadan arındırmak amacıyla onu manevi bir keşfe hazırlamada önemli bir vasıta olarak gördükleri halvet uygulamasını bunu vurgulamak için Hz. Peygamber’in halvetten ve yalnızlıktan hoşlandığını, zaman zaman Mekke yakınlarındaki mağaraların en bahtlısı olan Hirâ’ya çekilip burada inziva hayatı yaşadığını ve itikâfa girdiğini örnek olarak göstermişlerdir¹⁸.

Halvetin kırk gün yapılmasıyla ilgili Abdülmecid Sivâsî *Mi’yâr-ı Tarîk* adlı eserinde, Âdem’in hamurunun yoğrulması ve kıvama gelmesi için kırk günlük bir süre geçtiğini, çocuğun ana rahmine düşmesiyle birlikte kırk günde nutfe, kırk gün sonra da mudğa olduğunu söylemektedir. O’na göre insan kırk yılda kemal bulur”¹⁹. Abdülmecid Sivâsî bu şekildeki değerlendirmesiyle maddi ve manevi hayat içerisinde kırk güne denk gelen çeşitli aşamaları eserinde verdiği örneklerle ifade etmeye çalışmıştır.

Annemarie Schimmel, bazı mutasavvıflar tarafından da kabul edilen Hz. Âdem’e Allah tarafından can verilmeden evvel kırk gün halvete çekildiğini, cennetten kovulduktan sonra gerçek bir sûfi oluncaya kadar Hindistan’da üç yüz yıl tövbe ve istiğfar ederek çile doldurduğunu söylemektedir²⁰.

Halvetin icra edildiği mekânlar; çoğunlukla mağaralar, mezarlar²¹, dağlar²² ve bazen de ağaç kovukları²³ gibi yerleşim alanlarından uzak olan yerler olabileceği gibi ibadethanelerin veya evlerin bir köşesinde küçük bir yer de olabilirdi. Halvet mekânları için ilk başlarda toplumdan uzak yerler seçildiği, bundaki amacın kişinin kendini çeşitli dış uyarıcılardan sakınmasının daha kolay olabileceği ve böylelikle kendilerini ibadete

¹⁷ Uludağ, agm, s. 387.

¹⁸ Uludağ, agm, s. 387.

¹⁹ Gündoğdu, agt, s. 139.

²⁰ Annemarie Schimmel, *Hallac Kurtar Beni Tanrıdan*, Çev. G. Ahmetcan Asena, Pan Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 35.

²¹ Ahmet Yesevi 63 yaşına geldiği zaman, yeraltında bir mezar kazdırıp, çile çıkarmış, halvete girmiştir. Bk. Mustafa Aşkar, “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye’nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”, *AÜİF Dergisi*, Cilt XXXIX, Ankara 1999 s. 540.

²² Kahire’de Mukattam dağı, Suriye’de Lükâm dağı, Beyrut’ta Lübnan dağları, Filistin’de Beytülmağdis dağı, Sina çölünde Tûr dağı örnek olarak gösterilebilir. Bilgi için bkz. Uludağ, *Halvet*, s. 386.

²³ Ömer Halveti’nin çınar ağacı kovuğunda üst üste 40 kez halvet ettiği kaynaklarda geçmektedir. Bk. Türer, age, s. 80-81; Vassâf, age, s. 94; Hocazâde, age, s. 32.

vermesindeki engellerin ortadan kalkacağına olan inançtır. Sonraki dönemlerde bu anlayış değişmiş ve kişinin Hakk'a vasıl olması için halktan uzak durmasına gerek olmayacağı sonucuna varmışlardır. Zira bu konuda Abdülmecid Sivâsî *Letâifü'l-Ezhâr* adlı eserinde “*Kişi halktan uzlet edip, kesretten kaçmalıdır. Çünkü kesret hürmetin azalmasına sebeptir. Ancak “halktan kaçayım, taki bana sâlih diye hürmet etsinler” dese, böyle hâlvet bir hastalıktır ki, hemen halka karışıp, nefse muhâlefet ederek onu mezellete düşürmektir*” şeklindeki ifadesiyle halvet etmenin önemini vurgulayıp, halktan uzak bir yerde halvet etmenin gerekleri üzerinde dururken, sâlih diye anılmak için halktan tamamen ayrı kalmanın da sakıncasını dile getirmiştir²⁴.

Halvet edilen mekânlar karanlık yerler olmasından dolayı *karanlık çilecilik* olarak da adlandırılmıştır. Halvet eden ilk kadın sûfilerden biri olarak kabul edilen Hz. Rabia (öl. 801) cehennem korkusunu veya cennet ümidini aklına getirmeden Allah'a yönelmiş ve ilk defa mutlak Allah sevgisini dile getirenlerden biri olmuştur. Hz. Rabia'nın bu düşünceleri kendinden sonra gelen sûfilere derinden etkilemiş ve IX. asırda Kuzey İnan'dan Mısır'a kadar İslâm dünyasının her tarafından Halvetî benimseyen ve tatbik eden çeşitli tasavvuf akımları yayılmaya başlamıştır²⁵.

1.1.2. Halvet Uygulaması

Halvet, *çilehâne* veya *halvethâne*²⁶ denilen camiilerin veya tekkelerin yakınında bulunan özel mekânlarda bir şeyhin gözetiminde belli usûllere göre yapılırdı. Bu mekânlar, kapısı kible tarafında bulunan, insan boyu yüksekliğinde, namaz kılınabilecek kadar genişlikte olan ve içerisine dışarıdan ışık sızabilecek kadar dar bir hücreden oluşan fiziki yapılarıdır²⁷.

Halvetin tarîkat usulünde öncelikle şeyh halvete sokacağı dervişi çilehâne veya halvethâne denilen mekâna götürür, dua ettikten sonra odadan çıkardı. Yemeği ve suyu her gün dervişin yanına götürülür; yemek, dervişin meşrep ve tahammülüne göre gün be gün azaltılır. Bu müddet içinde derviş, mecbur kalmadıkça dışarı çıkmaz ve kimse ile konuşmaz. Gece gündüz ibadetle meşgul olur. Kırkıncı gün, şeyh dervişin bulunduğu

²⁴ Gündoğdu, agt, s. 132.

²⁵ Schimmel, age, s. 16.

²⁶ Sufilerin halvete çekildikleri ufak boyutlu, genellikle dış dünyaya kapalı mekânlardır. Günümüze kadar gelebilmiş en eski halvethâne Batı Türkistan'ın Yesi şehrinde Ahmet Yesevi külliyesinde yer almaktadır. Bilgi için bk. M. Baha Tanman, “Halvethâne”, *DVİA*, Cilt 15, İstanbul 1997, s. 388.

²⁷ Gündoğdu, agt, s. 138.

odaya girer ve onun bu müddet içinde gördüğü rüyaları dinler ve tabir eder. O gün bir kurban kesilir, derviş halvethânededen çıkarılır, daha sonra yıkanır ve çamaşır değiştirir. Ertesi gün yahut ertesi günün akşamı kurban etinden yer ve dini ziyafette bulunur”²⁸.

Sufler halvetî, bir iç hesaplaşma, kişinin her türlü nefsanî duygulardan kendisini arındırması, Allah’tan gayri hiçbir şeyi düşünmemesi ve bir uyanma metodu olarak uygulamışlardır. Derviş bu kırk gün boyunca halktan tamamen izole edilmiş bir mekânda nefsiyle cehd halindedir. Nefse karşı bu başkaldırı sürecinde, onu ehlileştirme gayesiyle hareket eden derviş yalnız değildir. Bu başkaldırının dizginleri mürşidin elindedir. Bu süreç Allah’ın lütfuyla gerçekleşen bir müşahade ve mûkaşefe halidir, ilâhî vuslata giden bir yoldur²⁹. Bu süre içinde sâlikin arayışına dair, İranlı büyük mutasavvıf Feridüddîn Attar (öl. 1221):

“Sâlik her gün halkedilmişlere (yaratılmışlara) Hakk’ı nerede bulacağını sorar ve bütün halkedilmişler de -güneş ve ay, yıldızlar ve gezegenler, rüzgâr ve hayvanlar- Hakk’ı aradıklarını söylerler. Sâlik Resulullâh (SAV) tavsiyesine kulak verip Hakk’ı “ruhunun okyanusunda bulana” kadar sürer gider. Çünkü sâlikin gönlü, Sevgili’nin asıl meskenidir”³⁰ der.

Halvetîyye tarîkatı büyüklerinden, Muhammed Rukîyye talebelerine halvetî erba’in’i çıkartmalarını emretmiştir. Ancak bu yolla nefsi yenebileceklerini ve tasavvufî bir derece olan kemâl mertebesine erişebileceklerini nasihat etmiştir³¹. Halvetîliğin silsile-i pîranından olan Mevlânâ Yusuf Mahdûm *Adâb-ı İrşâd* kitabının yirmi birinci faslında halvet etmenin gerekliliğini ve bu aşamada yeme, uyku ve konuşmanın az olması gerektiğini belirtmiş, ayrıca halvetîn sürekli olması gerektiğini şu sözleriyle teyit etmiştir: “*Tâlib-i sâdik-ı salike evvelâ halvet ve ‘uzlet ve ale’-d-devâm savma niyyet ve ta’âm ve menâm ve kelâmda killet ve zikr-i be-devâma müdâvemet üzere olub halvetde devâm-ı vuzû’ ile oturub, evkât-ı hamsede cemâ’ata muvâzebet ide*”³².

Abdülmeccid Sivâsî *Miskalu’l-Kulûb* adlı eserinde, halvete giren dervişin halvet sırasında ihtiyacı kadarını yanında bulundurmasını ve başkalarına zorluk çektirmemesi

²⁸ Türer, age, s. 79.

²⁹ Alper Ay, *Abdülmeccid Sivâsî Dîvânî (İnceleme-Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı, YLT, Sivas 2014, s. 68.

³⁰ M. Mihriban Özelsel, *Halvette 40 Gün (Psikolog Dervişenin Halvet Günlüğü ve Bilimsel Çözümlemesi)*, Kaknüs Yay., İstanbul 2013, s. 9-10

³¹ Türer, age, s. 271.

³² Türer, age, s. 273-74.

gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca, bütün organlarını yalnızca dini ve zaruri haller için kullanması, zihnini batıl şeylerle meşgul etmemesi, gereksiz yere konuşmaması, tevhîd ve halvetin dışında başkalarıyla bir araya gelmemesi ve halvethânenen Cuma namazına iştirak dışında çıkmaması gerektiğini belirtmiştir. Abdülmecid Sivâsî *Dürer-i Akâid* adlı eserinde ise, Halvetîyye tarîkatı sûfilerinin halvet esnasında gözlerini bağladıklarını bununla gören gözün bu göz olmadığını bilmesinin hedeflendiğine işaret etmiştir³³. Abdülehad Nûrî Sivâsî ise, halvet ve erba'în etmeden kişinin irşada layık olamayacağını söylemiştir³⁴. Buraya kadar aktarılan bilgilerden tasavvufta mesafe almak için halvet uygulamasından geçme zorunluluğunun olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.3. Halvetîyye Tarîkatı Zikir ve Ayin Usûlleri

Sözlükte “bir şeyi anmak, hatırlamak, *yâd etmek* anlamında kullanılan *zikir* kelimesi dinî literatürde “Allah’ı anmak ve unutmamak suretiyle gaflet halinde olmamak” anlamında kullanılır. Zikirde esas, dil ile kalbin bir olmasını sağlamaktır. Böylece unutulmuş bir şeyi hatırlama ya da hatırdaki olanın muhafaza edilmesini sağlamaktır³⁵. Kur’ân-ı Kerim’in birkaç suresinde Allah’ı zikretmeyi emreden âyetler mevcuttur³⁶. Zikir, tarîkat ehlinin belli kelimeleri belli zamanlarda, belli sayıda ve belli bir edep dâhilinde her gün düzenli olarak söyledikleri *virtdir*³⁷.

Halvetîyye tarîkatı usûl ve esaslarından olan zikir, *cehrî* yani açık olarak icra edilmektedir. Hazret-i Peygamber’in Hz. Ali’ye gözleri kapalı şekilde ve sesli olarak *Kelime-i Tevhîd*’i telkin ettiğinden yola çıkarak *cehrî* zikri benimsemiş ve tatbik etmişlerdir³⁸.

Halvetîyye tarîkatında *Kelime-i Tevhîd* ve *Esmâ-i Seb’a* zikri temel kabul edilmiştir. Esmâ-i seb’a zikri ise; 1. *Lâ ilâhe illallah*, 2. *Allah*, 3. *Hû*, 4. *el-Hakk*, 5. *el-Hayy*, 6. *el-Kayyum*, 7. *el-Kahhâr* isimlerinden oluşmaktadır³⁹. Bu zikre *Darb-ı Esmâ*

³³ Gündoğdu, agt, s. 138.

³⁴ Türer, age, s. 534.

³⁵ Reşat Öngören, “Zikir”, *DVİA*, Cilt 44, İstanbul 2013, s. 409.

³⁶ “Kalpler ancak Allah’ı zikretmekle mütmîn olur” Râd, 28, “Ey İman edenler! Allah’ı çok çok zikrediniz” Ahzâb, 33/41. Nûr Sûresi 37. âyetinde: ...nice erler ki ne ticaret, ne bey’ kendilerini zikrullahtan, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoyamaz...”

³⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 393.

³⁸ İbrahim Baz, *Abdülehad Nûrî-i Sivâsî Hayatı Eserleri Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2007, s. 120.

³⁹ Vicedânî, age, s. 36-37; Mustafa Kara, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, Uludağ Yay., Bursa 1993, s. 129.

da denilmektedir⁴⁰. Bu zikir şeklinin ilk defa kim tarafından tespit edildiği yönünde iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Kimi müverrih Şeyh Cüneyd Bağdâdî tarafından (ö. 297/910), bir kısmı ise Şeyh İbrahim Zâhid Gilânî (ö. 705/1305) tarafından tespit ve telkin edildiğini söylemişlerdir. İkinci görüşün daha akla yatkın olduğu sonucuna varılmıştır. Çünkü Şeyh Cüneyd Bağdâdî tarafından tespit edilmesi durumunda, silsilelerini Cüneyd Bağdâdî'ye dayandıran her tarîkatın bu zikir şeklini tatbik etmesi ve benimsenmiş olması gerekirdi. Bu şekil sadece Halvetî ve Celvetî tarîkatlarında uygulanmış gelmiştir⁴¹. Şeyh İbrahim Zahid Gilânî'den sonra, halifesi Şeyh Ahî Muhammed Harezmi ile Halvetî tarîkatı başladığına göre, zikir usûlünün Şeyh İbrahim Zahid Gilânî ile başladığını söylemek daha doğrudur⁴². İbrahim Gülşeni, Halvetîyye tarîkatında üçüncü isim olan *Hû'*ya kim erişirse ona hilafet nasip olacağını söylemektedir⁴³.

Nazmî Efendi, *Esmâ-i Seb'a*'nın Şeyh İbrahim Zahid Gilânî'den başladığını doğru bulmamaktadır. Ona göre bu zikir usûlünün Yahyâ Şirvânî tarafından başlatılıp, uygulama aşamasında tarîkat şeyhleri tarafından yeni isimlerin eklenmesiyle devam etmiştir⁴⁴. Şemseddin Sivâsî bu *Esmâ-i Seb'a*'ya *Kâdir*, *Kavî*, *Cebbâr*, *Mâlik* ve *Vedûd* Esmâ-i Hüsnâ'sını ilave ederek sayıyı on ikiye çıkarmıştır⁴⁵.

Halvetîyye tarîkatı zikrinin icrasında; öncelikle karanlık bir odada diz çökerek kibleye karşı oturulur. Zihni ve kalbi nefsanî tüm isteklerden arındırarak sadece Allah ve O'nun büyüklüğü düşünülür. Zikre istiğfâr ve tevbe ile başlanılır. İstiğfâr cümlesi *Estağfiru'llâh el-'azîm ellezî lâ-ilâhe illâ hûve'l-Hayyü'l-Kayyûm ve etâbu ileyhdir* ve bu yüz kere tekrar edilir. Ardından yüz kere de salât-ı selâm getirilir. Bunlar yapılmadan zikre başlanılmaz. Ardından 33 veya 163 defa *kelime-i tevhîd* tekrar edilir. Bu yapılırken de baş sağ omuza çevrilip *Lâ ilâhe* denilir; daha sonra baş sol tarafa yönelerek, kalbe doğru kuvvetlice eğilerek *illallâh* denilir. Esmâ-i Seb'a'nın birincisi

⁴⁰ Güneren, age, s. 90.

⁴¹ Türer, age, s. 86; Benzer bilgiler için bk. Baz, age, s. 120.

⁴² Baz, age, s. 120.

⁴³ Muhyî-i Gülşeni, *Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşeni*, hzl. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları-32, İstanbul 2014, s. 310.

⁴⁴ Türer, age, s. 326.

⁴⁵ Vassâf, age, III, s. 479.

olan kelime-i tevhîdin esrarı görülmeden ikincisine geçilmez⁴⁶.

Tekkelerde tasavvufî bir ritüel olarak yapılan zikirler belli kurallara ve hiyerarşiye göre icra edilir. Bu hiyerarşide şeyh ile derviş ve muhipleri arasında bir gönül bağının oluşması sağlanmış olup, aynı zamanda da dervişlerin de sürekli şeyhlerinin çekim alanında kalmaları sağlanıyordu⁴⁷. Halvetîyye tarîkatında halka zikrinin maksadı, önemi ve icrası esnasındaki hususiyetleri, yaşanan hâlleri, zikir-i daim etmenin gerekleri ve sonrasında kazanılacak emareleri vurgulayan Şeyh Receb Sivâsî bu konuda şunları söylemiştir:

“İbadete mahsûs olan temiz ve tahîr bir yerde fâsid, fâni, yaramaz ve geçici meşguliyetlerden fâriğ ve hâlf olduğu bir zamanda birbirine sıkı sıkıya bitişik, aralarında hiç yer bırakmadan dizleri üzerinde oturarak gözlerini kapayıp hulûs-ı kalp ile fenalıklardan vazgeçip sıdk ile Allah’a meyl ve teveccüh ederek irşâd ve hidâyet taleb ve niyâz etmek şartıyla kurulan halkada, temiz bir lisân ve başı önüne eğilmiş mütevâzi bir beden ve tavır; mahviyetkâr, sakin ve mutmain bir kalp; içten gelen, inleyen bir sadâ ve güzel bir makâm-ı edâ ile başlayıp sonra hepsinin bir vücut gibi, aslâ birbirine muhalif olmadan bir “yay”dan fırlamış ok gibi hareket ederek böyle kemâl-i edeble yapılan zikirde, halka aşk ateşi ile tandır gibi yanmaya başlar ve zikrin kalplerde parlayan ateşi, alevî, bedene sirâyetleri ile ciltler yumuşar, tüyleri ürperir, kalpleri devreder, dolaşır, cesed ve bedenleri değirmen taşının şiddetle döndüğü gibi tahrik eder, döndürür. Beden hafifler, terler akar ve böylelikle bedendeki hayvanî rutubet ve fenâ buhar çıkar. Sonra harâret bedeninin, cildin içine de sirâyetle cisimdeki fazla eti ve yağı eritir, kanı keser, daha sonra da ciğere, dalağa ve nihâyet kalbin “sanev beriyyü’ş-şekil”⁴⁸ olan dâhiline vâsıl olup yağın eritince beden ağırılığı da gider. Balgam ve kan halitaları hallolur. Ciğer boşalır, hafifler, temizlenir ve beyazlanır ve artık beşer tabiatının zulmeti zâil olur, uyku ve gevşeklik gider, içi dışı debbağlanmış deri gibi pâk olarak kalpler zikir-i cehrînin nuru ile aydınlanır ve insanda ahlâk-ı zemîme, şeytan ve yırtıcı hayvanların huyları kalmaz. Çünkü aşkın ateşi, hicap (perde) ağaçlarını yakmış, ruhun nuru parlamış, zulmet gitmiştir. İşte buna sıdk ile ihlâs ile devam edenlerin Allah’ın izn-i keremi ile ahass-ı havâsdan olmaları kuvvetle me’mûldür.”⁴⁹

1.2. Halvetîyye Tarîkatı Tarihçesi

İslâm dünyasının en yaygın sûfî teşekkülü olarak kabul edilen ve kurucu pîrlerinin Türk olduğu bilinen *Halvetîyye tarîkatı*, Hazar Denizi’nin güneybatısında bulunan Geylân/Gilân bölgesindeki Lâhîcân’da doğup büyüyen Ebu Abdullah Sirâcüddin Ömer b. Ekmelüddin Halvetî’ye (öl. 800/1397) nispet edilmektedir⁵⁰. Ömer Halvetî zamanının büyük bir kısmını halvette geçirdiği ve halvette kalmayı çok sevdiği

⁴⁶ Baz, age, s. 122.

⁴⁷ Zekeriya Işık, *Devlet ve Tarikat (Osmanlı Toplumunda Devlet Tarikat İlişkilerinin İdeolojik ve Sosyolojik Zemini)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2016, s. 106.

⁴⁸ “Çam kozalağı şeklinde, koni şeklinde” demektir.

⁴⁹ Güneren, age, s. 89-90.

⁵⁰ Süleyman Uludağ, “Halvetîyye”, *DVİA*, Cilt 15, İstanbul 1997, s. 393.

için kendisine *Halvetî* lakabı verilmiştir⁵¹.

Halvetîyye kelimesinin harflerinin her birinin ayrı manalar ifade ettiği kabul edilir. Bu kelimedeki *ha* harfi, masiva düşüncesinden kalbi boşaltmak anlamına gelen *huluvva* işaret eder. *Lâm* harfi, zikir lezzetine; *vav* harfi, *vikâye* demek olan korunmaya; *te* harfi, temkine; *yâ* harfi zorluğa (*usr*) ve *he* harfi, müşahadeye karşılık gelir⁵².

1.3. Halvetîyye Tarîkatı Kurucu Pîrleri

1.3.1. Şeyh Ömer Halvetî

Ömer Halvetî aslen Şirvânlı olup, soyu Şirvân'ın meşhur şeyh ailelerine dayanır. İlk tasavvuf terbiyesini babasından alan Ömer Halvetî (öl. 800/1397) gençliğinde askerlik mesleğine ilgi duymuş, İlhanlı Devleti'nin hizmetine girmiş ve Emir Çoban'ın ordusunda savaşırken esir düşmüştür⁵³. Esaretten kurtulduktan sonra İbrahim Zâhid Gilânî'nin halifesi olarak Harizm'de irşâd faaliyetinde bulunan amcası Ahî Muhammed Halvetî diye anılan Şeyh Ebû'l-Füyûzât Kerîmüddin Muhammed Harizm'ye (ö. 780/1378-79) intisap etmiş, seyr u sülûkunu onun yanında tamamlamıştır⁵⁴.

Ömer Halvetî, amcasının vefatının ardından irşâd makamına geçmiştir. Tebriz ve Hoy şehirlerine giderek irşâd faaliyetlerine bu bölgelerde devam eden Ömer Halvetî daha sonra Mısır'a, oradan da Hicaz'a geçerek hac farizasını yerine getirmiştir. Gilân hâkimi Sultan Üveys'in daveti üzerine Herat'a gelmiş, orada bir süre kaldıktan sonra tekrar Tebriz'e dönerek irşâd faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmiştir. Ömrünün sonuna kadar da Tebriz'de kalan Ömer Halvetî 800/1397-98 yılında vefat etmiştir⁵⁵. Son zamanlarda yapılan çalışmalar da onun Şamâhı şehrinin Avani köyündeki *Pîr Ömer Sultan Ziyaretgâhi*'nda medfûn olduğu ileri sürülmektedir⁵⁶.

Ömer Halvetî'nin, içi boş bir çınar ağacının kovuğuna girerek, orada mütemadiyen kırk adet erbain (1600 gün) çıkarması kurmuş olduğu tarîkatın adına da bu sebeple *Halvetîyye* denilmesi rivayet edilir⁵⁷. Ömer Halvetî, tarîkatı içerisinde 1600

⁵¹ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, MÜİF Vakıf Yay., İstanbul 2012, s. 89.

⁵² Aşkar, agm, s. 537.

⁵³ M. Serhan Tayşi, "Ömer Halvetî", *DVİA*, Cilt 34, İstanbul 2007, s. 65.

⁵⁴ Uludağ, agm, s. 393.

⁵⁵ Eraydın, age, s. 389; Tayşi, agm, 65.

⁵⁶ Tayşi, agm, 65.

⁵⁷ Eraydın, age, s. 389.

gün üst üste çıkardığı halvetî gizli tutmak istemesine karşın, müridleri tarafından ifşa olunduğu söylenir⁵⁸. Ömer Halvetî'ye halvetî denmesinin bir başka sebebi, şeyhi ve amcası olan *Ahî Muhammed b. Nûri el-Halvetî*'nin aynı şekilde halvet etmeyi çok sevmesi ve pek çok kez tatbik etmesi neticesinde *halvetî* isminin kendisine tevarüs etmesi ve bu şekilde kabul görmesi şeklinde açıklanmıştır⁵⁹.

1.3.2. Şeyh Yahyâ Şirvanî

Halvetîyye tarikatının Pîr-i Sâni'si yani bir nevi ikinci kurucusu sayılan Seyyid Yahyâ Şirvanî'nin (öl. 870/1465-66) ismi *Ömer*, künyesi *Ebû Ali*, lakabı *Sirâcüddin*'dir⁶⁰. Şirvânî nisbetine ek olarak hayatının büyük bir kısmını idame ettirip vefat ettiği Bakü'ye nisbetle *Baküvî* diye de anılmaktadır. Seyyid Yahyâ Şirvânî, XIV. yüzyılın sonlarında Şirvânşahlar Devleti'nin başkenti olan Şamahı'da dünyaya gelmiştir. Soyu İmam Mûsâ el-Kâzım'a dayanmasından dolayı Seyyid'dir. Babası Seyyid Bahaeddin Efendi Şirvânşahlar Devleti'nde Nakibü'l-Eşrâflık vazifesini yürütmüştür⁶¹.

Çocukluk ve gençlik yıllarını Şamahı'da geçiren Seyyid Yahyâ Şirvânî, gördüğü bir rüya üzerine⁶² Şamahı'da faaliyet gösteren Halvetî şeyhi Sadreddin Hiyâvî'ye⁶³ intisap etmiştir. Şeyh Sadreddin Hiyâvî vefatından sonra yerine Yahyâ Şirvânî'nin geçmesini vasiyet ettiyse de müridleri onun genç olduğunu ileri sürerek damadı Pirzâde'nin etrafında toplanmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Seyyid Yahyâ Şirvânî Şamahı'dan ayrılmaya karar vermiş ve o sırada Şirvanşahlar Devleti'nin başında bulunan Sultan Halil, onu Bakü'ye davet etmiş ve Keykubad Mescidi'ni ona tahsis

⁵⁸ Türer, age, s. 80-81. Benzer bilgiler için bk. Vassâf, age, s. 94; Hocasâde, age, s. 32.

⁵⁹ Türer, age, s. 81.

⁶⁰ Eraydın, age, s. 389.

⁶¹ Mehmet Rihtım, "Yahyâ-yı Şirvânî", *DVİA*, Cilt 43, İstanbul 2013, s. 264; M. Cemal Öztürk, "Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî'nin Vird-i Settâr'ı", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 34, İstanbul 2014, s. 173.

⁶² Seyyid Yahyâ Şirvânî'nin, küçük yaşlarda bir gün akranlarıyla oynarken Şeyh İzzeddin Halvetî'nin müridi ve aynı zamanda damadı olan Şeyh Pîrzâde, Yahyâ Şirvanî'nin yanına gelerek onun da sufilikten nasib alması için dua etmiştir. O gece rüyasında Yahyâ Şirvânî Peygamber Efendimizi görmüş ve ona Sadreddin Hiyâvî'ye talebe olması yönünde nasihatte bulunmuşlar. Sabah olduğu vakit Yahyâ Şirvânî, Sadreddin Hiyâvî'nin yanına gitmiş ve ona mürid olmuştur. Bilgi için bk. Hocasâde, age, s. 37; Hulvî, age, s. 395-96. Osmanlı Müellifleri adlı eserde Seyyid Yahyâ Şirvânî'nin kitaplarına yönelik bilgiler bulunmaktadır. Bilgi için bk. M. Tahir, age, s. 224-225.

⁶³ Ziyâret-i Evliyâ'da Sadreddin Hiyâvî ile ilgili bazı bilgiler yer almaktadır. Örneğin, asla maaşla geçinmeyip, çuhacılık yapıp kazandığı, paranın büyük bir miktarını fakirlere ve dervişlerine dağıttığı, ümmî olduğu halde zamanın ulemâsından pek çoğu onun terbiye halkasına girerek ebedi feyze nail oldukları nakledilir. Bk. Hocasâde, age, s. 35-36.

etmiştir⁶⁴.

Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin Bakü'ye gelişiyle birlikte Halvetîyye tarîkatının İslâm coğrafyasına yayılmasında ön ayak olacak dini ve sosyal nitelikli faaliyetlerin ilk nüvesi burada atılmıştır. O'nun Bakü'de kırk yıldan fazla şeyhlik yaptığına dair bilgi yine aynı müellifin eserinde “...*kırk seneden ziyâde bu hânkâhda talibleri irşâd etmişlerdir...*” cümlesiyle verilmiştir⁶⁵.

870/1465-66 yılında vefat eden Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin merkâd-ı şerîfi Bakü'deki Keykubad Mescidi'nin kible tarafında inşa edilen sekizgen planlı bir türbe içerisinde bulunmaktadır⁶⁶. Seyyid Yahyâ Şîrvânî, Arapça, Farsça ve Türkçe manzum ve mensur eserler kaleme almış ve şiirlerinde “Seyyid” mahlasını kullanmıştır⁶⁷. Şifâü'l-Esrâr Türkçe olarak yazdığı tek eseridir. Vird-i Settâr, Acaibü'l-Kulüb, Etvarü'l-kalb, Beyânü'l-ilm, Keşfu'l-Kulüb, Kissa-i Mansur, Menâzilü'l-Aşîkin, Makamât, Ramûzu'l-İşârât, Şerh-i Esmâ-i Semâniyye, Şerh-i Esrâri Merâibü'l-Kulüb, Tasarrufât-ı Mûkeşafât, Şerh-i Su'alât-ı Gülşeni Raz, Ma la Budde Batınîyye, Menâkıb-ı Emirü'l-Mü'minin Ali, Gazeliyyât, Risâle Fî Salâtünnebi, Mekârim-i Ahlâk yazmış olduğu diğer eserlerdir⁶⁸.

Halvetîyye tarîkatı adabına ait esasları yazılı hale getirmesi, halvet ve zikir usûlünü açıklaması, vird-i settârın tertibi, ilmi tasavvuf anlayışının yerleştirilmesi ve etrafa gönderdiği halifeleri vasıtasıyla Halvetîyye tarîkatının uzak coğrafyalarda yayılması Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin çabalarıyla olmuştur⁶⁹. Halvetîyye tarîkatının *Pîr-i Sâni* olarak kabul görmesi, Şîrvân'dan ayrılıp Bakü'ye davet olunmasıyla başlayan süreçte gerçekleşmiştir. Böylece tarikatın kurumsal olarak yapılandırılmıştır. Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin⁷⁰ yetiştirmiş olduğu halifelerinin gayretleri sayesinde Halvetîyye tarîkatı farklı coğrafyalarda yayılma imkânı bulmuştur. Bu sayede etki alanının

⁶⁴ Rıhtım, agm, s. 264.

⁶⁵ Türer, age, s. 258; Rıhtım, agm, s. 264.

⁶⁶ Rıhtım, agm, s. 264.

⁶⁷ Rıhtım, agm, s. 265.

⁶⁸ Rıhtım, agm, s. 264-266.

⁶⁹ Budak, agt, s. 58.

⁷⁰ 2013 yılı UNESCO tarafından Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin vefatının 550. yılı olması dolayısıyla “*Seyyid Yahyâ Şîrvânî*” yılı ilan edilmiştir. Bk. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 11, Sayı 3. Ayrıca Kafkasya Üniversiteler Birliği tarafından 21-23 Kasım 2013 yılında Eskişehir'de ve 24-25 Kasım'da Bakü'de “*Kafkasya'dan Anadolu'ya Kültür Köprülerimiz*” Uluslararası Seyyid Yahyâ Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu düzenlenmiştir.

genişlemesi müntesiplerinin sayıca artmasına sebep olmuştur. Söz konusu mürid ve muhibblerinin sayıları hakkında bazı kaynaklarda on bin mürid ve muhibbi olduğunu diğer bir kısım kaynaklarda ise bu sayının on iki bin olduğu nakledilmektedir⁷¹.

Yahyâ Şîrvânî'nin yetiştirdiği talebeleri yanında tutmayıp civar memleketlere göndermesi uygulamasının daha sonra bir usûl haline geldiği kaynaklardan anlaşılmaktadır⁷². Onun halifeleri arasında, Muhammed Bahâeddin Erzincanî, Dede Ömer Rûşenî, Habîb-i Karamanî, Şükrüllah Ensârî, Alâeddin-i Rûmî, Ziyaeddin Yusuf Müskurî, Seyyid Ahmed Sünnetî, Hacı Hamza Çankırî, Sinan-ı Rûmî ve Derviş Kemal bulunmaktadır⁷³. Hediyyetü'l-İhvân'da Nazmî Efendi, Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin halifeleri içerisinde en meşhur olanları için şu ifadeyi kullanmayı münasip görmüştür: “...*hidmet-i Mevlânâ Seyyid Yahyâ Hazretleri'nin meşhûr olan hulefâsı, Dede Ömer Rûşenî ve Pîr Muhammed Erzincanî ve Habîb-i Karamanî ve Alâeddîn-i Amâsî, bunların hulefâları ve hulefâlarının hulefâlarıdır.*”⁷⁴.

Seyyid Yahya Şîrvânî'nin halifelerinden Şeyh Dede Ömer Rûşenî, Ali Alâeddîn, Şükrüllah Ensârî, Habîb-i Karamanî, Muhammed Bahaeddin Ercincanî⁷⁵ sayesinde Halvetîlik Anadolu'da yayılma imkânı bulmuştur. Nazmî Efendi yukarıda bahsi geçen eserinde Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin Anadolu'ya irsâl ettiği halifelerinden başka Arap ve Acem illerine gönderdiği ancak sayıları hakkında bilgi vermediği halifelerinden söz etmektedir⁷⁶.

Yukarıda Hediyyetü'l-İhvân ve Necmü'l-Hüdâ'dan aktarılan bilgilere göre, Seyyid Yahyâ Şîrvânî'den sonra Halvetîyye tarîkatında sırasıyla hilâfet makamında görev alanlar şunlardır.

⁷¹ Ali Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Ankara 2003, s. 16.

⁷² Öztürk, agt, s. 16.

⁷³ M. Cemâl Öztürk, agm, s. 173.

⁷⁴ Türer, age, s. 331.

⁷⁵ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarîkatlar Tarihi*, Milenyum Yayınları, İstanbul 2012, s. 204.

⁷⁶ Türer, age, s. 250-251.

1. Seyyid Yahyâ Şîrvânî (K.S)
2. Yusuf-ı Mahdûm Şîrvânî (K.S)
3. Muhammed Rukiyye Şîrvânî (K.S)
4. Şahkubad Şîrvânî (K.S)
5. Abdülmecid Şîrvânî (K.S)⁷⁷.

1.4. Halvetîyye Tarîkatı Silsilesi

Halvetîyye tarîkatı, Nakşibendilik hariç diğer bütün tarîkatlarda olduğu gibi, silsilesini Hz. Ali vasıtasıyla Resûlullah'a ulaştırmaktadır⁷⁸. Tarîkatı silsilesi, Ahî Muhammed b. Nûri'l-Halvetî vasıtasıyla İbrahim Zâhid Gilânî'ye nispet edilmiş, fakat kurumsallaşmadığından Zâhidîyye silsilesi ile birleşmiştir. Silsile, İbrahim Zâhid Gilânî'nin halifesi Sadreddin Erdebîlî'de Safeviyye, Ömer Halvetî'de Halvetîyye tarîkatına dönüşmüştür⁷⁹. Ömer Halvetî'nin vefatından sonra tarîkat silsilesi Ahî Mîrem (Emre, öl. 812/1409), Hacı İzzeddin (öl. 828/1425), Sadreddîn Hiyâvî (öl. 860/1455), Seyyid Yahyâ Şîrvânî (öl. 870/1466) şeklinde devam etmiştir⁸⁰.

Şeyh Receb Sivâsî'nin *Necmü'l-Hüdâ* adlı eserinde Şeyh Ömer Halvetî'nin ismi yoktur. Şeyh Ömer Halvetî'nin halifeleri olan Şeyh Sadreddîn Hiyâvî, Şeyh Hacı İzzeddîn, Şeyh Ahî Mîrem'den sonra İbrahim Zahîd Gilânî verilmiştir. Şeyh Şihâbeddîn Muhammed et-Tebrizî, Rükneddîn Muhammed Nuhâs el-Buhârî, Şeyh Ebû Reşîd Kutbuddîn el-Ebherî gibi mezkûr şeyhlerin isimlerine yer verilmemiş, Şeyh Ebû'n-Necîb Ziyaeddîn Abdülkahîr el-Bekrî es-Sühreverdî'nden sonra ise Şeyh Necâşî, Şeyh Kutbuddîn ve Şeyh Nüceyddîn Efendiler silsilede yer almaktadır. Sonraki isimler müteselsil olarak devam etmektedir⁸¹.

Hocazâde Ahmed Hilmi'nin *Ziyâret-i Evliyâ* adlı kitabında, Hasan-i Basrî, Habîb-i Acemî, Dâvûd-i Ta'i', Ömer Vecihüddîn Bekrî silsilede bulunmamaktadır. Buna karşın sıralamada Şeyh Şehabeddîn Tebrizî'den önce Seyyid Cemaleddîn

⁷⁷ Güneren, age, s. 71. Nazmî Efendi, Hediyyetü'l-İhvân'da Seyyid Yahya Şîrvânî'nden sonra silsilede yeralan mezkûr kişilerin her birisi hakkında ayrı başlık altında detaylı açıklama yapmıştır. Bilgi için bk. Türer, age, s. 253, 269, 283, 295.

⁷⁸ Cemaleddin Mahmud Hulvî Efendi, Lemazât'ın mukaddime kısmında Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ebubekir'e geçen hilâfetin sûrî olduğunu, esas manevi hilâfetin Hz. Ali'ye verildiği ve bu sebeple tarîkatların silsilelerini Hz. Ali'den başlattıklarını ifade etmiştir. Nakşibendiye silsilesinde yer alan Selmân-ı Farîsî'nin ise Hz. Ali'nin halifesi olduğunu vurgulamıştır. Bilgi için bk. Reşat Öngören, "Lemezât", *DVLA*, Cilt 27, İstanbul 2003, s. 136.

⁷⁹ Uludağ, agm, s. 394. Benzer bilgiler için bk. Gündoğdu, agt, s. 131.

⁸⁰ Uludağ, agm, s. 394.

⁸¹ Güneren, age, s. 71.

Tebrizî'ye yer verilmiştir⁸². Cemâleddîn Hulvî (ö. 1064/1654) tarafından kaleme alınan *Lemezât-ı Hulvîyye ez-Lemeât-ı Ulviyye* adlı eserde, Halvetîyye tarîkatı silsilesi Seyyid Yahyâ Şîrvânî'ye kadar gelen 21 şeyh ile bunların belli başlı halifeleri hakkında bilgi verilmek suretiyle şu şekilde sıralanmıştır:⁸³

1. Şeyh Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî	13. Vecîhüddin Ömer
2. Şeyh Pîr Sadreddîn Hiyâvî	14. Şeyh Muhammed ed-Dineverî
3. Şeyh İzzettin Türkmânî	15. Şeyh Mîmşâd ed-Dîneverî
4. Şeyh Ahî Mirem el-Halvetî	16. Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî
5. Şeyh Pîr Ömer el-Halvetî	17. Şeyh Sırrîeddîn Sakatî
6. Şeyh Ahî Muhammed Hârizmî	18. Şeyh Ma'rûf-i Kerhî
7. Şeyh İbrahim Zahîd-i Gilânî	19. Şeyh Dâvûd et-Tâ'î
8. Şeyh Cemâleddîn el-Ezherî	20. Şeyh Habîb-i Acemî
9. Şeyh Şehabeddin Mahmûd et-Tebrizî	21. Şeyhü'ş-şüyûh Hasan-ı Basrî (RA)
10. Şeyh Rükneddîn Sincâsî (Sücâsî)	22. Emîri'l-Mü'minîn Hazret-i Ali b. Ebû Tâlib (KV)
11. Şeyh Kutbüddîn-i Ebherî	23. Hz Muhammed Mustafa (SAV)
12. Şeyh Ebü'n-Necib es- Sühreverdî	

1.5. Anadolu'da Halvetîlik

1.5.1. Halvetîyye Tarîkatının Anadolu'daki İlk İzleri

Halvetîlik, XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin gerek siyasi ve dini, gerekse sosyo-kültürel ve ekonomik hayatını önemli derecede meşgul eden ve aynı zamanda etkileyen bir tarîkat olmuştur. Burada zikredilen tarîkatın Anadolu'da yayılmasına ön ayak olan tarîkat ehlinin kimler olduğu ve bunların hangi merkezlerde yoğunlaştıklarına dair bilgi vermek konu bütünlüğü bakımından uygun olacaktır.

⁸² Halvetîyye tarîkatı silsilesi mezkûr eserde şu şekilde verilmiştir: Tarîkatın Pîr'i Ömer Halvetî (K.S), Şeyh Muhammed Hârizmî (K.S), İbrahim Zâhid Geylânî (K.S), Seyyid Cemaleddîn Tebrîzî (K.S), Şehabeddîn Tebrîzî (K.S), Rükneddîn Sincâsî (K.S), Kutbüddîn-i Ebherî (K.S), Ebü'n-Necib Sühreverdî (K.S), Şeyh Ömer Bekrî (K.S), Kadî Vecîhüddîn Sühreverdî (K.S), Şeyh Muhammed Bekrî (K.S), Şeyh Muhammed Dineverî (K.S), Şeyh Muhammed Dîneverî (K.S), Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri (K.S), Serî-i Sakatî Hazretleri (K.S), Ma'rûf-i Kerhî Hazretleri (K.S), İmam Ali Rıza Hazretleri (R.A), bütün âlemin imamı, üstün amelli İmam Musa Kazım Hazretleri (R.A), üstün, Hakk'ı konuşan, ariflerin effendisi İmam Cafer-i Sâdık Hazretleri (R.A), fâzılların efendisi ve övüncü İmam Muhammed Bakır b. Ali (R.A), şerîflerin efendisi İmam Zeynelabidin Ali b. Hüseyin (R.A), şehidlerin efendisi Hüseyin b. Ali (R.A), Peygamberimizin amcaoğlu, nebevî ilimlerin mükemmel varisi, Allah'ın muzaffer aslanı Ali b. Ebû Tâlib (R.A), Âlemlerin Rabb'i olan Allah'ın habibi Muhammed Mustafa Resûlullah (S.A.V), Hocasâde, *age*, s. 19-32.

⁸³ Hulvî, *age*, s. 133-409. Benzer bilgi için bk. Öngören, *agm*, s. 136.

1.5.1.1. Seyyid Yahyâ Şîrvânî'den Önce Anadolu'da Halvetîlik

Halvetîliğin Anadolu'daki ilk izlerine Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin halifelerinin gelişlerinden çok daha önceki bir zamanda rastlanılmaktadır. Bu durum Halvetî lakabı taşıyan bazı sûfîler üzerine yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Bu sûfîlerin Anadolu'ya gelişlerini, XIV. yüzyılın ortalarına kadar götürmek mümkündür⁸⁴. Öyle ki, Anadolu'ya gelen Halvetî lakabı taşıyan ilk sûfî, Şeyh İbrahim Zahid Gilânî'nin en seçkin halifelerinden *Ahî Yusuf Halvetî*'dir⁸⁵.

Ahî Yusuf Halvetî (öl. 1308) Şîrvân'ın Mişkât kazasında doğmuştur. Ahî Yusuf Halvetî sülûkunu tamamlamasının ardından ve icâzetle⁸⁶ Anadolu'da Niğde'ye gönderilmiştir. Niğde'de *Tepeviran* mahallesinde bir cami, halvethâne ve derviş hücrelerinden müteşekkil bir zâviye inşaa ettirmiş ve irşâd faaliyetlerine devam etmiştir⁸⁷. Şeyh Yusuf Halvetî 708/1308 tarihinde vefatının ardından zâviyesine defnedilmiştir⁸⁸. Böylece, Halvetîliğin Anadolu'daki teşekkülü ilk olarak Niğde'de görülmüştür. Ahî Yusuf Halvetî'nin halifeleri vasıtasıyla da tarîkat Osmanlı dini-sosyal tarihinde dikkat çekici sûfî akımlardan biri olmuştur.

Ahî Yusuf Halvetî'den başka Niğde'ye yerleşen bir diğer Halvetî şeyhi ise İzzeddîn Türkmânî'nin (öl. 790/1388) müridlerinden Şeyh Baba Resûl Rûmî (öl. 840/1437)'dir⁸⁹. Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin şeyhi Sadreddîn Hiyâvî'nin (öl. 834/1430) halifelerinden olan İbrahim Şîrvânî de irşâd faaliyetleri yürütmek üzere Sivas'ta görevlendirilmiştir⁹⁰.

Ömer Halvetî'nin halifeleri arasında yer alan Ahî Mirem (?/öl. 812/1409) ya da Mirim Halvetî ise Kırşehir'de irşad faaliyeti yapmıştır. Heri (Hirat) şehrinin Kibâd kasabasında doğan, Mirim Halvetî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Fakat vefat ettiği

⁸⁴ Ali Öztürk, agt, s. 17; Budak, agt, s. 60.

⁸⁵ Hulvî, age, s. 329; M. Fuad Köprülü, Halvetîlerin, Anadolu'ya geldikleri XIII. asrın başlarından itibaren Ahî teşkilatıyla sıkı bir ilişki kurarak, şehirdeki işçi sınıfını kazanmaya çalıştıklarını ifade eder. Bilgi için bk. M. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Akçağ Yayınları, İstanbul 2003, s. 116.

⁸⁶ "İcâzet", bir şeyhin muhip ve müritleri yetiştirmesi için ehliyetini ispatlamış bir müridine izin vermesi anlamına gelmektedir. Uludağ, ags, s. 180.

⁸⁷ Hulvî, age, s. 330; Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 28-29. Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Din, 14.-17. Yüzyıllar", *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Osmanlı Dönemi Makaleler-Araştırmalar*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 112.

⁸⁸ Hulvî, age, s. 331.

⁸⁹ Hulvî, age, s. 393; Ali Öztürk, agm, s. 18.

⁹⁰ Hulvî, age, s. 393.

vakitler Karamanoğlu Mehmet Bey'in Kırşehir'e hükmettiği bilinmektedir. Ömer Halvetî'nin yanında sülûkünü tamamlamasının ardından Kırşehir'e irşâd faaliyetlerini için geldiği vakit “*Külâbâb'dan çıktık Gülâbâd'a geldik*” dediği rivâyet edilmektedir⁹¹.

Halvetîlîğin Amasya'da yayılmasını sağlayan kişi Pîr İlyâs el-Amâsî'dir (öl. 837/1434)⁹². Amasya'da doğmuş olan Pîr İlyâs Efendi, burada ilim tahsil etmiş, Timur'un Anadolu'yu istilası esnasında yakalanarak Şirvân'a sürgüne gönderilmiştir. Timur, sürgün ettiği Pîr İlyâs Amâsî'ye geçimini sağlayacak kadar ücret verilmesini de uygun görmüştür⁹³.

Pîr İlyâs Amâsî, Şirvân'da bulunduğu sırada Seyyid Yahyâ Şirvânî'nin şeyhi olan Şeyh Sadreddîn Hiyâvî'ye intisap etmiştir. Ziyâret-i Evliyâ'ya göre, Pîr İlyâs Amâsî, Şeyh Sadreddîn Hiyâvî için “*Sadreddîn Ümmîdir*” diyerek ona intisap etmemiş, ilk olarak Horasan'da bulunan Zeynüddîn Hâfi'nin hizmetine girmeye niyet etmiştir. Fakat rüyasında Peygamber Efendimizi görmüş, ona “*Ey İlyas! Başka sevdâyı gönlünden çıkar. Zamanın Hızır-ı İlyâs'ı ve insanların hayırlısı olan Sadreddîn Halvetî'nin hizmetinde bulun. Başkalarından sana fayda yoktur*” diye buyurması üzerine, uyandıktan sonra hemen Şirvân'a gidip Sadreddîn Hiyâvî'ye intisap etmiştir⁹⁴. Yanında sülûkünü tamamladıktan sonra icâzet alarak Amasya'ya gelmiştir⁹⁵.

Pîr İlyâs Amâsî tarafından Amasya'da ilk kurulan Halvetî tekkesi *Gümüşlüoğlu Tekkesi*'dir⁹⁶. Amasya'da Halvetîlere ait ilk tekke burasıdır. Gümüşlüoğlu tekkesinde ilk önce Pîr İlyâs Amâsî halvet çıkarmış ve vefatından sonra yerine geçen evladı Halvetî tarîkatı usûl ve esaslarını tatbik etmiştir. Pîr İlyâs Amâsî Efendi, Amasya'da vefat etmiş ve Sevâdiye adındaki bir mahalde toprağa verilmiştir⁹⁷. Yüksek bir tepenin üzerinde olan türbe 890/1485 yılında Sultan II. Bayezid Han tarafından kârgir olarak

⁹¹ Hoca Zâde, age, s. 33.

⁹² Hoca Sadeddîn Efendi, *Tacü't-Tevârih*, Cilt V, hzl. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları: 301, Ankara 1979, s. 62-63.

⁹³ Öztürk, agm, s. 18.

⁹⁴ Hoca Zâde, age, s. 35-36.

⁹⁵ Hoca Sadeddîn, age, V, s. 63, Abdülhamit Budak, agt, s. 61; Öztürk, agt, s. 18; Abdizâde Hüseyin Hüsameddîn, *Amasya Tarihi*, Cilt I, (Sadeleştirilenler Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), Amasya Belediyesi Kültür Yayınları No: 1, Ankara 1986, s. 194-196.

⁹⁶ Baz, age, s. 116. Abdizâde, age, s. I/194-196. Gümüşlüoğlu Tekkesi, iki yüz seneden fazla bir süre Halvetîlere mabet olmuştur. Bilgi için bk. Abdizâde, age, I, s. 194

⁹⁷ Hoca Sadeddin, age, V, s. 63.

yaptırılmıştır⁹⁸.

Halvetîyye tarikatının *Cemâlîyye* kolunun kurucu şeyhi olan *Çelebi Halife* adı ile meşhur Muhammed Bahaeddîn Erzincanî'nin müridlerinden ümmî *Şeyh Tahiroğlu*, Pîr İlyâs Amâsî'nin halifesi olup Tokat'ta irşâd faaliyetlerini devam ettirdiği bilinmektedir⁹⁹.

Amasya'da Halvetî şeyhlerine tahsis edilmiş bir başka tekke de *Çilehane Tekkesi*'dir. Tekke Pîr İlyâs Amâsî'nin türbesinin kuzeyinde bulunan Yakup Paşa Konağı'nın içindedir. Bu tekkeyi, 815/1412 tarihinde Osmanlı emirlerinden Yakup Paşa, müftü Gümüşlüzâde Abdurrahman Çelebi için yaptırıp vakfetmiştir¹⁰⁰. Şeyh Şemseddîn Kırtâsî tarafından 832/1428 tarihinde Amasya'da yaptırılan *Çevikce Tekkesi* de XVI. yüzyıldan evvel yaptırılan Halvetî tekkeleri arasında yerini almıştır¹⁰¹.

Amasya'da Halvetîyye tarikatına ait mezkûr tekkeler dışında, XVI. yüzyılda kurulan ve Halvetîliğin hangi koluna ait olduğu belli olmayan dört tekkenin ismi, kurulduğu yer ve kurucularının kimler olduğu hakkındaki bilgiler kaynaklarda yer almaktadır. Bu tekkeler; *Şamlar Tekkesi*, *Şehre Küstü Tekkesi*, *Kuşbaz Tekkesi* ve *Hızır Paşa Tekkesi*'dir¹⁰².

1.5.1.2. Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin Halifeleri ve Anadolu'daki Faaliyetleri

Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin yetiştirdiği halifelerin Anadolu'daki faaliyetleri sayesinde Halvetîyye tarikatı daha geniş bir alana yayılmıştır. Halifelerin Anadolu kökenli olması yayılmanın daha sistematik bir düzende olmasını sağlamıştır. Seyyid

⁹⁸ Abdizâde, age, I, s. 152.

⁹⁹ Öngören, age, 30.

¹⁰⁰ Tekkeye şeyh olanların isimleri müteselsil olarak verilmiş olup, bu silsile Amasya'daki Halvetîyye tarikatı meşâyihleri arasında "*silsiletü'z-zeheb*" yani altın silsile olarak nitelendirilmiştir. Abdizâde, age, I, s. 183. Ayrıca bk. Öngören, age, s. 29.

¹⁰¹ Abdizâde, age, I, s. 231-232.

¹⁰² *Şamlar Tekkesi*, Hoca el-Hâc Salih Çelebi tarafından 951/1544 tarihinde yaptırılmıştır. Bkz. Abdizâde, age, I, s. 232. *Şehre Küstü Tekkesi*, Pîr Sinan Halvetî'nin müridleri tarafından yaptırılmıştır. Abdizâde, age, I, s. 232-23. Tekkenin "*Şehre Küstü*" olarak anılmasının sebebi, ilk Pîr'i olan Sinan Halvetî'nin va'azları esnasında, dönemin Amasya valisi olan Şehzade Mustafa hakkındaki eleştirilerinden dolayı şehzade tarafından va'az ve nasihatten alıkonulması, va'az meclislerine halkın gitmesinin yasaklanması üzerine de küsüp inzivaya çekilmesi gösterilmektedir. Bilgi için bkz. Abdizâde, age, I, s. 150. *Kuşbaz Tekkesi*, 961/1554 tarihinde Şeyh Yakub Halvetî tarafından kurulmuştur. Bilgi için bk. Age, I, s. 240. *Hızır Paşa Tekkesi*, Amasya Beylerbeyleri'nden Hızır Paşa tarafından 971/1564 senesinde kurulmuştur. Tekkenin ilk şeyhi "Molla Şeyh" diye anılan İlyas Efendi'dir. Bk. Abdizâde, age, I, s. 230; Öngören, age, s. 31.

Yahyâ Şîrvânî'nin şöhretinin Anadolu'da duyulması bazı sûfî çevrelerinin dikkatini çekmiş ve Bakü'ye giderek O'na intisap etmişlerdir. Bu kişiler tasavvufî eğitimlerini tamamlamalarının ardından Anadolu'ya geri gönderilmişlerdir¹⁰³. Seyyid Yahyâ Şîrvânî halifelerinden Anadolu kökenliler arasında Alâeddin Rûmî (Molla Ali Halvetî) (öl. 867/1462-63), Muhammed Bahâeddin Erzincanî (öl. 878/1473-74), Dede Ömer Rûşenî (öl. 892/1487), Habîb-i Karamanî (öl. 902/1496-97), Hacı Hamza Çankırî, Sinan Rûmî ve Derviş Kemal'i sayabiliriz¹⁰⁴.

Müteakip paragraflarda Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin halifelerinden olup Halvetîliğin dört ana kola ayrılmasında öncü olan şeyhlerin Anadolu'ya gelişleri ve faaliyetleri açıklanmaya çalışılmış, bu yapılırken de sıralamada geliş tarihleri esas alınmıştır.

Dede Ömer Rûşenî'nin (öl. 892/1487) ağabeyi olan Alâeddîn Ali Halvetî'nin (öl. 867/1462-63), Seyyid Yahyâ Şîrvânî'ye intisap etmeden önce Tire ve Manisa civarında tahsilini tamamladığı Hediyetü'l-İhvân'da nakledilmektedir¹⁰⁵. Lemazât'ta ise Alâeddîn Ali Halvetî'nin Aydın iline bağlı Güzelhisar'da ikâmet etmekte iken Karamanoğulları ayaklanmasını bahane ederek buradan ayrılıp Bakü'ye gittiği ve Seyyid Yahyâ Şîrvânî'ye intisâp ettiği belirtilmiştir¹⁰⁶. Alâeddîn Ali Halvetî seyr u sülûkünü tamamladıktan sonra Yahyâ Şîrvânî tarafından Rumeli'ye gönderilmiştir. Alâeddin Ali Halvetî'nin Edirne'de Tunca nehri kenarında bir zâviye inşa etmiş ve bir süre sonra da irşâd faaliyetlerini için Bursa'ya gelmiştir¹⁰⁷.

Dede Ömer Rûşenî, Bursa'da irşâd faaliyetlerini sürdürmekte iken Fatih Sultan Mehmet'in (1451-1481) saltanatı zamanında İstanbul'a gelmiş ve bu şehre gelen ilk Halvetî şeyhi olarak kayıtlara geçmiştir¹⁰⁸. Fakat bir süre sonra zamanın aydınları ve halktan pek çok kişiyi etkilemesi ve etrafının kalabalıklaşması üzerine Fatih Sultan Mehmed, Alâeddin Ali Halvetî'yi İstanbul'dan kovmuştur. Bu durum üzerine

¹⁰³ Hüseyin Vassaf, bu kişilerin sayısının 40 civarında olduğunu belirtmiştir. Bk. Vassâf, age, III, s. 96.

¹⁰⁴ Rıhtım, agm, s. 264; M. Cemal Öztürk, agm, s. 173; Ali Öztürk, agt, s. 19.

¹⁰⁵ Tüerer, age, s. 484.

¹⁰⁶ Hulvî, age, s. 407, Ali Öztürk, agt, s. 20.

¹⁰⁷ Ali Öztürk, agt, s. 20.

¹⁰⁸ Hans Joachim Kissling, "Halvetîyye Tarîkatı-I", (çev. Mehmet Serhan Tayşi), *Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni*, Kasım, Aralık, Ocak, 1993-94, İstanbul 1994, 5, Sayı: 32, s. 35.

Karaman'a gelen Alâeddin Ali Halvetî irşâd faaliyetlerini burada devam ettirmiştir¹⁰⁹.

Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin halifelerinden Muhammed Bahâeddîn Erzincânî ve yetiştirdiği halifeleri vasıtasıyla Halvetîlik Anadolu'nun başka vilâyetlerinde de yayılma imkânı bulmuştur. Halvetîyye tarîkatının ana kollarından *Cemâlîyye* ve *Ahmedîyye*, Muhammed Bahâeddîn Erzincânî'nin *Çelebi Halife* diye anılan meşhur halifesi Şeyh Cemâl Halvetî (öl. 903/904-1497/1498) ve Şeyh Ahmed Şemseddîn Efendi (Marmaravî) (öl. 910/1504) tarafından kurulmuştur.

Muhammed Bahâeddîn Erzincânî, Keselliç/Keleriç'te (günümüzde Karakaya köyü olarak geçmekte) dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Muhammed Bahâeddîn Erzincânî'nin Yahyâ Şîrvânî ile tanışması ve ona mürid olması olayı, gördüğü bir rüya üzerinedir. Rüyasında büyük bir deniz kenarında yola çıkmaya hazır gemiciler görür. Gemiye binmek istediğinde gemiciler kabul etmezler. Kendisine: “*bu gemilerin sahibi ve gemicilerin rehberi Seyyid Yahyâ Hazretleri'dir*” derler. Sabah olunca Şeyh Muhammed Bahâeddîn, hemen Şîrvân'a gider, Seyyid Yahyâ Şîrvânî ile görüşür. Görüşme esnasında Seyyid Yahyâ Şîrvânî: “*O gemiler, tarîkat erbabının halleridir. Hoş geldin*” diyerek onu riyâzete alır. İbadet ve nefis mücadelesi ile dışını ve içini süsledikten sonra icazet verir. Şeyhin emriyle memleketine döner ve doğduğu yer olan Erzincan'a bağlı Keleriç kasabasına yerleşir. Orada bir zâviye ve mescit inşaa eder, insanları irşad etmekle meşgul olur¹¹⁰.

Halvetîyye tarîkatının *Ruşenîyye* kolunun kurucusu olan *Dede Ömer Rûşenî*'nin asıl adı Ömer ve lakabı *Dede* olup şiirlerinde kullandığı *Rûşenî*¹¹¹ mahlasıyla tanınmıştır. Dede Ömer Rûşenî'nin (öl. 892/1487) künyesi *Ali ibnü binti Umur Bey*'dir. Babası hakkında bilgi bulunmamakla beraber anne tarafından dedesi olan Umur Bey'in ise hangi Umur Bey olduğu yönünde net bir bilgi mevcut değildir¹¹². Bursa'da ikâmet

¹⁰⁹ Hoca Sadeddin, Alâeddîn Ali Halvetî'nin etkileyici bakışlara sahip olmasına vurgu yapmıştır. Öyle görülüyor ki, hitabetinin kuvvetli olması gibi şahsi özellikleri de etrafındakileri etkilemesi bakımından dikkatleri üzerine çekmiş ve bu durum İstanbul'dan ayrılmasına neden olmuştur. Bk. Hoca Sadeddin, *age*, V, s. 202.

¹¹⁰ Hoca Sadeddin, *age*, s. 39.

¹¹¹ *Rûşenî*, aydınlık manasına gelmektedir ve Osmanlı Müellifleri'nde Aydınlık olmasının bu mahlası taşımasının sebebi olarak gösterilir. Bilgi için bk. M. Tahir, *age*, I, s. 86.

¹¹² Mustafa Uzun, “Dede Ömer Rûşenî”, *DVİA*, Cilt 9, İstanbul 1994, s. 81. Mustafa Uzun, Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri ve Miskinliknâme Mesnevisi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış doktora tezi)*, İstanbul 1982. Lemezât'ta annesinin dedesi Aydın oğlu Umur Bey olarak gösterilmiştir. Bk. Hulvî, *age*, s. 246.

ettiği bir dönemde Karaman'da bulunan ağabeyi Alâeddin Ali Halvetî'nin yanına gitmiş ve tasavvufa yönelmiştir. Bir süre sonra da Bakü'ye giderek Seyyid Yahyâ Şîrvânî'ye intisap etmiştir¹¹³. Sülûkünü tamamladıktan sonra icazetle Anadolu'da irşadla vazifelendirilse de mürşidinden uzak kalmamak için onun rızasıyla Tebriz, Gence, Berdea ve Karabağ gibi civar memleketlere gönderilmiş¹¹⁴ ve Halvetî tarîkatı usüllerinin bu bölgelerde de tatbik edilmesinde öncü olmuştur. Dede Ömer Rûşenî, hayatının son yirmi yılını ise Tebriz'de sürdürmüştür¹¹⁵. Kabirleri, Tebriz'de olup Selçuk Hatun tarafından yaptırılan dergâhta medfundur¹¹⁶.

Halvetîyye tarîkatının dört ana kolundan biri olan *Cemâlîyye*'nin¹¹⁷ kurucusu, *Çelebi Halife* diye meşhur *Cemâl Halvetî*'nin tam adı *Ebû'l-Füyûzât Muhammed b. Hamîdüddîn b. Mahmud b. Muhammed b. Cemaleddîn el-Aksarâyî*'dir. Aksaray'da dünyaya gelmiştir. Fakat doğum tarihi bilinmemektedir¹¹⁸. İlk tahsilini doğduğu yerde yaptıktan sonra Şeyh Alâeddin Ali Halvetî'nin halifelerinden Abdullah Karamanî'ye, onun vefatından sonra da Tokat'a giderek Pîr İlyas Amasî'nin halifesi olan Tahirzâde'ye intisap etmiştir¹¹⁹. Cemâl Halvetî Tahirzâde'ye intisabından sonra yanında kaldığı süre boyunca sürekli riyâzetle meşgul olmuştur. Cemal Halvetî'nin Halvetîliği tatbik usûlü ve bu usûlü en sert biçimde uygulaması etrafındakilerinin tepkilerine neden olmuştur.

Cemal Halvetî, Tokat'ta bir süre kaldıktan sonra Bakü'ye giderek Seyyid Yahyâ Şîrvânî'ye bağlanmış ve onun vefatından sonra halifesi Pîr Muhammed Bahâeddîn Erzincanî'ye intisap edip icazet almıştır. Daha sonra Amasya'ya giderek orada halkı irşatla meşgul olmuştur¹²⁰. Kısacası Seyyid Yahyâ Şîrvânî, Çelebi Halife'nin mürşidi, Pîr Muhammed Erzincanî ise hırka ve kisve şeyhi olmuştur. Amasya valisi olan Şehzade Bayezid Cemal Halvetî'ye yakın alaka göstermiş ve daha sonra kendisine intisap etmiştir. Sultan II. Bayezid tarafından İstanbul'a davet olunmuştur¹²¹. İstanbul'a

¹¹³ Uzun, agm, s. 81.

¹¹⁴ M. Tahir, age, I, s.86; Uzun, age, s. 82.

¹¹⁵ Uzun, agm, s. 82; Hoca Sadeddin, age, V, s. 203.

¹¹⁶ M. Tahir, age, I, s. 86.

¹¹⁷ Bu kol için bkz. M. Serhan Tayşi, "Cemâlîyye", *DVIA*, Cilt 7, İstanbul 1993, s. 318.

¹¹⁸ M. Serhan Tayşi, "Cemâl-i Halvetî", *DVIA*, Cilt 7, İstanbul 1993, s. 302. Osmanlı Müellifleri'nde Cemâl Halvetî'nin Amasya doğumlu olduğu kaydedilmektedir. Bk. M. Tahir, age, I, s. 80.

¹¹⁹ Tayşi, agm, s. 302; Öngören, age, s. 43.

¹²⁰ Tayşi, *Cemâl-i Halvetî*, s. 302.

¹²¹ M. Tahir, age, I, s. 80.

geldiğinde önce Ayvansaray'da Gül Camii'nin yanında, daha sonra da Koca Mustafa Paşa'daki dergâhta postnişîn olarak irşad vazifesinde bulunmuştur¹²². Padişah tarafından veba salgınına yakalananlar için dua etmesi amacıyla kırk kadar dervişiyile beraber hacca gönderilmiştir. Yerine halifesi Sünbül-i Sinan'ını bırakarak yola çıkmış Tebük yakınlarına geldiği vakit vefat etmiştir¹²³.

Kaynaklar, Cemâl Halvetî'nin Halvetîyye tarîkatının İstanbul'daki en önemli temsilcisi olduğunu ve İstanbul'daki ilk Halvetî merasimini onun icra ettiğini kaydederler¹²⁴. Yukarıda bahsettiğimiz Sünbül-i Sinan'dan başka, Hacı Şaban-ı Veli, İdris Efendi, Alâeddîn Uşşâkî, Hayreddin Tokatî, Üveys Dede, Cemşâh-ı Karamanî, Sinan Erdebîlî, Muslihuddin Efendi, Selâhaddin Efendi, Bayezid Halife, Ali Dede, Davûd Dede onun halifeleri olmuşlardır¹²⁵.

Karaman, Aydın, İskilip, Amasya, Ankara, Sivas ve Tokat havalisinde Halvetîliğin yayılmasına katkı sağlayan bir diğer önemli şahsiyet Habîb-i Karamanî'dir (öl. 902/1496-97). Seyyid Yahyâ Şîrvânî'ye intisap ettikten sonra on iki sene hizmetinde bulunmuştur¹²⁶. Sülûkünü tamamladıktan sonra ilk önce Ankara'da irşad vazifesini yürütmüş ve ardından memleketi Karaman'a dönmüştür¹²⁷. İskilip'te görüştüğü Bayramî şeyhi Yavsî Efendi'nin kızı Rukiyye Hanım'la evlendikten bir süre sonra Amasya'ya gittiği bilinmektedir. 902/1496-97 yılında vefatı üzere Amasya'da bulunan Mehmet Paşa Camii sahnında defnedilmiştir¹²⁸. Şeyh Davud (öl. 913/1507-1508), Şeyh Safiyüddin Ali (öl.?), Cemâleddîn İshak Karamanî (öl. 933/1526-27), Nakkaş Baba (öl. ?), Hacı Hızır Amasî, Muslihiddîn Halife başlıca halifeleri

¹²² Tayşi, agm, s. 302.

¹²³ Tayşi, agm, s. 302. Şam'a üç merhale uzaklıktaki *Tebük Korusu* adındaki bir yerde vefat ettiği nakledilmektedir. Bilgi için bk. Hocaşâde, age, s. 40-41. Osmanlı Müellifleri'nde ise, Hisa diğer adıyla Tebük Korusu adlı beldenin Şam'a olan uzaklığını dokuzuncu merhale olarak verir. Bilgi için bk. M. Tahir, age, I, s. 80. Tahsin Yazıcı, "Fetihten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemâleddin, Sünbül Sinan ve Merkez Efendi", *İstanbul Enstitüsü Dergisi (İED)*, İstanbul 1956, Sayı: II, s. 93. Öngören, age, s. 44.

¹²⁴ Vassâf, age, III, 229; Tayşi, agm, s. 302.

¹²⁵ Tayşi, agm, s. 302. Hediyyetü'l-İhvân'da Cemal Halvetî'nin mezkûr halifelerinin isimlerinden başka, *varis-i ekmel* olarak nitelendirdiği Kasım Efendi, Sofyavî Bâlî Efendi, Nureddinzâde ve Uzuçalı Muhlihiddîn Efendi'nin ismi geçmektedir. Bilgi için bk. Türer, age, s. 491.

¹²⁶ Öngören, age, s. 33.

¹²⁷ Türer, age, s. 483.

¹²⁸ Türer, age, s. 483; Öngören, age, s. 33.

arasındadır¹²⁹. Nazmî Efendi, Ezelîzâde, Vişne Efendi, Mesûd Efendi, İmamzâde Efendi, Şeyh Süleyman Efendi, Şeyh Şucâ'yı da onun halifeleri arasında göstermektedir¹³⁰.

Halvetîyye tarîkatında *Orta Kol* olarak adlandırılan *Ahmedîyye* kolunun kurucusu ve *Yiğitbaşı* mahlasıyla nam salmış olan *Şeyh Ahmed Şemseddin Marmaravî* (öl. 940/1504-05) Manisa-Akhisar'a bağlı Marmara köyünde dünyaya gelmiştir. İlim tahsiline Uşak'ta devam ederken, burada bulunan Cemâl Halvetî'nin halifesi Alâeddin Uşşaki'ye intisap etmiştir¹³¹. O'nun ikinci halifesi olarak seyr u sülûkünü tamamlamasının ardından Manisa'da irşad faaliyetleri yürütmek üzere gönderilmiş ve orada üç sene kadar kalmıştır. Daha sonra İstanbul'a gitmiş ve orada meşâyih arasındaki ihtilafları halletmesi, şer'î şerîfe aykırı işler yapan tekkeleri kapatılarak tarîkat eşyalarına el koydurtması üzerine kendisine *Yiğitbaşı* unvanı verilmiştir. İstanbul'daki ikâmetini tamamladıktan sonra tekrar Manisa'ya dönmüştür¹³². Kurucusu olduğu *Ahmedîyye* kolu daha sonra *Ramazanîyye*, *Sinâîyye*, *Uşakkîyye* ve *Mısrîyye* adıyla dört şubeye ayrılmıştır¹³³.

Son olarak, Şeyh Şemseddin el-Ahlâtî (öl. 1085/1647) 17. asırda Kuzey Irak bölgesinde İmadiye'de *Birîfka Tekkesi*'ni kurmuştur. Bu tekke, Halvetîliğin Irak ve Suriye'nin kuzeyi ile Doğu Anadolu bölgesinde yayılmasında etkili olmuştur¹³⁴.

1.6. Halvetîyye Tarîkatı Kolları ve Şubeleri

Seyyid Yahyâ Şirvânî'den sonra Halvetîyye tarîkatı dört ana kola ayrılmış ve bu ana kollardan da birçok tâli' şubeler zuhur etmiştir. Kol ve şube sayısının kırk kadar olması tarîkatın sufi çevrelerce *tarîkat kuluçkası* veya *tarîkat fabrikası* şeklinde

¹²⁹ Muslihiddin Halife ve Hacı Hızır Halife ile ilgili bilgi *Şemsîyye* maddesini yazarken ayrıntılı olarak verilecektir. Bilgi için bk. Öngören, age, s. 33.

¹³⁰ Türer, age, s. 484.

¹³¹ Süleyman Uludağ, "Ahmedîyye", *DVİA*, Cilt 2, İstanbul 1989, s. 171; Öngören, age, s. 90.

¹³² Hocaşâde, age, s. 54; Öngören, age, s. 90, Ahmet Ögke, "Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddin-i Marmaravî Hz.", Manisa: *Bakü'den Balkanlar'a Halvetîlik Sempozyum-1 Tebliğleri*, 3 Mayıs 2015, s. 42.

¹³³ Uludağ, agm, s. 136.

¹³⁴ Detaylı bilgi için bk. Abdulcebbar Kavak, "Şeyh Şemsüddin el-Ahlâtî ve Birîfka Tekkesi, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 2014, s. 121-139. Bir diğer makalesi için bk. Abdulcebbar Kavak, "Ahlât Bölgesinde XVI-XVIII Yüzyıllar Arasında Halvetî Tarîkatını Yayan Bir Aile: Ahlâtîler", *Kafkaslar'dan Anadolu'ya Kültür Köprülerimiz Uluslararası Seyyid Yahyâ Şirvânî ve Halvetîlik Sempozyumu*, 21-22 Kasım Eskişehir 24-26 Kasım 2013 Bakü, s. 23-38.

anılmasına sebep olmuştur¹³⁵. Halvetîyye tarikatının dört ana kolu ve bu kollara bağlı şubeleri Sâdık Vicdânî'nin Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye adlı eserinde detaylı olarak verilmiştir. Kol ve şubeler şu şekildedir:

1.6.1. Rûşenîyye

Aydınlı *Şeyh Dede Ömer Rûşenî* (öl. 892/1487) tarafından kurulmuştur. Rûşenîyye kolunun şubeleri ve kurucuları (vefat tarihleri ve kabirlerinin bulunduğu yerlerle birlikte) şu şekildedir¹³⁶:

A. Demirtâşîyye: Şeyh Ebu Abdurrahman Muhammed Demirtaş el-Hanefî (935/1529), Mısır. Demirtâşîyye'den

- 1- Gülşenîyye: Seyyid İbrahim Gülşenî (940/1533), Kahire.
- 2- Sezâîyye: Hasan b. Ali Şeyh Rûmî el-Moravî (Sezâî) (1151/1738), Edirne.
- 3- Hâletîyye: Şeyh Hasan Haletî (1329/1911), Edirne.

1.6.2. Cemâlîyye

Şeyh Muhammed Erzincânî'nin halifesi olan *Şeyh Cemâl Halvetî* (öl. 904/1498) tarafından kurulmuştur¹³⁷:

A. Sünbülîyye: Şeyh Zeynüddin Yusuf Sünbül-i Sinan (936/1529), İstanbul.

B. Şa'banîyye: Şeyh Şa'bân-ı Velî (976/1568), Kastamonu. Şa'banîyyeden;

- 1- Karabaşîyye: Şeyh Ali Alâeddin (Karabaş-ı Velî), Kahire (1107/1695). Karabaşîyye'den
 - a) Nasûhîyye: Şeyh Nasûhî Muhammed Halvetî (1130/1718), Kastamonu.
 - b) Çerkeşîyye: El-Hac Mustafa (1229/1814), Çerkeş. Çerkeşîyye'den;
 - 1- Halilîyye: Şeyh Hacı Halil, Safranbulu (?).
 - c) İbrahîmîyye: Kuşadalı İbrahim (1264/1848),
 - d) Bekrîyye: Şeyh Şemseddin Mustafa-yı Bekrî (1162/1749), Kahire. Bekrîyye'den

¹³⁵ Abdülbâkî Gölpınarlı, "Halvetîyye", *Türk Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, Cilt 18, Ankara 1970, s. 423.

¹³⁶ Vicdânî, age, s. 196-197, 201-2.

¹³⁷ Vicdânî, age, s. 208-231.

- 1- Kemâlîyye: Şeyh Mehmed Kemâleddîn (1199/1785), Gazze.
- 2- Hafenîyye: Şeyh Seyyid Şemsüddîn Muhammed b. Sâlim el-Hafenî (1181/1768), Kahire. Hafenîyye'den
 - a) Ticânîyye: eş-Şeyh es-Seyyid Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed et-Ticânî (1220/1806), Fas.
 - b) Derderîyye: Şeyh Ebû'l Berâkât Şihâbüddin Ahmed b. ed-Derderî el-Adevî (1201/1787), Kahire. Derderîyye'den;
 - 1- Savîyye: Şeyh Ebû'l-İrşâd Ahmed b. Muhammed el-Mâlikî es-Sâvî (1241/1826) Medine.
- 3- Semânîyye: Şeyh Abdülkerim Muhammed b. Abdülkerim el-Medenî es-Semânî (1189/1776), Medine. Semânîyye'den,
 - a) Feyzîyye: eş Şeyh Seyyid Feyzüddin Hüseyin es-Semânî (1309/1892), İstanbul.

C. Assâlîyye: Şeyh es-Seyyid Ahmed b. Ali el-Harîrî el-'Assâlîyye (1048/1639), Mısır.

D. Bahşîyye: Şeyh es-Seyyid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Bahşî (1098/1687) Mekke.

1.6.3. Ahmedîyye

Bu kol *Yiğitbaşı* demekle marûf olan Şeyh Ahmed Şemseddîn Marmaravî (öl. 910/1504) tarafından kurulmuştur. Ahmed Şemseddin Marmaravî'nin tarîkat silsilesi; Alâeddîn Uşşâkî (öl. 890/1485), Tâceddin Kayserî (öl. 1408), Muhammed Bahaeddin Erzincânî yoluyla Seyyid Yahyâ Şirvânî'ye ulaşmaktadır. *Ahmedîyye* kolunda Esmâ-i Seb'a'ya *Vehhâb*, *Fettâh*, *Vâhid*, *Ahad* ve *Samed* isimleri eklenerek *Hamse-i Zâide* de denilen toplam on iki isim zikredilmektedir¹³⁸.

Sinânîyye: Şeyh İbrahim Ümmî Sinân (975/1568), İstanbul.

- a) Muslihîyye: Şeyh Mustafa Muslihuddin (1099/1688), Tekirdağ(?)
- b) Zührîyye/Zehrîyye: Şeyh Seyyid Ahmed Zührî (1157/1744), Selanik.

¹³⁸ Ögke, agm, s. 42-43; Vicdânî, age, s. 238-241, 244-247.

B. Uşşâkıyye: Şeyh Hasan Hüsameddin Uşşâkî (1001/1593), İstanbul.

a) Câhidîyye: Şeyh Ahmed Câhidî (1069/1659), Çanakkale.

b) Cemâlîyye-i Sânîye: Şeyh Ebu Nizâm Mehmed Cemâleddin (1164/1751), İstanbul.

c) Salâhîyye: Şeyh Abdullâh Salâhaddin Uşşâkî (1197/1783), İstanbul.

C. Ramazânîyye: Mahfî Ramazan Efendi (1025/1616), İstanbul.

a) Buhûrîyye: Mehmed Buhûrî (1039/1630), Edirne (?).

b) Cihangîrîyye: Hasan Burhâneddin Cihangîrî (1073/1663), İstanbul.

c) Cerrâhîyye: Nûreddin Cerrâhî (1133/1721), İstanbul.

d) Raûfîyye: Ahmed Raûfî (1170/1757), İstanbul.

e) Hayâtîyye: Mehmed Hayatî (1180/1767), Ohri.

D. Mısırîyye: Şeyh Muhammed Niyâzî-i Mısırî (1105/1694), Limni.

1.6.4. Şemsîyye

Şeyh Şemseddîn Sivâsî (öl. 1006/1597) tarafından kurulmuş olup, Sivas ve havalinde faaliyet göstermiştir. Bu kola bağlı şubeler Sivâsiyye, Nûrîyye, Suzîyye, Şirînîyye'dir; bunlar İstanbul, Midilli, Budin, Varna, Filibe, Malkara, Dobruca, Mora, Van, Konya, Edirne, İzmit, Amasya, Tokat, Kayseri, Ankara, Manisa, Mısır, Şam, Medine gibi pek çok bölgede faaliyet göstermiştir. Şirînîyye şubesinin kurucusu *Şeyh İskender Naci Şirîn Baba* vefatından sonra yerine halifesi *Şeyh Bâkî Baba Sivâsî* 'yı bırakmıştır.

Şemsîyye'den; Sivâsiyye ve Sûzîyye; Sivâsiyye'den; Nûrîyye ve Şirînîyye şubeleri zuhur etmiştir. Şemsîyye kolunun şubeleri ve kurucuları vefat tarihleriyle birlikte şu şekildedir:

A. Sivâsiyye: Şeyh Abdülmecid Sivâsî (1049/1639), İstanbul.

B. Sûzîyye: Şeyh Ahmed Sûzî (1246/1830), Sivâs.

Sivâsiyye'den

C. Nûrîyye: Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî (1061/1651), İstanbul.

D. Şirînîyye: Şeyh Şirîn Baba Sivâsî (2002), İstanbul.

İskender Naci Şirîn Baba, Halvetîyye-Cerrâhîyye Şeyhi Seyyid Muzaffer

Ozak'nin halifesidir. Şeyhi'nin vefat etmesinin ardından gördüğü manevi işarete binaen bilhare Sivâsî Tekkesi'ne gitmiş ve burada postunu sermiştir. Şeyh Şîrîn Baba hakkında detaylı bilgi daha sonra verilecektir.

1.6.4.1. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Silsilesi

Bir tarîkatta ayrı bir kol tesis etmek için Gölpinarlı'nın ifadesiyle: “*İçtihad dedikleri şey, giyimde kuşamda, bilhassa taçda ve esmâya yapılan eklentilerledir*”¹³⁹. Bu bilgi çerçevesinde Şemseddîn Sivâsî öncelikli olarak; Halvetîyye tarîkatında Esmâ-i Seb‘a olarak nitelendirilen zikir usûlüne yeni ilaveler yaparak sayıyı on ikiye çıkardığı için kol kurucusu olarak kabul edilmiştir. Yani; *Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hakk, Hayy, Kayyûm ve Kahhâr* isimlerinden oluşan Esmâ-i Seb‘a'ya, *el-Kâdir, el-Kâvî, el-Cebbâr, el-Mâlik, el-Vedûd* isimleri ilave edilmiş ve bu son beş isme *Furû'ât-i Esmâ* denilmiştir¹⁴⁰.

Dervişlerin başını örten taç, şekli ve görünüşü itibarıyla tarîkatlara göre farklılık arz eden bir kıyafettir¹⁴¹. Halvetîyye tarîkatı taçı şerîfi beyaz çuha ve keçe üstüne siyah dikişlidir. Gölpinarlı, Şemsîyye'de çuhanın renginin sarı olduğunu ve tepeye küçük üç yuvarlak parça, en üste bir düğme konulduğunu söylemektedir¹⁴². Taçları dört terek üzerine kırk dal esasına dayanmaktadır¹⁴³.

Tâcın aslını, kaynağını ve gayesini bilmeyenlerin ondaki artı işaretine bakarak ehl-i sâlibin tâcına benzettikleri ifade olunmaktadır¹⁴⁴. Fakat bunun böyle olmadığı aşikârdır. Zira, Halvetîyye-Şemsîyye taç-ı şerîfinin şekli hakkında Hediyyetü'l-İhvân'da bazı bilgiler verilmektedir. Buna göre; taç-ı şerîf kırk elif (dal)tir, yani erba'ine işaret etmesinden dolayı kırk eliftir. Yirmi dal, ebced hesabıyla Allah'ın *Vedûd* ismine; tepe kısmındaki *pul* ve *düğme* olarak nitelendirilen kısımlardan *pul* sırr-ı hüviyete; *düğme* ise sırrı-ı nokta-i ehadiyetü'z-Zât'a işaret etmektedir¹⁴⁵. Erbâ'in çıkartmayan sâlike taç giydirilemeyeceği ve hilâfet verilmedikçe de gül tabir olunan pulların taç-ı şerîfte

¹³⁹ Gölpinarlı, agm, s. 423; Nurhan Atasoy, “Osmanlı Dönemi Tarîkat Kıyafetleri ve Cihazları”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkan-Tarîkatlar-Edebiyat-Mimari-İkonografi-Modernizm*, hzl. Ahmet Yaşar Ocak, TTK, Ankara 2014, s. 198.

¹⁴⁰ Türer, age, s. 329; Gölpinarlı, agm, s. 423; Baz, age, s. 198.

¹⁴¹ Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarîkatler Tekkeler Şeyhler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s. 528.

¹⁴² Gölpinarlı, agm, s. 423.

¹⁴³ Atasoy, agm, s. 198. Halvetîyye taç-ı şerîf için bk. **EK-1**

¹⁴⁴ Baz, age, s. 388.

¹⁴⁵ Türer, age, s. 330.

olamayacağı ve bu durumun Seyyid Yahyâ Şîrvânî zamanından beri uygulanan bir usûl olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁶. Ayrıca, Resûl-i Ekrem Hazretleri'nin miğferlerinin altına dikilen ve boğaz kısmında pamukla doldurulmuş bir nakışın var olduğu kaydedilmiştir¹⁴⁷. Bu sebeple Şemsîyye taç-ı şerifi pamukla doldurulmuş ve nakışlı olduğu görülmektedir.

Şemseddin Sivâsî'nin kurucusu olduğu Halvetîyye-Şemsîyye silsilesi iki koldan Pîr-i Sâni Seyyid Yahyâ Şîrvânî'ye ulaşmaktadır:

Birinci Koldan Tarîkat Silsilesi

Pîr-i Sâni Yahyâ Şîrvânî
Yusuf-ı Mahdûm Şîrvânî
Şeyh Muhammed Rukîyye Şîrvânî
Şeyh Şâh Kubâd Şîrvânî
Şeyh Abdülmecid Şîrvânî
Şeyh Şemseddin Sivâsî

İkinci Koldan Tarîkat Silsilesi

Pîr-i Sâni Yahyâ Şîrvânî
Şeyh Habîb-i Karamânî
Şeyh Hacı Hızır Amasî
Şeyh Muslihuddin Efendi
Şeyh Şemseddîn Sivâsî¹⁴⁸

1.6.4.2. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Şubeleri

Halvetîyye tarîkatının dört ana kolundan biri olan *Şemsîyye kolu*, Şeyh Şemseddin Sivâsî (926/1520-1006/1597) tarafından Sivas'ta XVI. asrın ikinci yarısında kurulmuştur. Bu kol, Abdülmecid Sivâsî tarafından Sultan III. Mehmet'in (1595-1603) saltanatı devrinde bir taşra kenti olan Sivas ve havalisinden başka ilk defa İstanbul'da da temsil edilmeye başlanmıştır. Şeyh Abdülmecid Sivâsî'nin koruması ve gözetimi altında İstanbul'a gelen yeğeni Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî ile *Nûrîyye* şubesi tesis edilmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî hilafet aldıktan sonra Midilli'ye gönderilmesiyle de tarîkat ilk defa İstanbul dışında ve Balkanlar'da da temsil edilir bir konuma gelmiştir.

Halvetîyye tarîkatı Şemsîyye kolu ve şubesi olan Sivâsîyye'ye dair gerek ilk ve gerekse son dönem kaynaklarda farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*'da Halvetîyye tarîkatı kol ve şubeleri hakkında bilgi verirken, Şemseddîn Sivâsî'yi *Halvetîyye-Sivâsîyye* kolunun müessisi olarak göstermiştir.

¹⁴⁶ Türer, age, s. 331.

¹⁴⁷ Türer, age, s. 331.

¹⁴⁸ Türer, age, s. 316.

Şemsîyye kolunun ise Abdülehad Nûrî Sivâsî tarafından İstanbul'da yayıldığını söylemektedir¹⁴⁹. *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*'de Sadık Vicdânî, Şemsîyye kolunu Halvetîyye tarîkatının dört ana kolundan biri olarak kabul etmekte ve Sivâsîyye'yi de bu kolun tek şubesi olarak değerlendirmektedir¹⁵⁰. Abdülbâkî Gölpinarlı'nın Türk Ansiklopedisi'ndeki *Halvetîyye* maddesinde *Şemsîyye* ve *Sivâsîyye*'yi tek bir kol olarak göstermekte ve zikredilen kol şeklinin Abdülehad Nûrî Sivâsî tarafından İstanbul'da temsil edildiğini belirtmektedir. Ayrıca Abdülehad Nûrî Sivâsî'yi, Şemseddin Sivâsî'nin halifesi saymaktadır¹⁵¹.

Kaynaklarda dikkati çeken bir başka husus ise, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin *Nûrîyye* şubesinin kurucusu olarak gösterilmesidir. Özellikle Sefine-i Evliyâ ve *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*'de bu şekilde bir değerlendirme yapılmıştır¹⁵². Burada Şemseddin Sivâsî tarafından kurulan Halvetîyye-Şemsîyye kolu şubeleri olan *Sivâsîyye*, *Nûrîyye*, *Sûzîyye* ve *Şirînîyye* hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Zikredilen kol ve şubeleri için özellikle *Sivâsîyye* ve *Nûrîyye*'yi tek bir şube olarak değerlendiren kaynakların aksine iki ayrı şube olarak kabul edilip değerlendirilecektir. İncelemelerimiz sonucunda *Sûzîyye*'nin bir şube olarak bile değerlendirilmediği görülmüştür.

Kaynaklarda *Sivâsîyye*'den kasıt Abdülmecid Sivâsî'nin kurmuş olduğu şube değil, Abdülehad Nûrî Sivâsî tarafından temsil edildiğini ifade etmiştik. Nitekim tarîkat kurucularına verilen manevi otoriteyi temsil eden bir ünvan olan *Pîr*'lik makamını¹⁵³ Şemseddin Sivâsî'den sonra kullanan ilk kişi Abdülmecid Sivâsî olmuştur. Halvetîyye tarîkatında *Pîr*'lik makamında bulunanların taç-ı şerîfleri siyahtır ve üzerlerinde düğme vardır. Diğerlerinde ise böyle bir şey söz konusu değildir¹⁵⁴. Siyah renk *Pîr*'lik nişanesidir. Ayrıca, tarîkat kurucuları hayatta oldukları süre içerisinde kendilerini o yolun kurucu şeyhi olarak göstermezler. Vefatlarını müteakip gelen postnişînler, *Şemsîyye*'yiz ya da *Sivâsîyye*'yiz şeklinde bir aidiyetlik kurarlar. Yani *Pîr*'ler içtihadta buldukları süre içerisinde yol yahut şube ismini almazlar. Bir sonraki dönemde bu

¹⁴⁹ Vassâf, age, III, s. 479.

¹⁵⁰ Vicdânî, age, s. 250-51; Baz, age, s. 156.

¹⁵¹ Abdülkadir Gölpinarlı, *agm*, 423; Abdülkadir Gölpinarlı, "Şemsîyye", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 11, İstanbul 1970, s. 422.

¹⁵² Vassâf, age, III, s. 376.

¹⁵³ Haşim Şahin, *Dervişler ve Sufî Çevreler Klasik Çağ Osmanlı Toplumunda Tasavvufî Şahsiyetler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s. 118.

¹⁵⁴ Bk. **EK-1**

tarz bir ayırım söz konusu olur.

Annemarie Schimmel'in dediği gibi: “Hiçbir yol, bağlandığı ya da ayrıldığı anacade olmadan var olamaz”¹⁵⁵, dolayısıyla Abdülmecid Sivâsî Şemsîyye ve Sivâsîyye şubesini, Abdülehad Nûrî Sivâsî de Sivâsîyye ve Nûrîyye şubesini temsil etmişlerdir.

Nazmî Efendi, eserinde Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin şeyhi Abdülmecid Sivâsî için kullandığı *Hazret-i Pîr-i Sivâsî*'den başka, manevî âlemde ulaşmış olduğu yüksek mertebeyi açıklamak için çeşitli ünvanlar kullanmıştır. Bu ünvanlar: “*Hızır-ı zaman, kutb-ı devrân, hâtîme-i kümmelîn, gencine-i keşf u kerâmet, kutb-ı dâire-i âfâk, gavs-ı âlem-i işrâk, zât-ı kudsî, sâhib-i velâyet umdetü'l-meşâyihî'l-kirâm, ârif-i billâh, vâsül ilellâh, kutb-ı kâmilin, gavs-ı vâsülîn, kutb-ı samedânî*”dir¹⁵⁶. Zikredilen bu manevi ünvanlar O'nun Sivâsîyye'nin kurucusu olduğunu göstermektedir. Yine Nazmî Efendi, şeyhi Abdülehad Nûrî Sivâsî'nden bahsederken şu ifadeleri kullanmıştır: “*sened-i sa'âdetim, Pîrim, 'Azîzim Hazret-i Nûrî*”, “*cenâb-ı Pîr*”¹⁵⁷, “*Seyyidim sened-i saâdetim, Hazret-i kutb-ı 'âlem*”¹⁵⁸, “*Kutb-ı cihân, mazhar-ı Zât u sıfât*”¹⁵⁹. Gerek Pîr ünvanı gerekse tasavvuftaki mertebesi için kullanılan ünvanlar O'nun Nûrîyye'nin kurucusu olduğuna delalettir. Görüldüğü üzere Abdülehad Nûrî Sivâsî şeyhi Abdülmecid Sivâsî için *Pîr* ünvanını kullanmış, keza Nazmî Efendi de şeyhi Abdülehad Nûrî Sivâsî'den aynı unvan ile bahsetmiştir.

Ahmed Sûzî'nin *Vasiyetnâme* adlı eserinde sahip olduğu tarîkat kisveleri olarak gösterdiği *siyah abâ hırka, elifî hırka, tac-ı şerîf ve siyah post Pîr*'lik alametleri arasındadır¹⁶⁰. Kendisi *Hazret-i Pîr Şems-i Sâni* olarak anılmaktadır. Yani Halvetîyye Şemsîyye'de ikinci Şems'tir¹⁶¹. Ahmed Sûzî, mezkûr eserinde dergâhın dedesi Şemseddin Sivâsî'den beri devam etmekte olan Perşembe günü zikirlerini değiştirmiş, Pazartesi günleri Kadirî ve Cuma günleri ise Halvetî zikir usûlünün tertip edilmesini

¹⁵⁵ Annemarie Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012, s. 115.

¹⁵⁶ Gündoğdu, agt, s. 172.

¹⁵⁷ Tüerer, age, s. 479.

¹⁵⁸ Tüerer, age, s. 556.

¹⁵⁹ Tüerer, age, s. 652.

¹⁶⁰ Ahmed Sûzî, *Vasiyetnâme-i Ahmed Sûzî*, Süleymâniye Ktp., H. Şemsi-F. Güneren Bölümü nr: 25, s. 18.

¹⁶¹ Hakan Yekbaş, “Ahmed Sûzî'nin Hayatı, Eserleri ve Bir Mecmuadan Hareketle Bilinmeyen Şiirleri”, *Sivaslı Sûfî Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi*, Ed. Alim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2012, s. 49.

vasiyet etmiştir¹⁶². Bu durum tarîkatın süregelen usûlünde bir ictihad değişikliği olarak görülmesi gerekir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da Ahmed Sûzî'nin Kadirî tarîkatından da icazetli olduğudur.

Abdülmecid Sivâsî, Şemsîyye'yi İstanbul'a taşımış ve dönemin şartlarına uyarlamıştır. Dolayısıyla usûl olarak farklılık olmasa da tarîkatın İstanbul'daki yapılanması gerçekleşmiştir. Abdülmecid Sivâsî'den sonra postnişîn olan yeğeni Abdülehad Nûrî Sivâsî, Sivâsîyye'yi temsil etmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin vefatından sonra ise halifeleri Nûrîyye'nin temsilcileri olarak tarîkatın İstanbul ağırlıklı olmak üzere, Balkanlar ve Anadolu'da temsil edilmesini sağlamışlardır.

1.6.4.3. Halvetîyye-Şemsîyye Kolu Postnişînleri

Şemseddin Sivâsî'nin vefatı üzerine yerine Sivas'ta kadılık yapan oğlu *Pîr Mehmed Efendi* postnişîn olmuş, vefatına kadar yaklaşık iki yıl bu vazifeyi sürdürmüştür. Pîr Mehmed Efendi'den sonra Şemsîyye postuna, Şemseddin Sivâsî'nin damadı ve yeğeni *Şeyh Receb Sivâsî Efendi* geçmiştir. Receb Efendi Şemsîyye postuna geçmiştir ve vefatının ardından Şemseddin Sivâsî'nin halifelerinin talebi ile Zile'de Şeyh Veliyüddîn Dergâhı'nda olan *Abdülmecid Sivâsî Şemsîyye Dergâhı*'nda postnişîn olmuştur¹⁶³. Fakat şunu söylemek gerekir ki, Şeyh Receb Efendi postta geçtiği sırada 56-57 yaşlarında olması gerekir. Postnişînliği esnasında Şeyh Abdülmecid Sivâsî'nin teberrüken postta oturması ve kısa bir süre sonra İstanbul'a gitmesinin ardından tekrar posta Şeyh Receb Efendi'nin geçmiş olması muhtemeldir. Çünkü Necmü'l Hüda adlı eserinde Şeyh Receb Efendi'nin, Karayazıcı isyancılarının Sivas'a geldiği vakitler de postnişîn olduğunu öğrenmekteyiz. Bu sebeple Şeyh Receb Efendi'nin ikinci kez Şemsîyye şeyhi olduğunu söyleyebiliriz. 1603 yılındaki vefatına kadar postnişînlik yapmıştır.

Sicill-i Osmanî adlı eserinde Mehmed Süreyya, Şemseddin Sivâsî'nin, ağabeyi Muharrem Efendi'nin 1591 senesinde vefatının ardından, Sivas'da Halvetî şeyhi olduğunu ifade etmiştir¹⁶⁴. Bu doğru bir bilgi değildir. Çünkü gerek Necmü'l-Hüdâ ve gerekse Hediyetü'l-İhvân'da böyle bir bilgi yoktur. Muharrem Efendi ve Şemseddin Sivâsî'nin Abdülmecid Şirvânî'nin halifeleri olması sebebiyle böyle bir sonuca varılmış

¹⁶² Ahmed Sûzî, age, s. 9.

¹⁶³ Türer, age, s. 393; Hocazâde, age, s. 85.

¹⁶⁴ Mehmed Süreyya, age, V, s. 1577.

olunabilir. Aynı eserde, *Şemsîyye Silsilesi* hakkında, Şemseddin Sivâsî'nin vefatının ardından “*oğlu Veli Efendi yerine geçtiyse de 1005 (1596-97) 'te vefat edip diğer oğlu Ahmed Efendi yerine geçti. Az müddette vefat eylemekle kardeşi Muharrem Efendi'nin oğlu Abdülmecid şeyh olmuştur*”¹⁶⁵ şeklinde cümleler yer almaktadır ki bunların doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Şemseddin Sivâsî'nin Veli Efendi ve Ahmed Efendi adlarını taşıyan oğulları yoktur. Veli Efendi, Şemseddin Sivâsî'nin müşidi Abdülmecid Şirvânî'nin oğludur ve Zile'deki Şeyh Veliyüddîn Dergâhı'nda şeyhlik yapmıştır¹⁶⁶. Dolayısıyla Şemsîyye postnişinleri arasında değildir.

Abdülmecid Sivâsî'nin Eğri Seferi (1596) sonrasında Sultan III. Mehmed'in daveti ile İstanbul'a gitmesinin ardından Halvetîyye Şemsîyye Dergâhı'nda postnişin olan şeyhler sırayla şu şekildedir:

1. Şeyh Hasan Çelebi Efendi (öl. 1020/1611): Şemseddin Sivâsî'nin ortanca oğludur. Hediyetü'l-İhvân'da on beş sene kadar post-nişin olarak görev aldığı ifade edilmiştir¹⁶⁷. Fakat kanaatimizce bu “*on beş sene kadar post-nişin*” olması ifadesinde yanlışlık vardır. Çünkü Abdülmecid Sivâsî'nin İstanbul'a gittiği vakitlerde yani 1600 senesi başlarında post-nişin olan Hasan Çelebi vefat ettiği tarih olan 1611 yılına kadar bu vazifeyi yedi sekiz yıl kadar yapmış olması gerekir.

2. Şeyh Müeyyed Çelebi (öl. 1075/1664): Şemseddin Sivâsî'nin küçük oğlu olan Müeyyed Efendi, hilâfeti Şeyh Abdülmecid Sivâsî'den almıştır. Hediyetü'l-İhvân'da ve Ziyâret-i Evliyâ'da elli seneden daha fazla irşad hizmetinde bulunduğu yazılmıştır. Vefatının ardından Şemseddin Sivâsî'nin kabrinin yakınına defn olunmuştur¹⁶⁸.

3. Şeyh Halil Efendi: Şeyh Müeyyed Efendi'nin büyük oğludur¹⁶⁹.

4. Şeyh Ömer Efendi: Şeyh Halil Efendi'nin oğludur¹⁷⁰.

5. Şeyh Müeyyed-i Sâni Efendi: Şeyh Ömer Efendi'nin oğludur¹⁷¹.

¹⁶⁵ Mehmed Süreyya, age, V, s. 1577.

¹⁶⁶ Güneren, age, s. 60-62.

¹⁶⁷ Türer, age, s. 385.

¹⁶⁸ Türer, age, s. 478-79; Hocasâde, age, s. 93.

¹⁶⁹ Hocasâde, age, s. 93.

¹⁷⁰ Türer, age, s. 385; Hocasâde, age, s. 93.

6. Şeyh Ömer-i Sâni Efendi: Şeyh Müeyyed-i Sâni Efendi'nin oğludur¹⁷².

7. Es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Sûzî Efendi (1179/1765-1246/1830): Şeyh Ömer-i Sâni Efendi'nin oğludur. İkinci bölümde hakkında yarıntılı bilgi verilecektir.

8. Es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Behlûl Efendi (öl. 1256/1840): Şeyh Ahmed Sûzî Efendi'nin kardeşi ve halifesidir. O'nun vefatından sonra şeyh olmuş ve vefatına kadar yaklaşık 10 yıl boyunca bu vazifesini devam ettirmiştir. Şeyh Ahmed Sûzî'nin vefatından sonra kardeşinin postnişîn olduğu 15 Zilhicce 1246-27 Mayıs 1831 tarihli belgede: “Şeyh Ahmed bi-emrillâhî Te'âlâ bilâ-veled fevt olub yeri hâli ve hizmet-i lâzimesi mahlûl kalmağın yerine istihkâkı inde'ş-şer'il-enver zahir ve nümâyan olub zâviye-i mezbûrede post-nişîn olan müteveffâ-yı Şeyh-i mûmâ-ileyhin sinnen kebirü'l-ebeveyn karındaşı sülâhai's-sâlikîn ashâb-ı 'alim u haletden bir zât-ı sûtude-sıfat olan iş bu bais-i 'arz-ı ubudiyet es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Efendi bin es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Efendi da'ileri her vechile layık ve seza-vâr 'inâyet ve atifete muhtâc olmağın vazife-i mezbûr müteveffa-yı Şeyh-i mûmâ-ileyhin mahlûlünden karındaşı merkûm es-Seyyid Eş-Şeyh Mehmed Efendi da'ilerine tevcih ve yedine müceddeden bir kıt'a berât-ı şerîf-i 'alişân sadaka ve 'inâyet ve ihsân buyrulub zâviye-i mezbûrede sâkinûn fukara kullarının devâm-ı bekâ-yı ömr ü devlet-i hazret-i Zillullâhi daavât-ı hayriyesine mazhar kılınmış oluna...”¹⁷³ şeklinde geçen cümlelerden açıkça görülmektedir.

9. Şeyh Hüseyin Efendi (öl. 1279/1862): Şeyh Mehmed Behlûl Efendi'nin oğludur¹⁷⁴. Hocasâde Ahmed Hilmi'nin eserinde *Hüseyin-i Sâni* olarak geçmektedir. Babasının vefatının ardından postta geçen Şeyh Hüseyin Efendi, yaklaşık yirmi iki yıl Şemsîyye postunda oturmuştur.

10. Şeyh İbrahim Naibi Efendi (öl. 1281/1864): Şeyh Mehmed Behlûl Efendi'nin oğludur. Şeyh Hüseyin ve Şeyh İbrahim Naibi Efendi Ahmed Suzî'nin halifesi olan Şeyh Ali Lütî Elbistanî Efendi'den icazet almışlardır¹⁷⁵

¹⁷¹ Hocasâde, age, s. 93.

¹⁷² Hocasâde, age, s. 93.

¹⁷³ BOA, CEV. EV, 12013; 15 Zilhicce 1246-27 Mayıs 1831.

¹⁷⁴ Hocasâde, age, s. 93.

¹⁷⁵ Hocasâde, age, s. 93; Kadir Özköse, “On Sekiz ve On Dokuzuncu Yüzyılda Sivas'ta Tasavvuf”, *Sivaslı Sûfi Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi*, Buruciye Yayınları, Sivas 2012, s. 23.

11. Şeyh Ali Efendi (öl. 1307/1889): Şeyh İbrahim Naibi'nin oğludur. Yirmi beş yıl kadar şeyhlik yapmıştır¹⁷⁶.

12. Şeyh Ahmed Efendi (öl. 1317/1899): Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğludur¹⁷⁷. Şeyhlik süresi yaklaşık on senedir¹⁷⁸. Şeyh Ahmed Efendi hakkında Leman Gökseyitoğlu detaylı bilgiler vermektedir. Onunla yaptığımız sohbetler esnasında Şeyh Ahmed'in İstanbul'da Sahn-ı Semân medresesinde eğitim aldığı ve Ziyet Hanımla evlendiğini öğrenmekteyiz. Ziyet Hanım'dan Leman Gökseyitoğlu'nun babaannesi Emine Hanım dünyaya gelmiştir. Ziyet Hanım'ın vefatının ardından Şeyh Ahmed Efendi, Pirkinik köyü ağasının kızı olan Hatice Hanım ile evlenmiş ve bu evliliğinden de Şeyh Mehmed Zeki Behlül Efendi dünyaya gelmiştir¹⁷⁹.

13. Şeyh Mehmed Zeki Behlül Efendi (öl. 1331/1912): Şeyh Ahmed Efendi'nin oğludur. Hocazâde Ahmed Hilmi Efendi'nin eserindeki “*Dergâhta hâlâ şeyh budur*” ifadesinden, eserin yazıldığı dönemde irşad görevine devam ettiği anlaşılmaktadır¹⁸⁰. Yaklaşık 13 yıl kadar şeyhlik yapmıştır. Sivas İl Yıllığı'nda Şeyh Mehmed Efendi İlmiye sınıfı içerisinde gösterilerek “*Şems-i Sivâsî evladından Şeyh Mehmed Efendi*” kaydı düşülmüştür¹⁸¹. Şeyh Mehmed Efendi, Sivas'ta *Mütevelliler* diye anılan bir ailenin kızı olan Şerîfe Hanım ile evlenmiştir. Bu evliliğinden Şeyh Hüseyin Şemsi Güneren, Şeyh Nuri Efendi ve Şeyh Ahmed (Rindî Karaşemis) ile Zehra Hanım dünyaya gelmiştir. Şeyh Ahmed Rindi Efendi¹⁸² kısa bir süre evli kalmış ve bu evliliğinden Ali Kasım Karaşemis dünyaya gelmiştir. Şeyh Nuri Efendi ise doktordur. İstanbul'da tahsil görmüş ve orada evlenmiştir. Bir kızı ve bir oğlu olmuş, fakat oğlu vefat etmiş, kızı ise Ankara'da ikâmet etmektedir¹⁸³.

¹⁷⁶ Hocazâde, age, s. 94

¹⁷⁷ Hocazâde, age, s. 94.

¹⁷⁸ Bk. Şeyh Ahmed Efendi Fotoğrafı için **EK-2**

¹⁷⁹ Leman Gökseyitoğlu, “Şeyh Ahmed Efendi”, konulu görüşme, 11 Mayıs 2017.

¹⁸⁰ Hocazâde, age, s. 94.

¹⁸¹ Ebubekir S. Yücel, *Salname-i Vilâyet-i Sivas 1300-1301-1302-1304-1306-1308-1321/1882-1883-1884-1886-1890-1903*, *Sivas İl Yıllığı*, Cilt 3, Buruciye Yayınları, Sivas 2008, s. 345.

¹⁸² Şeyh Ahmed Rindî Karaşemis hakkında bilgi için bk. Şeyh Ahmed Rindî, *Son İkrâm-Şiirler*, hzl. Ali Karaşemis, İstanbul 1966; Alim Yıldız, “Rind Meşreb Bir Şair Ahmed Rindî”, *Sultan Şehir*, Cilt 2, Sayı 7, Sivas 2008, s. 82-84; Necdet Şengün, “Şeyh Ahmed Rindî Sivâsî ve Şiirlerinde Melâmet Neşvesi”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsiler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 377-390.

¹⁸³ Leman Gökseyitoğlu, “Şeyh Ahmed Efendi”, 11 Mayıs 2017.

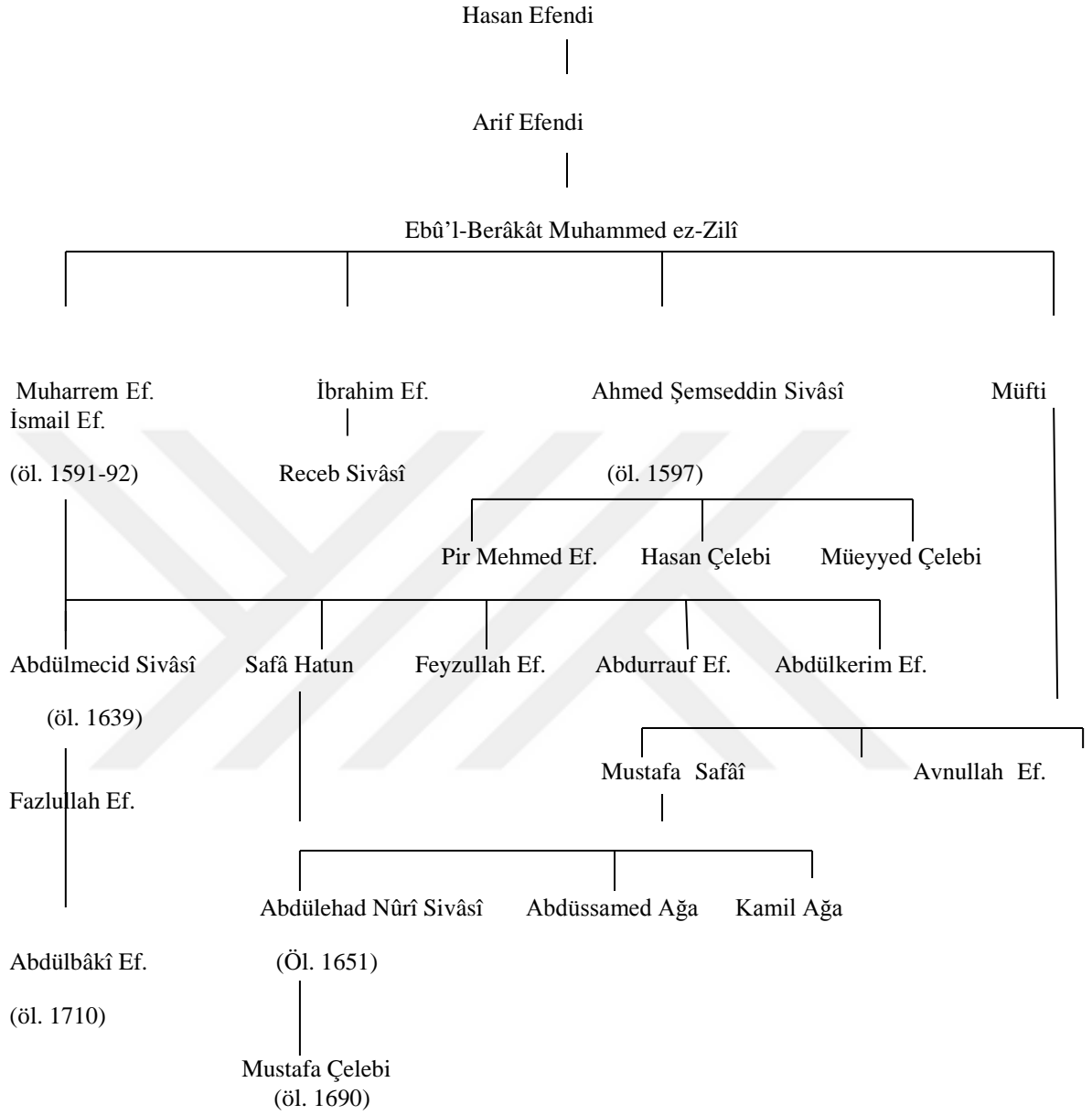
14. Şeyh Hüseyin Şemsî Güneren (1888-1956): 1888 yılında Sivas'ta dünyaya gelmiştir. Babası Şeyh Mehmed Efendi, annesi Şerîfe Hanım'dır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Merzifonlu Ayşe Sıdika Hanımla evlenmiş, Nuriye (Simav), Hatice (Özsan), Mehmet Behlül Güneren ve M. Fatih Güneren adlı dört çocuğu olmuştur. Babasının 1912 yılında vefatının ardından vekâleten postnişîn olmuştur. Vekâleten dememizdeki sebep derviş yetiştirmemiş olmasındandır. 1925 yılında tekkelerin kapatılmasına kadar bu görevi sürdürmüştür, daha sonra 1934-39 yılları arasında Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphânesi müdür muavinliği yapmıştır. Ardından İstanbul'da İnkilâp Müze ve Kütüphânesi (Belediye Kütüphânesi) müdürlüğüne getirilmiş, bu görevde iken 1952 yılında emekli olmuştur. 1956 yılında 68 yaşında kalp yetmezliğinden vefat etmiştir. Hüseyin Şemsî Güneren, Şeyh Receb Sivâsî Efendi'nin *Necmü'l-Hüdâ fî Menâkıb Şeyh Şemseddîn-i Ebû's-Senâ* adlı eserini 1952 senesinde tercüme ederek *Hidâyet Yıldızı* adıyla yayımlamıştır. Ayrıca Sivâsî tekkesinde okunan ilahileri toplamış ve kendisinin de dört adet ilahisinin de olduğu *Tasavvuf Mûsikisinde Sivâsî İlahileri* adıyla bir eser yayına hazırlamıştır¹⁸⁴.

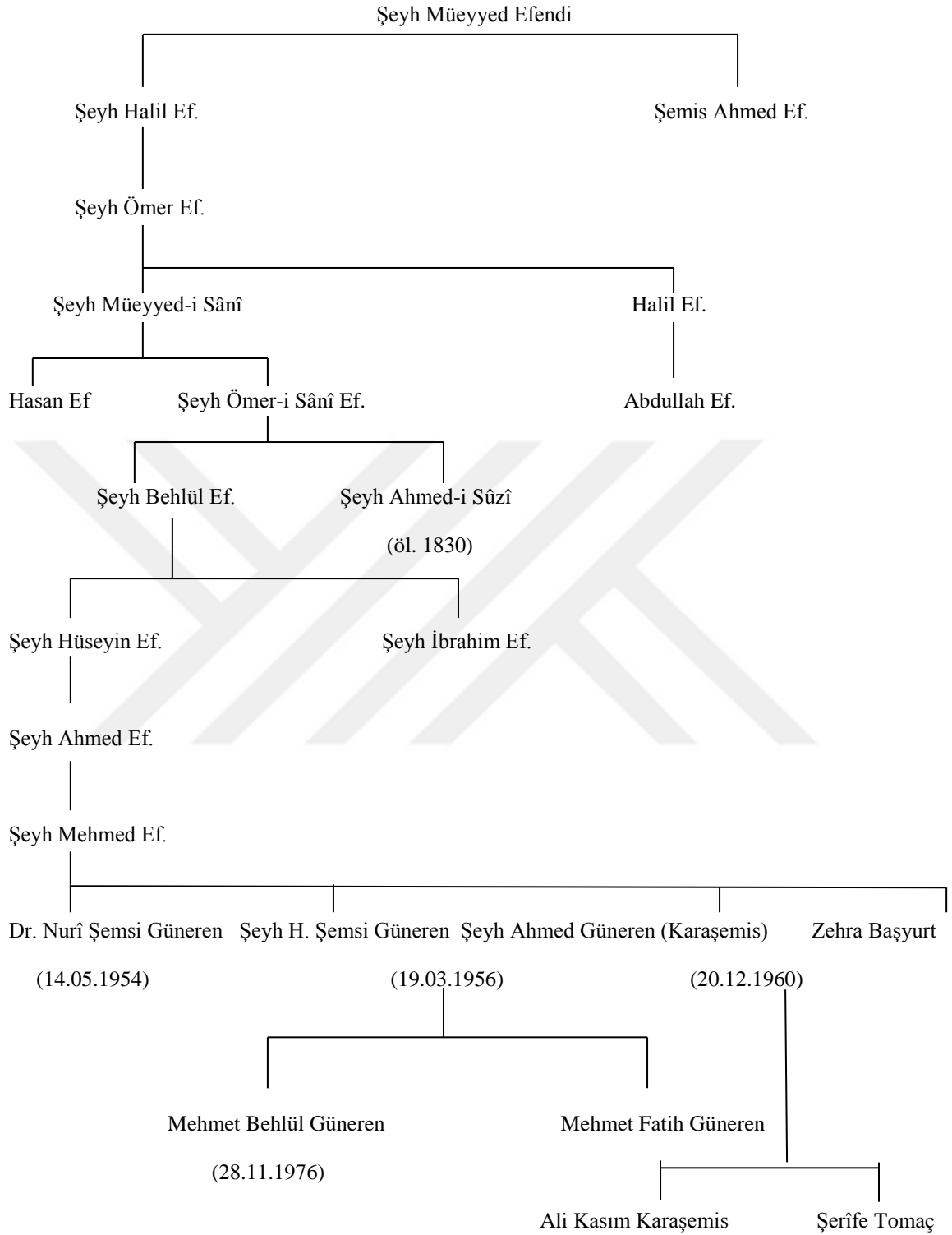
15. Seyyid Şeyh İskender Naci Şirîn Baba (1947-2002): Şeyh İskender Naci Şirîn Baba Sivâsî, Halvetîyye-Cerrâhîyye *şeyhî Seyyid Muzaffer Ozak*'nin halifesidir. Şeyhi'nin vefat etmesinin ardından gördüğü manevi işarete binaen bilahare Sivâsî Tekkesi'ne gitmiş ve burada postunu sermiştir. Şirîn Baba, Şemsîyye ve Sivâsîyye şeyhliği yapmış 2002 yılında vefatının ardından yerine halifesi Seyyid Şeyh Bâkî Baba Sivâsî geçmiştir. Hakkında detaylı bilgi daha sonra verilecektir.

16. Seyyid Şeyh Bâkî Baba Sivâsî: 1997 senesinde Pir İskender Naci Şirîn Baba ile tanışan Şeyh Bâkî Baba 08.12.2001 senesinde hilafet almıştır. Şeyhi Şirîn Baba'nın 11.03.2002 tarihinde vefat etmesinin ardından Şemsîyye-Sivâsîyye-Şirînnîye postnişîni olmuştur. Hala bu vazifeyi devam ettirmektedir.

¹⁸⁴ Güneren, age, s. IV-V; H. Şemsî Güneren, *Tasavvuf Mûsikisinde Sivâsî İlahileri*, hzl. M. Fatih Güneren, Seçil Ofset, İstanbul 2010. Şeyh Ahmed Efendi, Şeyh Mehmed ve Şeyh Hüseyin Efendi'nin fotoğrafları için bk. **EK-2**

Şeyh Şemseddin Sivâsî ve ailesine ait soyağacı

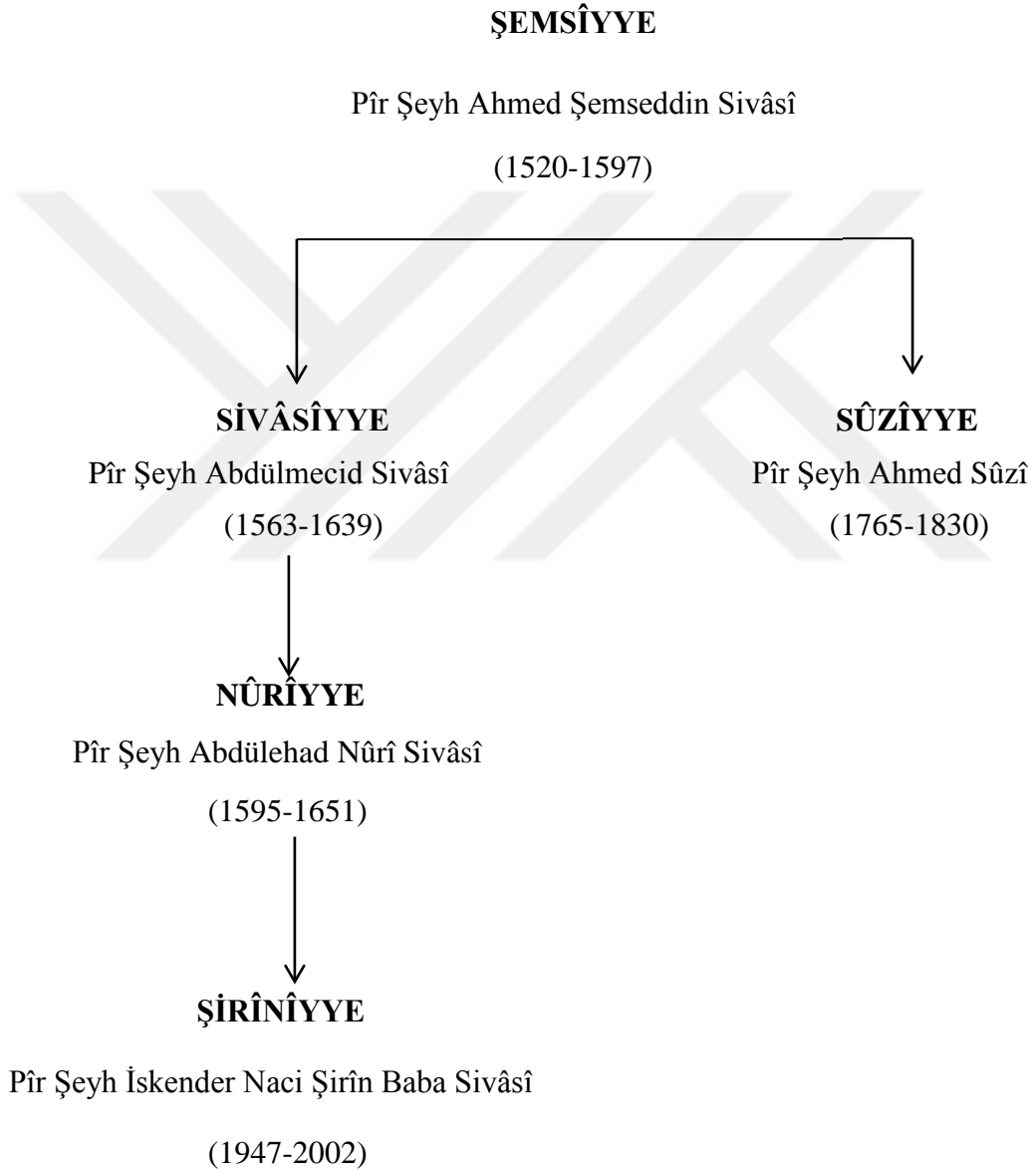

Halvetiyye-Şemsîyye Postnişinleri Listesi

1. Şeyh Ahmed Şemseddin Sivâsî (1520-1597)	12. Şeyh Ahmedî Suzî Efendi (öl. 1246/1830)
2. Pir Mehmed Efendi (öl. 1599)	13. Şeyh Mehmed Behlûl Efendi (öl. 1256/1840)
3. Şeyh Receb Sivâsî (1541-43/1603)	14. Şeyh Hüseyin Efendi (öl. 1279/1862)
4. Şeyh Seyyid Abdülmecid Sivâsî (1563-1639)	15. Şeyh İbrahim Naibi Efendi (öl. 1281/1864)
5. Şeyh Receb Sivâsî (1541-43/1603)	16. Şeyh Ali Efendi (öl. 1301/1889)
6. Şeyh Hasan Çelebi (öl. 1020/1611)	17. Şeyh Ahmed Efendi (öl. 1317/1899)
7. Şeyh Müeyyed Efendi (öl. 1075/1664)	18. Şeyh Mehmed Efendi (öl. 1331/1912)
8. Şeyh Halil Efendi	19. Şeyh Hüseyin Şemsî Güneren Efendi (öl. 1888-1956)
9. Şeyh Ömer Efendi	20. Şeyh Şirîn Baba Efendi (1947-2002)
10. Şeyh Müeyyed-i Sanî Efendi	21. Şeyh Bâkî Baba Sivâsî Efendi (1971)
11. Şeyh Ömer-i Sanî Efendi	

BÖLÜM 2: HALVETİYYE TARİKATI ŞEMSİYYE KOLONUN SÛZİYYE, SİVÂSİYYE, NÛRİYYE VE ŞİRİNİYYE ŞUBELERİ KURUCU POSTNİŞİNLERİ

Halvetiyye tarikatı Şemsîyye kolunun Sivâsîyye, Nûrîyye, Sûzîyye ve Şirînîyye şubeleri kurucu postnişinleri şematik olarak şu şekildedir:

Şekil 1. Şemsîyye Kolunun Sivâsîyye, Nûrîyye, Sûzîyye Ve Şirînîyye Şubeleri Kurucu Postnişinleri

Halvetî Şemsîyye kolu Şemseddîn Sivâsî'nin vefatından sonra Sivas ve İstanbul'da eş zamanlı olarak irşad faaliyetlerine devam etmiştir. Şemsîyye, Sûzîyye şubesi ile Sivas'ta devam ederken, Sivâsîyye ve Nûrîyye şubeleri İstanbul ve havalisinde faaliyetlerini sürdürmüştür. 1985 yılında teberrüken posta geçen Şeyh İskender Naci Şirîn Baba ile Şirînîyye şubesi bu çerağı tekrardan uyandırmıştır. Vefatından sonra yerine Şeyh Bakî Baba Sivâsî'yi bırakmıştır. Burada zikredilen şubelerin kurucu şeyhleri hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu

2.1.1. Şemseddin Sivâsî'nin Hayatı, Eğitimi, Halifeleri ve Eserleri

Halvetîyye tarîkatı Şemsîyye kolu müessisi olan Şemseddin Sivâsî hakkında bilgi veren menâkıbnâme türündeki ilk eser, damadı ve aynı zamanda kardeşi Şeyh İbrahim Efendi'nin oğlu *Şeyh Cemâleddin Receb Efendi* tarafından kaleme alınan *Necmü'l-Hüdâ fî Menâkıb-ı Şeyh Ebû's-Senâ* adlı eserdir.

Nazmî Efendi'nin Hediyyetü'l-İhvân adlı eserinin *Hediyye-i Hâmise* başlığını taşıyan bölümü Şemseddin Sivâsî ile ilgilidir. Burada verilen bilgilerin çok büyük bir kısmı Şeyh Receb'nin adı geçen eserinden alınmadır. Hediyyetü'l-İhvân'da, Nazmî Efendi'nin Şemseddin Sivâsî için kullandığı ifadeler şunlardır: “Hz. Kutb-ı ‘âlem” ve “ğavs-ı a’zam, bir vücûd-ı mükerrem ve ‘azîz-i muhterem”, “Ketebhu'l-hakîr er-râcî min lutfihi'l-hatîr eş-Şeyh Şemsü'd-Dîn es-Sivâsî hâdimü'l-fukarâi bi-Sivâs”, “Pîrim kutbu'l-âfâk, senedü'l-uşşâk Sivâsî Efendi”. Yine bir başka ifade: “Şeyhü'l-meşâyih pîrimiz Hz. Şems Efendi kaddese'llâhü esrârahüm”dür¹⁸⁵.

Arşiv belgelerinde ise “Şeyh Şemseddin Sivâsî Hazretleri”, “Sivâs'da vâkî' Şemseddin Sivâsî Hazretleri”¹⁸⁶, “Sivas'da medfûn Şemseddin Sivâsî Hazretleri”¹⁸⁷, “eizze-i kirâmdan Şemseddin Sivâsî Kuddise-Sırrehu'l-'ali Hazretleri”¹⁸⁸, “Sivâs'da medfûn Şemseddin Sivâsî Kuddise-Sırrehu'l-'Âziz Hazretleri”¹⁸⁹, “Şemseddin Sivâsî kibâr-ı ehlullâhdan olub menâkıbı kütüb-i mu'teberede mestûr”¹⁹⁰ ifadeleri

¹⁸⁵ Tüerer, age, s. 334, 355, 368, 371.

¹⁸⁶ BOA, İ. ML, 44, 15 Safer 1319-3 Haziran 1901.

¹⁸⁷ BOA, BEO, 3475/260593, 27 Zilhicce 1326/20 Ocak 1909.

¹⁸⁸ VGMA, EV. MKT.420/132. 3 Safer [12]85/26 Mayıs 1868.

¹⁸⁹ BOA, EV. MT, 720.34, 5 Receb 1314/10 Aralık 1896.

¹⁹⁰ BOA, BEO, 1650/23748, 7 Muharrem 1319/26 Nisan 1901.

kullanılmıştır.

Şemseddin Sivâsî, tasavvuf tarihinde *üç Şems*'ten biri olarak kabul edilir. İlki, Rükneddin Sencasi yahud Şihabeddîn Tebrizî ya da Baba Kemal Hocendi hazeratından birinin emri ve işaretiyle, Mevlânâ Celaleddin Rûmî'yi irşad etmek için gelen *Şems-i Tebrizî*'dir. İkincisi, Fatih Sultan Mehmed ile birlikte İstanbul'un fethinde bulunan Hacı Bayram-ı Velî'nin halifesi *Ak Şemseddin*'dir. Üçüncüsü, Eğri gazası fatihi olan Sultan III. Mehmed (1595-1603) ile Eğri seferine iştirak eden *Kara Şems*'dir¹⁹¹.

Şemseddin Sivâsî, Kanûnî Sultan Süleyman'ın (1520-1566) saltanatı devrinde 926/1520 senesinde Zile'nin Silis (Güzelbeyli) köyünde dünyaya gelmiştir. Künyesi, *Ebu's-Senâ*, lakabı *Şemsü'd-Dîn*, ismi *Ahmed*, mahlası *Şemsî*, şöhreti ise *Kara Şems*'dir¹⁹². Sivas ve havalisinde *Şems-i Azîz* olarak da anılmaktadır. Zile'de doğmasına nisbet edilerek kendisine *Zilî* de denilmektedir. Fakat ömrünün büyük bir kısmını Sivas'ta geçirmesine mukabil *Sivâsî* nisbesiyle şöhret kazanmıştır. Hocasâde Ahmed Hilmi, *Ziyâret-i Evliyâ* adlı eserinde Şemseddin Sivâsî'nin doğumunu 928/1522 yılı olarak göstermiştir. Bu tarihin yanlış olduğu değerlendirilebilir. Çünkü diğer eserlerin tamamında Şemseddin Sivâsî'in doğum tarihi olarak 926/1520 yılı gösterilmiştir¹⁹³.

Babası Horasan taraflarından, yirmi sekiz sufisi ile Anadolu'ya gelip¹⁹⁴, Zile'ye yerleşen ve burada vefat etmiş olan *Ebû'l-Berâkât Muhammed b. Arif Hasan ez-Zilî Efendi*'dir. Hüseyin Vassâf Efendi, *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde, Şemseddin Sivâsî'nin babasını *Amasyalı* olarak göstermiştir¹⁹⁵. Anneleri *Ümmi Sultan Hatun*'dur¹⁹⁶. Şemseddin Sivâsî'nin 1259/1843-44 tarihli İşhan köyü tuzlasına ait olan vakfiye kaydında, tuzla gelirinin bir kısmının cüzhanlık vazifesini icra eden kişilere günlük iki dirhem vazife ücreti olarak verilmesi ve cüzhanlar tarafından okunacak Kur'ân-ı

¹⁹¹ Türer, age, s. 316.

¹⁹² Türer, age, s. 315-16.

¹⁹³ Vicdânî, age, s. 250; Hulvî, age, s. 562; Türer, age, s. 316;

¹⁹⁴ Sivas'ta ikâmet eden torunlarından Leman Gökseyitoğlu tarafından verilen bilgiye göre Buhara'dan geldiği ifade olunmuştur. Leman Gökseyitoğlu, Şeyh Ahmed Efendi'nin (öl. 1318/1902) kızı ve Şeyh Mehmed Efendi'nin (öl. 1331/1915) kızkardeşi Emine Hanım'ın oğlu olan Fertellizâde Derviş Efendi'nin (öl. 1959) kızıdır. 1 Aralık 1938 yılında Sivas'ta dünyaya gelmiştir. Ek bilgi için bk. Müjgan Üçer, "Tokat ve Efsâneleri, İnanışları", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)*, Tokat Valiliği Şeyhülislâm İbn Kemal Araştırma Merkezi, 2-6 Temmuz 1987, Ankara, s. 228.

¹⁹⁵ Vassâf, age, III, s. 474.

¹⁹⁶ Türer, age, s. 319.

Kerîm'in ise “*validesi Sultan Hanım ruhuna ihda edilmesi*” şartı mevcuttur¹⁹⁷. Şemseddin Sivâsî, Dîvân'ında babasının Anadolu'ya gelişiyle ilgili şu bilgiyi vermektedir: “*Sefer kıldım giderem dost iline/Esen kal hey Semerkand u Buharâ*”¹⁹⁸

Babası Ebû'l-Berâkât Muhammed Zilî, Amasya'da bulunan Habîb-i Karamanî'nin halifesi el-Hâc Hızır/Hıdır Amasî'nin halifelerindendir¹⁹⁹. Ebû'l-Berâkât Muhammed Zilî, oğlu Şemseddin Sivasî'nin henüz yedi yaşındayken bir kış günü sohbetleriyle şereflenmesi ve hayır duasını alması maksadıyla şeyhinin yanına götürmüştür²⁰⁰.

2.1.1.1. Ailesi ve Ahfadı

Şemseddin Sivâsî'nin pederi eş-Şeyh Muhammed Ebû'l-Berâkât²⁰¹ onun da pederi Arif Efendi ve onun da pederi Hasan Efendi'dir²⁰². Şemseddin Sivâsî babası için: “*Babam Zileli Şeyh Mehmed Ebû'l-Berâkât ulemâyı, sülehayı ve hangi tarikten olursa olsun haramdan ve fenalıktan kaçınan meşâyihî sever, “Bire irâdet, bine muhabbet” diyerek onlar için ziyafetler düzenler, onlara hediyeler verirdi*”²⁰³ diyerek onun önemli özelliklerini ifade etmiştir.

Ebû'l-Berâkât Muhammed Efendi'nin dört oğlu vardır. Hepsisi de ulemâ ve sülehâdandır. Yaş itibarıyla en büyükleri Şeyh Muharrem ez-Zilî'dir. Hicrî 1000/1591-92 senesinde 90 yaşlarında vefat ettiği ve birkaç kitap ile terekesinden başka bir şeyi olmadığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Muharrem Efendi *Hediyetü's-Sülûk fi Şerh-i Tuhfetü'l-Mülûk* ve Câmî'nin Nefehât'ını *Künûzü'l-Evliyâ* ismiyle Arapça'ya tercüme etmiştir²⁰⁴. Bu tercüme eserlerinden başka birçok risâlesi de olduğu kaydedilmekle birlikte isimleri hakkında her hangi bir bilgi mevcut değildir.

¹⁹⁷ VGMA, EV. MT, 720. 34.

¹⁹⁸ Müjgan Üçer, *Güldeste-i Sivas I*, Kalkan Matbaacılık, İstanbul 2010, s. 157.

¹⁹⁹ Hasan Yüksel, Muhammed Efendi'nin şeyhliğine ilişkin hiçbir emare olmadığını söylemektedir. Hâlbuki halife ünvanına sahip kimse şeyhtir. Bilgi için bk. Hasan Yüksel, “Bir Şeyh Ailesinin Ortaya Çıkışı”, *Revak Dergisi*, Cilt I, Sivas 1990, s. 39. Muhammed Zilî Efendi'nin halife olduğuna dair bilgi için bk. Güneren, age, s. 9.

²⁰⁰ Güneren, age, s. 9-10; Türer, age, s. 319.

²⁰¹ Cengiz Gündoğdu, “Sivâsî, Abdülmecid”, *DVIA*, Cilt 37, İstanbul 2009, s. 286.

²⁰² Güneren, age, s. 72.

²⁰³ Güneren, age, s. 8.

²⁰⁴ Türer, age, s. 387; Güneren, age, s. 73.

Ebû'l-Berâkât Muhammed Efendi'nin, Muharrem Efendi'den sonra dünyaya gelen ikinci oğlu *Şeyh İbrahim Efendi*'dir. İbrahim Efendi, Şemseddin Sivâsî ile birlikte Sivas'a hicret etmiştir. Hasan Paşa Camii'nde (Meydan Camii) imamlık vazifesini yaptıkları sırada Hicrî 1000/1591-92 senesi civarında vefat etmiş²⁰⁵ ve Erzani Kabristanı'na²⁰⁶ defnedilmiştir.

Ebû'l-Berâkât Muhammed Efendi'nin üçüncü oğlu Şemseddin Sivâsî ve dördüncü oğlu *Şeyh İsmail Efendi*'dir. Şeyh İsmail Efendi, Şemseddin Sivâsî'nin en küçük kardeşi olması sebebiyle Şems-i Sivâsî'nin doğum tarihi olan 926/1520 yılından sonraki bir tarihte doğmuş olması gerekir. Şemseddin Sivâsî ile birlikte Hicrî 999/1590-91 tarihinde hacca gitmiştir²⁰⁷. Vefatı da 1590-91 yıllarından sonraki bir tarihte olması gerekir. Dolayısıyla 70-80 yıl kadar yaşamış olması muhtemeldir. Necmü'l-Hüda'da Şeyh Receb Sivâsî, Şeyh İsmail'in Feyzullah Çelebi ve Avnullah adında iki oğlu olduğunu, Feyzullah Çelebi'nin Hasan Paşa Camii'nde hatiplik yaptığını ve Sivas'ta eşkıyanın saldırısında vefat ettiğini söylemektedir. Avnullah Çelebi'nin ise Şemseddin Sivâsî ile birlikte eğitim için İstanbul'a gittiğini ve Hoca Sadeddin'den ders aldığına dair bilgi vermiştir²⁰⁸.

Şeyh İsmail Efendi'nin iki evladından başka torunlarından Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin hayatına dair bilgilerden, *Muslihuddin Mustafa Safâyî* (öl. ?) adlı bir oğlu olduğu ve bu oğlunu abisi Muharrem Zilî Efendi'nin kızı *Safâ Hatun* ile evlendirdiği ve bu izdivaçdan Abdülehad Nurî Sivâsî'nin dünyaya geldiği anlaşılmaktadır²⁰⁹.

Şeyh İsmail Efendi'nin telif ettiği birçok eseri bulunmaktadır. İlk olarak, İbrahim el-Halebî'nin *Mültekâ el-Ebhur* adlı kitabına bir şerh yazmıştır. Bu eserden başka, *Şerh-i Risâletü's-Sağâir ve'l-Kebâir*, *Şerh-i Risâleti'l-Velediye*, *Risâle-i fî Uddu'l-Kebîre*, *Tahrîr-i Kâfiye*, *Hâşiye âlâ Şerh-i İsamuddîn*, *Hâşiye âlâ Şerhi'l-İstitâterreti's-Semerkandiyye li'l-İsâm*, *Risâle âlâ Kavli'l-Beydavî fî Tefsîri Kavli Te'ala*

²⁰⁵ Türer, age, s. 387. Hasan Yüksel, Şemseddin Sivâsî'nin kardeşlerinden birinin adını *Şeyh Süleyman* olarak vermiştir. Bu bahsi geçen kişi Şeyh İbrahim Efendi olmalıdır. Çünkü gerek Necmü'l-Hüda'da ve gerekse Hediyeetül İhvan'da Şeyh Süleyman adlı bir kardeşi olduğu bilgisine rastlamadık. Bk Yüksel, agm, s. 40.

²⁰⁶ Kadîr Üredi, *Bir Şehrin Beş Hali*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s. 228.

²⁰⁷ Güneren, age, s. 73-4; Türer, age, s. 387-88.

²⁰⁸ Güneren, age, s. 74.

²⁰⁹ Güneren, age, s. 74; Türer, age, s. 499.

*Ahkâben, el-İkâz ve Risaletü' Seb'a*²¹⁰ adlı eserleri de mevcuttur.

Kaynaklarda Şems-i Sivâsî'nin eş ya da eşleri hakkında her hangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Necmü'l-Hüdâ'da verilen bilgilere göre, elli altı evladı olmuş ve çoğu kendisinden evvel vefat etmiştir. Vefatından sonra hayatta yedi kız ve üç erkek evladı kalmıştır. Kız evlatlarından birinin adı *Safiyye Hatun*'dur. Safiye Hatun amcası Şeyh İbrahim'in oğlu Şeyh Receb Sivâsî ile evlenmiştir. Diğer kız evlatları hakkında her hangi bilgi mevcut değildir. Erkek evlatlarının en büyüğü *Şeyh Pîr Mehmed Efendi*'dir. Pîr Mehmed Efendi bir ara Sivas kadısı olmuştur. Şemseddin Sivâsî'den sonra iki sene yaşamış ve 1599 yılında vefat etmiştir. Şemseddin Sivâsî'nin yattığı türbenin arka tarafında medfundur. Diğer evlatlarından *Şeyh Hasan Çelebi*, Şems-i Sivâsî ile birlikte hac ettikten sonra İstanbul'a gidip Ayasofya medresesinde müderris Seyfullah Efendi'nin yanında dört sene kadar eğitim görmüştür. Sivas'a döndükten sonra da Sahibiye Medresesi'nde müderris ve daha sonra da Arapgir'de kadılık yapmıştır. Bir süre sonra da kadılığı terk ederek Sivas'a dönmüştür. Şemseddin Sivâsî'nin tasarrufundaki arazi kendisine verilmiştir. Şems-i Sivâsî'nin en küçük evladı ise *Şeyh Müeyyed Çelebi*'dir²¹¹.

2.1.1.2. Eğitimi ve Şeyhliği

Şemseddin Sivâsî babasının şeyhi Hızır Halife'yi Amasya'da ziyaretinin ardından memleketi Zile'ye gelerek bölgenin önde gelen ulemâsından sarf ve nahv ile diğer ilimleri tahsil etmiştir. Daha sonra Tokat'ta bulunan biraderleri Muharrem Efendi ve İbrahim Efendi'nin yanlarında ilim tahsiline devam etmiştir. Tokat'ta zamanının Zemahşerî'si diye ün salmış olan *Arakiyecizâde Şemseddîn Efendi*'nin yanında aklî ve naklî ilimleri öğrenmiştir²¹².

Şemseddin Sivâsî, Tokat'ta aklî ve naklî ilimleri tahsil ettikten sonra II. Selim devrinde (1566-1574) yirmili yaşlarında İstanbul'a gelip Sahn-ı Semân medreselerinin birinde müderris olarak vazife almıştır²¹³. İstanbul'a hicretininin sebebini şu şekilde açıklar: “Çünkü, ‘ilm-i şerîfden istifâ-i hazz olundu, dâru's-saltanati'l-'aliyye

²¹⁰ Türer, age, s. 388; Fatih Çınar, “İsmail es-Sivâsî ve Sûfilerin Raks/Deveranı Hakkında Verdiği Bir Fetvası”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/1, Sivas 2009, s. 327.

²¹¹ Güneren, age, s. 65-66, 69, 74.

²¹² Türer, age, s. 319.

²¹³ Şemseddin Sivâsî İstanbul'a geldiği zaman Sultan II. Selim tarafından çok hürmet ve muhabbet görmüştür. Bilgi için bk. Vassâf, age, III, s. 474.

Kostantiniyye'ye hicret ve tadrîs ve neşr-i 'ulûma iştigâl ve himmet ve medârisden hareket ile sahn medârisinin birine vuslat müyessere oldu"²¹⁴.

Şemseddin Sivâsî, bir süre daha İstanbul'da ilim tahsili için kalmış fakat Kazasker Efendi'nin ziyaretinde bulunduğu bir vakitte etrafını müşahedeye dalıp, müderris ve kadıların dünya tahsili için düştükleri zilleti izlemesi onu hüsrana uğratmıştır. Oradan ayrılıp Sultan Mehmed Camii'inde eda ettiği iki rekât namazın ardından: "*Bu taifenin medâr-ı kârları Dünyâ olmasa, böyle muhakkar ve müzellel olmazlardı. Yâ Rabbî, bunların içinden beni ihrâc ve tâife-i 'aliyye-i sufiyyeye idrâc eyle*" diye dua etmiştir. İstanbul'dan ayrılıp hac farizasını yerine getirdikten sonra Zile'ye dönmüş ve halk tarafından saygı ve hürmet ile karşılanmıştır. Bir müddet sonra da evlenmiştir²¹⁵. Şemseddin Sivâsî'nin ilmiye sınıfında en yüksek derece kabul edilen *Mevlânâ* payesine eriştiği bilinmektedir²¹⁶.

Şemseddin Sivâsî, Zile'de babasının şeyhi olan el-Hâc Hızır Efendi'nin hulefasından ve Amasya'da Ezinepazarı'nda mukim olan *Muslihiddin Halife*'ye intisâb etmiştir. İcazet aldıktan kısa bir süre sonra şeyhi vefat etmiştir²¹⁷. Şeyhinin vefatının ardından ruh halini şu sözleriyle anlatır:

"...ben kocası ölmüş, kendisini idare ve himâye edecek kimsesi kalmamış, yüzünden peçesini, başından çarşafını atmış; dilediği yere gider, istediği yerde sabahlar, geleni evine kabul eden hayasız kadınlara döndüm. Bu hâl ile benden her gün biraz daha feyz-i manevisi kesilerek mârifetim zâil oldu. Gâfil ve âtullara karıştım. Dağda, sahrada, bostanda onlarla düşüp kalkar ve hatta tazı ve köpekler alarak ava gider oldum"²¹⁸.

Şemseddin Sivâsî, hocası Amasyalı Muslihiddin Efendi'nin vefatından sonra bir zat bulup talebe olmak istemiştir. O sırada Amasya'da yaşayan iki tane ümmi kâmil şeyhe ilmine mani olacağı düşüncesi ile intisap etmemiştir. Tokat'taki kâmil, âlim, fazıl ve yüz yaşını geçkin bir zat olan *Şeyh Mustafa Kirbâsî*'nin huzuruna varıp ona intisab etmek istediğini söylediğinde Şeyh Mustafa Kirbâsî, oldukça yaşlı olduğunu ve bu sebeple kendisini irşad edemeyeceğini söylemiştir. Bir süre murakabeye daldıktan sonra: "*Sana müjde! Cenâb-ı Hakk senin mürşidini ayağına gönderüb altı ay sonra*

²¹⁴ Türer, age, s. 320.

²¹⁵ Türer, age, s. 320; Güneren, age, s. 15.

²¹⁶ Yüksel, agm, s. 41.

²¹⁷ Türer, age, s. 320-21; Güneren, age, s. 15.

²¹⁸ Güneren, age, s. 16; benzer ifadeler için bk. Türer, age, s. 322.

Tokat'a gelecektir" diyerek dua etmiştir²¹⁹.

Şemseddin Sivâsî, bundan sonra tekrar Zile'ye dönüp ilimle meşgul olmuştur. Burada *Muhtasar-ı Menâr* adlı eser üzerine *Zubdetü'l-Esrâr* adlı bir şerh yazmıştır²²⁰. Altı ay kadar sonra bir iş için Tokat'a gitmiş ve orada Arakiyecizâde diye meşhur âlim bir zat olan Şemseddin Nahvî Efendi'yi ziyarete etmiştir. Arakiyecizâde, Şemseddin Sivâsî'ye Şirvan'dan ehl-i irfan bir zât geldiğini ve vaaz verdiğini söylemiştir. Bu kişi Abdülmecid Şirvânî'dir. Beraber Şeyh Efendi'nin meclisine vardıklarında sohbetin sonunda Abdülmecid Şirvânî: *"Ey Kara Şems! Ben emr-i İlâhî ve işâret-i Raslu'llah ile dar ve diyârımı ve fukarâ ve ahibbâmı terk idüb, tağ ve beller aşub geldiğim, mücerred seni irşâd ve terbiye içündür"* demiştir. Şemseddin Sivâsî Abdülmecid Şirvânî ile karşılaştığı zaman Şeyh Mustafa Kirbâsî ile konuşmasını hatırlar ve hesap eder tam altı ay geçmiştir²²¹. Şemseddin Sivâsî, Abdülmecid Şirvânî'nin sohbetine kabul edilmesini ise şöyle anlatır:

"Siz bu etrâfdaki şehirlerin ve kasabaların reisü'l-'ulemâsı, vâ'iz ve nâsih ve kâmilî ve 'âmil ve 'ârif ve fâzil ve mu'azzez ve mükerrerem ve muhterem bir vücûd-i mükerrerem olmak fehm olunur. Bu takdirce, mezellet ve hakâret ve sadr-ı meclis iken ihtiyâr-ı zillet idüb, dervîş olduğunuz takdirce, ahâlî-i şehre evvelki rağbet ve izhâr-i muhabbet ve 'ubûdiyyet görülmediği sûrette nâdim ve peşîmân olursuz. Zirâ, mesâlik-i tarik-ı Hakk pür-mehâlik ve bu tarîka sâlikânın ekseri teslîm ve rızaya tahammül idememekle helâk oldular" diye buyurunca,

"Cânlar fedâ muhabbet-i cânâna ser değil,

Esbâb-ı aşka terk-i ser etmek hüner değil"

dedim. Bunun üzerine: *"Tâlib-i sâdıkısın. Biz de seni irşâd ile me'mûruz. Çünkü geldin, zahmet-i tarîk ve hıdmet-i rafîk-ı şefîka tahammül ve riyâzet ve mücâhedât ve teslîm ve rızâ ile tahammül idersen, az zamânda esrâr-ı Tevhîd'e vusûl ile ferîd olursun"* buyurup:

"Yâra yol iki kademdir birisi cânâ bas

Çünkü bu meydâna geldin merd isen merdâne bas.

beytini okudu ve fakiri kabul buyurdu"²²².

²¹⁹ Türer, age, s. 322.

²²⁰ Türer, age, s. 322

²²¹ Türer, age, s. 322-23.

²²² Türer, age, s. 323-24.

Abdülmeccid Şirvânî'nin 963/1555-56 yılında Tokat'a gelişi, Şemseddin Sivâsî ile karşılaşması ve kendisine *Şems* isminin verilmesi hadisesi diğer bir menkıbeye göre ise şöyledir:

“Zile’de oturan genç Molla Ahmed rüyasında Tokat’ta bulunan Şeyh Abdülmeccid Şirvânî Hazretleri’ni görür. Şeyh O’na: “Gel altununu turalat/tuğralat” der. Molla Ahmed, arkadaşı Mehmed ile Tokat’a gelir ve şeyhin huzuruna çıkarlar. Şirvânî Hazretleri, Molla Ahmed’le meşgul olmaz, Molla Mehmed’e iltifat eder. Bunun üzerine, Molla Ahmed, rüyasını unutarak kalkıp gitmek üzereyken, şeyh: “Altununu turalatmadan nereye gidiyorsun?” diye sorar. Bunun üzerine Molla Ahmed Tokat’ta kalır ve Şirvânî Hazretleri’ne intisab ederek dersini tamamlar. Şeyhi câmide vaaz etmesini ister. Minbere çıkan Molla Ahmed bir türlü konuşamaz, çok sıkıntılı ve üzgün bir halde kalmışken, Şeyh Şirvânî Hazretleri: “Konuş, şems gibi etrafına ışık saç” demesi üzerine vaaza başlar, o kadar güzel konuşur ki dinleyenlerin büyük ilgi, sevgi ve takdirini kazanır. O günden sonra genç Molla Ahmed’in adının başına *Şems* eklenir. Şirvânî Hazretleri: “Haydi artık Sivas’a git, dergâhını aç, altunun turalandı” diyerek Sivas’a gitmesini ister”²²³.

Tokat’ta Şemseddin Sivâsî ile şeyhi Abdülmeccid Şirvânî’nin karşılaşmalarının ardından beraber Zile’ye dönmüşlerdir. Şemseddin Sivâsî’nin evinin bitişiğinde kalan Abdülmeccid Şirvânî’ye, Receb Sivâsî’nin hanesi tahsis edilmiştir. Böylece birbirlerine yakın olmuşlardır. Şemseddin Sivâsî, Abdülmeccid Şirvânî’nin yanında altı ay gibi kısa bir zaman içinde sülûkünü tamamlamış, ardından taç, hırka, seccade ve asa verilerek hilâfet ile memleketi Zile’de irşad faaliyetlerine başlamıştır. Abdülmeccid Şirvânî’ye on bir sene hizmet ve elli yıl kadar seccade-i irşadda bulunmuştur²²⁴. Kaynaklarda Abdülmeccid Şirvânî’nin Tokat’a geldiği tarih 963/1555-56 olarak ifade edilmiştir. Vefat tarihi ise 1563’tür. Bu bilgilerden, Tokat’ta vefat edinceye kadar kaldığı ve bu sürenin de yedi-sekiz sene kadar olduğu bilgisine ulaşabiliriz. Böylece Şemseddin Sivâsî’nin, Abdülmeccid Şirvânî’ye on bir sene kadar değil, yedi sekiz sene hizmet ettiğini söyleyebiliriz.

Şemseddin Sivâsî *Nakdü'l-Hatır* adlı eserinde, 972/1563 senesinde Sivas’tan Zile’ye gittiğinde Abdülmeccid Şirvânî’nin o vakitler Tokat’ta zuhur eden vebaya yakalandığını söyler. Şeyhinin yanına varmayı murat ettiğinde ise onun vefat ettiği haberini alır ve evine gelir. Şeyhinin eşi, Abdülmeccid Şirvânî’nin kendisi için Divân-ı Câmî’den: “*Tuhfe-i lâyıık-ı cânân bikef ârî zâhid/Tersemet dest ne fîred, be-kıyâmet tenbîh*” beytini yazdığını söyler. Şemseddin Sivâsî bu beyti okuduktan sonra: “*Eğer Hz.*

²²³ Müjgan Üçer, “Şemseddin Sivâsî Hazretleri (1520-1597) ve Son Sivâsîlerden Hatıralar”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsiler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*, Sivas Kemal İbn-i Hümam Kemal Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 43.

²²⁴ Türer, age, s. 299; 340-41.

Hakk'a lâyük tuhfe/hediye ile varmak istersen, yokluk/tuhfesinden gâfil olma"²²⁵ der.

Zile'de irşad faaliyetlerini devam ettirdiği bir zamanda Kanuni Sultan Süleyman devrinin Sivas valilerinden Hasan Paşa (öl. 974/1566), Sivas'ta bir camii (Meydan Camii) yaptırarak şeyhlik ve vaizlik vazifesi için Şemseddin Sivâsî'yi Sivas'a davet etmiştir. Hasan Paşa, camiinde Cuma ve Pazartesi günleri vaaz edilmesi için vaktiyle rayicine göre yirmi dirhem vazife ücreti tayin etmiştir²²⁶. Böylelikle camiide ilk defa minbere çıkan ve vaaz eden Şems-i Sivâsî olmuştur.

Sivas valisi Hasan Paşa'nın Şemseddin Sivâsî'yi, Sivas'a daveti ve sonrasında yaşanan olaylarla ilgili olarak, Necmü'l-Hüdâ'da Şeyh Receb Efendi bazı bilgiler vermiştir. Şeyh Receb Şemseddin Sivâsî'nin bir münasebetle Sivas'a gittiğinde Hasan Paşa'nın kendisini görmeye geldiğinden bahseder. Burada Hasan Paşa'nın Şems-i Sivas'yi Sivas'a davet ettiğini ve gelmesi için ısrarlı davrandığını söyler. Neticede Sivas'a hicret eden Şemseddin Sivâsî'ye Hasan Paşa tarafından ikamet etmek için tahsis edilen yer, daha önce Sivas'a geldiğinde bir süre kaldığı Güdük Minare'dir. Şemseddin Sivâsî: "*İçinde tatlı su gözeleri akıyordu, yetmiş yüce, ulu ağaçları vardı. Havası güzel, sabah akşam rûh-i reyhan gibi sebâ rüzgârları esiyordu, Seba' bahçelerine benziyordu*" diyerek buraya hayraylığını dile getirmiştir"²²⁷.

Şemseddin Sivâsî'nin Sivas'a geldiği tarih 1564-65 yıllarıdır ve kanaatimizce bu sırada 34-35 yaşlarında olması gerekir²²⁸. Necmü'l-Hüdâ'da Şeyh Receb, Şemseddin Sivâsî'nin Meydan Camii'ndeki vaazlarının çok rağbet gördüğünü, kadınların ve erkeklerin camii doldurduğunu, gündün güne şöhretinin yayıldığını, Cuma namazlarında cemaatin birbirinin sırtında secde edecek kadar kalabalık olduğunu nakletmektedir. Ayrıca Ramazan günlerinde her gün belli vakitlerde Mesnevî'yi okuduğunu, her sabah namazdan sonra Esmâ-i Hüsnâ, Yâsin-i şerîf ve belli âyetleri okuduktan sonra kuşluk vaktine kadar zikir yapıldığını bildirmektedir. Şemseddin Sivâsî, Meydan Camii'nde 30

²²⁵ Türer, age, s. 306-7.

²²⁶ Güneren, age, s. 40.

²²⁷ Güneren, age, s. 38-9; benzer ifadeleri için bk. Türer, age, s. 340-41.

²²⁸ Müellif Şeyh Receb, Şemseddin Sivâsî ile birlikte Sivas'a gelmiştir. Zile'de yanında 18-20 yaşlarına kadar kaldığını ve Sivas'a hicretinde de yanında gittiğini anlatmıştır. Sivas'ta bulunan Hasan Paşa Camii'nde (Meydan Camii) vefatına kadar 30 sene kadar vaaz ve nasihatlerde bulunduğu dikkate alındığında, Sivas'a 1564-65 senelerinde 34-35 yaşında gelmiş olması gerekir. Bilgi için bk. Türer, age, s. 353.

boyunca vaaz ve nasihatte bulunmuştur²²⁹.

Şemseddin Sivâsî'nin Sivas'a geldiği vakitle alakalı Sivas'ın yerlisi olan Suna Akkaya tarafından anlatılan bir menkıbe vardır. Bu menkıbe Müjgan Üçer tarafından aktarıldığı şekli ile şöyledir: “Yeni gelindim, bir yaz günü kayınpederim eve geldi ve sıcaktan çok bunalmış. “Gelin bir ayran getir, bugün Şems sıcağı var” dedi ve şunları anlattı:

“Şems Hazretleri Sivas'a ilk gelişinde yaz mevsimi Temmuz sonu Ağustos başıdır. Şems Hazretleri acıklar, ciğer alır ve bir fırına götürür. Fırıncı ekmek pişireceğini, bu sebeple ciğeri pişiremeyeceğini söyler. Başka bir fırına gider aynı cevabı alır. Ne kadar fırına gittiyse cevap hep aynıdır, yorulur bir taşın üstüne oturur. Ciğeri bir avucuna koyar, güneş de tam tepededir: “Ey Şems, sen de Şems ben de, bir yüzünü sen bir yüzünü de ben pişireceğiz” der. Bir müddet sonra avucuna gelen taraf pişer ama güneşe bakan kısmı pişmez. Bunun üzerine: “Anlaşıldı bu tarafını da bu Şems pişirecek” der. İşte Temmuz sonu Ağustos başı Sivas'ta sıcak günler olur ki buna da Şems sıcağı denir”²³⁰.

Nazmî Efendi Hediyetü'l-İhvân'da Şemseddin Sivâsî'nin vaazlarını bitirdikten sonra okumuş olduğu ilahiye dair bilgi vermektedir. İlahi şöyledir:

“Ey ki her tâlibin temennâsı!
Ve ey ki, her ârifin muammâsı!
Hiç gider mi gedâ kapısından,
Bir kerimin ki, olmaya “lâ”sı.
Mustahikk-ı nisâb-ı gufrânım.

Temme fakrî ve amme iflasi
Ne kadar sa'y iderse zayi'dir,
Kula ger “gel” dimezse Mevlâsı
Eyleme Şemsî'yi kapından dur,
Rabbenâ aġninâ ‘ani'n-nâsı”²³¹

Kaynaklarda Şemseddin Sivâsî'nin üç defa hacca gittiği nakledilmiştir. Hediyetü'l-İhvân'da O'nun üç defa hacca gidişi ve bu hac yolculuklarını kimlerle yaptığına dair bilgiler mevcuttur. Buna göre; Şemseddin Sivâsî hacca evlâdı, akrabaları, hulefâsı, dervîşânı, ahıbbâ ve asdikâsı ile birlikte gitmiştir²³².

İlk hac farızasını, İstanbul'da eğitimini tamamlayıp döndüğünde ifa etmiştir. İkinci defa hacca gidişi, Hediyetü'l-İhvân'da Abdülmecid Şirvânî'ye ayrılan bölümde, Şemseddin Sivâsî'nin mürşidinin vefatından on sene kadar sonra yaşadığı bir halî anlatırken “...sene: İsnâ ve semânîne ve tis'a-mie (982/1574-75) târîhinde, hacc-ı şerîfe ‘azm idüb...” şeklindeki cümlesinde belirtilmiştir. Üçüncüsü ise Hicrî 999/1590-91 yılında 70 yaşlarında iken kardeşi Şeyh İsmail Efendi ve en küçük oğlu Hasan Çelebi ile beraber gittiği hacdır. Bu son hacca gidişinde Hamza Dede ve Mısırî el-Hac Mustafa

²²⁹ Güneren, age, s. 39-40.

²³⁰ Üçer, agm, s. 44.

²³¹ Türer, age, s. 312.

²³² Türer, age, s. 366.

Halife'nin de kendisine eşlik ettiği Hediyetü'l-İhvân'da yer almaktadır²³³.

2.1.1.3. Vefatı

Osmanlı padişahları, ordu ile birlikte sefere gittikleri zaman yanlarında dönemin ileri gelen şeyhlerini de götürmüşler ve özellikle askere manevi moral vermek ve seferden muzaffer dönebilmek amacıyla onların dualarına başvurmuşlardır. Sultan III. Mehmed, atalarından gördüğü bu geleneği devam ettirmiş ve şöhreti İstanbul'a kadar yayılmış olan Şemseddin Sivâsî'yi 1005/1696 yılında Eğri seferine katılması için davet etmiştir. Şemseddin Sivâsî, III. Mehmed'le birlikte Eğri Seferi'ne katılmıştır²³⁴.

Şemseddin Sivâsî, Eğri seferinden döndükten bir yıl sonra Rebî'u'l-evvel 1006 yani Kasım 1597'de Sivas'ta vefat etmiştir. Lemezât'ta Şemseddin Sivâsî'nin sefer dönüşünde ailesini ziyaret etmek için gittiği Zile'de vefat ettiği yazılıdır²³⁵. Şeyh Receb, Şemseddin Sivâsî'nin Eğri seferinden sonra İstanbul'da bir süre ikamet ettiğini, bu süre zarfında Sultan III. Mehmed'in O'nu ziyaret ettiğini söylemektedir. Padişah Şemseddin Sivâsî'nin İstanbul'da kalması için ısrar edince Şemseddin Sivâsî: "*Padişâhum, âhir-i ömrümüzdür. Ruhumu Cenâb-ı Rabbü'l-Âlemin'e teslim edeyim*" diye özrünü dile getirdikten sonra, Sivâs'a gitmeyi istemiştir. Sivas'a dönüşünde vücudunun zaafiyeti gün geçtikçe artmıştır. Receb Efendi'yi vasî tayin edip, cenaze masrafları için iki yüz sikke vermiş ve kısa bir süre sonra da vefat etmiştir. Son sözü: "*..inni veccehü vecchiye lillezî fetaressemâvâti ve'larda hanîyfen ve mâ ene mine'l-müşrükîn..*" kavli-i kerîmi olmuştur. Şeyh Receb Efendi cenaze namazını kıldırılmış ve cenazesi Hasan Paşa Camii avlusuna defnedilmiştir. Şemseddin Sivâsî'nin henüz hayatta iken kabrinin bulunduğu yerden geçerken dua ettiğini söyleyen Şeyh Receb Efendi, bir gün kendisine: "*Efendi, siz her ne vakit buradan geçerseniz durup dua ediyorsunuz, kim için dua ediyorsunuz?*" diye sorduğunda cevaben: "*bu yeri bana kabir olmak üzere hibe etmesini camii sahibinden istemiştım. Hibe ettiler*" dediğini nakletmiştir. Şemseddin Sivâsî vefatından üç sene sonra üzerine türbe yapıldığını, Mehmed Dede'yi türbedarlığa vasiyet ettiğini ekleyen Receb Efendi, vasiyetini yerine getirdiğini ve türbedarlık vazifesi olarak da

²³³ Türer, age, s. 308, 349, 354, 362; Güneren, age, s. 54.

²³⁴ Türer, age, s. 374.

²³⁵ Hulvî, age, s. 597.

İşhanı Tuzlası hasılatından günlüğü bir dirhem tayin edildiğini söylemektedir²³⁶.

Şemseddin Sivâsî'nin vefatından iki buçuk sene sonra Meydan Camii avlusuna bir türbe inşa edilmiştir²³⁷. Türbeyi kimin yaptığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Türbe, Meydan Camii'nin avlusunun kuzey tarafındadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan yapı iki bölümden oluşur. Doğudaki bölüm dikdörtgen planlı, üzeri çokgen yüksek kasnaklı bir kubbeyle örtülüdür. Eni doğudakinden daha büyüktür²³⁸.

Türbe bugün hala Sivas'ın önemli ziyaretgâhlardan biridir. Sivas halkı hac, gaza ve sair hayırlı bir iş için sefere çıkmadan önce türbeyi ziyaret etmeyi adet edinmişlerdir²³⁹. Kapısının üzerinde sülüs hatlı kitabesi şöyledir:

“Şehr-i Sivâs içre cânâ işbudur
Şeyh Şemseddin kutbun meşhedi
Didi kadrî künbedi târîhini
Nûrla olsun mufaffa merkadı (1009/1601)”²⁴⁰

Türbenin güney cephesindeki üç pencere üzerinde de Şemseddîn Sivâsî'den başka içeride medfûn olan diğer kişilerle ilgili üç adet kitabe vardır. Bu kitabelerden ilki Şemseddin Sivâsî'nin yanında medfûn olan Şeyh Ahmed Sûzî'ye aittir. İkinci kitabenin kime ait olduğu bilinmemektedir.

1.Kitabe:

“Pişva-yı ehl-i halvet rehnüma-yı sâlikîn
Şems-i sâni Ahmed Sûzî azîz-i kâm-bîn
Aşk-ı hakla zâhir ü bâtin idüp tekmîl-i zât
İrcîî emriyle şimdi kurba oldu vâsılîn
Şad ola rûh-ı revânî mûnis-i nûr-ı Huda
Hikmeti sâliklerine ola memdûd u karîn
Târihin menkûtle üçler çıkıp etdi nidâ
Tekye-i dâru's-selâma Sûzî oldı post-nişîn” H.1246 /M. 1830

2.Kitabe:

“Gûş edince ircîî emrini çün ol zât hemân
Azm-ı firdevs eyleyüp buldu hayât-ı câvidân
Geldi bir er söyledi târihini kıldı tamâm
Tekye-i dâr-ı bekâya kıldı Pehlûyî revân” H.1254/M. 1838

²³⁶ Güneren, 83-84; benzer ifadeler için bk. Türer, age, s. 374.

²³⁷ Türbe için bk. **EK-3**.

²³⁸ Hakkı Acun, “Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri”, *VD*, XX, Ankara 1988, s. 188.

²³⁹ Güneren, age, s. 97.

²⁴⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, R. Nafiz Ergüer, *Sivas Şehri*, hzl. Recep Toparlı, TTK, Ankara 2014, s. 200.

3. Kitabe:

“Hazret-i Aşkar Ali Paşa civâr-ı Şemsde
Mâderine türbe yaptırdı becâ firdevs ola
Yazdı cevherdâr târihi du’â-güyî Nazif
Türbe yapıldı Rukiyye Hanım’a firdevs ola”²⁴¹ H.1264/M 1849

Üçüncü kitabeden anlaşılacağı üzere türbede Aşkar Ali Paşa’nın validesinin kabri bulunmaktadır. Şemseddin Sivâsî’nin kabrinin hemen arkasında yer alan hanım kabrinin ise Aşkar Ali Paşa’nın validesine ait olması muhtemeldir. Ali Aşkar Paşa, Enderun Ağalığı eğitimini aldıktan sonra yüzbaşı rütbesiyle askere gitmiş ve terakki ederek 1251/1835 tarihinde vezirlikle Şehr-i Zor (Kuzey Irak’ta bulunan bir eyalet) valisi olmuştur. Daha sonra 1261/1845 tarihinde Sivas valiliğine tayin edilmiştir. 1285/1868 senesinde vefat etmiş olup, kabri Eyüp’te *Taşlı Burun Tekkesi* bahçesindedir²⁴². Sivas Vilayet Salnamesi’nde Ali Aşkar Paşa’nın 3 Muharrem 1263/22 Aralık 1846 tarihinde iki defa memuriyet aldığı ve Şemseddin Sivâsî’nin türbesini tevsi ve tamir ettirdiği belirtilmiştir²⁴³

Türbe içerisinde Şemseddin Sivâsî’nden başka aileden büyük oğlu Şeyh Pîr Mehmed Efendi, küçük oğlu Şeyh Müeyyed Efendi ve Şeyh Ahmed Sûzî ile amcası Şeyh Halil Efendi vardır²⁴⁴. Bunların dışında türbe içerisinde sekiz erkek ve sekiz hanım sandukası yer almaktadır. Bu sandukalar türbenin içerisinde gelişi güzel bir şekilde yerleştirilmiştir. Türbe içerisinde bir adet de sancak-ı şerîf vardır. Bundan başka Şemseddin Sivâsî’ye ait bir kemer bez, sandukası üzerinden alınarak camii görevlileri tarafından çalınma tehlikesine karşı korumaya alınmıştır. 2010 yılında türbede bulunan tüm sandukalara tarîkat usûlüne göre örtü örtülmüş ve taç-ı şerîfler takılmıştır. Ayrıca aile fertlerinden Sivas eski Devlet Su İşleri müdür yardımcısı *Fikret Özgüneş* tarafından yaptırılan demir parmaklık ile türbe korumaya alınmıştır

Şemseddin Sivâsî’nin türbesi günümüzde eskiden olduğu gibi çaresiz ve hastaların mekânı olmuştur. Eskiden buraya hasta çocuklar getirilir ve okunmuş.

²⁴¹Uzunçarşılı-Ergüer, age, s. 200-203.

²⁴²Uzunçarşılı-Ergüer, age, s. 203.

²⁴³ Ebubekir S. Yücel, *Salname-i Vilâyet-i Sivas 1287/1870 Sivas İl Yıllığı*, Cilt 1, BuruciyeYay., Sivas 2008, s. 43.

²⁴⁴ Ahmed Sûzî, *Vasiyetnâme*, s. 1.

Türbede tiptak tası²⁴⁵ (şifa tası) adı verilen içinde kırk adet anahtarın olduğu bir tas varmış ve bu tas ile gelen hastalara su içirilirmiş²⁴⁶.

Kaynaklarda Şemseddin Sivâsî'nin vefat tarihine dair verilen bilgiler arasında bir ittifak söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Sefine-i Evliyâ'da Şemseddin Sivâsî'nin vefat ettiği tarih olarak 1006/1597 ve 1009/1600-01 tarihleri verilmiştir. Diğer kaynaklardaki bilgilerden 1009/1600-01 tarihinin doğru olmadığı anlaşılmaktadır²⁴⁷. Vefatına dair düşünülen tarih 1006/ 1597 senesi Rebî'u'l-evveli olup, her iki mısra birer tarih olmak üzere 1006/1597'yi işaret eden birçok tarih düşülmüştür. Bu tarihlere dair mısraları Nazmî Efendi şu şekilde vermiştir:

1. Tarih: “Cenâb-ı Hz. Şems-i suret ü ma'nâ.
Ki 'arş-ı âsitânı, cümleye hehfü'l-emân oldu.
İdüb 'âşıkları sevk-i tarik-ı Ka'be-i maksûd,
Nice yıllar delil-i sâlikan ve âşıkân oldu.
Sımâh-ı cânı çün “ve'llâhü yed'û” remzin işitdi,
Deyüb “Veccehtü vechî”, 'âzim-i dâru'l-cinân oldu.
O Şems-i âsumân u Dîn ü Dünyâ nûr-ı Rabbânî,
Gurûb idüb cihandan, tâli'-i ruhâniyân oldu.
İki mısra' ile hatif-i vefatına didim târîh,
Ki her bir mısra'ı şâh-beyt-i şî'r-i şâ'irân oldu.
Mekân u cay oldu cilve-gâhı kurb-ı “lâbûri”,
Dolandı hayf Şems-i ma'nâ dideden nihân oldu” (1006)²⁴⁸

2. Tarih: “Şeyh Şemse'd-Dîn kutbun mehşedi.
Nûr ile dolsun musaffâ merkadı” (Sene: 1006)²⁴⁹

3. Tarih: “Kadriyâ târîh-i fethini didim:
Nuh felek Şems'i toplandı nûr ile” (Sene: 1006)²⁵⁰

Şemseddin Sivâsî, Meydan Camii'nde otuz sene, on altı sene de Zile'de vaaz ve nasihatleri ile birlikte seksen senelik ömürlerinin elli senesini vaaz ve nasihatle geçirmişlerdir²⁵¹. Şeyh Receb Efendi, Şemseddin Sivâsî'nin: “*Kısa boylu, esmer, zayıf vücutlu, sıhhatli, mülayim, cemal görünüşlü, mütevazı, alçak gönüllü, iyi huylu, güleç*

²⁴⁵ *Tihtap (tiktap)/ şifa tası*: İçine çeşitli âyet ve duâlar yazılmış olan pirinç bir taptır. Bazılarının yanında madeni bir tel ile bağlı küçük anahtar bulunur, hastaya su içirileceği zaman anahtarlar tasın içindeki suya konur. Sivas Etnoğrafya Müzesi'nde kırk anahtarlı bir tiptap (şifa) tası vardır ki bu türbeden getirilmiş olabilir. Bilgi için bk. Üçer, agm, s. 46.

²⁴⁶ Üçer, agm, s. 46

²⁴⁷ Vassâf, age, III, s. 475. Vefat tarihine ilişkin verilen bir diğer tarih Sicill-i Osmanî'de 1004/1595-96 senesidir. Bk. Mehmed Süreyya, age, V, s. 1577.

²⁴⁸ Türer, age, s. 375-76.

²⁴⁹ Türer, age, s. 375-76.

²⁵⁰ Türer, age, s. 375-76.

²⁵¹ Güneren, age, s. 40.

yüzlü, cömert tabiatlı” olduğunu, vaaz ve nasihatlerinde sözlerinin karşındakilere tesir edecek kadar güzel, düzgün ve açık olduğunu, duyulmamış temsil ve teşbihler söyleyerek etrafındakileri etkilediğini söylemektedir. Ayrıca Şeyh Receb Efendi, Şemseddin Sivâsî'nin mert, gerçekçi, ihsanı bol, zayıfları korumayı ve açları doyurmayı çok seven, nereye gitse, hürmet ve ikram gören bir tabiatının olduğunu da ekler²⁵².

Şemseddin Sivâsî'nin şöhreti sadece İstanbul ve Anadolu ile sınırlı değildir. Semerkand, Buhara ve Özbekistan'da da tanınmıştır. Şeyh Receb Efendi Hicaz'a gittiğinde yaşadığı hadiseyi şu şekilde nakletmektedir:

“Hicaz'da iken Buharalı zengin bir hacıya tesadüf ettim. Nereli olduğumu sordu. Sivaslıyım deyince: “Bizim hacılarımız Sivas'da meşâyihden Şemseddin namında bir zatı çok mehd ve senâ ediyorlar. Gidip gelişlerinde kendilerine çok ikrâm, hürmet gösterdiklerini, misafir edip yardımda bulduklarını söylerler ve hayr dua ederler. O zât sağ mıdır? diye sordu. “O zât benim amcamdır” deyince ayağa kalktı, elimi tuttu ve boynuma sarıldı beni okşadı”²⁵³.

Nazmî Efendi, Şemseddin Sivâsî'nin 973/1565-66 senesinde şeyhi Abdülmecid Şirvânî'ye intisabından sonra vefatına kadar “*erîke-nişîn-i kutbiyyet (kutbiyyet tahtında oturan)*” olduğunu söylemiştir²⁵⁴.

2.1.1.4. Halifeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tespit ettiğimiz 1 Receb 1306/3 Mart 1889 tarihli bir belgede Şemseddin Sivâsî'nin müridlerinin listesi verilmiştir. Listenin sonunda ise Şemseddin Sivâsî'nin Sivas'ta bulunduğu süre boyunca vaizlik hizmeti ve irşad faaliyetlerine değinilmiş, akabinde ise gerek kendi gerekse ahvadı ve dervişlerinin avarız-ı divaniyye ve tekâlif-i örfiyye gibi çeşitli vergilerden muaf tutulduğu belirtilmiştir. Listede geçen isimler “*Ta'allükât-ı dervîşân-ı Mevlânâ Şemsüddîn-el vâ'iz*” başlığı altında şöyle sıralanmıştır: “Mevlânâ Şemseddîn Ahmed, Hacı Ala'eddin, Yusuf birader-i o, Mevlânâ Mehmed veled-i Şemseddin, Şeyh İbrahim Mehmed veled-i o, Receb veled-i o, Fazlullah veled-i İsmail, İsmail, Avnullah birader-i o, Abdü'lgânî veled-i İshâk, Süleyman veled-i Hacı Ömer, Ömer veled-i o, Yusuf veled-i Himmed, Pir Dede, Veliyüddin veled-i o, Hüseyin veled-i o, El-Hac Hızır veled-i Allahverdi, Yusuf

²⁵² Güneren, age, s. 40.

²⁵³ Güneren, age, s. 54.

²⁵⁴ Türer, age, s. 560. Böylece Şemseddîn Sivâsî, Sivas'a gelmesiyle birlikte vefatına kadar kutubluk makamıyla şereflenmiştir. Fakat Evliya Çelebi, Şemseddin Sivâsî için “yedi sene kutbiyyetle ayak basmış derler. Halvetiyye tarikatında ulu sultandır” ifadesini kullanmıştır. Bilgi için bk. Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, hzl. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Cilt 3, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1999, s. 278.

veled-i o, Pir Mahmud birader-i o, Hacı Satılmış veled-i Halil, Halil veled-i Ömer, Ebubekir birader-i o, Mahmud veled-i o, Veli veled-i Hüseyin, Mahmud Fakih veled-i Abdullah, Yusuf veled-i o, Mahmud veled-i Mustafa, Hacı Ahmed veled-i Hüseyin, Mehmed veled-i Sofi Himmet, es- Seyyid Mehmed Zadullah”

Belgenin devamında zikir olunan vergilerden muaf olduğu şu şekilde açıklanmıştır: “Müşarün-ileyh Mevlânâ Şemseddin Ahmed el vâ'iz ulemâ-yı 'izâm hizmetinde nice müddet tahsîl-i 'ulûm ve ma'ârif etdikten sonra taleb-i zuhr-ı âhîret için meşâyih-i kirâm hizmetinde tekâmîl-i sülûk etmiş, bi'l-fi'il irşâdda vahîd-i vakt-i müfessir ve muhaddis ve fakih ve diyâr-ı Rum'da vücudı mahzan husr-ı 'âlem olmağın kendileri ve birâderleri ve evlâdı ve dervişleri ve bi'l-cümle 'avârız-ı dîvâniye ve tekâlif-i örfiye ve ulağ ve surrenden masun ve emin olalar diyu defter-i cedîde sebt olundu”²⁵⁵.

Şemseddin Sivâsî'nin muhtelif kaynaklarda geçen halifeleri ise şunlardır:

Şeyh Pîr Mehmed Efendi, babası Şemseddin Sivâsî'nin vefatının ardından 1007-8/1599 yılında vefatına kadar postnişânlık yapmıştır. Kabri vefatından altı ya da sekiz sene sonra 1013-1015/1604-1607 yılları arasında, babasının kabrinin arka tarafına alınmıştır²⁵⁶.

Şeyh Receb Efendi b. İbrahim Cemâleddîn Sivâsî Efendi, Hicrî 947 veya 949(1541 veya 1543) tarihlerinde Zile'de dünyaya gelmiştir. İlk olarak Şemseddin Sivâsî'den ders almış daha sonra bir süreliğine İstanbul'da tahsilini tamamlayıp Sultan Mehmed Han Cami'inde ders vermiştir. Şeyh Receb Efendi, Şemseddin Sivâsî'nin kızı *Safîye Hatun* ile evlenmiş, yirmi sene kadar Zile'de Şemseddin Sivâsî'ye hizmet etmiş ve Sivâs'a onunla birlikte gelmiştir²⁵⁷. Şeyh Receb Efendi'nin 989/1581-82 yılında babası Şeyh İbrahim Efendi ile birlikte hacca gittiğini Necmü'l-Hüdâ adlı eserde verdiği bilgiden öğrenmekteyiz²⁵⁸.

²⁵⁵ BOA, ŞD. ML. 439/141, 29 Rebiü'l-Ahir 1327/20 Mayıs 1909; VGMA, EV. DEF, 3062.118.

Dervişlerin listesi için bk. **EK-4**.

²⁵⁶ Türer, age, s. 472, 351; Güneren, age, s. 65.

²⁵⁷ Türer, age, s. 353.

²⁵⁸ Güneren, age, s. 98.

Şemseddin Sivâsî 999/1590-91 senesinde hac faizasını yerine getirmeden evvel, Receb Sivâsî Efendi'ye icâzetnâme yazmıştır. Böylelikle Şeyh Receb Efendi Şemseddin Sivâsî'nin hac dönüşüne kadar vekâleten şeyhlik yapmıştır. Mezkûr icazetnâme şöyledir:

“Kardeşimin oğlu Mevlânâ Receb, çocukluktan bu tarafa bana hizmet etti. Ve ona diraset ilminden kolayına geleni öğrettim. Sonra, tevhîd ilminde bana hizmet etti ve uzun müddet halvetlerde ve erbaînlerde mücâhede etti. Bunun neticesinde, bu Aciz'de O'nun velilerin meşrebinden tat aldığı ve nefsinin körlüğün umumi mahzurlarından temizlediği kanaati hâsıl oldu işte bundan dolayı, tıpkı şeyhim, senedim, cesedimdeki rûhum mesabesinde olan, şeyh, âlim, âmil, fâzıl, kâmil ve mükemmil, Şeyh Abdülmecid Şirvânî'nin -mezarında rabbanî lütüfla muamele edilsin, sırları mukaddes olsun ve eserleri bâkî olsun- bana icâzet verdiği gibi ben de O'na (Mevlânâ Receb) halifelîğün umumî ve hususî her türlü işleri hakkında icâzet verdim. O halde, sen de, önceki (şeyh)lerin mücâhede ettiği şeylerle mücâhede et ve onların katlandıkları şeylere sen de katlan. Nefislerimizin şerlerinden ve amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Bu icazetten ancak hayır talep ediyorum güç ve kuvvet yüce Allah'a aittir. Bu icâzeti hakîr, Allah'ın yüce lütfunu talep eden ve Sivâs'ta fukaranın (dervişlerin) hizmetçisi olan, Şemseddin es-Sivâsî yazmıştır”²⁵⁹.

Şeyh Receb Efendi hilâfet aldığında yaşı 47-49 olması gerekir. Şeyh Pîr Mehmed Efendi'den sonra kısa bir süre şeyhlik yaptığını tahmin ettiğimiz Receb Sivâsî Efendi'nin kaç tarihinde vefat ettiği tam olarak bilinmemektedir. Onun Necmü'l-Hüdâ adlı eserinin “*Hâtemetü'l-Hâteme*” kısmında eserini Sultan I. Ahmet (1603-1617) zamanında bitirdiğini belirtmesinden hareketle ölümü 1603-4 yılları olmalıdır. Vefatının ardından, Şemseddin Sivâsî dergâhına defn edilmiştir²⁶⁰. Zile ve Sivas'ta elli seneye yakın Şemseddin Sivâsî'ye hizmet etmiştir²⁶¹. Eserleri ise Necmü'l-Hüdâ fî-Menâkıbı'ş-Şeyh Şemseddin Ebû's-Senâ, Esmâü'l-Usûl, Nûriyyü'l-Hüdâ, Mecmûa-i İlâhiyyât²⁶²dir.

Şeyh Abdülmecid Sivâsî hakkında aşağıda ayrıntılı bilgi verilecektir.

Şeyh Velîyüddin Efendi ve Şeyh Mehmed Efendi, Şeyh Abdülmecid Şirvânî'nin oğullarıdır. O'nunla birlikte Şirvân'dan gelmişler ve Zile'de Şemseddin Sivâsî tarafından halife tayin edilmişlerdir. Şemseddin Sivâsî'nin Eğri seferine gittiklerinde ona refakat edip, savaş esnasında şehit düşmüşlerdir²⁶³. Receb Sivâsî

²⁵⁹ Türer, age, s. 355-56.

²⁶⁰ Güneren, age, s. 98. Şemseddin Sivâsî Dergâhı'nı satın alan aile ile görüştüğümüzde, dergâhın bahçesinde üç adet kabir olduğunu söylemişlerdir. Bu kabirlerden birinin Şeyh Receb Efendi'ye ait olması muhtemeldir. Mehmet Nureddin Taşar, 1954 Sivas doğumlu. 13 Şubat 2018, 11.50

²⁶¹ Güneren, age, s. 1.

²⁶² Vassâf, age, III, s. 479.

²⁶³ Türer, age, s. 341-42; Güneren, age, s. 60.

Efendi, Şeyh Velîyüddîn Efendi için şu ifadeleri kullanmıştır: “*âlim, fazıl, son derece iffetli, haram ve şüpheli şeylerden çok sakınan, kimseden korkup çekinmeyen, yardım sever, cömert bir zât idi. Zalim ve fasıklar kendisinden korkar, zülüm yapamazlardı*”²⁶⁴.

Şeyh Muhyiddin Efendi *Muhyi'l-Kemâlât* lakabı ile meşhur olmuştur. Aslen Hamidelili'dir. Hilâfet aldıktan sonra Sultan III. Murad'ın (1574-1595) saltanatı devrinde İstanbul'a gönderilmiştir. Bu dönemde padişah sarayında, Hasoda Mescidi'nin bir köşesinde Sultan III. Murad tarafından inşa ettirilen küçük bir binada ikâmet etmiş ve Padişahın vefatına değin orada kalmıştır. Bu zaman içinde içoğlanlarından pek çok kimseyi terbiye ve irşadla meşgul olmuştur. Vefat edince Edirnekapı dışındaki Kemâl Paşa-zâde mezarı yanına defnedilmiştir²⁶⁵.

Mevlânâ Şeyh Abdülhayy el-Kayseri uzun müddet kadılık yaptıktan sonra tasavvufa rağbet etmiş ve Şemseddin Sivâsî'nin hizmetine girmiştir. Kırk sene kadar yanında kalarak sülûkünü tamamladıktan sonra icazetle memleketi olan Kayseri'ye gönderilmiştir²⁶⁶.

Merzifonlu Şeyh Şuayib Dede hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Mevcut bilgiye göre, Şemseddin Sivâsî'nin icazetiyle memleketi Merzifon'a halife olarak gönderilmiş ve orada vefat etmiştir²⁶⁷.

Şeyh Mahmud Dede hakkında kaynaklardaki bilgiye göre, bir hayli yaşlı olduğu halde Şemseddin Sivâsî'nin yanında hizmete devam etmiş, Hasan Paşa Camii'nde (Meydan Camii) vaaz günlerinde Şemseddin Sivâsî'nin kitabını taşımış ve Bilâl Habeşi gibi önünde yürümüştür. Sivas'ta *eşkîyanın fitnesinde* vefat etmiştir²⁶⁸.

Divriğili Şeyh Mahmud Dede, Şemseddin Sivâsî'nin icazetiyle memleketi Divriği'ye gönderilmiştir²⁶⁹.

²⁶⁴ Güneren, age, s. 60; Türer, age, s. 340.

²⁶⁵ Türer, age, s. 351-52; Güneren, age, s. 62.

²⁶⁶ Güneren, age, s. 62.

²⁶⁷ Güneren, age, s. 63.

²⁶⁸ Türer, age, s. 347; Güneren, age, s. 63.

²⁶⁹ Türer, age, s. 347; Güneren, age, s. 63.

Şeyh Hüseyin Dede, icazetle memleketi Canik'e gönderilmiş ve orada vefat etmiştir²⁷⁰.

Şeyh Mustafa Halife Canik'e gönderilen bir başka halifesidir²⁷¹.

Şeyh Muslihiddin Sivâsî, Şemseddin Sivâsî'nin yanında sülûkünü tamamlamasının ardından Ankara'ya halife olarak gönderilmiştir. Ankara'da on dokuz sene kadar talipleri irşad etmiş ve burada vefat etmiştir. Kabiri Ankara'dadır²⁷².

Şeyh Alâeddin Efendi, Şemseddin Sivâsî, vaaz vermesine engel olacak şeyler ortaya çıktığında ve yolculuk ile sefer halinde, kürsülerde va'az ve makamında fukarayı terbiye ile meşgul olmuşlardır²⁷³.

Şeyh Muhyiddin Daredevî, Şeyh Hamîdüddin Aksarayî ahfadından olup, Şemseddin Sivâsî yanında tahsilini tamamladıktan sonra memleketi olan Darende'ye gönderilmiştir²⁷⁴.

Şeyh Mevlânâ Sinan Halife, on sekiz sene kadar Şemseddin Sivâsî'ye hizmet ettikten sonra, Türk aşiret ve oymaklarını irşad etmekle vazifelendirilmiştir. 999/1590-91 senesinde Şemseddin Sivâsî ile birlikte hac ettikten sonra İstanbul'a gitmiş Sultan Murad'ın hocası, Mevlânâ Saadeddin'in medresesinde müderrislik yaptıktan sonra Sivas'ta eğitimine devam etmiştir²⁷⁵.

Şeyh Âmâ Mehmed Halife, Şemseddin Sivâsî'nin vasiyeti üzerine onun vefatını müteakip türbedarlık vazifesini icra etmiştir²⁷⁶.

Şeyh İdris Halife, Şemseddin Sivâsî'nin yanında sülûkünü tamamlamasının ardından Kırşehir'e halife tayin edilmiştir²⁷⁷.

²⁷⁰ Hediyyetü'l-İhvân'da Hasan Halife olarak zikredilmektedir. Farklı kişiler olma ihtimalleri de vardır. Fakat yukarıda yazıldığı gibi Mustafa Halife'den başka Canikli bir başka halifesi yoktur. Bk. Türer, age, s. 348; Güneren, age, s. 63.

²⁷¹ Türer, age, s. 348; Güneren, age, s. 64.

²⁷² Türer, age, s. 347; Güneren, age, s. 63.

²⁷³ Türer, age, s. 347.

²⁷⁴ Türer, age, s. 347; Güneren, age, s. 63.

²⁷⁵ Güneren, age, s. 63.

²⁷⁶ Türer, age, s. 348; Güneren, age, s. 64.

²⁷⁷ Türer, age, s. 348; Güneren, age, s. 64.

Şeyh Zeynel Abidin Halife, Turhal'a halife olarak gönderilmiştir²⁷⁸.

Şeyh Ahmed Halife, Yakacık nahiyesine halife tayin olmuştur²⁷⁹.

Şeyh Muhyiddin Halife, Emlak'e halife tayin edilmiştir²⁸⁰.

El- Hac Şeyh Mustafa Mısırî, uzun zaman Şemseddin Sivâsî'ye hizmet etmesinin ardından Mısır'a halife olarak gönderilmiştir. Ayrıca 999/1590-91 yıllarında Şemseddin Sivâsî'nin üçüncü hac yolculuğunda onunla birlikte gitmiştir²⁸¹.

Şeyh Kemal Halife, Şemseddin Sivâsî'nin zâviyesinde kalarak yıllarca ona hizmet etmiştir. Sülûkunu tamamlayınca Karadeniz Ereğlisi'ne halife tayin olunmuştur²⁸².

Cemâlzâde el-Hac Murad oğlu Şeyh Ahmed Çelebi, küçük yaşlarından itibaren Şemseddin Sivâsî'nin hizmetinde bulunmuştur²⁸³.

El-Hac Şeyh Mustafa Kıbrısî, Hasan Paşa Camii (Meydan Camii) görevlilerindedir. Uzun süre Şemseddin Sivâsî'ye hizmet etmiş, sülûkunu tamamlamasının ardından Kıbrıs'a halife olarak gönderilmiştir²⁸⁴.

Şeyh Mükâşif Mehmet Efendi, Şemseddin Sivâsî'ye uzun zaman hizmet etmiş, O'nun vefatının ardından günlüğü beş akçe vazife ile türbedarlık yapmıştır. Bir süre sonra İstanbul'a gitmiş, Sivâsî Efendi tekkesinde ikâmet etmiştir. Daha sonra Beşiktaş'ta Sinan Paşa köşkünde kalmış, oradan da Tophane'de Karabaş Zâviyesi'ne gitmiştir²⁸⁵.

²⁷⁸ Türer, age, s. 348. Şeyh Zeynel Abidin Efendi, Necmü'l-Hüdâ'da Mevlânâ Abid Halife olarak geçmektedir. Bk. Güneren, age, s. 64.

²⁷⁹ Güneren, age, s. 64.

²⁸⁰ Türer, age, s. 348.

²⁸¹ Türer, age, s. 349.

²⁸² Türer, age, s. 349; Güneren, age, s. 64.

²⁸³ Türer, age, s. 365.

²⁸⁴ Türer, age, s. 349; Güneren, age, s. 64.

²⁸⁵ Necmü'l-Hüdâ'da bu kişiden bahsedilmemektedir. Şemseddin Sivâsî'nin vefatının ardından türbedarlık vazifesini yapan Âma Mehmet Efendi ile Mükâşif Mehmet Efendi'nin aynı kişi olması gerekir. Çünkü Mükâşif Mehmet Efendi için zahiren a'ma, fakat kalp gözünün açık olduğu ifade edilmiştir. Ama *Hediyetü'l-İhvân*'da Nazmî Efendi iki ayrı kişi gibi göstermiş ve ayrı ayrı bahsetmiştir. Âma Mehmet Efendi hakkındaki bilgi için bk. Türer, age, s. 348-49.

Tablo 1. Şeyh Şemseddin Sivâsî'nin Halifeleri Listesi

İsim	Vefat Tarihi -Hicrî/Milâdî	Hilafet Merkezi
Şeyh Pir Mehmed Efendi	1007-8/1599	Sivas
Şeyh Receb Sivâsî	1603-4 (tahmini)	Sivas
Şeyh Abdülmecid Sivâsî	1048-49/1639	Sivas-İstanbul
Şeyh Veliyüddin Efendi	1004-5/1595	Amasya
Şeyh Mehmed Efendi	1004-5/1595	Amasya
Şeyh Muhyiddin Efendi	-	İstanbul
Mevlânâ Şeyh Abdülhay Efendi	-	Kayseri
Şeyh Şuayib Dede	-	Merzifon
Şeyh Mahmud Dede	-	Sivas
Şeyh Mahmud Dede	-	Sivas/Divriği
Şeyh Hüseyin Dede	-	Canik
Şeyh Mustafa Halife	-	Canik
Şeyh Muslihiddin Sivâsî	-	Ankara
Şeyh Alâeddin Efendi	-	Sivas
Şeyh Muhyiddin Daredevî	-	Darende
Şeyh Mevlânâ Sinan Halife	-	-
Şeyh Âmâ Mehmed Halife	-	Sivas
Şeyh İdris Halife	-	Kırşehir
Şeyh Zeynel Abidin Halife	-	Turhal
Şeyh Ahmed Halife	-	Yakacık
Şeyh Muhyiddin Halife	-	Emlak
El-Hacc Şeyh Mustafa Mısırlı	-	Mısır
Şeyh Kemal Halife	-	Karadeniz Ereğli
Şeyh Cemâlzâde Ahmed Çelebi	-	-
El-Hacc Şeyh Mustafa Kıbrıslı	-	Kıbrıs
Şeyh Mükâşif Mehmed Efendi	-	İstanbul

2.1.1.5. Eserleri

Şemseddin Sivâsî, tekke edebiyatı türünde nadide eserler veren bir mutasavvıftır. Şiirlerinde *Şemsî* mahlasını kullanmıştır. Eserlerinin muhtevası tasavvufi görüşlerini ve edebi kişiliğini yansıtmaktadır. Eserlerinden anlaşılacağı üzere, Arapça ve Farsça lisanlarına vakıf, fıkıh, hadis ve kelim ilimlerine hâkimdir. Arapça eserlerini Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde telif etmiştir. Telif ettiği ilk eser *Hallü Ma'akıdî'l-Kava'id*'dir. Daha sonraki eserlerini ise Sultan III. Murad zamanında telif etmiştir²⁸⁶.

Şemseddin Sivâsî Zile'de kaldığı süre boyunca üç eser, Sivas'ta ise on beş eser telif etmiştir²⁸⁷. Diğer yerlerde yazdığı eserlerle birlikte, büyük bir kısmı manzum, bir kısmı mensur olan eserlerin toplamı kırkı bulmaktadır. Bazı şiirleri de bestelenmiştir²⁸⁸. Bestelenen şiirlerinin bir örneği aşağıdadır:

²⁸⁶ Güneren, age, s. 72.

²⁸⁷ Güneren, age, s. 40.

²⁸⁸ Bestelenen şiirleri için bk. Ahmet Hakkı Turabi, *Sivâsî İlahileri*, Asitan Yayınları, İstanbul 2010.

“Vâsıl olmaz kimse Hakk’a cümleden dür olmadan
Kenz açılmaz şol gönülde tâ ki pürnür olmadan
Sür çıkar ağyârı dilden tâ tecelli ede Hakk
Pâdişâh konmaz saraya, hâne ma’ mûr olmadan
Hakk cemâlin Kâbe’aini kıldı âşıklar tavaf
Yerde Kâbe, gökyüzünde Beyt-i ma’ mûr olmadan
Mest olanların kelâmı kendiden gelmez veli
Ya niçin söyler Ene’l-Hakk, kişi Mansûr olmadan?
Mest olup meydana geldim tâ ezelden tâ ebed
İçmişem âşkın şarabın âb-ı engûr olmadan
“Mûtû kable en temûtû” sırrına mahzar olan
Haşr-ü meşri bunda gördü nefha-i sûr olmadan
Âşıkın çok derdi amma sırrın izhâr eylemez
Söylemesi terk-i edeb çünki destur olmadan
Bir acâib derde düşmüş, tutuşur Şemsî müdâm
Hakk’a makbul olmak ister, halka menfur olmadan”²⁸⁹.

Şemseddin Sivâsî’nin kaynaklarda zikredilen on iki adet manzum eseri vardır. Bunlar: *Dîvân-ı İlahiyât*²⁹⁰, *Gülşen-i Âbâd*²⁹¹, *Mevlid-i Nebî*²⁹², *Heşt-Behişt*²⁹³, *Menâsik-i Hac* ya da *Umdetü’l-Hüccâc*²⁹⁴, *Mir’âtü’l-Ahlâk*²⁹⁵, *Kitâbü’l-Hıyâz min Sevb Gamâmu’l-Feyyâz* ya da *Menâkıb-ı İmâm-ı A’zam*²⁹⁶, *Süleymânnâme*²⁹⁷, *İrşâdü’l-Avâm*²⁹⁸, *İbretnüme*²⁹⁹, *Terceme-i Pend-nâme-i Seyh Attâr*³⁰⁰, *Terceme-i Kasîde-i*

²⁸⁹ Güneren, *Sivâsî İlahileri*, s. 30.

²⁹⁰ Şemseddin Sivâsî, *Dîvân-ı İlahiyât*, hzl. Recep Toparlı, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-1, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

²⁹¹ Şemseddin Sivâsî, *Gülşen-i Âbâd*, haz. Hasan Aksoy, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-2, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015. Receb Sivâsî Efendi, Şemseddin Sivâsî’nin bu eseri için bilgi verirken: “Türkçe manzumdur. Bu emsâlsiz eserde her çiçek sûfi’ye ve “gül”, sâhib-i vakt olan şeyh’e teşbih edilmiştir. Enfüs ve afakta zevk isteyenlere istinsahı elzem bir kitaptır” açıklamasını yapmıştır. Bilgi için bk. Güneren, age, s. 5.

²⁹² Şemseddin Sivâsî, *Mevlid-i Nebî*, hzl. Hasan Aksoy, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-3, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

²⁹³ Şemseddin Sivâsî, *Heşt-Behişt*, hzl. Alim Yıldız, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-4, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

²⁹⁴ Şemseddin Sivâsî, *Umdetü’l-Hüccâc*, hzl. Fatih Ramazan Süer, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-5, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

²⁹⁵ Şemseddin Sivâsî, *Mir’âtü’l-Ahlâk*, hzl. Birgül Toker, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-6, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

²⁹⁶ Şemseddin Sivâsî, *Menâkıb-ı İmâm-ı A’zam*, hzl. Mehmet Arslan, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-7, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

²⁹⁷ Şemseddin Sivâsî, *Süleymâniyye (Süleymannâme)*, hzl. Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-8, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

²⁹⁸ Şemseddin Sivâsî, *İrşâdü’l-Avam*, hzl. Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-9, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

²⁹⁹ Şemseddin Sivâsî, *İbret-nüme*, hzl. Erol Çöm, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-10, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

³⁰⁰ Vesile Albayrak Sak “Şemseddin Sivâsî’nin Kasıddde-i Bürde Tercümesi”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages Literature and History Turkish or Turie Volume 9/3*, Winter 2014, p. 91-110.

Bürde³⁰¹.

Şemseddin Sivâsî'nin ikisi Arapça, diğerleri Türkçe olmak üzere toplam on dokuz adet nesir eser kaleme aldığı kaynaklarda nakledilmektedir. Fakat bunlardan 11 tanesine ait nüshalar kütüphanelerde mevcut olup diğer eserlerinin isimleri ve konuları hakkında her hangi bir bilgi elde edilememiştir. Eserlerinden Arapça telifatını yapacak kadar Arapça lisan gramerine ve fıkıh ilmine hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Hakkında bilgi sahibi olduğumuz mensur eserleri şunlardır: Hallü Ma'akıdî'l-Kavâ'id³⁰², Menâkıb-ı Çihârîyâr-ı Güzîn³⁰³, Menâzilü'l-Ârifîn³⁰⁴, Umdetü'l-Edîp fi't-Te'allümi ve't-Te'dîb³⁰⁵, Es-Safâyih fi-Tercemeti'l-Levâyih³⁰⁶, Şerh-i Gazeliyyâti's-Sultan Muradu's-Sâlis³⁰⁷, Abdülvehhâb Gâzi Menâkıbı³⁰⁸, Terceme-i Ecvibe-i Ali bin Ebî Tâlib³⁰⁹, Emr-i İlâhî ve Huccet-i İlâhî³¹⁰, Nakdü'l-Hâtır³¹¹, Zübdetü'l-Esrâr fi Şerh-i Muhtasarü'l-Menâr³¹².

Yukarıda zikredilenler dışında kaynaklarda Şemseddîn Sivâsî'ye ait olan bazı eserlerin isimleri de verilmiştir. Manzûm eserlerine ek olarak *Terceme-i İlâhî-name-i*

³⁰¹ Şemseddin Sivâsî, *Kaside-i Bürde*, hzl. Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-9, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

³⁰² Şemseddin es-Sivâsî, *Hallü Ma'akıdî'l-Kava'id Şerhü'l-Kavâ'id*, hzl. Ahmed Turan Arslan, Örnek Baskı, İstanbul 1993.

³⁰³ Şemseddîn Sivâsî, *Menâkıb-ı Çehâr-Yâr-ı Güzîn*, hzl. Mehmet Arslan, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-11, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017.

³⁰⁴ Şemseddîn Sivâsî, *Menâzilü'l-Ârifîn*, hzl. Yüksel Göztepe-Yusuf Yıldırım, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-12, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017.

³⁰⁵ Şemseddîn Sivâsî, *Umdetü'l-Edîb fi Ta'lîm ve't-Te'dîb*, hzl. Yusuf Yıldırım, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-13, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017, s. 30-55.

³⁰⁶ Şemseddîn Sivâsî, *Es-Safâyih fi Tercümeti'l-Levâyih*, hzl. Yusuf Yıldırım, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-13, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017, s. 57-130.

³⁰⁷ Şemseddîn Sivâsî, *Şerh-i Gazeliyyâti's-Sultan Muradu's-Sâlis*, hzl. Fatih Ramazan Süre, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-14, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017.

³⁰⁸ Şemseddîn Sivâsî, *Abdülvehhâb Gâzi Menâkıbı*, hzl. Alim Yıldız, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-15, Sivas Belediyesi Yay., Eylül 2017, s. 30-40. Ayrıca başka bir bilgi için Bkz, Âlim Yıldız, "Şemseddin Sivâsî'nin Abdülvehhâb Gâzi Menâkıbı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, Cilt XVII, Sayı: 2, Sivas 2013, s. 5-10.

³⁰⁹ Şemseddîn Sivâsî, *Terceme-i Ecvibe-i Ali bin Ebî Tâlib*, hzl. Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-15, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017, s. 43-70.

³¹⁰ Şemseddîn Sivâsî, *Emr-i İlâhî ve Huccet-i İlâhî*, hzl. Mahmut İnat, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-15, Sivas Belediyesi Yay., Eylül 2017, 71-103.

³¹¹ Şemseddîn Sivâsî, *Nakdü'l-Hâtır*, hzl. Recep Toparlı-Durmuş Arslan, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-16, Sivas Belediyesi Yay., Eylül 2017.

³¹² Şemseddîn Sivâsî, *Zübdetü'l-Esrâr fi Şerh-i Muhtasarü'l-Menâr*, hzl. Abdullah Karaman, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-17, Sivas Belediyesi Yay., Eylül 2017. Ayrıca bk. Yakub Takcı, *Şemseddîn Sivâsî'nin Zübdetü'l-esrâr fi Şerh-i Muhtasarü'l-Menâr Adlı Eserinin Tahlil ve ve Tahkiki*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Sivas 1999.

*Şeyh Attar, Terceme-i Mantıku't-Tayr-i Şeyh Attar*³¹³, mensur eserlerine ilaveten ise *Cilâ-i Uyûnu'l-Arâisü'l-Muhaddara*³¹⁴, *İlcamü'n-Nüfus*³¹⁵, *Letâyifü'l-Âyat ve Nukûşü'l-Beyyinât*³¹⁶ isimleri geçmektedir.

2.2. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Sûzîyye Şubesi

2.2.1. Ahmed Sûzî'nin Hayatı, Eğitimi, Halifeleri ve Eserleri

Asıl adı *Ahmed*, mahlası ise *Sûzî*'dir. 1179/1765 yılında Sivas'ta doğmuştur. Kaynaklarda “Sûzî-i Sivâsî”, “Şeyh Ahmed Efendi”, “Sûzî Ahmed Efendi”, “Sûzî el-Rûmî”, “Türkî eş-Şeyh Ahmed Rûmî”, “Şeyh Şemseddîn-i Sûzî Ahmed Efendi”, “Şems-i sânî Ahmed Sûzî” gibi ifadelerle anılmaktadır³¹⁷. Ayrıca halifesi Şeyh İbrahim Edhem Efendi'ye yazdığı icazetnâmede kendisi için “el-Hâc Sûzî Velî ve Sânî” ifadesini kullanmıştır³¹⁸.

Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir belgede ise “es-Seyyid Şeyh Ahmed Efendi”, “Sivas'da Hazret-i Şemsî evlâdından zâviye-nişîn olan kıdvetü's-sülâhai's-sâlikîn ashâb-ı 'alîm u haletden bir zât-ı sûtude-sıfat olub...”³¹⁹ şeklinde tanımlanmıştır. Ahmed Sûzî III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmud (1808-1839) devirlerinde şeyhlik yapmıştır.

2.2.1.1. Ailesi ve Ahfadı

Şeyh Ömer-i Sânî Efendi'nin oğludur. Şeyh Ahmed Sûzî hac vazifesinden sonra Sivas'a döndüğünde 1798 yılında annesini kaybetmiştir. Annesinin vefatından sonra ise Şemsîyye postnişini olduğu anlaşılmaktadır³²⁰. Dîvân'ında Ahmed Sûzî annesinin vefatının ardından posta geçtiğini şu dizeleriyle ifade etmektedir:

“Bin iki yüz on birinde oldı bu firkat 'ayân
Yandı çiğger-i Sûzî hasretle gıryan dîde-mâ

...

Sana teslîm oldı cümle hükm-i esrâr-ı târik
Var yûri postumda otur eyle erkânî edâ

³¹³ M. Tahir, age, I, s. 95; Hoca-zâde, age, s. 92.

³¹⁴ M. Tahir, age, I, s. 95; Bağdatlı İsmail Paşa, age, I, s. 50.

³¹⁵ M. Tahir, age, I, s. 95.

³¹⁶ M. Tahir, age, I, s. 95; Bağdatlı İsmail Paşa, age, I, s. 50.

³¹⁷ M. Tahir Bursalı, age, s. 192; Yekbaş, agm, s. 49.

³¹⁸ Bk. **EK-5** Ahmed Sûzî'nin Şeyh İbrahim Edhem Efendi'ye yazmış olduğu icazetnâmenin son sayfası.

³¹⁹ BOA, C. EV, 12013, 15 Zilhicce 1246-27 Mayıs 1831.

³²⁰ Aksoy, agm, s. 4.

Râh-ı Hakk eyle irşâd tâlib ü sâlikleri
İzn ü icâzet hem inâbet vir olasin reh-nümâ³²¹

3 Muharrem 1246/25 Haziran 1831 tarihli vakıf belgesinde, Şemseddin Sivâsî'nin tekkesine ait vakfın akarından olan Akpınar köyünün cizye malına tekabül eden 1/7 hisseyi tasarruf eden es-Seyyid Şeyh Ahmed Efendi'nin evlatsız vefat etmesiyle, hissenin ve post-nişinlik vazifesinin kardeşi Şeyh Mehmed Behlül'e geçtiği ifade edilmiştir³²².

2.2.1.2. Eğitimi ve Şeyhliği

Ahmed Sûzî, ilk eğitimini babası Şeyh Ömer-i Sâni Efendi'den almıştır. Tefsir, fıkıf, hadis ve kelâm gibi ilimleri kimden tahsil ettiği konusunda herhangi bilgi yoktur. Büyük dedesi Şemseddin Sivâsî'nin kurmuş olduğu Halvetîyye-Şemsîyye Tekkesi eğitimi için en uygun ortam olduğu muhakkaktır. Tasavvuf eğitimini ise Şeyh Abdülmecid Turhâlî'den almıştır. Müderrislik yaptığı anlaşılan Ahmed Sûzî'nin hangi tarihler arasında bu görevi ifa ettiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır³²³.

Ahmed Sûzî, Dîvân'ında seyr u sülûkunu tamamlamadan evvel 1197/1783 yılında henüz on dokuz yaşındayken, hac farizasını yerine getirmek için Sivas'tan ayrıldığını bildirmektedir. Dîvân'ında hac yolculuğunu “*es-Seyyîd el-Hac eş-Şeyh Ahmed Sûzî kuddise sırrıhu hazretlerinin on dokuz yaşında hacc-ı şerîfe gidip vakt-i sülûkundan evvel söylediği târîhdür*”³²⁴ başlığı altında yer alan kaside aktarmıştır. Burada, Ahmed Sûzî 1198 yılının Mart ayının onuncu günü (21 Mart 1784) hac vazifesini yapmak için Allahu Te'âlâ'nın izniyle Sivas'tan yola çıkışını ve hac vazifesini yerine getirirken hangi yolları izlediğini şu şekilde anlatmıştır:

“Hak Te'âlâ hoş kerem kıldı bize ender cihân
Kim murâdım virdi âhir maksuda oldum revân

Bin yüz toksan sekiz târîhinde şöyle bellüce
Şehr-i Rûmi Martınûn 'aşrunda çıkduk şâdmân”³²⁵

³²¹ Yekbaş, agm, s. 48.

³²² BOA, CEV. EV. 12013; 3 Muharrem 1246/24 Haziran 1831.

³²³ Ahmed Sûzî, *Dîvân*, Süleymâniye Ktp., H. Şemsi-F. Güneren Bölümü nr: 25, s. 29; Ali İhsan Akçay, “Sûzî'nin Şiir Muhiti”, *Sivaslı Sûfî Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi*, Buruciye Yayınları, Ankara 2012, s. 34.

³²⁴ Ahmed Sûzî, *age*, s. 29; Ahmet Karataş, “Ahmed Sûzî Dîvânı'nda Hac, Kurban ve Bayram Motifleri”, *Sivaslı Sûfî Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi*, Buruciye Yay., Ankara 2012, s. 205.

³²⁵ Ahmed Sûzî, *age*, s. 29; Karataş, agm, s. 196.

Kasidenin sonraki satırında, hac kafilesiyle birlikte ilk önce İstanbul'a gittiğini, oradan deniz yoluyla on üç gün içerisinde Mısır'ın İskenderiye Limanı'na ulaştığını, daha sonra Nil Nehri'nden geçip Kahire'de bir müddet kaldığını bildirmektedir.

“Çün sürûr u zevk-ıla varduk serûn-ı İstanbul'a
Himmet-i Pîr ile olduk bahrden Mısır'a revân

Esdirüp bâd-ı nesîmi rû u şeb ez-lutf-ı hîş
Çıkduk on üçüncü günde bahrden İskenderûn

Ba'dehû Nîl-i mübârekeden selâmetle geçüp
Mısır-ı Kâhire varuban sâkin olduk bir zâman”³²⁶

Akabinde, Ramazan ayının ilk günlerinde Süveyş'den bir kalyona binerek gece gündüz kavuşmak için dua ettiği Medine'nin limanı olan Yenbu'ya ulaştığını nakletmektedir.

“Rûz-ı şeb arzu iderdüm çün Medine Şehrini
Hamdülillâh kim kabul oldu niyâz-ı 'âcizân

Çün Ramazân-ı şerîfin guresinde ez-Süveyş
Râkib-i kalyon olup Yenbû'a çıkdum bî-kesân”³²⁷

Aynı kasidenin bir sonraki altı satırında, iki arkadaşıyla birkaç gün Yenbû'da ikâmet ettikten sonra kara yoluyla Medine'ye geldiği, Ravza-i Resûllâh'ı beklediği, O'nun huzurunda olmayı canına minnet saydığı, günahlarının afvolması için gözyaşı döktüğü, mübarek toprağına yüzünü sürdüğü, eşiğinin tozlarını şifa bildiği ve gözlerine sürme çektiği aktarılmıştır.

“Bu hakir-i pür kusûra oldu tevfikî refik
Âsitânunda anun bu bende oldum pâsbân

Cânuma minnet bilüp bâbında yeksân olmağı
Ağlayup cürm ü günahım zâr ile itdüm emân

Hâk-i râhına sürüp bu dîde-i pür 'illeti
Tûtüyâ oldu bu çeşme ol gubâr-ı âsitân”³²⁸

Adı geçen kasidenin son kısmında ise, aşağıda verildiği üzere, hac vazifesini ifa ettikten sonra Sivas'a döndüğü ve Sivâs'ta kendisini dost ve akrabasının karşıladığı ifade edilmiştir.

³²⁶ Ahmed Sûzî, age, s. 29-30; Karataş, agm, s. 196.

³²⁷ Ahmed Sûzî, age, s. 30; Karataş, agm, s. 196.

³²⁸ Ahmed Sûzî, age, s. 30; Karataş, agm, s. 197.

“Hâk Te’âlâ çok ‘inâyet eyledi bu müznibe
Virdi cümle maksad-ı a’lâ biz olduk kâmrân

Geldik imdi çün Sivâs’a geldi ah u akrâba
Hâk Te’âlâ râzı olsun cümleten ez-dostan”³²⁹

Ahmed Sûzî, yukarıda ifade ettiğimiz gibi annesinin vefatının ardından 1798 ya da 1799 tarihinde posta geçmiş olmalıdır. Bu vazifeyi vefatına kadar yaklaşık otuz iki sene boyunca devam ettirmiştir. Dîvân’ında yer alan “*Hâzihi silsile-i pîrânî’l-meşâyihî’l-Halvetîyye minallâhi ve Rasûlihi ile’l-hakîri’l-fakîr eş-Şeyh Ahmed Sûzî*”³³⁰ başlıklı silsilenâmede Abdülmecid-i Turhâlî’den sonra Şemsîyye postuna geçtiğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Hasbihâli gel sana hatm edelim
Silsilemiz yine beyân edelim

Zâhirî vâsita **Şeyh Abdülmecid**
Oldu andan duymuşum sır-ı tevhid

Aldı ondan **Şeyh Mecîd Turhâlî**
Zü’l-cenâheyn idi zât-ı ‘âli

Zâhir ü bâtında irşâd eyledi
Sâlikânı şöyle dilşâd eyledi

Aldı andan bu hakir-i nâ-tüvân
Mürcim (ü) kemter ü ‘âsî bendegân

Cümlesinden **Sûzî** ednâdır fakîr
Kapısında anların sanki kıtmir

...
Zâhir-i silsile bunlarda tamâm
Geldi bize anların saydım imâm

...
Nutku gibi olmuş idi izn-i âm vaktiyle çün
Şeyhünâ **Abdülmecid Turhâlî**’dan irşâd-ı mâ”³³¹

Yine Dîvân’ında Ahmed Sûzî şeyhinin isminin Abdülmecid-i Turhâlî olduğunu söylese de, bir başka beyitinde esas şeyhinin kendisinden iki buçuk asır evvel vefat eden Şemseddin Sivâsî olduğuna işaret etmektedir:

“Şems-i âlem kutb-ı ümem Seyyidî mevlâ-yı men
Hazret-i Pîrim Efendim ceddina mürşidinâ

³²⁹ Ahmed Sûzî, age, s. 31, Karataş, agm, s. 208.

³³⁰ Ahmed Sûzî, age, s. 21a.

³³¹ Ahmed Sûzî, age, s. 22a-23b; Akçay, agm, s. 35; Yekbaş, agm, 48.

Himmet-i kudsiyesiyle oldu işaret bir sefer
Her ne sûretde olursa çık yürü git yana”³³²

Benzer şekilde bir başka beyitinde icazeti dedesi Şemseddin Sivâsî’den aldığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Sana desturdur yürü postumda ol Nice âdâb ile erkân söyledi ... Sana teslim oldu cümle hükm-i esrâr-ı tarik ... Râh-ı Hakk’a eyle irşâd tâlib ü sâlikleri	Deyü nutk etdi o sâhib-i pür-usûl Bunların yolunca böyle kıl dedi ... Var yürü postumda otur eyle erkânı edâ ... İzn icâzet hem inâbet ver olasin reh-nümâ”
---	--

Fakat dedesi Şemseddîn Sivâsî’nin kendisinden evvel vefat etmesi dolayısıyla şeyhi olamayacağı yönündeki itirazlara şiirin devamında şu şekilde cevap vermiştir:

“Nutkuna teslim olup girdik yola ... Hak’dan oldu makdurur bunlar kamu ... Yok der isen billâhi gördüm ziyân	Sen sanırmısın ki bir söz ola ... Hak der isen rahmet buldun ey ulu ... Son nefesde korkarım gide imân” ³³³
--	--

Ahmed Sûzî, Abdülmecid Şîrvânî’nin on iki ya da on sekiz yıl kadar kaldığı Tokat’da Şemseddîn Sivâsî’nin irşâdından ve O’nu icâzetle Sivâs’a göndermesinden sonra Tokat’da devam eden ve kendisine kadar gelen meşâyih listesini şu şekilde vermektedir:

1-Şeyh Abdülmecid Şîrvânî	4-Şeyh Mustafa Turhâlî
2-Şeyh Halil Efendi	5-Şeyh Abdülmecid Turhâlî
3-Şeyh Abdurrahim Turhâlî	6-Şeyh Ahmed Sûzî ³³⁴

2.2.1.3. Vefatı

Ahmed Sûzî 1246/1830 yılında vefat etmiştir. Kabri, Şemseddin Sivâsî’nin yakınındadır. Vefatı sonrasında yapılmasını istediği işlemleri, bunları kimlerin icra edeceği, okunacak duâlar, beyitler ve cenazeye katılacaklara ödenecek ücretler hakkında *Vasiyetnâme* adlı eserinde tafsilatlı bilgiler vermiştir. Buna göre, kabrinin Şemseddin Sivâsî’nin türbesinin yanında olmasını ve kabrinin amcası Şeyh Halil Efendi’nin

³³² Ahmed Sûzî, age, s. 23a-23b; Akçay, agm, s. 37.

³³³ Ahmed Sûzî, age, s. 23a-23b; Akçay, agm, s. 37.

³³⁴ Ahmed Sûzî, age, s. 22a.

mezarının önüne gelecek şekilde yerleştirilmesini istemiştir. Böylece arzu ettiği gibi Şemseddin Sivâsî'nin kabrine yakın olacaktır³³⁵.

Ahmed Sûzî kendisinde vefat emareleri görülmeye başladığı andan itibaren ihvânının yapmasını istediği şeylerin başında, öncelikle Dergâh-ı Şerîf'te bulunan zikirhânenin ortasına ve lihye-i şerîfe (sakal-ı şerîf) karşı yatırılmasını, sağ tarafında salihler ve mühibbandan on iki kişinin bulunmasını istemiştir. Bu on iki kişi için hilafet alıp almamalarının bir önemi olmadığını sadece Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okuyan sesi güzel olan kişilerden olmalarını özellikle ifade etmiştir³³⁶. Yine bu on iki kişinin ölüm emareleri görüldüğü andan itibaren Hatm-i Şerîf, Yasîn-i Şerîf'i kulağının işiteceği şekilde okumalarını, Hafız Efendi'nin yanına oturup Kur'ân-ı Kerîm ve Şemseddin Sivâsî'nin

“Sâkıyâ gel beni hayrân eylegil
Ben gariben aşka mihmân eylegil”

şairini *dertli dertli, ince seda* ile okumasını istemiştir. Sol tarafında ise halifelerinden birinin oturup, dervişan ile birlikte davudî bir ses ile Tevhid-i Şerîf okumalarını, eğer vakit kalırsa Hatm-i Şerîf'in sonuna kadar okunmasını talep etmiştir. Tevhîd-i Şerîf esnasında kulağının işiteceği kadar ince bir seda ile kendi ilahisi olan

“Ne oldu yine zâra düştün
Neyleyim gönül seni
Bir onulmaz kâra düştün ne eyleyim gönül seni”yi

okumalarını rica etmiştir. Ayrıca, Ahmed Sûzî sağ ve sol tarafında bulunmasını istediği on iki kişi, halifeleri ile dervişlerine hemen oracıkta para verilmesini ve bunun iman selameti için olduğunu vurgulamıştır³³⁷.

Ahmed Sûzî'nin vefat ettikten sonra gasl işlemleri ile ilgili bazı istekleri vardır. Öncelikle, gasl olunmaya başladığı sırada salihlerden iki kişinin Tevhid-i Şerîf okuyarak gasl etmelerini ve yanlarında üç adet temiz sarık ve çizme ile saplı üç adet peştamel olmasını istemiştir. Bu üç kişinin her birine de hizmetleri karşılığında beşer kuruş verilmesini ve gasl işlemi bitinceye kadar da anber yakılmasını talep etmiştir. Hali

³³⁵ Ahmed Sûzî, *Vasiyetnâme*, s. 1.

³³⁶ Ahmed Sûzî, *age*, s. 2.

³³⁷ Ahmed Sûzî, *age*, s. 2-3.

hazırda bir kefen olmadığı takdirde bolca zenzem suyuna batırılmış bir kefen ile sarılmasını, tabuta konulduktan sonra musallaya yatırıldığında, vakit namaz vakti değil ise o vakte kadar Hafız Efendi'nin bir tane Hatm-i Şerîf okumasını, orada bulunan kırk kadar *kamîlce kimseye* birer kuruş verildikten sonra etrafında altmışar adım ile devrân ettirmelerini istemiştir³³⁸.

Yüz seksen kişiye kefarete oruçları için birer kefareten üç kefarete vermelerini isteyen Ahmed Sûzî, cenaze namazının kılınmasının ardından Tevhîd-i Şerîf okuyarak kabire götürülmesini istemiştir. Kabire konulmadan evvel de bazı istekleri vardır; öncelikle muhibblerden, zikir ehli ve salihlerden bir iki kişi Tevhîd-i Şerîf okuyup kendisini kıbleye yaklaştırdıktan sonra tabuttan çıkararak Meydan Câmî-i Şerîfi'nin bahçesine getirmelerini ve toprak üzerine yatırmalarını dilemiştir. Daha sonra vakit olduğu takdirde Cami-i Şerîf bahçesinde halifelerinden birisi ve zikir ehlinden beş on kişinin Hatm-i Şerîf ve Tevhîd-i Şerîf okumalarını talep etmiştir³³⁹.

Defin işlemi bitip üzeri toprakla örtüldükten sonra Hafız Efendi'nin "*dertli dertli*" Yasin ve Fetih Sûrelerini okuması, eğer İmam Efendi ve başka kişilerin okumak istemesi durumunda ise onlara engel olunmamasını rica etmiştir. Ahmed Sûzî, her türlü hizmeti edenlerin unutulmamasını ve onlara az da olsa birşeyler verilmesini istemiştir. Burada; İmam Efendi'ye üç kuruş ile okuyan diğer kişilere birer kuruş verilmesini, kabire gelen dervişana birer kuruş, uşaklar ve su gezdirenlere on para, diğerlerine beş para verilmesi rica etmiştir³⁴⁰.

Şemseddin Sivâsî'nin kabrine gelindiğinde biraz Tevhid-i Şerîf, üç İhlas okuyup dua edilmesini, sakal-ı şerîf önüne gelinip salat-ı selam verildikten sonra dualar okunmasını; daha sonra, Hafız Efendi'nin Haşr ve İhlâs surelerini okuyup, biraz da Tevhid-i Şerîf hatmi yapmasının ardından sakal-ı şerîf önüne gelinip, dua okunmasını istemiştir³⁴¹.

İkinci günün sabah vaktinde Kur'ân'dan bir Hatm-i Şerîf indirilmesinin ardından Cami-i Şerîf'e gelinip, kabir üzerinde çokça Kelime-i Tevhid ve Yasîn şerîf

³³⁸ Ahmed Sûzî, age, s. 3.

³³⁹ Ahmed Sûzî, age, s. 3.

³⁴⁰ Ahmed Sûzî, age, s. 3.

³⁴¹ Ahmed Sûzî, age, s. 4-5.

okunmasını isteyen Ahmed Sûzî, dua ve senâlar eşliğinde Şemseddin Sivâsî'ne niyazlar edilmesini de rica etmiştir. Sadaka verilip aynı gün Hatm-i Şerîf, Kur'ân-ı Kerîm'den bir sure, Hatm-i Hâce-i Şerîf ve Tevhid-i Şerîf Hatmi okunmasının ardından sakal-ı şerîf önünde dua edilmesini istemiştir. Üçüncü gün ise aynı şeylerin okunmasını ve yapılmasını isteyen Ahmed Sûzî bunları acele okumalarını, tecvid ile okunmasını özellikle tenbih etmiştir³⁴².

Dervişlerine *benim canlarım* diye hitap eden Ahmed Sûzî, onlardan Hatm-i Şerîf, Kur'ân-ı Kerim'den bir sûre, Hatm-i Hâce-i Şerîf, Tevhid-i Şerîf okuyanlara birer kuruş verilmesini talep etmiştir. Türbede her zaman anber yakılmasını, sabah akşam yedi gün boyunca bal mumları yakılmasını da istemiştir. Her edilen dua sonrasında Şemseddin Sivâsî ve Asitane'den o güne değin gelip geçen dervişan, hadiman ve kendinin isimlerinin yâd edilmesini, ruhlarının şad olunmasını dilemiştir. Ahmed Sûzî, *Vasiyetnâme*'sinin sonunda bir liste yapmıştır. Listede, kalan namazlarının afvı için, vefatından sonra hizmetinde bulunan ihvânına, Tevhîd-i Şerîf, Hatm-i Şerîf okuyan hafız efendilere, gasl ve defin işlemi yapan görevlilere, haremde bulunanlara vesâir kişilere para verilmesini istemiş ve bütün bu harcamalar için 897 guruş ayırmıştır³⁴³.

Ahmed Sûzî'nin Vasiyetnâmesi'nden kişisel eşyaları ve terekesi hakkında da bilgi sahibi olmaktayız. Bunların neler olduğunu zikrettikten sonra vefatını mütakiben bunların teslimatı hakkında da bilgi vermiştir. Eşyaları arasında; odasında halı, bir seccade, bir alâ kilim, yer yatağı, yorgan, üç adet yastık, iki adet minder, döşek, koltuk, iki adet saat ve esbâb vardır. Bu eşyaların bir kısmının vefatı durumunda hizmetinde bulunan dervişana hibe edilmesini istemiştir. Bundan başka; kıyafetleri, dolabın çekmecesinde bulunan saat, tesbih, şeker, şerbet, yağ, anber ve ilaçlardan ibaret olan kişisel eşyalarının teslim adresleri hakkında da bilgi vermiştir. Tarîkat alametleri arasında olan; siyah abâ hırka, elifî hırka, taç-ı şerîf ve siyah post için ise muhafaza edilmesini, temiz tutulmasını ve ziyaret edilmesini vasiyet etmiştir³⁴⁴.

³⁴² Ahmed Sûzî, age, s. 5.

³⁴³ Ahmed Sûzî, age, s. 5, 20.

³⁴⁴ Ahmed Sûzî, age, s. 8, 9; Sarıkaya, agm, s.293.

Vefatına Düşülen Tarih

“Pîşvâ-yı ehl-i halvet rehnümâ-yı salikân
Şems-i sâni Ahmed Sûzî ‘azîz-i kâm-bîn
‘Aşk-ı Hak’la zâhir ü bâtın idüp tekmîl-i zât
İrcîî emriyle şimdi kurba oldu vâsılîn
Şâd ola rûh-ı revânî munis-i nûr-ı Hüdâ
Himmeti sâliklerine ola memdûd u karîn
Târîhin menkûn ile üçler çıkıp etdi nidâ
Tekye-i dârü’s-selâma Sûzî oldu post-nişîn” (1246/1830)³⁴⁵

2.2.1.4. Halifeleri

Ahmed Sûzî’nin *Vasiyetnâme* adlı eserinde halifeleri ve müritlerine “*evlâdlarım, evlâd-ı ma’nevîmiz halîfelerimiz, birâder efendi-zâdeler, benim canlarım, birader Azîz evladları nûr-ı alilerim, nûr-ı aynlarım, sadık-ı dervîşân*” şeklinde hitap ettiği görülmektedir³⁴⁶. O’nun halifeleri hakkında bilgi veren ilk kaynak Hocaşade Ahmed Hilmi’nin *Ziyâret-i Evliyâ* adlı eseridir. Eserde, Ahmed Sûzî’nin *Şeyh Ali Lütî Elbistânî* adlı bir halifesi olduğu zikredilmiştir³⁴⁷.

Ahmed Sûzî, *Vasiyetnâmesi*’nde defîn işlemi sırasında “*halîfelerimizden birisi*” ifadesini kullanarak birden fazla halifesi olduğunu ifade etmiştir. Halifeleri’nin hepsinin mahremleri olduğunu, cümlesine hayırlı dua ve hayatta olanlara da hürmet edilmesini vasiyet etmiştir³⁴⁸. Şeyh Ali Lütî Elbistânî’den başka Ethem Baba adı ile anılan ve asıl ismi *İbrahim Ethem* olan bir halifesi daha vardır. İbrahim Ethem, Erzurum’da dünyaya gelmiştir. Şeyh Muhammed Nesibi’nin oğludur. İbrahim Ethem, Erzurum’da medrese tahsili yaptıktan sonra Sivas’a gidip Ahmed Sûzî’ye intisab etmiştir. Sülûkunu tamamlamasının ardından icâzetle memleketi olan Erzurum’un Narman ilçesine gönderilmiştir. Şeyh İbrahim Ethem’in çok sayıda kitap ve beyitleri olmasına rağmen Birinci Dünya Savaşı sırasında yakılarak imha edilmiştir. 1916 yılında Narman’da vefat etmiştir. Türbesi Narman’da Ulu Camii yanındadır. İbrahim Ethem’nin kabir taşında Halvetî olduğu belirtildikten sonra “*Seyyid Şems-i Sûzî pirimiz Pîrânımız Kıl şefâ’at Yâ*

³⁴⁵ Uzunçarşılı-Edgüer, age, s. 202.

³⁴⁶ Ahmed Sûzî, age, s. 2, 5, 17, 20.

³⁴⁷ Hocaşade, age, s. 93; Özköse, agm, s. 23.

³⁴⁸ Ahmed Sûzî, age, s. 8.

Muhammed elif lâmin âşkına Sene 1331/1915-16”³⁴⁹ cümlesi yazılmıştır.

Ahmed Sûzî'nin kardeşi ve kendisinden sonra posta geçen Şeyh Mehmed Behlül'ün oğulları *Şeyh İbrahim Nâibî* ve *Şeyh Ali* de O'nun halifeleri arasındadır. Babalarının vefatından sonra posta geçmişlerdir. Ahmed Sûzî'nin Vasiyetnâmesi'nde *Şeyh İbrahim*'nin ismi geçmektedir³⁵⁰. Aynı eserinde halifeleri arasında adı geçen bir diğer zat *Şeyh Mustafa Kuddusî*'dir. Ahmed Sûzî, Şeyh Mustafa'ya dergâh masrafları dolayısıyla borcu olduğunu, bu borcu ödediğini, lakin kalan borç var ise defterde kayıtlı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Şeyh Mustafa'nın çok hizmet ettiğini, evladlarına ve sonraki nesline her hangi bir kötülük edilmemesini tenbih etmiştir³⁵¹. Şeyh Mustafa Efendi'nin hilafet merkezi Zile olup burada Müftüoğlu Tekkesi'nde şeyhlik yapmıştır. Ahmed Sûzî'nin, Şeyh İbrahim Edhem'e yazdığı icâzetnâmede halifelerinin isimlerini sıralarken *Şeyh Mustafa Kuddûsî* ismini de zikretmiştir³⁵².

Vasiyetnâme'de ismi geçen bir diğer halife *Şeyh Osman Efendi*'dir. Ahmed Sûzî, Şeyh Osman'na kendi odasında bulunan üç adet yastık, iki minder, bir koltuk ve bir adet âlâ kilim, bir adet seccade, bir döşek ve bir yorgan bırakmıştır. Ayrıca dervişânından Şeyh Osman'nın odasında bulunan dolaba dokunmamalarını, dolabın içinde ne varsa kendisinin verdiğini ve artık onun malı olduğunu söylemiştir. O sıralar bekâr olduğu anlaşılan Şeyh Osman'nın evlendiği vakit dervişânından eşya tedarik edilmesini istemiştir. Ayrıca Şeyh Osman'nın çok sadık ve emektar olduğunu ifade eden Ahmed Sûzî, “*Mevlâ azîz eyleye*” demeyi de ihmal etmemiştir³⁵³. Vasiyetnâme'de ayrıca *Derviş Abdullah*'ın da ismi geçmektedir. Bu kişinin de kendisine çok hizmeti geçtiğini ifade eden Ahmed Sûzî, Abdullah Efendi'nin evlatlarına ikrâm ve hürmet edilmesini vasiyet etmiştir³⁵⁴.

³⁴⁹Şeyh Ahmed Sûzî'nin, İbrahim Ethem'e yazmış olduğu icazetnâmeyi, torunlarından aldık. İcazetnâmenin son sayfasında Şeyh İbrahim Ethem'in ismi geçmektedir. Bilgi için bk. **EK-5**. Şeyh İbrahim Ethem'nin türbesine ait fotoğraflar için bkz **EK-6**

³⁵⁰Ahmed Sûzî, age, s. 9. Ahmed Sûzî'nin, Şeyh İbrahim Edhem Efendi'ye yazmış olduğu icazetnâmenin son sayfası için bk. **EK-5**.

³⁵¹ Ahmed Sûzî, age, s. 2, 20.

³⁵² Bk. **EK-5** İcazetnâme son sayfa.

³⁵³ Ahmed Sûzî, age, s 8.

³⁵⁴ Ahmed Sûzî, age, s 8

2.2.1.5. Eserleri

Ahmed Sûzî'nin eserlerinin sayısı hakkında kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Fakat son dönemlerde yapılan çalışmalara göre yedi adet manzum eseri olduğu tespit edilmiştir. En önemli eserlerinden biri *Dîvân*'ıdır. Farsça olarak kaleme aldığı bir de divançesi vardır. Mesnevi türünde üç adet eser kaleme almıştır. Ahmed Sûzî 19. yüzyılın dîvan sahibi olan Türkçe'nin yanında Arapça ve Farsça şiir yazabilme yeteneğine haiz tekke şairleri arasındadır. Türkçe şiirlerinin itmamında *Sûzî* mahlasını, Arapça olarak kaleme aldığı bazı şiirlerinde ise *Ahmed* mahlasını kullanmıştır³⁵⁵. Şiirlerini edebi bir kaygı içerisinde değil, sadece müridlerini tasavvufi konularda bilgilendirmek için kaleme almıştır. Bu sebeple eserlerinde üslubu oldukça sadedir.

Ahmed Sûzî, *Vasiyetnâme* adlı eserinde kitaplarının isimlerini verdikten sonra, kitapları için: “*Kitaplar vesâir nutuklarımız, cümledenize mahsus vesâyâmızdır ve nutk-ı pîrânemizdir*” ifadesini kullanmıştır. Odasında bulunan kütüphanenin temiz tutulmasını, kitapların tozlarının alınmasını ve isimlerinin bir deftere kaydedilmesini istemiştir. Kitaplardan bir kısmının Kadızâde Ömer tarafından mühürlendikten sonra İhsaniye Medresesi'ne vakf edilmesini ve kalan kitaplarının Hacı Süleyman Paşa vakfına verilmesini tenbih etmiştir. Kendi kitaplarının ise bir deftere kaydedildikten sonra muhafaza edilmesini talep etmiştir. Ayrıca dervişânının kitaplarını bırakmayıp, attırmamasını ve muhtaç olanların kitaplarını tedarik edip yazdırıp tenbîh-i te'kîd etmelerini vasiyet etmiştir³⁵⁶. Vasiyetnâmesi'nde geçen kitaplarının isimleri şunlardır: *Dîvân*, *Vasiyetnâme*, *Abdulvehhâb Gâzî Menakıbesi*, *Pendnâme*, *Süleymannâme*, *Kaside-i Bürde Tercümesi*, *Silsile-i Pîrân-ı Meşâyih-i Halvetîyye*, *Sülûk-nâme*³⁵⁷.

Hüseyin Şemsi Güneren tarafından hazırlanan “Tasavvûf Mûsîkisinde Sivâsî İlâhileri” adlı kitapta Ahmed Sûzî'ye ait çeşitli ilahileri bulmak mümkündür. Bir örnek vermek gerekirse:

“Hayrân olurum ey dost dildârımı gördükçe
Nalân olurum ey dost gülzârımı gördükçe

Bu hâlim ile gezsem etrâfi gülüstânı
Bülbüller olur ebkem efganımı gördükçe

³⁵⁵ Necdet Şengün, “Ahmed Sûzî Dîvân'ında Dil ve Anlatım”, *Sivaslı Sûfî Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi*, Buruciye Yayınları, Ankara 2012, s. 113.

³⁵⁶ Ahmed Sûzî, age, s 6, 9.

³⁵⁷ Ahmed Sûzî, age, s. 9.

Humhane-i aşk içre sermest olurum her ân
Zâhidler eder tanı sekrânımı gördükçe

Ah etmeyince ey dost eflâk-ü semâ inler
Melekler olur hayrân feryâdımı gördükçe

Bir cilve ile ey dost kıldın beni Dîvâne
Rahmet hâlîme bâri giryânımı gördükçe

Vaslın îd'inde fedâ cânım dahi hep vârim
Lutfinle kabul eyle kurbânımı gördükçe

Târif edemem "Sûzî" aşk âteşini billâh
Ârifler bilir ancak suzânımı gördükçe"³⁵⁸

2.3. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Sivâsîyye Şubesi

Abdülmeccid Sivâsî, Halvetî tarîkatının Şemsîyye kolunun Sivâsîyye şubesinin kurucusudur. Hakkında bilgi veren ilk eser, *Şeyh Receb Sivâsî Efendi'nin Necmü'l-Hüdâ fî Menâkıb-ı Şeyh Ebü's-Senâ* adlı eserdir. Nazmî Efendi, Hediye-tü'l-İhvân adlı eserinin *Hediye-i Sâdise*³⁵⁹ kısmını Abdülmeccid Sivâsî'ye ayırmıştır. Hulvî Efendi, *Lemezât-ı Hulvîyye*'nin birinci tetimmesinde Abdülmeccid Sivâsî hakkında bilgi vermiştir³⁶⁰. Nev'izâde Atâî (1533-1599) Abdülmeccid Sivâsî ile aynı dönemde yaşamasına rağmen, *Hadaiku'l-Hakaik* adlı eserinde O'nun hakkında verdiği bilgi "*Mecâl olup nam ve nişanından haber olunamadı*"³⁶¹ şeklinde kısa bir cümleden ibarettir.

Ahmed Hilmi Hoca-zâde'nin *Ziyaret-i Evliyâ* adlı eserinde Abdülmeccid Sivâsî'nin tercüme-i ahvali hakkında verdiği bilgilerde dikkati çeken husus doğum tarihiyle ilgili bilgidir. Burada doğum tarihi 971/1563 veya 975/1567-68 olarak iki ayrı sene verilmiştir³⁶². Abdülmeccid Sivâsî'den bahseden bir diğer eser, Mehmet Süreyya Efendi'nin *Sicill-i Osmanî* adlı eseridir. Burada verilen bilgiler diğer eserlerde verilenlerden farklı değildir³⁶³.

³⁵⁸ Güneren, Sivâsî İlahileri, s. 162.

³⁵⁹ Türer, age, s. 389-496.

³⁶⁰ Hulvî, age, s. 563.

³⁶¹ Nev'izâde Atâî, *Hadâikü'l-Hakaik fî Tekmiletî's-Şakaik*, Cilt. I-II, Neşr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989, s. 602.

³⁶² Hoca-zâde, age, s. 84.

³⁶³ Mehmed Süreyya, age, I, s. 127-28.

Abdülmeccid Sivâsî ile aynı dönemde yaşamış Osmanlı müelliflerinden biri olan Kâtip Çelebi, *Mîzânü'l Hak fî İhtiyâri'l-Ehâkk* adını taşıyan eserinde, o döneminde meydana gelen Sivâsîler-Kadıızâdeliler tartışmalarına temas etmiştir. Osmanlı müellifleri arasında zikredeceğimiz bir diğer isim Peçevî İbrahim Efendi, *Tarih-i Peçevî* adlı eserinde, Abdülmeccid Sivâsî için övücü ifadeler kullanmıştır³⁶⁴.

Abdülmeccid Sivâsî'nin döneminde yazılan bir başka eser, Mustafa Naîmâ'nın *Tarih-i Naîmâ*'sıdır. Bu eserde O'nun hakkında verilen bilgiler daha önceki eserlerdeki tekrarından öteye gitmemiştir³⁶⁵. II. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan olayların görgü tanığı olan Hüseyin Tûgi tarafından neşredilen *Musibetnâme/İbretnâme* adlı eserde, II. Osman'ın olaylar sırasında Abdülmeccid Sivâsî ve dönemim ulemâsının fikirlerine başvurması hakkında bilgi verilmiş olması eseri ayrıca önemli kılmıştır³⁶⁶.

Gerek Sivas gerekse İstanbul'daki dergâhı, kütüphanesi, medresesi, tekkesi ve evladiyet vakıflarına ait arşivlerde bulunan kayıtlarda Abdülmeccid Sivâsî için: "Kutbü'l-'arifin Şeyh Abdülmeccid Sivâsî kuddise sırrehu'l-'ali Hazretleri³⁶⁷", "Abdülmeccid Sivâsî Hazretleri³⁶⁸", "eş-Şeyh Abdülmeccid Sivâsî Efendi³⁶⁹", "eizze-i kirâmdan Abdülmeccid Sivâsî Hazretleri³⁷⁰", "Sultan Ahmed câmi'i vaizi kutbu'l-'arifin eş-Şeyh Abdülmeccid Sivâsî"³⁷¹ ifadeleri kullanılmıştır.

2.3.1. Abdülmeccid Sivâsî'nin Hayatı, Eğitimi, Halifeleri ve Eserleri

XVI. asırda Zile ve özellikle Sivas ve havalisini dini, iktisadi ve sosyal açıdan etkileyen Halvetîyye tarîkatı Şemsîyye kolu, XVII. asrın ilk yarısında İstanbul'da bürokrasi ve ulemâ arasında kısa süre içinde yayılmıştır. Diyebiliriz ki, Halvetîyye Şemsîyye kolunun İstanbul'a, oradan da Anadolu ve Balkanlar'da yayılması yönündeki ilk alt yapı Abdülmeccid Sivâsî döneminden itibaren oluşturulmuştur.

³⁶⁴ Peçevî, age, II, s. 451.

³⁶⁵ Kâtip Çelebi, *Mîzânü'l-Hakk fî İhtiyâri'l-Ehakk*, İhtilaf içinde İtidal, hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 2016.

³⁶⁶ Hüseyin Tûgi, "Musibetnâme: Vak'a-i Sultan Osman Han", hzl. Fahir İz, *TDAY Belleten XI*, Sayı: 43 Temmuz Ankara 1947. Ayrıca bk, Nezihi Aykut, "Hüseyin Tûgi", *DVİA*, Cilt 19, İstanbul 1999, s. 15-16.

³⁶⁷ BOA, EV. MKT, 919.141, 28 Şa'bân 1295-27 Ağustos 1878.

³⁶⁸ BOA, DH. MH, 471/64, 11. Zilka'de. 1290/31 Aralık 1873.

³⁶⁹ BOA, C. EV, 39/15707, 29. Zilka'de 1210/5 Haziran 1796.

³⁷⁰ BOA, İ.ŞD, 121/7240.1.1, 14 Rebi'ü'l-âhîr 309/17 Kasım 1891.

³⁷¹ VGMA, EV. MKT, 283. 191.

III. Mehmet (1595-1603)'in davetiyle İstanbul'a ahfadıyla beraber giden Abdülmecid Sivâsî, özellikle, XVII. asırda Kadızâdelilerle sözlü ve yazılı olarak girdiği mücadelede ismini duyurmuştur. III. Mehmed (1595-1603), I. Ahmed (1603-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (1622-1623), IV. Murad (1623-1640) saltanat devirlerinde yaşamıştır.

Abdülmecid Sivâsî 971/1563 yılında Zile'de doğmuştur³⁷². Ziyâret-i Evliyâ'da doğum yılı, "971/1563 veya 975/1567 yılı" olarak verilmiştir³⁷³. Tam adı *Ebû'l-Hayr Mecdü'd-Dîn 'Âbdü'l-Mecîd es-Sivâsî el-Mülakkab bi-Şeyhî, İbnu'ş-Şeyh Muharrem Efendi b. Ebû'l-Berâkât Muhammed b. 'Ârif Hasan*'dir. Künyesi, *Ebû'l-Hayr*, lakâbı *Mecdü'd-Dîn*, ismi *Abdülmecid*, şöhreti *Sivâsî*, mahlası *Şeyhî*'dir³⁷⁴. İsmi Abdülmecid konulmasında, Abdülmecid Şirvânî'nin vefat ettiği 971/1563 yılında doğması etkili olmuştur³⁷⁵. Necmü'l-Hüdâ'da Şeyh Abdülmecid Şirvanî'nin hayır ve bereketine mahzar olması temennisiyle Muharrem Efendi'nin oğlu Abdülmecid Sivâsî'ye "Abdülmecid" ismini verdiği ifade edilmiştir³⁷⁶.

2.3.1.1. Ailesi ve Ahfadı

Abdülmecid Sivâsî'nin babası, Molla Camii şârihî, *Ebû'l-Leys eş-Şeyh Muharrem b. Ebû'l-Berâkât Muhammed ez-Zilî*'dir. Ebû'l-Berâkât Muhammed Efendi'nin en büyük oğlu olan Muharrem Efendi, Şemseddîn Sivâsî'nin ağabeyidir. Muharrem Efendi, Abdülmecid Şirvânî'nin halifesi olup 1000/1591 yılında doksan yaşında Zile'de vefat etmiştir³⁷⁷. Babası vefat ettiğinde Abdülmecid Sivâsî yirmi sekiz yaşında olmalıdır.

Abdülmecid Sivâsî'nin kardeşleri hakkındaki bilgileri *Bidâ'atü'l-Vâizîn* ve *Lugat-ı Mesnevî* adlı eserleri ve Necmü'l Hüdâ adlı eserden öğrenmekteyiz. Bu eserlerden, kendisinden büyük ve müderris olan *Feyzullah* isminde bir kardeşinin olduğu anlaşılmaktadır. Necmü'l-Hüdâ'da ise Receb Efendi, ağabeyi *Feyzullah Efendi*'den başka Zile'de bir camide görev yapan *Abdulkerim* ve tahsil görmekte olan

³⁷² Türer, age, s. 390; Hocaâde, age, s. 84; Mehmed Süreyya, age, III, s. 400; Vassâf, age, III, s. 479. Reşat Ekrem Koçu, "Abdülmecid Efendi", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt I, İstanbul 1958, s. 141.

³⁷³ Hocaâde, age, s. 84.

³⁷⁴ Türer, age, s. 389.

³⁷⁵ Türer, age, s. 390.

³⁷⁶ Güneren, age, s. 60.

³⁷⁷ Türer, age, s. 387.

Abdurrauf isimli iki kardeşinin olduğunu belirtmektedir³⁷⁸. Abdülmecid Sivâsî'nin erkek kardeşlerinden başka, *Safa* isimde bir kız kardeşi vardır. Safa Hatun, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin annesi olup, kocasının vefat etmesi üzerine ağabeyi Abdülmecid Sivâsî ile birlikte, evlatları Abdülehad Nûrî Sivâsî, Abdussamed Efendi ve Kamil Ağa'yı da yanına alarak İstanbul'a gitmişlerdir³⁷⁹.

Hediyetü'l-İhvân'da verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere Abdülmecid Sivâsî'nin birden fazla eşi olduğu, oğlu Abdülbâkî Sivâsî tarafından anlatılan menkıbede "...yanımda olan vâlidelere ve câriyelere gösterdim"³⁸⁰ şeklinde geçen ifadesinden anlaşılmaktadır. Menkıbenin devamında ise Abdülbâkî Efendi "...dört hatun ve on beş-yigirmi kadar cevârî..."³⁸¹ olduğundan bahsetmektedir. Evlatları hakkındaki bilgileri de yine mezkûr eserden öğrenmekteyiz. Buna göre, biri erkek dört çocuğu olmuştur. Bunlardan erkek olan Abdülbâkî Sivâsî (1614-1710), kızlarından *Âlime Hatun* en büyüğü, *Safiyye Hatun* ortanca ve *Raziye Hatun* da en küçük evladır³⁸². Abdülmecid Sivâsî kızları Âlime ve Raziye Hatunları yeğenleri ve aynı zamanda halifeleri ile evlendirmiştir. Kızlarından Âlime Hatun'u Abdüssamed Efendi (öl. 1067/1656-57) ile küçük kızı Raziye Hatun'u da Abdülehad Nurî Sivâsî (öl. 1061/1650-51) ile evlendirmiştir³⁸³.

Abdülmecid Sivâsî'nin evlatlarına bıraktığı mülkler hakkındaki bilgileri de yine mezkûr kitaptan öğrenmekteyiz. Buna göre eser de, Sivâsî Efendi evlatlarından Abdülbâkî Sivâsî için, türbe-i şerîfleri civarında olan bir bahçe, kızlarına birer müştemil hane temlik, halı ve giyeceklerini tamam etmiştir. Kendileri ise ömrü boyunca "*libâs-ı fakr*"dan çıkmamışlar ve asla dünya malına tamah etmemişlerdir³⁸⁴.

Abdülmecid Sivâsî'nin amcaları olan İbrahim Efendi, Şemseddin Sivâsî ve Şeyh İsmail hakkında daha önce bilgi verdiğimizden dolayı burada tekrar vermeyi uygun görmedik. Fakat şunu eklemek gerekirse Nazmî Efendi, amcaları ve onların evlatlarının

³⁷⁸ Güneren, age, s. 73; İbrahim Baz, age, s. 74. Cengiz Gündoğdu'nun eserinde kardeşlerinden birinin ismini "Abdürrezzak" olarak vermektedir. Bu ismin kanaatimizce "Abdürrauf" olması gerekir. Bk. Gündoğdu, agt, s. 52.

³⁷⁹ Türer, age, s. 499.

³⁸⁰ Türer, age, s. 466.

³⁸¹ Türer, age, s. 532.

³⁸² Türer, age, s. 532.

³⁸³ Şeyh Bâkî Baba Sivâsî, "Abdülmecid Sivâsî'nin kızlarının evliliği", konulu görüşme, 13 Aralık 2017.

³⁸⁴ Türer, age, s. 532.

hepsinin Hz. Ali ve Hz. Hızır'ın duaları bereketiyle âlim, fazıl, arif, kâmil ve verâ sahibi olduklarını ifade etmiştir³⁸⁵

2.3.1.2. Eğitimi ve Şeyhliği

Abdülmeccid Sivâsî çok küçük yaşlarından itibaren önce babasının daha sonra ise amcası ve aynı zamanda şeyhi olan Şemseddin Sivâsî'nin yanında ilim tahsil etmiştir. Diyebiliriz ki, tasavvuf eğitiminin şekillenmesinde aile fertlerinin büyük etkisi vardır. Bu durum gerek zahirî ve gerekse batınî ilimlerde kat ettiği yolun mesafesini belirlemiştir.

Abdülmeccid Sivâsî, yedi yaşlarında Kur'ân-ı Kerîm hıfz etmiş, buluş çağında babasının talebeleri arasında yer almış ve bu sırada Arapça öğrenmeye başlamıştır. Bu kadar erken yaşlarda ilim hayatına başlaması onun diğer talebeler arasında ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bir süre sonra amcası Şemseddin Sivâsî'ye talebe olmuş, onun yanında kısa zamanda fıkıh, tefsir ve hadis gibi zâhirî ilimleri öğrenmiştir. Şemseddin Sivâsî'nin icazetiyle Keşşâf Tefsir'i okumuş, okuttuğu mahallerde, güzel ve hoş karşılanan sözleri olduğu nakledilmiştir³⁸⁶.

Nazmî Efendi, Şeyh Receb'in Necmü'l-Hüdâ adlı eserinde Abdülmeccid Sivâsî'nin eğitimi için: *"Ammî-zâde 'Abdü'l-Mecîd Efendi, Hz. Şems'in halîfetü'l-hulefâsı ve zâten ve sıfâten, 'ilmen, fazlen ve hâlen ve zevken ve keşfen ve kerâmeten, şerî'aten ve tarîkaten, ma'rifeten ve hakîkaten cümlemizin ekmel ve eşrefi ve efzâlidir. Hattâ görenler, kavlen ve fi'len Hz. Şems'in 'aynıdır" dirler idi"*³⁸⁷ söylediğini nakletmiştir.

Abdülmeccid Sivâsî otuz yaşına geldiğinde Şemseddin Sivâsî'ye biat etmek istemiştir. Şemseddin Sivâsî, Abdülmeccid Sivâsî'nin zâhir ilimlerde mahir olduğunu, gayret ettiği takdirde ihvanın arasında farklı bir konumda olabileceğini söylemiştir³⁸⁸.

Şemseddin Sivâsî, Abdülmeccid Sivâsî'nin biatını kabul edip hemen o gece Sivâsî halvet-i erba'iniyye'ye sokmuş ve nefesine boyun eğmemede gösterdiği güçlü ve sıkı mücâhedeler sonucunda kısa süre içinde vecd, hal ve kemal mertebelerinde

³⁸⁵ Türer, age, s. 318.

³⁸⁶ Türer, age, s. 390.

³⁸⁷ Türer, age, s. 392.

³⁸⁸ Türer, age, s. 392.

ilerleyerek seyr u sülûkunu tamamlamıştır. Fakat Abdülmecid Sivâsî Efendi bu süre içerisinde fukara ile sohbet ve münasebet etmediği, dervişanın zikir esnasında sergiledikleri hallerden dolayı sema ve devrana dâhil olmadığı için Şemseddin Sivâsî kendisine kırılmıştır³⁸⁹.

Bir süre sonra Abdülmecid Sivâsî Efendi semâ ve devrâna dâhil olmuştur. O'nun semâ ve devrânda yaşadığı ruh halini Nazmî Efendi: "...bundan sonra devrânda o kadar zevk ve şevk hâsıl itmişler ki, fukarânın cümlesinden sudûr iden evzâ-ı garibe, kendilerinden sâdır olur/oldu. Ve süyûr-ı seb'a bi-tefâsîlihâ müşâhede olunub, hatta Hz. Şems "Bizi bi't-tamâm yağmaladın ve nasb-ı 'aynım oldun"³⁹⁰ diye nakletmiştir.

Abdülmecid Sivâsî seyr u sülûkünü tamamlamasının ardından Şemseddin Sivâsî tarafından yazılan icazetnâme ile Merzifon'a halife olarak gönderilmiştir. Merzifon'da halife olarak bulunduğu süre boyunca Sivâsî Efendi, çok rağbet görmüştür. Şehirden şehire, kasabadan kasabaya davetlere icabet etmiş, gittiği yerlerde vaaz ve nasihatlerde bulunmuş, semâ ve devrânlar tertiplemiştir. Böylece irşad ettiği ve kendisine biat edenlerin sayısı birkaç bin olduğu nakledilmektedir³⁹¹.

Şemseddin Sivâsî'nin Eğri Seferi'ne iştirakında Abdülmecid Şirvânî'nin evladı olan Şeyh Veliyüddin kendisine eşlik etmiş ve orada şehit düşmüştür³⁹². Onun yerine Abdülmecid Sivâsî Zile'de Şeyh Veliyüddin Dergâhı'na 1005/1597 yılında halife olmuştur. Zile'ye halife tayin olunduğunda yaşının 32-33 olması gerekir.

1006/1597 senesinde Şemseddin Sivâsî'nin vefatının ardından, Sivas'taki Şemsîyye Dergâhı'na daha önce ifade ettiğimiz gibi büyük oğlu Pîr Mehmed Efendi geçmiştir. Vefatına kadar iki sene boyunca şeyh olmuş ve daha sonra yerine Şemseddin Sivâsî'nin yeğeni ve damadı olan Şeyh Receb geçmiştir. Şeyh Receb'in kısa süreli şeyhliğinden sonra Zile'de bulunan Abdülmecid Sivâsî, Sivas'taki dergâha halife ve dervişlerin ortak kararıyla şeyh olmuştur³⁹³. Sivas'ta bulunduğu sürede her gün nice talip gelip, kendisine biat etmiştir. Abdülmecid Sivâsî, Şemsîyye Dergâhı'na şeyh olduğunda yaşı 40-41 olması gerekir. Böylece Şemsîyye Dergâhı'nın dördüncü

³⁸⁹ Türer, age, s. 392.

³⁹⁰ Türer, age, s. 392-93; Güneren, age, s. 60.

³⁹¹ Türer, age, s. 393; Vassâf, age, III, s. 479.

³⁹² Güneren, age, s. 60.

³⁹³ Türer, age, s. 394; Hocazâde, age, s. 83.

postnişini olarak irşad makamına geçmiştir.

Abdülmecid Sivâsî'nin Zile'deki şeyhlik süreci boyunca elde ettiği şöhret, Sivas'a hicret etmesiyle daha fazla artmış ve ismi İstanbul'a kadar ulaşmıştır. O'nun bu şöhreti üzerine III. Mehmed kendi el yazısıyla bir Hatt-ı Hümâyûn yazıp kapıcıbaşı eliyle Abdülmecid Sivâsî'yi İstanbul'a davet etmiştir. Sultan'ın davet mektubu şöyledir:

“Faziletli ve kerâmetli Abdü'l-Mecîd-i Sivâsî Efendi merhum ammîn Şems Efendi'nin Eğri Seferinde refâkatından, zâhiren ve batınen çok menâfi'ler müşâhade itmişizdir. Ba'de'r-rücû' Dâru's-Saltana'da ikâmetlerini murâd itmiş idim. Hâla seni kavlen ve fi'len ve vasfen ana müşâhebet-i tâmmе ile müşâhebetin olduğu mesmu'um olmağın, derûnumuzdan meyl-i tâmm itmişüzdür. Hatt-ı şerîfim vusûlunda, Daru's-Saltana'ya hicret itmen emrim olmuştur. İhmâl olunmaya”³⁹⁴.

Bu Hatt-ı hümâyûn'un tarihi hakkında bilgi sahibi değiliz. Abdülmecid Sivâsî'nin, Şeyh Receb'in kısa süren postnişinliğinin ardından Şemsîyye postnişini olması tahminen 1599-1600'lü yılların başındadır. Dolayısıyla O'nun Sivas'ta Şemsîyye postnişinlik süresinin sadece birkaç aydan ibaret olduğu değerlendirilebilir.

Abdülmecid Sivâsî, Hatt-ı şerîfi okuduktan sonra “*Efî'u'llâhe ve efî'u'r-rasûle ve ulî'l-emri minküm...*”³⁹⁵ emri gereğince *sem'an ve tâ'âten* deyip İstanbul'a gitmiş ve Ayasofya yakınında bir menzilde ikâmete başlamıştır³⁹⁶.

Abdülmecid Sivâsî, Ayasofya yakınında bir menzilde birkaç gün istirahattan sonra padişahın emriyle vaaz ve nasihat etmek üzere Büyük Ayasofya Cami'inde göreve başlamıştır³⁹⁷. Nazmi Efendi, Abdülmecid Sivâsî'nin Ayasofya'daki ilk vaazına padişah, Şeyhülislâm, kadiaskerler, tarikat ehlinin icabet ettiğini ve halkın büyük bir kısmının rağbet gösterdiğini söylemektedir³⁹⁸. Hüseyin Vassâf Efendi, Sefine-i Evliyâ'da Abdülmecid Sivâsî'nin Ayasofya camiindeki ilk vaazı hakkında verdiği bilgiler yukarıda verilen ifadeleri doğrular niteliktedir. Eserde, “*Bir Cuma günü padişahın arzusuyla Ayasofya'da umum erkân-ı devlet ve ulemâ-yı şeriat ve ekâbir-i*

³⁹⁴ Türer, age, s. 395; Koçu, agm, I, s. 142.

³⁹⁵ Nisa, 4/59, “Allah'a, Peygamber'e ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin.”

³⁹⁶ Türer, age, s. 395

³⁹⁷ Ayasofya kürsü şeyhliği, Cuma günleri kalabalık cemaate namazdan sonra vaaz edilmesi Osmanlılar'da bir gelenek olup bu konuda bir silsile teşekkül etmiştir. “Katar şeyhliği” adı verilen bu silsilenin son kademesi, Ayasofya kürsü şeyhliği idi. Bu görevi yapanlar aynı zamanda bir tekke şeyhi olduklarından bu isimle anılırlardı. Ayasofya kürsü şeyhleri çeşitli vezir, şehzade, valide sultan ve padişah camilerinde vaizliklerde bulunduktan sonra bu göreve getirilirlerdi. Bilgi için bk. Mehmed İpşirli, “Ayasofya Kürsü Şeyhliği”, *DVIA*, Cilt 4, İstanbul 1991, s. 224

³⁹⁸ Türer, age, s. 395.

tarikat huzuruyla va'az ederek, hâzırûnu müstağrak-ı zevk-i rûhânî eylediler"³⁹⁹ denilmektedir.

Yukarıdaki alıntılardan Sivâsî Efendi'nin ilk vaaz verdiği yerin Ayasofya Camii olduğu ve vaazına en üst tabaka devlet erkânından halkın en alt tabasına kadar pek çok insanın icabet ettiği anlaşılmaktadır. Daha sonraki vaazlarında da benzer kalabalığın olduğu sanılmaktadır. Nazmî Efendi, çoğu zaman bu kalabalığın izdiham derecesine vardığını ve Abdülmecid Sivâsî'nin mevcut izdihamı deffetmek için Ayasofya'da sûfîler ile erban'ın ettiklerini nakletmektedir⁴⁰⁰.

Abdülmecid Sivâsî'nin erba'inini tamamlamasının akabinde dönemin Reisü'l-Küttâb'ı olan Musallî (La'lî) Efendi (öl. 1009/1600) kendisine biat etmiş ve Eyüp Nişanca yakınlarında bulunan bir haneyi Abdülmecid Sivâsî'ye tahsis etmiştir. Nişanca'ya yerleştikten kısa bir süre sonra, *Çarşamba Pazarı* yakınlarında Sultan Selim civarında *Darü's-sa'de Ağası Mehmed Ağa* tarafından inşa ettirilen zâviyenin şeyhliği Abdülmecid Sivâsî'ye tevcih edilmiştir⁴⁰¹.

Bir süre sonra Abdülmecid Sivâsî'ye muhabbet besleyen Şeyhülislâm Sunu'ullâh Efendi, halen *Sunu'ullah Efendi Camii* olarak bilinen At Pazarı yakınındaki *Beğ Mescidi*'ni (Hüsâm Bey Mescidi) camii yapıp, caminin vaizliğini kendisine teklif etmiştir. Abdülmecid Sivâsî bu vazifeyi kabul etmiş, birkaç ay Cuma günleri halka vaaz ve nasihatte bulunmuştur. *Şehzâde Camii* vaizliği boşalttığı vakit, bu camiiye geçen Sivâsî Efendi, Sunu'ullâh Efendi'nin hatırını kırmayıp Hüsâm Bey Camii'indeki vaazını da bırakmamış, cumartesi günleri burada va'az ve nasihatlerine devam etmiştir⁴⁰².

Abdülmecid Sivâsî, Mehmed Ağa Tekkesi'nde üç sene kadar şeyhlik yaptıktan sonra Yavuz Selim Camii yakınındaki *Şeyh Yavsî Zâviyesi* şeyhliği boşalınca bu göreve geçmiştir⁴⁰³. Abdülmecid Sivâsî'nin boşalttığı Mehmed Ağa Tekkesi ise Bezciâde

³⁹⁹ Vassâf, age, III, s. 480.

⁴⁰⁰ Tüerer, age, s. 395-96.

⁴⁰¹ Tüerer, age, s. 396; Vassâf, age, III, s. 480.

⁴⁰² Tüerer, age, s. 396. Vassâf, age, III, s. 480.

⁴⁰³ Tüerer, age, s. 396; Vassâf, age, III, s. 480. R. Ekrem Koçu, Şeyh Yavsî Tekkesi'nin yanında bir de mescit yapıldığını ve mescidin yerinin kendi dönemi itibariyle Darüşefaka'nın avlusuna katılmış durumda olduğunu söylemektedir. Bk. Koçu, agm, I, s. 142.

Muhyiddîn Seyyid Mehmed Konevî'ye⁴⁰⁴ verilmiştir. Şehzâde Camii'nde iki yıl kadar vaizlik yaptıktan sonra Sultan Selim Camii vaizliği boşalınca buraya nakl olunmuştur. Şehzâde Camii vaizliği ise Fazıl Musallî Efendi'ye tevcih olunmuştur⁴⁰⁵.

Nazmî Efendi, Sultan I. Ahmed tarafından, Mimar Sadefkâr Mehmed Ağa'ya yaptırılan Sultan Ahmed Camii'nin (inşaası 9 Receb 1018/7 Kasım 1609'da başlamış) açılış törenine 4 Cemaziyeahir 1026/9 Haziran 1617 günü⁴⁰⁶, Kutbü'l-'arifin Azîz Mahmud Efendi ve Fahrü'l-kamîlin Abdülmecid Sivâsî ve meşâyihden bazıları dua için davet olunduğunu, açılış merasiminde Mahmud Efendi ve Sivâsî Efendi'nin dualar ettiğini, orada bulunan meşâyih ve sair Müslümanların da *Amîn* diyerek, sonrasında *Fâtîha* okuduklarını söylemektedir. Ayrıca açılışın hemen arkasından Mahmud Efendi Pazar günü vaizliğine, Sivâsî Efendi de Cuma vaizliği vazifelerine tayin olunduğunu ve Sivâsî Efendi'nin, vefatına kadar bu vazifesini sürdürdüğünü ilave etmektedir⁴⁰⁷.

Nazmî Efendi'nin verdiği bu bilgilere rağmen dönemin kaynaklarında bu durum hakkında bir bilgi yoktur⁴⁰⁸. Örneğin İ. Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi adlı eserinin III. cildinin ikinci kısmında temel atma töreninde ilk kazmayı vuranların, Şeyhülislâm Mehmed Efendi (öl. 1025/1616), Üsküdârî Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi ile vezir-i âzam Kuyucu Murad Paşa'nın olduğu ifade edilmiştir⁴⁰⁹. Naîmâ Tarihi, Sultan Ahmed Camii'nin temel kazılmasına başlandığı sırada orada bulunanlar hakkında isim vermeyerek ulemâ, vüzerâ, meşâyih ve sâdâtın birlikte vaaz ettiklerinden bahsetmektedir⁴¹⁰. Görüldüğü üzere Abdülmecid Sivâsî'nin temel atma töreninde bulunduğu dair açık bir bilgi bulunmamaktadır.

⁴⁰⁴ Bezcizâde Muhyiddîn Seyyid Mehmed Konevî, Larend'e de es-Seyyid eş-Şeyh Yahyâ Şirvânî'nin hulefasından "Alâeddin'in halifesi, Pîrî Halife'nin halifesi Nureddin Molla Çelebi'ye biat etmiştir. İki sene sonra şeyhinin vefat etmesinin ardından şeyh olmasını vasiyet etmesine rağmen diğer halifelerin razı olmaması nedeniyle Bezcizâde Muhyiddin Efendi Konya'ya gitmiştir. Konya'da Alâeddin Keykubat Camii'nde hatip ve vaiz olarak bulunduğu sırada Sultan III. Mehmed Han tarafından İstanbul'a davet edilmiştir. Üsküdar'da Şemsî Paşa zâviyesinde görevlendirilmiştir. Daha sonra Mehmed Ağa Tekkesi'nde Abdülmecid Sivâsî yerine şeyh olmuştur. 1020 senesi Ramazan (Kasım-Aralık 1611) ayında vefat etmiştir. Üsküdar'da inşa edilen türbede medfundur. Bilgi için bk. Türer, age, s. 397.

⁴⁰⁵ Türer, age, s. 396; Gündoğdu, agt, s. 63.

⁴⁰⁶ Uzunçarşılı, age, III/II, s. 554.

⁴⁰⁷ Türer, age, s. 396-398; Gündoğdu, agt, s. 63.

⁴⁰⁸ Gündoğdu, age, s. 66-67.

⁴⁰⁹ Uzunçarşılı, age, III/II, s. 554.

⁴¹⁰ Naîmâ, age, II, s. 614.

Reşat Ekrem Koçu'nun kaleme aldığı İstanbul Ansiklopedisi'nde: “*Sultan Ahmed Camii yapılırken “Temel Şeyhi” olan Abdülmecid Efendi, temel taşı konulurken dua ettiği büyük mâbedin halka açıldığı gün de ilk Cuma va'azını vermiş ve ölünceye kadar bu vazife üzerinde kalmıştır*” şeklindeki ifadesiyle kısmen mezkûr eserleri destekleyici bilgiler vermiştir⁴¹¹. Ayrıca arşiv belgelerinde “Sultan Ahmed câmi’i vaizi kutbu’l-‘arifin eş-Şeyh Abdülmecid Sivâsî”⁴¹² şeklinde geçen kayıt Abdülmecid Sivâsî'nin Sultan Ahmed Cami'inde vaiz olarak görev yaptığını teyit etmektedir.

Tablo 2. Şeyh Abdülmecid Sivâsî'nin Vaizlik Yaptığı Camiler

Dönem	Hicri	Miladi	Camiler	Gün	Süre
III. Mehmed	1008-1011	1600	Ayasofya Camii	Cuma	-
III. Mehmed	1008-1011	1600-1603	Mehmed Ağa Camii	Cuma	-
III. Mehmed	1011	1603	Sunullah Efendi Camii	Cuma	Birkaç Ay
I. Ahmed	1022-1023	1614-1615	Şehzâde Camii	Cuma	İki Yıl
I. Ahmed	1022-1023	1614-1615	Sunullah Efendi Camii	Cumartesi	-
I. Ahmed	1025-1026	1616-1617	Sultan Selim Camii	Cuma	-
I. Ahmed-IV. Murad	1026	1617-1639	Sultan Ahmed Camii	Cuma	22 yıl

2.3.1.3. Vefatı

Abdülmecid Sivâsî, 1049/1639 senesinde yetmiş sekiz yaşında İstanbul'da vefat etmiştir⁴¹³. Ömrünün yaklaşık kırk senesini İstanbul'da geçiren Abdülmecid Sivâsî'nin kabri, Eyüp Nişanca'da bulunan dergâhının bahçesindedir. Vefatından iki yıl sonra gördüğü bir rüya üzerine Kösem Mahpeyker Sultan, kâhyası Behram Ağa nezaretiyle kabrinin üstüne bir türbe yaptırmıştır⁴¹⁴. Nazmî Efendi, türbenin inşası tamamlandıktan sonra türbedarlık vazifesini Abdülmecid Sivâsî'nin halifesi Mustafa Dede'nin vefatına kadar yaklaşık otuz sene yaptığını nakleder⁴¹⁵.

Hüseyin Vassâf Efendi, eserinde türbede meşâyih ve Allah dostlarının her iki bayramın son günlerinde toplanıp, Abdülmecid Sivâsî'nin sandukasını ortalarına alarak devrân ve zikir ettikleri ve zikirten kalplerini heybetin istilâ ettiğinden bahsetmektedir.

⁴¹¹ Koçu, agm, I, s.142.

⁴¹² BOA, EV. MKT, 283. 191.

⁴¹³ Türer, age, s. 467.

⁴¹⁴ Türer, age, s. 468-69; Koçu, agm, s. 142; Mücteba İlgürel, “Kösem Sultan”, *DVIA*, Cilt 26, İstanbul 1977, s. 275.

⁴¹⁵ Türer, age, s. 469.

Sivâsî Tekkesi kapısında yer alan tarihsiz kitabe, bu bilgiyi doğrulamaktadır. Kitabe şu şekildedir:

“Bu hâk-ı pâke eyledi neşr-i feyyâz u şeref
Sivâsî Abdülmecid ol merd-i gavsu'l-vâsilî

Ol hazreti ta'kîb edip tezyîd-i envâr eyledi
Dâmâdîdır Abdülehad Nûrî-i kutbu'l-ârifîn

Her sâl iki bayramda idüp tecemmu' türbeye
Eylerler erbâb-ı tarik icrâ-yı âyin-i bihîn

Ba'dez zemân bir ehl-i hayr bu dâr-ı tevhîd-i yap
Her hafta akd-i halka zikr itdi bunda zâkirîn

İrfân o iki zâtdan feyz aldı târihini dedi
Ahmed Efendi yaptı bu meydân-ı tevhidi râsin”⁴¹⁶

R. Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nde türbe hakkında bilgi verirken, ziyaret ettiği türbenin çok harap bir halde, tavanı çökmüş, içi taş, toprak ve moloz dolmuş, duvarları çökmek üzere olduğundan bahsetmektedir. İstanbul Ansiklopedisi'nin ilk olarak 1944 yılında yayımlanmaya başlanmış olması, türbenin o yıllardaki durumu hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır⁴¹⁷. Semt halkınca Abdülmecid Sivâsî'nin türbesi *Büyük Türbe* diye meşhur olmuştur⁴¹⁸. Türbe 1970 yıllarında vakıflar idaresince restore edilmiştir. Türbe caddeden geriye çekilmiş, kârgir duvarlı ve kırma çatılı olup, kare plan (8,50×8,50 m) üzerine inşa edilmiştir. Türbe içerisinde Sivâsî Efendi'nin sandukasıyla beraber, oğlu Abdülbâkî Sivâsî'nin de sandukası yer almaktadır⁴¹⁹.

Nazmî Efendi, Abdülmecid Sivâsî'ni ziyarete gelenler ve sayıları hakkında bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre, Sivâsî Efendi huzurunda, vezirler, ulemâ, devlet erkânı ve tarîkat şeyhleri, sabah ve akşam fukarâ ve dervişlerden her gün kırk elli adam ya da ziyâdesine ziyafet vermeği adet edinmişlerdir. Sabah ve akşam günde beşer altışar sofrâ kurulmaktadır⁴²⁰.

Abdülmecid Sivâsî, Hz. Ebi Eyyûb-i Ensârî muzafatında Nişancı cami'î civarındaki bahçesine teşriflerinde, bahçede geceleri yalnız kaldığında seccadesini serip,

⁴¹⁶ Vassaf, age, III, s. 257.

⁴¹⁷ Bk. **EK-7**

⁴¹⁸ Koçu, agm, I, s. 142.

⁴¹⁹ M. Baha Tanman, “Sivâsî Tekkesi”, *DVİA*, Cilt 37, İstanbul 2009, s. 288. Türbenin restorasyon edilmeden önceki hali için bk. **EK-8**. Türbesi son hali için bk. **EK-9**

⁴²⁰ Türer, age, s. 532.

Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd dergâhına va'z ve niyaz ile ibadet ederlerdi. Gündüz ziyaretine gelenlerle o mahalde mülakat ederlerdi. Arasına sabah virdinden sonra ihvânla sohbet edip, ziyaretçileri ile mutala'a buyurdıkları kitaplara haşiyeler tahrir edip, akşama kadar meks ve aram ederlerdi. Çoğunlukla yatsı namazından sonra yalnız kalıp, teheccüd namazı vaktine kadar ibadetle meşgul olurlardı. Daha sonra fukarâ ve ahıbbaya "Salâ!" deyip, cemiyet ile sabaha kadar zikru'llah çekerlerdi⁴²¹.

2.3.1.4. Halifeleri

Abdülmeccid Sivâsî'nin yetiştirmiş olduğu dervişanının kesin sayısı hakkında bilgi sahibi değiliz. Hediyyetü'l-Ihvân'da geçen halifeleri şunlardır:

Şeyh Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi, hakkında aşağıda ayrıntılı bilgi verilecektir.

Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî, hakkında aşağıda ayrıntılı bilgi verilecektir.

Şeyh Abdülmeccid Efendi, Şeyh Muhammed Efendi'nin oğludur. Onun yerine şeyh olmuş ve altı sene kadar sonra vefat etmiştir. Abdülmeccid Sivâsî'nin türbesinin dışında, pederi Muhammed Efendi'nin ve ceddî Abdülbâkî Efendi ile damadı Zülfikâr Ağa'nın kabri yanına defn olunmuştur. Vassâf'ın Sefine-i Evliyâ isimli eserindeki mezar kitabesi şöyledir:

"Hâtif-i gaybî didi târîh-i sâl-ı rihletin
Cilve-gâhın gülşen-i Cennet ola Abdülmeccid: 1149/1736)
Mûmâileyh Şeyh Abdülbâkî b. Abdülmeccid b. Şeyh Muhammed ki, Sivâsî-zâde Abdülbâkî
Efendi'nin kerîme-zâdesidir"⁴²².

Sefine-i Evliyâ'da Şeyh Abdülmeccid Efendi'nin vefatına düşülen tarih doğru değildir. Zirâ 1149/1736 tarihli bir kabir Abdülmeccid Sivâsî haziresi içerisinde mevcut değildir. Bu tarih 1135/1722-23 olmalıdır. Çünkü hazire içinde Abdülmeccid Sivâsî'nin türbesinin ön bahçesinde sağ tarafta yer alan ikinci kabir, merhum Şeyh Abdülmeccid Efendi'ye aittir. Kabir taşındaki kitabenin en son satırında ölüm tarihi 1135 (1722-23) olarak yazılıdır.

⁴²¹ Türer, age, s. 466-67.

⁴²² Vassâf, age, III, s. 484.

Hâtif-i gaybî didi târîh-i sâl-ı rihletin
Cilve-gâhın gülşen-i Cennet ola Abdülmecid”1135 (1722-23)⁴²³

Şeyh Mısırî Ömer Efendi, Şemseddin Sivâsî'nin büyük oğlu Pîr Mehmed Efendi'nin (öl. 1599) oğludur. Zile'de dünyaya gelmiştir. Amcazâdesi olan Abdülmecid Sivâsî'nin yanında hem ilim tahsil etmiş hem de sülûkunu tamamlamıştır. İcâzet aldıktan sonra Abdülmecid Sivâsî'yi ile birlikte İstanbul'a hicret etmiştir. İstanbul, Beşiktaş'ta Sinân Paşa hangahına şeyh olmuş, daha sonra Tophane'de Çelebi Halife'nin (Cemal Halvetî) halifelerinden Kasım Efendi (öl. 915/1509) için inşaa edilen “*Karabaş Tekyesi*” demekle meşhur olan “*Kapu Ağası Zâviyesi*”ne nakl olunmuştur. Burada bir süre kaldıktan sonra Yeniçeri odaları yakınındaki, “*Sufiler Tekkesi*” diye bilinen zâviyeye şeyh olmuştur. Tophane'de Kılıç Ali Paşa camiinde cuma günleri vaaz verdiği sırada, Abdülmecid Sivâsî Efendi'ye Tabanı Yassı Mehmed Paşa'nın rica etmesi üzerine, Mısır'daki *Nizâmiye Hankâhu*'na halife olarak gönderilmiştir. Burada on beş sene müdetle talib olanları irşâd etmiş, va'az ve nasihatlerde bulunmuştur. 1053/1643 senesinde Civân Kapıcıbaşızâde olarak anılan Mehmed Paşa veziriazam olduktan sonra, Ömer Efendi ile aralarındaki dostluktan dolayı onu İstanbul'a davet etmiş ve tekrar Sufiler Tekyesi şeyhliği kendisine tevcih edilmiştir. Daha sonra Sultan Selim Camii vaizliği ile çok geçmeden de Sultan Süleyman Camii vaizliğine nakl olunmuştur⁴²⁴.

Şeyh Yeniçeri Mehmed Efendi hakkında Nazmî Efendi'nin verdiği bilgiler şöyledir: “*Pîrimiz Sivâsî Efendi hulefâsından, cezbe-i kaviyye sâhibi Yeniçerî Mehmed Efendi ki, Orta Câmi'de, halka-kâbil-i salât-ı mağrîbe, cem'iyyet-i halka-i Tevhîd ve zikr itmek için, istihlâf idüb, çok zaman ol makâm-ı mübârekte 'azîm Tevhîd ve zikrler olunub, küffâr ile mücâhede iden gâziyân-ı Dîn-i mübîni, tarik-i mücâhede-i nefse dahî delil-i râh ve mürşîd-i âgâh olmuştur*”⁴²⁵.

Yeniçeri Mehmed Efendi, Mısır'da Seyyid Ahmed er-Rufai'nin halifelerinden Kundakçı Hüseyin Dede'nin nazarına düşmüş, meczûblar zümresine dâhil olmuştur. Hüseyin Dede'nin Abdülmecid Sivâsî'ye gitmesi yönündeki isteğine uyarak İstanbul'a gelmiş ve Sivâsî Efendi tarafından biatı kabul edilmiştir. Yeniçeri Mehmed Efendi,

⁴²³ Hicabi Gülgen, “Eyüp'te Sivâsî Dergâhı Haziresi ve Mezar Taşları”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsiler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, 30 Nisan-1 Mayıs 2010 Sivas, Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 309.

⁴²⁴ Türer, age, s. 472-73; Gündoğdu, agt, s. 161-62.

⁴²⁵ Türer, age, s. 439.

tekmîl-i tarîkat ettikten sonra Üsküdar'da Orta Camii'nde akşam namazı öncesi toplanan dervişlere zikir yaptırmak için halife tayin edilmiştir⁴²⁶.

Şeyh Erâkî (Arâkî) Mehmed Efendi, âlîm, fâzıl, mürşid-i kâmil, münzevi, mücâhid bir zattır. Üsküdar'da Yeni Vâlîde Camii binâ olunduktan sonra burada vaiz-şeyh olmuştur. Abdülmecid Sivâsî'ye biat ettikten sonra mücâhedât, riyâzât, halvet ve erba'înlerde çaba göstermiş, tekmîl-i tarîkat etmesinin ardından hilâfete nail olmuştur. Daha sonra Sivâsî Efendi'nin isteğiyle Yeni Vâlîde Sultan Camii'nde şeyh ve Ayasofya Camii'nde Çarşamba günü vaizi olmuş, burada yaklaşık otuz seneden fazla vaizlik yapmış ve talipleri irşâd etmiş, 1070/1659 senesinde vefat etmiştir⁴²⁷.

Şeyh İbrahim Efendi, Zile'de dünyaya gelmiş ve Sivâs'ta ikâmet etmiştir. Abdülmecid Sivâsî'ye, Sivas'ta iken biat ve tekmîl-i tarîkat ettikten sonra Zile ve çevresine halife olarak gönderilmiştir. Bir ara İstanbul'a hicret etmiş, Tercümân Yunus Zâviyesi'nde şeyh ve Hacı Paşa Camii'nde Cuma vaizi olmuştur. Kendilerine mahsûs bir vaaz tarzı geliştirmiştir. Nazmî Efendi'nin naklettiğine göre; vaazları esnasında Kur'ân-ı Kerîm'i rastgele açıp, bir âyet-i kerîmeye mana verip, bir münasebetle Hz. Peygamber'in vasıflarını ve latifelerini medh ettiği va'azlarında mevzuya girmeden önce beyitler okurdu. Vaazları tesirli ve duygusal bir atmosferde geçerdi. Gerek camide gerekse sair yerlerdeki vaazları Hz. Peygamberin vasıflarını söyleyerek tamamlardı. 1060/1650'den sonraki bir tarihte vefat etmiştir⁴²⁸.

Şeyh Mehmed Efendi, Abdülmecid Sivâsî Efendi'ye yirmi sene adar ser-tarîk olmuş, tekmîl-i tarîkat ve ettikten sonra Şam'a halife tayin edilmiştir. Şam'da büyük bir şöhrete ulaşmış, yirmi binden ziyâde insana hırka ve kisve ilbâs etmiştir⁴²⁹.

Şeyh Murad Efendi, âlîm, fâzıl, kâmil, mürşid-i talibân, rehber-i 'aşikkân, zahid ve abid, hizmet ve himmet ile tekmîl-i tarîkat edip, hilâfet aldıktan sonra Safranbolu'ya gitmiştir. Cami-i Kebir'de vaizlik ve zâviyelerinde zikr-i daim ve evrad ile meşgul olmuş, aynı zamanda da irşad faaliyetlerini yürütmüştür. Vefatından sonra

⁴²⁶ Türer, age, s. 439-41.

⁴²⁷ Türer, age, s. 473-74; Gündoğdu, agt, s. 163.

⁴²⁸ Türer, age, s. 474; Gündoğdu, agt, s. 163.

⁴²⁹ Türer, age, s. 474; Gündoğdu, agt, s. 163.

oğulları şeyh ve vaiz olmuştur⁴³⁰.

Şeyh Sivâsî Kadızâde Mehmed Efendi, Abdülmecid Sivâsî'ye uzun zaman hizmet etmiş, gereği gibi mücâhedeler ve riyâzetlerle, tekmîl-i tarîkat etmiştir. Halife olduktan sonra Gümülcine'ye halife gönderilmiştir. Âlim, kâmil bir mürşid, va'iz, abid ve zahid bir zattır. Kırk sene kadar Gümülcine ve etrafında irşâd faaliyetinde bulunmuş, 1060/1650 senesinde vefat etmiştir. Vefatından sonra evlatları aynı vazife ile hizmet etmeye devam etmişlerdir⁴³¹.

Şeyh Karabaş Mehmed Efendi, ilim ve fazileti ile meşhurdur. Mücâhede ve riyâzet ile tekmîl-i tarîkat ettikten sonra Karadeniz Ereğlisi'ne halife olarak gönderilmiştir. Uzun zaman o bölgede irşad ile meşgul olmuş, Abdülmecid Sivâsî Efendi'den önce vefat etmiştir⁴³².

Şeyh Kazgânîzâde Süleyman Ağa, Abdülmecid Sivâsî İstanbul'a geldiğinde, Süleyman Ağa'nın Kumkapı'da Nişancı semtinde olan hânesi civârında, Reîsülküttab La'lî Efendi'nin hanesine yerleştikten sonra, Süleyman Ağa sık sık Abdülmecid Sivâsî'nin huzuruna varıp onu izlemiştir. Bu süre içinde muhabbeti ve bağlılığı artmış, riyâzet ve mücâhedelerde bulunmuştur. Süleyman Ağa sipahilerden olup, Sivâsî Efendi'ye biat etmesinin ardından, fukara elbisesi giymeyi murad etmiştir. Sivâsî Efendi, Süleyman Ağa'yı yirmi sene kadar terbiye ettikten sonra hilâfet vermiştir⁴³³.

Merhûm Süleyman Ağa'yı tanımayanlar, onu Melâmiyye'den sanırlardı. Zirâ farzların dışında nafile ve sair ibadetlerin hiçbirini herkesin içinde yapmazlardı. Her an cezbe halinde olup, gözleri kan çanağına benzerdi. Görenler, şarap içmiş ve mestane olmuş zannederlerdi. Tevhid ateşi vücutlarına o kadar çok sirâyet etmiş ki, yaz kış giydiği elbiseleri sade bir kaftan ve sof bir feraceden ibaretti. Altmış kadar ilimde, özellikle tıb ilminde ferid ve tasavvufta vahid biri olup, zamanının Rüstem'idir. İyi kılıç kullanır, Bağdad Fatihi Sultan Murad ile çok defa kılıç talimleri yapmıştır. Yüz yirmi akça vazife ile Sipahi Ağalığı payesiyle emekli olmasına rağmen, mücerred cihâd-ı sûrî terakkisini tahsil için seferden geri kalmamış ve Girid fethine katılmıştır. Fetihden sonra

⁴³⁰ Türer, age, s. 474.

⁴³¹ Türer, age, s. 474-75; Gündoğdu, agt, s. 164.

⁴³² Türer, age, s. 475; Gündoğdu, agt, s. 164.

⁴³³ Türer, age, s. 475-76.

1080/1669 senesinde vefat etmişlerdir⁴³⁴.

Şeyh Yusuf Bey, Mısır beylerinden olup Sivâsî Efendi'den tekmîl-i tarîkat ettikten sonra talibleri irşâd etmek için Mısır'a halife olarak gönderilmiştir. Otuz sene kadar talibleri irşâd etmiş, Abdülmecid Sivâsî hayatta iken vefat etmiştir. Vefat tarihi 1070/1659 olarak verilmiştir. Fakat Abdülmecid Sivâsî'nin vefat tarihi 1639 olmasından dolayı verilen tarih kanaatimizce doğru değildir. Ümmi olduğu ifade edilen Yusuf Bey'in cenazesinde yirmi binden fazla insan olduğu Nazmî Efendi tarafından nakledilmiştir⁴³⁵.

Şeyh Hasan Ankaravî, İznikmid/İzmid'e halife olarak gönderilmiş olup, Arcun köyünde oturduğu Nazmî Efendi tarafından ifade olunmaktadır. Şeyh Hasan Ankaravî ümmi olup, mücâhede ve riyâzetleri tabir ve tahriri mümkün değildir. Talibân ve aşikândan pek çok kimsenin intisab etmesine vesile olmuştur ve 1070/1659 tarihinde vefat etmiştir⁴³⁶.

Şeyh Müeyyed Efendi, Şemseddin Sivâsî'nin küçük oğlu olup Abdülmecid Sivâsî'nin yanında zâhirî ve bâtinî ilimleri kesb ettikten sonra Nazmî Efendi'nin ifadesiyle "*mecma'u'l-bahreyn, câmi'u'l-ilmeyn*" yani her iki ilim sahasına da vakıf biri olmuştur. Sivâsî Efendi'nin terbiyelerinde tekmîl-i tarîkat, tahsil-i ma'rifet ve kemâlat ettikten sonra, Şemseddin Sivâsî'nin makamına halife tayin olmuştur. Halvetîyye-Şemsîyye'de beşinci postnişîn olarak elli yıl kadar seccâdede talip ve âşıkları irşâd etmiştir. 1075/1664 senesinde vefat etmiştir. Kabr-i şerîfi babası Şemseddin Sivâsî'nin türbesi içindedir⁴³⁷.

Şeyh Dîvâne Ali Efendi, aslen Merzifonlu'dur. Abdülmecid Sivâsî'ye Merzifon'da iken intisab etmiş ve İstanbul'a beraber gelmiştir. Sivâsî Efendi'nin asitanelerinde ona hizmet etmiş, kuvvetli mücâhede ve riyâzetler ile tekmîl-i tarîkat ettikten sonra, Dikilitaş kurbundaki *Ali Paşa-yı Atik* zâviyesine halife tayin olmuştur. Otuz seneden fazla talibleri irşâd etmiştir. Merhum ümmi ve sağlam bir cezbe sahibi olup, vüzerâ ve ulemâdan pek çok kimse meclislerinde bulunmuştur. 1070/1659

⁴³⁴ Türer, age, s. 477; Gündoğdu, agt, s. 165.

⁴³⁵ Türer, age, s. 477-78.

⁴³⁶ Türer, age, s. 478.

⁴³⁷ Türer, age, s. 478-79.

senesinde vefat etmiştir⁴³⁸.

Şeyh Türbedar Mustafa Dede, Abdülmecid Sivâsî ile birlikte İstanbul'a gelen Mustafa Dede⁴³⁹, Sivâsî Efendi'nin vefatına kadar 40 yıldan fazla ona hizmet etmiş, vefatından sonra da mübarek kabrinin ayakları ucuna bir hasır döşeyip orada ikâmet etmiştir. Nazmî Efendi, Abdülmecid Sivâsî'nin türbenin inşasının ardından Mustafa Dede'nin türbedarlık hizmetinde bulunduğunu ve bu hizmetini vefatına kadar yaklaşık otuz yıldan fazla yaptığını nakletmektedir. Cenazesinin ise Sivâsî Efendi'nin kabrinin başucuna defnedildiğini söylemektedir⁴⁴⁰. Nazmî Efendi'nin bu ifadelerinin aksine Abdülmecid Sivâsî'nin türbesinin içinde böyle bir kabir bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar neticesinde hazirede bulunan erkeklere ait 19 mezar içerisinde Türbedar Mustafa Dede'nin kabrine rastlanılmamıştır⁴⁴¹.

Şeyh Kâdizâde Küçük Muhammed Efendi Amasyalı olup, Abdurrahman Efendi'nin yanında tahsilini tamamlamasının ardından Abdülmecid Sivâsî Efendi'nin irfân dairesine girmiştir. Amasya'da Sultan Bayezîd Camii vaizliğinde bulunmuştur. 1045/1635 tarihinde Amasya'da vefat etmiştir. Pîr İlyâs-ı Halvetî'nin kabri yanında medfûndur. Eserleri: Kitabü'l-Makbûl fî-Hali'l-Huyûl, Mesmûatü'n-Nekâyih ve Mecmûatü'n-Nasâyih, Nushu'l-Hukkâm Sebebü'n-Nizâm, Niddü'l-Ahbâb Kahrü'l-Bâb, Risâle fî't-Ta'lîm ve't-Te'allüm, Risâle-i Regâibiyye, El-Hükmü'l-Behiyye'dir⁴⁴².

Yukarda zikredilen ve haklarında ayrıntılı bilgi bulunan halifelerinin dışında, sadece isimleri ve görev yerleri verilen halifeler bulunmaktadır. Bahsi geçen halifeler şunlardır:

Şeyh Hüsâm-ı Mısırî, keşf ve kerâmet sahibi olup, Mısır'a halife olarak tayin edilmiştir⁴⁴³.

Şeyh Osman Kumluvî ve **Şeyh Hasan Karamürselî**, ümmî olup, etrafta pek çok kimseyi irşâd etmişlerdir⁴⁴⁴.

⁴³⁸ Türer, age, s. 480.

⁴³⁹ Türer, age, s. 442.

⁴⁴⁰ Türer, age, s. 468-69.

⁴⁴¹ Gülgen, age, s. 308-326.

⁴⁴² Vassâf, age, III, s. 483.

⁴⁴³ Türer, age, s. 479.

⁴⁴⁴ Türer, age, s. 479.

Şeyh Ali Kırımî, âlim, âmil, vâiz, nasih ve kâmil bir zât olan Ali Efendi, tekâmîl-i tarîkat ve tahsil-i sırr-ı ma'rifet ettikten sonra Silistre'ye halife olarak gönderilmiştir⁴⁴⁵.

Şeyh Mustafa Sivâsî, Gelibolu'ya halife olarak gönderilmiştir⁴⁴⁶.

Şeyh Hamza Efendi, vilâyetleri olan Gelibolu'ya halife olarak gönderilmiştir⁴⁴⁷.

Şeyh Abdurrahman Efendi, Bozok'a halife olarak gönderilmiştir⁴⁴⁸.

Şeyh Salihzâde Mehmed Efendi, Kudüs'e halife olarak gönderilmiştir⁴⁴⁹.

Şeyh Vâiz Hasan Efendi, Lofça'ya halife olarak gönderilmiştir⁴⁵⁰.

Şeyh Vâiz Ahmed Efendi, Molva'ya (Midilli) halife olarak gönderilmiştir⁴⁵¹.

Şeyh Şaban Efendi, Erzincan'a halife tayin olmuştur⁴⁵².

Şeyh Latif Dede, Şeyh İdris Dede, Şeyh Abdülkerim Efendi, Şeyh Abdizâde Mustafa Çelebi, Şeyh İbrahim Yorgânî el-Meczûb Efendi, Şeyh Abdülalim Efendi⁴⁵³.

⁴⁴⁵ Tüerer, age, s. 479.

⁴⁴⁶ Tüerer, age, s. 479.

⁴⁴⁷ Tüerer, age, s. 479.

⁴⁴⁸ Tüerer, age, s. 479.

⁴⁴⁹ Tüerer, age, s. 479.

⁴⁵⁰ Tüerer, age, s. 479-80.

⁴⁵¹ Tüerer, age, s. 479-80.

⁴⁵² Tüerer, age, s. 479-80.

⁴⁵³ Tüerer, age, s. 479-80.

Tablo 3. Şeyh Abdülmecid Sivâsî'nin Halifeleri Listesi

İsim	Vefat Tarihi-Hicrî/Milâdî	Hilafet Merkezi
Şeyh Abdülbâkî Sivâsî	1122/1710-11	İstanbul
Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî	1062/1651-52	İstanbul
Şeyh Abdülmecid Efendi	1149/1736-37	İstanbul
Şeyh Kazgânîzâde Süleyman Ağa	1080/1669-70	İstanbul
Şeyh Yeniçeri Mehmed Efendi	-	İstanbul
Şeyh Erâkî (Arâkî) Mehmed Efendi	1070/1659-60	İstanbul
Şeyh İbrahim Efendi	1060/1650 sonraki bir tarih	İstanbul
Şeyh Dîvâne Ali Efendi	1070/1659-70	İstanbul
Şeyh Türbedar Mustafa Dede	-	İstanbul
Şeyh Mehmed Efendi	-	Şam
Şeyh Mısırî Ömer Efendi	1069/1658-59	Mısır
Şeyh Yusuf Bey	1070/1659-60 ⁴⁵⁴	Mısır
Şeyh Murad Efendi	-	Safranbolu
Şeyh Sivâsî Kadîzâde Mehmed Efendi	1060/1650	Gümölcine
Şeyh Karabaş Mehmed Efendi	-	Karadeniz Ereğli
Şeyh Hasan Ankaravî	1070/1659-60	İzmit
Şeyh Müeyyed Efendi	1075/1664-65	Sivas
Şeyh Mustafa Sivâsî	-	Gelibolu
Şeyh Hamza Efendi	-	Gelibolu
Şeyh Kâdîzâde Küçük Muhammed Efendi	1045/1635-36	Amasya
Şeyh Ali Kırımî	-	Silistre
Şeyh Abdurrahman Efendi	-	Bozok
Şeyh Vâiz Ahmed Efendi	-	Erzincan
Şeyh Salihzâde Mehmed Efendi	-	Kudüs
Şeyh Vâiz Hasan Efendi	-	Lofça
Şeyh Vâiz Ahmed Efendi	-	Molva/Midilli
Şeyh Hüsam Mısırî	-	Mısır
Şeyh Osman Kumluvî	-	Kumlu/Hatay
Şeyh Hasan Karamürselî	-	Karamürsel
Şeyh Latif Dede	-	-
Şeyh İdris Dede	-	-
Şeyh Abdülkerim Efendi	-	-
Şeyh Abdizade Mustafa Çelebi	-	-
Şeyh İbrahim Yorgânî el-Meczûb Efendi	-	-
Şeyh Abdülalim Efendi	-	-

2.3.1.5. Eserleri

Abdülmecid Sivâsî'nin eserleri ve bunların nüshaları hakkında net bir sayı vermek doğru değildir. Fakat kaynaklarda Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere 21 kadar eserinin olduğundan bahsedilmektedir. Ancak 21'den az eser adı veren kaynaklar olduğu gibi daha fazla eseri olduğundan bahseden kaynaklar da mevcuttur⁴⁵⁵. “Şeyh” mahlasıyla yazdığı şiirlerini Dîvân'ında bir araya getirmiştir. Şiirlerini sanat için değil,

⁴⁵⁴ Vefat tarihi 1070/1659 olarak verilmiştir. Fakat Abdülmecid Sivâsî'nin vefat tarihi 1639 olmasından dolayı verilen tarih kanaatimizce doğru değildir.

⁴⁵⁵ Gündoğdu, agt, s. 176.

halkın dinî, içtimâî ve ruhsal eğitimi için bir vasıta olarak görmüştür. Şiirlerinin pek çoğu Türkçe olup az da olsa Arapça ve Farça şiirler kaleme almıştır. Türkçe şiirlerine bir örnek vermek gerekirse:

“Dünyeye dil bağlama bu dehr-i fâni tiz geçer Pîrlik vakti gelür bu nev-civâni tiz geçer	Meyve vü ezhâr ile pür-ziyet olan bağlar Bâd-ı kahrile döker evrâkı ânî tiz geçer
Âdetidir mâl u mülk ü bağ u bustân-ı cihân Bağlar virân olur hem bağbânî tiz geçer	Şem’ini leyl-i fenadan uyarıgör genç iken Pîrlik vakt-i seherdir kim zamanı tiz geçer
Ziyet-i dünyâya aldanub kibirden geçmiyen Nâgehân rengi solar nâm u nişâmî tiz geçer	Bülbül ü gül gûy u bûyun berki gün izhâr ider Gırre olma rûy u bûy-ı mihrîbânî tiz geçer
	Âkıla gafletle sağlıkdan helâki yeğdürür Şeyhî yâ bil kadr-i ömri dehr-i fâni tiz geçer” ⁴⁵⁶

Cengiz Gündoğdu tarafından yapılan dökümantasyon çalışmasıyla eserleri hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Buna göre, Abdülmecid Sivâsî’nin tespit edilebilen eserlerinden bazıları şunlardır: Tefsir-i Sûre-i Fâtîha, Bidâ’atü’l-Vâizîn, Letâifü’l-Ezhâr ve Lezâizü’l-Esmâr, Miskâlü’l-Kulûb, Miyâr-ı Tarîk, Dürer-i Akâid ve Ğurer-i Külli Sâikin ve Kâid, Makâsıd-ı Envâr-ı Gaybiyye ve Mesâ’id-i Ervâh-ı Tayyibe ve ‘Ayniyye, Kazâ ve Kader Risalesi, Risâle-i Fir’avn, Şerh-i Mesnevî, Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Şerh-i Kasîde-i Mîmiyye, Müşkilât-ı Mesnevî, Meyâdinü’l-Fursân, ‘Uddetü’l-Müsta’iddîn, Dîvân, Nasîhatnâme (Pendnâme), Kasîde-i Abdülmecid-i Sivâsî, Kasîde fî Medhi’n-Nebî Aleyhisselâm, Şerh-i Hilve-i Rasûl, Tercüme-i Kelâm, Kahru’s-Sûs⁴⁵⁷. Abdülmecid Sivâsî’nin mezkûr kitaplarından başka *Risâle-i Sivâsî fî Beyânî’t-Tevhîd* adlı bir eseri daha vardır⁴⁵⁸.

2.3.2. Sivâsîzâde Şeyh Abdülbâkî Efendi

Abdülmecid Sivâsî’nden sonra Halvetîyye Şemsîyye kolunun Sivâsîyye şubesi postuna oğlu Abdülbâkî Sivâsî geçmiştir. 1023/1614 senesinde Reisü’l-Küttâb Musallî Efendi (La’lî) (öl. 1009/1600) tarafından babası Abdülmecid Sivâsî’ye hediye edilen Eyüp Nişanca’daki bahçe içerisindeki evde dünyaya gelmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî, *Şeyh Bâkî* lafzını vilâdetlerine târîh düşürmüştür. *Sivâsîzâde* ya da *Pîrîzâde* diye şöhret bulmuştur. Sultan Ahmed ve Fâtih Câmîi’lerinde kürsî şeyhliği yapmış, ayrıca Sultan

⁴⁵⁶ Gündoğdu, agt, s. 170.

⁴⁵⁷ Gündoğdu, agt, s. 174-214.

⁴⁵⁸ Abdülmecid Sivâsî, *Risâle-i Sivâsî fî Beyânî’t-Tevhîd*, Süleymaniye Ktp. H. Şemsi Güneren Bölümü. No: 12. vr. 56-76.

Ahmed Cami'inde yetmiş üç sene kadar Cuma vâizliği görevinde bulunmuştur⁴⁵⁹.

Hediyetü'l-İhvân'da Abdülbâkî Sivâsî Efendi için “Pîr-zâde Çelebî Efendimiz ‘Abdü'l-Bâkî Efendi”, “Pîr-zâde Çelebî Efendimiz”, “evcât-ı kemâlata râkî, Hz. eş-Şeyh ‘Abdü'l-Bâkî Efendi”, “Pîr-zâdemiz kutbu'l-kâmilîn ‘Abdü'l-Bâkî Efendi Hazretleri” ifadeleri kullanılmıştır⁴⁶⁰. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde *Sivâsîzâde Şeyh Abdülbâkî Efendi* hakkında bir adet belge kaydına rastlanılmıştır. Bu kayıt, Şeyh Abdülbâkî Efendi'ye Sultan Ahmed Camii'nde vaizlik görevi verilmesi ile ilgili olup kendisi için “Fi'd-dâi'l-fakr eş-şeyh Abdülbâkî eş-şehîr Sivâsîzâde” ifadesi kullanılmıştır⁴⁶¹. Bir başka kayıta da; İstanbul'da Sultan Selim Camii kurbunda bulunan Yavsî Dergâhı'nda postnişîn olan Abdülmecid Sivâsî'nin 1042/1632-33 senesine ait vakfının zâviyedarlık ve buk'adârlık cihetlerinin Abdülmecid Sivâsî evladının uhdesinde olduğu belirtilmiştir. Belgenin der-kenarında bu vazifenin kendisinden sonra oğlu Şeyh Abdülbâkî Sivâsî Efendi'ye geçtiği ifade edilmiştir⁴⁶².

2.3.2.1. Ailesi ve Ahfadı

Hediyetü'l-İhvân'da belirtildiği üzere, Abdülmecid Sivâsî'nin dört çocuğu içerisinde tek erkek çocuğu olarak dünyaya gelen Şeyh Abdülbâkî Sivâsî Efendi'nin, kız kardeşleri sırasıyla; Âlime Hatun (büyük), Safiyye Hatun (orta) ve Raziye Hatun (küçük)'dur⁴⁶³. Kardeşlerinden Raziye Hatun, Şeyh Abdülehad Nurî ile evlenmiştir. Raziye Hatun'un kabri eşi Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin yanında, *Küçük Türbe* içerisinde yer almaktadır.

Eşleri hakkında gerek Hediyetü'l-İhvân'da gerekse diğer kayıtlarda her hangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Sicil-i Osmanî'de Abdülbâkî Efendi'nin Mehmed Emin ve Şemseddin Ahmed adlı iki çocuğunun olduğu bahsedilmektedir. Yine aynı eserin V. cildinde Şemseddin Ahmed Efendi (Sivâsîzâde) olarak geçen maddede, mezkûr kişinin 1717 yılında vefat ettiği ve Eyüp'teki türbede medfun olduğu yazılmaktadır⁴⁶⁴. Zirâ Eyüp Nişanca'daki Sivâsî Tekkesi Haziresi'nde Hicabi Gülgen tarafından yapılan

⁴⁵⁹ Türer, age, s. 471.

⁴⁶⁰ Türer, age, s. 466, 589.

⁴⁶¹ BOA, İE. EV, 2186, 29 Zilhicce 1061/13 Aralık 1651.

⁴⁶² BOA, C. EV, 30375, 18 Receb [12]47 /2 Ocak 1831.

⁴⁶³ Türer, age, s. 532.

⁴⁶⁴ Mehmet Süreyya, age, I, s. 102, 1577.

çalışmada böyle bir kabrin olmadığı anlaşılmıştır⁴⁶⁵.

Aynı şekilde Abdülbâkî Efendi'nin görev yaptığı Yavsî Baba Tekkesi'nde kendisinden sonra erkek evladı olmaması sebebiyle yerine kızından olan oğlu Sivâsîzâde Abdülhalik Efendi (öl. 1227/1812) geçmiştir⁴⁶⁶. Anlaşıldığı üzere, Sivâsîzâde Şeyh Abdülbâkî Efendi'nin yukarıda bahsi geçen isimlerde erkek evladı olmamıştır. Fakat kız evladının olduğu ve tarikat silsilesi kızından olan Şeyh Abdülhâlik Efendi'den devam ettiği anlaşılmaktadır.

2.3.2.2. Eğitimi ve Şeyhliği

Nazmî Efendi, Şeyh Abdülbâkî Efendi'nin aldığı eğitim hakkında şunları ifade etmiştir:

“Âlem-i sabâvetde, fuzalâdan, muhakkık ve müdakkık esâtizeden ta'allüm ve istifâde ile, tahsîl-i 'ilm ve fazl ve kemâl idüb, ba'dehû 'ulûm-i nâfi'adan ta'lîm ve ifadeler ile 'azîm şuşullar idüb, tarik-ı 'ulemâya sâlik ve 'azîm ve merhum şeyhu'l-İslâm, müftiyü'l-enâm Yahyâ Efendi'nin def'a-i sâniyesinden mülâzîm olub kat'-ı pâye pâye-i süllem-i merâtib-i medâris iderek, medâris-i erba'îniyyeden birine nâil ve resm-i tarîk üzere, hâric medreselerinden birine vâsil olub, el-veledü esru ebîhi”⁴⁶⁷.

Abdülbâkî Efendi, başlangıçta zahirî ilimlerle meşgul iken, daha sonra bâtinî ilimlerde zamanının bir tanesi olmuştur⁴⁶⁸. Nazmî Efendi, Şeyh Abdülbâkî Efendi'nin aldığı tasavvuf eğitim hakkında şunları söylemiştir:

“Biz sûfî-i sâfi-dil, ihlâs be-dûşuz.
Biz meclis-i dil-dârda gerçi ki hâmûşuz.
Bir katrasını nûş ideli bâde-i 'aşkın,
'Âlemlere ser-mâyede cûş u hûşuz.” *rubâ'isini vird-i zebân idüb, isti'dâd-ı ezeli ve 'avn-i Lem Yezeli, tarîk-ı Tasavvuf'a inân-tâb-ı 'azîmet ve vâlid-i mâcidlerinden irâdet ve bi'at ve tekmîl-i âdâb idüb, hâlâ, seccâde-i Pîr'de câlis ve kâim ve irşâd-ı tâlibîne...*”⁴⁶⁹.

Abdülbâkî Sivâsî Efendi, babasının vefatını mütakiben Sivâsî Tekkesi'nde seccade-nişin olmuş, talipleri irşâd etmiş ve zikir meclisleri açmıştır. Ayrıca Sultan Ahmed Camii'nde babasının yerine cuma vaizi ve aynı şekilde Sultan Mehmed Camii'nde Çarşamba vaizi olup, taliplerine nasihatte bulunmuştur⁴⁷⁰.

⁴⁶⁵ Gülgen, age, s. 308-326.

⁴⁶⁶ Ekrem Işın, “Yavsî Baba Tekkesi”, *DVIA*, Cilt VII, İstanbul 1994, s. 446.

⁴⁶⁷ Türer, age, s. 471.

⁴⁶⁸ Vassâf, age, III, s. 483.

⁴⁶⁹ Türer, age, s. 471.

⁴⁷⁰ Türer, age, s. 471.

2.3.2.3. Vefatı

Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi yaklaşık 95-96 sene kadar yaşamış ve 1122/1710 tarihinde ahirete irtihâl etmiştir. Kabr-i şerîfi İstanbul’da Sivâsî Tekkesi’nde, babasının kabri yanındadır⁴⁷¹. Yahya Nâzım Efendi, Şeyh Abdülbâkî Efendi’nin vefatına şu ifadeyi tarih düşürmüştür:

“Göçdü ukbâyâ Cenâb-ı Hazret-i Şeyhü’ş-şüyüh
Ya’ni Sivâsî Efendi-zâde sad-feryâd ü âh
Mürg-i rûhü âlem-i nâsûtudan pervâz idüp
Âşiyân-ı âlem-i lâhûta oldu rû-be-râh
Kutb-ı âlem gavs-ı a’zam mürşid-i ehl-i tarik
Ârif-i ilm-i ledün pîr-i kerâmet-hânkâh
Firkatinde ol azîz-i kâmilin sanma şefeh
Rûz u şeb kan ağlamakda dîde-i hurşid-mâh
Gitdi bâkî menzile târîhini didim Nazîm
Kürsi-i Adn’i de Sivâsî-zâde cilve-gâh 1122/1710”⁴⁷²

Şeyh Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi’ye ait müstakil bir eser bulunmamaktadır. Ona ait olduğu düşünülen beyt şudur: “*İlâhî sen beni yarlığa lutf it/ Ledünnî ilmîne mazhar olam tâ*”⁴⁷³.

2.4. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Nûrîyye Şubesi

Daha önce belirtildiği üzere, Halvetî tarîkatının Şemsîyye kolunun Nûrîyye şubesinin kurucusu Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî’dir. Onun hayatına dair bilgi veren en mühim kaynak, halifesi Nazmî Efendi tarafından yazılan *Hediyyetü’l-İhvân* adlı eserdir. Nazmî Efendi, eserinin *Hediyye-i Sâbi’a* adlı bölümünü Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye ayırmıştır. Burada Nûrî Efendi’nin hayatı, eğitimi, menakıbları, eserleri, halifeleri, dönemindeki bazı önemli olaylar, ilişkide bulunduğu ulemâ ve meşâyih hakkında bilgiler verilmiştir.

Nazmî Efendi, şeyhi Abdülehad Nûrî Sivâsî’den bahsederken şu ifadeleri kullanmıştır: “sened-i sa’âdetim, Pîrim, ‘Azîzim Hazret-i Nûrî”, “cenâb-ı Pîr”, “Seyyidim sened-i saâdetim, Hazret-i kutb-ı ‘âlem”, “Kutb-ı cihân, mazhar-ı Zât u sıfât”⁴⁷⁴. Nazmî Efendi, dönemin Şeyhü’l-İslâmı Yahyâ Efendi’nin, Abdülehad Nûrî

⁴⁷¹ Vassâf, age, III, s. 483; Mehmed Süreyya, age, I, s. 102.

⁴⁷² Vassâf, age, III, s. 484.

⁴⁷³ Vassâf, age, III, s. 484; Alim Yıldız, *Sivaslı Divan Şairleri*, Kalkan Matbaacılık, İstanbul 2017 s. 26.

⁴⁷⁴ Türer, age, s. 497, 556, 652.

Sivâsî'ye *Çelebî* diye hitap ettiğini söylemektedir⁴⁷⁵. Arşiv belgelerinde Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye “Ayasofya cami'i vaizi kutbu'l-vâsilin eş-Şeyh Abdülehad Nûrî Hazretleri...”⁴⁷⁶ şeklinde hitap edilmiştir.

2.4.1. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Hayatı, Ailesi, Eğitimi, Halifeleri ve Eserleri

Abdülehad Nûrî Sivâsî (1595-1651), III. Mehmed (1595-1603), I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (1622-1623), IV. Murad (1623-1640), I. İbrahim (1640-1648) ve IV. Mehmed'in (1648-1687) saltanatının ilk devirlerinde hayat sürmüştür.

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin ismi *Evhadü'd-Dîn Ebû'l-Mekârim 'Abdül-Ehad en-Nûrî (kaddese'llâhü Te'âlâ bî-sırrihî'l-ma'nevî ve's-sûrî) ibn Muslihu'd-Dîn-i Safâyî b. İsmâil b. Ebi'l-Berâkât*'tır. Lakabı *Evhadü'd-Dîn*, künyesi *Ebû'l-Mekârim*, ismi *'Abdül-Ehad*, şöhreti *Nûrî*, nesebi, validesi tarafından Ebû'l-Berâkât Muhammed Zîlî'ye vâsil olur⁴⁷⁷. Sivâs'ta dünyaya gelmesinden dolayı da *Sivâsî* olarak anılmaktadır.

Nazmî Efendi, Hediye-tü'l-İhvân'da Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye ayırdığı *Hediye-i Sâbi'a* bölümünün başında, şeyhi için bir beyit kaleme almıştır. Burada Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin ismi, mahlası ve mümtaz kişiliği, tarîkattaki makam-ı alileri, talip olanları irşad edişindeki usûlü gibi çeşitli durumları yansıtmıştır. Ayrıca Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Sivas'da 1003/1595 tarihinde dünyaya geldiği belirtilmiştir⁴⁷⁸.

Kaynaklarda, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin doğum yeri için verilen bilgiler aynı iken doğum tarihi için verilen tarihler farklılık göstermektedir. Zira Ziyâret-i Evliyâ, Osmanlı Müellifleri, Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye adlı eserler doğum tarihi olarak 1013/1604'ü göstermektedirler. Hüseyin Vassâf Sefine-i Evliyâ'da doğum tarihinde tereddüt etmiş ve “1003/1595” veya “1013/1604” tarihlerini veladeti olarak göstermiştir⁴⁷⁹.

⁴⁷⁵ Türer, age, s. 510.

⁴⁷⁶ VGMA, EV. MKT, 283. 191

⁴⁷⁷ Güneren, age, s. 498-99; Baz, age, s. 67-68.

⁴⁷⁸ Türer, age, s. 497-99; Baz, age, s. 70.

⁴⁷⁹ Hocazâde, age, s. 88; Vicdânî, age, s. 251, Vassâf, age, III, s. 485; Baz, age, s. 70.

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin doğumu için 1003/1595 tarihi dışındakiler kanaatimizce yanlıştır. Çünkü Hediyyetü'l-İhvân'da onun hakkında verilen bilgileri değerlendirdiğimizde şu sonuçlara ulaşmış oluyoruz:

1. Şemseddin Sivâsî'nin vefatına az bir zaman kala Abdülehad Nûrî Sivâsî'yi henüz üç yaşında iken kucağına alıp dua etmesi hadisesi anlatılmıştır. Şemseddin Sivâsî'nin vefat tarihi 1597 olması verilen 1013/1604 tarihini geçersiz kılmaktadır.
2. Abdülehad Nûrî Sivâsî, Sultan III. Mehmed Han tarafından İstanbul'a davet edilen Abdülmecid Sivâsî ile birlikte İstanbul'a hicret etmiştir. Hicret tarihi daha önce ifade ettiğimiz gibi Eğri Seferi'nden sonra olmuş ve Abdülmecid Sivâsî bu çağrıya hemen icabet etmiştir. Dolayısıyla onun doğum tarihinin 1013/1604'ten önceki bir tarih olması gerekir.

2.4.1.1. Ailesi ve Ahfadı

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin pederi *Mustafa Safâyi Efendi*, eşref-i kuzâtdan, âlim, fazıl ve kâmil bir zat olup, Ebû'l-Berâkât'nin dört oğlundan en küçüğü Şeyh İsmail Efendi'nin oğludur. Annesi Safâ Hatun, Ebû'l-Berâkât'ın büyük oğlu Muharrem Efendi'nin kızı, aynı zamanda Abdülmecid Sivâsî'nin kız kardeşidir⁴⁸⁰. Yani, Abdülehad Nûrî Sivâsî, şeyhi Abdülmecid Sivâsî'nin yeğenidir.

Babasını çok küçük yaşta kaybetmiş olan Abdülehad Nûrî Sivâsî, henüz üç yaşında iken babasının amcası olan Şemseddin Sivâsî'nin vefatına yakın bir zamanda haremde olduğu bir vakit “*Abdülehad'ı bana getirin*” buyurur. Orada bulunan dervişleri Şemseddin Sivâsî'nin küçük oğlu Müeyyed Çelebi'yi getirirler. Yine Şems-i Sivâsî: “*Abdülehad'ı bana getirin*” diye buyurduğunda, kız torunları Ömer Çelebi'yi getirirler. Yine bu sefer: “*Emanete hıyanet olmaz Abdülehad'ı bana getirin*” deyince, mecburen Abdülehad Nûrî Sivâsî'yi getirip eline verirler. Şemseddin Sivâsî, Abdülehad Nûrî'yi alıp bağrına basar. O şekilde bir saat kadar murakabeye daldıktan sonra hatunlarına teslîm eder. Sonra emr-i şerîfleri ile mahremleri olan hatunlar dışarı çıktıktan sonra hulefâ ve fukarâ huzur-ı şerîflerine dâhil olurlar. Şemseddin Sivâsî'nin duasına mahzar olan Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin, yedi gün yedi gece yemeyip, içmeyip

⁴⁸⁰ Türer, age, s. 499.

hayrân ve sekrân oldukları nakledilmiştir⁴⁸¹.

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin kardeşleri hakkındaki bilgiyi yine Hediyetü'l-İhvân'dan öğrenmekteyiz. Eserde Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin *Abdüssamed* ve *Kamil Ağa* adlı iki kardeşi olduğu nakledilmiştir⁴⁸².

2.4.1.2. Eğitimi ve Şeyhliği

Şeyh Abdülmecid Sivâsî, Sultan III. Mehmed tarafından bir Hatt-ı Hümâyûn ile davet edilmesi üzerine İstanbul'a hicret etmiştir. Yanına ailesi ile birlikte, eşi vefat eden kız kardeşi Sâfâ Hatun, Sâfâ Hatun'un evlatları Abdülehad Nûrî Sivâsî, Abdüssamed Efendi ve Kâmil Ağa'yı da almıştır⁴⁸³. Cengiz Gündoğdu, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin dayısı ile birlikte İstanbul'a 1008/1599 ya da 1009/1600'da geldiğini ve bu vakitte yaşının beş ya da altı olduğunu varsaymıştır⁴⁸⁴.

Abdülehad Nûrî Sivâsî, dayısı ile İstanbul'a gelmeden evvel, ilk eğitimine Sivas'taki Şemsîyye Tekkesi'nde başlamıştır. Burada Kur'ân, Nahv ve Sarf eğitimi almıştır⁴⁸⁵. Nazmî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin İstanbul'a teşrif ettikleri zaman aldığı eğitim ve kat ettiği yolu şu şekilde anlatmıştır: “*ulemâ-yı kirâm ve fuzalâ-yı 'izâmdan 'ulûm-ı 'akliyye ve nakliyyeyi bi't-tahkîk ve't-tedkîk tahsîl ve kürsî-nişîn-i câmi'-i kemâl ve tekmîl ve sinnîn-i şerîfleri işrûna bâliğ oldukda, müellefât ve musannafâtı 'işrûndan ziyâde ve her bir risâlesine 'ulemâ ve âhâli rağbet ve istifâde iderler*”⁴⁸⁶. Pasajdan anlaşılacağı üzere; Abdülehad Nûrî Sivâsî, İstanbul'a geldikten sonra eğitimine kaldığı yerden devam etmiş, devrin ulemâ ve fuzelâsından aklî ve naklî ilimleri öğrenmiştir. Zahiri ilimleri yirmili yaşlarda tekmil etmiş ve aynı yaşlarda kaleme aldığı her bir risalesine ulemâ ve ahali tarafından rağbet edilmiştir.

Hüseyin Vassâf'ın Sefine'sindeki “*Hazret-i Nûrî'nin sinn-i âlîleri yirmiye bâliğ olduğu sırada tahrîr-i âsâra başlayıp, yirmi kadar eser vücuda getirmişlerdir*”⁴⁸⁷ şeklindeki ifadesi Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin erken yaşlarda başladığı ilim hayatı ve kısa zamanda kat ettiği seviyenin kaleme aldığı eserlerin sayısını ile orantılı olduğunu

⁴⁸¹ Türer, age, s. 499-500.

⁴⁸² Türer, age, s. 500; Baz, age, s. 73.

⁴⁸³ Türer, age, s. 500-1; Baz, age, s. 75.

⁴⁸⁴ Gündoğdu, agt, 58; Baz, age, s. 73.

⁴⁸⁵ Türer, age, s. 501.

⁴⁸⁶ Türer, age, s. 501.

⁴⁸⁷ Vassâf, age, III, s. 485.

göstermesi açısından önemlidir.

Abdülehad Nûrî Sivâsî zamanın ulemâ ve fuzelâsından aynî ve naklî ilimleri tahsil ederken bir yandan da dayısı Abdülmecid Sivâsî'ne intisab etmiştir. Vaktinin büyük çoğunluğunu Eyüp-Nişanca'daki Sivâsî Tekkesi'nde dayısı ile geçirdiğinden, şahsiyeti ve dini-tasavvufî kimliği Abdülmecid Sivâsî tarafından inşaa edilmiştir.

Nazmî Efendi'ye göre, Abdülehad Nûrî Sivâsî, şeyhi Abdülmecid Sivâsî'ye yirmili yaşlarında intisab etmiştir. Bu süre zarfında, tarîkat usûl ve esaslarından olan halvete girmiş ve kısa zamanda seyr u sülûkünü tamamlamıştır. Tasavvuf icazetinin ardından Abdülmecid Sivâsî'nin kendisine hilafet vererek bir beldeye göndereceğini hissettiğini “...*bendelerin bir diyâra halîfe göndermek murâd-ı şerîfleri olduğunu hiss etdim.*” şeklindeki sözünden anlıyoruz⁴⁸⁸.

Abdülehad Nûrî Sivâsî, şeyhi Abdülmecid Sivâsî'nin kendisine hilafet verip bir beldeye gönderme arzusunda olduğunu hissettiği anda, odalarına çekilmiş, tefekkür etmeye ve hilafet makamının gerekleri üzerinde düşünmeye başlar. Şeyhinden gelen hilafet makamının ciddiyetinin farkındadır ve onu bir emir olarak telakki eder. Fakat Abdülehad Nûrî Sivâsî, hala genç olduğunu ve şeyhinin yanında daha fazla vakit geçirip mücâhede edebildiği takdirde nefesine ve boş düşüncelere karşı koyabilecek güç ve kudreti kendinde bulabileceğini düşünür. İlk etapta kendini böyle bir makama layık görmez ve bunun ciddi bir mesuliyet gerektirdiğinin bilincindedir. Bunu şu sözlerinden anlıyoruz: “*Hücre-i Hazret-i ‘Azîz’de mücâhede olunsa, miknet-i ‘azîme ve kudret-i cesîme tahsîl olunub, muhtemeldir ki, lâyük-ı hilâfet olaydık...*”. Bu düşünceler sonucunda nefesine karşı giriştiği mücadeleden galip gelmiştir. Bir süre sonra şeyhi Abdülmecid Sivâsî tarafından kendisine kemer verilir ve erba’în etmeleri istenir⁴⁸⁹. Bu erbain, tasavvuf tarihinde örneğine çok az rastlanan bir uzunlukta olup dört yıl, beş ay, on gün (1620 gün) sürmüştür⁴⁹⁰.

Nazmî Efendi, Abdülmecid Sivâsî'nin yukarıdaki konuşmasının devamında, Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye: “*El-hâletü hâzihî, Hz. Rasûlullâh –S.A.S- ‘in işâret-i şerîfleri ile, Midilli’ye halîfe nasb ve ta’yîn olundunuz” deyû seccâde, ‘asâ ve ridâ ve kemer*

⁴⁸⁸ Türer, age, s. 502.

⁴⁸⁹ Türer, age, s. 502-3; Baz, age, s. 79-80.

⁴⁹⁰ Türer, age, s. 507; Vassâf, age, III, s. 485; Baz, age, s. 81.

virüb, du'â idüb buyurdular ki; "An-karîb, İstanbul'a nakl olunursunuz." diye keramet buyurdularını bildirmektedir⁴⁹¹. Bu bilgiden anlaşılacağı üzere, Abdülmecid Sivâsî, halifelik alametleri olan seccade, asa, derviş postu ve kemer verip Abdülehad Nûrî Sivâsî'yi Midilli'ye halife tayin etmiştir. Böylece Abdülehad Nûrî Sivâsî Midilli'ye gitmesi ile ilk defa Halvetî tarîkatının Şemsîyye kolunun Sivâsîyye şubesi İstanbul dışında temsil edilmeye başlanmıştır.

Abdülehad Nûrî Sivâsî kimlerle ve ne kadar sürede Midilli'ye gitmiştir? Bu sorular Nazmî Efendi tarafından cevaplandırılmıştır. Bu hususta Hediyyetü'l-İhvân'da Abdülehad Nûrî Sivâsî: "*hem-ân ol günde, vâlidemiz ve iki dervîş ile sefîneyle süvâr olunub, üçüncü günde Midilli adası limanına endâhte-i lenger-i ikâmet olundu*"⁴⁹² denilmektedir.

Abdülehad Nûrî Sivâsî eşi ve iki dervîşi ile birlikte gittiği Midilli adasında bir yandan Sultan Mehmed tarafından yaptırılan camiide vaaz vermiş, diğer yandan talipleri irşad etmiştir. Bu süre zarfında gayr-i Müslim halkdan yetmiş kişi Müslüman olmuşlar ve her biri kendi iradeleri ile Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye intisab etmişler ve seyr u sülûklerini tamamlamışlardır. Hatta Abdülehad Nûrî'nin oğlu Mustafa Çelebi'nin ser-tarîkleri olan Seyyid Abdülazîz Efendi 1080/1669-70 senesinde Midilli'ye gittiğinde üç-dört nefer kimseyi gördüğü nakledilmiştir. Yine Nazmî Efendi tarafından rivâyet olunduğu üzere, Abdülehad Nûrî Sivâsî Midilli'de Sultan Mehmed Camii'inde mücâhede, riyâzet ve erba'în etmiş, zikir meclisleri açmıştır. Midilli (Molva) ile adada bulunan sâir köy ve kasabaların ahalisinin gönüllerini fethetmişler, ahalinin büyük bir kısmı muhibbî ve müridi olmuştur. Onun bu faaliyetleri şeyhi Abdülmecid Sivâsî tarafından duyulduğunda, "*Âferîn! Abdü'l-ehad'ın ma'lûmumuzdan ziyâde kuvvet-i tasarrufu var imiş*" diye iltifat etmiştir⁴⁹³.

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Midilli'deki faaliyetleri sadece şeyhi tarafından işitilmemiştir. İstanbul'un ulemâ ve meşâyihinin de dikkatini çekmiş, muhabbet duyanların sayısı artmaya başlamıştır. İşte onlardan birisi Nazmî Efendi tarafından işaret edilen Bâlî-zâde Hasan Bey'dir. Bâlî-zâde Hasan Bey'in Abdülehad Nûrî Sivâsî'ne duyduğu muhabbetin bir göstergesi olarak, Midilli'de bir camii, yemekhâne,

⁴⁹¹ Türer, age, s. 507.

⁴⁹² Türer, age, s. 508.

⁴⁹³ Türer, age, s. 508-509.

derviş odaları ve ailesi ile birlikte kalacağı evden oluşan bir zâviye inşa ettirmiştir. Ayrıca bir vakıf kurarak vakfın bir kısım gelirini Abdülehad Nûrî ve ondan sonra burada irşad vazifesini yürütecek halifelerine şart koşturmuştur. Her cuma cami-i şerifte vaaz ve meşihat ücreti olarak günlük elli akçe, dervişanın yemek masrafları için kırk akçe ve her hücredeki devîşân için yirmi akçe vazife ücreti tayin edilmiştir. Tevliyet, cibâyet, kitabet, imamet, hitabet ve sair hizmete dair harcamalar Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin tasarrufuna bırakılmıştır⁴⁹⁴.

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Midilli'deki faaliyetleri İstanbul'da Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin de dikkatini çekmiştir. O'nu İstanbul'a davet ederek Çarşamba Pazarı'ndaki Mehmed Ağa Tekkesi'nde şeyh olmasını arzu etmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin, Midilli'ye halife olarak nasp edilmeden önce şeyhi Abdülmecid Sivâsî'nin *"An-karîb, İstanbul'a nakl olursunuz"*⁴⁹⁵ şeklindeki duası kabul olmuştur.

Abdülehad Nûrî Sivâsî, şeyhinden aldığı davetnâme üzerine hemen bir gemi ile İstanbul'a geçmiş ve Abdülmecid Sivâsî Efendi'nin yanına gelmiştir. Abdülmecid Sivâsî: *"Oğul Abdü'l-ehad, Şeyhu'l-İslâm Yahyâ Efendi sizi ister. Varun ziyâret idiün ve murâd-ı şerîfleri nedir görün"* buyururlar. Abdülehad Nûrî Sivâsî, Yahya Efendi'nin ziyaretine vardığında Şeyhülislam Çelebî diye hitâp etmiş ve: *"Abdü'l-Ehad Çelebî, sana merhûm Mehmed Ağa zâviyesini tevcih itdik. Bir şerîf zâviyedir. Hem 'Azîz'in makâmıdır"* dediğinde kabul buyurup, birlikte duâlar ederler⁴⁹⁶.

Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin yanından ayrılan Abdülehad Nûrî Sivâsî, Abdülmecid Sivâsî'nin yanına gelerek hadiseyi beyan eder. Bunun üzerine Abdülmecid Sivâsî Efendi: *"Allâh mübârek eylesün. Cezire-i Midilli'yi feth itdün, çok murde-dilleri ihyâ itdün. İnşâ'allâh İstanbul'da dâhî tâlibinden cemm'-i ğâfir ve cem'-i kesîrin hayât-ı ebediyyesine bâ'is olursun. Hem-ân turma yerine bir halîfe nasb edüb, vâlideni ve dervîşlerinden murâd idenleri alub gelüb, zâviyende terbiye-i fukarâ ile mukayyed ol"*⁴⁹⁷ diye nasihat etmiştir.

⁴⁹⁴ Türer, age, s. 509.

⁴⁹⁵ Türer, age, s. 507.

⁴⁹⁶ Türer, age, s. 510.

⁴⁹⁷ Türer, age, s. 510.

Abdülehad Nûrî Sivâsî, şeyhinin emirlerine imtisal edip, Midilli'ye gidip, kendisi yerine müntesiblerinden Alîmî Efendi'yi halife tayin etmiştir. Validesi ve birkaç nefer dervişanını alıp, 1033/1623-24 tarihinde İstanbul'a gelmiş ve Mehmed Ağa zâviyesinde ikâmet edip, fukarâyı terbiye ile meşgul olmuştur⁴⁹⁸. Onun, Mehmed Ağa Tekkesi'nde göreve başladığında yaşı 29-30 olmalıdır. Vefatına kadar 28 yıl bu tekkede hizmete devam etmiştir⁴⁹⁹.

Abdülehad Nûrî Sivâsî 1033/1623-24 tarihinde Mehmed Ağa Tekkesi'nde göreve başlamasını müteakip, şeyhi Abdülmecid Sivâsî'nin kızı ile evlenmiştir. Bu evliliklerinden *Mustafa* isminde bir oğulları olmuştur⁵⁰⁰. Kaynaklarda Abdülmecid Sivâsî'nin hangi kızı ile evlendiğine dair bir bilgiye rastlanılmasa da, büyük kızı Raziye Hatun ile evlendiği kesindir. Zira kabri, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin mezarının yanındadır. Mustafa Çelebi, 1046/1636-37 tarihinde dünyaya gelmiş ve *Çelebi Şeyh* diye şöhret bulmuştur. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifeleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla ilk eğitimini aile içinde almış, tekâmül-i tarîkat etmiştir. Mustafa Çelebi, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin vefatında 15-16 yaşlarında iken hilafet almış, Mehmed Ağa Tekkesi'nde şeyh olmuş ve 1102/1690 yılında vefat etmiştir⁵⁰¹. Kaynaklarda kabrinin babasının türbesinin yakınında olduğu yazıyor⁵⁰² ise de, Eyüp Nişanca'daki Sivâsî türbesi haziresinde yapılan çalışmada Mustafa Çelebi'nin bahsi geçen yerde bir kabri olmadığı anlaşılmıştır⁵⁰³.

Abdülehad Nûrî Sivâsî, Mehmed Ağa Tekkesi'ndeki şeyhliği devam ederken 1035/1625-26'de *Fatih Sultan Mehmed Camii* vaizliği de kendisine tevcih olunmuştur⁵⁰⁴. On beş sene kadar Fatih Sultan Mehmed Camii'nde vaiz olarak görev yaptığı bilinen Abdülehad Nûrî Sivâsî, bu vazifesini 1035/1625-26 senesinden 1050/1640-41 yılına kadar yürütmüş olmalıdır.

Abdülehad Nûrî Sivâsî, daha sonra Sultan Bâyezîd Camii'nde vaizlik yapmıştır. Bu görevini 1057/1647-48 yılına kadar devam ettirmiştir. Bu seneden itibaren

⁴⁹⁸ Türer, age, s. 510.

⁴⁹⁹ Vassâf, age, III, s. 485.

⁵⁰⁰ Türer, age, s. 652-53.

⁵⁰¹ Türer, age, s. 634.

⁵⁰² Baz, age, s. 89.

⁵⁰³ Bilgi için bk. Gülgen, agm, s. 308-335.

⁵⁰⁴ Türer, age, s. 510; Baz, age, s 90-91.

vefatlarına kadar da Ayasofya Camii'nde kürsi şeyhliği yapmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan bir belgede “*Ayasofya cami'i vaizi kutbu'l-vasilin eş-Şeyh Abdülehad Nûrî Hazretleri*” ifadesi geçmektedir⁵⁰⁵. Ayasofya kürsi şeyhliğine atanan yedinci şeyhtir⁵⁰⁶. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin yukarıda zikredilen Fatih Sultan Mehmed Camii, Sultan Bayezid Camii ve Aysofya'da vaizliği dışında Süleymaniye Camii'nde de vaaz verdiğini Nazmî Efendi tarafından anlatılan bir hadiseden öğrenmekteyiz⁵⁰⁷.

Abdülehad Nûrî Sivâsî, ömrünün otuz senesini vaaz ve ders ile talibleri irşad etmiş ve ömrünün son on yılında, dersleri tamamen bırakıp, arasıra vaazlarına devam etmiştir. Vaktinin büyük bir kısmını talibleri irşad etmekle geçirmiştir. 1060/1650 senesinde dersleri tamamen terk ederek vaaz vermek üzere halifelerinden Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Efendi'yi vekil tayin etmiştir⁵⁰⁸.

Tablo 4. Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Vaizlik Yaptığı Camiler

Dönem	Hicri	Miladi	Camiler	Gün	Süre
IV. Murad	1035	1625-26	Fatih Sultan Mehmed	Cuma	15 sene
I. İbrahim	1050	1640-41	Sultan Bâyezîd	Cuma	7 sene
I. İbrahim	1057	1647-48	Ayasofya	Cuma	3 sene

2.4.1.3. Vefatı

Abdülehad Nûrî Sivâsî, daha önce ifade ettiğimiz gibi ömrünün son demlerini dervişanına ayırmış, onların eğitimi ile meşgul olmuştur. 1061 senesi Muharrem ayı (Ocak 1651) sonlarında mizâc-ı şerîflerinde değişiklik olmuş, hastanelik bir hâle geldikleri zaman Valide Sultan, Vezir-i Âzam, Şeyhülislâm ve sâir ahibba tarafından bir doktor gönderilmiştir. Günde on beş yirmi kadar kimse toplanıp, ilaç tedavisinin gerekli olduğunu söylediklerinde, Abdülehad Nûrî Sivâsî bunların hiçbirini kabul etmemiştir. Hatta zamanın Lokman'ı olarak gösterilen Kazganîzâde Süleyman Ağa, Şer'-i Şerîf üzere görevlendirildiğinde: “*Benim sultânım, mu'âleceden fâriğ olduk. Bâri ser-birehne oturman. Mübârek başınıza 'imâme-i şerîfenüzü geyin. İnşâa'allâhü Te'âlâ muhtâc-ı 'ilâc olmazsınız*” dediklerinde, Abdülehad Nûrî Sivâsî: “*A Süleyman Ağa, siz hod bizim*

⁵⁰⁵ BOA, EV. MKT, 283. 191

⁵⁰⁶ Baz, age, s. 91.

⁵⁰⁷ Mezkûz menakıb için bk. Türer, age, s. 587-88; Vassâf, age, III, s. 489-90; Baz, age, s. 111-12

⁵⁰⁸ Türer, age, s. 512; Vassâf, age, III, s. 486; Baz, age, s. 83.

ahvâlimize vâkıfsız. Biz da‘vet olunduk ve muhtârız. Mele[k]⁵⁰⁹-i a‘lâ da bize muntazırlar. Biz hod, huzûr-ı Rabbü’ ‘âlemîn’i ihtiyâr itdik. Teklif-i bârid itmen” diye buyurmuştur. Bundan sonra Abdülehad Nûrî’nin abdest ve namazdan başka akvâl ve ef‘âli kalmamıştır. Hastalıklarının yedinci günü 1061 yılının Safer ayının ilk Cuma günü (28 Ocak 1651), ikinci vaktinin sonuna yakın 57 yaşında vefat etmiştir⁵¹⁰. Nazmî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin vefatından sonra yaşanan hadiseler için şu cümleleri sarfetmiştir:

“...ol gice sa‘âdet-hânelerinde hulefâ ve ahibbâya müsâfir olub, hâzır olan ihvân, şem‘ine cem‘ hâle-vâr o mâh-ı kerâmetin etrâf-ı feyz eknâfin ihâta idüb, Tevhîd-i şerîfe ve m[ü]bâşeret ve bir-kaç def‘a yetmiş bin Tevhîd-i şerîf olunub, sabâha dek ihyâ-yı leyl olundu. İrtesi yevmü’s-sebt, ‘alâ’s-sabâh techîz ve tekfîni ihzâr olunub, zâviyeleri câmi‘inde imâm olan, cehâbize-i fenn-i Hadîs’in yegânesi olan merhum Tatar ‘Alî Efendi gısl idüb...”⁵¹¹

Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin vefatı İstanbul’da devlet ricali ve şeyhlerden avama kadar herkes üzerinde matem havası yaratmış, cenazesi kıyamet gününü andıran görüntülere sahne olmuştur. Az da olsa onun vefatına sevinenlerin de olduğunu söyleyen Nazmî Efendi, bu hususu: “*Hazret-i ‘Azîz’in vefatından mahzûz ve memnun olub, hattâ da‘vâ-yı ‘arîz ile, “Abdü’l-Ehad Efendi’yi ben kesdim” deyû tefâhur itmeğe başladılar*” şeklinde nakletmiştir. Daha sonra Nazmî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî’ne hased edip düşmanlık besleyenlerin maruz kaldıkları durum hakkında sözlerine şunları eklemiştir: “*Ammâ ol kadar belâlara mübtelâ ve zillet ve hakârete lâyıq ve sezâ oldular ki, günde bin kerre her biri “Rûh-ı şerîfleri şâd olsun. Hz. Abdü’l-Ehad Efendi’nin vücûdu rahmet emiş. ‘Aceb lâzımlı imiş!’” deyû nedâmet ve hasret çekerler idi*”⁵¹².

Nazmî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin vefat günü vaiz Kadızâde Türk Ahmet’in Ayasofya maksuresinin tırabzanlarını yaktığını söylemektedir. Ayrıca Kadızâde Üstüvânî’nin Sakız adasında zâviyesi olan Şeyh İlyas Efendi’yi dövdüğünü nakleder⁵¹³. Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye hased ve düşmanlık edenlerin ekserisi Kadızâdeliler’dir.

Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin kabri, Abdülmecid Sivâsî’nin türbesi karşısında kendilerine mahsus olan türbededir. Dostlarından Yusuf Ağa-zâde Mustafa Ağa

⁵⁰⁹ İmla hatası söz konusudur. Mele[k]-i al‘a; dört büyük melek (Cebrail, Azrail, Mikail, İsrail).

⁵¹⁰ Türer, age, s. 513; Baz, age, s. 95.

⁵¹¹ Türer, age, s. 515; Vassâf, age, III, s. 487; Baz, age, s. 96.

⁵¹² Türer, age, s. 519.

⁵¹³ Türer, age, s. 519.

tarafından üzerine bir türbe bina edilmiştir⁵¹⁴. Türbesi halk arasında “küçük türbe” olarak anılmaktadır⁵¹⁵. Sivâsî Tekkesi'nin giriş kapısında çevre duvarına bitişik olan türbenin sol tarafında celî-sülüs hatlı tarihsiz bir kitâbe bulunmaktadır. Kitâbede, “*Hâzâ merkadü 'ş-şerîf vârisü 't-tarîkati 'l-Ahmedîyye Kâmilü 'l-hakîkati 'l-Muhammediyye, eş Şeyh 'Abdü 'l-ehad en-Nûrî kuddise sırrehu 'l-Âli*”⁵¹⁶ yazısı yer almaktadır.

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin türbesini ziyaret eden Hocazâde Ahmed Hilmi Efendi, türbe hakkında her hangi bir bilgi vermemiştir. Türbelerini birkaç defa ziyaret eden Hüseyin Vassâf Efendi ise şunları söylemiştir: “*Azîz-i müşârünileyhin türbelerini mükerreren ziyâret şerefine mazhar oldum. Harem-i âlileri de yanında medfûndur. Sandukası etrafı kafesle muhât olup, türbede, meydânda yalnız Abdülehad en-Nûrî Hazretleri'nin kabri görünür. Edeben âlileri kabrine bakılmaz*”⁵¹⁷. Bu alıntıda Hüseyin Vassâf Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin kabrini defalarca ziyaret ettiğini, türbenin tam ortasında yer alan Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin sandukasının etrafının kafesle çevrili olduğunu, yanında aile bireylerinin medfun bulunduğunu ve buraya edeben bakılmadığını söylemektedir.

R. Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'nde babası Ahmet Bülent Koçu tarafından resmedilen türbenin bir gravürü vardır⁵¹⁸. Gravürde türbenin bakımsız ve harap bir halde olduğu gözler önüne serilmiştir. Türbe 1970 yılında *Vakıflar İdaresi* tarafından restore edilmiştir⁵¹⁹. Fakat zaman içinde tekrar restorasyona muhtaç hale gelmiş ve Halvetîyye-Cerrâhîyye şeyhi olan Şeyh Muzaffereddin Aşkî'nin (Ozak) (öl. 1985) halifesi olan İskender Naci Şirîn Baba (1947-2002) nezaretinde 1982 yılında restorasyon çalışmalarına tekrar başlanılmıştır. Restorasyon çalışmaları maddi yetersizliklerden dolayı on iki yıl sürmüştür.

Hüseyin Akkaya 12.7.1997 tarihinde Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin türbesini ziyaret ettiğinde, Şeyh Şirîn Baba'nın türbeyi restore ettirdiği sırada 21×54 cm. ölçülerinde bulunduğu bir mermer kitabeyi gördüğünü nakleder. Şirîn Baba bulunduğu bu

⁵¹⁴ Tüerer, age, s. 515.

⁵¹⁵ R. Ekrem Koçu, *agm*, I, s. 57; M. Baha Tanman, “Sivâsî Tekkesi”, *DVİA*, Cilt 38, İstanbul 2009, s. 288.

⁵¹⁶ Vassâf, age, III, s. 487; İbrahim Baz, age, s. 102. Bk. **EK-10**. Küçük Türbe için bkz. **EK-11**

⁵¹⁷ Vassâf, age, III, s. 488.

⁵¹⁸ Koçu, *agm*, I, s. 57.

⁵¹⁹ Tanman, *agm*, s. 288.

kitabeyi pencerenin içerisine koymuştur. Kitabede celî sülüs hâttla “*İmam Abdülehad en-Nûrî Hazretlerinin fedâ buyurdıkları balıklarının mezarıdır*”⁵²⁰ yazılıdır. Bu kitabede geçen *balıklar* ile alakalı Şîrîn Baba, *Hatuniye Dergâhı* şeyhlerinden *Nazmî Geylan Baba*’ya⁵²¹ istinaden bir kıssa anlatmıştır. Kıssa şöyledir:

“Bir gece henüz sabah ezanları okunmadan Abdülehad Nûrî’nin evinin civarında büyük bir gürültü kopar. Vâlîde Sultan pencereden baktığında, uçlarında taşlar bulunan nice sopalarla kalabalık bir topluluğun yoldan geçmekte olduğunu görür. Öfkeli topluluk Eyüp’te günah işleyen insanların bulunduğunu, sopaların uçlarındaki taşları onların evlerinin üzerlerine atacıklarını ve onları helak edeceklerini söylerler. Vâlîde Sultan, Şeyh Efendi’yi uyandırır. Şeyh Efendi aynı şekilde bu kızgın kalabalığa nereye gittiklerini sorar. Onlar da Vâlîde Sultan’a verdikleri cevâbı tekrar ederler. Abdülehad Nûrî, öfkeli kalabalığın reislerine, Eyüp’te günah işleyen insanları niçin öldürmek istediklerini sorduğunda: “Onlar hata ettiler, bize de böyle emir verildi” cevâbını alır. Duruma muttali olan Şeyh Efendi: “Kıymayın onlara! Allah’ın rahmeti sonsuzdur; onlar af diler Allah da affeder. İlla canlı mı öldürmek istiyorsunuz, benim havuzumda balıklar var, onlar fedâ olsun” diyerek balıkların fedâ eder. Bunun üzerine öfkeli kalabalık geri döner”⁵²².

Hüseyin Akkaya, *Abdülehad Nûrî Divanı* adlı eserinde öfkeli kalabalığın Kadızâdeliler olduğunu söylemiştir⁵²³. Fakat yukarıda anlatılan olay Leman Gökseyitoğlu’dan dinlediğimiz kadarıyla Hüseyin Akkaya’nın yorumundan daha farklı bir içeriktedir. Leman Gökseyitoğlu 27 Ekim 2007 tarihinde İstanbul’a gitmiş ve Nişanca’daki dedelerinin kabirlerini ziyaret etmek istemiştir. Türbelerin Eyüp’te olduğunu babaları Derviş Efendi’den işitmiştir. Fakat tam adresini bilmemektedir. Eyüp’e geldiğinde öncelikle Eyüp Sultan’ın kabrini ziyaret eder. Daha sonra bulduğu bir kişiye türbelerin yerini sorduğunda o kişi:

⁵²⁰ Bk. EK-12

⁵²¹ Nazmî Geylânî, 1887 yılında dünyaya gelmiştir. Mehmed Sadeddin Geylânî’nin oğlu ve halifesidir. Annesi Fahriye Hanım’dır. Annesi Hazreti Hüseyin’in, babası Hazret-i Hasan’ın torunlarından olduğu için, Hüseyin Nazmî Geylânî hem şerîf hem de Seyyid’dır. Bu sebeple “el-Hasenî ve’l-Hüseyinî” diye anılır. Sevdikleri kendisine “*Geylan Baba*”, “*Nazmi Baba*”, “*Şifâ Baba*”, “*Hû Baba*” derler. Yedi yaşını tamamlamadan önce Kur’ân-ı Kerîm’i ezberlemiştir. Zekâizâde Hâfız Ahmed İlhamî (Irsoy) Efendi’nin hâfızıdır. Eyüp Rüştiye ve İdâdîsi’nden mezun olduktan sonra Mekteb-i Hukuk’da yükseköğretimini yaparlarken İstanbul’un işgale uğramasının üzerine, öğretimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Nazmî Geylânî, genç yaşta şeyhlik yapmaya başlamıştır. Kaşgârî Tekkesi’nde Şeyh Baha Efendi’den sonra ve Şeyh Murad Buhârî Dergâhı’nda Abdülkâdir Belhî’nin gelemediği günlerde ona vekâleten bir müddet şeyhlik yapmıştır. 24 Kasım 1990 tarihinde vefat etmiştir. Eyüp Sultan Camii’nde kılınan cenaze namazının ardından Evlice Baba Camii karşısında bulunan türbesine defnedilmiştir. Bilgi için bk. <http://mustafaahmed.net/mustafaahmed/ceylanbaba/ceylanbaba.html>. Sivâsî şeyhi Bâkî Baba Sivâsî Efendi ile telefon görüşmemizde, Nazmî Geylânî Baba’nın Sivâsî’lerle dünür olduğunu söylediler. Şeyh Bâkî Baba Sivâsî, “Nazmî Geylânî Baba”, konulu görüşme, 15.12.2017.

⁵²² Baz, age, s. 59-60.

⁵²³ Hüseyin Akkaya, *Abdülehad Nûrî ve Dîvânı*, s. 36.

“Siz onların kim olduğunu biliyor musunuz? Çok mübarek zatlar. Vakti zamanında büyük bir veba salgını Osmanlı’yı vurmuş ve Eyüp’te çok kişinin ölmesine sebep olmuş. Abdülehad Nûrî’nin bahçesindeki havuzun içinde balıkları varmış. Mahalle halkı Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye gelip bu illetten kurtulmaları için dua etmesini isteyince, O da “Veba! Sakın Eyüp halkına dokunma” demiş ve bahçedeki balıklarını feda etmiş. O vakitten sonra da veba mikrobi yok olmuş”, diye anlatmıştır.

Leman Gökseyitoğlu bu olayı daha evvel de babasından duyduğunu söylemiştir⁵²⁴. Sivâsîyye postnişîni olan Bâkî Baba Sivâsî Efendi ise, şeyhî Şîrîn Baba’dan dinlediği olayın tam da Leman Gökseyitoğlu’dan nakledildiği gibi “*Veba*” neticesinde gerçekleştiğini ifade etmiştir⁵²⁵

Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin vefatlarına zamanın şairleri tarafından altmış kadar tarih düşülmüştür. Nazmî Efendi tarafından düşülen tarih şu şekildedir:

Nazmî Efendi manzumesi:

‘Pîrim ki, ğavs-ı ‘a‘zam kutb-ı vâhîd-i ‘âlem,
Şeyhü’ş-şüyûh-ı âlem-i hazar, reh-i hidâyet.

Müşkil-küşâ-yı rü’yâ, hallâl-i fenn-i esmâ,
Ol mazhar-ı müsemmâ, ol Âdem-i hakikat.

Zâhirde ‘ilm-i fetvâ, bâtında ‘ilm-i takvâ,
Bahr-ı muhit-i Tefsir, felek-i Hadîs u Hikmet.

İdüp revân-ı pâki-pervâz bu cihândan,
İklîm-i kurbu itdi hâtır-güzîn-i rihlet.

‘Allâme-i Şerî‘at, fehhâme-i tarîkat,
Feyyâz-ı nûr-ı ‘irfân, vahhâb-ı remz-i vahdet.

Hasretle Nazmî didim târih-i fevтин anın,
‘Abdü’l-Ehad Efendi olsun mukîm-i Cennet
(Sene: 1061/1651)”⁵²⁶.

Nazmî Efendi tarafından nakl olduğu üzere, Abdülehad Nûrî Sivâsî, Hz. Peygamber’in “*Mâ lî ve li’-d-Dünyâ*” buyurdıkları üzere aslâ, Dünya’ya rağbet etmemiştir. Bu hususta “*Meşâyihin ekserî bu semti ihtiyâr idüb, bu Fâkîr’in dahî mezâkk ve meşrebine bu semt enseb olmağla, fakr u fenâ ihtiyâr olundu*” diye buyurmuştur⁵²⁷. Abdülehad Nûrî Sivâsî hayatları boyunca aşk ile zühdü cem etmiş, dünya nimetlerine rağbet etmemiş, dolayısıyla fakir-meşreb bir hayat yaşamıştır. Sahip olduğu maddi kaynaklara bakıldığında bunu açıkça görmek mümkündür.

Muhallefatı hakkında en detaylı bilgiyi yine Nazmî Efendi vermektedir. Buna göre Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin kitaplarının ekserisi Mehmed Ağa Tekkesi’nin

⁵²⁴ Leman Gökseyitoğlu, Şemseddin Sivâsî’nin torunu, “Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin feda ettiği balıklarla ilgili”, Sivas: 11.12.2017

⁵²⁵ Şeyh Bâkî Baba Sivâsî, “Balık Hadisesi”, konulu görüşme, 15.12.2017.

⁵²⁶ Türer, age, s. 516-17.

⁵²⁷ *Mâl î ve li’-d-Dünyâ*: Benim için Dünyâ için. Türer, age, s. 532-33.

evkafının bazıları da kendilerine ait olanlardır. Ayrıca bir boy kürkü, bir beden kürkü, bir beyaz sof, bir beyaz aba hırka, bir iki iç kaftanı, bir iki sarık, bir iki seccade, birkaç tesbih ve birkaç asadan ibaret terekesi vardır. Nazmî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin defin masraflarının el-Hac Mustafa Ağa tarafından karşılandığını haber alan yakınlarının hayret ettikleri ve dualar edip: “Eğerçi, Hazret-i ‘Azîz’in kemâlleri ma‘lûmumuz idi; lâkin bildiğimizden yüz mertebe ziyâde imiş” dediklerini ifade etmektedir⁵²⁸.

Abdülehad Nûrî Sivâsî, yatsı namazını eda ettikten sonra kimse ile konuşmaz, ibadethanelerine geçerdi. Usûl gecelerinde cami’-i şerîfte seccadelerine oturup, dervîşân ile birlikte Tevhîd’i bitirdikten sonra murakabe buyururlardı. Bu sırada etraftan bir kimse, bir olay anlatır ya da bir müşkil arz ederse bir iki kelam ile cevaplarıydı. Gecede iki, çok olursa üç saat istirahat ettikten sonra teheccüd namazını eda ederdi. Daha sonra tekke, darü’l-hadîs ve camiide bulunan ihvân haberdar edilip, cemaatle birlikte tesbih namazı kılınır ve vakit olursa sabaha kadar devrân olunup, sabah namazı kılınırdı. Evrâd ve ezkârdan sonra yine ibadethanelerine çekilirlerdi. Abdülehad Nûrî Sivâsî, yaz ve kış bu hal üzere idi⁵²⁹.

Sabah namazını eda ettikten sonra dervîşlerinin rüyalarını tabir eder, eğer ziyaretçileri varsa onlarla sohbet eder meramlarına “sözün en hayırlısı, delilli ve kısa olanıdır” manasınca bir iki kelamla cevaplandırırldı. Öğle namazından sonra yine dervîşân ve dostlarının rüyalarını dinler ve tabir eder, ziyaretçileri varsa onlarla sohbet ettikten sonra Fâtiha okuyup ibadethanelerine geçerlerdi. Abdülehad Nûrî Sivâsî, ikinci namazını eda ettikten sonra hane-i sa‘âdetlerinde olan mescidin penceresi kenarında olan tahta üzerine oturup, asumane tevcih-i nazar ve bir saat mütalaa ve murakabe buyurup, orada bulunan ihvânla hikmetli ve esrarlı sohbetler ederlerdi. Akşam namazının akabinde orada hazır olan dervîşân ile yemek yedikten sonra tarîkat usûlü olan yüz Fâtiha-i Şerîfe’yi okuyup ardından yatsı namazına kadar ibadethanelerinde vakit geçirirlerdi⁵³⁰.

Nazmî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin her sene Berat ve Kadir gecelerinde bir Fâtiha, üç adet Kadir Sûresi okuduğunu ve on adet İhlas ile yüz rekât namaz

⁵²⁸ Türer, age, s. 533; Baz, age, s. 96-97.

⁵²⁹ Türer, age, s. 648; Baz, age, s. 104.

⁵³⁰ Türer, age, s. 648-49; Baz, age, s. 104.

kıldığını nakletmektedir. Bundan başka, on rekât teheccüd namazı, altı rekât işrâk namazı, sekiz rekât duha (kuşluk) namazı, altı rekât evvabîn (tövbe) namazı, arasına fetih namazı ve cami-i şerîflerine gittiği vakitlerde ikişer rekât nafîle namazı eda ederlerdi. Gündüz yemeklerinde bir defaya mahsus olmak üzere az yemek yerdî⁵³¹.

Nazmî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin pek çok kez halvetler ve erba'înler ettiğini, fakat kendi intisabından sonra şeyhinin yedi gün bir halvet ettiğini nakletmiştir. İftarda bir tas çorba içip, iki üç lokma yediğini, çorbanın yarısını içip, lokmanın birini ya da ikisini alıp yediğini söylemektedir. Bu hususda fukarâ ve amme ile muamele ettiğini, fakirden ve ihvândan bir-iki kimse ibadethânelerine vakıf olmadığını nakleder. Ayrıca, bazı kimselerin yanında iftar edip, kahve içtiğini, fukarâyı kahveden men etmediğini, fakat içmeyenlerden memnun ve mahzuz olduğunu ifade eder. Kahveyi Nazmî Efendi'den men etmiştir. Nazmî Efendi: “*Hatta erba'înlerde ve halvetlerde rafîklerimiz olan ihvâna gönderüb, Fakîr'i men' iderlerdi. Ve kendi fukarâsından ğayrînin da'vetine gitmezler idi. Meğer va'z için da'vet oluna. Ve ğayrın ta'âmından şey'i kalîl tenavül buyursalar, iki-üç gün hasta olurlardı*”⁵³² şeklinde eserinde Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin ahvallerini nakletmiştir.

2.4.1.4. Halifeleri

Nazmi Efendi'ye göre, Abdülehad Nûrî Sivâsî, şeyhlik makamında kaldığı otuzbeş sene boyunca yirmi binden fazla derviş yetiştirmiştir. Bunlar içerisinde üç yüz kadarı tarîkattan hissedar olmuşlar, elli kadarı hilafet almıştır. Yedi kişi de Abdülehad Nûrî Sivâsî'den evvel vefat etmiştir⁵³³.

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin ilk hilâfet yeri olan Midilli'de, daha sonra İstanbul'daki Mehmed Ağa Tekkesi'nde talibleri irşad etmiş, birçoğuna hilafet vererek, Anadolu ve Rumeli'ye göndermiştir. Hüseyin Vassâf Efendi, Sefîne-i Evliyâ'da Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifelerine dair on beş kişilik bir liste yapmıştır⁵³⁴. Nazmî Efendi, Hediyyetü'l-İhvân'da “*Fasl-ı fî-Hulefâhi'l-Ârifîn ve Fukarâhi'l-Kâmilîn*” başlığı altında hilâfet alanlardan elli beş tanesinin isimleri ve hayatları hakkında bilgiler vermiştir. Burada öncelikle ilk irşad yeri olan Midilli'den başlamak suretiyle ağırlıklı

⁵³¹ Türer, age, s. 650.

⁵³² Türer, age, s. 650.

⁵³³ Türer, age, s. 560; Baz, age, s. 179.

⁵³⁴ Vassâf, age, III, s. 497.

olarak İstanbul'daki halifeleri hakkında bilgi verilecektir.

2.4.1.4.1. Midilli'deki Halifeleri

Abdülehad Nûrî Sivâsî, şeyhi Abdülmecid Sivâsî'nin davetiyle 1033/1623-24 tarihinde Midilli'den ayrılıp İstanbul'a dönmüştür. Midilli'den ayrılmadan evvel şeyhinin “*Hem-ân turma yerine bir halîfe nasb idüb, vâlideni ve dervişlerinden murâd idenleri alub, gelüb...*”⁵³⁵ şeklindeki sözünü tutmuş ve yerine halifelerinden Şeyh Âlimi Efendi'yi tayin etmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Midilli'den ayrılmasından sonraki dönemlerde “*Bâlîzâde Tekkesi*” olarak anılmaya başlayan dergâhta postnişinlik yapan halifeleri Şeyh Âlimi Efendi, Şeyh Mustafa Efendi ve Şeyh Esîrcîzâde Hüseyin Efendi'dir.

Şeyh Âlimi Efendi, Midilli doğumludur. Abdülehad Nûrî Sivâsî, Midilli'de şeyh olduğunda O'na intisap etmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî, İstanbul'da Mehmed Ağa Tekkesi'ne şeyh olduğunda, Midilli'deki zâviyeye şeyh olarak Alîmî Efendi'yi tayin etmiştir. Midilli'de şeyhliğe geçtikten sonra, Alîmî Efendi, avama nasihat edip talibleri irşad etmiştir. Âlim, fazıl, edip, abid, zahid, mürtaza, mücahid, halim ve selim olan Alîmî Efendi, 1040/1630-31 senesinde vefat etmiştir⁵³⁶. Şeyh Alîmî Efendi Midilli'de vefatına kadar yaklaşık yedi yıl boyunca şeyhlik yapmıştır.

Şeyh Mustafa Efendi, Rumeli'de Edirne yakınlarında bir köyde dünyaya gelmiştir. Zahiri ilimlerle meşgul iken, Abdülehad Nûrî'ye biat ettikten sonra tekmîl-i tarîkat edip, Alîmî Efendi yerine Midilli'ye halife olarak gönderilmiştir. Yaklaşık on sene mezkûr zâviyede vaaz, nasihat ve ihyâ-yı âyîn-i tarîkat ettikten sonra 1050/1640-41 yılında vefat etmiştir. Şeyh Alîmî Efendi'nin kabri yanında medfundur⁵³⁷.

Şeyh Esîrcîzâde Hüseyin Efendi, *Esircizâde* diye meşhur olan Hüseyin Efendi İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Devrinin ulemâsından şer'i ilimleri tahsil ettikten sonra, Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye'e intisab etme arzusu taşımış ve bunu yazdığı bir beyitle dile getirmiştir. Beyit şu şekildedir:

⁵³⁵ Türer, age, s. 510.

⁵³⁶ Türer, age, s. 608.

⁵³⁷ Türer, age, s. 609.

“Azîzim, maksadım sensin, sana rabt oldu dil ancak
Kamûda marsadım sensin, sana rabt oldu dil ancak”⁵³⁸

Hüseyin Efendi tekmil-i esmâ-i seb‘a ve tahsil-i marifet ettikten sonra hilafet makamına getirilmiştir. Konyalı Seyyid Mehmed Efendi yerine ser-tarîklik⁵³⁹ yapmış ve bir süre sonra Midilli’ye halife olarak gönderilmiştir. İki sene kadar Midilli’de talibleri irşad ettikten sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin yanına dönerek pîş-kademlik⁵⁴⁰ hizmetine vâsıl olmuştur. Hüseyin Efendi’nin Fethullah ve Yahyâ isminde iki oğlu olmuştur. Bunlardan Yahyâ Efendi (öl. 1153/1740) babasının vefatından sonra boşalan Mehmed Ağa Tekkesi’ne şeyh olmuştur. Fethullah Efendi ise 1066/1655 senesinde doğmuş, dönemin önemli zâkirbaşlarından olmuştur. 1111/1699-1700 senesinde vefat etmiştir⁵⁴¹.

2.4.1.4.2. İstanbul’daki Halifeleri

Abdülehad Nûrî Sivâsî, İstanbul’daki ilk irşad yeri olan Mehmed Ağa Tekkesi’nde kendisine intisab eden talibleri, tekmîl-i tarîkat ettikten sonra başta İstanbul olmak üzere Balkanlar ve Anadolu’nun çeşitli bölgelerine göndermiştir. İstanbul’daki halifeleri şunlardır:

Mustafa Nazmî Efendi, 1032/1623 yılında İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Hüseyin Vassâf doğum tarihini 1024/1615 olarak göstermiştir⁵⁴². Babası Ramazan Efendi Trabzon’dan İstanbul’a gelerek İstanbul Koca Mustafa Paşa Camii yakınlarında ikâmet eden zengin bir tüccardır⁵⁴³.

İlk tahsilini dayısı Hattat Feyzullâh Efendi’den alan Nazmî Efendi, daha sonra Dersi‘amm Kara Süleyman Efendi, Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Subbûhî Ahmed Dede ve onun vefatının ardından makamında şeyh olan el-Hâc Ahmed Dede’den şer‘î ilimleri tahsil etmiştir⁵⁴⁴. On sekiz yaşına geldiğinde tasavvufa ilgi duymaya başlamış ve Yenikapı Mevlevîhanesi’nde Derviş Mehmed Efendi’nin sohbetlerine katılmıştır.

⁵³⁸ Türer, age, s. 638.

⁵³⁹ *Ser-tarîk*: Mevlevî tâbirlerindedir. Kıdemli derviş demektir. Bilgi için bk. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, MEB Yayınevi, İstanbul 1993, s. 192.

⁵⁴⁰ *Pîş-kadem*: Nazmî Efendi, “pîş-kadem olanların ser-tarîk üzere nâzır ve fukaranın ahvâl-i batınlarını tefehhus ve terbiye için nasb olunurlar”. Bk. Türer, age, s. 640.

⁵⁴¹ Türer, age, s. 639-40; Baz, age, s. 194; Necdet Yılmaz, age, s. 224.

⁵⁴² Vassâf, age, III, s. 498.

⁵⁴³ Türer, age, s. 52; Baz, age, s. 181.

⁵⁴⁴ Türer, age, s. 53; Baz, age, s. 181.

Sohbetleri esnasında Derviş Mehmed Efendi, Nazmî Efendi'ye hitaben: “*Sana bir nasîhat ve vasiyyetim var. Sem‘-i cânla istimâ‘ eyle: Bin elli beş tarihinde, meşâyihden biri bu şehirde kutb olacaktır. Senin kemâlin, tarikat ve hakîkatda andandır. Gafllet itmeyisin*” diyerek keramet buyurmuş ve Nazmî Efendi 1057/1647’de Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye intisab etmiştir⁵⁴⁵.

Nazmî Efendi, Şeyhi Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye intisap ettiğinde, ona dördüncü esma olan *Hayy* ismini zikretmesini telkin etmiştir. Nazmî Efendi bu esmayı tamamladıktan sonra Şeyhi tekrar birinci esma olan *Lâ ilâhe illa’llâh*’tan başlatmış ve akabinde altıncı esma olan *Kayyûm* esmasını zikretmekle meşgul iken Abdülehad Nûrî Sivâsî vefat etmiştir⁵⁴⁶. Nazmî Efendi, şeyhi Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin vefatından sonra başka bir şeyhe intisab etmemiş, şeyhinin şeyhi Abdülmecid Sivâsî’nin ruhaniyetine teslim olmuştur.

Nazmî Efendi, şeyhine intisabından sonra seyr u sülûkte “tekmîl-i usûl ve fûrû” ve “tahsil-i âdâb-ı tarîkat” eylemiştir. 1065/1654 veya 1066/1655 yıllarında otuz üç yaşlarında iken, Şehremîni civarında, Ümmî Sinânzade Tekkesi’nin yakınında bulunan *Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi*’ne şeyh ve burada bulunan câmiîye vâiz olarak atanmıştır⁵⁴⁷. Bu görevini vefatına kadar 45-46 sene kadar devam ettirmiştir.

Nazmî Efendi, Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi’ndeki görevine ilaveten aşağıda verilen camiilerde de görev almıştır. Bunlar: Müftî Sun’ullâh Efendi Camii’nde cumartesi vâizliği, At Pazarı’nda Hüsâm Beğ Camii vâizliği, Sultan Bayezîd Camii cumartesi vâizliği, Yeni Camii vaizliği, Turhan Hadice Sultan Camii cuma vaizliğidir⁵⁴⁸. Nazmî Efendi, bütün bu görevleri yürütürken, 1074/1663 tarihinde Ordû-yı Hümâyûn şeyhliğine atanmış ve Uyvar seferine iştirak etmiştir. 24 Şevvâl 1112/3 Nisan 1701 tarihinde vefat eden Nazmî Efendi, Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi haziresine defnedilmiştir⁵⁴⁹.

Nazmî Efendi’nin ikisi erkek, biri kız olmak üzere üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Bunlardan erkek olanları sırayla hilafet alarak postnişîn olmuşlardır. Kendisinden sonra

⁵⁴⁵ Vassâf, age, III, s. 498; Türer, age, s. 451; Baz, age, s. 181.

⁵⁴⁶ Türer, age, s. 420-21.

⁵⁴⁷ Türer, age, s. 61; Vassâf, age, III, s. 498; Baz, age, s. 182.

⁵⁴⁸ Türer, age, s. 63; Vassâf, age, III, s. 498; Baz, age, s. 182.

⁵⁴⁹ Türer, age, s. 64-66; Vassâf, age, III, s. 498; Baz, age, s. 183.

Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi'ne önce büyük oğlu *Şeyh Abdurrahman Rafî'a Efendi* (öl. 1132/1720), daha sonra küçük oğlu *Şeyh Abdülmecid Efendi* (öl. 1143/1730) geçmiştir. Şeyh Abdülmecid Efendi'nin vefatından sonra ise bu vazife Bayramîlerin ve 1184/1770 tarihinden sonra ise Kadîrilerin eline geçmiştir⁵⁵⁰. Nazmî Efendi'nin kaynaklarda zikredilen eserleri şunlardır: Hediyyetü'l-İhvân, Mi'yâr-ı Tarîkat-ı İlâhi, Sır-ı Ma'nevî, Mev'izâ-i Mücâhede, Dîvân⁵⁵¹.

Kubûrîzâde Şeyh Mustafa Efendi'nin babası İstanbul'da Harâç Muhasebesi'nde⁵⁵² halife olan Kubûrî İbrahîm Efendi'dir. Mehmed ve Halîl adlarında iki kardeşi vardır. Şeyh Mustafa Efendi, İbrahim Efendi'nin ortanca oğlu olmasından dolayı *Ortanca* ismi ile meşhurdur. Şeyh Ortanca Mustafa Efendi, Dîvân-ı Hümâyûn kâtibi olarak tahsil görüyor iken, kardeşi Halîl Efendi ile birlikte Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye intisab etmiş, malını mülkünü terk etmiştir. Tahsil-i kemâl etmek için çok gayret göstermiş, arasıra dört-beş saat semâ ve devrân ile cezbe gelip, aşk sarhoşu olmuştur. Mahzar-ı ma'rifetu'llâh, dervîş-i âgah, mütevâzi, sahî, vâsıl-ı rütbe-i sıdk, ahlâkı güzel olduğu kadar, hatt-ı neshîde şeyh-i sâni, *kemânkeşlik*⁵⁵³, *tîr-endâzlık*⁵⁵⁴, *şükûfe*⁵⁵⁵-perverlikte cümleye üstad biri olmuştur. 1068/1657-58 senesinde vefat etmiştir.

Nazmî Efendi vefatına iki tarih düşülmüştür:

“Açub du'âya elim Nazmîyâ didim târîh:
Miyân-ı 'Adn ola Ortanca'ya ilâhi mahallî”⁵⁵⁶

⁵⁵⁰ Türer, age, s. 70-71.

⁵⁵¹ Vassâf, age, III, s. 499; Türer, age, s. 156; Baz, age, s. 183.

⁵⁵² *Haraç Muhâsebecisi*: Harâç kaleminin müdürü mevkiinde bulunan memurun unvanı idi. Başlangıçta unvanı “haraççı” “haraç muhassılı” iken sonradan bu adı almıştır. Vazifesi vergi tezkirelerini hazırlamak, cizyedarları tahsilata çıkarmaktı. Kendisi bizzat takip ve teftişle de mükellefti. Bilgi için bk. Pakalın, ags, I, s. 737.

⁵⁵³ *Kemankeş*: Okçulukta mehabeti olanlar için kullanılan tabirdir. Silâhın icadından evvel bir harp âleti olarak kullanılmış, fakat daha sonraları spor amaçlı kullanılmıştır. Detaylı bilgi için bk. Pakalın, ags, II, s. 239-40.

⁵⁵⁴ *Tirendaz*: Ok atıcı yerine kullanılır bir tabirdir. Halk dilinde becerikli, eli ayağı çabuk kimselere de denir. Bilgi için bk. Pakalın, ags, III, s. 507.

⁵⁵⁵ *Şükûfe*: Tezhib ıslahatlarından olup, Mushafalarda yazma kitapların başına çiçek şeklinde yapılan tezyinat hakkında kullanılır bir tâbirdir. Bu tezyinat altın üzerine üslûbeçle yapılırdı. Şükûfe: Farsça çiçek demektir. Bilgi için bk. Pakalın, ags, III, S. 361.

⁵⁵⁶ Türer, age, s. 613.

Yûsuf Ağazâde Şeyh Mustafa Ağa, Sultan I. Ahmed devrinde Harem-i Hass-ı Hümâyûn Yûsuf Ağa'nın⁵⁵⁷ oğludur. Mustafa Ağa ve Süleyman Ağa adlarında iki evladından, Süleyman Ağa, Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye intisab etmiş, Sultan IV. Mehmed'in Hotin muhasarasına katılmış ve şehit olmuştur. Mustafa Ağa, babası gibi müteferrika olup, ilim tahsil etmiştir. Köse Mehmed Efendi'den ders almış, ilim meclislerinde hazır bulunmuştur. Bu meclislerden birinde Köse Mehmed Efendi'nin şu sözleri üzerine tepki göstererek bir daha meclisine gitmemiştir:

“Ebeveyn-i Rasûlu'llâh kâfirlerdir. Ve İmâm Hasan ve Hüseyin –hâşâ sümme hâşâ- ceddlerinin seyfi ile katl olunmuşlardır. Mu'âviye ve Yezîd'in halife be-hakkdir. Ve sûfiyyûn –hâşâ- cümlesi kâfirlerdir.” ve bunun gibi, dahî nice nâ-meşrû' ve nâ-ma'kûl kelimât idüb, “Siz de bu i'tikâdda olmanız lâzımdır.” didikde, ğayret-i Hakk ve gayre-i Rasûlu'llâh kalb ve kâlibime müsteavlî olup, hem-ân kıyâm itdim ve “Bu Ehl-i Sünnet i'tikâdı değildir. ehl-i bid'at ve ehl-i zalâlet i'tikâdıdır. “İnnâ ve iyyâküm le-'alâ hüden ev fi-zalâlâlin mübîn”⁵⁵⁸ hükmünce, zalâletde olanın, Hakk Te'âlâ iki gözlerin kör eyleye”, didim ve bir dahî meclisine varmadım⁵⁵⁹.

Yusuf Ağazâde Mustafa Ağa, esnaf kâhyası olarak ifade edilen Kemhacı-başı⁵⁶⁰ Mehmed Ağa'ya vasi-yi muhtar olduktan sonra merhûmun sülûs malından Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin hulefasına meşruta olmak üzere, Fethiye Camii kurbunda bina eylediği mescidde imâm ve şeyh olmuştur. Kırk sene kadar devam ettirdiği bu vazifesini bırakıp Azzi-zâde Mustafa Çelebi'nin 1102/1690-91 senesinde vefatının ardından *Mehmed Ağa Tekkesi*'ne şeyh tayin edilmiştir. 9 Şevvâl 1105/3 Haziran 1694 senesinde vefatına kadar yaklaşık üç sene kadar postnişînlik yapmıştır⁵⁶¹.

Nazmî Efendi, Yusuf Ağazâde'nin vefatına şu tarihi düşürmüştür:

“Vefatına didim târîh ey Nazmî du'â idüb:
Makâmı ola yâ Rabbî Hüseyin'in Cennet-i Me'vâ. (1105)”⁵⁶².

Şeyh Velî Dede, Davutpaşa semtinde sakin ve ümmî olup, kemâl-i riyâzet ve mücâhede ile irşâd makamına ulaşmış, 1070/1659-60 tarihinde ahirete intikal

⁵⁵⁷ Yusuf Ağa, 160 bin akçe ze'âmeti ile müteferrikalık ile emekli olmuştur. Daha sonra Kumkapı'da bulunan Nişancı Paşa Mahallesi'ne yerleşmiş, sâlih, mütedeyyin, 'âlim ve 'âmil bir zâttır. Bilgi için bk. Türer, age, s. 613-14.

⁵⁵⁸ Sebe', 34/24: “...Her halde yaz biz, ya siz mutlaka bir hidâyet üzerindeyiz. Yahut apaçık bir sapıklıkta.”

⁵⁵⁹ Türer, age, s. 614.

⁵⁶⁰ *Kemhacıbaşı*: Kemha denilen ipekli kumaş yapan esnafın kâhyası için kullanılan bir tabirdir. Bunlar esnaf arasından seçilir, hükümet tarafından atanırdı. Daha fazla bilgi için bk. Pakalın, ags, I, s. 241.

⁵⁶¹ Türer, age, s. 613; Baz, age, s. 195.

⁵⁶² Türer, age, s. 641.

eylemiştir⁵⁶³.

Şeyh el-Hac Sâdık Efendi zamanın ulemâsının yanında mülazım olmuş ve bir Cuma günü Sultan Bayezid Camii'ndeki vaazında bulunduktan sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye biat etmiştir. Hilafet aldıktan sonra Eğri Kapı kurbunda Kahriyye Camii'ne vaiz ve postnişîn olmuştur. Cuma geceleri fukarâ ve hulefânın da katıldığı halka zikir meclisleri düzenlemiştir. 1070/1659-60 tarihinde vefat etmiştir⁵⁶⁴.

Şeyh Kutb Ahmed Efendi, İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Sultan İbrahim Hân'ın nedimlerinden Musâhib Vezir Mûsâ Paşa'nın hemşirezadesidir. Meczubane hallerinin vaki olması ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmesinden dolayı "*Kutb Ahmed Efendi*" diye meşhur olmuştur. İlim tahsilinde bir miktar sa'y ettikten ve Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin yanında tarikat eğitimini tamamladıktan sonra Sultan Ahmed Camii'nde ikinci namazından akşam namazına kadar tevhid ve zikr'ullâh çekmeğe me'mûr edilmiştir. Nazmî Efendi, Kutb Ahmed Efendi'nin düzenlediği zikir meclislerine katıldığını söyleyerek bu meclisleri "*Hakk budur ki, 'aşk ve şevk ve cezbesi gâlib olup, sînesini çâk ve "Hayy" ismiyle velvele-nâk oldukda mecliste hâzır olan yetmiş -seksân adamın sadâlarına sadası gâlib olup, huzzâr-ı meclis müte'essir ve mütekeyyif olurlardı*" diye tasvir etmektedir⁵⁶⁵.

Sultan İbrahim devrinde Hoca Paşa kurbunda Saçlı Emir Efendi Tekkesi kendisine tevcih olunmuş, 20 sene kadar bu tekkede evrâd ve ezkâra mülazım olmuştur. Kendi hüsnü niyetiyle bu vazifesinden feragat edip, Mustafa Paşa-yı Atık Mahallesinde bir ev satın alarak oraya yerleşmiştir. Uzlet-nişin bir hayat yaşarken 1075/1664-65 tarihinde vefat etmiştir⁵⁶⁶.

Gevrekçizâde Şeyh Mehmed Efendi, Şeyh Mehmed Efendi'nin babası Kahire'den İstanbul'a gelerek *gevrek*⁵⁶⁷ satıcılığı yapmıştır. Şeyh Mehmed Efendi, İstanbul'un ulemâsından tahsil görmüş, Siyavuş Paşa Medresesi'nde kırk sene vaaz vermiş ve Galata'da İbrahim Paşa Camii'nde Cuma günleri, Süleymaniye Camiinde

⁵⁶³ Türer, age, s. 615; Baz, age, s. 205.

⁵⁶⁴ Türer, age, s. 615-16; Baz, age, s. 206.

⁵⁶⁵ Türer, age, s. 616-17.

⁵⁶⁶ Türer, age, s. 616-17; Baz, age, s. 200-1

⁵⁶⁷ *Gevrek*: Ağzın içinde kolayca dağılıp parçalanan bir çeşit çörek. D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözcük*, İstanbul 1996, s. 411.

haftada bir gün vaaz ve nasihat ile beş gün talebeye tedrise müdavemet üzere iken, Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye biat etmiştir. Tarikat eğitimini tamamlayarak otuz sene kadar Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye hizmet etmiştir. 1078/1667-68 senesinde vefat etmiştir⁵⁶⁸.

Şeyh İmâm Süleyman Efendi, Konya'da zahir ilimleri ve tahsil-i Kur'ân etmiş, sevda-yı sülûk ile İstanbul'a gelmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye intisab etmiş, tahsil-i tarikat ettikten sonra hilafet alarak, Mehmed Ağa civarında Beğçeğiz Mahallesi Mescidi'ne imâm olarak atanmıştır. Hac farizasısını yerine getirdikten sonra dönüşte memleketi Konya'ya gelmiş, bir süre sonra da 1080/ 1669-70 senesinde vefat etmiştir⁵⁶⁹.

Şeyh Â'mâ Mehmed Efendi, Mehmed Ağa Camii yakınlarında Derviş Ali Mescidi'nde imâm iken, Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye biat etikten sonra tahsil-i tarikat ederek hilafet almıştır. Mezkûr camiide evrâd ve ezkâra müdavemet ve talîbleri Hakk yoluna daveti sürdürürken 1080/1669-70 senesinde vefat etmiştir⁵⁷⁰.

Şeyh Karabaş Osman Efendi, Bosnalı olup Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin yanında tekâmîl-i tarikat ettikten sonra İstanbul'da Tekfûr Sarayı yakınındaki *Hakîkîzâde Osman Efendi Tekkesi* şeyhliğine atanmıştır. 1085/1674-75 senesinde vefat etmiştir. Vefatından sonra yerine Abdülmü'mîn (1106/1694-95) postnişîn olmuştur⁵⁷¹.

Ümmî Sînânzade Şeyh Hasan Efendi, büyük annesinden tekâmîl-i esmâ etmiş lakin hatunlar irşad edemez diyerek, Halvetîliğin Ahmedîyye (Ahmed Marmaravî (Yiğitbaşı) kolundan Şeyhi Haydar Efendi'ye bi'at etmiştir. Sülûkunu burada tamamlamış, daha sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin yanına giderek O'na biat etmiştir. Tekâmîl-i tarikat ve esmâ etmiştir. Nazmî Efendi, Şeyh Hasan Efendi'nin merhum Şeyhülislâm Yahya Efendi zamanında Bâzâr Tekkesi'nin kendilerine tevcih olunduğunu ve burada Tevhîd'e başlamış iken, kendi silsilelerinden halife olmayı murad edip, Abdülehad Nûrî Sivâsî'den seccâde ve 'asâ almadığını, ancak Ümmî Sinan kolundan Eğri Kapı'da Osman Efendi'nin halifesi Çukadâr Efendi'ye bağlanıp, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin vefatından sonra seccâde ve asa alabildiğini nakletmiştir. Şeyh Hasan Efendi,

⁵⁶⁸ Türer, age, s. 617-18. Burada Kürekçizâde Mehmed Efendi olarak geçmektedir; Baz, age, s. 201.

⁵⁶⁹ Türer, age, s. 618-19; Baz, age, s. 202.

⁵⁷⁰ Türer, age, s. 619; Baz, age, s. 202.

⁵⁷¹ Türer, age, s. 619; Baz, age, s. 202-3.

halîm, mütevâzî, dervîş-meşrebdîr. 1088/1677-78 senesinde vefat etmiştir⁵⁷².

Mekkî Şeyh Mehmed Efendi, Üsküb’de dünyaya gelmiştir ve burada ilk tahsilini tamamlamasının ardından İstanbul’a gelmiştir. Şemseddin Sivâsî’nin *Muntasar-ı Menar* üzerine olan şerhini ihsas eden Şeyhü’l-İslam Bâlî Efendi’nin meclisinde müderrislik payesi almış, 40 akçe vazife ile müderrislik yapmıştır. Daha sonra azledilerek Nakkâş Mustafa Paşa Camii’de imam olmuş, Paşa Girit’e memur olduğunda onunla birlikte gitmiştir. Dönüşünde kâmil bir zât bulup intisab etme niyetiyle Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye biat etmiştir. Esmâ-i Seb‘a’nın üçüncü dairesine dek sülûkunu devam ettirmiştir. Bu sırada müderrisliği bırakarak libas-ı fakr üzere olmak istemiş fakat Abdülehad Nûrî Sivâsî bunu kabul etmeyerek mesleğine devam etmesi gerektiğini söylemiştir. Sahn-ı Semân medreselerinden birinde müderris iken, Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin vefat etmesi üzerine Nazmî Efendi’ye biat etmiştir. Esmâ-i Seb‘a’nın kalan kısmını tamamlayarak tahsil-i kemâl etmiştir. Mehmed Efendi, daha sonra Mekke-i Mükerrreme’ye gidip orada bulunan Muradiye Medresesi’nde beş sene kadar müderrislik yapmıştır. Şeyhülislâm Minkârîzade Yahya Efendi tarafından azledilmesinin ardından İstanbul’a dönen Mehmed Efendi, Ayasofya Medresesi’nde 1084/1673-74 senesinde vefatına kadar müderrislik yapmıştır⁵⁷³.

Vâiz Şeyh Süleyman Efendi, Filibeli olup, İstanbul’a geldikten sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye intisab etmiş ve tahsil-i tarîkat ettikten sonra ser-tarîklik vazifesine getirilmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin vefatı üzerine, yerine Mehmed Ağa Camii’nde Cuma günleri vaaz ve nasihat etmekle görevlendirilmiştir. Bu vazifesiyle birlikte *Vâiz Süleyman Efendi* diye şöhret bulmuştur. Bayezîd Camii’nde Çarşamba günleri, Perşembe günleri de Yedikule dâhilinde olan camiide vaizlik yapmıştır. Abid, zahid, münzevi, mücahid, âlim, kâmil, halim, edîb ve mütevâzî bir zât olan Şeyh Süleyman Efendi, 1090/1679 senesinde vefat etmiştir⁵⁷⁴.

Nefes Anbarı Zâkir Şeyh Osman Efendi, Kayserili olup, memleketinde kadî Mustafa Efendi yanında şer’î eğitimini tamamlamıştır. Osman Efendi, ilahileri davûdî bir nefes ile söylemesinden dolayı *Nefes Anbarı* diye şöhret bulmuştur. İlk önce *Abaza Şeyhi* demekle meşhur olan Bayramî şeyhi *Sarı Babazâde Abdurrahman Efendi*’ye

⁵⁷² Türer, age, s. 625-26.

⁵⁷³ Türer, age, s. 626-27; Baz, age, s. 203.

⁵⁷⁴ Türer, age, s. 627; Baz, age, s. 203.

intisab ederek, Cevan-ı Vatan Zâviyesi'nde zâkirbaşı olmuştur. Şeyhinin IV. Murad tarafından İstanbul'a davet edilmesinin ardından onunla birlikte 1044/1634-5 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Fakat bir süre sonra Abaza Şeyhi Sarı Babazâde Abdurrahman Efendi'nin IV. Murad tarafından idam edilmesi üzerine, Osman Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye intisab etmiştir. Sülûkunu tamamlamasının ardından icazet alarak memleketi Kayseri'ye gönderilmiştir. Bir süre Kayseri Sahibiye Medresesi'nde müderrislik yaptıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. Üsküdar'da *Şemsî Paşa Zâviyesi*'nde şeyh ve Cuma vaizliği yapmış, daha sonra Abdullah Sabî Efendi'nin (1054/1644) vefatıyla boşalan *Draman Tercüman Yunus Zâviyesi*'nde kırk sene kadar şeyh ve vaiz olarak görev yapmıştır⁵⁷⁵. 1095/1683-84 tarihinde vefat eden Osman Efendi'nin vefatına Nazmî Efendi tarafından tarih düşülmüştür. Beyit şu şekildedir:

“Hasret ile Nazmîyâ târîh-i fevtini didim:
Vâh uçdu bülbül-i Tevhîd cennet bezmine.” Sene: 1095⁵⁷⁶

Kürekçibaşı Şeyh Musa Ağa, İştîp yakınında Gölükisre adlı şehirde dünyaya gelmiştir. İlim tahsil etmek amacıyla İstanbul'a gelen Musa Ağa, Hassâ-ı Hümâyûn'un kürekçileri defterine kayd olup, kürekçibaşılığa kadar yükselmiştir. Otuz yıldan fazla bu mesleği yapmış, *Koca Kürekçibaşı* demekle meşhur olmuştur. Daha sonra Abdülehad Nûrî'ye intisab ederek tekâmîl-i tarîkat eylemiştir. Mehmed Ağa Tekkesi'nde eczâ-i şerîfe kıraat etmek karşılığında kendisine yirmi akçe vazife tayin edilmiştir. 1096/1685 tarihinde vefat etmiştir⁵⁷⁷.

Simkeşzâde Şeyh Feyzî Hasan Efendi, 1036/1626-27 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Babası *simkeşlik*⁵⁷⁸ mesleğini icra eden Mehmed Efendi'dir. Bu sebeple Feyzî Hasan Efendi, *Simkeşzâde* künyesini almıştır. Feyzî Hasan Efendi, *Vekâiyü'l-Füzalâ*'nın yazarı Mehmed Şeyhî'nin babasıdır⁵⁷⁹. Gençken yazmaya başladığı şiirlerinde *Simî* mahlasını kullanmıştır. Fazıl Molla Çelebi, Bıçakçı Mehmed Efendi, dersiâim Salih Efendi'den ilim tahsil edip icazet almıştır⁵⁸⁰.

⁵⁷⁵ Tüerer, age, s. 630; Vassâf, age, III, s. 501; Baz, age, s. 196.

⁵⁷⁶ Tüerer, age, s. 631.

⁵⁷⁷ Tüerer, age, s. 631-32; Baz, age, s. 206.

⁵⁷⁸ *Simkeş*: Gümüş ve altında sırma çeken sanatkârlara verilen isimdir. Pakalın, age, III, s. 227. Nazmî Efendi, bu meslek için “ser-sim-keşân” tabirini kullanmıştır. Bilgi için bk. Tüerer, age, s. 633.

⁵⁷⁹ Bursalı Mehmed Tahir, age, I, s. 95; Ali Osman Coşkun, “Simkeşzâde Feyzî”, *DVİA, Cilt 37*, İstanbul 2009, s. 213

⁵⁸⁰ Tüerer, age, s. 633; Coşkun, agm, s. 213.

On sekiz yaşına geldiğinde Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye intisab etmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî: “*Hasan Çelebi senün mahlasın bade'l-yevm Feyzî olsun*” diyerek Feyzî mahlasını vermiştir. Tekmîl-i tarîkat ve esrâr-ı hakîkâta hayli yol katedip, hilafet makamına ulaşmıştır. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin sa'âdethanelerinde kethüdalık hizmetinde bulunmuş, ayrıca zâviyede hücre-nişîn, Bülbülcüzâde Abdülkerim Efendi yerine ser-tarîk olmuştur. İleri seviyede Farsça ve Arapça öğrenmiştir. Hatta Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin, Nazmî Efendi'ye “*Hasan Çelebi'ye va'az idecek kadar 'ilm-lazımdır. Sarf ve Nahv'de ta'lîm idin*” diye buyurdıkları naklolunur. Bu emir gereği Nazmî Efendi, Hasan Çelebi'ye sarf, nahiv ve misbâhî okutmuştur. Şeyh Hasan Feyzî Efendi, *Hekim Çelebi Tekkesi*'nde postnişîn, Ayasofya Camii'nde Cuma şeyhliği yapmıştır. Şeyh Bosnalı Osman Efendi'den Nakşibedîyye ve Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Dede'den de Mevlevîyye icâzeti almıştır⁵⁸¹.

Abdülehad Nûrî Sivâsî'in vefatından sonra Şeyhülislâm Bahayî Efendi tarafından Yenikapı civarındaki Takyeci/Arakiyecizâde İbrahim Ağa Camii'ne Seyyid Yakub Efendi yerine 1062/1652 senesinde Cuma şeyhi olarak tayin edilmiştir. Daha sonra sırasıyla; 1079/1668-69 yılının Rebû'l-evvel ayında Hacı Ahmed Dede'den boşalan Topkapı Kılıç Ali Paşa Camii'ne Pazar vaizliği ve 1086/1675 yılı Şevvâl ayında Şeyh Mehmed Emin Efendi yerine Emir Buhârî Tekkesi'nde vaizlik yapmıştır. Vefatına kadar bu tekkede irşad faaliyetlerini yürütmüş ve 2 Safer 1102/5 Kasım 1690 yılında vefat etmiştir. Kabri bu tekkenin haziresindedir⁵⁸².

Simkeşzâde Şeyh Feyzi Hasan Efendi, beş eser kaleme almıştır. Bunlar: Gamze vü Dîl, Mîrâc-nâme-i Rasûl-i Ekrem Mesnevisî, Cevabnâme-i Mevlânâ-yı Mukaddis, Dîvân, Beyzâvî Tefsiri'nin Bakara Sûresi Zeyli⁵⁸³.

Azîzzâde Şeyh Çelebi Mustafa Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin evladıdır. 1046/1636-37 yılında dünyaya gelmiş ve *Çelebi Şeyh* diye meşhûr olmuştur. Babasının halifelerinden Bülbülcüzâde Abdülkerim Efendi ve Seyyid Hüseyin Efendi'den ilim tahsil etmiştir. Babası vefat ettiğinde henüz on beş yaşında iken Mehmed Ağa

⁵⁸¹ Türer, age, s. 633; Baz, age, s. 186; Coşkun, agm, s. 213.

⁵⁸² Türer, age, s. 634-35; Baz, age, s. 186-87; Coşkun, agm, s. 213.

⁵⁸³ Türer, age, s. 634; Baz, age, s. 186. Eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. Ali Osman Coşkun, *Simkeşzâde Feyzî ve Dîvânı (İnceleme-Metin-İndeks)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1990.

Tekkesi'ne şeyh olmuştur. Birkaç sene sonra vaaaz ve nasihat etmeye başlamıştır. Mehmed Ağa Tekkesi'nde 40 sene kadar irşâd ve vaizlik yapan Çelebi Şeyh Mustafa Efendi, Cemaziye'l-evvel 1102/1690'da vefat etmiştir. Nazmî Efendi vefatına şu tarihi düşürmüştür:

“O mahdum-ı Azîz Hz ‘Abdü’l-Ehad-ı Nûrî.
Hüdâ ihsanına mazhar ide anı kemâliyle.
Koyub bu dâr-ı Dünyâ’yı, teveccüh itdi ‘Ukbâ’ya.
Anı mesrûr u şâdân eyleye Mevlâ visâliyle.
Didim ey Nazmî târîh-i vefatını du’â idüb:
Tecellî kıla Nûrî-zâde’ye Mevla cemâliyle.(1102) ”⁵⁸⁴

Hammâmîzâde Şeyh Mehmed Efendi'nin babası Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin muhibbidir. Yeniçeri Ocağı'nda 40 akçe vazifeye malik iken, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin sohbetlerine dâhil olmuştur. İntisabının ardından tekmîl-i tarîkat ettikten sonra 29 Recep 1105/24 Mart 1694 tarihinde vefat etmiştir⁵⁸⁵.

Şeyh Seyyid Hüseyin Efendi, Safranbolu'nun Bacı köyündendir. *Hacı Evhad Şeyhi* ve *Kutub Hüseyin Efendi* diye şöhret bulmuştur. Babası Abbas Efendi'dir. Memleketinde sarf ve nahivden bir miktar tahsil ettikten sonra İstanbul'a gelmiş ve Mehmed Ağa Tekkesi'nde bir hücrede ikâmet ve şer'i ilimleri tahsil etmeye başlamıştır. Abdülehad Nûrî Sivâsî'den Tefsîr ve Hadîs okumaya başlamış, ona intisab etmesinin ardından tahsil-i adâb-ı tarîkat eylemiştir. Simkeşzâde Feyzi Hasan Efendi yerine iki sene kadar ser-tarîk olmuştur. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin vefatından sonra Azîzzâde Çelebi Mustafa Efendi zamanında da iki sene ser-tarîk olmuş ve *Ser-tarîk Emir Efendi* demekle meşhur olmuştur⁵⁸⁶.

Seyyid Hüseyin Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin vefatından sonra Şeyhülislâm Hanefî Efendi'nin işaretleriyle Yedikule yakınındaki el-Hâc Evhad Tekkesi'nde Cuma şeyhi, Şeyhülislâm Ali Efendi zamanında da Abdülkerim Efendi yerine 1095/1684 yılında Fatih Sultan Mehmed Han Camii'nde Cuma vaizi ve daha sonra da Sultan Bayezîd Camii'nde vaizlik yapmıştır. Son olarak Süleymâniye Câmii vaizliğine atamış ve 28 Cemaziye'l-âhir 1105/24 Şubat 1694 tarihinde vefat etmiştir. Merhum Merkez Efendi'nin türbesi civarında medfundur⁵⁸⁷. Türbesindeki kitabede şu

⁵⁸⁴ Türer, age, s. 635; Baz, age, s. 199.

⁵⁸⁵ Türer, age, s. 636; Baz, age, s. 204.

⁵⁸⁶ Türer, age, s. 637; Baz, age, s. 192-93.

⁵⁸⁷ Türer, age, s. 637; Vassâf, age, III, s. 500; Baz, age, s. 192-93.

yazı yer almaktadır: “*Varisü’-t-tarîkati’l-Ahmedîyye, kâmilü’l-hakîkati’l-Muhamedîyye eş-Şeyh Abdülehad en-Nûrî Hazretleri’nin ekmel-i hulefâsından câmiu’l-alemeyn Hacı Evhad şeyhi es-Seyyid Hüseyin Efendi Hazretleri’nin rûh-ı şerîfine el-Fâtîha. 1105/1693-94.*”⁵⁸⁸

Şeyh Arif Efendi, Ayasofya Camii’ne halife tayin edilmiştir. Türbeler kapısı dâhilinde beş vakit evrâd, ezkâr ve talibleri irşad etmiştir. 1050/1640-41 tarihinde vefat etmiştir⁵⁸⁹.

Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Fethi Efendi, İstanbul’da 1034/1624-25 senesinde dünyaya gelmiştir. Babası Karamanlı Abdüllatif Efendi ticaret yapmak amacıyla İstanbul’a gelmiştir. Ataları bülbülü çok sevdiği için hem babası hem de kendisi “*Bülbülcüzâde*” diye şöhret bulmuştur⁵⁹⁰.

Nazmî Efendi, Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Fethi Efendi’nin Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin dayısı Fazlullâh Efendi’nin Bâyezid’de vâki bir mekteb binâ ve ihdâs ettiğini, Bülbülcüzâde Abdülkerim Edendi tahminen yedi sekiz yaşında biraderi Abdurrahman ile pederi el-Hac Abdüllatif’in de o mektepte Fazlullah Efendi’ye talim için getirildiğini ve dört sene boyunca ilim tahsil ettiklerini söylemektedir. Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Fethi Efendi’nin zahiri ilimleri Şeyhülislâm Yahyâ Efendi’nin mülazımlığı ile dört medreseden birinde eğitim görmüştür. Daha sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye intisap ederek yanında Tefsîr ve Hadis okumuştur⁵⁹¹.

Şeyh Abdülkerim Fethi Efendi, yirmi yaşından önce Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye intisab etmiştir. Tekmîl-i tarîkat ettikten sonra Esircîzâde Hüseyin Efendi yerine ser-tarîk olmuştur. Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin zaman-ı sa‘adetlerinde, Şeyhülislâm Bahayi Efendi zamanında Mehmed Ağa Cami’i yakınında olan Bülbülcüzâde Tekkesi olarak anılan Nişancı Mehmed Paşa Câmi’ine Cuma şeyhi olarak atanmıştır. Yirmi iki yaşına geldiğinde Süleymâniye ve Ayasofya Câmiî’lerinde Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin yerine vaaz etmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî’den Tefsir ve Hadis dersleri almıştır. O’nun vefatından sonra da, Ayasofya Câmiî’nde yevmü’l-hâmis (Perşembe), Sultan Ahmed

⁵⁸⁸ Vassâf, age, III, s. 500.

⁵⁸⁹ Türer, age, s. 646.

⁵⁹⁰ Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 226.

⁵⁹¹ Türer, age, s. 642.

Camii'nde yevmü'l-ehad (Pazar) günlerinde elişer akçe ücret ile vaizlik yapmıştır. Şeyhülislâm Ali Efendi zamanında, 1088/1677 senesinde Fatih Sultan Mehmed Camii'nde Cuma vaizliği atanmıştır. Daha sonra kânûn-ı silsile-i vâ'izân üzere, 1090/1679 senesinde Sultan Bayezîd Camii'ne nakl, ardından 1101/1690 senesinde Süleymaniye Cami'ine, sonra da Ayasofya Cami'ine Cuma şeyhi olmuştur. Ayrıca Şeyh Abdülkerim Fethi Efendi, IV. Mehmed tarafından kendisine şeyh ve vaiz tayin edilmiştir. Nazmi Efendi'ye göre, Şeyh Abdülkerim Fethi Efendi, vefatından 5-6 sene önce felç olmuş ve 6 Rebîu'l-âhir 1106 yevmü'-hamîs/25 Kasım 1694 tarihinde Perşembe günü vefat etmiştir. Kabri Sivâsî Tekkesi haziresindedir⁵⁹². Nazmî Efendi vefatına şu tarihi düşmüştür:

“Târîh-i fevtini didi Nazmî Du‘â ile:
‘Abdü'l-Kerîm Efendi'ye Cennet ola mahall (1106)’”⁵⁹³

Şeyh Hamza Efendi, 1014/1605-6 senesinde Bolu'da dünyaya gelmiştir. Memleketinin ulemâsından şer'î ilimleri tahsil ettikten sonra İstanbul'a hicret etmiştir. Çeşmi Mehmed Efendi yerine mülazım olmuş ve bir süre sonra da Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye intisab etmiştir. Tekmîl-i tarîkat edip, hilâfet aldıktan sonra Haseki Sultan Câmi'inde Cuma şeyhi olmuştur. Daha sonra Ayasofya Camii'nde haftada iki gün vaizlik yapmıştır. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin vefatının ardından 1062/1652 senesinde Mehmed Ağa Dâru'l-hadîsinde muhaddis, 1072/1662 senesinde de Şeyh Ömer Efendi'den boşalan *Bayrampaşa Tekkesi* vâiz ve şeyhi olmuştur. Şeyh Hamza Efendi 23 Şevval 1111/14 Nisan 1699 tarihinde 97 yaşında vefat etmiştir. Kabri *Keskin Dede Tekkesi* haziresindedir⁵⁹⁴.

Şeyh Ahmed Efendi, Kasımpaşa'da dünyaya gelmiştir. Kelam ilminde tahsil ettikten sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye intisab etmiştir. Âdâb-ı tarîkat, erba'in ve halvet ile çetin mücâhedelelerden sonra hilafet makamına getirilmiştir. Kasımpaşa'da bulunan Şeyh *Süleyman Efendi Tekkesi*'ne post-nişin olmuştur. Yine Kasımpaşa'daki Câmi-i şerîfde imâm, hatib ve vaizlik yapmıştır. Şeyh Ahmed Efendi, 1108/1696-97 tarihinde vefat etmiştir⁵⁹⁵.

⁵⁹² Türer, age, s. 644-45.

⁵⁹³ Türer, age, s. 645; Baz, age, s. 190.

⁵⁹⁴ Türer, age, s. 647-48; Baz, age, s. 198.

⁵⁹⁵ Türer, age, s. 645; Baz, age, s. 204-5.

Şeyh el-Hâc Mehmed Efendi, Esircîzâde Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğludur. Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye intisab etmiş, onun yanında sülûkunu tamamlamasının ardından hilafet almıştır. Babası yanında ilim tahsil etmiş ve babasının vefatının ardından postnişîn olmuş ve kırk sekiz sene kadar bu görevi ifa etmiştir. 1153/1740-41 senesinde vefat etmiştir. Kabri Sivâsî Tekkesi haziresindedir⁵⁹⁶.

2.4.1.4.3. İstanbul Dışındaki Halifeleri

Şeyh Ömer Efendi, Malkara'da dünyaya gelmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin en eski halifelerindendir. Tekmîl-i tarîkat ettikten sonra memleketi Malkara'ya gönderilmiştir. Burada kırk seneden fazla talibleri irşad etmiş ve 1050/1640-41 senesinde vefat etmiştir. Nazmî Efendi, Malkaralı Ömer Efendi'den sonra ahfadından olan Şeyh Abdülazîz Efendi'nin tekâmîl-i tarîkat ettikten sonra Malkara'da Şeyh Ömer Efendi yerine tayin olduğunu söylemektedir⁵⁹⁷.

Şeyh Seyyid Mehmed Efendi, Vânî Emir demekle meşhurdur. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin en eski halifelerinden olup, tekâmîl-i tarîkat ve tahsil-i ma'rifet ettikten sonra memleketi Van'a halife olarak gönderilmiştir. Uzun zaman vaaz ve zikir ile pek çok kişiyi irşad etmiş, 1055/ 1645-46 yılında vefat etmiştir⁵⁹⁸.

Şeyh Mehmed Efendi, Boğazhisarlı Şeyh Hamza Efendi'nin oğludur. Gereği gibi sülûk ettikten sonra, vatanına halife olarak gönderilmiştir. Şeyh Hamza Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî'ni birçok dervişânı ile birlikte Boğazhisarı'na davet edip, iki ay kadar misafir etmiştir. Nazmî Efendi, Şeyh Mehmed Efendi hakkında verdiği malumata ek olarak şu cümleyi söylemiştir: “...*Sultan Mehmed Hân -'aleyhî'r-rahmetü ve'l-ğufuran-'ın sırr kâtibi olup, hâlen rütbe-i vizârete râkî olan Bahrî Paşa, bunların akrabâsındandır*”⁵⁹⁹.

Şeyh Cârullah Efendi, Kırımlı olup Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye uzun süre hizmet ettikten sonra, tahsil-i âdâb-ı tarîkat ettikten sonra, hilafelik alarak kendi diyarına gönderilmiştir. 1058/ 1648-49 tarihinde küffâr-ı hâksâr ile mücadeleye katılmış ve şehit

⁵⁹⁶ Vassâf, age, III, s. 502.

⁵⁹⁷ Türer, age, s, 609; Baz, age, s. 214.

⁵⁹⁸ Türer, age, s, 609; Baz, age, s. 209.

⁵⁹⁹ Türer, age, s, 610.

olmuştur⁶⁰⁰.

Şeyh Seyyid Mehmed Efendi, Konya'dan İstanbul'a Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin yanında gelerek, O'na uzun müddet hizmet etmiş ve ser-tarîk olmuştur. Tekkedeki ayinlerde Mevlevî devrânı yapmıştır. Sülûkunu tamamlamasının ardından memleketi Konya'ya gönderilmiştir. Nazmî Efendi, Şeyh Seyyid Mehmed Efendi için şunları söylemiştir: *“Mu'âmelede o kadar mücâmele üzere imişler ki, tekyede ve dâri'l-hadisde ve taşrada olan fukarâ ve ahîbbâdan bir ferdi rencîde-hâtır itmek olmamış”*. Seyyid Mehmed Efendi, on sene kadar Konya'da talibleri irşad etmiş, 1059/1649 senesinde vefat etmiştir⁶⁰¹.

Şeyh Ahmed Efendi, Budin'de dünyaya gelmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî zâviyesinde ilm-i Şerî'at ve tekmîl-i âdâb-ı tarîkat ettikten sonra postnişîn olarak Budin'e gönderilmiştir. Nazmî Efendi, 1074/1664 senesinde Uyvar kalesi fethine azîmet ve niyet olduğunda, Budin'e uğradığında Şeyh Ahmet Efendi vefat etmiş, kendisinden sonra postta olan halifesi Şeyh Mehmed Efendi ile sohbet ettiğini nakletmiştir. Şeyh Ahmed Efendi, 1065/1654-55 tarihinde vefat etmiştir⁶⁰².

Şeyh Hüseyin Dede, Manisa'da dünyaya gelmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye biat ettikten sonra, uzun zaman tekkede fukarâ hizmetinde bulunmuş, çetin mücâhede ve riyâzetten sonra sülûkunu tamamlayarak, hilafet rütbesi almıştır. Abdülehad Nûrî Sivâsî tarafından Manisa'nın Alaşehir kazasına halife tayin edilmiş, etrafındaki pek çok kimseyi irşad etmiştir. 1078/1667-68 senesinde vefat etmiştir⁶⁰³.

Şeyh Karabaş el-Hâc Osman Efendi, Tokatlı olup Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye bî'at ettikten sonra Asitane'de hizmet ve âdâb-ı tarîkat ile sülûkunu tamamlamasının ardından memleketine gönderilmiştir. Abid ve zâhid bir zât olan Şeyh Osman Efendi, 1080/1669-70 senesinde vefat etmiştir⁶⁰⁴.

Şeyh Abdurrahman-ı Kuddusî Efendi, Manisa'da dünyaya gelmiştir. Kuddusî lakabı ile şöhrat bulmuştur. Babası Abdullah Efendi, Sultanü'l-Müfessirîn demekle

⁶⁰⁰ Türer, age, s. 610; Baz, age, s. 210.

⁶⁰¹ Türer, age, s. 610-11; Baz, age, s. 210.

⁶⁰² Türer, age, s. 611; Baz, age, s. 210.

⁶⁰³ Türer, age, s. 617; Baz, age, s. 211.

⁶⁰⁴ Türer, age, s. 619; Baz, age, s. 211.

marûf, Ayasofya Camii'inde müfessir ve müzekkir ve Tercüman Yûnus Tekkesi'nde şeyh ve makâm sahibi Ömer Efendi'den bî'at alarak o tekkede hizmet etmiş ve Manisa'ya hilafetle gönderilmiştir.

Şeyh Ömer Efendi'nin tarîkat silsilesi, Seyyid Yahyâ Şîrvânî'ye kadar uzanmaktadır. Abdurrahman Efendi, babasının yanında tefsir ve hadis ilimleri tahsil etmiş Üsküp'te bulunan Sultan Murad Cami'i'nde müderrislik yapmıştır. Babasının yanında sülûkunun üçüncü derecesinde iken, Rasûlu'llâh'ın işaretiyle İstanbul'a gelerek Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin hizmetlerine nâil olup, tekmîl-i tarîkat eylemiştir. Hilafet aldıktan sonra Manisa'da babasının tekkesine gönderilmiştir. Beyzâvî tefsiri üzerine ta'lîkaları ve pek çok risâlesi vardır. Şâhidî lûgatini şerh etmiştir. *Ta'lîkat-ı Ale't-i Tefsîri'l-Kâdî* ve *Şerh-i Manzûme-i Şâhidî* adlarını taşıyan bu iki eser hakkında Vassaf da bilgi vermektedir. 1080/1669-70 senesinde vefat etmiştir⁶⁰⁵.

Şeyh Mûsâ Dede, Karadeniz'de bir köyde dünyaya gelmiştir. İstanbul'a hicret ettikten sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin'ye biat ederek yirmi seneden ziyâde hizmet ve tahsil-i tarîkat etmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin vefatının ardından Şeyh Mustafa Çelebi'ye on sene kadar hizmet etmiş ve memleketine nakl olunduktan sonra talibleri irşad etmiştir. 1090/ 1679-80 senesine vefat etmiştir⁶⁰⁶.

Ankaralı Şeyh Karabaş Mahmud Efendi, Ankara'da ilim tahsil ettikten sonra sûfî meşreb üzere olduğundan tasavvuf semtinde zahir ve bahir olacağına inanarak İstanbul'a gelmiştir. Fatih Sultan Mehmed Cami'-i şerîfnde üç gün halvet etmiştir. Halvetî tamamlamasının ardından Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye intisab etmiştir. Tekmîl-i tarîkat eyleyip sülûkunu tamamlamasının ardından Ankara'ya halife olarak gönderilmiştir. Daha sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin davetiyle İstanbul'a gelmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin vefatının ardından bazı ahabplarının delaletiyle Edirne Havza'da ceddlerinin bina ettiği câmîide kırk seneye yakın vaiz, imâm ve hatip, tekkesinde şeyh olup, 1088/1677-78 senesinde vefat etmiştir. Kendisinden sonra tekkede oğlu Nûru'l-Hüdâ şeyh olmuştur⁶⁰⁷.

⁶⁰⁵ Türer, age, s. 619-22; Vassâf, age, III, s. 501; Baz, age, s. 212.

⁶⁰⁶ Türer, age, s. 622; Baz, age, s. 210.

⁶⁰⁷ Türer, age, s. 622-23; Baz, age, s. 207-8.

Filibeli Şeyh Abdullah Efendi, Filibe’de dünyaya gelmiştir. Ömrünün büyük bir kısmını ilim tahsil ederek geçiren Abdullah Efendi, tefsir ilminde tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul’a gelmiş ve Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye intisab etmiştir. Tekmîl-i tarîkat eyleyip, hilafet aldıktan sonra memleketine gönderilmiştir. Filibe’nin batısında bulunan bir camii ve zâviyede şeyhliğin yanında vaizlik de yapan Abdullah Efendi, kırk yıl kadar mezkûr zâviyede talibleri irşad etmiştir. 1090/1679-80 senesinde vefat etmiştir⁶⁰⁸.

Şeyh Osman Efendi, Varna’da dünya gelmiştir. Memleketinde başladığı ilim tahsiline İstanbul’da bir medresede devam etmiştir. Burada kâmil bir şeyh bulup, intisab etme arzusuyla yanıp tutuştuğu bir anda Mehmed Ağa Camii’ine uğramış ve Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye intisab etmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin vefatından sonra ise Nazmî Efendi’ye biat ederek sülûkunu tamamlamıştır. Hilafet aldıktan sonra Varna’ya gönderilmiştir. Burada kırk sene kadar talibleri irşad ve nasihatle bulunduktan sonra 1092/1681-82 yılında vefat etmiştir. Kendisinden sonra büyük oğlu şeyh olmuştur. Ortanca oğlu ise Varna’da müftülük yapmış, küçük oğlu da Nazmî Efendi’den icazetlidir⁶⁰⁹.

Şeyh Mehmed Efendi, ilk tahsilini Konya’da ulemânın yanında tamamladıktan sonra İstanbul’a gelerek medrese eğitimine devam etmiştir. Sultan Mehmed Camii’nde dersîamlık yaptığı vakit, Abdülehad Nûrî’ye intisab etmiştir. Tasavvûfî eğitim merhalelerini tamamlamasının ardından hilafet alarak memkeketi Konya’ya gönderilmiştir. Şeyh Mehmed Efendi, 1094/1682-83 senesinde vefat etmiştir⁶¹⁰.

Şeyh Ali Efendi, mühtedi olup, İslamiyetle şereflendikten sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye intisab etmiştir. Tahsîl-i tarîkat ettikten sonra icazetle Medine’ye gönderilmiştir. 1100/1688-89 yılında vefat etmiştir⁶¹¹.

Sillebâf Şeyh Mehmed Dede, Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye intisab ettikten sonra O’nun hizmetinde mücâhede ve riyâzet ederek, hilafet makamına ulaşmıştır. Sultan Selim Camii yakınında bulunan *Çerağcı Mescidi*’nde Cuma günleri halka nasihat ve

⁶⁰⁸ Türer, age, s. 627-28; Baz, age, s. 209.

⁶⁰⁹ Türer, age, s. 629; Baz, age, s. 208-9.

⁶¹⁰ Türer, age, s. 629; Baz, age, s. 211.

⁶¹¹ Türer, age, s. 632; Baz, age, s. 211-12.

vaizlik etmiştir. 1100/1688-89 tarihinde vefat etmiştir⁶¹².

Şeyh Hasan Dede, Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye bî'at ettikten sonra tekâmî-i esmâ ve tarîkat eyledikten sonra hilafet almıştır. Ümmiyândan olan Hasan Dede, zühd, ehl-i tevhîd ve pîr-i Ruşen bir zâttır. 1100/1688-89'da vefat etmiştir⁶¹³.

Şeyh Ahmed Efendi, Midillili'dir. Nazmî Efendi onun hakkında: “*Galiba Şeyh Mustafa Efendi yerine halife irsâl olunmuştur*” diyerek özet bilgi vermiştir⁶¹⁴.

Şeyhzâde Ahmed Efendi, Osmancık'ta dünyaya gelmiştir. Tekmîl-i tarîkat ettikten sonra memleketine halife irsal edilmiştir⁶¹⁵.

Şeyh Osman Efendi, Edirneli'dir. Hilafet aldıktan sonra Edirne'ye halife irsal edilmiştir⁶¹⁶.

Şeyh Mehmed Efendi Rumelili'dir⁶¹⁷.

Şeyh Hüseyin Dede Yanbolulu'dur. Hilafet aldıktan sonra memleketine gönderilmiştir⁶¹⁸.

Şeyh Veliyüddîn Efendi Dobrucalı'dır. Memleketine gönderilmiştir⁶¹⁹.

Şeyh Zekeriyya Efendi Kırımlı'dır. Kefe'ye halife irsal edilmiştir⁶²⁰.

Şeyh Derviş Efendi hakkında malumat verilmemiştir⁶²¹.

Şeyh Yusuf Efendi Rumeli'ye halife irsal edilmiştir⁶²².

Şeyh Mustafa Efendi Edirneli'dir. Hilafet aldıktan sonra memleketine gönderilmiştir⁶²³.

Şeyh Hüseyin Efendi Moralı'dır. Memleketine halife irsal edilmiştir⁶²⁴.

Şeyh Mustafa Efendi Rumelili'dir. Memleketine halife irsal edilmiştir⁶²⁵.

⁶¹² Türer, age, s. 632; Baz, age, s. 204.

⁶¹³ Türer, age, s. 632-33; Baz, age, s. 204

⁶¹⁴ Türer, age, s. 646.

⁶¹⁵ Türer, age, s. 646; Baz, age, s. 213

⁶¹⁶ Türer, age, s. 646; Baz, age, s. 213.

⁶¹⁷ Türer, age, s. 646; Baz, age, s. 214.

⁶¹⁸ Türer, age, s. 646; Baz, age, s. 214.

⁶¹⁹ Türer, age, s. 646; Baz, age, s. 214.

⁶²⁰ Türer, age, s. 646; Baz, age, s. 214.

⁶²¹ Türer, age, s. 646; Baz, age, s. 214.

⁶²² Türer, age, s. 647; Baz, age, s. 214.

⁶²³ Türer, age, s. 647; Baz, age, s. 214.

⁶²⁴ Türer, age, s. 647; Baz, age, s. 214.

⁶²⁵ Türer, age, s. 647; Baz, age, s. 214.

Tablo 5. Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Halifeleri Listesi

İsim	Vefat Tarihi Hicrî/Milâdî	Hilafet Merkezi
Şeyh Alimî Efendi	1040/1630-31	Midilli
Şeyh Mustafa Efendi	1050/1640-41	Midilli
Şeyh Esîrcîzâde Hüseyin Efendi	1105/1693-94	Midilli-İstanbul
Şeyh Ahmed Efendi	-	Midilli
Şeyh Muhammed Nazmî Efendi	1112/1700-1	İstanbul
Kubûrîzâde Şeyh Mustafa Efendi	1068/1657-58	İstanbul
Yusuf Ağazâde Şeyh Mustafa Ağa	1105/1693-94	İstanbul
Şeyh Veli Dede	1070/1659-60	İstanbul
Şeyh el-Hacc Sâdık Efendi	1070/1659-60	İstanbul
Şeyh Kutb Ahmed Efendi	1075/1664-65	İstanbul
Gevrekîzâde Şeyh Mehmed Efendi	1078/1667-68	İstanbul
Şeyh İmâm Süleyman Efendi	1080/ 1669-70	İstanbul
Şeyh Â'mâ Mehmed Efendi	1080/1669-70	İstanbul
Şeyh Karabaş Osman Efendi	1085/1674-75	İstanbul
Ümmî Sînâzâde Şeyh Hasan Efendi	1088/1677-78	İstanbul
Mekkî Şeyh Mehmed Efendi	1084/1673-74	İstanbul
Vâiz Şeyh Süleyman Efendi	1090/1679-80	İstanbul
Nefes Anbarî Zâkir Şeyh Osman Efendi	1095/1683-84	Kayseri-İstanbul
Kürekçibaşı Şeyh Musa Ağa	1096/1684-85	İstanbul
Simkeşzâde Şeyh Feyzî Hasan Efendi	1102/1690-91	İstanbul
Azîzzâde Şeyh Çelebi Mustafa Efendi	1102/1690-91	İstanbul
Hammâmîzâde Şeyh Mehmed Efendi	1105/1693-94	İstanbul
Şeyh Seyyid Hüseyin Efendi	1105/1693-44	İstanbul
Şeyh Arif Efendi	1050/1640-41	İstanbul
Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Fethi Efendi	1106/1694-95	İstanbul
Şeyh Hamza Efendi	1111/1699-1700	İstanbul
Şeyh Ahmed Efendi	1108/1696-97	İstanbul
Şeyh el-Hâc Mehmed Efendi	1153/1740-41	İstanbul
Sillebâf Şeyh Mehmed Dede	1100/1688-89	İstanbul
Şeyh Ömer Efendi	1050/1640-41	Malkara
Şeyh Seyyid Mehmed Efendi	1055/ 1644-45	Van
Şeyh Mehmed Efendi	-	Boğazhisarı
Şeyh Cârullah Efendi	1058/ 1648-49	Kırım
Şeyh Seyyid Mehmed Efendi	1059/1649-50	Konya
Şeyh Mehmed Efendi	1094/1682-83	Konya
Şeyh Ahmed Efendi	1065/1654-555	Budin
Şeyh Hüseyin Dede	1078/1667-68	Manisa-Alaçehir
Şeyh Abdurrahman-ı Kuddusî Efendi	1080/1669-70	Manisa
Şeyh Karabaş el-Hâc Osman Efendi	1080/1669-70	Tokat
Şeyh Mûsâ Dede	1090/ 1679-80	Karadeniz/Köy?
Ankaralı Şeyh Karabaş Mahmud Efendi	1088/1677-78	Edirne-Havza
Filibeli Şeyh Abdullah Efendi	1090/1679-80	Filibe
Şeyh Osman Efendi	1092/1681-82	Varna
Şeyh Ali Efendi	1100/1688-89	Medine
Şeyh Hasan Dede	1100/1688-89	-
Şeyhzâde Ahmed Efendi	-	Osmancık
Şeyh Osman Efendi	-	Edirne
Şeyh Mustafa Efendi	-	Edirne
Şeyh Mehmed Efendi	-	-
Şeyh Hüseyin Dede	-	Yanbolu-Bulgaristan
Şeyh Veliyüddin Efendi	-	Dobruca
Şeyh Zekeriya Efendi	-	Kırım-Kefe
Şeyh Derviş Efendi	-	-
Şeyh Yusuf Efendi	-	Rumeli
Şeyh Mustafa Efendi	-	Rumeli
Şeyh Hüseyin Efendi	-	Mora

2.4.1.5. Eserleri

Abdülehad Nûrî Sivâsî, çok erken yaşlardan itibaren eserler kaleme almaya başlamıştır. Nazmî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin yirmiden fazla eser kaleme aldığını ve bu eserlerin sadece ihvânını bilgilendirici meseleler üzerinde olmadığını, aynı zamanda umumun da istifade ettiği eserler olduğunu söylemiştir.⁶²⁶

Kaynaklar Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin eserlerinin sayısı konusunda ağırlıklı olarak 28 ve 17 adet olduğu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu eserlerin sayısı, isimleri ve içerikleri hakkında en detaylı çalışmayı İbrahim Baz yapmıştır. Baz, *Abdülehad Nûrî-i Sivâsî Hayatı, Eserleri, Görüşleri* adlı doktora tezinde eserleri *Arapça ve Türkçe Eserleri* ve *Abdülehad Nûrî'ye atfedilen ve kütüphanelerde nüshaları tespit edilmeyenler* şeklinde iki ayrı başlık altında tasnif etmiştir. Daha sonra eserlerin içerikleri, nüshaları, bunların şekil özellikleri, varsa şerhleri ve bunlar üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgiler vermiştir⁶²⁷. Burada Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin eserleri için İbrahim Baz'ın verdiği bilgilerin bir özeti verilecektir.

Arapça eserleri ağırlıklı olarak tasavvufi konuları ihtiva etmektedir. Bu eserler: Mir'âtü'l-Vücûd ve Mirkâtü's-Şuhûd, Riyâzu'l-Ezkâr ve Hiyâzu'l-Esrâr, Hikmetü't-Te'ârûz fî-Sureti't-Tenâkûz, Risaletün Mûte'allitün bi-Tayyi'l-Mekân, Kasmu'l-Mübtedi'în bi-Sinâni's-Sünne, el-'Adlü ve'l-İksât Beyne't-Tefrîti ve'l-İfrât, İsbâtü'l-'Âlim ve's-Şu'ûr limen Kâne min-Ehli'l-Kubûr, Risâletün Mûteallikatün bi-Kavlihî Te'âlâ "ve en-Leyse li'l-İnsâni illâ mâ-Se'â", İnkâzu't-Tâlibîn 'an-Mehâvi'l-Gâflin, Hikmetü't-Te'ârûz fî Sûreti't-Tenâkuz, Terceme-i Te'dbü'l-Mütemerridîn⁶²⁸.

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Türkçe eserleri: Risâletün fî-Deverâni's-Sûfiyye, Terceme-i Risâle-i Deverâni's-Sûfiyye, Dîvân⁶²⁹. Kaynaklarda ayrıca, Risâle-i Şerh-i Erba'iniyyât, Risâle fî-Nef'i Mesâiyyü'l-Ahyâ ve'l-Emvât, Risâle-i fî-Muhabbeti'l-

⁶²⁶ Türer, age, s. 501; Baz, age, s. 269-70.

⁶²⁷ İbrahim Baz, Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri'nde verilen 28 adet eserin listesini verdikten sonra eser isimleri ve içeriklerindeki benzerlikleri göstermiştir. Örneğin; "Risâletü Mir'âti'l-Vücûd fî Merâtibi'l-Külliyeti ve'l-Hazarât ile Mir'âtü'l-Vücûd ve Mirkâtü's-Şuhûd aynı eserlerdir. Bundan başka, Risâletün fî İsbâti's-Şu'ûr li-Ehli'l-Kubûr ile İsbât-İlmi ve's-Şu'ûr..." Detaylı bilgi için bk. Baz, age, s. 270-72.

⁶²⁸ Baz, age, s. 276-292.

⁶²⁹ Baz, age, s. 294-297. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Dîvân'ı çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmalar: A. Osman Coşkun, *Abdülehad Nûrî Divânı*, MEB Yay., İstanbul 2001; Nilüfer Çiçek, *Abdülehad Nûrî Divânı'nın Tenkitli Metni*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Elazığ 1999.

‘Abdi li-Rabbih⁶³⁰, Risâle-i İlâhiyyât, Risâle-i Şart-ı İsticâbeti’ d-Du‘â, Risâle-i fî Hakîkati Leyleti’l-Kadr, Vâridât, Sülûk, Risâle-i mâ-‘Arafnâke⁶³¹.

Abdülehad Nûrî Sivâsî pek çok ilahi yazmış ve ilahileri bestelemiş bir sûfidir. Kendi devri ve sonraki dönemde yaşayan bestekârlar tarafından bestelenmiş şiirleri de mevcuttur. İbrahim Baz, bestelenmiş eserleri ve bestekârları hakkında bilgiler vermiştir⁶³². Bestelenen bu eserler başta Halvetî tekkeleri olmak üzere diğer tarikatlara ait tekkelerde icra edilen ayinlerde okutulmuştur.

Şemsîyye kolunun vekâleten son postnişînliğini yapan Hüseyin Şemsi Güneren’in “Tasavvûf Mûsikisinde Sivâsî İlâhileri” adıyla derlediği kitapta Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye ait bir ilahi şu şekildedir⁶³³:

“Cânımın cânânı Hû’dur sırrımın sultânı Hû
Kalbimin mihmânı Hû’dur derdimin dermânı Hû

Hû hüviyyet goncasıdır vahdetin gülzârının
Bülbülü Hû söyler ânın, bağı Hû bostanı Hû

“Kenz-i mahfî”nin kavi miftahı Hû’dır ey gönül
“Gayb-i mutlâk” sırrının peydâsı Hû pinhânı Hû

Dürri-i vahdet isteyen dalsın hakîkât bahrine
Dürri Hû’dır çün hakîkât bahrinin mercânı Hû

Nakşolandan dilde Hû ağyârı görmez gözlerim
Kapladı envâr ile afâkı Hû ekvânı Hû

Doludur Hû’nun hevâsıyla zemîn-ü âsümân
Ânın için dönderir eflâkı Hû insânı Hû

Vav’ı yoktur hay-ı “Hû”nun aslı çün bir halkadır
Gösterir ol halkada âşıklara seyrânı Hû

Hû ile fetholdu çün mülki âmâ âşıklara
Maânide meydân-ı âşkın topu Hû cevgânı Hû

İsm-i âzam gizlidir “ha”sında “Allâh” isminin
Sana izhâr eyledi muzmer iken ol şâmı Hû

Her ne istersen muradın “Hû”dan iste “Nûrî”ya
Çün saâdet kânı Hû’dır râhmetin ummânı Hû”⁶³⁴

⁶³⁰ Hocazâde, age, s. 89; Baz, age, s. 304.

⁶³¹ Vassâf, age, III, s. 493.

⁶³² Baz, age, s. 244-255.

⁶³³ Hüseyin Şemsi Güneren, mezkûr ilâhiden başka, Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye ait başka ilahileri de paylaşmıştır. Bilgi için bk. Güneren, Sivâsî İlâhileri, s. 40, 42,44, 46, 48, 50, 118, 130, 168.

⁶³⁴ Güneren, age, s. 152.

2.5. Halvetîyye Tarîkatı Şemsîyye Kolu Şirînîyye Şubesi

Halvetîyye tarîkatı Şemsîyye Şirînîyye kolunun kurucusu Seyyid Şeyh İskender Nacî Şirîn Baba, Halvetîyye-Cerrâhîyye Şeyhi Seyyid Muzaffer Ozak'ın halifesidir. Şeyhinin vefat etmesinin ardından gördüğü manevi işarete binaen bilahare Sivâsî Tekkesi'ne gitmiş ve burada postunu sermiştir. Pîr İskender Naci Şirîn Baba hakkında vereceğimiz bilgiler <http://HalvetîSivâsî.com/> adlı sitesi ve Şirîn Baba'nın halifesi ve halen Şirînîyye şubesi postnişîni olan Şeyh Bâkî Baba Sivâsî ile 11 Aralık 2017 tarihinde yapmış olduğumuz röportajdan alınmıştır.

2.5.1. İskender Naci Şirîn Baba'nın Hayatı, Eğitimi, Halifesi ve Eserleri

2.5.1.1 Ailesi

Şirîn Baba, 5 Haziran 1947 tarihinde İstanbul-Eyüp Kirmasti Mahallesinde dünyaya gelmiştir. İsmi *İskender Naci Korkmaz*, nüfustaki ismi Recep, mahlası ise *Şirîn Baba*'dir⁶³⁵. Şirîn mahlası, şeyhi Muzaffer Ozak Efendi tarafından pamuk gibi mülayim mizaca sahip olmasından dolayı verilmiştir. Naci ismi, Şeyh Muzaffer Efendi'den sonra Halvetîyye-Cerrahî şeyhi olan Şeyh Sefer Efendi tarafından verilmiştir. İskender ismini ise kendisi kullanmaktadır⁶³⁶.

Şeyh İskender Naci Şirîn Baba'nın babası Ağvalı Salih Bey, gemi kaptanı olup Seyyid'dir. Validesi Şileli Fatma Hanım ise ev hanımıdır. Nimet adında bir ablası vardır. Hayatta olup olmadığı konusunda her hangi bir bilgi mevcut değildir. Otuz bir yaşına geldiğinde 1978 yılında Hülya Hanım ile evlenmiştir. Çocukları olmamıştır⁶³⁷.

2.5.1.2. Eğitimi ve Şeyhliği

İlk ve orta öğrenimini Eyüp'te yapan Şirîn Baba, lise eğitiminden sonra üniversiteye başlamış, fakat tamamlamadan bırakmak zorunda kalmış ve İstanbul Tekel Müdürlüğü'nde işe başlamıştır. Bir süre sonra Şirinevler'de Tekel Bölge Müdürlüğü'nü kurma görevi kendisine verilmiştir. Şirîn Baba, İngilizce, Almanca, Arapça bilmekte, Osmanlıca'ya da oldukça vakıf bulunmaktadır.

⁶³⁵ Şeyh İskender Naci Şirîn Baba'nın fotoğrafı için bkz. **EK-13**.

⁶³⁶ Şeyh Bâkî Baba Sivâsî, "Şeyh İskender Naci Şirîn Baba", konulu görüşme, 11.12.2017.

⁶³⁷ Şeyh Bâkî Baba Sivâsî, "Şeyh İskender Naci Şirîn Baba", konulu görüşme, 11.12.2017.

Devamlı manevî bir arayış içerisinde olan Şeyh Şirîn Baba 1981 yılında Ayhan Baba aracılığıyla Karagümrük'te bulunan Halvetî Cerrâhî Tekkesi'nin postnişîni es-Seyyid eş-Şeyh Muzaffer Ozak Efendi'ye (1916-1985) intisab etmiştir. Kısa sürede seyr u sülûkunu tamamlayan Şirîn Baba, Şeyh Muzaffer Efendi'nin son halifesi olarak, kendisine hilafet verilmiştir. Fakat Muzaffer Efendi'nin ömrü vefa etmediği için hilâfet icazetnâmesi ve çeyizleme merâsimi Muzaffer Efendi'den sonra posta geçen Sefer Efendi tarafından yerine getirilmiştir. Bir süre sonra Sefer Efendi'nin desturu ile tekkeden ayrılmıştır.

Şeyh Şirîn Baba, Halvetî Cerrâhî Tekkesi'nden ayrılmasından bir süre sonra Hz. Peygamber'in (S.A.V) emri manevîyesi üzere Eyüp Nişanca'da bulunan Pîr Abdülmecid Sivâsî ve Pîr Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin türbe-i şerîflerine gitmiştir. Bu emri manevîye ile hem postunu sererek irşada başlamış, hem de o sırada harap halde bulunan türbelerin temizlik, onarım ve bakım işleri ile ilgilenmeye başlamıştır. 1970 yılında Vakıflar idaresi tarafından aslına uygun olarak tamir edilmeye çalışılan türbeler, itinalı çalışma yapılmadığından on yıl içerisinde bakımsızlıktan tekrar harap hale gelmiştir. 1982 yılında Şeyh Şirîn Baba bu türbeleri maddi imkânları oranında yeniden tamir etmeye girişmiş, tamirat ancak on yılda tamamlanmıştır. 1996 yılında ise türbelerde yapmış olduğu bu hizmet ve çalışmalarını bir dernek çatısı altında toplamıştır⁶³⁸.

2.5.1.3. Vefatı

Şeyh Şirîn Baba vefatına elli beş gün kala hastalığı nüksetmiş, 11 Mart 2002 tarihinde Pazartesi günü saat 12.00'de vefat etmiştir. Türbe-i Şerîfi, *Bahçelievler Yenibosna Koca Sinan Kabristan*'ındadır⁶³⁹.

2.5.1.4. Halifeleri

Şeyh Şirîn Baba Bâkî Baba Sivâsî, Ali Recep Ilıkgün ve Cüneyt Görkemli'ye hilafet vermiştir. Vefatından altı ay kadar evvel de kendisinden sonra *Bâkî Baba Sivâsî Efendi*'nin postnişîn olmasını işaret etmiştir.

⁶³⁸ Şeyh Bâkî Baba Sivâsî, "Şeyh İskender Naci Şirîn Baba", konulu görüşme, 11.12.2017. benzer bilgiler için bk. Hüseyin Akkaya, age, s. 65.

⁶³⁹ Kabri Şerîfi için bk. **EK-13**

2.5.1.5. Eserleri

Şirîn Baba *Bir Katre Söyledik Anlayana* adını verdiği bir kitap yazmıştır. Eserin ilk cildi 1997 yılında basılmış, ikinci cildi 1999 tamamlanarak yayımlanmıştır. Vefatından sonra Seyyid Şeyh Bâkî Baba Sivâsî tarafından her iki cildi birleştirilerek 2005 yılında üçüncü baskısı yapılmıştır. Eser tasavvuf, insanın yaratılışı, birlik, ahlak, toplumsal ilişkiler, çalışma ve aile hayatı gibi dini ve toplumsal konuları ihtiva etmektedir⁶⁴⁰.

2.5.2. Şeyh Seyyid Bâkî Baba Sivâsî

Seyyid Şeyh Bâkî Baba Sivâsî Efendi 29. 01. 1971 tarihinde Gaziantep'te dünyaya gelmiştir. Asıl ismi Eray Yıldırım olup şeyhi Şeyh İskender Naci Şirîn Baba tarafından verilen ismi Bâkî Baba Sivâsî'dir. Bâkî Baba Sivâsî'nin babası tarafından soyu, Hz. İmam Zeyd-i Şehid'e (A.S); validesi tarafından da es-Seyyid eş-Şerîf Gavsû'l-Âzam Pîr Abdülkadir Geylanî'ye (K.S) dayanmaktadır. Bu sebeple hem Seyyid hem de Şerîf'tir.

Bâkî Baba üç erkek kardeşten ortancasıdır. Diğer kardeşlerinden farklı haller sergileceği valide-i şerîfelerine dünyaya gelmelerinden evvel işaret verilmiş olup, dünyaya gelmeleri esnasında ve sonrasında da bir takım manevi haller meydana gelmiştir. Kendi akranları içinde halim, selim ve sakin birisidir. 1979 senesinde ailesi ile birlikte İstanbul'a gelen Şeyh Bâkî Baba 02.03.2002 tarihinde Esra Hanım ile evlenmiştir. Bu evliliklerinden Fatıma Zeynep (13.07.2004) ve Muhammed Ali (07.09.2007) adlı iki evlat dünyaya gelmiştir.

Çocukluk yıllarının bir kısmını Gaziantep'te geçirmiş, ilkokul ve lise tahsilini burada tamamlamasının ardından 1993-97 yılları arasında Açıköğretim Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Muhasebe ve Finansman bölümünü bitirmiştir. 2015 yılında yine aynı üniversitenin İlahiyat Fakültesi'ni kazanan Şeyh Bâkî Baba Sivâsî, üniversite eğitimine devam etmektedir. İyi derecede Arapça bilmektedir. Bâkî Baba ailesi ile birlikte işlettikleri bir sigorta şirketinde çalışmaktadır.

⁶⁴⁰ İskender Naci Şirîn Baba, *Bir Katre Söyledik Anlayana*, Seçil Ofset, İstanbul 2005.

Bâkî Baba Sivâsî, çocukluğundan itibaren arayış içinde olup birçok sohbetlere katılmış ve bu zaman zarfında bol bol kitap okumuştur. Bu arayışı 1997 senesinde Pir İskender Naci Şirîn Baba ile tanışana ve O'na intisab edene dek sürmüştür. Bâkî Baba, şeyhi Şirîn Baba'nın uzun zaman sohbetlerine dâhil olmuş kendisinden feyz almış ve kısa sürede seyr ü sülûkunu tamamlayıp, 08.12.2001 tarihinde hilafetle nasiplenmiştir. Bâkî Baba Sivâsî, 11.03.2002 senesinde Şirîn Baba'nın vefatından sonra bu mübarek vazifeyi devralmıştır. Bâkî Baba mütevazı ve engin muhabbeti ile mübarek vazifelerine devam etmektedir.

Bâkî Baba Sivâsî *Ah Minel Aşk* adlı bir eser kaleme almıştır. Eserini kaleme alma sebebini ise *Hakk'ın şu fakirine lütfu ihsâniyeleri ile sadrımıza lütfedilen ve sadrımızdan da satıra yazdırılan gönül hânemizden olan bu aşk-ı muhabbet duygularını önce Allâh (C.C) Hazretleri'ne sonra, başta Resûlullâh (S.A.V) Efendimize, Cem-i Pîrân'a ve Cem-i Evliyâ'ya muhabbet duyan, Hakk'a âşık olmak ve âşıklık yolunda yol almak gayretinde olan gönlü güzellere belki bir zerre de olsa fayda sağlar ümidi ile bu eseri, tâlip olanlarla paylaşmak istedik* şeklinde özetlemiştir⁶⁴¹. Bu eserden başka bir Kur'ân tefsiri üzerinde çalışan Bâkî Baba Sivâsî, ayrıca Hz. İmam Zeyd-i Şehid'e (A.S) kadar dayanan aile seceresine dair bir kitap hazırlığı içerisinde.

Güfte ve bestesi Seyyid Şeyh Bâkî Baba'ye ait *Biz Sivâsî Uşşakız, Yandım Ya Resûl, Dü Cihanın Şemsisin, Meydan Gazeli, Gönül Aşkın Çerağıdır, Bilmez İdim Bildirdiler, Kerbelâ Mersiyesi* ilâhîleri mevcuttur. Bu ilâhîlere örnek vermek gerekirse:

Bilmez İdim Bildirdiler

Mirât-ı Muhammed'dir
Âşıkânın seyrânı

Ehl-i Beyt'i Mustafa'dır
Nûrî aşkın membaıdır

Gelin Ey can âşıklar
Zikredelim Hüdâ'yı

Gönül Hâk Kâbe'sidir
Âşıkânın kıblesidir

Şirînimin Âşk râhı
Vuslât-ı Hüdâ yolu

Bakî kapıda geda
Âşkın ile mesti müdâ

⁶⁴¹ Şeyh Bâkî Baba eş-Şemsî es-Sivâsî eş-Şirînî, *Ah Minel Aşk*, İstanbul 2014.

BÖLÜM 3: HALVETÎ TARİKATI ŞEMSÎYYE, SIVÂSÎYYE VE NÜRÎYYE TEKKELERİ VE VAKIFLARI

Tekke kelimesi Farsça *tekye* sözcüğünden türetilerek Arapça'ya geçmiş olup *âsâ*, *dayanak*, *dayanma*, *dayanılacak yer* gibi anlamlara gelmektedir. Arapça metinlerde *tekke* kelimesine rastlanılmamakta olup, onun yerine *dergâh* ve *hankâh* kelimeleri kullanılmaktadır. Tekke kelimesinin çoğulu *tekâyâdır*. Tasavvufî manada ise tarîkate mensup olan dervişlerin ruhen ve ahlâken eğitim gördükleri, ayrıca bağlı oldukları tarîkatin usûlleri olan zikirlerini icrâ ettikleri mekânlardır⁶⁴². Tekke ve dergâh kelimeleri çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılan kavramlardır. Dergâh kelimesi ise, *kapı*, *eşik* gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvufî manada ise, bir tarîkate mensup olan ve daimi ikâmet eden şeyh ve dervişlerin bulunduğu mekânlara denilmektedir⁶⁴³.

Tekkeler, manevi huzuru bulmak isteyen, birbirinden farklı meşrebe sahip talepkâr insanların aynı çatı altında toplandığı manevî mekânlardır. Tekke hayatı şeyh ve dervişlerin grup halinde yaşamalarının getirdiği çeşitli işlevlere sahipti. Burada ibadet, zikir, semâ/devrân, halvet, sohbet gibi dini içerikli işler şeyhin önderliğinde yapılmaktadır. Tekkeler, yaşayanlar arasında uhuvvet (kardeşlik) anlayışı esas olmak üzere, gönülleri aynı hedef için tek vücut olmuş kişilerin nefsanî arzularından arınabilmek amacıyla bir araya geldiği ibadethanelerdir. Bu şekilde bir kardeşlik bağının egemen olduğu dervişler arasında bir hiyerarşi de söz konusudur. Şeyhin mutlak otoritesi altında olan tekkede, kıdemliler ve yeni gelenler arasında belli bir adap ve disiplin vardır⁶⁴⁴.

Tekkeler çeşitli kısımlardan oluşmaktadır. Bunlar; dervişlerin zikir ve ibadetlerini yaptıkları **tevhidhâne**; şeyh efendinin dervişleriyle sohbet ettiği daire olan **selâmlık**; yine şeyh efendinin ailesi ile birlikte kaldığı **harem**; tekkede yatılı kalan dervişlerin barınmaları, zikir, râbîta, seyr ü sülûk gibi tarîkatle ilgili maddî ve manevî her türlü işleri yapabildikleri **derviş odaları**; tekkelerin mânevî havasını arttıran, tarîkat büyüklerinin ve şeyhlerin kabirlerinin bulunduğu **türbe**; dervişlerin riyâzat ile çile çektikleri **halvethâne**; tekkelerin uygun bir yerinde, dervişlere ve misafirlere ikrâm

⁶⁴² Mustafa Kara, "Tekke", *DVİA*, Cilt 40, İstanbul 2011, s. 368; Pakalın, a.g.s, III, s. 445.

⁶⁴³ Pakalın, a.g.s, I, s. 425.

⁶⁴⁴ Resul Ay, *Anadolu'da Derviş ve Toplum 13-15. Yüzyıllar*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008, s. 82.

edilmek üzere yemeklerin pişirildiği **mutfak**; yiyecek erzaklarının muhafaza edildiği **kiler**; tekkeye gelen misafirlere kahve ikram edilen **kahve ocağı**; bazı semâhanelerde kadınların âyinleri rahatlıkla izleyebilmeleri için, harem dairesinden girilen **kafes**; sesli zikrin icra edildiği semâhanelerde ney üfleyen, kudüm çalan, na‘at okuyan, sâzende ve gûyendeden oluşan heyetin bulunduğu **mutrib**; şeyh efendinin, ailesinin ve tekke mensuplarının bulunduğu **hazîre**; tekkede devamlı kalan dervişlerin dışında, misafir ve seyyâh dervişlerin konaklamaları için ayrılan **misafirhâne**; su ihtiyacını karşılamak için **çeşme**; abdest almak için **şadırvan, helâ**; temizlenmek amacıyla kullanılan **hamam**; tekkenin suyunun temin edildiği **sarnıç** ve **kuyular**; tekkelerin arka bahçelerinin münasip bir yerinde o günkü şartlara binâen kullanılan **ahır**; bazı tekkelerde tasavvufî ve dini eserlerin bulunduğu bir **kitaphık**; hatta tam teşekküllü tekkelerde, tekkeye ait bir **kütüphanedir**⁶⁴⁵.

Zâviye genellikle şehir, kasaba ve köylerde veya yollar üzerinde kurulmuş olup, belli bir tarîkate mensup şeyh ve dervişlerinin yasadığı, aynı zamanda gelip geçen yolcuların ücretsiz olarak misafir edildikleri mekâna verilen isimdir. *Zâviyelerin* şeyhlerine ise *zâviye-nişîn* denilmektedir⁶⁴⁶.

Âsitâne, Farsça *kapı eşiği, kapı dibi, eşik yanı* gibi anlamlara gelen *âstân* kelimesinden türetilmiştir. Türkçe’de *âstâne* veya *âsitâne* şeklinde telaffuz edilir. Bu tabir Osmanlı’da bir tarîkat kolunun merkezi olan tam teşekküllü tekke için kullanılır. Kurucu şeyhlerin türbelerinin bulunduğu yerler olması sebebiyle de *âsitânelere pîr evi, makâm-ı pîr, huzur-ı pîr, âsitâne-i pîr* gibi adlar da verilmektedir⁶⁴⁷.

Hankâh kelimesi *kervansaray, ev, mabed, sultan, sofa, eyvan* ve *hâne* anlamlarına gelen Farsça *han* kelimesine yer bildiren -gâh ve -geh ekleri eklenerek türetilmiştir. Farsça edebi ve tarihi metinlerde *hangâh, hânegâh, hângâh, hâncâh, hânkah, hângeh* gibi çeşitli şekillerde geçmekle birlikte *hânkah* şekliyle yaygınlaşmıştır. İstilah olarak *hânkah* tekkelerin merkezini ifade eder. *Hânkahlara* bağlı olanların

⁶⁴⁵ M. Baha Tanman, *İstanbul Tekkeleri'nin Mimârî ve Süsleme Özellikleri*, Tipoloji Denemeleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, DT, İstanbul 1990, s. 193-208; Nuran Çetin, *Eyüp Tekkeleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, DT, İstanbul 2012, s. 29.

⁶⁴⁶ Ahmet Yaşar Ocak, “Zâviyeler: Dini Sosyal ve Kültürel Tarihi Açısından Bir Deneme”, *VD*, Sayı XII:247-169, 1978, s. 247; M. Baha Tanman, “Tekke”, *DVİA*, Cilt 40, İstanbul 2010, s. 370.

⁶⁴⁷ M. Baha Tanman, “Âsitâne”, *DVİA*, Cilt 3, İstanbul 1991, s. 485-86.

büyüklerine *tekke*, küçüklerine ise *zâviye* denilirdi. İşlevleri bakımından hankahlar sadece tasavvufi eğitimin yapıldığı mekânlar değil; aynı zamanda dervişlere, yolculara, yoksullara, hastalara yemek ve barınma gibi hizmetlerin de verildiği yerlerdi⁶⁴⁸.

3.1 Halvetî Tarîkatı Şemsîyye Kolu Tekkeleri

3.1.1 Zile'deki Şemsîyye-Sûzîyye Tekkeleri

Şemseddin Sivâsî'nin babası Ebû'l-Berâkât Muhammed Efendi Horasan'dan Zile'ye gelmesiyle birlikte tekkesini burada inşa etmiştir. Şemseddin Sivâsî'nin postnişîn olmasından evvel ve daha sonra kurulan tekkeler vasıtasıyla Halvetî-Şemsîyye ve Sûzîyye kolları Zile'de temsil edilmiştir.

3.1.1.1. Şeyh Muharrem Efendi Tekkesi

Şemseddin Sivâsî, şeyhi Abdülmecid Şirvânî'nin Tokat'a teşrifleriyle birlikte beraber Zile'ye gitmişler. Şeyhinin yanında altı ay gibi kısa bir zaman içinde sülûkünü tamamlamasının ardından taç, hırka, seccade ve âsâ verilerek hilâfet almıştır. Zile'de Abdülmecid Şirvânî'ye yedi sekiz sene hizmet etmiştir⁶⁴⁹.

Şemseddin Sivâsî, babası ve daha sonra ağabeyi Şeyh Muharrem Efendi'den intikal eden tekkede bir süre şeyhlik yapmıştır. Şemseddin Sivâsî'nin Zile'de görev yaptığı tekkenin yeri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Yalnız tekkenin bir cami yakınında olduğu anlaşılmaktadır⁶⁵⁰.

3.1.1.2. Müftüoğlu Tekkesi (Şemsîyye-Sûzîyye Tekkesi)

Zile'de Halvetî-Şemsîyye koluna ait bir diğer tekke *Müftüoğlu Tekkesi*'dir. Zile'nin Kislik Mahallesinde yer alan tekke, büyük bir bahçe içerisinde bulunmaktadır. Tekkede Şemsîyye halifesi olarak uzun süre görev yapan Şeyh Hafız Hacı Mustafa Kuddusî Efendi (1820-1885)'den dolayı *Müftüzâde Dergâh-ı Halvetî* olarak da anılmaktadır⁶⁵¹. Şeyh Hafız Hacı Mustafa Kuddusî Efendi, kaanatimizce Şeyh Ahmed Sûzî'nin (1179/1765-1246/1830) halifelerindedir. Ahmed Sûzî *Vasiyetnâme*'sinde,

⁶⁴⁸ Süleyman Uludağ, "Hankah", *DVIA*, Cilt 16, İstanbul 1997, s. 42-43-43; Pakalın, ags, I, s. 730; Nuran Çetin agt, s. 31.

⁶⁴⁹ Güneren, age, s. 21; Türer, age, s. 340-41. Müftüoğlu Tekkesi için bk. **EK-14**

⁶⁵⁰ Türer, age, s. 70.

⁶⁵¹ Ali Murat Aktemur, "Zile Müftüoğlu Konağı ve Tekkesi", *International Journal of Social Science*, Number: 25-1, p. 2.

Şeyh Mustafa Efendi diye bir halifesi olduğundan bahsetmektedir⁶⁵².

Aile üyelerinden olan Dr. Ali Adil Güneren, Zile'deki Müftüoğlu Tekkesi'ni ahalinin “*Mühtoğun Tekke*” olarak isimlendirdiklerini, tekkenin iki katlı ve bahçeli bir yapı olduğunu, dergâhlar kapatılmadan evvel tekkenin sabah namazıyla açılıp, yatsı namazından sonra kapatıldığını; dergâhlar kapatıldıktan sonra da sadece bayramlarda açıldığını söylemektedir. Ayrıca Tekke'de sadece Halvetîyye usûllerinin icra edilmediğini, Halvetîlik dışında Mevlevîyye usûllerinin de Tekke'nin Meydan Odası'nda icra edildiğini belirtmektedir⁶⁵³. Ali Adil Güneren, tekkedeki sofrada adabı hakkında şunları dile getirmektedir:

“Sofra” ya da “Lokma” tâbir edilen günün menüsü, misafirlere/dervişlere böyle yer sofralarında ikram edilir. Sağ el, sağ omuz, sağ diz masaya yakındır; sağ diz kurulmuş/kırılmış ve sağ topuk üzerine oturulmuştur. Masaya tam cepheniz ile değil, bir yanınız ile dâhil olursunuz; sol diziniz dışarıda dik olarak kırılmış vaziyette ve sol ayağınız yere basmaktadır. Bu şekilde dervişler bir sofraya çevresinde daha kalabalık oturabilmekte, herkes biraz kıvıldaınca, yeni gelen misafire rahatça yer, “bir kol uzanacak kadar açıklık” açabilmekte imişler. Çorba, sağ eldeki tahta kaşıkla ve kendi önünden ortadaki yemek sahanına daldırılırken, kaşığın bir yanı yemeğe daldırılır, dolan kaşığın dibi sahanın kenarına silinir, ağza yaklaştırılan kaşığın diğer yanı ağza değdirilip yemek ağız boşluğuna boşaltılır imiş. Bu adab üzere lokma yenir, sonra Şeyh Efendi, her iki elinin parmak uçlarını sofranın kenarına değdirip “Dem-i enbiyâ şah-ı evliyâ kerem-i şah-ı şehid-i kerbelâ huu hu” diyerek “Derviş Duası” yapar, masadakiler de “Huu Hu” diyerek mukabele ederlermiş⁶⁵⁴.

A. Adil Güneren tekke binasının ailenin şahsi mülkleri olduğunu, bağış ya da vakıf binası olmadığını özellikle vurgulamıştır. Dedelerinin 150-160 yıl önce Zile'nin köyünden geldiğini, o vakitler bir ören yeri olan Kislik Tepesi'ne yakın bu araziye satın alarak, önce harem dairesini yaptıklarını, daha sonra diğer odaların eklediğini son olarak da Tekke Dairesi'ni bina ettiklerini söylemiştir. A. Adil Güneren çocukluğundan hayalen hatırladığı dedelerinin yaptırdığı içinde havuzu, kayısı ve dut ağaçlarının olduğu bahçenin varlığından söz etmektedir. A. Adil Güneren, kadınların tekkede kendileri için ayrılan Harem Dairesi'nde bir merdivenle çıkılan Semâhânenin kuzeyinde bulunan yerden zikre katıldıklarını söylemektedir. Son olarak Tekkenin bağında bulunan kuyu ve ceviz ağaçlarının olduğunu söyleyen A. Adil Güneren, 1970-71

⁶⁵² Ahmed Sûzî, *Vasiyetnâme*, s. 17.

⁶⁵³ A. Adil Güneren, “Kaybolan Bir Dergâhın Hatıraları”, *Feyiz Dergisi*, Sayı 228, s.? <http://www.feyzdergisi.com/icerik/1884/kaybolan-bir-derghin-hatiralari-dr-ali-adil-guneren.html>

⁶⁵⁴ <http://www.feyzdergisi.com/icerik/1884/kaybolan-bir-derghin-hatiralari-dr-ali-adil-guneren.html>

yıllarında bu bağın satıldığını söylemektedir⁶⁵⁵.

Tekkenin bahçesinde Hafız Hacı Mustafa Kuddisî Efendi'nin dışında kızı Fatıma Hanım (1856-1936) ve damadı Şeyh Halil Rüştü Efendi (1255-1333/1839-1915), Şeyh Mustafa Kuddusî Efendi'nin oğlu Şeyh İbrahim Efendi (Hicrî 1282-1305/1866-1888), Şeyh Halil Rüştü Efendi'nin kardeşi Şeyh Mahmud Cevheri (1878-1940) ile tekkeye Sivas'tan gelip dergâhın işlerine bakan Osman Nuri Dede (öl. 1340/1922) medfundur⁶⁵⁶.

3.1.2. Sivas'taki Tekke: Şemseddin Sivâsî Dergâhı

Şemseddin Sivâsî'nin dergâhı arşiv belgelerinde; “Şemseddîn Sivâsî Hazretleri dergâhı”, “Sivâs'ta medfûn Şemseddîn Sivâsî Hazretleri dergâhı”, “Şeyh Şemseddin Sivâsî Hazretleri'nin Dergâh-ı Şerîfi'nin”, “...eizze-i kirâmdan Eğri kal'ası fatihi nâmıyla meşhûr ve müte'arif olan Kara Şemseddîn Sivâsî kuddîse sırrıhu'l 'alî Hazretleri'nin Sivâs'da kâin olub kadîmen ayende ve revendeye ber küşâde bulunan dergâhı...”⁶⁵⁷ gibi farklı şekillerde geçmektedir.

Şemseddin Sivâsî, Sivâs valisi Hasan Paşa tarafından Sivas'a davet edildiği vakit, Eretnaoğlu Şeyh Hasan'ın vakıf arazisi Şeyh Şemseddin Sivâsî'nin ailesi için kiralanmıştır. Kiralanan arazi üzerine, menzil, çilehâne, kütüphane, kasır ve fırın gibi yapılar inşa edilmiştir. Ayrıca Şeyh Hasan'ın türbesi yakınına mescit, mektep ve çeşme ilave edilerek mahalle oluşumu tamamlanmış ve bölge *Güdük/Küçük Minare Mahallesi* olarak kayıtlara geçmiştir⁶⁵⁸.

Şemseddin Sivâsî, vaktiyle Sivas'a yolu düştüğünde mezkûr mevkiide ağırlanmış ve Sivas ahali tarafından çok hürmet görmüştür. Zira burası Şemseddin Sivâsî tarafından Seba' bahçelerine⁶⁵⁹ benzetilen *Paşabostanı*'dır. Ahmed Sûzî

⁶⁵⁵ <http://www.feyzdergisi.com/icerik/1884/kaybolan-bir-derghin-hatiralari-dr-ali-adil-guneren.html>

⁶⁵⁶ Zile Velileri. <http://unyezile.com/veli.htm>, 29.11.2018.

⁶⁵⁷ BOA, BEO, 1650/123748, 7 Muharrem 1319/26 Nisan 1901; BOA, BEO, 1659/124415, 24 Mayıs 1319/6 Haziran 1903; BOA, BEO, 3475/260593, 27. Zilhicce 1326/20 Ocak 1909; VGMA, EV. MKT, 276.122, /29 Receb [12]81/28 Aralık 1864.

⁶⁵⁸ VGMA, EV. DEF, 581-1, s. 595; Benzer bilgi için bk. Ömer Demirel, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, TTK, Ankara 2000, s. 39-40, 64. Ayrıca bk. Ömer Demirel, “Kuruluşundan Günümüze Çeşitli Yönleriyle Bir Osmanlı Mahallesi: Sivas Küçük Minare Mahallesi”, *XIII. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, 4-8 Ekim, Ankara 1999. Şems-i Sivâsî Dergâhı için bk. **EK-15**

⁶⁵⁹ Güneren, age, s. 38-39.

Vasiyetnâmesi'nde Dergâh-ı Şerîf'te Semâhane, Çilehâne ve kendi odasında bir kütüphanesinin olduğunu ifade etmiştir⁶⁶⁰.

Küçük Minare Mahallesi'nde ikâmet eden Tekkeli'lere ait bilgileri vakıf belgelerinden öğrenmekteyiz. Örneğin, 1272/1855-56 senesine ait bir vakıf belgesinden es-Seyyid eş-Şeyh Halil Halife ibn es-Seyyid eş-Şeyh Receb Efendi'nin oğulları olan es-Seyyid eş-Şeyh Abdullah Efendi'nin mahallenin iki numaralı, es-Seyyid eş-Şeyh Ahmet Efendi'nin de mahallenin üç numaralı hanesinde ikâmet ettiği bilgisine ulaşıyoruz⁶⁶¹.

18 Zilka'ade 1289/17 Ocak 1873 tarihli bir belgede mahallenin üçüncü hanesinin ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve yedinci numaralarında ikâmet edenlere dair bilgiler mevcuttur. Buna göre; mahallenin üçüncü hanesinde es-Seyyid eş-Şeyh Ebubekir ibn es-Seyyid eş-Şeyh Süleyman Halife'nin oğulları ikâmet etmektedir. Üçüncü hanenin ikinci numarasında Şeyh Süleyman Efendi, üçüncüde Şeyh Mahmut Efendi, dördüncüde Şeyh Mustafa Efendi, beşincide Şeyh Ali Rıza Efendi ve yedinci numarada Şeyh Abdullah Efendi ikâmet etmiştir⁶⁶².

Şemseddin Sivâsî'nin dergâhı gelip-gidenlere (ayende ve revendeye) hizmet vermiştir. Vakıf belgelerinde ayende ve revendeye hizmet verdiği dair pek çok kayda rastlanılmıştır. Bu husus, 7 Muharrem 1319/26 Nisan 1901 tarihli belgede geçen “.....Kara Şemseddin Sivâsî kuddise sırrıhü'l-ali Hazretleri'nin Sivas'da kâin olup kadîmen ayende ve revendeye ber küşâde bulunan dergâhı...” cümlesinde açıkça görülmektedir⁶⁶³.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan 2399 Numaralı Sivas Nüfus Defteri'nde 1835 ve 1855 tarihlerinde Şemseddin Sivâsî'nin tekkesinde misafir olan Anadolu dışında diğer İslam beldelerinden gelen kişiler hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Turhallı Örtülü Ahmed Baba (Yaş: 61), Koyulhisarlı Mustafa Efendi bin Mehmed (Yaş: 58), Tokatlı Hafız bin Abdullah (Yaş: 38), Gürünlü Mustafa Efendi bin Abdullah (Yaş: 80), Biraderzâdesi Ali Efendi (Yaş: 32), Derviş Mikail Baba bin

⁶⁶⁰ Ahmed Sûzî, *Vasiyetnâme*, s. 6, 7, 9, 11.

⁶⁶¹ SSS, Def No: 27, s. 143.

⁶⁶² SSS, Def No: 5, s. 25.

⁶⁶³ BOA, BEO, 1650/123748, 7 Muharrem 1319/26 Nisan 1901.

Mehmed (Yaş 70), Derviş Mustafa Emin bin Abdullah (Yaş 80), Arapgirli el- Hac Ömer Baba (Yaş: 70), Darendeli el- Hac Ali bin Mehmed (Yaş: 35), Mecidözülü Derviş Hacı Ömer bin Mustafa (Yaş: 35), Rakkalı Derviş Mehmed (Yaş: 42), Hintli el-Hac Ahmed Baba bin Süleyman (Yaş: 91), Mağripli el-Hac Ali (Yaş: 43), Mağripli Hacı Ahmed (Yaş: 40), Kerküklü el-Hac Abdullah bin Abdullah (Yaş: 43), Kerküklü Derviş Resul (Yaş: 45), Kerküklü Derviş Maruf Baba (Yaş: 18) adlı kişilerin dergâh-ı şerifi ziyaret edip bir süre kaldıktan sonra memleketlerine ya da başka diyarlara gittikleri bilinmektedir⁶⁶⁴.

Sivas 2405 Numaralı Nüfus Defteri'nde 1838-39 tarihlerinde dergâh-ı şerifte misafir olan kişiler için şu bilgiler verilmiştir: Bağdatlı Hacı Abdullah bin İbrahim (Yaş: 50; Tarîkat-ı Aliyye-i Halvetiyyeden), Bağdatlı Derviş Mikail Baba (Yaş: 65), Kerküklü Derviş Maruf bin Ahmed (Yaş: 22), Malatyalı Ahmed Efendi bin Mustafa (Yaş: 33; Tarîkat-ı Aliyye-i Halvetiyyeden), Buharalı Derviş Hacı Abdurrahman (Yaş: 30), Kudüs-i Şerif ahalisinden Hacı Muhammed bin Abdullah (Yaş: 27), Trablusgarb ahalisinden Yusuf bin Mustafa (Yaş: 22), Arapgirli Molla Hasan bin Hüseyin (Yaş: 35), Mühtedi Mehmed bin Abdullah (Yaş: 20), Elbistanlı Hatibzâde Derviş Eyüp (Yaş: 30), Arapgir ahalisinden Hüseyin bin İbrahim (Yaş: 20), Darendeli Hafız Hasan bin Mustafa (Yaş: 20)⁶⁶⁵.

1826'da Evkaf Nezareti'nin kurulmasından sonra Şemseddin Sivâsî dergâhının her türlü masrafı için kendi vakıf gelirlerine mukabil Evkaf Hazinesi'nden yardım aldığı anlaşılmaktadır. Dergâhın hazineden yardım aldığına dair ilk kayıt 26 Şubat 1316 /11 Mart 1901 tarihlidir. Dâhiliye Nezaret-i Celilesi'ne Şeyh Ahmed Efendi tarafından yazılan bir arz-ı halde; Şemseddin Sivâsî dergâhı ayende ve revendesisi ile yemek masrafları için hazineden 600 kuruş tahsis edildiği ancak dergâha gelen misafirlerin sayısının çok olması nedeniyle bu paranın kâfi gelmediği belirtilmiştir. Yine arz-ı halde gerek dergâhta bulunan fukarâ, gerekse ayende ve revendenin yemek masraflarının 2000 kuruşa ulaştığı bildirilmiş ve bu sebeple de bu masrafların karşılanması amacıyla 300 kuruşluk bir zam yapılması istenmiştir. Burada ayrıca Sivas'ta bulunan diğer bazı dergâhların meşâyihleri ile eşraf tarafından verilen dilekçelerde yardım taleplerinin

⁶⁶⁴ Salih Şahin, *Mekân ve İnsanlarıyla Sivas*, Buruciye Yayınları, İstanbul 2013, s. 162-63. BOA, NFS, 2399, S. 233-34.

⁶⁶⁵ Şahin, age, s. 163-64; BOA, NFS, 2405, S. 25.

olduğu görülmüştür. 23 Nisan 1901 tarihinde padişah tarafından yukarıdaki ricalar kabul edilmiş dergâhın tamir ve tevsi ile ayende ve revendeye ait masraflarının karşılanması kararlaştırılmıştır⁶⁶⁶. Bir başka belgede Dergâhın yemek masraflarının 17 Safer 1319/5 Haziran 1901 tarihinde 1400 kuruşa ulaştığı bildirilmektedir⁶⁶⁷.

3.1.2.1. Tanzimat Döneminde Dergâhın Harap Olması ve Tamir Masrafları

Şemseddin Sivâsî'nin dergâhı 1860'larda yıkılmaya yüz tutmuştur. Bu sebeple de evlatları tarafından Sivas Mutasarrıflığı ile Evkâf Müdürlüğü'ne başvurularak tamir edilmesi ve masraflarının karşılanması istenilmiştir. Dergâhın tamirat gerektirecek halde olduğuna dair ilk kayıt 29 Receb [12]81/ 28 Aralık 1864 tarihli⁶⁶⁸. 3 Safer [12]85/26 Mayıs 1868 tarihli mazbatadan ise Şemseddin Sivâsî Dergâhı'nın tamir edildiğini öğreniyoruz⁶⁶⁹.

19 Şubat 1316/9 Haziran 1898 tarihli başka bir belgede, Şeyh Ahmed Efendi'ye yedi sene boyunca padişah tarafından 20.000 kuruş verildiğini; fakat dergâhın layık olduğu gibi yeniden yapılması gerektiğinden, inşaat masraflarının 1200 liraya kadar ulaştığı bildirilmiştir. Bu sebeple de dergâhın 700-800 lira kadar bir borç altına girdiği ifade edilmiştir. Dergâhın borç batağında olmasının sebebi ise; dergâha bağlı köy ve mezraalarından alınan vergilerin az olması, ayende ve revendenin, fukaranın yiyecek masraflarının ise çok olması sebebiyle bunları karşılamada yetersiz olmasıdır. Dolayısıyla dergâhın tamiri yapılamamış ve harap olmaya yüz tutmuştur⁶⁷⁰.

3.1.2.2. Cumhuriyet Döneminde Şemseddin Sivâsî Dergâhı

Şemseddin Sivâsî dergâhının 1940'lı yıllardaki durumu hakkında Müjgan Üçer şunları söylemektedir: “Çilehane ve semâhane bölümlerinden oluşan tekkenin, semâhane yanında bir çay ve kahve ocağı bulunmaktadır. Yapıya ait diğer bölümler ve mutfak ta konağın yakınında idi. Varisleri tarafından 1940'lı yılların sonlarında Mehmed Çerikçi'ye (Çerikçi Molla) satılmıştır”⁶⁷¹.

⁶⁶⁶ BOA, BEO, 1650/123748, 7 Muharrem 1319/26 Nisan 1901; BOA, BEO, 1659/124415, 24. Mayıs. 1319/6 Haziran 1903; BOA, İ.ML, 44, 15 Safer 1319/3 Haziran 1901.

⁶⁶⁷ BOA, BEO, 1670/125189, 17 Safer 1319/ 5 Haziran 1901.

⁶⁶⁸ VGMA, EV. MKT, 276/122, 29 Receb [12]81/28 Aralık 1864.

⁶⁶⁹ VGMA, EV. MKT, 420.132, 3 Safer [12]85/26 Mayıs 1868.

⁶⁷⁰ BOA, BEO, 1650.123748, 7 Muharrem 1319/26 Nisan 1901.

⁶⁷¹ Üçer, agm, s. 52.

Şems-i Sivâsî Tekkesi'nin 1967 senesindeki hali hakkında ise Müjgan Üçer şu bilgiyi vermektedir:

“Konak kesme taştan subasma duvarları üzerinde kısmen iki katlı olarak inşa edilmiştir. Duvarlarının içi kerpiç dolgu ahşap karkas (hımış), döşeme ve tavanlar ahşaptır. İç ve dış sıva ile ahşap aksamda görülen kısmî harabiyet nazar-ı itibare alınmazsa sağlam ve kullanılabilir durumdadır. Eski Türk mimarî geleneklerine göre harem ve selamlık olmak üzere iki bölüm ihtiva etmektedir. Alt kat ve bunların arasındaki orta sofanın üstüne rast gelen büyük salon bilhassa ilgi çekicidir. Sahiplerinden öğrendiğimize göre, bu tarihi ev bilahare yıkılan tekkenin şeyhleri tarafından inşa edilmiştir. Alt kat halen kullanılmaktadır. Boş olan üstteki büyük salon (cihannüma) ise metruk durumdadır. Bu salon Güdük Minare'ye bakmaktadır. Çatı kiremitle kaplıdır”⁶⁷².

1981 yılında Kültür Bakanlığı'nın konağa sahip çıkacağı haberleri üzerine Çerikçi ailesi girişimlerde bulunmuş fakat gayretleri boşa çıkmıştır. Aynı sene varislerinden biri oturduğu orta bölümü satışa çıkarmış, satılan her bölümün yerini betonarme yapılar almıştır⁶⁷³. Orta bölümün satışa çıkarılmasının ardından burayı Sivas'ta Taşarzadeler olarak bilinen aile satın almıştır. Bu ailenin büyüklerinden olan Mehmet Nureddin Taşar Bey ile 13 Şubat 2018 tarihinde yaptığımız görüşmede satın aldıkları dergâhın yıkılmadan evvelki hali hakkında çeşitli bilgiler edindik.

Mehmed Nureddin Taşar, Şemsi Dergâhı'nın bulunduğu yerin orta kısmını 1979-80 yıllarında satın aldıklarını, bu kısmın dergâhın girişinden bahçeye kadar olan kısmını içine aldığını, meyve ağaçları bulunan bahçenin bir hayli büyük olduğunu ve Küçük/Güdük Minare'ye kadar uzandığını söylemiştir. 1981-82 yıllarında imar uygulamasının ardından bahçenin küçülerek ön ve arkada beşer metre kadar kaldığını ifade etmiştir. Dergâha girişin iki metreyi bulan merdivenle yapıldığını, sağ tarafta beş adet oda olduğunu, sol tarafta ise mutfağın olduğunu söyleyen Nureddin Bey, üst kata iki kişinin sığabileceği bir merdivenle çıkıldığını belirtmiştir.

Nureddin Bey'den üst katta (camekânlı kısım-EK-15) semâhanenin bulunduğunu öğrenmekteyiz. Yine Nureddin Bey'den, Semâhane'nin kolonlarının büyük olduğunu, ardıç ağacından yapıldığını, aynı anda yaklaşık 300 kişiyi alabilecek kapasitede 120 metrekare olduğunu, semahaneyi yıktıklarında 40 metrelik ardıç ağaçlarının çıktığını ve üst kattaki semâhanenin yanında şeyh odası olduğunu tahmin

⁶⁷² Üçer, s. 52-54

⁶⁷³ Üçer, s. 52.

ettiğimiz bir odanın bahçeye baktığını öğreniyoruz⁶⁷⁴.

3.1.3. Köprülü'deki Şemsîye Dergâhı

Makedonya sınırları içerisinde küçük bir kasaba olan ve Osmanlı döneminde *Köprülü* (Veles) olarak adlandırılan bu bölge Halvetî tarikâtının⁶⁷⁵ pek çok şubesine ev sahipliği yapmıştır.

Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu olup vekâleten şeyhlik yapan H. Şemsi Güneren'in oğlu Dr. M. Fatih Güneren tarafından nakledilen bir bilgiye göre; Şemseddin Sivâsî'nin torunlarından Üneydın ve Merter ailelerinin Rumeli'ye göç ettiğine dair belgeler Mehmed Tuna Üneydın tarafından M. Fatih Güneren'e iletilmiştir. Fatih Güneren, “*Şemseddin-i Sivâsî Hazretlerinin torunlarından olduğu bilinen ve H. 1088, M. 1677-1678 tarihinde Köprülü'ye teşrif eden Şeyh Ahmed Efendi Hazretleri'nden sonra tevellüd eden zâtları gösteren şema*” şeklinde bir başlık atarak bir soyağacı çıkarmış fakat Şeyh Ahmed Efendi'yi ana soy kütüğünde herhangi bir yere bağlayamadığını söylemiştir⁶⁷⁶.

M. Fatih Güneren, kendisine iletilen bir belgede, Köprülü'de yaptırılan camiinin kapısında “*tamam oldu ibadetgâhı Ahmed*” yazdığı, bu camiinin yörede *Halvetî Camii* olarak bilindiği, Balkan Harbi sırasında Bulgarlar tarafından yıkıldığı ve Türkiye'nin Yugoslavya sefiri olan Tefvik Üneydın Bey tarafından tespit edildiğini nakletmektedir. M. Fatih Güneren'in soyağacında verdiği *Şeyh Abdurrahman Velî* adlı zâta belgede atıfta bulunulduğu da bir başka bilgidir⁶⁷⁷.

Belgede ayrıca 1930'lu yıllarda şöhreti olan şair ve fikir adamı Ruşen Eşref Üneydın'ın Konya ziyaretinde o zamanın Mevlâna Müzesi müdürü olan Hüseyin Şemsi Güneren Bey ile karşılaşmasında kısa notlar aldığı ve şöyle yazdığı görülmüştür: “*Konyada müze..Şemsi Azîz..memuru..Sivaslı Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu, Şeyh Ahmed Efendi'nin torunu Hüseyin Bey*”⁶⁷⁸. Bu şekildeki bir ifadeden anlaşılıyor ki

⁶⁷⁴ Mehmet Nureddin Taşar, 1954 Sivas doğumlu. 13 Şubat 2018, 11.50

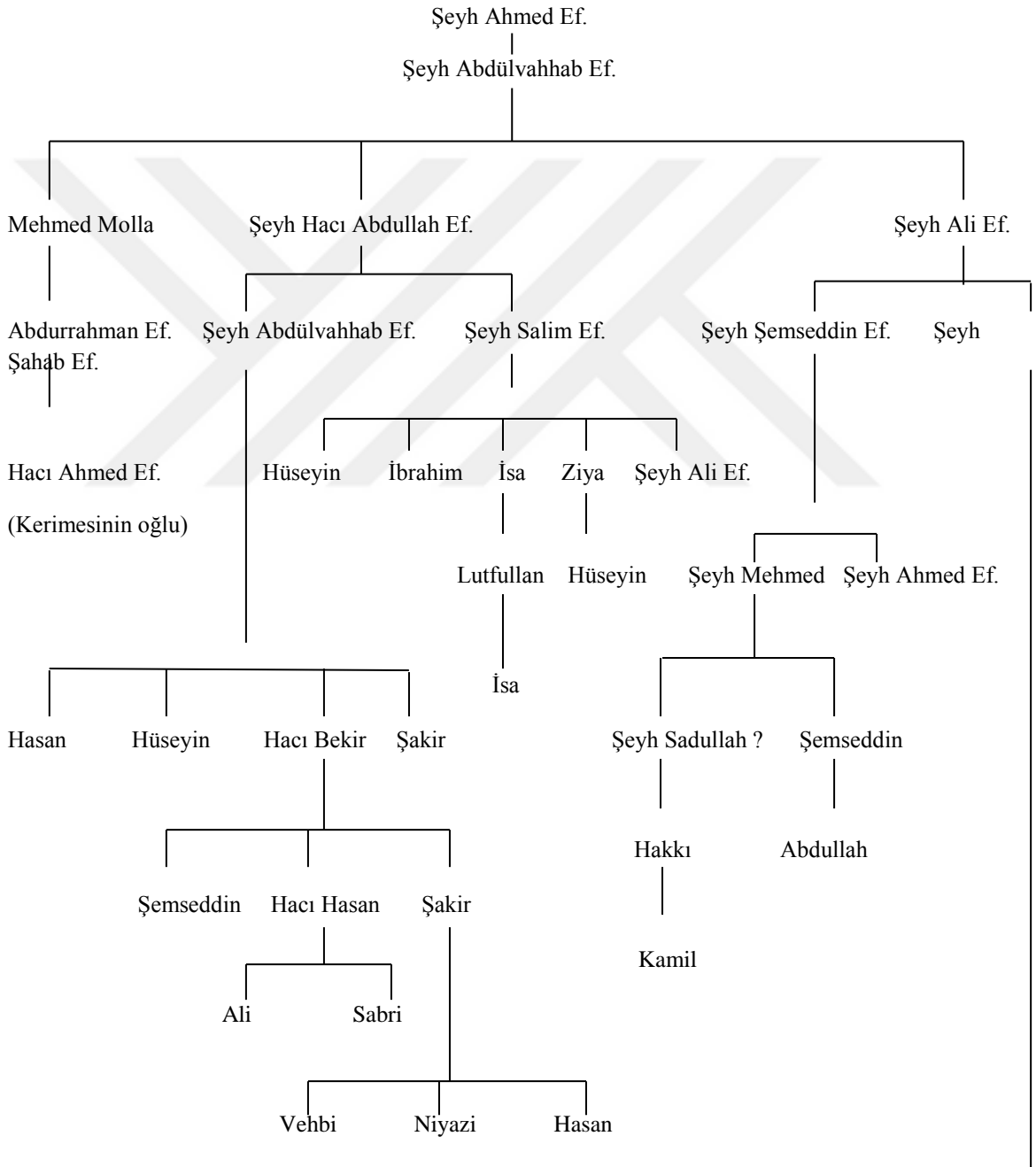
⁶⁷⁵ Kosova, Makedonya, Arnavutluk ve Karadağ'daki Halvetîye tekkeleri hakkında detaylı bilgi için bk. Tuğçe Tuna (Kanar), *Kosova Makedonya Arnavutluk Karadağ Balkanlar'daki Miras Tekkeler*, H Yay., İstanbul 2013.

⁶⁷⁶ M. Fatih Güneren, “Şemseddin-i Sivâsî Ailesi”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsiler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*, Sivas Kemal İbn-i Hümam Kemal Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 26.

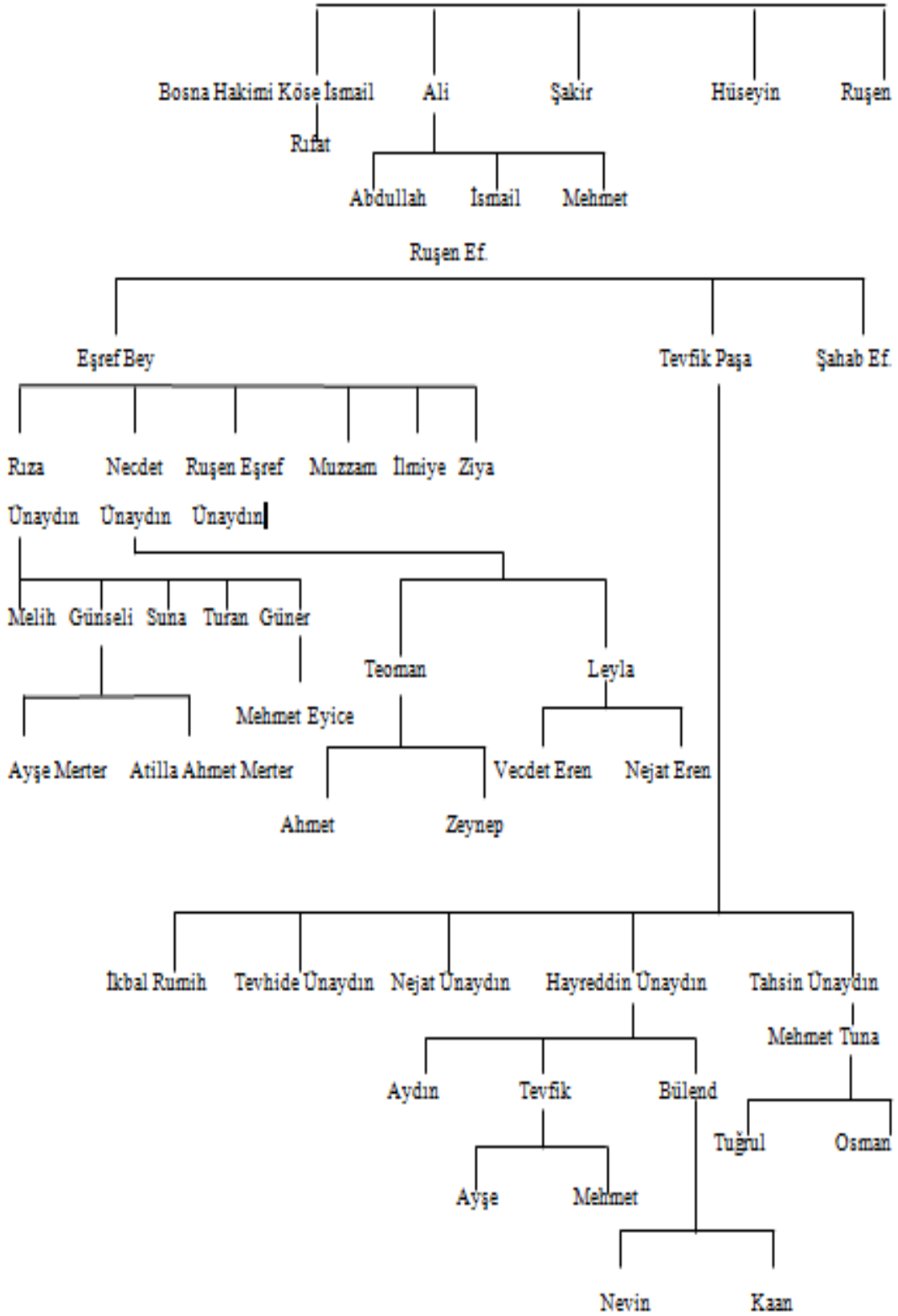
⁶⁷⁷ Güneren, agm, s. 26.

⁶⁷⁸ Güneren, agm, s. 26.

Ruşen Eşref Ünaydın Şemseddin Sivâsî ile olan kan bağıının farkındadır ve H. Şemsi Güneren ile bu konuyu konuşmuşlardır. Sivas'tan Köprülü'ye giden ve daha sonra İstanbul'da ikâmet eden Ünaydın ve Merter aileleri Şemseddin Sivâsî'nin torunlarıdır⁶⁷⁹. M. Fatih Güneren tarafından hazırlanan Sivas'tan H. 1088/1677-78 senesinde Köprülü'ye teşrif eden Şeyh Ahmed Efendi'den sonra tevellüd eden şeyhlere ait şema şu şekildedir:

⁶⁷⁹ Güneren, agm, s. 26-27.

Şekil 2. Köprülü'ye Teşrif Eden Şeyh Ahmed Efendi ve Sonraki Şeyhler

3.2. Halvetî Tarîkatı Sivâsîyye Ve Nûrîyye Şubeleri Tekkeleri

Abdülmeccid Sivâsî, III. Mehmed'in davetiyle İstanbul'a geldikten bir süre sonra Reisü'l-Küttâb Musallî (La'lî) Efendi (öl. 1009/1600) Eyüp Nişanca'da bulunan bir hanesini kendisine tahsis etmiştir. Nişanca'ya yerleştikten kısa bir süre sonra, Çarşamba Pazarı yakınlarında Sultan Selim civarında Darü's-sa'de Ağası Mehmed Ağa tarafından inşa ettirilen zaviyenin şeyhliği Abdülmeccid Sivâsî'ye tevcih edilmiştir. Böylece Abdülmeccid Sivâsî'nin vazife aldığı ilk yer *Mehmed Ağa Tekkesi* olmuştur. Burada üç sene kadar şeyhlik yaptıktan sonra Yavuz Selim Camii yakınındaki Şeyh Yavsî Zâviyesi şeyhliği boşalınca buraya şeyh olmuştur.

XVII. yüzyılda Halvetî tarîkatinin Şemsîyye kolunun Sivâsîyye ve Nûrîyye şubelerine ait 20 tane tekke tespit edilmiştir. Bu tekkeler: Sivâsî Tekkesi (Eyüp-Nişanca), Mehmed Ağa Tekkesi, Yavsî Baba Tekkesi, Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi, Emir Buhari Tekkesi, Şemsi Paşa Tekkesi, Atik Valide Tekkesi, Draman (Tercüman Yunus) Tekkesi, Evhadüddîn Tekkesi, Sertarîk Tekkesi, Boyalı Mehmed Tekkesi, Cemaleddîn Uşâkkî Tekkesi, Karabaş Tekkesi, Mirâhûr (İmrahor) Tekkesi, Hamza Efendi Tekkesi, Muabbir Tekkesi, Hakîkîzade Osman Efendi Tekkesi, Aydınoğlu Tekkesi, Mimar Acem Tekkesi, Kasımpaşalı Süleyman Efendi Tekkesi. Bu tekkelerden başka Kahriyye Mescidi ve Çerağcı Mescidi de irşad için kullanılan yerlerdir⁶⁸⁰. Bu tekkelerde irşad hizmeti yürüten şeyhlerin sayısı 48'i bulmaktadır. Aynı yüzyılda Halvetîliğin çeşitli şubelerine bağlı şeyhlerin 207 tanesinin isimleri Necdet Yılmaz tarafından tespit edilmiş olup, Sivâsîyye ve Nûrîyye şeyhlerinin bunlar içerisindeki oranı % 24 civarındadır⁶⁸¹.

18. yüzyılda faal olan Sivâsîyye ve Nûrîyye şubeleri tekkeleri ise şunlardır: Mehmed Ağa Tekkesi, Yavsî Baba Tekkesi, Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi, Atik Valide Tekkesi, Draman (Tercüman Yunus) Tekkesi, Evhadüddîn Tekkesi, Sertarîk Tekkesi, Boyalı Mehmed Tekkesi, Cemaleddîn Uşâkkî Tekkesi, Karabaş Tekkesi, Mirâhûr (İmrahor) Tekkesi, Hamza Efendi Tekkesi ve Mihaliç'te bulunan Bülbül Hatun Tekkesi⁶⁸². Bu 14 tekkede 40 kadar şeyh görev yapmıştır. Bu yüzyılda Halvetîliğin diğer bütün tarîkatler içerisindeki oranı % 40.06, Sivâsîyye ve Nûrîyye'nin Halvetîlik

⁶⁸⁰ Baz, age, s. 162.

⁶⁸¹ Yılmaz, age, s. 534-39; Gündüz, age, s. 250; Baz, age, s. 162.

⁶⁸² Baz, age, s. 162.

içerisindeki oranı ise % 13 tür. Önceki yüzyılda 20 olan tekke sayısı 14'e (% 30 düşüş), 48 olan şeyh sayısı ise 40'a (%16 düşüş) gerilemiştir⁶⁸³. Sivâsiyye ve Nûriyye tekkelerinin bu yüzyıllar içerisinde başka tarikatlar tarafından temsil edilmeye başlanması düşüşün en önemli sebebinin oluşturmaktadır. Özellikle Halvetîliğin Sümbüliyye, Şabanîyye ve Cerrahîyye şubeleri tarafından temsil edilen tekkeler ağırlıktadır⁶⁸⁴.

Abdülehad Nûri Sivâsi'nin halifeleri irşad makamına getirildikten sonra İstanbul'un çeşitli semtlerinde bulunan tekkelerde göreve başlamışlar ve Nûriyye'nin İstanbul genelinde daha etkin olmasını sağlamışlardır. 17. yüzyıl içerisinde 48 şeyhin görev aldığı tekkeler ve meşâyih silsilesi hakkında Fatih Köse tarafından hazırlanan *İstanbul Halvetî Tekkeleri* adlı eser oldukça detaylı bilgiler vermektedir.

3.2.1. İstanbul'daki Tekkeler

Abdülmecid Sivâsi İstanbul'a gelmesinden kısa bir süre sonra kendisine Eyüp Nişancı'daki tekke tahsis edilmiş ve burası 17. ve 18. yüzyılda İstanbul'daki Sivâsiyye ve Nûriyye tekkelerinin merkezi olmuştur. İstanbul'da tespit ettiğimiz 29 adet tekke ve tekke olarak kullanılan camii vardır.

3.2.1.1. Sivâsi Tekkesi (Eyüp-Nişanca)

Sivâsi Tekkesi, İstanbul'un Eyüp ilçesi Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi'nde Eyüp Nişanca caddesi üzerinde 29 pafta, 151 ada, 35 parselde bulunmaktadır. Tekke kaynaklarda "*Sivâsi Efendi Tekkesi*", "*Abdülmecid Sivâsi Tekkesi*", "*Şemsî Sivâsi Tekkesi*", "*Abdülehad Nûri Tekkesi*" adlarıyla geçmektedir⁶⁸⁵. Arşiv belgelerinde Sivâsi Tekkesi için; "*Kutbü'l-'arifîn Şeyh Abdülmecid Sivâsi Hazretleri'nin tekve ve dergâh-ı şerîflerinin..*", "*Eba Eyyübü'l-Ensârî Razi (radiye) anhö'l-bari Hazretleri civârında Nişanca mahallesinde vakî' ceddîm Şemsî Sivâsi hazretlerinin ihya-kerdesi olan Dergâh-ı Şerîf'in...*"; "*Ortakçılar'da Abdülmecid Sivâsi dergahı*"⁶⁸⁶ ifadeleri kullanılmıştır.

⁶⁸³ Baz, age, s. 163.

⁶⁸⁴ Fatih Köse, *İstanbul Halveti Tekkeleri*, MÜİF Yay., İstanbul 2012, s. 176, 213.

⁶⁸⁵ Tanman, agm, s. 288; Çetin, agt, s. 206.

⁶⁸⁶ BOA, DH. MKT, 1630/103, 24 Şevval 1306/23 Haziran 1889; VGMA, EV. MKT. CHT, 298. 103, 1 Muharrem [1]308/17 Ağustos 1890; VGMA, EV. MH, 780.196)

Tekkenin kuruluş tarihi bilinmemektedir. Ancak Abdülmecid Sivâsî'nin Eyüp Nişanca'daki tekkeyi *Yavsî Baba Tekkesi*'ne bağlı bir zâviye haline getirdiği tahmin edilebilir⁶⁸⁷. Sivâsî Tekkesi'nin gerek Abdülmecid Sivâsî'nin gerekse Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin kabirlerinin bulunduğu yer olması, burasını Halvetîyye tarikâtı Şemsîyye kolunun Sivâsîyye ve Nûrîyye şubelerinin İstanbul'daki asîtanesi haline getirmiştir.

Tekke adı ilk defa 1199 (1784-85) senesi tekkeler listesinde *Otakçılar civârında Sivâsî Efendi Tekkesi* olarak geçmektedir. II. Mahmud'un kızlarından Sâliha Sultan'ın 1833 senesindeki düğün merasimine davet edilenler arasında Abdülehad Nûrî Tekkesi şeyhi Seyyid İbrahim Efendi de vardır. Dâhiliye Nezareti'nin 1301/1885-86 tarihli istatistik cetvelinde tekkede ikâmet eden beş erkek beş kadının olduğu belirtilmiştir. Bundan başka 1289/1872 tarihli nüfus kaydında “*Otakçılar civarında Şemsîyye'den Sivâsî Tekkesi postnişîni Seyyid Mehmed Şükrü Efendi'nin oğlu Nûreddin Efendi, doğumu 1281/1864*” ifadesi vardır. *Mecmûa-i Tekâyâ*'da 1307/1889-90 senesinde Eyüp Nişanca'daki Şemsî Sivâsî Tekkesi, *Sünbüli* olarak gösterilmiş ve postnişîni *Şeyh Ahmed Tevfik Efendi* olduğu ifade edilmiştir. Mecmuada “*Bayram-ı şerîflerin dördüncü günleri Sünbüli usulü icra olunur*” kaydı yer almaktadır⁶⁸⁸.

Sivâsî Tekkesi'nin son postnişîninin Şeyh Selâhi Efendi (El-Hâc Ali Efendi) olduğu anlaşılmaktadır. 18 Receb 1247 /2 Ocak 1831 tarihli arşiv vesikasında, Yavsî Baba Tekkesi olarak geçen Sivâsî Tekkesi vakfı mütevellisi olan Şeyh Mehmed Efendi vefat ettiğinden dolayı yerine El-Hac Ali Efendi'nin 18 Receb 1247 /2 Ocak 1831 tarihinde geçmesi istenmektedir⁶⁸⁹. Burada görüldüğü üzere Yavsî Baba Tekkesi ve Nişanca'da bulunan Sivâsî Tekkesi postnişînleri Sivâsî meşâyihî arasından seçilmektedir.

1 Muharrem [1]308/17 Ağustos 1890 tarihinde Eyüp Nişanca'da bulunan Sivâsî Tekkesi'nin postnişînliği boş kalması ile vakfiyede yazıldığı üzere Dergâh'ta hatm-i hace okutturmak ve mukâbele icra ettirmek amacıyla Şeyh Ahmed Şemseddin bin Şeyh Abdülmecid da'ileri mührüyle “Nakşibendi hülefâsından ve meşâyih-i ‘ulemâdan Erzurûmi Ketancızâde [Ketencizâde] reşâdetlü el-Hac Şeyh Hafız Mehmed Rüşdü

⁶⁸⁷ Tanman, agm, s. 288.

⁶⁸⁸ Tanman, agm, s. 288; Çetin, agt, s. 206.

⁶⁸⁹ BOA, C. EV, 30375, 18 Receb 1247 /2 Ocak 1831; Tanman, agm, s. 288; Çetin, agt, s. 206.

Efendi da'ilerini kendü hüsnü rızamla mezkûr post-nişinliğe ta'yin eyledim" şeklindeki beyanıyla vazifenin bir an önce ifa edilmesinin önemli olduğunu vurgulanmıştır⁶⁹⁰. Bu belgeden anlaşıldığı üzere 1890 tarihinde Sivâsî Tekkesi meşâyihliği bir süre Nakşibendi Tarîkatı'na geçmiştir.

Osmanlı padişahları Muharrem ayının birinci günü tarîkat ehlinin hayır dualarını kazanmak amacıyla yılbaşı bahşîşi olarak *muharremiye* dağıtması adettendi. Böylece İstanbul ve çevresindeki tekke, zâviye ve hankâhlar tespit edilir ve listeler düzenlenirdi⁶⁹¹. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan bir belgede, Otakçılar'da bulunan Abdülmecid Sivâsî Dergâh'ının 1276/1859-60 senesi muharremiyesinin 30 kuruş olduğu ve mezkûr senede postnişin olan es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Şükrü Efendi'ye bu mikdarın verilmesi için Evkâf-ı Hümâyûn'a başvurulduğu görülmektedir. Aynı arşivdeki bir diğer belgeden, 5 Muharrem 1269/22 Haziran 1863 tarihinde 30 kuruş olan muharremiyenin alındığı anlaşılmaktadır⁶⁹².

Arşiv belgelerinden Abdülmecid Sivâsî'nin vakıf akarları içerisinde yer alan Bolu sancağının Hızırbeyli nahiyesine bağlı Ballica, Köklüce, Tatlıca, Nice Dirgene, Köprübaşı ve Sarıçam köylerinin gelirlerinin dergâhın her türlü masrafı için sarf edildiği anlaşılmaktadır⁶⁹³. Örneğin, 14 Rebiü'l-Evvel sene [12]67/17 Ocak 1851 tarihinde es-Seyyid Şeyh Mehmed Şükrü Efendi tarafından yazılan arz-ı halde; Hızırbeyli nahiyesinde bulunan Sarıçam, Tutlıca ve Ballica köylerinin Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi'ne gönderilmiş olan [12]66/1849-1850 senesi hasılatının tahsis edilmesi istenmektedir. Hasılatın 5.692 kuruş olduğu ve bu miktardan 1.356 kuruşun tevkif edildiği anlaşılmaktadır. Seyyid Şeyh Mehmed Efendi'ye kalan 4.336 kuruşun teslim edilmesi istenmiş ve bu miktarın dergâhın masraflarına harcandığı görülmüştür⁶⁹⁴.

3 Recep 1271/22 Mart 1855 tarihli arşiv belgesine göre, Sivâsî Tekkesi'nin yanması üzerine Şeyh es-Seyyid Mehmed Şükrü Efendi tekkeyi yeniden inşa etmek amacıyla evini satmıştır. Fakat satıştan elde ettiği para tekkenin tamir masraflarını karşılamamış, bu sebeple 20.000 kuruş borç almak zorunda kalmıştır. Mevcut borcun

⁶⁹⁰ VGMA, EV, MKT. CHT, 298. 103, 1 Muharrem [1]308/17 Ağustos 1890.

⁶⁹¹ Aşkar, agm, s. 130.

⁶⁹² VGMA, EV, MH, 780. 196; VGMA, EV, MH, 378. 168; VGMA, EV, MH, 948. 13.

⁶⁹³ VGMA, EV, MKT, CHT, 580. 39; VGMA, EV, MKT, 953. 97, 10 Ramazan [12]93/29 Eylül 1876; VGMA, EV, MKT. CHT, 138. 64, 20 Mayıs [12]99/1 Haziran 1883.

⁶⁹⁴ VGMA, EV, THR, 282.100; VGMA, EV, THR, 298. 85, 14 Rebiü'l-Evvel sene [12]67/17 Ocak 1851.

3.000 kuruş olan kısmını tekkenin vakfına ait akarlardan karşılamış ise de geriye kalan 17.000 kuruş borcu ödeyememiştir. Şeyh Mehmed Şükrü Efendi, Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne başvurmuş ve padişahın onayıyla borc karşılanmıştır⁶⁹⁵.

3.2.1.1.1. Abdülmecid Sivâsî'nin Türbesi (Büyük Türbe)

Sivâsî Tekkesi içerisinde bulunan Abdülmecid Sivâsî türbesi caddeden geriye çekilmiş, kârgir duvarlı ve kırma çatılı olup, kare planlı (8,50×8,50 m) olarak inşa edilmiştir. Türbenin güney, doğu ve batı duvarları iki sıra tuğla ve bir sıra kesme küfeki taşıyla almaşık düzende örülmüştür. Zamanında önünde ahşap dikmeli bir sundurma olduğu anlaşılan giriş (kuzey) cephesinde ahşap hatıllı moloz taş örgüyle yetinilmiştir. 1970 yılında Vakıflar idaresi tarafından gerçekleştirilen restorasyonda bu cephedeki örgü diğer cephelere uydurulmuş, öndeki sundurma ihya edilmemiştir. Kuzey cephesinde ortadaki basık kemerli girişin yanlarında, ayrıca diğer üç cephede iki sıra halinde düzenlenmiş dörder pencere vardır. Alt sıradakiler dikdörtgen olup kesme taş söveler ve lokmalı demir parmaklıklarla donatılmış, sivri kemerli olan tepe pencerelerine çift revzen konmuştur. Türbe içerisinde Abdülmecid Sivâsî'nin sandukasıyla beraber, oğlu Abdülbâkî Efendi'nin sandukası yer almaktadır⁶⁹⁶.

3.2.1.1.2. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Türbesi (Küçük Türbe)

Sivâsî Tekkesi içerisinde bulunan Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin türbesinin mimari özellikleri hakkında M. Baha Tanman ayrıntılı bilgiler vermektedir. Buna göre türbe: *“Yamuk planlı (9×7,50×7,50×7 m) moloz taş örgülü duvarları ve tek sıra halinde düzenlenmiş pencereleriyle daha mütevazı bir görünüm sergiler. Avluya bakan batı penceresinde iki, diğer cephelerde birer tane olmak üzere toplam beş adet olan dikdörtgen pencereler kesme taş şöveli ve demir parmaklıdır”*⁶⁹⁷.

Türbenin doğu cephesinde camekân içerisinde Şemseddin Sivâsî'ye ait yakasız, dirsekten kollu, içi astarlı, kaba kahverengi kumaştan pamuklu diz üstü kaftan teşhir edilmektedir⁶⁹⁸. Türbe halk arasında *Küçük Türbe* olarak anılmaktadır⁶⁹⁹.

⁶⁹⁵ BOA, İ. MVL, 327/13992.

⁶⁹⁶ Tanman, “Sivasî Tekkesi”, s. 288.

⁶⁹⁷ Tanman, agm, s. 289.

⁶⁹⁸ Akkaya, age, s. 65.

⁶⁹⁹ Koçu, agm, I, s. 142; Tanman, agm, s. 288.

Sivâsî Tekkesi Eyüp-Nișanca Postnişinleri

1. Abdülmecid Sivâsî (öl. 1049/1639-40)
2. Abdülehad Nûrî (öl. 1061/1650-51)
3. Şeyh Abdülbâkî Sivâsîzâde (öl. 1111/1699-1700), Abdülmecid Sivâsî'nin oğludur.
4. Şeyh Mehmed (öl. 1143/1730-31), Şeyh Sivâsîzâde Abdülbâkî'nin kız tarafından torunudur.
5. Şeyh Abdülmecid (öl. 1149/1736-37), Şeyh Mehmed'in oğludur.
6. Şeyh Abdülbâkî (öl. 10 Safer 1213/24 Temmuz 1798), Şeyh Abdülmecid'in oğludur.
7. Şeyh Seyyid Abdülhâlik (öl. 1223/1808-09)
8. Şeyh Seyyid Abdülkerim Hilmi (öl. 1248/1832-33) Şeyh Abdülhalik'in oğludur.
9. Şeyh Seyyid Mehmed Haşim Çelebi (öl. 11 Ramazan 1258/16 Ekim 1842) Şeyh Abdülkerim Hilmi'nin oğludur.
10. Şeyh Seyyid Mehmed Şükrullah (Şükrü) (öl. 25 Rebiü'l-âhir 1283/6 Eylül 1866), Şeyh Mehmed Haşim'in oğludur.
11. Şeyh Seyyid Mehmed Nûreddin (Nûrî) (öl. 1293/1876-77), Şeyh Mehmed Şükrullah'ın oğludur.
12. Şeyh Hüseyin
13. Şeyh Ahmed Tefvik (öl. 27 Receb 1311/3 Şubat 1894)
14. Şeyh Ali Salâhî (El-Hacc Ali Efendi)
15. Şeyh Seyyid İskender Naci Şirîn Baba (öl. 11 Mart 2002)
16. Şeyh Seyyid Bâkî Baba Sivâsî

3.2.1.1.3. Sivâsî Tekkesi Haziresinde Medfun Olan Meşâyih-i Kirâm

1. Şeyh Abdülmecid Sivâsî (öl. 1049/1639-40), Büyük Türbe'de medfundur.
2. Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî (öl. 1061/1650-51), Küçük Türbe'de medfundur.
3. Şeyh Abdülbâkî Sivâsî (öl. 1111/1699-1700), Büyük Türbe'de babası Abdülmecid Sivâsî'nin kabri yanında medfundur.
4. Şeyh Abdüssamed (öl. 1067/1656-57), kitabesinde; “Zamanının âlimi ve fazılı, dünyayı ukba için terk edip (ahirete) göçtü. Ey Allah'ım! Bütün sevenleri senden onun temiz ruhunu rahmetinle kuşatmanı dilerler” ifadeleri yazılıdır.

Vefat tarihi için Nazmî, “Abdüssamed Efendi ola mukîm-i cennet” ifadesini yazmıştır⁷⁰⁰.

5. Şeyh Bülbülcüzâde Abdülkerim (öl. 1690)
6. Şeyh Sivâsîzâde Mehmed (öl. 1707)
7. Şeyh Abdülmecid (öl. 1717)
8. Şeyh Kutbü'l-Ârifîn Yahyâ (öl. 1153/1740-1742), kitabesinde; “Hüve'l-Bâkî. Halvetîyye'nin Şemsîyye kolundan merhum ve mağfur Mehmed Ağa Cami-i şerîfî şeyhi, Kutbü'l-Ârifîn Yahyâ Efendi ruhu için el-Fâtiha” diye yazmaktadır⁷⁰¹.
9. Şeyh Ahmed Vefki Efendi (öl. 1748)
10. Şeyh Yahyâ oğlu Mehmed (öl. 1165/1751-52), kitabesinde; “Allah Sübhânehü ve Teâlâ. Merhûm ve mağfur, Yahya oğlu Şeyh Mehmed ruhuna Fâtiha” diye yazmaktadır⁷⁰².
11. Şeyh Seyyid Yahyâ oğlu Esîrzâde Seyyid Mehmed Şerefüddin (öl. 1177/1763-64), kitabesinde; “Mehmed Ağa Zâviyesi Şeyhi Seyyid Yahyâ oğlu merhum ve mağfur Seyyid Mehmed Şerefüddin” diye yazmaktadır⁷⁰³.
12. Şeyh Abdürrahim Muhib (öl. 1125/1713), vefatına Fazıl-ı refik ibaresi düşülmüştür⁷⁰⁴.
13. Şeyh Sivâsîzâde Abdülbâkî (öl. 10 Safer 1213/24 Temmuz 1798), kitabesinde; “Mekânı cennet, yuvası Firdevs olması umulan merhum ve mağfur Sivâsî torunlarından Şeyh Abdülbâkî Efendi'nin ruhuna Fâtiha” cümlesi bulunmaktadır⁷⁰⁵.
14. Şeyh Mehmed Nûrî (öl. 1234/1818-19), kitabesinde, “Hüve'l-Hayyü'l-lezî Lâ Yemût. Fakirlerin koruyucusu, Rasulüllâh'dan (as) şefaata uman, tekkenin bânisi, Nakşibendi şeyhi, merhum ve mağfur Mehmed Nûrî Efendi'nin ferahlık dolu ruhları için, Allah için el-Fâtiha” cümleleri yer almaktadır⁷⁰⁶.
15. Şeyh Seyyid Mehmed Haşim Çelebi (11 Ramazan 1258/16 Ekim 1842), kitabesinde; “Yâ Hü, Şems-i Sivâsî'nin torunlarından Balat'da Sünbülî Tarikatı

⁷⁰⁰ Gülgen, agm, s. 313.

⁷⁰¹ Gülgen, agm, s. 315.

⁷⁰² Gülge, agm, s. 316.

⁷⁰³ Gülgen, agm, s. 315.

⁷⁰⁴ Köse, age, s. 161.

⁷⁰⁵ Gülgen, agm, s. 310-11.

⁷⁰⁶ Gülgen, agm, s. 317-18.

postnişinlerinden Seyyid Abdülkerim Efendi'nin oğlu postnişin Şeyh Seyyid Mehmed Haşim Çelebi'nin ruhu için el-Fâtiha" cümleleri yazmaktadır⁷⁰⁷.

16. Şeyh Mehmed Şükrüllâh (Şükrü) (öl. 25 Rebiü'l-âhir 1283/6 Eylül 1866), kitabesinde; "Allah Hû, Âriflerin kutbû, verâset ehlinin Gavs'ı, Şeyh Abdülmecid Sivâsî Hazretleri'nin pâk sülâlelerinden, Seyyid Mehmed Şükrüllâh Efendi'nin ruhuna Fâtiha" ifadeleri bulunmaktadır⁷⁰⁸.

17. Seyyid Şeyh Cezbi Ahmed (öl. Receb 1245/Ocak 1829), kitabesinde; "Hüve'l-Bakî, tevbeleri kabıl edici rahmet sahibi Rabbi'nin merhametine çok muhtaç olan Seyyid Şeyh Cezbî Ahmed Bey'in ruhuna Allah rızası için Fâtiha" yazısı yer almaktadır⁷⁰⁹.

18. Şeyh Mehmed Nureddin (öl. 21 Rebiü'l-evvel 1293/16 Nisan 1876), kitabesinde; "Allah Hû. Merhûm, mağfur Şeyh Mehmed Şükrü Efendi'nin oğlu Seyyid Mehmed Nureddin Efendi'nin bütün imâm ehlinin rûh-ı şerîfleri için el-Fâtiha" cümleleri yazmaktadır⁷¹⁰.

19. Şeyh Ali Rıza Efendi (öl. 1888)

Sivâsî Tekkesi haziresinde medfûn olan meşâyihden başka Rumeli kadılarından Hacı Ahmed Efendi'nin oğlu Hâfız İsmail (öl. 1182/1768-69), Abdülmecid? (öl. 1135/1722-23), Yahya Efendi'nin kızının oğlu Molla Feyzullâh (öl. 1175/1761-62), Şabanzâde Mehmed (öl. 1120/1708-09), Hacı Hafız Mehmed Şükrü, Nişancı Cami-i şerîfi imam hatibi Mehmed Şâkir Efendi (öl. 1285/1868-69), Harbiye Nezareti'nde birinci yazı sorumlusu Beyli Abdurrahman (öl. 1131/1718-19), Sivâsîzâde damadı Seyyid Hacı İbrahim (öl. 2 Şa'ban 1280/13 Ocak 1865), Sünbülî tarikatından Polis Mustafa'nın oğlu Osman (öl. 5 Receb 1327/23 Temmuz 1909)'nın kabirleri yer almaktadır. Bayanlardan; Hatice Hatun (öl. 1117/1705-06), Ayşe Hoca (öl. 1243/1818-19), Şerîfe Havva Hatun (öl. 2 Cemâziyelevvel 1282/23 Eylül 1865), Beşinci Ordu-yı Hümâyûn reis erkânı Samih Paşa'nın valideleri Ma'mer? (kadın) (öl. 1123/1711-12), Ayşe Sıddıka Hanım (6 Receb 1101/15 Nisan 15 Nisan 1690), Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Odası hulefasından Behçet Efendi'nin annesi Zöhre Kadın (öl. 1182/1768-69), Hüseyin Ağa'nın eşi Hatice Enise Hatun (öl. Cemâziye'l-âhir 1318/Eylül-Ekim

⁷⁰⁷ Gülgen, agm, s. 308. Bk. Kitabesi için **EK-16**

⁷⁰⁸ Gülgen, agm, s. 311.

⁷⁰⁹ Gülgen, agm, s. 312.

⁷¹⁰ Gülgen, agm, s. 310.

1900), Yüksek Askeri Muhasebe Bölümü dördüncü şubesi müdür yardımcısı Cemal Bey'in eşi Ayşe Kadın (öl. 1164/1750-51), Beyli Abdurrahman'ın kızı Fatma Hatun (öl. 1165/1751-52), polis Mustafa'nın kızı Nazmiye Hanım'ın (öl. 4 Teşrîn-i evvel 1332/17 Ekim 1916) kabirleri bulunmaktadır⁷¹¹.

3.2.1.2. Yavsî Baba Tekkesi

İstanbul'un Fatih İlçesi'nde, Sultan Selim kurbunda Aspar Su Haznesi'nin güneybatı köşesinde, bugünkü Darüşşafaka Lisesi sınırları içerisinde bulunan *Yavsî Baba Tekkesi*'nin kurucusu Bayramî Şeyh Muhyiddin Mehmed İskilibî (öl. 1514) Efendi'dir. *Yavsî* lakabı kendisine, Bursalı Mehmed Tâhir'in bizzat İskilip halkından duyup naklettiğine göre ilme *kene* (*yavsı*) gibi yapışmasından dolayı II. Bayezid tarafından verilmiştir⁷¹².

Arşiv belgelerinde Yavsî Baba Tekkesi için; “Eş-Şeyh Yavsî evkâfından Sivâsî tekyesi demekle meşhûr zâviye”, “Şeyh Abdülmecid Sivâsî Hazretleri'nin evlâdından İstanbul'da Sultan Selim Camiî kurbunda Yavsî Dergâh-ı Şerîf'de”⁷¹³ ifadeleri geçmektedir.

Bazı kaynaklarda *Sivâsî Tekkesi* olarak da geçen Yavsî Baba Tekkesi, kurulduğu andan itibaren Bayramîliğin İstanbul'da örgütlenmesini sağlayan bir tekke konumundadır. 1566'dan itibaren Yavsî Baba Tekkesi, Şeyh Muhyiddin Mehmed İskilibî'nin aynı zamanda aile üyeleri olan halifeleri tarafından idare edilmiştir⁷¹⁴. Tekkeyi Şeyh Muhyiddin Mehmed İskilibî'ye vakfeden II. Bayezid'dir. Tekkenin yapısının eski bir kiliseden ibaret olduğu rivayet edilmektedir. Tekkenin ikinci kuşak şeyhi olan Muslihiddin Sirozî (öl. 1519), Bayramîliğin *Tennurî* kolunun kurucusu olarak posta geçmiştir⁷¹⁵.

Şeyh Muhyiddin Muhammed İskilibî, amcası Ali Kuşçu'nun kızı Sultan Hatun ile evlenmiş, bu evliliğinden iki kızı dört oğlu (Ebussuûd, Nasrullah, Mehmed, Abdülfettah) olmuştur. Kızı Rukiye Hatun'u ilk Halvetî şeyhlerinden olan Habîb-i

⁷¹¹ Gülgen, agm, s. 309-325. Bk. Sivâsî Haziresi **EK-17**

⁷¹² Ekrem Işın, “Yavsî Baba Tekkesi”, *DBİA*, Cilt VII, İstanbul 1994, S. 445; Kamil Şahin-Semih Yalçın, “Şeyh Yavsî”, *DVİA*, İstanbul 2010, Cilt 39, s. 75.

⁷¹³ BOA, C. EV, 30375, 18 Receb [12]47 /2 Ocak 1831; VGMA, EV. MKT. CHT, 580. 39.

⁷¹⁴ Işın, agm, s. 445; Köse, age, s. 293.

⁷¹⁵ Işın, agm, s. 445; Köse, age, s. 293; Mustafa Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, Kırk Kandil Yayınları, İstanbul 2007, s. 135.

Karamanî ile evlendirmiştir. Diğer kızını halifesi Müeyyedzâde Abdürrahim ile evlendirmiştir⁷¹⁶.

Osmanlı ulemâsının önde gelen simalarından olan Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ile ilgili bilgiler veren Uzunçarşılı, onun Eyüp Nişanca'daki Sivâsî Tekkesi'nde dünyaya geldiğini yazmaktadır⁷¹⁷. Kanaatimizce bu doğru değildir. Çünkü Ebussuûd 1491 yılında ve Abdülmecid Sivâsî ise 1563 yılında doğmuştur. Dolayısıyla Eyüp Nişanca'daki Sivâsî Tekkesi henüz kurulmamıştır. Bahsettiği tekke babasının kurmuş olduğu Yavsî Baba Tekkesi olması gerekir. Mezkûr tekkenin Sivâsî Tekkesi olarak da anılması, Uzunçarşılı'nın böyle bir yanlışlığa düşmesinin nedeni olarak gösterilebilir.

Yavsî Baba Tekkesi, Bayramîliğin Tennurî kolunun şeyhi olan Nasrullah Efendi'nin 1566 yılında vefatından sonra 1576 yılına kadar Bayramî icazeti alan Halvetî şeyhleri tarafından idare edilmiştir. Yaklaşık on yıl çift tarîkatlı meşâyih tarafından idare edilen tekke, Halvetîliğin Şemsîyye kolu kurucusu Şemseddin Sivâsî'nin halifesi Abdülmecid Sivâsî'nin 1603 ya da 1604 yılında tekkeye postnişîn olmasıyla *Bayramî-Şemsî* meşihatı son bulmuştur⁷¹⁸.

Yavsî Baba Tekkesi, ilk şeyh Abdülmecid Sivâsî olmak üzere 1798 yılına kadar *Halvetî-Sivâsî Tekkesi* olarak faaliyet yürütmüştür. Yavsî Baba Tekkesi'nde Sivâsî meşihatini başlatan Abdülmecid Sivâsî'nin vefatından sonra yerine oğlu Şeyh Abdülbâkî Efendi geçmiştir. Şeyh Abdülbâkî Sivâsî'nin çocuksuz vefat etmesiyle yerine kızının oğlu Şeyh Mehmed Efendi geçmiştir. Daha sonra Şeyh Abdülmecid Efendi (öl. 1149/1736-37) ve Şeyh Abdülbâkî Efendi (öl. 1213/1798) postnişîn olmuştur. Bu tarihten sonra da Yavsî Baba Tekkesi'ni Sünbülî tarîkati icazetli şeyhler idare etmiştir⁷¹⁹.

Şeyh Abdülbâkî Sivâsî'nin babası Abdülmecid Sivâsî yerine Sultan Ahmed Cami-i şerîfine kürsi şeyhi olması ve Yavsî Baba Tekkesi şeyhliğini üstlenmesi Hediye-yetü'l-İhvân ve Peçevî Tarihi'nde geçmektedir⁷²⁰. İstanbul'da Sultan Selim'de bulunan Şeyh Yavsî Camii Tekkesi Vakfı'nın tevliyet ve zâviyedarlık cihetlerinin 10

⁷¹⁶ Şahin, Yalçın, agm, s. 76.

⁷¹⁷ Uzunçarşılı, age, II, s. 677.

⁷¹⁸ Işın, agm, s. 446; Baz, age, s. 219.

⁷¹⁹ Işın, agm, s. 446; Köse, age, s. 293.

⁷²⁰ Türer, age, s. 418-19; Peçevî, age, II, s. 451.

Ramazan 1293/29 Eylül 1876 tarihli bir belgeden Seyyid Hüseyin Efendi'nin uhdesinde olduğu anlaşılmaktadır⁷²¹.

Yavsî Baba Tekkesi Postnişinleri

Fatih Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri* adlı eserinde tekkenin meşâyih silsilesini şu şekilde vermiştir. Bazı değişiklikler yapılarak aşağıya alınmıştır⁷²².

1. Şeyh Yavsi Muhyiddin Mehmed (öl. 920/1514), Şeyh İbrahim Tennurî el-Bayramî'nin halifesidir.
2. Şeyh Muslihiddin Sirozî (öl. 926/1519), Şeyh Yavsî'nin halifesidir.
3. Şeyh Abdurrahim Müeyyidi (öl. 944/1537), Şeyh Yavsî'nin halifesidir.
4. Şeyh Bahaeddinzâde Muhyiddin Mehmed (öl. 952/1545-46).
5. Şeyh Edirneli Zâhidzâde Abdurrahman Hâtifî (öl.?), Bahaeddinzâde'nin halifesi.
6. Şeyh Nasrullah (öl. 974/1566), Şeyh Yavsî'nin oğludur.
7. Edirneli Şeyh Cerrahzâde Muslihiddin (öl. 983/1575).
8. İznikli Şeyh Mustafa Selami (öl. 993/1585), Edirnekapı dışındaki Emir Buharî Tekkesi haziresinde medfundur.
9. Şeyh Pir Abdülmecid Sivâsî (öl. 1049/1639).
10. Şeyh Abdülbâkî Sivâsî (öl. 1122/1710), Şeyh Abdülmecid Sivâsî'nin oğlu.
11. Şeyh Mehmed (öl. 1143/1730), Abdülbâkî Sivâsî'nin kızının oğlu, Zülfikâr Ağa'nın oğludur.
12. Şeyh Abdülmecid (öl. 1149/1736), Şeyh Mehmed'in oğludur.
13. Şeyh Abdülbâkî (öl. 1213/1798), Şeyh Abdülmecid'nin oğludur.
14. Şeyh Seyyid Abdülhalîk (öl. 1227/1812), Sünbülî'dir. Şeyh el-Hac Haşim Efendi'nin oğludur.
15. Şeyh Abdülkerim Hilmi (öl. 1248/1832-33), Şeyh Seyyid Abdülhalik'in oğludur.
16. Şeyh Mehmed Haşim Çelebi (öl. 1258/1842), Şeyh Abdülkerim Hilmi'nin oğludur.
17. Şeyh Mehmed Şükrullah (öl. 1285/1868), Şeyh Abdülkerim Hilmi'nin oğludur.

⁷²¹ VGMA, EV. MKT, 953. 97, 10 Ramazan [12]93/29 Eylül 1876.

⁷²² Köse, age, s. 294-95.

18. Şeyh Mehmed Nureddin Çelebi (öl. 1293/1876), Şeyh Mehmed Şükrullah'ın oğludur. Çocuğu olmadan vefat etmiştir.
19. Şeyh Hüseyin Sünbül Efendi (öl. 1318/1900).
20. Şeyh Mustafa Sâim, bu dönemde tekkenin meşrutahânesi yoktu ve vakfiyesi kayıtlı değildi.

3.2.1.3. Mehmed Ağa Tekkesi

Fatih İlçesi Çarşamba'da, Beyceğiz Kâtip Muslihittin Mahallesi'nde Mehmed Ağa Camii Caddesi'nde, Çulhalar Sokağı'nda 1369 ada 1. parselde bulunan tekke, Dârussaâde Ağası Mehmed Ağa tarafından 995/1585 yılında Mimar Davud Ağa'ya yaptırılmıştır. Burası *Bayram Velî Tekkesi* olarak da anılmaktadır. Külliye yapılarından olan medrese ve tekke günümüze kadar ulaşamamıştır⁷²³.

Tekke 19. yüzyıl Halvetî ve Bayramî meşâyihî arasında pek çok kez el değiştirdikten sonra Halvetîliğın Sünbülî koluna bağlanmıştır. Abdülmecid Sivâsî, tekkede üç sene kadar şeyhlik yapmıştır. Daha sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî ve oğlu Çelebi Mustafa Efendi şeyh olmuştur. Tekke'de Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifeleri de bir süre meşâyih görevini devam etmişlerdir. Fakat daha sonra tekke Bayramî şeyhlerince idare edilmiştir⁷²⁴. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin oğlu Çelebi Mustafa Efendi'yi Hamzavî şeyhinin kızı ile evlendirmesi üzerine, Mehmed Ağa Tekkesi, Sivâsîyye-Hamzavîyye Tekkesi olarak da hizmet vermiştir⁷²⁵.

Mehmed Ağa Tekkesi Postnişînleri

Fatih Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri* adlı eserinde tekkenin meşâyih silsilesini şu şekilde vermiştir⁷²⁶:

1. Şeyh Yahyabaşızâde Hızır (öl. 1005/1596), İlyas bin Abdüttevab'ın oğludur. Şemsi Paşa Tekkesi postnişîni iken buraya şeyh olarak nakledilmiştir.
2. Şeyh Vişnecizâde Mehmed (öl. 1010/1601).
3. Şeyh Bezczizâde Mehmed Muhyiddin (öl. 1020/1611), Üsküdar'daki zâviyesinde medfundur.

⁷²³ Filiz Gündüz, "Mehmed Ağa Külliyesi", *DVIA*, İstanbul, Cilt 28, 2003, s. 431; Özdamar, *age*, s. 177; Köse, *age*, s. 309.

⁷²⁴ Köse, *age*, s. 309.

⁷²⁵ Bâkî Baba Sivâsî, "Mehmed Ağa Tekkesi, "Hamzavîlik" konulu görüme, 12. 11. 2017.

⁷²⁶ Köse, *age*, s. 310-11.

4. Şeyh Abdülmecid Sivâsî (öl. 1049/ 1639).
5. Şeyh Yusuf Sinaneddin Efendi (öl. 1032/1623).
6. Şeyh Mehmed Efendi, Yusuf'un oğludur.
7. Şeyh Abdülehad Nûrî (öl. 1061/1651).
8. Şeyh Mustafa Çelebi (l. 1102/1690), Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin oğludur.
9. Şeyh Esircizâde Hüseyin (öl. 1105/1693), Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifesidir. Abdülehad Nûrî'nin vefatının ardından Kemhacıbaşı Mehmed Ağa Mescidi'ne imam ve şeyh olmuştur.
20. Şeyh Yahya (öl. 1153/1740), Esircizâde Hüseyin'in oğludur. Sivâsî Tekkesi haziresinde medfûndur. Kitabesinde; "Hüve'l-Bâkî. Halvetîyye'nin Şemsîyye kolundan merhum ve mağfur Mehmed Ağa Cami-i şerîfi şeyhi, Kutbü'l-Ârifin Yahyâ Efendi ruhu için el-Fâtiha" diye yazmaktadır.
10. Şeyh Mehmed Said (öl. 1165/1751), Şeyh Yahya'nın oğludur.
11. Şeyh Seyyid Mehmed Yahya (öl. 1223/1808), Çelebi Mehmed Said'in oğludur.
12. Şeyh Seyyid Ali (öl. 1272/1855), Şeyh Yahya'nın oğludur.
13. Şeyh Abdurrahman el-Kadirî (öl. 1285/1868).
14. Şeyh el-Hac Raşid el-Bayramî (öl. 1302/1884).
15. Şeyh Ömer Necmeddin (öl. 1320/1902)
16. Şeyh Osman Raif.

3.2.1.4. Yavaşıca Mehmed Ağa Tekkesi

Fatih İlçesi'nin, Şehremini semtinin Arpaemini Mahallesi, Baruthâne yokuşu ile Tatlıpınar Caddesi'nin kesiştiği noktada bulunan tekke, önceleri mescid olarak inşaa edilmiş, sonradan yapıya Nazmî Efendi tarafından bir minber ilave edilerek mescid tekkeye çevrilmiştir. Günümüze ulaşamayan tekkenin arsası üzerinde Çapa Hastanesi binaları bulunmaktadır. Tekke, *Şeyh Nazmî Tekkesi* olarak da anılmaktadır.

Nazmî Efendi 24 Şevvâl 1112/3 Nisan 1701 tarihinde vefat ettikten sonra, Yavaşıca Mehmed Ağa Tekkesi haziresine defnedilmiştir. Nazmî Efendi'nin vefatının ardından tekkede önce büyük oğlu *Şeyh Abdurrahman Rafî'a Efendi* (öl. 1132/1720), daha sonra küçük oğlu *Şeyh Abdülmecid Efendi* (öl. 1143/1730) şeyh olmuştur. Şeyh Abdülmecid'in vefatından sonra tekke Bayramîlerin ve 1184/1770 tarihinden sonra ise

Kadîrîlerin eline geçmiştir⁷²⁷.

Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi Postnişînleri

1. Şeyh İbrahim el- Halvetî es-Sivâsî (öl. 1040/1630-31).
2. İsmi bilinmiyor.
3. Şeyh Nazmî (öl. 1112/ 1701).
4. Seyfeddin Ebunnur Şeyh Abdurrahman Rafîâ (öl. 1132/1720), Şeyh Nazmî'nin oğludur.
5. Şeyh Abdülmecid (öl. 1143/1730), Şeyh Nazmî Efendi'nin oğludur.

3.2.1.5. Emîr Buhârî Tekkesi

Eyüp İlçesi'nde, eski Edirnekapı-Eyüp yolu üzerindeki Otakçılar semtinde Münzevi Caddesinde yer alan Emir Buhârî Tekkesi'nin banisi Emîr Buhârî'nin damadı ve halifesi Hacı Mahmud Efendi'dir⁷²⁸. Tekke 1086/1675-76 yılında Sivâsîliğe, 1144/1731-32'de Kâdirîliğe geçmiş, daha sonra 1240/1824-25 yılında tekrar Şeyh Seyyid Abdülhalim Efendi ile Sivâsîliğe geçmiştir. Şeyh Seyyid Abdülhalim tekkeyi yeniden inşa ettirdiği için *banî-i sâni* olarak anılmaktadır⁷²⁹.

3.2.1.6. Şemsi Paşa Tekkesi

Üsküdar'da Şemsipaşa semtinde Üsküdar-Harem yolu üzerinde deniz kenarında bulunan camii, medrese ve türbeden oluşan külliye 988/1580 yılında Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Banisi Şam Beylerbeyi Vezir Şemsi Ahmed Paşa'dır. Kaynaklarda *Şemsî Ahmed Paşa Zâviyesi* olarak da geçmekte olan tekke günümüze kadar ulaşmamıştır. Tekkenin ilk postnişîni Şeyh Yayabaşızâde Hızır'dır (öl. 1005/1596)⁷³⁰.

Tekke'de Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifesi Nefes Anbarı Zâkir Şeyh Osman (öl. 1095/1684) Efendi postnişînlik yapmıştır. Şeyh Osman daha sonra Şeyh Abdullah

⁷²⁷ Türer, age, s. 66; Vassâf, age, III, s. 498; Baz, age, s. 183.

⁷²⁸ M. Baha Tanman, "Edirnekapı Otakçılar Emir Buhârî Tekkesi", *DVİA*, Cilt 11, İstanbul 1995, s. 127.

⁷²⁹ Tanman, agm, s. 128.

⁷³⁰ Köse, age, s. 119; Ebru Karakaya, "Şemsi Paşa Külliyesi", *DVİA*, Cilt 38, İstanbul 2010, s. 529.

Sabî'den boşalan Dırağman (Draman) Tekkesi şeyh ve vâizliği görevine getirilmiştir⁷³¹.

3.2.1.7. Atik Vâlîde Tekkesi

Mimar Sinan tarafından inşa edilen ve camii, medrese, tekke, sıbyan mektebi, darülhadis, darülkurrâ, imaret (aşhane), darüşşifa ve hamamdan oluşan külliye Toptaşı semtinde ve aynı adı taşıyan mahallede bulunmaktadır. Önceleri Vâlîde Sultan adı ile tanınan külliye, III. Ahmed'in annesi Gülnüş Vâlîde Sultan (öl. 1715)'in, Üsküdar İskele Meydanı'nda yeni bir külliye inşa ettirmesi üzerine *Eski Vâlîde*, *Atik Vâlîde* veya *Vâlîde-i Atik* adlarıyla anılmaya başlamıştır⁷³².

Atik Vâlîde Tekkesi; *Karabaş Velî* ve *Karabaş Ali Efendi Tekkesi* gibi isimlerle de anılmakta olup, başından beri Halvetî tarîkatına mensup şeyhlerce idare edilmiştir. Tekkenin 1670'de ilk şeyhi Karabahşîyye kolunun kurucusu Karabaş-ı Velî veya el-Atvel (en uzun) lakaplı Şeyh Hacı Ali Alâeddin'dir. Dolayısıyla bu tekke Karabahşîyye kolunun asitanesidir. 1679 yılına kadar posta bulunan Karabaş-ı Velî'den sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifesi *Bülbülcüzâde Şeyh Fethi Abdülkerim Efendi* (öl. 1106/1694-95) irşad makamına geçmiştir. Vefatının ardından oğlu Şeyh Abdürrahim Münib (1125/1713) posta geçmiş ve daha sonra ise irşad görevi Halvetî Şabanî koluna geçmiştir⁷³³.

3.2.1.8. Dırağman/Draman Tekkesi (Tercüman Yunus Tekkesi)

Fatih İlçesi'nin Dırağman (Draman) semtinde, Derviş Ali Mahallesinde, Draman Caddesi, Tercüman Yunus Sokağı ve Draman Camii Sokağı'nda bulunmaktadır. Camii ve tekke, 948/1541 tarihinde Kanunî Sultan Süleyman döneminde saray tercümanlığı (dırağman veya dragoman) yapmış olan Yunus Bey (öl. 1551) tarafından kurulmuştur. Tekkenin ilk postnişîni Bosnalı Şeyh Abdülmümin'dir (öl. 1595). Tekke 1729'da Balat yangınında hasar görmüş ve 1143/1730'da III. Ahmed tarafından yenilenmiştir. III. Mustafa 1178/1764 senesinde tekkeyi yeni baştan inşaa ettirmiştir⁷³⁴.

Dırağman Tekkesi 1925 yılında kadar Halvetî tarîkatı Muslihî, Sivâsî ve Sünbülî şubeleri meşâyihî tarafından idare edilmiştir. Bosnalı Şeyh Abdülmümin (öl.

⁷³¹ Köse, age, s. 120.

⁷³² M. Baha Tanman, "Atik Vâlîde Külliyesi", *DVİA*, Cilt 4, İstanbul 1991, s.68.

⁷³³ Tanman, agm, s. 71; Köse, age, s. 161.

⁷³⁴ Köse, age, s. 147.

1004/1595)'den sonra Sivâsî postnişîni olarak sırayla Tefsirî Şeyh Hâfız Ömer Fanî (öl. 1033/1624), Şeyh İbrahim, Şeyh Osman, Şeyh Abdullah Sabî (öl. 1054/1645)⁷³⁵ şeyh olmuşlardır. Daha sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifesinin tekkeye tayin olmasıyla şeyhlik, Halvetî Sivâsîyye-Nûrîyye şubesine geçmiştir. Bu tarihten itibaren sırayla postnişîn olanlar:

Dırağman/Draman Tekkesi (Tercüman Yunus Tekkesi) Postnişînleri

1. Nefes Anbarı Zâkir Şeyh Osman (öl. 1095/1684), Önce Üsküdar'daki Şemsî Paşa Tekkesi şeyhi olmuş, daha sonra Şeyh Abdullah Sabî'den boşalan Dırağman Tekkesi şeyh ve vâizliği görevine getirilmiştir.

2. Şeyh İsa Mahvî Efendi (öl. 1127/1709), Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifesi Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Fethi'nin halifesidir.

3. Şeyh Mehmed Salih Sahvî (öl. 1173/1759), Şeyh İsa Mahvî'nin oğludur. Çocuğu olmadan vefat etmiştir.

4. Şeyh Hafız Mehmed (öl. 1184/1770), Şeyh Mehmed Salih Sahvî'nin damadıdır.

5. Şeyh İkinci Mehmed Salih Sahvî (öl. 1187/1773), Şeyh Hafız Mehmed'in oğludur.

6. Bakırköylü Şeyh Ahmed (öl. 1197/1782).

7. Şeyh Mustafa Kelamî (öl. 1214/1799), Şeyh Ahmed'in oğludur.

8. Şeyh Seyyid Mehmed Sahvi (öl. 1218/1803), Şeyh Ahmed'in oğludur⁷³⁶.

3.2.1.9. Hacı Ehvadüddin (Evhad) Tekkesi

Fatih'de aynı adı taşıyan mahalle ve caddede, Kasab Ustası Sokağı'nda 2716 ada, 88. parselde bulunan tekke, Hacı Ehvadüddin tarafından 983/1575 tarihinde Mimar Sinan'a inşa ettirilmiştir⁷³⁷. Tekkede ilk olarak postnişînlik yapmış olan Seyyid Şeyh Hüseyin Efendi, Safranbolu'dan gelip Süleymaniye'de vaizlik yaptıktan sonra

⁷³⁵ Köse, age, s. 149.

⁷³⁶ Köse, age, s. 149-50.

⁷³⁷ Köse, age, s. 150.

Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye intisab etmiştir.

Hacı Ehvadüddin (Evhad) Tekkesi Postnişinleri

1. Şeyh el-Hac Seyyid Hüseyin (öl. 1105/1694), Merkez Efendi kabristanında medfundur.

2. Şeyh Hamza (öl. 1111/1699), Seyyid Hüseyin'in halifesidir.

3. Şeyh Seyyid Mehmed (öl. 1145/1732), Şeyh el-Hac Seyyid Hüseyin'in damadıdır.

4. Şeyh Seyyid Mustafa (öl. 1183/1769), Şeyh Seyyid Mehmed'in oğludur.

5. Şeyh Seyyid Abdülkerim (öl. 1181/1767), Şeyh Seyyid Mustafa'nın oğludur.

6. Şeyh Seyyid Mustafa (öl. 1183/1769), Şeyh Seyyid Abdülkerim'in oğludur.

7. Şeyh Seyyid Abdüşşekür Çelebi (öl. 1184/1770), tekke bahçesinde medfundur. Mezar kitabesinde "Merhûm sâbika Hacı Evhad/ şeyhi es- Seyyid Abdülkerim/ Efendi'nin oğlu Şeyh es-Seyyid/ Abdüşşekür Çelebi/ rûhîçün el-Fâtiha/ fî 19 R sene 1184 (13 Temmuz 1170)" ifadeleri yer almaktadır.

8. Şeyh Seyyid Mehmed Celaledin (öl. 1220/1805), Şeyh Abdülkerim'nin oğludur⁷³⁸.

3.2.1.10. Sertarîk Tekkesi

Fatih'te Kocadede Mahallesi, Yavuz Selim Caddesi, Müstakimzâde Sokağı'nda 1380 ada 10. parselde Kumrulu Mescidi'nin yanında Nişancı-ı Cedid'de Bekçiler Mahallesi'nde bulunmaktadır. 1115/1703 senesinde Sivâsî Tekkesi (Yavsî Baba) şeyhi Sivâsîzâde Şeyh Abdülbâkî'nin halifesi Şeyh Sertarik Abdullah Sabûrî (öl. 1122/1710) tarafından inşa ettirilmiştir. Tekke daha sonra Halvetîliğin Cerrâhî şeyhlerince idare edilmiştir⁷³⁹.

⁷³⁸ Köse, age, s. 153-54.

⁷³⁹ Köse, age, s. 213.

Sertarık Tekkesi Postnişinleri

1. Sertarik Şeyh Abdullah Sabûrî (öl. 1122/1710), Sivâsîzâde Şeyh Abdülbâkî'nin halifesidir.

2. Sertarikzâde Şeyh Mehmed Emin (öl. 1172/1759), Şeyh Abdullah Sabûrî'nin oğludur.

3. Moralı Şeyh Mehmed (öl. 1209/1794).

4. Şeyh Müderris Mehmed Emin (öl. 1220/1805).

5. Şeyh Seyyid Mustafa Ahkâm (öl. 1232/1816), Nakibüleşrâfzâde olarak anılmaktadır⁷⁴⁰.

3.2.1.11. Boyalı Mehmed Paşa Tekkesi (Nişancı Paşa-yı Cedid Tekkesi)

Fatih, Çarşamba'da Koca Dede Mahallesi, Nişancı Caddesi'nde 1387 ada 19. parselde yer alan tekke, Nişancı Mehmed Paşa külliyesi içerisinde yer alan yapılardandır. *Bülbülcüzâde Efendi Tekkesi* olarak da anılmaktadır. Tekke binası günümüze ulaşmamıştır⁷⁴¹.

Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Fethî (öl. 1106/1694-95) tekkenin ilk postnişini olup, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifesidir. Kendisinden sonra büyük oğlu Şeyh Mustafa (öl. 1132/1719-20) postnişin olmuştur. Tekke 19. yüzyılda Halvetî Cerrahî, Şabanî ve Kadirî şeyhleri tarafından idare edilmiştir⁷⁴².

Boyalı Mehmed Paşa Tekkesi Postnişinleri

1. Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Fethî (öl. 1106/1694-95).

2. Şeyh Seyyid Mahmud Hâmidüddîn (öl. 1112/1700).

3. Şeyh Mustafa (öl. 1132/1719), Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Fethî'nin oğludur.

4. Şeyh Seyyid Ahmed Halvetî (öl. 1141/1728), Şeyh Seyyid Mahmud Hâmidüddîn'in oğludur.

⁷⁴⁰ Köse, age, s. 214.

⁷⁴¹ Semâ Doğan, "Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi", *DVİA*, Cilt 33, İstanbul 2007, s. 158; Köse, age, s. 158; Türer, age, s. 643.

⁷⁴² Köse, age, s. 176; Baz, age, s. 191.

5. Şeyh Seyyid Abdülbâkî (öl. 1164/1750), Şeyh Mustafa'nın oğludur.

6. Şeyh Seyyid İsmail Nûrî (öl. 1209/1795), Şeyh Seyyid Abdülbâkî'nin oğludur.

7. Şeyh Seyyid Abdülkerim Fethî (öl. 1226/1811), Şeyh Seyyid İsmail Nûrî'nin oğludur⁷⁴³.

3.2.1.12. Cemaleddin Uşâkkî Tekkesi

Eyüp'te Defterdar Mahallesi'nde, Edirnekapı'nın hemen dışında, Kırkçeşme su şebekesine bağlı Edirnekapı Savakları'nın tam karşısında yer alan tekke, 104 ada 6-7. parselde yer almaktadır. Vezir Hıramî Ahmed Paşa (öl. 1599) tarafından mescid-zâviye olarak inşaa edilmiştir. Bazı kaynaklarda *Savaklar Mescidi*, *Hıramî Ahmed Paşa* veya *Ahmed Paşa Mescidi* olarak da geçmektedir. Tekke, *Cemâleddîn Halvetî*, *Cemâleddîn Uşşâkî*, *Cemâlî*, *Cemâlîzade*, *Şalcızâde* adlarıyla da anılmaktadır⁷⁴⁴.

Tekkede, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifelerinden Şeyh Nazmî Efendi'nin halifesi Şeyh Mehmed (öl. 1114/1702), daha sonra da Şeyh Mehmed'in halifesi Şeyh Mehmed (öl. 1155/1742) postnişîn olmuştur. 1742 senesinde Halvetîyye tarîkatı Uşşâkî şubesinin müessisi olan Cemâleddîn Uşşâkî'nin (öl. 1751) tekkede postnişîn olması sebebiyle burası kendisinden sonra Uşşâkîyye kolunun şeyhleri tarafından idare edilmiştir⁷⁴⁵.

3.2.1.13. Karabaş Tekkesi

Beyoğlu, Tophane semtinde, Tophane Parkı'nın kösesinde, 134 ada 4. parselde bulunan tekke, 16. yüzyıl başlarında Kanunî Sultan Süleyman'ın Bâbussaade Ağası Korkud Beyzade Karabaş Mustafa Ağa (öl. 1530) tarafından inşaa ettirilmiştir. Tekkenin ilk postnişînini *Mollazâde* diye anılan Cemaleddîn Halvetî'nin halifesi Mehmed Kasım Çelebi'dir (öl. 1509). Kasım Çelebi'den sonra şeyhliğe geçen Şeyh Karabaş Ramazan (öl. 1609) ile birlikte tekkenin adı *Karabaş Tekkesi* olarak anılmaya başlanmıştır. 1609-1785 yılları arasında tekke, Halvetî Sivâsîyye şubesine bağlanmıştır.

⁷⁴³ Köse, age, s. 176-77.

⁷⁴⁴ Köse, age, s. 163.

⁷⁴⁵ Köse, age, s. 166.

1785 senesinden sonra ise Kadirî meşâyihî tekkede görev almıştır⁷⁴⁶.

Nazmî Efendi, Şemseddin Sivâsî'nin halifelerinden Şeyh Mükâşif Mehmet'in onun vefatının ardından günlüğü beş akçe vazife ile bir süre türbedarlık yaptıktan sonra İstanbul'a gittiğinden bahsetmektedir. Burada Abdülmecid Sivâsî'nin tekkesinde bir süre ikâmet ettikten sonra Beşiktaş'ta Sinan Paşa köşkünde kaldığını, oradan da Tophane'de Karabaş Zâviyesi'ne gittiğini söylemektedir⁷⁴⁷. Nazmî Efendi, burada Şeyh Mükâşif Mehmet'in hangi Karabaş Zâviyesi'nde hangi mevkiide kaldığına dair bir bilgi vermemiştir.

Karabaş Tekkesi Postnişînleri

1. Şeyh Mısrî Ömer (öl. 1069/1658), Şeyh Şemseddin Sivâsî'nin oğlu Şeyh Pîr Mehmed'in oğludur.
2. Şeyh Karabaş İskender (öl. 1077/1666).
3. Şeyh el-Hac Hüseyin (öl. 1129/1716), Şeyh Seyyid Hüseyin Evhadî'nin halifesidir.
4. Şeyh el-Hac Mehmed (öl. 1131/1718), Şeyh el-Hac Hüseyin'in oğludur.
5. Şeyh el-Hac Nur Ahmed (öl. 1178/1764), Şeyh el-Hac Hüseyin'in oğludur.
6. Şeyh Hüseyin (öl. 1188/1774).
7. Şeyh el-Hac Abdullah (öl. 1199/1785), hazirede medfundur⁷⁴⁸.

3.2.1.14. Mirâhûr (İmrahor) Tekkesi

İmrahor İlyas Bey Mahallesi, İmam Aşir Efendi Sokağı'nda 1272 ada 21. parselde bulunan tekke, cami olarak da hizmet vermiştir. Bizans döneminde Studios Manastırı ve Ioannes Prodromos Kilisesi'nin Sultan II. Bayezid döneminde İmrahor İlyas Bey tarafından camiiye dönüştürülmesiyle meydana getirilmiştir. Tekke

⁷⁴⁶ Köse, age, s. 299.

⁷⁴⁷ Necmü'l-Hüdâ'da'nda bu kişiden bahsedilmemektedir. Şemseddin Sivâsî'nin vefatının ardından türbedarlık vazifesini yapan Âmâ Mehmet Efendi ile Mükâşif Mehmet Efendi'nin aynı kişi olması gerekir. Çünkü Mükâşif Mehmet Efendi için zahiren a'ma, fakat kalp gözünün açık olduğu bildirilmiştir. Bk. Türer, age, s. 349-50. Fakat *Hediyetü'l-İhvân*'da Nazmî Efendi iki ayrı kişi gibi göstermiş ve ayrı ayrı bahsetmiştir.

⁷⁴⁸ Türer, age, s. 301.

kaynaklarda *İmrahor Tekkesi* veya *Mirahur Tekkesi* olarak da geçmektedir⁷⁴⁹.

Halvetiyye tarikatı Sünbülî koluna ait olan tekkede, Sivâsîliği temsil eden ilk Şeyh Mustafa (öl. 1173/1760) olmuştur. Mezar kitabesinde şunlar yazılıdır: “Emir-i ahur Hankâhı’nda seccâdenişîn iken hıramân-ı ravza-i rıdvân olan tarîk-i Şemsîyye’den merhum eş-Şeyh Mustafa ibni eş-Şeyh Mahmud Halvetî Efendi’nin rûh-ı pür fütûhlarıçün el-Fâtiha 1173”⁷⁵⁰. Daha sonra sırayla şu şeyhler tekkede görev yapmıştır:

Mirâhûr (İmrahor) Tekkesi Postnişînleri

1. Şeyh Mehmed (öl. 1180/1766), Şeyh Mahmud’un oğludur.
2. Şeyh Mustafa (öl. 1186/1772),
3. Şeyh Mehmed Emin (öl. 1186/1772), Şeyh Mehmed’in oğludur⁷⁵¹.

3.2.1.15. Hamza Efendi Tekkesi (Hamzazâde Tekkesi ve Paşmak-ı Şerîf Tekkesi)

Fatih İlçesi, Nişancı-yı Cedid, eski adıyla Bekçiler Mahallesi’nde sonraki adıyla Beyceğiz Mahallesi, Beyceğiz Fırını Sokağı’nda, 1387 ada 60. parselde bulunan Hamza Efendi Tekkesi’nin ilk kurucusu Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin halifesi Bolulu Şeyh Hamza’dır (öl. 1111/1700). 18. yüzyılda tekkenin meşihatı Şeyh Hamza’nın ailesine mensup şeyhlerce idare edilmiştir. Tekkenin kapısı üstünde “*Başmak-ı Şerîf emanet-i Cenâb-ı Hazret-i risaletpenâhi Hankah-ı Kutbü’l-ârifîn eş-Şeyh Hazret-i Hamza Efendi kuddise sirruhu 1276*” yazısı olan bir kitabe vardır⁷⁵².

Hamza Efendi Tekkesi Postnişînleri

1. Bolulu Şeyh Hamza (öl. 1111/1700), Nişancı-yı Cedid, Keskin Dede haziresinde medfundur. Mezar kitabesinde: “Evhaddin/ eş-Şeyh Abdülehad/ Nûrî hulefası/eş-Şeyh Hamza Efendi/ rûhîçün el-Fâtiha/ sene 1111”⁷⁵³.

⁷⁴⁹ Semâvi Eyice, “İmrahor İlyas Bey Camii”, *DVİA*, Cilt 22, İstanbul 2000, s. 229; Köse, age, s. 80.

⁷⁵⁰ Köse, age, s. 85.

⁷⁵¹ Köse, age, s. 85.

⁷⁵² Köse, age, s. 185-86.

⁷⁵³ Şeyh Hamza Efendi’nin kabri Fatih, Nişancı’da, Atikali Mahallesi’nden Nişancı caddesi ve Keskin Dede Çıkmazı’nın kesiştiği alanda yer alan Keskin Dede Kabristanı’nda bulunmaktadır. Bilgi için bk. Mehmet Kökre, “Keskin Dede Kabristan’ında Medfûn Meşâyihe Ait Şâhideler”, *Yeni Ufuklar*, Sayı 25, 1 Eylül 2015, s. 25.

2. Şeyh Abdullah (öl. 1125/1713), Şeyh Hamza'nın oğludur. Mezar kitabesinde: “*Hak sübhane ve tealâ hazretleri/Habîb-i ekremi Muhammed Mustafa/Cemi müminin ü müminâta rahmetler eyleye/Ve hassaten Şeyh Hamzazâde merhum/Şeyh Abdullah Efendi kuluna dahi/Rahmet eyleye bi-hürmeti'l-Fâtihâ/sene 1125*”⁷⁵⁴

3. Şeyh Mehmed Zeynelâbidin (öl. 1150/1737-38), Şeyh Abdullah'ın oğludur. Nişancı-yı Cedit, Keskin Dede haziresinde medfundur. Mezar kitabesinde: “*Yâ hû/ricâl-i tarîkat-ı aliyye-i Halvetîyyeden kutbü'l-ârifîn/ eş-Şeyh Hamza-zâde eş-Şeyh/ Mehmed Abidin Efendi/ rûhîçün el-Fâtihâ/ sene 1150*”⁷⁵⁵ kaydı bulunmaktadır.

4. Vâiz Şeyh Mehmed Sadık (öl. 1206/1792), Şeyh Mehmed Zeynelâbidin'nin oğludur. Nişancı-yı Cedit, Keskin Dede haziresinde medfundur. Mezar kitabesinde şu ifadeler bulunmaktadır: “*Hüve'l-hayyü'l-bâkî/ merhum ve mağfûru'l-muhtâc ila rahmet-i rabbihi'l-ğafûr/ Mihrimah Sultan Cami-i şerîfinde Cuma vâizi/ tarik-i Şemsîyyeden fahru'l-meşâyihî'l-izâm/ kutbü'l-ârifîn/ eş-Şeyh Hamza Efendi-zâde/ eş-Şeyh Mehmed Sadık Efendi hazretlerinin/ rûhîçün el-Fâtihâ/ fî 21 C sene 1206 (15 Şubat 1792)*”⁷⁵⁶.

5. Şeyh Abdülganî (öl. 1237/ 1821), Mehmed Zeynelâbidin'nin oğludur. Şeyh Abdülganî'nin vefatından sonra tekkenin şeyhliği Halvetî Cerrahî şubesine geçmiştir. Nişancı-yı Cedit, Keskin Dede haziresinde medfundur. Mezar kitabesinde, “*Hüve'l-hayyü'l-bâkî/ merhum ve mağfûru'l-muhtâc ila rahmet-i rabbihi'l-ğafûr/ Hamza-zâde eş-Şeyh Abdülganî/ Efendi'nin rûhîçün el-Fâtihâ/ sene fî 7 S sene 1237 (3 Kasım 1821)*”⁷⁵⁷ kaydı yer almaktadır.

3.2.1.16. Muabbir Tekkesi

Beyoğlu'nda Piyale Paşa Camii yanında bulunan tekkenin hem banisi hem de ilk postnişîni Mehmed Çelebi'dir (öl. 1020/1611). Tekkede Sivâsîliği temsil eden şeyh, Sivâsîzâde Abdülbâkî'nin halifesi Arabacîzâde Şeyh Mustafa Efendi'dir (öl. 1146/1733). Daha sonra tekkede Kadirîlik hâkim olmuştur⁷⁵⁸.

⁷⁵⁴ Kökrek, agm, s. 26.

⁷⁵⁵ Kökrek, agm, s. 26.

⁷⁵⁶ Kökrek, agm, s. 26-27.

⁷⁵⁷ Köse, age, s. 186-87; Kökrek, agm, s. 27.

⁷⁵⁸ Köse, age, s. 318.

3.2.1.17. Hakîkîzâde Osman Efendi Tekkesi

Eğrikapı, Molla Aşkî Mahallesi, Demirhisar Caddesi, Kahkaha Sokağı'nda, 2635 ada 3. parselde bulunan tekke, Hakîkîzâde Şeyh Osman (öl. 1037/1627) tarafından kurulmuştur. Tekkede Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifesi *Karabaş Şeyh Osman Efendi* (öl. 1085/1674), daha sonra da oğlu *Şeyh Abdülmümin Efendi* (öl. 1106/1694) posta geçmiştir⁷⁵⁹.

3.2.1.18. Aydınöğlü Tekkesi

Fatih ilçesi, Eminönü semtinde, eski ismiyle Salkımsöğüt semtinde günümüzde Hocapaşa Mahallesi'nde bulunan tekke, 17 ada, 14 ve 15. parselde bulunmaktadır. Tekkenin banisi II. Bayezid devri ulemâsından *Saçlı Emir* lakaplı *Tebrizli Muhyiddin Mehmed Efendi*'dir. *Aydinzâde*, *İzzi Efendi*, *Saçlı Emir* ve *Ünsi Hasan Efendi Tekkesi* isimleriyle de anılan tekkeden geriye kalan *Ünsi Hasan Efendi Türbesi*, hazire ve şadırvandır. Aydınöğlü Tekkesi'nde, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifesi *Şeyh Kutb Ahmed* (öl. 1075/1665) Nûrîyye'yi temsil etmiştir⁷⁶⁰.

3.2.1.19. Mimar Acem Tekkesi

Fatih ilçesi, Melek Hatun Mahallesi, 1492 ada 1. parselde bulunan tekke, Mimar Acem Camii'nin içerisinde bulunmaktadır. Kaynaklarda *Mimar Tekkesi*, *Mimar Ağa Tekkesi* ve *Şeyh Seyyid İsmail Tekkesi* olarak da geçmektedir. Başlangıcından 1925 yılına kadar Halvetîliğe bağlı bir tekke olarak kalmıştır. Tekkenin ilk kurucusu Mimar Acem İsa Ali Bey bin Abdülkerim'dir⁷⁶¹. Halvetî Nûrîyye'yi temsil eden postnişîn, Şeyh Seyyid Ahmed Vahdî Efendi (öl. 1114/1702)'dir. Şeyh Nazmî Efendi'nin halifesidir.

3.2.1.20. Çerağcı Mescidi

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifelerinden Sillebâf Şeyh Mehmed Dede hilafet makamına ulaşmasının ardından Sultan Selim Camii yakınında bulunan *Çerağcı Mescidi*'nde Cuma günleri halka nasihat ve vaizlik etmiştir. 1100/1688-89 tarihinde vefat etmiştir⁷⁶².

⁷⁵⁹ Köse, age, s. 319.

⁷⁶⁰ M. Baha Tanman, *Aydınöğlü Tekkesi*, *DVİA*, Cilt 4, İstanbul 1991, s. 238; Köse, age, s. 341-43.

⁷⁶¹ Köse, age, s. 108.

⁷⁶² Türer, age, s. 632; Baz, age, s. 204.

3.2.1.21. Yeni Valide Camii/Valide-i Cedid Camii

Abdülmeccid Sivâsî'nin halifelerinden Şeyh Erâkî (Arâkî) Mehmed (öl. 1070/1659-60) *Yeni Vâlîde Sultan Camii*'nde vefatına kadar şeyhlik ve vâizlikte bulunmuştur⁷⁶³.

3.2.1.22. Üsküdar Orta Camii

Abdülmeccid Sivâsî'nin halifelerinden Yeniçeri Mehmed Efendi, *Üsküdar'da Orta Cami*'de, cemiyetle halka zikri etmek için vazifelendirilmiştir⁷⁶⁴.

3.2.1.23. Hoca Ferhad Mescidi

Çatalca'da bulunan mescid, 1006/1597-98 senesinde merhum Ferhad Paşa için Mimar Sinan tarafından yapılmıştır⁷⁶⁵. İstanbul'da Hoca Ferhad Mescidi Vakfı'nın tevliyetinin 6 Zilka'ade 1124/5 Aralık 1712 tarihinde Sivâsîzâde Şeyh Mehmed Efendi'ye tevcihi hakkında Kostantiniyye Kadısı Ataullah tarafından bir arz yazılmıştır⁷⁶⁶.

3.2.1.24. Atik Ali Paşa Tekkesi/Kasım Çelebi Tekkesi

Fatih ilçesi, Eminönü semti, Çemberlitaş'ta bulunan tekke Hadım Ali Paşa veya Atik Ali Paşa (öl. 1511) tarafından yaptırılan camiinin yanında inşaa edilmiştir. Tekkede üçüncü postnişîn Merzifonlu Şeyh Dîvâne Ali Efendi'dir⁷⁶⁷. Abdülmeccid Sivâsî'nin halifeleri arasında olan Merzifonlu Şeyh Dîvâne Ali, Abdülmeccid Sivâsî'ye Merzifon'da Veliyüddin Dergâh'ında şeyh olduğu zaman intisab etmiş ve İstanbul'a onunla beraber gelmiştir. Sivâsî Efendi'nin yanında seyr ü sulûkunu tamamladıktan sonra Atik Ali Paşa Tekkesi'ne halife tayin edilmiştir. Vefatına kadar otuz seneden fazla talibleri irşâd etmiştir⁷⁶⁸.

3.2.1.25. Hekim Çelebi Tekkesi

Abdülelah Nûrî Sivâsî'nin halifelerinden olan Simkeşzâde Şeyh Feyzî Hasan, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin vefatından sonra Şeyhülislâm Bahayî tarafından Seyyid Yakub yerine 1062/1652 senesinde Yenikapı civarındaki Takyeci/Arakiyecizâde

⁷⁶³ Tüerer, age, s. 473.

⁷⁶⁴ Tüerer, age, s. 439.

⁷⁶⁵ Semâvi Eyice, "Ferhad Paşa Camii", *DVIA*, Cilt 12, İstanbul 1995, s. 384-85.

⁷⁶⁶ BOA. İE. EV. 52/5790, 6 Zilka'ade 1124/5 Aralık 1712.

⁷⁶⁷ Köse, age, s. 87-88.

⁷⁶⁸ Tüerer, age, s. 480.

İbrahim Ağa Camii'ne Cuma şeyhi olarak tayin edilmiştir. Şeyh Hasan Feyzî, Hekim Çelebi Tekkesi'nde postnişîn, Ayasofya Camii'nde Cuma şeyhliği, Şeyh Bosnalı Osman Efendi'den Nakşibediyye ve Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Dede'den Mevlevîyye icâzeti almıştır⁷⁶⁹.

3.2.1.26. Bayrampaşa Tekkesi

Tekke, Fatih İlçesi Haseki'de, Cerrahpaşa ve Keçi Hatun Mahallelerinin sınırında Haseki Külliyesi'nin yanında, 1132 ada, 52 ve 53. parsellerde bulunmaktadır. IV. Murad'ın veziriazamı Bayram Paşa (öl. 1048/1638) tarafından 1044/1634-35 senesinde inşa edilmiştir⁷⁷⁰.

Şeyh Hamza Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifesi olup O'nun vefatı sonrasında 1062/1652 senesinde Mehmed Ağa Dâru'l-hadîsinde muhaddis, 1072/1662 senesinde de Şeyh Ömer Efendi'den boşalan *Bayrampaşa Tekkesi* vâiz ve şeyhi olmuştur⁷⁷¹.

3.2.1.27. Sufiler (Sofular) Tekkesi/Ekmele Tekkesi

Fatih ilçesi, Sofular semtinde, İskender Paşa Mahallesi'nde Sofular caddesi ile Sofular Camii karşısında yer alan tekke, 2004 ada 6 ve 8. parselde bulunmaktadır. Tekke Karabaş Veli vakfı içinde yer almaktadır⁷⁷².

Şemseddin Sivâsî'nin oğlu ve kendisinden sonra postnişîn olan Şeyh Pîr Mehmed Efendi'nin (öl. 1599) oğlu Şeyh Mısırî Ömer Efendi, Abdülmecid Sivâsî'nin yanında manevî eğitimini tamamladıktan sonra ilk olarak *Karabaş Tekkesi* demekle meşhur olan *Kapu Ağası Zâviyesi*'ne nakl olunmuştur. Bir süre sonra da *Sufiler (Sofular) Tekkesi/Ekmele Tekkesi*'ne şeyh olmuştur. Tekkede altıncı postnişîn olarak görev almıştır. Bir süre sonra da Tabanı Yassı Mehmed Paşa'nın Abdülmecid Sivâsî'nin ricası üzerine Mısır'daki *Nizamiye Tekkesi*'ne şeyh olmuştur⁷⁷³.

3.2.1.28. Ferruh Kethüda Tekkesi

Ferruh Kethüda Tekkesi, Fatih İlçesi'nde Balat'ta, Molla Aşki Mahallesi'nde, Mahkemealtı Caddesi ile Ferruh Kâhya, Kahkaha ve Çavuş Hamamı sokaklarının

⁷⁶⁹ Coşkun, agm, s. 213; Baz, age, s. 186.

⁷⁷⁰ Köse, age, s. 327.

⁷⁷¹ Türer, age, s. 647-48; Baz, age, s. 198.

⁷⁷² Köse, age, s. 104.

⁷⁷³ Türer, age, s. 350.

çevrelediği arsa üzerinde 2624 ada 1. parselde bulunmaktadır. Tekke, Kanuni devri Sadrazamı Semiz Ali Paşa'nın (öl. 973/1565) kethüdası Ferruh Ağa tarafından 970/1562 yılında Mimar Sinân'a yaptırılmıştır. Tekke banisi adıyla anılmaktadır. Ferruh Kethüda Tekkesi'nin muharremiyesi postnişîn es-Seyyid Mehmed Şükrü Efendi zamanında 30 kuruştur⁷⁷⁴.

Tekkenin ilk Sivâsiyye-Nûriyye şeyhi Abdülehad Nûrî Sivâsi'nin halifesi Bülbülcüzâde Abdülkerim Fethi (öl. 1106/1694-95)'dir. Daha sonra postnişîn olan şeyhler şunlardır:

Ferruh Kethüda Tekkesi Postnişînleri

1. Şeyh Seyyid Abdülkerim Hilmi (öl. 1248/1832-33), Şeyh Abdülhalik'in oğludur.
2. Şeyh Seyyid Mehmed Haşim Çelebi (öl. 11 Ramazan 1258/16 Ekim 1842), Şeyh Abdülkerim Hilmi'nin oğludur.
3. Şeyh Seyyid Mehmed Şükrullah (Şükrü) (öl. 25 Rebiü'l-âhir 1283/6 Eylül 1866), Şeyh Mehmed Haşim'in oğludur.
4. Şeyh Seyyid Mehmed Nûreddin (Nûrî) (öl. 1293/1876-77), Şeyh Mehmed Şükrullah'ın oğludur⁷⁷⁵.

3.2.1.29. Zıbn-ı Şerîf Tekkesi (Nûrî Efendi Tekkesi)

Fatih, Haseki Taşkasap, Keçi Hatun Mahallesi, Selçuk Sultan Sokağı'nda yer alan tekke, 18. yüzyılda Nakşibendi Tarîkatı'na mensup Şeyh Seyyid Mehmed Nûrî (öl. 1818) tarafından kurulmuştur. Nakşibendilikten sonra Bayramiyye-Himmetiyye, tekrar Nakşibendiyye, Halvetiyye-Sünbülîyye, Nakşibendîyye ve Halvetiyye-Şemsîyye gibi tarîkatlere bağlanmıştır. Tekkede Bayramîliği Ahmed Cezbi (öl. 1245/1829) temsil etmiş olup Sivâsi haziresinde medfûndur. Nakşibendîliği Kastamonulu Hacı Abdullah (öl. 1247/1831), Halvetîliğin Sünbülî şubesini ise Mehmed Said Efendi temsil etmiştir. Günümüzde tekkeden geriye bir şey kalmamıştır⁷⁷⁶.

⁷⁷⁴ M. Baha Tanman, 1992, "Balat Camii ve Tekkesi", *DVIA*, Cilt 5, İstanbul 1992, s. 7; Köse, age, 131-32; VGMA, EV. MH, 780. 196.

⁷⁷⁵ Köse, age, s. 133-34.

⁷⁷⁶ Köse, age, s. 378.

Hüsseyin Vassâf, Sefine-i Evliyâ'da kendi döneminde, Sivâsiyye'nin Şeyh Kasım tarafından temsil edildiğini söylemektedir. Şeyh Kasım, 1197/1783 senesinde Dağıstan'da dünyaya gelmiştir. İstanbul'a gelerek *Zıbın-ı Şerîf Dergâh*'ına şeyh olmuştur. Mayıs 1326/1908 tarihinde 125 yaşında vefat etmiş olup, tekkenin hazîresine defnedilmiştir. Vassâf, Şeyh Kasım'ın Nakşî ve Halvetî usûllerini icra ettiğini ve kendisinden sonra oğlu Şeyh Seyyid Yusûf Ziyâeddîn'nin (öl. 1941) postnişîn olduğunu bildirmiştir⁷⁷⁷.

Tabibzâde Zâkir Şükrü, *İstanbul Hânkâhları Meşâyih*i adlı eserinde Kasım Efendi'nin ismini “eş-Şeyh el-Hâc es- Seyyid Mehmed Kasım Efendi-i Dağıstânî el-Halvetî eş-Şems” şeklinde vermiştir⁷⁷⁸.

Cengiz Gündoğdu, Sivas'ta Şemsîyye'nin son postnişîni olan Hüseyin Şemsî Güneren Efendi'nin oğlu Dr. M. Fatih Güneren ile yaptığı bir görüşmede, Yusuf Ziyâeddîn Efendi hakkında şu bilgilere ulaşmıştır:

“1993 yılında Konya'dan İstanbul'a gelişimizden kısa bir süre sonra, rahmetli babam bizleri elini öpmek üzere bir zâta götürdü. Bu zât Yusuf Ziyâeddîn Efendi idi. Aksaray Taşkasap'ta tramvay yolu üzerinde, Beyazıt'tan gelişe göre yolun sol tarafında ahşap bir binada ellerini öpmüştük. O zamanlar 10-11 yaşlarında olduğum ve aradan çok zaman geçtiği için eşkâlini tam olarak hatırlayamıyorum. Yalnız nûranî bir sîması olduğunu ve hânesindeki büyük fakirliği hatırlıyorum. Babam bizleri birkaç defa bayram ziyaretine götürdü. Vefâtını bizlere büyük bir üzüntü ile haber verdi. Daha sonra 1940'lı yıllarda hazretin oğlu ve/veya kızının büyük bir zaruret içinde olduğunu, o zaman salgın halde olan tüberküloza yakalandıklarını, onlara yeterli yardıma gücü yetmediği için büyük ızdırap duyan rahmetli babamdan işitmiştik”⁷⁷⁹.

⁷⁷⁷ Vassâf, age, III, s. 376-77.

⁷⁷⁸ Baz, age, s. 168.

⁷⁷⁹ Cengiz Gündoğdu, “Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi Şemsî-Sivâsîler, *Türkler*, Cilt II, İstanbul 2002, s. 136; Baz, age, s. 168.

Tablo 6. Sivâsîyye-Nûrîyye Meşâyih ve Tekkeleri

Abdülmecid Sivâsî (öl. 1049/1539)	Sivâsî Tekkesi (Eyüp Nişanca) Mehmed Ağa Tekkesi Yavsî Baba Tekkesi
Abdülehad Nûrî Sivâsî (öl. 1061 /1651)	Midilli Bâlîzâde Hüseyin Tekkesi Mehmed Ağa Tekkesi Sivâsî Tekkesi (Eyüp Nişanca)
Sivâsîzâde Abdülbâkî (öl. 1122/1710), Muhammed Nazmî (öl. 1112/1701)	Yavsî Baba Tekkesi Yavaşça Mehmed Ağa Tekkesi
Simkeşzâde Hasan Feyzî (öl. 1102/1690)	Emir Buharî Tekkesi Hekim Çelebi Tekkesi
Nefes Anbarı Zakîr Osman (öl. 1095/1684)	Şemsi Paşa Tekkesi Dırağman (Draman) Tekkesi ya da Tercüman Yunus Tekkesi
Esircîzâde Hüseyin (öl. 1105/1694)	Mehmed Ağa Tekkesi
Bülbülcüzâde Abdülkerim Fethî (öl. 1106/1695)	Boyalı Mehmed Paşa Tekkesi Atik Vâlîde Tekkesi
Bolulu Şeyh Hamza (öl. 1111/1700), Sertarîk Şeyh Abdullah Sabûrî (öl. 1122/1710)	Hamzazâde ya da Paşmak-ı Şerîf Tekkesi Sertarik Tekkesi
Şeyh Mustafa (öl. 1173/1760)	Mirahur (İmrahor) Tekkesi
Şeyh Mısırî Ömer (öl. 1069/1658)	Karabaş Tekkesi
Arabacîzâde Şeyh Mustafa (öl. 1146/1733).	Muabbir Tekesi
Karabaş Şeyh Osman (öl. 1085/1674)	Hakîkîzâde Osman Efendi Tekkesi
Şeyh Kutb Ahmed (öl. 1075/1665)	Aydınoğlu Tekkesi
Şeyh Seyyid Ahmed Vahdî (öl. 1114/1702)	Mimar Acem Tekkesi
Şeyh Dîvâne Ali	Atik Ali Paşa Tekkesi ya da Kasım Çelebi Tekkesi
Şeyh Hamza (öl. 1111/1699-70)	Bayrampaşa Tekkesi

3.2.2. İstanbul Dışındaki Tekkeler

3.2.2.1. Midilli'deki Tekke

Abdülehad Nûrî Sivâsî, şeyhi Abdülmecid Sivâsî'nin yanında sülûkunu tamamlamasının ardından Midilli'ye halife tayin edilmiştir. Böylece ilk defa Halvetî tarîkatının Şemsîyye ve Sivâsîyye kolu İstanbul dışında temsil edilmeye başlamıştır. Midilli'deki tekkenin Postnişînleri; Şeyh Alîmî, Şeyh Mustafa, Esîrcîzâde Hüseyin'dir.

3.2.2.2. Edirne Sivâsî Tekkesi

Edirne'de Mahmud Ağa Mahallesi'nde bulunan *Sivâsî Abdülazîz Efendi Dergâhı*'nın ne zaman kurulduğu hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan bir belgeye göre, harap olması nedeniyle 2 Kanun-i evvel 1322/15 Aralık 1906 tarihinde yazılan fermân ile tanzim olunan keşif defterinde bir an önce tamir edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Keşif defterinde kayıtlı 2414 kuruş olan tamir bedelinin verilmesi için Nezaret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a başvurulmuştur.

Belediye'nin fen mimarınca yapılan incelemede tekkeden numune alınması kararlaştırılmıştır⁷⁸⁰.

3.2.3. Diğer Tekkeler

Abdülmecid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin yanında tekmîl-i tarîkat ettikten sonra tarîkatı yaymak amacıyla çeşitli memleketlere gönderilen halifeler, gittikleri yerlerde tekkeler kurmuşlardır.

Abdülmecid Sivâsî'nin halifelerinden Şeyh Mısırî Ömer, İstanbul'da Karabaş Tekkesi ve Sufiler (Sofular)/Ekmel Tekkesi'nde postnişîn olmasından sonra *Mısır*'daki *Nizamiye Tekkesi*'nde 1053/1643 senesine kadar yaklaşık on beş sene kadar şeyhlik yapmıştır. Yine Abdülmecid Sivâsî'nin halifelerinden Mısır Beyi Yusuf Bey, seyr ü sukûkunu tamamladıktan sonra *Mısır*'a halife olarak gönderilmiştir. Abdülmecid Sivâsî'nin halifelerinden Şeyh Mehmed Efendi *Şam*'a, Şeyh Salihzâde Mehmed *Kudüs*'e, Şeyh Ali Kırımî Silistre'ye, Şeyh Vâiz Hasan Lofça'ya ve Şeyh Vâiz Ahmed Midilli'ye gönderilmiştir. Anadolu tarafında Şeyh Murat Efendi *Safranbolu*'ya, Şeyh Kadızâde Mehmed *Gümülcine*'ye, Şeyh Karabaş Mehmed *Karadeniz Ereğlisi*'ne, Şeyh Hasan Ankaravî *İzmit*'e, Şeyh Müeyyed *Sivas*'a, Şeyh Mustafa Sivâsî ve Şeyh Hamza Efendi *Gelibolu*'ya, Şeyh Kâdîzâde Küçük Muhammed *Amasya*'ya, Şeyh Abdurrahman *Bozok*'a ve Şeyh Vâiz Ahmed *Erzincan*'a gönderilmiştir⁷⁸¹.

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifelerinden Şeyh Cârullah *Kırım*'a, Şeyh Ahmed *Budin*'e, Şeyh Abdullah *Filibe*'ye, Şeyh Osman Efendi *Varna*'ya, Şeyh Ali *Medine*'ye, Şeyh Hüseyin Dede *Yanbolu*'ya, Şeyh Velîyüddîn *Dobruca*'ya, Şeyh Zekerîya *Kırım-Kefe*'ye ve Şeyh Hüseyin *Mora*'ya halife tayin edilmiştir. Bunlardan başka Nefes Anbarı Zâkir Şeyh Osman *Kayseri*'ye, Şeyh Ömer *Malkara*'ya, Şeyh Seyyid Mehmed *Van*'a, Şeyh Seyyid Mehmed ve Şeyh Mehmed *Konya*'ya, Şeyh Hüseyin Dede ve Şeyh Abdurrahman Kuddusî *Manisa*'ya, Şeyh Karabaş el-Hâc Osman *Tokat*'a, Ankaralı Şeyh Karabaş Mahmud, Şeyh Osman ve Şeyh Mustafa *Edirne*'ye şeyh olarak görevlendirilmiştir⁷⁸².

⁷⁸⁰ VGMA, EV. MKT, 3124.121, 19 Kanûn-ı Evvel 1322/1 Ocak 1907.

⁷⁸¹ Türer, age, s. 472-73, 74, 77-78, 79.

⁷⁸² Türer, age, s. 609-10, 17, 19, 20-22, 27-29, 32, 46-47.

3.3. Şemseddîn Sivâsî'nin Vakıfları

Devletin dini misyon yüklediği tekke ve zâviyeler üzerinde işlevsel ve pragmatik bir takım hedefleri olduğu görülmektedir. Özellikle tekke ve zâviyelerin ekonomik güce sahip olmasını sağlamak ve merkeze bağlılığını sürekli hale getirmek amacıyla vakıf sistemini uygulamayı gerekli görmüştür.

Vakıflar genel olarak mahiyeti bakımından *hayrî* ve *zürrî* olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Hayrî vakıflar sevap kazanmak maksadıyla bütün insanlara ya da özelde fakirlere yardım için kurulan vakıflardır. Bu şekilde toplumun tamamı ya da belli bir kesminin istifade ettiği cami, okul, kütüphane ve aşevi gibi hayır kurumları ile bu kurumlara akar sağlayan nakit para, emlak, işhanı, dükkân, çarşı ve ev gibi menkul ve gayrimenkuller bu türden vakıflardır⁷⁸³. *Zürrî* ya da *evlatlık vakıflar* vakfedenin zürrîyetinden yani evlatlarından olanlarının istifade etmesi için kurulan vakıflardır⁷⁸⁴.

Şemseddin Sivâsî'nin hem hayrî hem de zürrî vakıfları söz konusudur. Sivas'da tesis etmiş olduğu dergâh-ı şerîfi (zâviyesi) ayende ve revendeye hizmet etmiş, camii ve çeşmesi ile mahalle halkının ibadet ve su ihtiyacını karşılamıştır. Sıbyan mektebi ile de halkın eğitim ihtiyaçlarına hizmet etmiştir. Vakıfları evlatlarının tasarrufunda bırakılmış ve varlıkları günümüze kadar ulaşmıştır.

Vakıflara dair esas bilgilere Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (VGMA) yer alan evkaf defterlerinden ulaşılmaktadır. Şemseddin Sivâsî'nin tesis ettiği İşhan Tuzlası vakfına dair ilk kayıt 1004/1595-96 yılına aittir⁷⁸⁵. Diğer bir kayıt da küçük oğlu Şeyh Müeyyed Efendi'ye ait vakfiye kayıdır⁷⁸⁶.

Şemseddin Sivâsî'nin tekkesi vakfından olan Sivas'a bağlı Akpınar köyü gelirleriyle, dergâhın ayende ve revendesesi ile fukarâ ve dervişânın nafakası karşılanmaktadır⁷⁸⁷. Akpınar köyü gelirlerinden Şemseddin Sivâsî evlatlarına intikal eden hisse miktarının 1/7 olduğu anlaşılmaktadır. Vefat etmeleri durumunda ise aynı

⁷⁸³ Ali Açık, "Rum Eyaleti Vakıflarından Bir Örnek Abdülvehhab Oğulları Evlatlık Vakfı", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, Tokat 2016, s. 2.

⁷⁸⁴ Açık, agm, s. 3.

⁷⁸⁵ BOA, EV. MT, 697/207.

⁷⁸⁶ SVBMA, EV, DEF, 4, s. 617, s. 166; BOA, HR, TO, 559/85.

⁷⁸⁷ SSS, Def. No: 43, s. 175; SSS, Def. No: 27, s. 143.

hisse oranı diğer evlatlarına geçmektedir. Bu sebeple 1288/1871-72 senesinde Akpınar köyü vakfının mutasarrıfı olan Şemseddin Sivâsî'nin evlad-ı evlad-ı evladından olan es-Seyyid eş-Şeyh İbrahim Efendi'nin kardeşi es-Seyyid eş-Şeyh Hüseyin Efendi ibn es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Efendi'nin vefat etmesiyle 1/7 hissesi es-Seyyid eş-Şeyh İbrahim Efendi'nin büyük oğlu es-Seyyid eş-Şeyh Ali Efendi'nin hakkı olduğuna karar verilmiştir⁷⁸⁸. 5 Zilhicce 1288/15 Şubat 1872 tarihinde ise 1/7 hisse es-Seyyid eş-Şeyh Halil Halife ibn es-Seyyid eş-Şeyh Receb Efendi'nin vefat etmesiyle oğulları es-Seyyid eş-Şeyh Abdullah Efendi ve es-Seyyid eş-Şeyh Ahmet Efendi'ye intikal etmiştir⁷⁸⁹.

Devletin tarikatları devletleştirme adına kullandığı politikalarından birisi de vakıf sistemiyle orantılı olarak uyguladığı vergi muafiyetidir meselesidir⁷⁹⁰. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tespit ettiğimiz belgelerde, Şemseddin Sivâsî'nin gerek kendi gerekse ahvadı ve dervişlerinin avarız-ı divaniyye ve tekâlif-i örfiyye gibi çeşitli vergilerden muaf tutulduğu belirtilmektedir⁷⁹¹. Örneğin, 29 Rebiü'l-Ahir 1327/20 Mayıs 1909 tarihli bir belgede bu muafiyet şöyle ifade edilmiştir:

“Müşarün-ileyh Mevlânâ Şemseddin Ahmed el-vâ'iz ulemâ-yı 'izâm hizmetinde nice müddet tahsîl-i 'ulûm ve ma'ârif etdikten-sonra taleb-i zuhr-ı âhîret için meşâyih-i kirâm hizmetinde tekmîl-i sülûk etmiş, bi'l-fi'il irşâdda vahîd-i vakt-i müfessir ve muhaddis ve fakih ve diyâr-ı Rum'da vücudı mahzan husr-ı 'âlem ve 'ârif olmağın kendileri ve birâderleri ve evlâdı ve dervişleri ve bi'l-cümle 'avârız-ı Dîvâniye ve tekâlif-i örfiyye ve ulağ ve surrenden masun ve emin olalar diyu defter-i cedide sebt olundu”⁷⁹².

3.3.1. İşhan Tuzlası Vakıfları

İşhan tuzlası, Şemseddin Sivâsî'nin Sivas Beylerbeyi Mustafa Paşa vasıtasıyla *Mir'atü'l-Ahlâk* adlı eserini Sultan Murad'a ihda etmesiyle kendisine verilen vakıf akarlarından biridir. Mezkûr tuzlanın 1595 senesi Mart ayı başlarına ait (Evâil-i Receb

⁷⁸⁸ SSS, Def. No: 43, s. 175.

⁷⁸⁹ SSS, Def. No: 27, s. 143.

⁷⁹⁰ Zekeriya Işık, *Şeyhler ve Şahlar (Osmanlı Toplumunda Devlet-Tarikat İlişkilerinin Gelişim ve Değişim Süreci)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2015, s. 21.

⁷⁹¹ BOA, ŞD. ML. 439/141, 29 Rebiü'l-Ahir 1327/20 Mayıs 1909; BOA, BEO, 3475/260593, 27. Z. 1326/20 Ocak 1909; BOA, BEO, 3251/243762, 14 Muharrem 1326/17 Şubat 1908; BOA, ŞD. ML, 439. 57, 29 Rebiü'l-evvel 1327/20 Nisan 1909.

⁷⁹² BOA, ŞD. ML, 439/141, 29 Rebiü'l-Ahir 1327/20 Mayıs 1909.

1004) vakfiyesinde, Şemseddin Sivâsî'nin Çermik'ten (Soğuk Çermik) akan nehir ve dere üzerinde yaptırmış olduğu iki adet köprüye akar sağlamak amacıyla devlete ait olan İşhan Tuzlası'nın kendisine verilmesini rica etmiştir. Padişah da Şemseddin Sivâsî'yi kırmayıp tuzlayı hibe etmiştir. Şemseddin Sivâsî böylece devlete ait olan gelir kaynağını temlik yoluyla elde ederek vakfetmiştir. Bu tür vakıflara *irsadi vakıf* denilmektedir⁷⁹³.

İşhan Tuzlası Vakfı vakfiyesinin 16 Rebü'l-evvel sene 1301/15 Ocak 1884 tarihli tercümesinde⁷⁹⁴ evladiyet vakıfları içerisinde olduğu ifade olunmuştur. 5 numaralı Sivas Şer'îye Sicilinde bu tuzla vakfı için; “Sivas'ta vâkî Şeyh Şemseddin Sivâsî Hazretleri evkâfî dâhilinde İşhanı Memlehası”, “İşhanı karyesinin Tekke Mahallesi'nde vâkî Şeyh Şemseddin Sivâsî ve Müeyyed Efendi vakfı” ifadeleri kullanılmıştır⁷⁹⁵.

Şemseddin Sivâsî, Sivas merkezde ve Beypınarı köyünde birer adet cami ve kasaba içinde bir mescit, bir mektep ve biri Kızılırmak üzerinde diğeri de *Soğuk Çermik* tarafında olmak üzere iki tane de köprü yaptırmıştır. Sultan Murad'ın verdiği tuzlanın varidatından bu eserlere günlük dört dirhem zâviyedarlık ve buk'adarlık vazifesi tayin ve tahsis etmiştir⁷⁹⁶. Şemseddin Sivâsî'nin vefatından sonra, halifesi Âma Mehmed Efendi türbedarlığa getirilmiş ve vazifesi karşılığı olarak İşhanı Tuzlası hasılatından günlük bir akçe ücret tayin edilmiştir⁷⁹⁷.

İşhan Tuzlası Vakfı'nın tevliyet mutasarrıfı olan Şeyh Ahmed Efendi kendi hissesinin yarısını büyük oğlu İbrahim Efendi'ye vermek istemiştir. Fakat Şeyh Ahmed Efendi 1004/1595-96 yılında düzenlenmiş olan vakfiye kaydında tevliyet hakkı için öngörülen “tevliyet-i mezkûre vakf-ı müşarûn-ileyh evlâd-ı zükûrunun ‘imânen ve salâhan ve şefika-i aslâh ve irşâdına meşrûta ve te'amül-i kadîm ol-vecihle câiz olup” ifadesi gereği mezkûr vakfın yarım hissesini Şeyh Abdullah ibn Halil Efendi'nin evlad-ı evladından olan Mehmed Refik Efendi'ye ve diğer yarısını da Şeyh Abdullah Efendi'ye

⁷⁹³ VGMA, EV. DEF. 1, s. 141-142. Belgenin başka bir çevirisi için bk. Yüksel, agm, s. 45.

⁷⁹⁴ BOA, HR, TO, 559/85; VGMA, EV. DEF, 581.1.

⁷⁹⁵ SSS, Def. No: 5, s. 25.

⁷⁹⁶ SSS, Def. No: 5, s. 25; Demirel, *age*, s. 104

⁷⁹⁷ HGüneren, *age*, s. 84.

kendi rızasıyla vermiştir⁷⁹⁸.

Aynı belgenin devamından öğrendiğimiz kadarıyla Şeyh Ahmed Efendi vakfın tevliyet şartında bazı değişiklikler yapmıştır. Buna göre; Şeyh Ahmed Efendi'nin 23 Rebü'l-Evvel 1229/15 Mart 1814 tarihinde vakfın tevliyeti için sadece erkek evlatların değil kız evlatlarının da yararlanması gerektiğine dair bir der-kenar hazırlanmıştır⁷⁹⁹. 16 Rebü'l-evvel 1292/22 Nisan 1875 tarihli belgeden Şemseddin Sivâsî'nin İşhan Tuzlası'nın yıllık zahire gelirinin Hasan Efendi tarafından idare edildiği anlaşılmaktadır⁸⁰⁰.

3.3.2. Tokat'taki Vakıf Gelirleri

Şemseddin Sivâsî'nin Tokat'ın Artukabad, şimdiki adıyla Artukova ilçesine bağlı Silis/Güzelbeyli köyünde dünyaya geldiğini daha önce ifade etmiştik. Arşiv belgelerinden öğrendiğimiz kadarıyla mezkûr yer Şemsî Sivâsî dergâhının gelirleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Silis köyünde bulunan Mihmad Bey Camii vakfından imamet ve hitabet cihetlerinin Şeyh Hüseyin Efendi'ye tevcihi hakkında 8 Muharrem 1306/18 Eylül 1888 tarihinde bir berat yazılmıştır. Şeyh Hüseyin Efendi mezkûr imamet ciheti için Sivas Evkâf muhasebecisi Mahmud Pertev Efendi'nin hazır olduğu bir imtihanı kazanmış ve bu vazife kendisine verilmiştir⁸⁰¹.

3.3.3. Sivas'taki Vakıflı Binalar

3.3.3.1. Şems Camii

Camii, Küçük Minare Mahallesi'nde Zincirli Minare Sokak ile Zarifoğlu Caddesi'nin kesiştiği köşede bulunmaktadır. Kaynaklarda caminin *banisi bilinmiyor* ifadesi kullanılsa da Şemseddin Sivâsî tarafından inşa ettirilmiştir⁸⁰².

Caminin kitabesi mevcut olmadığından kaç tarihinde inşaa edildiği ve mimarı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Camii ahşap, düz tavanlı ve mihraba paralel üç sahanlıdır. Çatısı kuzey, güney ve batı yönlerine doğru meyili olan kırma çatı

⁷⁹⁸ BOA, EV. MT, 697.207; VGMA, EV. MKT, 2504. 81.

⁷⁹⁹ BOA, EV. MT 697.207, 23 Rebü'l-Evvel 1229/15 Mart 1814.

⁸⁰⁰ VGMA, EV. MKT, 767. 74; VGMA, EV. MKT, 767.108.

⁸⁰¹ SSS, Def. No: 3, s. 388.

⁸⁰² SSS, Def. No: 5, s. 25. Ayrıca bk. Yüksel, agm, s. 45. Şems Camii'nin banisi hakkında herhangi bir bilgi olmadığına dair ifade için bkz. Mustafa Ünsal, *Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Enstitüsü, YLT, Kayseri 2006, s. 171.

biçiminde oluşturulmuştur. Tek şerefeli olan caminin taş minaresi kuzey cephesinin batı ucuna yerleştirilmiştir. Kuzey cephesinde beş adet penceresi bulunmaktadır⁸⁰³.

Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde cami için "*Sivâsî Efendi Camisi bir minareli yeni yapı nur dolu bir camiidir. Cami içinde daima tevhid ve zikredilir*" ifadesini kullanmaktadır⁸⁰⁴.

Şemseddin Sivâsî Küçük Minare Mahallesi'nde bina eylediği mescidde imamlık yapanların günlük 4 akçelik vazife ücreti, İşhan Memlehası gelirlerinden karşılanmaktadır. 18 Zilka'ade 1289/17 Ocak 1873 tarihinde mezkûr vazifeye mutasarrıf olan es-Seyyid eş-Şeyh Ebubekir es-Seyyid eş-Şeyh Süleyman Efendi'nin vefat etmesiyle, oğulları arasında yer alan Şeyh Mahmud Efendi'nin oğulları Mehmed Nuri ve Osman Şevki Efendi'lere imamlık vazifesi verilmiştir⁸⁰⁵.

5 Receb 1314/10 Aralık 1896 tarihli belgeye göre, Şemseddin Sivâsî vakfına bağlı İşhan Tuzlası hasılatından almak üzere, günlüğü iki dirhem gümüş halis ile cüzhânlık vazifesi Şemseddin Sivâsî'nin evlad-ı evladından olan Şeyh Ali Efendi'ye verilmiştir. Fakat Ali Efendi'nin vaktinden evvel vefat etmesiyle bu vazife Recep Salih ve Mahmut Efendi'lere verilmiştir⁸⁰⁶.

3.3.3.2. Şems-i Sivâsî Sıbyan Mektebi

Şeyh Şemseddin Sivâsî'nin Küçük Minare Mahallesi'nde bir *Sıbyan Mektebi* olduğu kaynaklarda yer almaktadır⁸⁰⁷. Mektebin yeri hakkındaki bilgiyi Leman Gökseyidoğlu'dan öğrenmekteyiz. Leman Hanım, babası Derviş Efendi'den aldığı bilgiye dayanarak Şems-i Sivâsî Sıbyan Mektebi'nin Recep Handan İlkokulu'nun eski yerinde olduğunu bildirmektedir⁸⁰⁸.

Mektepte görev alan muallimlere ait ilk kayıt 7 Cemâziye'l-âhir 1274/23 Ocak 1858 tarihine aittir. Bu kayda göre, mektebin müderrislik vazifeleri Mehmed, Hacı Hafız Mustafa ve Hafız Mehmed Sadullah Efendiler'e tevcih olunmuştur⁸⁰⁹.

⁸⁰³ Ünsal, agt, s. 171. Bk. Şems Camii için **EK-18**

⁸⁰⁴ Evliya Çelebi, age, III, s. 272.

⁸⁰⁵ SŞS, Def. No: 5, s. 25.

⁸⁰⁶ BOA, EV. MT, 720. 34, s. 15.

⁸⁰⁷ Evliya Çelebi, age, III, s. 273.

⁸⁰⁸ Leman Gökseyitoğlu, "Şems-i Sivâsî Sıbyan Mektebi", konulu görüşme, 11.12.2017.

⁸⁰⁹ BOA, C. MF 150/7481, 7 Cemâziye'l-âhir 1274/23 Ocak 1858.

Diğer bir kayıt ise Rebiü'l-âhir 1328/Nisan-Mayıs 1910 tarihli ilâm suretidir. Buna göre Sıbyan Mektebi muallimliği için İşhan Memlehası hasılatından günlük dört akçe ücret tayin edilmiştir. Yine aynı belgeye göre, 16 Cemâziye'l-evvel 1283/26 Eylül 1866 tarihiyle muallimliğe mutasarrıf olan es-Seyyid Hafız Ali Efendi'nin büyük oğlu Mahmud Efendi'nin çocuksuz vefat etmesiyle Hafız Ali Efendi'nin torunu ve Küçük Minare Mahallesi sakinlerinden olan Hasbutcu? oğlu Mustafa Efendi ibn İbrahim Efendi'nin muallimlik vazifesini yürütmesine karar verilmiştir. Mustafa Efendi'nin bu vazifeyi yürütebilmesi için öncelikle Sivas vilayet Evkâf Müdürü Mahmud Pertev Efendi'nin hazır olduğu sınavdan geçmesi gerekmektedir. Sınavda başarılı olamadığından dolayı görevden azlolunmuştur. Ancak 9 Şevval 1316/20 Şubat 1899 tarihinde şehadetname alabilmiştir⁸¹⁰.

3.3.3.3. Şems-i Sivâsî Çeşmesi

Sivas çeşmeleri hakkında en detaylı bilgi Ömer Demirel tarafından verilmiştir. Demirel, 1637 yılında Vezir-i Azam Bayram Paşa'nın Bağdat Seferi'ne giderken Sivas şehrinde yaptırdığı su vakfında 72 masura⁸¹¹ suyun 59 çeşmeye dağıtıldığı ve bu çeşmeler içerisinde Şems-i Sivâsî çeşmesinin de olduğunu belirtmektedir⁸¹².

3.3.3.4. Paşabostanı Hamamı

Paşabostanı Hamamı, kendi adı ile anılan Paşabostanı Mahallesi'ndedir. Leman Gökseyitoğlu ile yaptığımız röportajda Paşabostanı Hamamı'nın *Tekkeli*'lere ait olduğunu söylemiştir⁸¹³. Yapı günümüze kadar ulamamış olmakla birlikte, hakkındaki bilgileri kaynaklardan öğrenmekteyiz. Sıcaklık bölümü dört eyvan şemalı olan hamam, kesme taş ile inşa edilmiş olup, sıcaklığın üzeri kubbe ile örtülüdür. Sıcaklık bölümü plan, malzeme ve mimari üslubu bakımından 17. yüzyıla tarihlenmektedir⁸¹⁴.

3.3.4. Şeyh Müeyyed Efendi Vakıfları

Şemseddin Sivâsî'nin küçük oğlu Şeyh Müeyyed Efendi'nin vakfına ait gelir kaynakları Osmanlı arazi rejimine (miri toprak sistemine) göre, hukuki olarak *yarı irsadi yarı sahihtir*. Yani vakfedilen mülklerin bir kısmı şahsi, bir kısmı ise ferdi mülke

⁸¹⁰ ŞŞS, Def No: 4, s. 50

⁸¹¹ Su ölçü birimidir. Lülenin dördte biri yerine de kullanılan terimdir. Bk. M. Zeki Pakalın, ags, II, s. 414.

⁸¹² Demirel, age, s. 83-84.

⁸¹³ Leman Gökseyitoğlu, "Paşabostanı Hamamı", konulu görüşme, 11.12.2017

⁸¹⁴ Acun, agm, s. 190; Oğuz Önder, *Sivas İli Merkezindeki Türk Devri Hamamları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, YLT, Ankara 2007, s. 111.

dâhil olmayan, fakat çeşitli yollardan şahsi mülke dönüştürülen akarlardan oluşmaktadır⁸¹⁵.

Şeyh Müeyyed Efendi (öl. 1075/1664) Vakfi'nin 1808-1839 yılları arasında kapsayan Vakıf Muhasebe Defterleri'nde bilgi bulunmaktadır. Buna göre, Sivas'ta Kuyumcular Çarşısı'nda Hasan Paşa Vakfi'na bağlı 27 adet dükkândan bir kısmının *Şeyh Müeyyed Efendi* vakfına mukataa olarak verildiği kaydedilmiştir⁸¹⁶.

Şeyh Müeyyed Efendi Vakfi'nin 1080/1669-70 tarihli vakfiyesinin Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 13 Zilka'de 1312/8 Mayıs 1895 senesine ait bir suretinde yıllık gelirleri kalem kalem yazılmıştır. Burada vakfiye suretinin iki bölümden oluştuğunu söyleyebiliriz. İlkinde vakfedilen malların çeşitleri, özellikleri ve bunların gelirleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. İkinci kısımda vakfedilen malların zamanla yıkılma, yanma ya da harap olması durumunda yeniden inşaaı söz konusu olmuş ve masrafları ile gelirlerin sarf edildiği yerler hakkında bilgi verilmiştir.

Bu bilgilere göre: 1296/1880-81 **senesinde yanan üç adet demirci dükkânı icarı 19.500 kuruş**, demirci dükkânında bozulan bir adet ekmekçi, iki adet demirci dükkânı geliri 18.040 kuruş, dört adet mağaza icarı 23.040 kuruş, berber dükkânından bozma bir adet boyahane icarı 13.220 kuruş, iki adet tuzcu dükkânı geliri 20.600 kuruş, ahırdan bozma çilingir dükkânı geliri 7.610 kuruş, mağazadan bozma kahvehane icarı 4.120 kuruş, nalband dükkânından bozma uncu mağazası icarı 16.900 kuruş, iki adet nalband dükkânı icarı 23.600 kuruş, bir adet bezzaz dükkânı icarı 5.800 kuruş, ahırdan değiştirilen çilingir ve sobacı dükkânı icarı 15.500 kuruş, bir adet kahvehane icarı 12.800 kuruş, (12)99/1883-84 senesinde yıkılan kahvehane icarı 19.600 kuruş, (12)89/1873-74 senesinde hükümet eliyle yıkılan debbağhane icarı 3.000 kuruş, Kazabad nahiyesinden alınan zemin icarı 6.660 kuruş, Ulakhan kariyesinde bir göz asiyab icarı 33.540 kuruş olmak üzere toplam 233.530 kuruş gelire sahiptir⁸¹⁷.

Mezkûr dükkânların masrafları da yine kalem kalem yazılmıştır. Buna göre; bir adet çilingir ve iki adet demirci dükkânıyla, bir adet mağazanın tamirat ve müceddeden inşası gideri 6.730 kuruş, dört adet mağazanın masrafı 1.850 kuruş, bir adet çilingir

⁸¹⁵ Yüksel, agm, s. 46.

⁸¹⁶ SSS, Def. No: 4, s. 581; Demirel, age, s. 105.

⁸¹⁷ SSS, Def No: 4, s. 617.

dükkânı keza tamirat masrafı 950 kuruş, iki adet tuzcu dükânının kezalik tamirat ve ilave masarısı 3.100 kuruş, mağazadan bozma kahvenin tamirat masarısı 350 kuruş, nalband dükkânı olduğu halde bade'l-ahiran inşa olunan bezzazcı mağazasının masrafı 4.000 kuruş, sene-i merkume zarfında evvel ve ahir vuku-bulan tamirat ve inşa masarısı (0), iki adet nalband dükkânının tamirat masarısı 1.500 kuruş, bir adet çilingir ve bir bab sobacı dükkânının kezalik tamirat masarısı 700 kuruş, bir adet kahvenin defaatle vaki olan masrafı 3.500 kuruş, arsa-i haliyede müceddeden inşa olunan kahvenin kezalik ma'a tamirat inşası masrafı 3.800 kuruş, dört adet mağazanın kezalik tamirat masrafı 1.550 kuruş, müceddeden inşa olunan tenekeci dükkânının inşası masrafı 400 kuruş, bir adet değirmenin ebniye ve emanetin müceddeden inşa ve sinin-i merkûme zarfında ve vuku bulan (0), bend ve tathir-i taş masarısı 11.000 kuruş, hangâhda ikad olunan şem'i revgan masarısı 6.000 kuruş, ideynde (Ramazan ve Kurban bayramları) fukara için tahb olunan pilav masarısı 73.000 kuruş, Leyl-i mübarekede tabh olunan helva masarısı 21.600 kuruş, Hangah-ı mezkurenin Ramazan-ı Şerîfde ve eyyam-ı sairede fukaraya ta'amiye ve mefruşat 210.000 kuruş, mahrukat ve tamirat masarısı-ı müteferrika sairesi 31.500 kuruş, bir adet bezzaz dükkânının etraf inşası masarısı 1.300 kuruş olmak üzere toplamda 285.530 kuruş masrafı vardır⁸¹⁸.

Bu bilgiler çerçevesinde 1895 yılında Şeyh Müeyyed Efendi Vakfı'nın senelik masrafları 285.530, gelirleri ise 233.530 kuruştur. Bu rakamlardan vakıf bütçesinin açık verdiği anlaşılmaktadır.

Şeyh Müeyyed Efendi vakfının 23 Kanûn-ı Evvel 1926 tarihinde mütevellisi Şeyh Hüseyin Şemsi olmuştur⁸¹⁹. Mütevellî Şeyh Hüseyin Şemsi bin Mehmed Efendi Sivas Nafia dairesinden 23 Kanun-ı evvel 1926 tarihli 2568/739 numaralı vekâletnâme almıştır⁸²⁰.

Şeyh Müeyyed Efendi 33 cilt kitap vakfetmiştir. Bu kitaplar içerisinde başta tefsir kitapları olmak üzere, tarih, Arapça gramer, mesnevi, divan vb. vardır. Bundan başka Sivas eşrafından El-Hac Süleyman Paşa, Şeyh Müeyyed Efendi'nin Kütüphanesi'nde kullanılmak üzere 20 cilt kitap vakfetmiştir. Bu kitaplar içerisinde

⁸¹⁸ SSS, Def No: 4, s. 617.

⁸¹⁹ SSS, Def No: 3, s. 62.

⁸²⁰ SSS, Def No: 4, s. 42.

Buhârî, Müslim, Neseî ve Tirmizî gibi hadis kitapları ile tefsir, lügat, Arapça gramer ve tıp kitapları vardır⁸²¹.

3.4. Abdülmecid Sivâsî Tekkesi Vakıfları

Abdülmecid Sivâsî'nin hem hayrî hem de zürri vakıfları söz konusudur. İstanbul'da tesis etmiş olduğu dergâh-ı şerîfi (zâviyesi) ayende ve revendeye hizmet etmiş, çeşme ve suyolları mahalle halkının su ihtiyacını karşılamıştır. Sivas'ta bulunan medrese ve kütüphanesi halka eğitim hizmeti vermiştir.

Abdülmecid Sivâsî'nin vakıflarına dair bilgilere Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) ve Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (VGMA) bulunan vesikalardan ulaşılmaktadır. Bu vesikaları incelediğimizde bunların genel olarak İstanbul'da bulunan dergâhın bahçe, çeşme ve suyolları vakıfları (hadika ve râh-ı ab vakfı), medrese ve kütüphane vakıfları, İzmit'te bulunan Baba Sultan Tekkesi vakıfları, Osman Bey Malikânesi, Abdüssinan ve Havza Saçlı Dede ile Sivas'taki Medrese ve Kütüphane vakıflarına ait oldukları görülmektedir.

Abdülmecid Sivâsî'nin tespit ettiğimiz ilk vakfiye kaydı 1042/1632-33 tarihli dir. Bu vakfiye 2 Receb 1042/13 Ocak 1633 tarihinde, İstanbul kadısı Ayas Efendi ibn-i Mehmed Efendi'nin imzasıyla hazırlanmıştır⁸²². Vakfiyesinde tevliyet şartı şu şekilde ifade edilmiştir:

“...vakf-ı mezbûre hayatda olduğumca kendim müteveli olub kaza-i nahb ve lika-i rabb eylediğimde vakfiye-i mezbûrda kâin hadikaya malikâne mutasarrıf olan evlâd-ı zükûrumun aslahı müteveli ola ba'dehû hadikâ-i mezkûreyi mutasarrıf olan evlâd-ı zükûrumun evlâd ve evlâd-ı evlâd ve evlâd-ı evlâd sümme sümme müteveli olâ deyû şart ve ta'yîn eylediği musarrahdır”⁸²³.

Abdülmecid Sivâsî'nin bahçe, çeşme ve suyolları vakfının tevliyeti erkek evlada meşrut olduğu için müteveli Seyyid Mehmed Şükrü Efendi'nin vefatı üzerine 25 Şaban 1287/20 Kasım 1870 tarihli arz-ı hâl ile Ahmet Tevfik ve Mustafa Hulusi Efendi'lerin

⁸²¹ SSS, Def. No. 18, s. 1,63; Demirel, age, s. 96-97.

⁸²² BOA, C. EV, 15707, 22 Zi'l-ka'de [1]210/29 Mayıs 1796.

⁸²³ BOA, C. EV, 15707, 22 Zi'l-ka'de [1]210/29 Mayıs 1796.

uhdelerine geçmesi istenmiştir⁸²⁴. 15 Cemaziye'l-Evvel 1296/7 Mayıs 1879 tarihinde ise vakfın tevliyeti Ahmet Tevfik, Mustafa Hulusi ve İhsan Efendi'lere tevcih olunmuştur⁸²⁵.

3.4.1. Dergâh, Bahçe, Çeşme ve Suyolları Vakıfları

Nazmî Efendi, Hediyyetü'l-İhvân'da Sivâsî Tekkesi hakkında satır aralarında verdiği bilgilerden tekkenin bir bahçesi ve bahçe içinde çeşitli meyve ağaçlarının olduğunu anlamaktayız. Eserde Nazmî Efendi, Abdülmecid Sivâsî'nin oğlu Abdülbâkî Efendi'den duyduğu bir menkıbeyi aktarırken “*Şeyhim, ‘âzîzim vâlid Hazretleri, maraz-ı mevtilerinde, bahçede olan fıstık ağaçlarının birinin yanında kâimen dururlar. Ve o kadar uzamışlardı ki, fıstık ağaçlarının tepesinden mübarek başları ‘âlî olmuş...*” ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadelerden bahçede fıstık ağaçlarının olduğunu anlamaktayız. Eserde ayrıca bahçenin tam yeri hakkında “*Ebî Eyyûb el- Ensârî muzâfâtından Nişancı Câmî’i civârında kendilerine mensub olan bahçe...*” cümlesi kullanılmıştır. Nazmî Efendi, Abdülmecid Sivâsî, vefat etmeden muhallefatını paylaştığında oğlu Şeyh Abdülbâkî Efendi(1614-1710)’ye mezkûr bahçeyi verdiğini bildirmektedir⁸²⁶.

Abdülmecid Sivâsî'nin 1042/1632-33 tarihli vakfiyesinde mezkûr bahçenin çeşmesi ve suyollarının tamiratının kendi evladının idaresi altında olduğu belirtilmiştir⁸²⁷. Bir başka belgede ise bu bahçenin çeşme ve suyollarının her türlü tamirat masraflarının, Bolu sancağının Hızırbeyli nahiyesine bağlı Ballica, Köklüce, Tatlıca, Nice Dirgene, Köprübaşı ve Sarıçam köylerinin gelirlerinden karşılandığı belirtilmiştir⁸²⁸. Bu köylerden Ballica'nın hasılatı Eyüb'te Nişanca Mahallesinde bulunan Nişanca Paşa Camii, dergâhın çeşmesinin suyollarının tamiri ve dergâhın yemek masrafları ile Şeyh Yavsî Camii'siyle tekkesi fukarasının yemek masraflarına harcanmaktadır⁸²⁹.

⁸²⁴ VGMA, EV. MKT, 550. 145, 25 Şa'ban 1287/20 Kasım 1870; VGMA, EV. MKT, CHT, 5. 131.

⁸²⁵ VGMA, EV. MKT, CHT, 425. 58, 13 Mayıs 1314/25 Mayıs 1898; BOA, İ. ŞD, 121/7240, 9 Rebiü'l-Ahir 1308/22 Kasım 1890.

⁸²⁶ Türer, age, s. 532.

⁸²⁷ VGMA, EV. MKT, CHT, 580. 39.

⁸²⁸ VGMA, EV. MKT. CHT, 138. 64, 20 Mayıs 1299/1 Haziran 1883.

⁸²⁹ VGMA, EV. MKT, 953. 97, 10 Ramazan 1293/29 Eylül 1876.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 28 Eylül 308/10 Ekim 1892 tarihli bir belgede Abdülmecid Sivâsî'nin "*hadîka ve râh-ı abı vakfından*" olan ve Eyüb Ensârî'nin türbe-i şerîfi civarında olduğu anlaşılan bahçe içindeki çeşmenin suyollarının zaman içerisinde hasara uğradığı ve tamir edilmesi gerektiği belirtilmektedir⁸³⁰.

Abdülmecid Sivâsî Tekkesi ile Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti arasındaki yazışmalarla ilgili belgelerin büyük bir çoğunluğu Bolu'daki vakıf akarlarının tahsisi hususunda yaşanan anlaşmazlıklara dairdir. Diğer konular ise mezkûr köylerden bazılarının isimlerinin kayıtlı olmamasından dolayı yaşanan sorunlardır.

Bu anlaşmazlıklardan ilkinde; Taşlıburun Dergâhı postnişîni olan Şeyh Süleyman Efendi'nin kaymakamı olduğu Abdülmecid Sivâsî Dergâhı'nın Bolu'daki aşar bedelini mahalli mal sandığından tamamen almakta iken Bolu'da Evkâf Muhasebecisi olan Hilmi Efendi'nin 1285-86-87/1868-69-70 yıllarına ait 2300 kuruşun bir kısmına aidat namıyla el koyduğu tespit edilmiştir. Geri kalan bedelin verilmesi için Şeyh Süleyman Efendi arz-ı hal göndermiştir. Neticede 1285-1287/1868-1871 tevkifatının dahi reddi mahallerine bildirilmiştir. Mezkûr senelere ait olan bedel toplamda 5337,5 kuruş olup, bu bedelin 3052 kuruşu 1871 senesi hasılatına aittir. 2300 kuruş olan muhasebeci aidatı çıktıktan sonra hazineye ait mürettebat olduğu anlaşılan 3285 kuruşun Şeyh Süleyman Efendi'ye teslim edilmesi kararlaştırılmıştır⁸³¹.

Şeyh Süleyman Efendi 6 Şa'ban 1289/9 Ekim 1872 tarihinde Kastamonu vilayeti Evkâf Muhasebeciliği'ne gönderdiği ilmuhaberde; Bolu'daki Köklüce, Okuf, Ballica ve Köprübaşı köylerinin 1285-86/1868-69/1869-70 seneleri öşür bedeli olan 28.044 kuruş 10 parayı talep etmiş fakat Maliye'den 15.000 kuruş gönderilmiştir. Bunun üzerine Şeyh Süleyman Efendi kalan 13.044 kuruşu istemiştir. Bolu Evkâf Muhasebeciliği tarafından yapılan incelemeler sonucunda 10.049 kuruşun verildiği görülmüştür⁸³².

Arşiv vesikalarında dikkati çeken bir diğer husus da; Abdülmecid Sivâsî'nin Bolu'daki vakıf köyleri aidatlarının çoğu zaman belli senelerde birikmiş olduğudur.

⁸³⁰ VGMA, EV. MKT, 1743. 83, 28 Eylül 308/10 Ekim 1892.

⁸³¹ BOA, DH. MH, 471/64; VGMA, EV. MKT, 681. 89; VGMA, EV. MH, 1781. 330; VGMA, EV. MKT, 681. 92; VGMA, EV. MKT. 804.6-7; VGMA, EV. MKT, 706. 10.

⁸³² VGMA, EV. MKT, CHT, 649.119.

Şeyh Ahmet Tevfik Efendi 1280/1864 senesinden 1320/1902-03 senesine kadar birikerek 100 bin kuruşu aşan aidatın mütevellilere verilmesi için Maliye Nezareti Hazinesi'ne tezkire göndermiştir. Şeyh Ahmet Tevfik Efendi'nin özellikle biriken aidatın hangi senenin hangi ayına ait olduğunu gösteren cetvellerin dökümünü de istediği görülmektedir⁸³³.

Abdülmeccid Sivâsî'nin vakfına bağlı olan köyler arasında geçen Bolu'da bulunan Nice ve Dirgene köylerinin hasılatına dair 1876 senesinde bir kayıt olmadığı anlaşılmıştır. Fakat bu köylerin hasılatı alınmaya devam edilmiştir. Evkâf-ı Hümayûn Nezareti tarafından şimdiye kadar alınan hasılatın muamelesi hakkında bilgi verilmesi istenmiştir. Mezkûr köylerin Abdülmeccid Sivâsî vakfına dâhil olup olmadığı hususu hakkında bilgi defalarca istenilmiş ise de üç seneden beri gerekli cevap alınamamıştır. Bu husus hakkında gerekli cevabın verilmesi rica edilmiştir⁸³⁴.

Abdülmeccid Sivâsî vakfına ulaşan 22 Kanûn-ı evvel 1299/3 Ocak 1884 tarihli ve 232 numaralı tahriratta Bolu Sancağı İdare Meclisi mazbatasında beyan olunan, Bolu kazasında Gökçesu nahiyesine bağlı Köprübaşı diğer adıyla Sarıçam köyünün kaydı bulunmadığı bildirilmiştir. Ancak Mihaliç Bey'in Bolu'daki köprüsü ve zâviyesi vakfına bağlı Saraç Köprüsü adıyla bir köy kayıtlıdır. Sarıçam/Köprübaşı köyü başka ve mezkûr Saraç köprüsü başka bir köy müdür? Bunların izahı hakkında Maliye Nezareti'nden, Kastamonu Defterdarlığı'na bir yazı yazılmıştır. Gelen cevapta; Saraç Köprüsü adıyla bir köyün bulunmadığı ancak Köprübaşı/Sarıçam köyünün bulunduğu ve buranın da Abdülmeccid Sivâsî'nin vakfı dâhilinde olduğu ifade edilmiştir. Belgenin devamında ise Abdülmeccid Sivâsî vakfına kayıtlı olan Köprübaşı/Sarıçam köyünün vaktiyle neden Defter-i Hakani'de kayıtlı olmamasının sebebinin ve yoksa daha önceden başka bir ad ile anılıp anılmadığı hususunda kazanın yaşlı ve tarafsız olan ahalisinden etraflıca araştırılması gerektiği ifade edilmiştir⁸³⁵. Mezkûr köyün bu durumu 1884, 1889 ve 1891 yıllarına ait belgelerde de devam etmiştir⁸³⁶.

⁸³³ BOA, EV. MKT, 283/191, 29 Cumade'l-u'la 1309/31 Aralık 1891; VGMA, EV. MKT, 2483. 82, 3 Haziran 1315/15 Haziran 1899; VGM. DEF, 4104.101, 3 Cemâziye'l-Evvel 1326/ 3 Haziran 1908; VGM. EV. DEF, 4022. 22.

⁸³⁴ VGMA, EV. MKT, 953. 97, 10 Ramazan 1293/29 Eylül 1876; VGMA, EV. MK, 1483. 69.

⁸³⁵ VGMA, EV. MKT, 1350.175, 22 Kanûn-ı evvel 1299/3 Ocak 1884.

⁸³⁶ VGMA, EV. DEF, 4093. 14; VGMA, EV. MKT, 1485. 89, 12 Cemâziye'l-Evvel 1306/14 Ocak 1889; BOA, İ.ŞD. 121/7240, 14 Rebiü'l-ahir 1309/17 Kasım 1891.

Bolu'da Gökçesu nahiyesine bağlı Köprübaşı köyünde Abdülmecid Sivâsî tarafından bir mescid inşa edilmiştir. 16 Rebiu'l-Evvel (12)92/ 22 Nisan 1875 tarihinde Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne yazılan fermânda; Köprübaşı köyünün ihtiyarları mescidin mutasarrıflığı ve Cuma vaizliği vazifesi için talepte bulunmuşlardır. Neticede köy ahalisi bu vazifenin Süleyman bin Mustafa Efendi'nin uhdesinde olduğunu bildirmişler, vazifeyi onun icra etmesini kararlaştırmışlardır⁸³⁷.

Sivâsî dergâhının çeşme ve suyollarının zaman içerisinde harap olduğu görülmüştür. Bu sebeple postanîşîn olan şeyhler tamir edilmesi için gayret göstermişler ancak tamir masrafları çoğu zaman hasarların giderilmesi için yeterli olmamıştır. Dergâhın masrafları Bolu'daki köylerin gelirleri ile sağlandığından Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti bu gelirleri tek seferde vermeyip, peyder pey vermesi dergâh tamiratının yapılmasını güçleştirmiştir.

Arşivlerde Abdülmecid Sivâsî'nin dergâhının çeşme ve suyollarının harap olduğuna dair belgeler de bulunmaktadır. Bu hususa dair ilk belge 9 Haziran 1305/21 Haziran 1890 tarihlidir. Belgede Şeyh Ahmed Tevfik Efendi'nin “hayrât ve müberrâtın ihyâsına mevzûk ve müte‘âllik oldukların kat’iyyen bildiğim cihetiyle” şeklindeki ifadesiyle harap ve bakıma muhtaç olan yapının ihyası için Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne başvurmuş ve masrafların karşılanmasını talep etmiştir. Bu hususta Bolu Sancağı'nda bulunan vakıf köylerin 1280/1863-64 senesi sonrası hasılatının hazineye gönderilmesi sebebiyle tamir masraflarının karşılanması için varidatın hazine tarafından iade edilmesi talep edilmektedir⁸³⁸.

Şeyh Ahmet Tevfik Efendi ile kardeşi İhsan Efendi arasında Bolu'daki vakıf akarlarının idaresi hususunda sorunlar yaşanmıştır. Bu konu ile alakalı bir belgeye göre, Şeyh Ahmed Tevfik Efendi mezkûr vakıf akarların çeşme ve suyollarının tamirâtı için harcanması gerektiğini ifade etmiş ise de vakfın önceki mütevellisi olan İhsan Efendi tamirat için hiçbir akçe sarf etmemiştir. Nitekim Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti tarafından 6 Kanûn-i Sâni 1307/18 Ocak 1892 tarihinde gönderilen tahriratta, mezkûr varidatın harap olan tekke ve hayratın masrafları için harcanması gerektiği mütevelliye

⁸³⁷ VGMA, EV. MKT, CHT, 61. 37, VGMA, EV. MKT, 856.142.

⁸³⁸ VGMA. EV. MKT, 2407/108, 26 Receb 1316-10 Aralık 1898; VGMA. EV. MKT, 745.183; BOA, DH. MKT, 1630/103, 24; BOA, DH. MKT, 1632/116, 29.

bildirilmiştir⁸³⁹.

1907 yılına gelindiğinde, çeşme ve suyollarının bir kez daha harap olduğu Evkaf-ı Hümâyûn Nezareti'ne 21 Temmuz 1323/5 Ağustos 1907 tarihinde gönderilen arzdan anlaşılmaktadır. Nezaret, vakfın mütevellilerinin varidatı her sene aldıkları halde suyollarının tamiratına harcamadıkları, kendi ihtiyaçları için harcadıklarını tespit etmiştir⁸⁴⁰.

Tablo 7. Bolu'daki Vakıf Köylerin Senelere Göre Taksitleri

Hicri/Miladi	Taksit Dönemi	Taksit Miktarı/Kuruş
28 Şevvâl 1265/ 16 Eylül 1849	Eylül 2. taksit	4897,5 ⁸⁴¹
12 Cemâziye'l-Evvel 1266/26 Mart 1850	Eylül 2. taksit	4897,5 ⁸⁴²
9 Muharrem 1269/23 Ekim 1852	1268/1852 Haziran-Eylül	293 ⁸⁴³
15 Muharrem 1271/27 Eylül 1855	Eylül 2. Taksit	4.897,5 ⁸⁴⁴
16 Muharrem 1272/28 Eylül 1855	Eylül 2. taksit	4.897,5 ⁸⁴⁵
21 Muharrem 1273/21 Eylül 1856	Eylül	4.897,5 ⁸⁴⁶
20 Safer 1273/20 Ekim 1856	Eylül	4.897,5 ⁸⁴⁷
27 Zilkâ'ade 1277/6 Haziran 1861	Haziran	4.897,5 ⁸⁴⁸
9 Cemaziye'l-evvel 1279/2 Kasım 1862	1278-79/1861-62 Haziran Eylül	5175,5 ⁸⁴⁹
25 Muharrem 1279/23 Temmuz 1862	1278/1862 Haziran	4.897,5 ⁸⁵⁰
13 Muharrem 1280/ 30 Haziran 1863	1278/1862 Eylül-1279/1863 Haziran-Eylül	6.817,5 ⁸⁵¹

3.4.2. İzmit Baba Sultan ve Osman Bey Malikânesi Vakıfları

Anadolu'ya beş yüz yıl önce geldiği varsayılan ve Kocaeli'nin Gölcük ilçesine bağlı Örcün köyünde mukim olup keramet sahibi olduğuna inanılan Sultan Baba ile ilgili anlatılan ve günümüze kadar ulaşan rivayet şöyledir:

⁸³⁹ BOA, EV. MKT, 283/191, 29.

⁸⁴⁰ VGM. EV. DEF, 4086. 95; VGMA, EV. MKT, 2407. 108.

⁸⁴¹ VGMA, EV. MH, 218.172; VGMA, EV. MH, 218.173.

⁸⁴² VGMA, EV. MH, 265. 2, VGMA, EV. MH, 265.238.

⁸⁴³ VGMA, EV. MH, 389.186.

⁸⁴⁴ VGMA, EV. MH, 522.140.

⁸⁴⁵ VGMA, EV. MH, 522. 139; VGMA, EV. MH, 575.160.

⁸⁴⁶ VGMA, EV. MH, 575.161; VGMA, EV. MH, 630.197.

⁸⁴⁷ VGMA, EV. MH, 630.197.

⁸⁴⁸ VGMA, EV. MH, 823.213.

⁸⁴⁹ VGMA, EV. MH, 981. 120.

⁸⁵⁰ VGMA, EV. MH, 885. 3.

⁸⁵¹ VGMA, EV. MH, 1007. 84; VGMA, EV. MH, 1007. 83.

“Padişah’ın kızı çaresiz bir hastalığa yakalanır. Rüyasında derviş babayı görür. Padişah’ın kızı, Derviş Baba’ya: “Siz benim Baba Sultanımsınız” der ve “Baba Sultanım” diye hitap eder. O günden sonra Derviş Baba, “Baba Sultan” adıyla anılır. Padişah kızının iyileşmesine çok sevinir ve kızıyla birlikte Derviş Baba’nın yanına gelerek bir istekte bulunmasını söyler. Derviş Baba bir zâviye, bir küçük ev ve bir hamam istediğini belirterek bunların yerini işaret eder. Bu işaret öylesine etkilidir ki, eliyle işaret ettiği yerlerin ağaçları birden sapsarı olur. Bir rivayete göre de sapsarı ağaçlar yemyeşil olur”.⁸⁵²

Abdülmeccid Sivâsî’nin vakıfları arasında bulunan Baba Sultan ve Osman Bey malikâne vakıfları ile ilgili kayıtlar özellikle evlatları arasındaki vakıf tevliyeti hisse paylaşımı ile alakalıdır. Ayrıca malikâne vakıfları arasında Amasya sancağında Ladik’de Hacı Alaği? ve Melek Kederlü? ve Kara Halil köyleri de yer almaktadır.

Abdülmeccid Sivâsî’nin mezkûr evlatlık vakıfları ile ilgili ilk kayıt 25 Cemaziye’l-Evvel 1285/13 Eylül 1868 tarihli vakıf tevliyet kayıdır. Bu kayıta; Amasya sancağında Ladik’de Hacı Alaği? ve Melek Kederlü? ve Kara Halil köyleri malikanesi vakfının 101 sehinden 41 sehim hissesi mutasarrıflığı Ahmed Tevfik, Mustafa İhsan, Şerîfe Hatice ve Şerîfe Fatma Hanımlara tevcih edildiği ifade olunmuştur. Yine Şerîfe Hatice Hanım’a zavıdarlık ciheti ve Şeyh Ahmed Efendi’ye evladiyet ve meşrutiyet üzere Osman Bey malikânesi vakfı ile Sivas’ta bulunan kütüphane buk’ası vakfının 101 sehimde 40 sehim hissesi tevliyet olarak verilmiştir.⁸⁵³

Fatma Hanım’ın vefat etmesiyle tevliyet hissesi 21 Receb 1309/20 Şubat 1892 tarihinde Güzide Hanım’a geçmiştir. Güzide Hanım 40 sehim hisseyi Ayşe Şekibe Hanım ile nöbetleşe tasarruf etmiştir. 14 Cemaziye’l-evvel 1289/20 Temmuz 1872 tarihinde ise Mahmut Kazım ve Ayşe Rukiye’ye 19.5 hissesi, 22 Receb 1292/24 Ağustos 1875 tarihinde Ömer Efendi’ye 1.5 sehim hisse verilmiştir. Her iki zâviyenin tenzil senedinde⁸⁵⁴ birikmiş borcu 315 kuruştur ve bu miktarın 1304/1886-87 senelerine

⁸⁵² Işıl Altun, Kocaeli’de Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalara Örnek: “Sultan Baba”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 37, Erzurum 2008, s. 176.

⁸⁵³ VGMA, EV. MKT. CHT, 580. 38, 25 Cemâziye’l-Evvel 1285/13 Eylül 1868.

⁸⁵⁴ Abdülmeccid Sivâsî’nin Baba Sultan vakıflarına ait akarların Evkâf Nezareti tarafından ödenmesi gereken bedelinin düşürülmüş halidir. Bu bedel talep edildiğinde daha sonra nezaret tarafından tahsis edildiği görülmüştür.

kadar Evkâf Hazinesi'nden tahsis edildiği anlaşılmaktadır⁸⁵⁵. 21 Şevvâl 1316/4 Mart 1899-20 Şubat 1314/4 Mart 1899 tarihinde de birikmiş bedelin ödenmesi için arzihal yazılmıştır⁸⁵⁶.

Abdülmecid Sivâsî'nin vakfından olan İzmit'te bulunan Baba Sultan Zâviyesi ve Sivas'ta bulunan köy ve ziraatten senelik bedelatı vardır. Buna göre; Baba Sultan Zâviyesi'nden 4000 kuruş, Sivas'ta bulunan köy ve ziraatten 6875 kuruş toplamda 10.875 kuruş gelir sağlanmaktadır. Hazine tarafından 1080 kuruş aidat alınarak kalan miktar 9795 kuruş olarak kaydedilmiştir⁸⁵⁷.

1327-1328/1909-10-11 senesine ait olan tevliyet kaydında Abdülmecid Sivâsî Tekkesi ve Baba Sultan Zâviyesi'nin senelik bedelinin 7968 kuruş olduğu belirtilmekte ve mezkûr zâviyelerin mütevellileri olarak Mehmed Şükrü, Şerîfe Emine, Fatma Şerîfe ve Afife Fazıla Hanımlar gösterilmektedir⁸⁵⁸.

3.4.3. Abdüssinan ve Havza Saçlı Dede Vakıfları

Abdülmecid Sivâsî'nin vakıfları arasında yer alan Abdüssinan ve Havza'daki Saçlı Dede Vakfı ile ilgili ilk kayıt 1 Numaralı Sivâs Ahkâm Defteri'nde yer almakta olup vakfın akarlarına yapılan müdahalenin menedilmesine dair bir hükümdür. Bu hükümde; Evâhir-i Receb 1155/Eylül sonları 1742 tarihinde Taraklıborlu kazasında bulunan Hüseyin Kethüda cami' mütevellisi Sürücüoğlu Mehmed Beşe adı geçen vakfa müdahale etmiştir. Vakfın mutasarrıfları arasında yer alan Şeyh Sivâsîzade Abdullah ve diğer Abdullah müdahalenin durdurulması için divana başvurmuşlardır⁸⁵⁹.

25 Cemaziye'l-Evvel 1285/13 Eylül 1868 tarihli bir diğer belgede, Havza kazasında Saçlı Dede Vakfı'nın 101 sehinden 41 sehime kadarlık tevliyetinin Ahmed Tefik, Mustafa İhsan, Şerîfe Hatice ve Şerîfe Fatma Hanımlara tevcih edildiği ifade olunmuştur⁸⁶⁰.

⁸⁵⁵ VGMA, EV. MKT, 2504. 79.

⁸⁵⁶ VGMA, EV. MKT, 2504. 83; VGMA, EV. MKT, 2504. 87.

⁸⁵⁷ VGMA, EV. MKT, 926. 14.

⁸⁵⁸ VGMA, EV. DEF, 2867. 8; VGMA, EV. DEF, 2867. 33.

⁸⁵⁹ BOA, SAD, No: 1, Hüküm 3, s. 25. Ayrıntılı bilgi için bk. Kübra Dursun, *Sivas 1 Numaralı Ahkâm Defterinde Yer Alan Vakıf Davalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Tokat 2015, s. 34.

⁸⁶⁰ VGMA, EV. MKT. CHT, 580. 38, 25 Cemâziye'l-Evvel 1285/13 Eylül 1868.

3.4.4. Sivas'taki Medrese ve Kütüphane Vakıfları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarından öğrendiğimiz kadarıyla Abdülmecid Sivâsî'nin Sivas'ta medrese ve kütüphanesi olduğu bilinmektedir. Fakat bunların nerede olduğu hakkında bilgi sahibi değiliz.

Abdülmecid Sivâsî'nin medrese ve kütüphanesi vakfi gelirleri Kazabad kazasına bağlı Meris ve Reis köyleri ile Kocaeli sancağına bağlı Şeyhler mezraası vergilerinden sağlanmaktadır. Bu vakıf gelirlerine ait ilk kayıt 1743 senesine aittir. 1 Numaralı Sivas Ahkâm defterinde yer alan bir hükümde mezkûr köylerin Sivâsî Tekkesi şeyhi olan Küçük Şeyh Abdullah tarafından iltizama verildiği kaydedilmiştir. Fakat bir süre sonra Abdullah adlı birinin hiçbir alakası yokken “Küçük Şeyh Abdullah'ın koruyucusuyum” diyerek iltizam edilen köylerdeki ahaliyi perişan ettiği görülmüştür. Ayrıca bu kişinin vakfa zararı dokunmasından dolayı da köy halkı tarafından şikâyet edilmiştir. Şeyh Abdullah Efendi'nin elindeki senetler incelenmiştir. Şeyhin annesinin köyleri başkasına iltizama vermek suretiyle vakfa haksızlık ettiği anlaşılmıştır⁸⁶¹.

Sivâsî Tekkesi şeyhi Abdullah Efendi'nin vekili ve kaymakam mütevellisi olan Şeyh Ahmed tarafından mezkûr köylerin mahsullerinin idaresi için 1156/1743 senesinde Tokatlı Molla Mustafa adlı birine temessük verilmiştir. Molla Mustafa gelirleri toplarken köylüye zulmetmesinden dolayı Kazabad kadısı ve Tokat naibi tarafından görevi iptal edilmiştir⁸⁶². Daha sonra bu göreve Evâil-i Rebi'u'l-âhîr 1156/Haziran başı 1743 senesinde es-Seyyid el-Hac Derviş getirilmiştir⁸⁶³.

Mezkûr köyler 1156/1743 senesi martından bir yıl süreyle es-Seyyid el-Hac Derviş'e iltizama verilmiş iken, Hacı Mustafa (Molla)⁸⁶⁴: “*buraları Ümmü Gülsüm Hatun bana iltizama verdi*” diye Derviş'in almasına engel olmuş ve bir yandan da, köylüye zulmetmeye devam etmiştir. Şikâyetçi olunması ve akabinde yapılan araştırma neticesinde mezkûr köylerin iltizam hakkının Derviş'te olduğu anlaşılmıştır⁸⁶⁵.

⁸⁶¹ BOA, SAD, No: 1, Hüküm 3, s. 137, Evâil-i Rebi'u'l-evvel [1]156/Haziran başı 1743; Dursun, agt, s. 55.

⁸⁶² BOA, SAD, No: 1, Hüküm 2, s. 203, Evâhiri Şaban [1]156/Ekim sonu 1743. Bk. Dursun, agt, s. 70.

⁸⁶³ BOA, SAD, No: 1, Hüküm 2, s. 137, Evâil-i Rebi'u'l-âhîr [1]156/Haziran başı 1743. Benzer belgeler için bk. Dursun, agt, s. 54, 55.

⁸⁶⁴ BOA, SAD, No: 1, Hüküm 2, s. 184' te Zahirecioğlu Mustafa olarak da geçmektedir.

⁸⁶⁵ BOA, SAD, No: 1, Hüküm 1, s. 146, Evâsıtı Rebi'u'l-âhîr [1]156/ Haziran ortası 1743; BOA, SAD, No: 1, Hüküm 2, s. 184, Evâhir-i Cemâziye'l-evvel [1]156/Ağustos sonu 1743; Dursun, agt, s. 57, 66.

26 Safer 1213/9 Ağustos 1798 tarihinde yazılan fermânda Abdülmecid Sivâsî'nin medrese ve kütüphane vakıflarının tevliyeti Şeyh Seyyid Mehmed Şükrü Efendi'nin vefat etmesiyle oğlu Seyyid Mehmed Said Efendi'ye, daha sonra da oğlu Seyyid Mehmed Nuri Efendi ile kerimeleri Şerîfe Fatma, Şerîfe Emine ve Şerîfe Zübeyde Hanımlara geçmiş ve vakfi müşterek idare etmişlerdir. Seyyid Mehmed Said Efendi'nin çocuksuz vefat etmesiyle sahip olduğu beş hissesi sahipsiz kalmıştır. Bu sebeple beş hissesinin mezkûr hanımlara tevcih edilmesi istenmiştir⁸⁶⁶.

Tablo 8. Abdülmecid Sivâsî'nin Medrese ve Kütüphanesi Vakfı Akarlarının Senelere Göre Taksit Miktarı

Hicrî/Milâdî	Taksit Dönemi	Taksit Miktarı/Kuruş
1256-57/1841-42	Eylül	312 ⁸⁶⁷
1265/1848-49	Eylül	312 ⁸⁶⁸
1272/1855-56	Eylül 2. Taksit	312,5 ⁸⁶⁹
1280/1863-64	Eylül	891,5 ⁸⁷⁰

Eylül ayında tahsil edildiği anlaşılan taksit mitarları 1256-57/1841-42 senesinden 1272/1855-56 senesine kadar 312 kuruş civarında iken, 1280/1863-64 senesinde taksit miktarındaki artış, bu tarihe ait birikmiş bedelin toptan tahsilatıyla alakalıdır.

3.5. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Midilli'deki Tekkesi Vakıfları

Bâlîzâde Hasan Bey, Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye duyduğu muhabbetin bir göstergesi olarak, Midilli'de büyük bir külliye inşa ettirmiştir. Kurduğu vakıf ile de Abdülehad Nûrî Sivâsî ve ondan sonra irşad vazifesini yürütecek halifelerine buranın idaresini şart koşmuştur.

Bu külliye için Bâlîzâde Hasan Beğ'in vakfettiği menkul ve gayr-i menkuller, Başbakanlık Osmanlı Arşivin'de bulunan Rebiü'levvel 1032/Ocak-Şubat 1623 tarihi vakfiye kaydında yer almaktadır. Kayda göre vakfedilenler şunlardır: “Bir adet hamam, bir adet yel değirmeni, bir adet su değirmeni, içinde kule, banyo, ahır, fırın, çeşme, su havuzu, bahçesinde pek çok meyveli ve meyvesiz ağaç, tohum ekilebilir tarlasıyla

⁸⁶⁶ BOA, CEV. EVK, 5373, 26 Safer 1213/9 Ağustos 1798.

⁸⁶⁷ BOA. C. MF, 5064, 25 Muharrem 1264/2 Ocak 1848.

⁸⁶⁸ BOA. C. MF, 5064, 25 Muharrem 1264/2 Ocak 1848.

⁸⁶⁹ VGMA, EV. MH, 575.187.

⁸⁷⁰ VGMA, EV. MH, 1108.173, VGMA, EV. MH, 1108.174.

birlikte bir adet altı üstlü ev, 1630 adet zeytin ağacı, dört kıta bağ, üç kıta incir bahçesi, iki yağ değirmeni, bir göz su değirmeni, içinde banyo, anbar vs. olan bir ev, 250 bin akçe nakit para, Bâlîzâde'nin hanımı Zeynî Hâtûn tarafından bağışlanan bir bahçe ile 100 adet zeytin ağacı..”⁸⁷¹.

Bâlîzâde, vakfiyede her cuma cami-i şerifte yapılacak vaaz ve meşihat mukabelesi için günlük 50 ile 20 akçe arasında, dervişanın yemek masrafları için 40 ile 20 akçe arasında ve her hücredeki devşan için 20 akçe vazife ücreti tayin etmiştir. Tevliyet, cibâyet, kitabet, imamet, evrâd ve ezkâr, hitabete ve sair hizmete dair harcamalar Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin reyine bırakılmıştır.

⁸⁷¹ BOA. EV. VKF. 5/76, 29. Zi'l-ka'de 1032/24 Eylül 1623; Necdet Yılmaz, “Bâli-zâde Hasan Bey'in Midilli Adasındaki Vakfiyesi”, (EV. VKF. 1032 Ra A. 5/76), (Yayınlanmamış makale), s. 3; Baz, age, s. 85-86. İbrahim Baz, Müstakimzâde'nin Hülâsatü'l-Hediyye adlı eserinden nakille, Balîzâde Hasan Bey vakfiyesine dair bir çeviri yayınlamıştır. Bu çeviride; Müstakîmzâde eserinde vakfiyenin tevliyet ve hayır şartları ile vezaif ve masarifat bölümlerini şu şekilde yazmıştır: “...ve şart eyledik ki câmi'-i mezkûrda tarik-i halvetiyyeden Kutbu'l-aktâb eş-Şeyh Sivâsî Hazretlerinin Sellemallâhu Te'âlâ hulefâsından veyahut hulefâsının hulefâsından husûsan mezkûrin hulefâsından olub bu câmi'-i şerîfin binasına bâ'is ü bâdî ve sebep-i âdî olan eş-Şeyh Abdülehad Efendi hulefasından va'iz ve tefsire kâdir bir şeyh her cum'a günü tefsir-i şerîfden ve ehâdis-i mesnevîden mi olur ma'lûmu olduğu ulûmdan va'iz ve nasihat idüb ahyânen tâlib-i ilm olan fukarasına ders vire mukâbele-i va'iz ve tedrisde yevmî yirmi akçe vazifeye mutasarrıf ola ve şeyh-i merkûme ve zâviye-i mezkûrede ma'an hizmetinde olan sûfiyyûna yemeklik yirmi akçe dâhî virile ve câmi'-i mezkûr kurbunda vâkî' olub bir tarafı tarik-i amm ve bir tarafı mescid ve ibnâ olunan hucurâta ve tarafeyn kendü mülküm ile mahdûd olan iki çift fevkânî ve tahtânî evlerde şeyh sâkin olub harâbe müşrif olursa mütevellî-i zâviyeden ta'mîr ide eğer şeyh kendü ihtiyârıyla çıkub âhar yerde sakîn olub mezkûr evler kirâya virilmek lâzım gelürse mütevellî kiraya vire ve her bâr ki zikr olunan evlerde şeyh sakîn olmak isteye süknâsına kimesne mâni' ve müzâhim olmaya ve câmi'-i mezkûrda imâmete kâdir olub beş vakitte imamet iden imâma yevmî beş akçe vazife virile ve hitâbet uhdesinden gelür hatibe dahî yevmî üç akçe vazife verile, vefatımdan sonra Şeyh nazır olub cümle umûr-ı evkâf ve cihet-i mezkûre re'y-i münîr ve tedbir-i müstenîrlerine müfevvez olub cihet-i nezârete mutasarrıf ola ve min ba'd binâ olunacak beş bâb hucurâtda sâkin olanlara dâhî kezâlik yevmî ikişer akçe virilüb ba'de masârıf bâkî kalan zevâyidi şeyh re'yi ile vücûh-ı hayrâta sarf oluna”. bk. Baz, age, s. 85-86. Ayrıca vakfiyenin bazı nüshaları için bkz. **EK- 19**.

BÖLÜM 4: ŞEMSİYYE KOLU ŞEYHLERİNİN OSMANLI PADIŞAHLARI VE DEVLET RİCALİ İLE MÜNASEBETLERİ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren padişahlar ve devlet adamlarının tarikat erbabı ile ilişkileri saygı ve hürmet esasına dayalıdır. Tasavvufla alakadar olan padişahlar hürmet gösterdikleri sufiler için tekke ve zâviyeler açıp, vakıflar yaptırmışlardır. II. Bayezid şehzadeligi sırasında yakın ilişki içerisinde bulunduğu Halvetîler için Amasya'da tekke yaptırmıştır⁸⁷². Böylece ilk defa Halvetîlik saray tarafından desteklenmeye başlamıştır. Kanûnî Sultan Süleyman Halvetîyye tarikatından İbrahim Ümmi Sinan (öl. 976/1568) adına bir tekke yaptırmıştır⁸⁷³. Sultan II. Selim de tıpkı babası gibi Halvetîlerle samimi ilişki içerisinde olmuş ve Manisa'da şehzadeligi döneminde Aydın Tire'de olan Merkez Efendi'nin halifesi Şemseddin Ahmed Efendi'ye İzmir'de bir zâviye inşa ettirmiştir⁸⁷⁴. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Böylece devlet desteğini alan sufiler daha rahat hareket etme imkânı bulmuşlardır.

Ayrıca bazı padişahların savaş esnasında askerlerin moralini yüksek tutmak amacıyla yanlarında bazı tarikat şeyhlerini de götürdükleri bilinmektedir⁸⁷⁵. Aşağıda görüleceği üzere Şemseddin Sivâsî ve müridleri III. Mehmed ile Eğri seferine katılmıştır. Yine sefere giden bazı padişahlar sefere giderken tarikat şeyhlerden kılıç kuşanmışlardır. II. Murad 1422 yılındaki İstanbul kuşatmasında Emir Şemseddin Buhârî'den, Fatih Sultan Mehmed, Ak Şemseddin ve Akbıyık'dan kılıç kuşanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman Han Zigetvar seferine gittiğinde yanında Nureddinzâde Şeyh Muslihiddin Efendi'yi götürmüştür⁸⁷⁶. Abdülmecid Sivâsî Bağdad seferine giden IV. Murad'a kılıç kuşandırmıştır. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifesi Nazmî Efendi, Ordu-yu Hümâyûn Şeyhi olarak Uyvar Seferine katılmıştır⁸⁷⁷.

⁸⁷² Semâvi Eyice, "Bayezid II Camii ve Külliyesi, *DVIA*, Cilt 6, İstanbul 1992, s. 42-45; Ayşe Bölükbaşı, "XVI. Yüzyıl İstanbul'unda Devlet ve Tarikatlar: Halvetî Tekkelerinin İnşasında Devlet İdarecilerinin Rolü, *History Studies*, Cilt 6, Sayı 3, Nisan 2014, s. 73.

⁸⁷³ Öngören, age, s. 266.

⁸⁷⁴ Bölükbaşı, agm, s. 73.

⁸⁷⁵ Ümit Ekin, "Osmanlı Ordusunda Moral Yükseltici Bir Kurum olarak Ordu Şeyhliği", *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Fen Edebiyat Dergisi*, Cilt 10, 167-178, Sakarya 2008, s. 175.

⁸⁷⁶ Yılmaz, age, s. 443.

⁸⁷⁷ Türer, age, s. 65; Ekin, agm, s. 175.

4.1. Şemseddin Sivâsî'nin Dönemindeki Padişahlar Ve Devlet Ricali İle Olan Münasebeti

Şemseddin Sivâsî (1520-1597), Kanûnî Sultan Süleyman (1520-1566)'ın saltanatının son devrinden Sultan II. Selim (1566-1574), Sultan III. Murad (1574-1595) ve III. Mehmed'in (1595-1603) saltanatının ilk yılları arasında yaşamıştır.

4.1.1. Sivas Valisi Hasan Paşa ile Münasebeti

Şemseddin Sivâsî Zile'de babasının tekkesinde şeyhlik yaparken Sivas valisi Hasan Paşa (öl. 974/1566), Sivas'ta bir cami (Meydan Camii) yaptırarak şeyhlik ve vaizlik vazifesi için Şemseddin Sivâsî'yi Sivas'a davet etmiştir. Hasan Paşa, camiide Cuma ve Pazartesi günleri vaaz edilmesi için zamanın rayicine göre yirmi dirhem vazife ücreti tayin etmiştir⁸⁷⁸. Böylelikle Meydan camiinde ilk defa minbere çıkan ve vaaz eden Şemseddin Sivâsî olmuştur.

4.1.2. Sultan II. Selim ile Münasebeti

Sultan II. Selim döneminde Şemseddin Sivâsî ilk defa medrese tahsili için İstanbul'a gitmiştir. Burada kısa bir zaman kalmış ve başarıları Sultan II. Selim'in dikatini çekmiş, padişahın hürmet ve muhabbetini kazanmıştır⁸⁷⁹.

4.1.3. Sultan III. Murad ile Münasebeti

Şemseddin Sivâsî *Mir'atü'l-Ahlâk* adlı eserini Sultan III. Murad'a hediye etmesinin ardından padişah da, Sivas yakınında *İşhanı* denilen köydeki tuzlayı Şemseddin Sivâsî'ye hibe etmiştir. Şemseddin Sivâsî de daha sonra bu tuzlayı vakfetmiştir⁸⁸⁰. Şemseddin Sivâsî *İbretnüme* adlı eserinde Sultan III. Murad'a *Kasîde-i Duâ-yı Pâdişah* adıyla bir fasıl ayırmıştır. Bu kâside şu şekildedir:

⁸⁷⁸ Güneren, age, s. 40.

⁸⁷⁹ Vassâf, age, III, s. 474.

⁸⁸⁰ VGMA, EV. DEF, 581.114.121.

“Dilerven şehriyârî âlemin devletle var olsun Kamu eyelüklere yâ Rab dü âlemde medâr olsun	Kamu a’dâların yâ Rab müdemmer eyle kahrınla Dalâle erişip sa’yi işi dâ’im hasâr olsun
İlâhî sırr-ı Kur’ânî o şâha reh-mümâ eyle Ona feth ü zafer senden hezâr-ender-hezâr olsun	İtâ’at etmeyen âsî belâdan olmasın hâlî Ayağı bulmasın keşî yeri bastıkça hâr olsun
Hudâyâ Hızır u İlyâsı keremden hem-inân eyle Sırat-ı müstakîm üzre ubûri ber-karâr olsun	Şular kim hakk il âlem-penâhs inkıyâd etmez Tenezzülde olup emri velî mi’râcı dâr olsun
İlâhî re’fetin hakkı kemâl-i cûd u feyzinden Hafız ismine kıl mazhar ona Avnin hisâr olsun	Olar kim Asker-i İslâma dilden etmedi yârî Belâ vü mihnete yâr u işi dâ’im tebâr olsun
Bitir yâ Rab murâdâtın dahi artur kamâlâtın Müdemmer eyle a’dâsın ayakta târumâr olsun	Hudâvendâ Murâd hânın müyesser et murâdâtın Mükemmel et kemâlâtın cihân bağında bâr olsun
Çü budur ravza-i dîni imâret eyleyen el-hak Binâ-yı ömrü dünyâda Hudâyâ üstüvâr olsun	İlâhî şâh-ı İslâmı cihân durdukça şâh eyle Kapısında kamu a’dâ kul olsun halka-vâr olsun
Sadâ-yı savleti şer’î şerîfi eylesin i’lâ Yücelsin kadri her sâat bu İslâma menâr olsun	Hudâyâ tâc-ı sultânî ki dört şey’den ibârettir Mü’ebbet et Murâd Hâna hisâli bî-şümâr olsun
Otursa kutb-ı sûrîdir tasarruf etsin âfâka Binerse ger uğur olsun sa’âdetle süvâr olsun	Adâlet tâcı başından ebed hiç olmasın mehcûr Ma’ârif cübbesi duşunda ol şâhın izâr olsun
Gazâ ettir gehî berre sa’âdetle erip birre Semendi bastığı yerler se-â-ser murgzâr olsun	Sehâvet keffini açsın kifâyet versin âfâka Şecâattan kemer dâ’im miyânında şî’âr olsun
Sabâ-y-ıla muzaffer kıl mehâbet birle kıl mansûr Buna her kim demez âmin ayaklarda gubâr olsun	Sa’âdet tâcının terki bu dörttür olmasın terki Ki terkisinde a’dâ kellesi dâ’im şikâr olsun
Kemend-i kahrını yâ Rab musahhar eyle destinde Gazâ ettikçe âhû-veş ona a’dâ şikâr olsun	İlâhî evvelinden âhirin hayr eyle sultânın Kamu eyelüklere zâtı iki evde medâr olsun
Bi-hamdi’llâh zamânında oluptur ehl-i Hak gâlib Yürüsün şöyle hizbu’llâh yanınca intişâr olsun	Dahi âbâ vü ecdâdın Rahîmâ rahmete gark et Cünûd-ı hûr u gilmâna şeh eyle tâcdâr olsun
Çezilüp râyet-i İslâm erişsin şarka vü garba Bulup nasr-ı Azîzi her cenâhı intişâr olsun	Husûsâ şol Süleymân hân ki vermişti gazâda cân Cenabından ona ihsân erer cennet-mezâr olsun” ⁸⁸¹

Şemseddin Sivâsî, III. Murad için yazmış olduğu yukarıdaki kasidede O’na bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Öncelikle kılavuz olarak Kur’an’ı seçmesi gerektiğini ve her işinde sırat-ı müstakim üzere olması gerektiğini söyler. Eğer Allah’a ulaşmak isterse dört şeyi başında tac, üzerinde cübbe, kemer gibi taşımasını ister. Bunlar; Adalet, Maarif (bilim), Şecaat (yiğitlik), Saadettir (refah). Bunların her birinin oldukça önemli olduğunu vurgular. Her işin başının da Allah’a muhabbet olduğunu, bunu gözeterek yapılan her işin de zaferle sonuçlanacağını söylemektedir. Burada ilk dönem Osmanlı fütüvvet ve gaza anlayışının devam ettirilmesini önemle vurgulamaktadır. Gaza ettiği

⁸⁸¹ Çöm, age, s. 56-59.

takdirde İslam bayrağının şarktan garba kadar bütün memlekette dalgalanacağını vurgularken, özellikle Kanûnî Sultan Süleyman'ın gaza ederken vefat ettiğini ve kendisinin de bu yolu takip etmesini tavsiye etmiştir.

4.1.4. Sultan III. Mehmed ile Münasebeti

III. Mehmed Eğri seferine gitmeden evvel Sivas ve havalisinde şöhret bulan Şemseddin Sivâsî'nin Eğri seferine katılması için davet etmiştir. Şemseddin Sivâsî'nin Eğri seferine iştirakını, öncesinde yapılan hazırlıkları ve İstanbul'da konaklama hadiselerini Şeyh Receb Sivâsî Efendi, Necmü'l-Hüda isimli eserinde ayrıntılı olarak nakletmiştir. Şeyh Receb Efendi, bu yolculukta kendisine eşlik etmemiş, daha sonra seferde Şemseddin Sivâsî'ye eşlik eden dervişlerden duyduklarını yazmıştır.

4.1.4.1. Şemseddin Sivâsî'nin Eğri Seferi ve Haçova Meydan Muharebesi'ne İştirakı

Şemseddin Sivâsî'nin Eğri Seferi'ne katılıp katılmadığı konusunda bazı tereddütler bulunmaktadır. Bu hususta kaynaklarda verilen bilgiler aşağıda değerlendirilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 7 Muharrem 1319/26 Nisan 1901 tarihli bir belgede Şemseddin Sivâsî'nin Eğri Seferi'ne iştirakını vurgulanmıştır. Burada geçen ifade şöyledir: “...*Sultan Mehmed Han-ı sâlis tabe serahû zaman-ı saltanatlarında ve bin kırk [bin dört]*⁸⁸² tarihinde meşhûr ve müte'arif olan Eğri ka'lası gazasında bulunarak himem-i kudsiyeleriyle fütühata nâil olmasından dolayı nâmi şimdiye kadar ümrân-ı Anadolu küt'asınca bir mevki' ihtiramı ihrâz etmiş olan eizze-i kirâmdan Kara Şemseddîn Sivâsî kuddise sırrıhu'l-'âlî Hazretleri'nin...”⁸⁸³.

Mahmud Cemaleddin Hulvî, *Lemazât*'ta, Şemseddin Sivâsî'nin Sultan III. Mehmed ile Eğri seferinde bulunduğunu, sefer esnasında tesirli vaazları ile orduyu teşyi ederek, fethin hızlandırılmasını sağladığını ifade etmiştir⁸⁸⁴. İbrahim Peçevî Tarihi'nde Şemseddin Sivâsî'nin Eğri seferine katıldığı nakledilmiştir⁸⁸⁵. Evliyâ Çelebi, Seyahatnâmesi'nde Şemseddin Sivâsî'nin Eğri seferine iştirakı hakkında şöyle malumatı vermiştir:

⁸⁸² Belgede imla hatası olması muhtemeldir. Nitekim Eğri Seferi 1004/1595-96 tarihinde vuku bulmuştur.

⁸⁸³ BOA, BEO, 1650/123748. 7 Muharrem 1319/26 Nisan 1901.

⁸⁸⁴ Hulvî, *age*, s. 597. Cemaleddin Hulvî Efendi, burada Sultan III. Mehmed Han ile Avcı Mehmed Hân'ı karıştırmıştır.

⁸⁸⁵ Peçevî, *age*, II, s. 422.

“Şeyh Hazret-i Kara Şems Efendi Sultan: Eğri fatihi Sultan III. Mehmed şeyhlerinden olup, Eğri gazasında birlikte idiler. Hatta Osmanoğlu bozulmuş iken bu aziz Mehmed Han’ın saba sür’ati atının yularından sıkı tutup “sabr eyle beğim! Şimdi fırsat ganimettir!” diye İslâm askerlerini cenge teşvik ederken Allah’ın hikmeti ile zafer rüzgârı İslam tarafına esip bir anda 100.000 küffârı Eğri yakınında Hıraştuş Sahrası’nda kılıçtan geçirip bütün Müslüman gaziler muzaffer oldular. Macar-ı küffardan 76 parça kaleyi feth edip Eğri’yi sağlam ve korunaklı ederler. Sivâsî Kara Şemseddin’dir ki Eğri gazasından Osmanoğlunun yüzünü ak eylemiştir”⁸⁸⁶.

Ayrıca Şemseddin Sivâsî ile birlikte Eğri seferine katılan şeyhler şu şekilde sıralanmıştır: Necmeddin Hasan Yemenî, Halvetî-Cerrahî şeyhi İbrahim Efendi (öl. 1042/1632), Ömer Fanî Efendi, Yayabaşızâde Hızır Efendi, İştibli Emir Abdülkerim Efendi⁸⁸⁷.

Tasavvuf ehli meşhur şeyhler “manevi cihat” adını verdikleri içsel-manevi mücadelenin yanı sıra “cihad-ı sûrî” dedikleri, hiç değilse hayatlarında bir kez düşmana karşı cephede savaşmadıkça, “kemal” derecesine ulaşamayacaklarını ve dünyada yapmaları gereken cihadın eksik kaldığına inanırlardı”⁸⁸⁸.

4.1.4.1.1. Eğri Seferine Giden Süreç

Osmanlı Devleti ile Habsburglar arasında 1593 yılında başlayan *on beş yıl savaşları* veya *uzun harp döneminin* ilk yıllarında Osmanlı tarafı üst üste yenilgiler yaşamıştır. Bu dönemin ilk evresi Eğri kalesinin fethi ile tarihi bir dönüm noktasına girmiştir⁸⁸⁹.

Avusturya ile sekiz senelik barış antlaşması devam etmesine rağmen her iki tarafın hudut kumandanları bir bahane bulmaları halinde birbirlerine taarruzda bulunuyorlardı. Bütün bunlara rağmen 999/1590 tarihinde sekiz senelik antlaşma yenilenmişti. Antlaşmanın yenilenmesini müteakip Telli Hasan Paşa’nın Avusturya’ya karşı yapmış olduğu üç büyük akın mevcut antlaşmayı bozacak derecede önemli idi. Avusturya bir yandan bu akınlara karşı koymuş, diğer yandan da Erdel, Eflak ve Boğdan Beyleri ile ittifak yapmıştı⁸⁹⁰.

⁸⁸⁶ Evliya Çelebi, age, III, s. 278.

⁸⁸⁷ Osman Türer, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Padişah-Tarîkat Şeyhi Münasebetlerine Dair Tarihi Bir Örnek”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 28, Şubat 1984, s. 186.

⁸⁸⁸ Türer, *Hediye*, s. 65.

⁸⁸⁹ Geza David, “Eğri”, *DVİA*, Cilt 10, İstanbul 1994, s. 489.

⁸⁹⁰ Uzunçarşılı, age, III/II, s. 69-70.

Avusturya'nın ittifak girişimleri ile birlikte Avusturya'ya ait Siska(Sissek) muhasarasında Telli Hasan Paşa'nın öldürülmesi ve pek çok Osmanlı askerinin şehit düşmesi üzerine sadrazam Sinan Paşa'nın ısrarıyla Avusturya'ya karşı harp ilan edildi⁸⁹¹. Kırk bin kişilik ordu hazırlandı. Kırım Hanı Gazi Giray Han'ın da orduya ilhakıyla Viyana ile Budin arasındaki Yanikkale alındı. Sinan Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa Avusturya cephesine serdar tayin edildi. Mehmed Paşa'nın Budin'de bulunduğu bir sırada Avusturya Estergon'u seksen bin kişilik bir ordu ile muhasara ederek bir aylık bir muhasara sonunda burayı ele geçirdi. Kısa bir süre sonra da Tuna'nın kenarındaki Vişegrad Avusturya'nın eline geçti (1595)⁸⁹².

Bu sırada III. Murad'ın oğlu III. Mehmed tahta geçmiş, sadrazam Sinan Paşa'nın vefatıyla da Damad İbrahim Paşa sadrazam olmuştu. III. Mehmed'in komutayı ele almasıyla Macar topraklarında bulunan Eğri üzerine sefere çıktı. Macaristan'ın Heves iline bağlı olan Eğri, Transilvanya ile Habsburglar arasındaki haberleşme yollarını kontrol altında tutan bir merkezdi⁸⁹³. Bu bakımdan ayrı bir öneme sahip olan Eğri'nin fethedilmesi gerekiyordu.

4.1.4.1.2. Şemseddin Sivâsî'nin Eğri Seferine İştiraki

III. Mehmed Eğri seferine gitmeden evvel Sivas ve havalisinde şöhret bulan Şemseddin Sivâsî'yi bu sefere katılması için davet etmiştir. Şemseddin Sivâsî'nin Eğri seferine iştirak arzusunu, Receb Sivâsî Efendi şu şekilde nakletmiştir:

“Bir gün Hazretî Şems, bu Fakîr'i halvet-hânelerine da'vet ve bi-tarîki'l-müşvere buyurdular ki; “A'da-i Dîn'in ser-hadlerinde olan muvahhidin üzere tecâvüzleri hadden efzûn zulm ve te'addileri tahammûlden bîrûn olmuşdur. Derûnda bir sefer arzusu ser-zede ve peydâ ve 'inân ve ihtiyârı elimden alub, tûsen-i râhatım bî-ârâm ve bî-pervâ itmişdir.” buyurdularında, küstâhâne 'arz-ı merâm ve bast-ı kelâm idüb didim ki; “Sinn-i şerifiniz reşide-i heştâd ve vücûh-ı nazenîsiz kuvvet-i za'f ve za'f-ı kuvvet izdiyâd üzere olduğundan, kat'-i nazar-ı sefer ba'îd, meşakkat-ı râh şedide, husûsan Pâdişâhımız'da hareket-i sefer mesmû'umuz değildir.” Didiğimizde, “Bize işâret ve tenbîh oldu ki; “Cehhiz esbâbe's-seferi. Fe-inne leke'l-fetha ve'z-zafere. / Fe-kultü: “İnnî mine'l-müşrikine”⁸⁹⁴ Ya'nî, “Eshâb-ı seferi ihzâr eyle. Feth ve zafer senin için mukarrer.” buyuruldu.”⁸⁹⁵.

⁸⁹¹ Mücteba İlgürel, “III. Murad”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 10, İstanbul 1989, s. 400.

⁸⁹² Uzunçarşılı, age, III/II, s. 71-73.

⁸⁹³ Stanford J Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt I, E Yayınları, İstanbul 2008, s. 231.

⁸⁹⁴ Enfal, 6/79: “Şüphesiz ki ben, bir muvahhid olarak, yüzümü o, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim”.

⁸⁹⁵ Türer, age, s. 366-67.

Bu pasajda, Şemseddin Sivasî'nin Şeyh Receb Efendi'yi istişare için çağırıp hudutlarda din düşmanlarının Müslümanlara yaptıkları zulmün tahammül sınırını aştığını belirterek sefere gitmek arzusunda olduklarını bildirmiştir. Bunun üzerine Şeyh Recep Efendi, yaşlarının 80'e ulaştığını, bedeninin zayıf olması sebebiyle uzakta olan sefere ve yol meşakketine dayanamayacağı ve padişahın sefer çağrısını da duğmadığını ifade etmiştir. O da Enfal suresinin 79'uncu ayeti ile karışık vermiştir.

4.1.4.1.3. Sefer Hazırlıkları ve İstanbul'a Yolculuk

Şemseddin Sivâsî, Eğri Seferi'ne çıkmaya karar verdiği vakitler Sultan III. Mehmed henüz tahta çıkmamıştır. Şemseddin Sivâsî sefer hazırlıklarına çoktan başlamıştır. Öncelikle kendi helal mallarıyla altı adet deve almış, derviş ve halifesi için de birer at satın almıştır. Ayrıca Sivâs'da medfûn, Ashâb-ı Güzîn'den Resûlullâh'ın sancaktarı Abdülvehhâb Gâzi'nin sancak-ı şerîfi de alınarak yol hazırlıkları tamam olmuştur⁸⁹⁶.

Şemseddin Sivâsî yol hazırlıklarını tamamladığında İstanbul'dan Şemseddin Sivâsî'yi sefere davet etmek için kapıcıbaşı eliyle davet mektubu gelmiştir. Mektubu alan Şemseddin Sivâsî “*Sem'an ve tâ'aten, iki yıldır tedârikdeyüz. Hem-ân Bismi'llâh gidelüm*” diyerek İstanbul'a süvar olmuştur⁸⁹⁷.

İlk menzil yeri Gebze olup burada Şemseddin Sivâsî'yi Azîz Mahmud Hüdâyî Efendi karşılamıştır. Bu karşılamada Üsküdârî Mahmud Efendi, Şemseddin Sivâsî'nin elini öptükten sonra Şemseddin Sivâsî: “*Oğlum, siz yegânesiz. Ba'de'l-yevm ferzâne olursuz*” diyerek dua etmiştir. Azîz Mahmud Efendi; Şemseddin Sivâsî'ye: “*Sinn-i şerîfleriniz seksâna bâliğ, vücûd-ı şerîfiniz de za'afda mebaliğ. İt'âb-i nefis buyurmasanız.*” dediğinde Şemseddin Sivâsî sünnet-i seniyye gereği sefere icabet

⁸⁹⁶ Abdülvehhâb Gâzi, Hazret-i Resûlullah'ın zamanında alemdâr imiş. Bilahare Rum'daki gazâlarda şehid olmuş, kasabanın kenarında yüksek bir türbe üzerine defn olunmuştur. Mezârı, duaların kabul olunduğu mübarek bir makam addolunur. Bütün halk, hatta küffâr ve fesekâ dahi ziyaret eder, kurban keser, mum yakarlar. Kabri üzerine kârgir bir kubbe ve yanına da bir mescid yapılmıştır. Bazı günlerde çok cemaat burada toplanır. Kuraklık kıtlık zamanlarında halk yağmur duasına oraya çıkarlar. Türbesinde güzel büyük bir sancak ve civarında şüheda ve sulehâ kabirleri vardır. Teberrüken sancaklarını alıp, sancaktarlık hizmetini, Ayasofya-i Kebîre yakınında bulunan Kapı Ağası zâviyesinde şeyh olan, Sultan Murad-ı Râbi'nin rüyalarını tabir eden Koca Şeyh zamanında derviş imiş, ona tayin buyururlar. Bilgi için bk. Türer, age, s. 367; Güneren, age, s. 78.

⁸⁹⁷ Türer, age, s. 368.

etmek istediğini söylemiştir⁸⁹⁸.

Şemseddin Sivâsî Üsküdar'a (İstanbul'un ilçesi) geldikten sonra Azîz Mahmud Hüdâyî'nin üç gün boyunca misafiri olmuştur. Burada kaldığı süre boyunca ülemâ ve vüzeradan, meşâyihden, havass ve avammdan pek çok kişi ziyaretine gelmiştir. Dördüncü gün Padişah tarafından İstanbul'a davet olunmuştur. Padişah Şemseddin Sivâsî'nin kendisini davet etmeden evvel sefer hazırlığı içinde olduğunu duyunca çok şaşırıldığını dile getirmiş ve seferin neticesi hakkında bilgi sahibi olduğunu düşünmüştür⁸⁹⁹.

Padişah, Şemseddin Sivâsî'ye Sinan Paşa köşkünde davet vermiştir. Burada verilen ziyafete Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi de davet edilmiş ve davette Şemseddin Sivâsî ile sohbet etmiştir. Sohbetin ardından Şemseddin Sivâsî ve padişah arasında resmi bir konuşma olmuştur. Bu konuşmada II. Mehmed, Şemseddin Sivâsî'yi sefere davet etmek için bir kapıcıbaşı gönderdiğinde O'nun hazır olduğunu duyduğunu, seferin akıbetine vakıf olduğunu düşündüğünü söyler ve neticesi hakkında haberdar olmak ister. Şemseddin Sivâsî ise Hadîs-i şerîfte: *“Efzalü'l-a'mâli ilkâu's-sürûri fi kalbi'l-mü'mini”*⁹⁰⁰ buyrulduğu üzere: *“...kal'a-i Eğri'ye âsân vecihle zafer müyesser, ba'dehû mesâff-ı düşmen-i Dîn mukadder olup, bir mikdâr zahmetden sonra, zuhur-ı rahmet-i Rahmân ile, küffâr-ı hâk-sâr-ı nâr-karâr münhezim ve perişân ve ekseri maktul ve ekall-i kalîl, firâr ile amân dilemesi, bi'd-defe'ât meşhûd-i basar-ı basiret olmuşdur. Hâtır-ı şerîfiniz hoş tutun”* diyerek zafer müjdesi vermiştir⁹⁰¹.

Padişah, Şemseddin Sivâsî'nin bu kelâmına sevinmiş ve kendi üzerindeki samur kürkü Şemseddin Sivâsî'ye giymiştir. Hemen arkasından Kapıcılar Kethüdası Mehmed Ağa eliyle iki yüz sikke altını Şemseddin Sivâsî'ye ve yüz sikke altını da dervîşlere ihda ve irsâl etmiştir⁹⁰².

⁸⁹⁸ Türer, age, s. 368.

⁸⁹⁹ Türer, age, s. 369.

⁹⁰⁰ “Âmellerin en faziletlisi, mü'minin kalbine sevinç vermektir.”

⁹⁰¹ Türer, age, s. 369.

⁹⁰² Türer, age, s. 370.

4.1.4.1.4. Eğri Kalesi'nin Fethi ve Haçova Meydan Muharebesi (26 Ekim 1596)

Sultan III. Mehmed sefer hazırlıklarını tamamladıktan sonra 24 Şevval 1004/21 Haziran 1596 tarihinde İstanbul'dan hareket etti. Edirne-Filibe-Sofya ve Niş üzerinden Eğri'ye gelindi. 22 Muharrem 1005/21 Eylül 1596 tarihinde Eğri kalesi muhasara edildi. Yaklaşık 21 gün süren muhasaradan sonra kale 19 Safer 1005/11 Ekim 1596 tarihinde teslim alındı⁹⁰³.

Şeyh Recep Efendi, kalenin teslim alınışından sonra harap olan yerlerinin onarıldığını, bu yenilginin ardından Hristiyan halkın kederlendiklerini, kiliselerinde mumlar yaktıklarını ve dindaşlarına haberler göndererek ittifak çabası içerisine girdiklerini anlatmıştır⁹⁰⁴. Gerçekten de Eğri zaferinden sonra Avusturya Arşidükü Maximilian ittifak arayışı içinde olmuştur. Erdel kralı Sigismund Bathory Avusturya ordusundaki yerini almıştır. Daha sonra bu ittifaka Eflak ve Boğdan Beyleri de eşlik etmiştir⁹⁰⁵.

III. Mehmed Eğri kalesinin muhafazasına Anadolu Beylerbeyi Mehmed Paşa'yı bırakarak Haçova'ya hareket etti. Düşmanın Osmanlı ordusuna baskın yapmak üzere olduğunu haber alan vezir Hadım Cafer Paşa emrinde bulunan onbeş bin kişilik ordu ile karşı koymaya çalışıyordu. Hâlbuki düşman kuvvetleri üç yüz bin kişi ve yüz toptan mürekkepti⁹⁰⁶.

Düşmanın ilk darbesi padişah ve sadrazamın moralini bozdu. III. Mehmed savaş meydanında bir kumandan bırakıp gitmeye niyet etmişti. Muharebenin ikinci safhasında iki ordu 5 Rebiü'l-evvel 1005/26 Ekim 1596 tarihinde karşı karşıya geldi. Düşman kuvvetleri ilk olarak padişahın bulunduğu mevkiye hareket etti. Padişah ordunun

⁹⁰³ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 74-75; Peçevî Tarihi, age, II, s. 178; J. V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt VII, hzl. Mümin Çevik, İstanbul 2010. Padişahın Eğri seferi için İstanbul'dan ayrıldığı mezkûr tarih için 74 numaralı Mühimme Defteri'nin 276. hükmünde "...bizzât gâzâ ve cihâd küffâr-ı bed nâmda tevehh ve 'azimet idüb işbu mâh-ı Şevvâlü'l-Mükerrrem'in yigirmi dördüncü günü makâr-ı hilâfet ve dârü's-saltanâtım olan mahmiyye-i Kostantiniyye-i hakimiyet-i ale'l-beliyyeden çıkub..." ifadesi yer almaktadır. Bilgi için bk. Cihat Taşkesenlioğlu, *74 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (I-117)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, YLT, Erzurum 2012, s. 154.

⁹⁰⁴ Güneren, age, s. 78.

⁹⁰⁵ Nida M. Akdoğan, *Dâ'i-i Fakir: Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri (Tahkikli Neşir)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Afyonkarahisar 2005; Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı*, Oğlak Yayınları, İstanbul 1999, s. 210.

⁹⁰⁶ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 74-75.

gerisine alınmıştı. Ertesi gün taarruz başladı⁹⁰⁷. Şeyh Receb Efendi taarruzun başlamasının ardından düşman kuvvetlerinin sayıca yedi yüz bin kişiyi bulan bir kuvvetle saldırdıklarını, bu büyük saldırının ikindi vaktinde gerçekleştiğini, düşman saldırısının akabinde askerın korkarak kaçmaya başladığını nakletmiştir⁹⁰⁸. Şeyh Receb Efendi'nin düşman kuvvetleri için verdiği rakam abartılıdır. Zira tarihi kaynaklarda düşman kuvvetlerinin yaklaşık *üçyüz bin kişiden* müteşekkıl oldukları yönünde ittifak söz konusudur⁹⁰⁹.

İlk gün yapılan bu mücadelede Avusturya ordusu bütün gücüyle saldırmış, Padişahın çadırına kadar gelmişti. Sultan III. Mehmet, müteferrika ağası Yusuf Ağa'nın çadırına çekilmek zorunda kaldı. Şeyh Receb Efendi, Padişahın çadırda bulunduğu esnada "...*Rabbenâ efrîğ 'aleynâ sabran ve sebbit akdâmenâ ve 'nsurnân 'alâ'l-kavmi'l-kâfirîn*"⁹¹⁰ âyetini okuduğunu nakletmiştir. Bu sırada Padişah ve Şemseddin Sivâsî dışında çadırda bulunanlar; Şeyhülislâm, kuzat-ı asakir, birkaç iç oğlanı meşayihden Mehmed Ağa Tekkesi şeyhi Yayabaşızâde Hızır Efendi, Mustafa Paşa-yı Atik şeyhi Yemen'de medfün olan Necmeddin Hasan Efendi, Mehmed Paşa şeyhi İştibi Emir Efendi, Cerrahi Şeyhi İbrahim Efendi'dir. Şeyh Receb Efendi, Sultan III. Mehmed ile Şemseddin Sivâsî arasındaki konuşmaya dair şunları söylemektedir: Padişah, Şemseddin Sivâsî'ye hitâp edip: "*Ya Şeyhü'l-İslâm! N'a'aceb âsâr-ı müşâhedemiz hılâf-ı vâki' oldu?*" dediğinde, Şemseddin Sivâsî: "*"Pâdişâhum, müşâhedemiz yerindedir. Kâfirin inhizâmına yarım sâ'at kalmışlardır. Ve şu he'yetle bir sâhib-i kuvvet, mutassarrîf 'azîz zuhur itse gerekdir. Mukaddime-i feth fütûhdur. Hâtırınızı hoş tut"* buyurdular"⁹¹¹.

Receb Efendi'nin yukarıda naklettiği vaziyet Uzunçarşılı'nın eserinde de anlatılmıştır. Fakat bir farkla. O da Sultan III. Mehmed ile Şemseddin Sivâsî arasında geçen konuşma, padişah ile Hoca Sadeddin Efendi arasında geçmiş gibi anlatılmıştır. Uzunçarşılı hadiseyi şöyle nakletmektedir:

"... düşman kuvveti ordunun içine daldı ve yağmaya başladı. Bunlardan bir kısmı Hazine sandıkları tarafından gelip muhafazasında olan yeniçeri ve süvarilerin kaçmaları üzerine düşman bayraklarını Hazine sandıkları üzerine dikip oynatmaya başladılar. Arkasında

⁹⁰⁷ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 76-77.

⁹⁰⁸ Güneren, age, s. 78; Türer, age, s. 370.

⁹⁰⁹ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 74-75.

⁹¹⁰ Bakara, 2/50: "Ey Rabbimiz, üzerimize (yağmur gibi) sabır yağdır. Ayaklarımıza sebat ver (er meydanından kaydırma. Bu kâfirler güruhuna karşı bize yardım et..."

⁹¹¹ Türer, age, s. 371.

Peygamberin hırkası olduğu halde yerinden kımıldamayan, Sancak-ı Şerif yanında durarak bu hali bizzat gören Sultan Mehmed yanında bulunan Hoca Saadeddin Efendi'ye:

-“Efendi şimdiden sonra ne çare etmek gerek?” diye sorunca metanetini muhafaza eden Hoca Efendi:

-“Padişahım lâzım olan yerinizde sebat ve karar etmektir; cengin hali budur; ecdadımız zamanında olan tabur muharebeleri ekser böyle vâki' olmuştur. Mucizat-ı Muhammed Aleyhisselam ile İnşaallahü Teâlâ fırsat ve nusret ehl-i İslâmındır, hatırınız hoş tutun” diye hükümdarı tesliye ediyordu”⁹¹².

Receb Sivâsî'nin naklettiğine göre, savaş esnasında gelişen bu kritik anda Şemseddin Sivâsî'nin Hızır (A.S) zannettiği bir zatın gelip, düşman kuvvetlerinin öncelikle hazine tarafından saldıracağını söylemesi üzerine, Şemseddin Sivâsî Padişah'a bu durumu arzetmiştir. Padişah Şemseddin Sivâsî'ye ordunun başına geçmesini rica etmiş, Şemseddin Efendi de kendisinin o ana kadar harpte bulunmadığını ve harp halini tecrübe etmediğini söylemiştir. Bunun üzerine padişah yanında bulunan zata, “*O halde sen reis ol, Şeyh de seninle bulunup müşîr ve yardımcı olsun*” demiştir. Bu sırada O zat (Hızır) askere hitaben: “*İslâm gayreti, Peygamber ve Sultan gayreti nerede kaldı*” diye haykırdı ve eline yazılı bir kâğıt alarak: “*Ben şimdi burada reis ve kumandanım, murâd isteyenlere murâdlarını vermek elimdedir*” diye bağırmıştır. Bu çağrı üzerine orada çok sayıda asker toplanarak düşmana saldırmıştır⁹¹³.

Harbin ikinci günü düşmanın çadırlar arasına girdiğini gören seyis, aşçı, deveci, katırcı ve karakullukçu denilen hademe güruhu düşman üzerine kazma, odun yarması, balta ile hücumla geçip düşmanın bir kısmını öldürmüştü. “*Kâfir kaçtı*” diye bir yandan bağırırmaya başlayınca Çağalzade de gizlendiği yerden çıkarak süvarileriyle düşmanın arkasından hücumla geçmişti. Osmanlı ordusu 20 bin kadar olan düşman kuvvetini bataklıklara sürükleyerek imha etti. Buna karşılık 50 bin kişilik bir kayıp vermiş oldu⁹¹⁴.

Nazmî Efendi bu bozgun hadisesi hakkında benzer şeyleri söylemektedir: “*Hatta nakl olunur ki, “kâfirler bozuldu!” sadâsı, iki konak yere kadar işidilmiş. Bu sadâyı işiden guzât, dönüb, kâfirlerin ardına düşüb, ol kadar kırmışlar ki, esîrlerden mâ'adâ altı kıral (hükümdar) ve iki kerre yüz bin kâfir katl olunduğu rivâyet-i sahîha ile mevrîdir*”⁹¹⁵. Nazmî Efendi'nin düşman kuvvetlerinin hezimetini hakkında verdiği bilgi

⁹¹² Uzunçarşılı, age, III/I, s. 77.

⁹¹³ Güneren, age, 80.

⁹¹⁴ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 78-79; Sakaoğlu, age, s. 211.

⁹¹⁵ Türer, age, s. 372.

muhtemelen Şeyh Receb Efendi'nin eserinden alınmıştır. Bu bilgi *rivâyet-i sahîha* olarak dikkat çekilmek istense de yaklaşık 300 yüz bin kişilik ordudan 200 bininin öldürülmüş olma olasılığı zayıftır. Şeyh Receb Efendi bu değerlendirmeyi daha önce düşman kuvvetlerinin sayısı olarak 700 bin kişi üzerinden yaptığı muhakkaktır.

Receb Efendi, Eğri Kalesi'nin fethedildiği müjdesini padişaha Şemseddin Sivâsî'nin haber verdiğini söylemektedir⁹¹⁶.

4.1.4.1.5. Sultan III. Mehmed'e Nasihati

Şemseddin Sivâsî, zaferin ardından Sultan III. Mehmed'e nasihatte bulunmuştur. Evvela Şemseddin Sivâsî, Fatih Sultan Mehmed'e İstanbul'un fethinde refakat eden Akşemseddin'in olduğunu hatırlatmış ve sonra “*Cuma ve cemaat için büyük camiler, erbâb-ı ilim ve telif için medreseler; muhtaç ve açlar için imaretler, hastalar, yaralılar ve mübtelâlar için hastaneler yapmalı, fukâra ve erbâb-ı mesalih ve ihtiyaca karşı adalet temin etmelisin*” diye nasihat etmiştir⁹¹⁷.

4.1.5. Şeyh Receb Sivâsî Dönemi ve Karayazıcı İsyanında Sivâsîler

Anadolu'da *Celali İsyanları* olarak bilinen bir dizi isyanın arasında en büyüğü XVI. yüzyılın sonlarında *Karayazıcı* lâkabı ile anılan *Abdülhalim* tarafından başlatılmıştır⁹¹⁸. Karayazıcı, 1599 yılında Urfa'da isyan etmesinin ardından kısa zamanda Urfa'ya hâkim olmuştur. Osmanlı idaresi, Karayazıcı'nın bu isyanını ona Amasya ve Çorum sancakbeyliği vazifesini vermek suretiyle önlemeye çalışmıştır. Nitekim Karayazıcı sancakbeyliği yaptığı dönemde baskı ve zulüm içeren faaliyetlerini Sivas ve Dulkadir eyaletlerini de kapsayacak şekilde genişletmiştir⁹¹⁹.

Karayazıcı Sivas'ta bulunduğu sırada halka yaptığı zulüm Receb Sivâsî tarafından tahlil edilmiştir. Şeyh Receb Efendi, Karayazıcı ve çetesinin Sivas'a gelmeleri ve üç ay kadar kaldıkları süre boyunca şehirde yaşattıkları kaos ortamında özellikle bir kısım ahalinin korkarak şehri terkettiğini kalan kısmın da kale gibi korunaklı yerlerde saklandıklarını söylemektedir. İsyancıların şehirdeki dükkânları

⁹¹⁶ Güneren, age, s. 80.

⁹¹⁷ Güneren, age, s. 81; Türer, age, s. 374.

⁹¹⁸ Karayazıcı isyanı hakkında detaylı bilgi için bk. Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2013; M. Kaçan Erdoğan, “Karayazıcı İsyanı”, *Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı: 2 Aralık 2003, s. 53.

⁹¹⁹ Erdoğan, agm, s. 53.

yağmaladıklarını, evleri ateşe verdiklerini, mamur yer bırakmadıklarını ve şehirdeki erkekleri öldürdüklerini nakletmiştir. Karayazıcı ve çetesinin şehirden gitmesinin ardından ise halk ve hayvanlar arasında hastalıkların başgösterdiğini, bunun neticesinde de ölümlerin olduğunu bildirmiştir. Şehir ve köylerin boşalıp arazinin sahipsiz kalması sonucunda açlığın baş gösterdiğini söyleyen Şeyh Receb Efendi, bu feci durum karşısında insanların kedi, köpek gibi canlıları yediklerini hatta çocukları öldürüp yemeye başladıklarını rivayet eder ve bir örnek verir: “*Hatta bir gün bir tencerede pişirilmiş çocuk eti bulundu. Boğazlayanı ateşe atmaya hükmettiler. Bu adam yanarken etrafını çeviren aç insanlar ateşin alevi hafifleyince bunun büryân gibi kızarmış etini de yemek için kapıştılar. Bu hadiseden sonra artık bu feci’ hal men’ edilemez oldu. Fakirlik, açlık, insanları böyle ne kadar fena akıbetlere sevk ediyor*”⁹²⁰.

4.2. Abdülmecid Sivâsî’nin Dönemindeki Padişahlar ve Devlet Ricali İle Olan Münasebeti

III. Mehmet’in (1595-1603) davetiyle İstanbul’a ahfadyıla beraber giden Abdülmecid Sivâsî (1563-1639), özellikle, XVII. asırda Kadızâdelilerle sözlü ve yazılı olarak girdiği mücadele ile ismini duyurmuştur. III. Mehmed (1595-1603), I. Ahmed (1603-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (1622-1623) ve IV. Murad (1623-1640)’ın saltanat devirlerinde yaşamıştır.

4.2.1. Sultan III. Mehmed ile Münasebeti

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Şemseddin Sivâsî’nin III. Mehmed tarafından Eğri seferine davet edilmesi ile bir yakınlık başlamış ve Şemseddin Sivâsî’nin sefer esnasındaki hizmetinden dolayı Sultan’ın minnettarlığının bir göstergesi olarak İstanbul’a davet edilmişlerdi. Şemseddin Sivâsî yaşı itibarıyla böyle bir gücü kendisinde bulamamış ve daveti geri çevirmek zorunda kalmıştı. Kısa bir süre sonra Halvetîyye Şemsîyye şeyhi olan Abdülmecid Sivâsî’nin amcası Şemseddin Sivâsî’ye benzeyen davranışları ve şöhretinin İstanbul’a kadar ulaşması sebebiyle Sultan III. Mehmed tarafından İstanbul’a davet edilmiştir⁹²¹.

⁹²⁰ Güneren, age, s. 85.

⁹²¹ Türer, age, s. 395.

Abdülmeccid Sivâsî, İstanbul'a geldiklerinde padişah tarafından Ayasofya gibi şehrin en büyük ve önemli camilerinden birinde vaiz olarak görevlendirilmiştir. Sivâsî Efendi'nin Ayasofya'daki vaazlarına “*padişâh-ı İslâm ve müftiyü'l-enâm ve sadreyn-i 'âlî-makâm ve a'yân-i devlet ve erkân-ı saltanat, hâsılı, 'avâmm ve hâvass, câmi'-i şerîfin aşağısı ve yukarısını dolduracak kadar kalabalık*” iştirak etmiştir⁹²². Padişahın bu hareketi Abdülmeccid Sivâsî'ye olan muhabbetini ve saygısını göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Abdülmeccid Sivâsî'nin *Tefsir-i Sûre-i Fâtiha* adlı eseri Sultan III. Mehmed'e medhiye ile başlamaktadır⁹²³. Burada “*O halde insanlar arasında adaletle hükmet, heva ve hevесе uyma*” (Sâd, 38/26) mealindeki âyet-i kerîme ile padişahların güzel ahlakta olmalarını niyaz etmiştir⁹²⁴.

4.2.1.1. Reisülküttab Musallî (Lâlî) Efendi ile Münasebeti

Abdülmeccid Sivâsî İstanbul'a geldiğinde, III. Mehmed döneminin Reisülküttab'ı olan Musallî (Lâlî) Efendi (öl. 1009/1600) kendisine biat etmiştir. Muhabbetinin bir göstergesi olarak Eyüp Nişanca yakınlarında bulunan bir haneyi ona tahsis etmiştir. Lâlî Efendi, vefatına kadar Eyüp Nişanca'da ikâmet eden Abdülmeccid Sivâsî'nin ve sûfîlerin vergi dâhil tüm masrafları ile maişetlerini karşılamıştır⁹²⁵. Eyüp Nişanca'daki bu yer daha sonra Sivâsî Tekkesi olarak anılmaya başlanacaktır.

4.2.2. Sultan I. Ahmed ile Münasebeti

Sultan I. Ahmed ve Abdülmeccid Sivâsî (1563-1639) arasındaki münasebet, saygı esasına dayanan sıcak bir atmosfer içinde olmakla birlikte, o dönemdeki şeyhler gibi çekingen bir tavır içinde olmamıştır. Özellikle Sultan'ın Abdülmeccid Sivâsî'ye *Pederim*⁹²⁶ diye hitap etmesi bu samimi ve sıcak ilişkinin en önemli göstergelerinden biridir.

Abdülmeccid Sivâsî, Sultan I. Ahmet'in saltanatının ilk yıllarında özellikle Karayazıcı ve Uzun Bölükbaşı isyanlarının bastırılması için tavsiyelerde bulunmuştur. I.

⁹²² Türer, age, s. 395.

⁹²³ Gündoğdu, agt, s. 176.128.

⁹²⁴ Ömer Aslan, “Sivâsî Ailesinin Tefsir İlmine Katkıları Çerçevesinde Abdülmeccid Sivâsî'nin “Fâtiha Sûresi Tefsiri”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, Kemal İbn-i Hümmam Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 225.

⁹²⁵ Türer, age, s. 396; Gündoğdu, agt, s. 63.

⁹²⁶ Türer, age, s. 414

Ahmed bir Cuma günü Abdülmecid Sivâsî'nin Sultan Selim Camii'ndeki vaazını dinledikten sonra huzuruna davet etmiştir. O'na Celâlî tabir olan asilerin Osmanlı köy ve kasabalarını harap ettiklerini, halkı peşışan bir halde bırakıp ziraat edemez hale getirdiklerini, neticede insanların açlıkla başa çıkmak için kedi ve köpek yemek zorunda kaldıklarını söylemiştir. Bu hareketlerin devletin nizam ve intizamına büyük zararlar verdiğini, bu asiler üzerine pek çok defa asker gönderildiği fakat her defasında mağlup olduğunu söyleyen padişah, verdikleri zarardan kurtulmak için hayır sahibi birinin dua ve himmetine ihtiyaç olduğunu dile getirir ve: "... *bu beliyye-i 'azîmeyi üzerimizden def' itmeniz muradımdır!*" diye buyurur. Abdülmecid Sivâsî bunun üzerine bu hadiselerle son verecek kişinin Murad Paşa olduğu ve vezirlik mührünü kendisine vermesi gerektiği konusunda Padişah'a nasihatte bulunmuştur⁹²⁷.

Abdülmecid Sivâsî Sultan I. Ahmed'in yazdığı gazele bir nazire yazmıştır. I. Ahmed'in gazeli:

"Bir bölük âşıklarız tevhîd sırrın söyleriz
Her seher bülbül sıfat tahmîd sırrın söyleriz

Çekdik el bu dünyadan biz uzlet itdik ihtiyâr
Biz Hakk'ın talibiyiz vuslat kelâmın söyleriz

Ref'idüb dilden gubârı pâk edib âyine-i veş
Pâkdır bu kalbimiz tevhîd sırrın söyleriz

Anlarınız zâhir u bâtin zikr-i Hakk'ın sırrını
Bu deruni pâk idüb tehîd sırrın söyleriz

Zikr-i Hakk'ı bahşiyâsın her nefes tekrâr idüb
Âşıkız biz dem-be-dem esrâr-ı Hakk'ı söyleriz"⁹²⁸

Sultan I. Ahmed bu gazalinde, her seher vaktinde bülbül gibi tahmid söyleyen bir bölük âşık olduklarını, dünyadan el çekerek Hakk'a kavuşmayı istediklerini, gönülden kötü şeyleri çıkarıp temiz kalple tevhid sırrını söylediklerini, Hakk sırrının görünen ve gizli olanını anlayarak iç temizliği ile tevhid sırrını söylediklerini ve her nefesi bahşeden Hakk'ın zikrini ve her zaman Hakk sırlarını söyleyen âşıklar olduklarını dile getirmiştir.

⁹²⁷ Türer, age, s. 414-15; Gündoğdu, agt, s. 72.

⁹²⁸ Abdülmecid Sivâsî, *Nazîre-i Şeyhî*, Süleymaniye Ktp., H. Şemsi Güneren Bölümü. No: 12. vr. 92b, 93a. Benzer ifadeler için bk. Cengiz Gündoğdu, "Osmanlı'da Tarikat Şeyhinin Padişahı Uyarı ve Teşviklerine Yönelik Bir Örnek", *EKEV Akademik Dergisi*, Sayı: 50, Erzurum 2016, s. 35.

Abdülmeccid Sivâsi'nin mezkûr bu gazeline yazdığı naziresi ise şöyledir:

“Râh-ı Hakk'da sâdıkız tevhid sırrın söyleriz
Vârımız yağma kılub tecrîd sözün söyleriz

Çün sehab oldı beden sûz-i hakikat şemsine
Dem'le sildin süpürdün şîr sırrın söyleriz

Mâsivâdan el yûdik vuslat namazın kılmağa
Kesreti mahv eyledik tefrîs sırrın söyleriz

Câm-ı İskender gibi açdık gönül mir'âtını
'Aksle gördük cemâlin 'ayn sırrın söyleriz

Baht-ı sırr-ı Ahmedîde doğdu çün nûr-ı Ehak
Şeyhiyâ bulduk bekâ te'yîd sırrın söyleriz”⁹²⁹

Abdülmeccid Sivasi ise naziresinde, Hakk yolunda sâdik olarak tevhid sırrını söylediklerini, ellerinde olanı dağıtıp kötü şeylerden arındıklarını, kötü şeylerden uzaklaşıp Hakk'a kavuşma namazı kıldıklarını, çokluğu yok ederek sezgi sırrını söylediklerini, hakikat güneşinin yakmasıyla bedeninin buharlaştığını, sırla silinen asıl sırrı söylediklerini, İskender'in kadehi gibi gönül aynasını açtıklarını, yüzün yansıyan sırrını söylediklerini, Hakk'ın nurunun bahtlı sır olarak Hz. Muhammed'de doğduğu ve ebedi teyit sırrının söylediklerini ifade etmiştir.

Sultan Ahmed'in saltanatının on birinci yılında (1614-15) Abdülmeccid Sivâsi kendisine manzum bir nasihatnâme ya da şikâyetname yollamıştır. Bu manzume “*Kaside-i mergube-i Şeyhî Efendi=Şeyhî Efendi'nin çok sevilen kaside-i*” başlığı altında aşağıda verilmiştir:

“Kaside-i mergube-i Şeyhî Efendi sellemellâhu

Ahmedullahe bî-'aczi ve kusûr ve hiyâm
Dinle ey padişahim nâfi' olan sözlerimi
Çün habîbine semi etdi seni sırr-ı selâm
Hacc-ı ekber idesin ya'ni gönüller yapasın
Enfûs-ı hâyine-i zâyî'adan dür olasın
Kutb ve ervâh-ı mukaddes size mâ'il olalar
Cism bî-cân idi bu sadr-ı 'adâlet şâhım
Çok zaman idi şitâ etdi cihânı fitne
“Niyetü'l-mü'min hayır” dediğü üzere Resûl
Bî-garâz kimselere sormayacak taşra için
Bed duâ-yı fukarâdan seni az var sakınur
Şahsa mansıb mı gerek, mansıba âdem mi gerek
Beğlik ve kadılık ahvâli niçün buldu vücûd
Zen-i-dehri bıragub cünd-i ricâle karışub
Ura pervaz hümâm-ı himem bî-hemtâ ki
Umârım 'avn-i Hüdâ gayret-i Rahmân ide
Sûy-i Hakk'a yönelüb eyle ferâsetle 'amel
Bed şefâ'at dâhî rüşvetle kısâs eylemede
İlahi âl-i Seyfi niyâmında koma kes nicesin

Ve 'alâ Ahmedehû elf salât u selâm
Habl-i Kur'ân ile sâbit kadem ol bi'l-ikrâm
Bulasın nasr-ı 'âzîz iyalesin feth-i kelâm
Girûben kalb-i ricâle tutasın anda makâm
Kâsi ve nâsi ve gümrahlar ola emrüne râm
Kılalar cümle ta'allûk bulasız hubb-i Kirâm
Tâze cân irdi şeref buldı sudûr-ı hükkâm
Vaktidir kim erâşe âleme nevrûz-ı nizâm
Şüphesiz kalb-i şerîfnde var ihlâs-ı tamâm
Maslahat bitmez ebed olsa ne denlü ikdâm
Sakının yol bulunmaz kim ide hâli i'lâm
Dîne ve devlete lâyıık nedir ey fahr-i kirâm
Dîne hizmet midir örfiyle ya cemi' hükkâm
Bikri dikkatle pür it kalb-i şuhûd u a'vâm
Şahper izzet-i adliyle be-sûy-i ilhâm
Veled-i 'avn doğub ola cihân içinde be-nâm?
Ki ferasât komaz dilde hata vü evhâm
Merhamet kılma bu üç yerde şehâ temm-i kelâm
Hâb-i gafletden uyar halkı ki en'nâsu niyâm

⁹²⁹ Abdülmeccid Sivâsi, age, vr. 92b, 93a. Benzer ifadeler için bk. Gündoğdu, agm, s. 36

Tâki kurbânın ola mürteşiyân ve fesede
 İrse ser-menzil-i maksûda semindin layık
 Sehere ağla ki tâ bağ-ı vilâyet açıla
 Tişe-i hikmetinle mezra' a-i mâ' delet
 Hâb-ı gafletde yatub kaldı sudûr-ı küberâ
 Cebrî ve dehrî olanları ayıranla gitsün
 Bülbül-i âdl beher köşe olub nağme-serâ
 Nâfe-i 'adlinle âlemi ta'tır eylese
 Çün emanete emin etdi seni hayy-ı hâkim
 Ne revâ-i sayhâ-i müfsid olalar gâlib-i şer'
 Cevr u zulmün sebebi Rûm u Arap içre bu kim
 Dînini saklamıyan kimse sizi sakinmaz
 Fâsidi hâyini dîn emrine hâkim kılmak
 Zâlim olan yapışır bî-kühün dâmenine
 Bir dahi buna alur rüşveti çün müşteşiyân
 Rüşveti câize gibi ederler terkîb
 Biri bu cahile hiç maslâhat ısmarlama kim
 İmtihân eylemeden şahsı mülâzım idecek
 Câhili kâdı idüp hayini eylersin emîn

Rüşveti niçün idersin deyu sorsan âna-dir
 Savt-ı a'lâ ile der fahr idüb ol câhil-i dîn
 Bu mubâhâtle kâfir de olur hâ'in-i kör
 Ulemâ zeyyine girdi cühelâ at saldı
 Sorasın "kad ehazû" "nahnü bihî ne' huzû" der
 Dinle Allah'ı seversen beni ey Şâh-ı cihân
 Bir kişi âdil ise azli neden câ'iz olur
 Aslımı bilmek eğer ister isen padişahım
 Bî-garaz müttakî ve sâdık olanları görüb
 Vâris-i memleket ihmâl ide layık olmaz
 Bu emanet size çün cânib-i Hakk'dan geldi
 Küfr ile mülk durub zulumle durmasa gerek
 Olasın nûr-ı ümem mihr ü meh-i evc-i kerem
 İştirildi ki leked-kub-ı belâ der etrâf
 Bir 'aceb vak'a görmüş sulehâdan birisi
 Meclis-i Hazret-i Peygamber'e olmuş dâhil
 Evliya cem' olub ol meclis-i 'ali içre
 Demiş anlar ki kızılbaşla küffarı gören
 Âl-i Osmân bu kadar dine iderken hizmet

Kendü gafletde kalub yakdı cihânı zulme
 Ya Resûlallâh eğer ümmete rahm etmez isen
 Demiş ol Hazret-i 'ulyâ nola dermân idelim
 Padişahım sakınub devletle dînünüzü
 Ala gör padişahım hisse bu ma'nâlardan
 Başlaya doğmağa yüz tuta 'inâyet güneşi
 Sıdkla eyleyecek Hakk'a teveccüh şâhım
 Hırka vü jendede gizlendi şeha bîkr-i sühan
 İruyarı yoğun yumru sözüm eyle kabul
 Şeyhî'nin size du'âsı buna pâyende olub
 Kapun erbâb-ı safâ fırkası ola dâim
 Anın eriyle seher yüz sürelim dergâha
 Gayret-i Ahmedi ve 'azze ahadi kıla seni
 Rûz-şeb himmetin olsun zafer-i feth-i mübîn
 Sen şaha kim ki zarar kasdın iderse itsün
 Kesilüb başı dilinsin dili mânend-i kalem
 Bâb-ı Hakk'a sürelim yüzü ki ol zillullâh
 Can gibi hali ola sadr-ı sudûr-ı aktâb

Ehl-i insâf kıla gide avâm çü hevâm
 Dest-i kudret çü sana verirdi zimâm-ı ikrâm
 Ma'rifet servi beter eyleye lütfuyla harâm
 Meşveret tohumunu saç sula dumûğ ile müdâm
 Âb-ı seyfinle sula tâ açâ çeşmin hükkâm
 Şer'-i Ahmed gülünü hak ideler istişmâm
 Bağ-ı çehrende Hakk etsun gül şer'in bessâm
 Bûy-ı meşkini eyle tâ ki dola cem'-i an-ı meşâm
 Sen de etrafa emîn olanı eyle hükkâm
 Gayb ola va'az u nasihât ola bid'at-ı itmâm
 Câhil ve zâlimi vâli kılarak tutdu zalâm
 Sana mir'at ola bu ma'ni koma dilde gamâm
 Mülke ve ömre zarar eylemesinde ne kelâm
 İftira bile yakar 'ırzını eylar na-kâm
 Câ'ize yahu(d) hediye deyu korlar âna-nâm
 Bu mürekkebdür iden yüzlerini esved-fâm
 Geçe ashâb-ı ma'ârif önine ola imâm
 Kâdı oldukda ne hüküm etse gerek anla peyâm
 'Ayn-ı şer'i çıkarub şerre ideler ikdâm

Satûn aldım kıymetin verdim olur mu ki harâm
 Alurum rüşveti çün benden olurlar mâdâm
 Bu ne hayret bu ne gaflet bu mudur emr-i selâm
 Bu dürr-i sâha-yi dîni bozan ey fahr-i 'izâm
 Mezheb-i hâmise hoş müctehid olmuş mu tamâm
 Merhamet etme âehlîni kahreyle müdâm
 Zâlim ise neden ol zulme iderler ikdâm
 Birkaç ehl-i hafî câsûs idüb isti'lâm
 Hafiyeten eyle su'âl al haberi tâ encâm
 Farz iken eylemeye emr-i Hüdâ-i itmâm
 Mazhar-ı lütuf kalub etdi size çok ikrâm
 Sâkin ey şah-ı cihâniyân ü cihândâr müdâm
 Kevkeb-i burç-ı Hüdâ gevher bahr-i ikdâm
 Dest-gir ol ayak altında kalanlara müdâm
 Dinleyüb kıssadan al hisse eyâ şah-ı enâm
 Evvelâ ol hazrete biner kerre salât ile selâm
 Eylemişler elem ümmet için bast-ı kelâm
 'Adlle memlekete her birisi verdi nizâm
 Etdiler câhil ve zâlimlere teslim-i zimâm

Kırılıb gitmededir zulümle ehl-i İslâm
 Cümlesi zâyî' olur dinin olur hâli gâm
 Buna şimdiden gerü sabr etmiye hilâf-ı enâm
 Size bu kıssa-i 'arz etmeğe etdim ikdâm
 Hazer et âkibetinde bu işin sahh-ı kelâm
 Bilurim hazret-i Hakk sâyesidir bedîr-i temâm
 Umarız hayr du'ânuzla ola feth-i mehâm
 Ki kabayı ferh oldu gayret ehline harâm
 Gevher-i ma'na nemed içre olupdur i'lâm
 Hayr ile maksad-ı varieti kıla Hakk-ı i'nâm
 Sa'y ide Ka'be-i kûyunda selâtin-i i'zâm
 Bâ'is-i zulm olanın tâ Hakk ede kaddini lâm
 Çeşm-i bed-hâha sinân ü ser-i hussada hüsâm
 Himmetinle idesin kal' cibâl ü esnâm
 Sarsar-ı kahr-ı Hüdâ hâk-i vücudın i'dâm
 Sana sarf etmeğe her kim ide sa'y-ı ikdâm
 Ömr ü kudretle muzaffer ola himmetle hümâm
 Hem 'inan ola Hızır hançeri ola samsâm

Bu manzum şikâyetnâmede Abdülmecid Sivâsî, 1603 yılında 14 yaşında padişah olan I. Ahmed'e memleketin kötüye giden durumunu ve devlet idaresinin bozukluğunu bütün şeffaflığıyla ve sert bir dille açıklamıştır. Bir yandan şahit olduğu usulsüzlükleri söylemiş, diğer yandan sosyal ve adalet reformlarının gerçekleştirilmesi için tavsiyelerde bulunmuştur.

Abdülmecid Sivâsî, I. Ahmed'e nasihatinde “*Kur'an ipine sarıl, ikram eyle, sözünde dur*” diyerek önemli gördüğü üç şeyden bahseder. Zülmün ve eziyetin sebebi olarak; cahil ve zalim gördüğü kişilerin vali yapılması, din ve devlete layık olmayan kişilere görev verilmesidir. Âlim kisvesine bürünen cahillerin gerçek âlimlerin önüne geçtiklerini ve bunların sayısının fazla olmasından rahatsızdır. Bunun dini bozan bir uygulama olduğunu söyler. Abdülmecid Sivâsî çok güzel bir benzetme yapmıştır: “*akıl, hikmet ve bilgi kazmasını eline alarak adalet tarlasını aç, sür ve meşveret tohumunu saç ve o tarlanın bir an önce yeşermesi için gözyaşlarıyla sula*” diyerek muvaffakiyet için kendisine adaletle hüküm sürmesini ve devlet işlerinde meşveret etmesini tavsiye etmiştir. Burada özellikle Abdülmecid Sivâsî üçyüz elli yıl önce meşveret etmenin önemini vurgulayarak, demokrasinin öncülüğünü yapmıştır. Rüşvet alan ulemânın şeriate aykırı hareket ettiğini, böyle kimselere görev verildiği takdirde ise aynı şekilde şeriate hilaf edileceğini söylemektedir.

Abdülmecid Sivâsî'nin Kitabü'l-İstihsan adlı eserinde yukarıda verilen şikâyetnâmesinin etkisi ile Sultan Ahmed, ilimiye sınıfının hatalarını bertaraf etmek için şu hatt-ı hümayunu neşrettiği yazılmaktadır:

“Sultan Ahmed Han'ın buyurdıkları Hatt-ı Hümayûn suretidir.

Asame ve nazara

Tarik-i 'ilmi ihya iksâ-yı muradım olmuşdur. Fahr-ı 'âlem Sallallahu Te'alâ 'Aleyhi ve Sellem Hazretleri'nin seccade-i şerîfesinde câhiller oturduğuna icâzet-i şerîfem yoktur. Mansıb ehl-i 'ilme arz idesiz. Medrese ve kazâyı imtihansız şefa'at ve himâyet ile virmeyesiz. Eğer hilâf idersenüz ve dünyada ve ahirette iki elimi yakanuzdan kurtaramazsız

⁹³⁰ Sultan I. Ahmed'in şiirlerinde kullandığı mahlası.

⁹³¹ Abdülmecid Sivâsî, *Kitabü'l-İstihsân (Kaside-i Mergube)*, Süleymaniye Ktp., H. Şemsi F. Güneren nr.32, vr. 188a-191b; Koçu, agm, I, s. 100; Benzer ifadeler için bk. Gündoğdu, agm, s. 38-44.

ve müderrisler ve eimme varmazlar imiş tenbih idesiz ve mugayir mülâzım virmeyeler söyle bilesiz”⁹³².

Sultan I. Ahmed, gerek Abdülmecid Sivâsî’ye gerekse Azîz Mahmûd Hüdâyî’ye hürmet gösterdiği kaynaklarda bahsedilmektedir. Aşağıda bahsi geçecek olan hadise, her iki şeyhin padişah ile olan münasebetlerini göstermesi bakımından örnek teşkil etmektedir. Sultan I. Ahmed Azîz Mahmûd Hüdâyî’ye bir hediye göndermiş, her ne hikmete mebni ise, o da bunu kabul etmeyerek iade etmiştir. Padişah bu sefer aynı hediyeyi Sivâsî Efendi’ye göndermiş, o kabul edince padişah:

“- Bu hediyeyi Hüdâyî’ye gönderdiğim hâlde kabul buyurmadılar” demiştir. Sivâsî Efendi de:

“- Padişahım! Hüdâyî bir ankâ-yı hakîkattır. Lâşeye tenezzül etmez” cevabını vermiştir. Birkaç gün sonra Hüdâyî ile karşılaşan padişah:

“- Hediyeyi Sivâsî Efendi kabul etti” diye buyurunca Hüdâyî de:

“- Padişahım! Abdülmecid Sivâsî, bir bahrdır. Bahre bir katre çirkâb-ı mâ-sivâ düşmekle bahr mülevves olmaz.” diye cevap vermiştir⁹³³.

Abdülmecid Sivâsî ile Azîz Mahmûd Hüdâyî arasında geçen bu hadisede hediyeyi kabul ya da redd etmeleri meşrepleriyle alakalıdır. Abdülmecid Sivâsî’nin hediyeyi kabul etmesi ilminde bir eksiklik olarak değerlendirilmemelidir. Zira şeyhi Şemseddin Sivâsî’ye Eğri Seferi’nden sonra Padişah III. Mehmed giydikleri samur kürkü ve kapıcılar kethüdası Mehmed Ağa eliyle de iki yüz sikke-i haseneyi hediye etmiştir. Şemseddin Sivâsî iki yüz sikke-i haseneyi dervişlere paylaştırdıktan sonra şöyle buyurmuştur: *“Muktezâ-yı Şer’-i Şerîf, kimseye sû’-i zann itmeyüb, belki hüsn-i zann itmekdir. Husûsan, teftiş ve tefahhus ile me’mûr değiliz. Tarikatda hod muktezâ-yı tevîd-i ef’âl, her yedi yedu’llâh bilüb, ‘atâyâyı ve hedâyâyı hüsn-i kabûl ile kabûl itmekdir. Zîrâ azîzlerimizin mezâkkı ve meşrebi, ne kedd ve ne redd, ne celb ve ne selbdır”*⁹³⁴. Dolayısıyla Abdülmecid Sivâsî’nin de hediyeyi kabul etmesinde şeyhinin sözüne iştirakı söz konusudur.

Hediyetü’l-İhvân’da Abdülmecid Sivâsî döneminde yaşayan ehl-i kitabın davranışlarına ilişkin olarak padişahı ikaz etmektedir. O’na göre; İslâm yurdunda manastır ve kilise ihdâs etmek câiz değildir. Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u

⁹³² Abdülmecid Sivâsî age, vr. 188a.

⁹³³ Vassâf, age, III, s. 480; Gündoğdu, agt, s. 76; Yılmaz, age, s. 67.

⁹³⁴ Aktaran; Türer, age, s. 370.

fethinde şehirde Yahudi olmadığını ve onlara ait ibadethane bulunmadığına dikkat çeken Sivâsî Efendi, yakın zamanda zimmîlere ait yeni ibadethanelerin inşaa edildiğini ve sayılarının arttığını söylemektedir. Bunların “çan çalmaktan, şarab içmekten, domuz eti yemekten icma ile menolunmaları gerekir” diyerek padişahı ikaz etmiştir. Diğer taraftan İstanbul’da fırıncılık yapan zimmîlerin ekmek işledikleri fırınlarında at değirmenleri olduğunu ve burada domuz beslediklerini söyleyen Sivâsî Efendi, at değirmenlerinin fırınların yakınında bulundurmalarının sebebi sorulduğunda ise, “*at hastalığına faydalı*” diye cevap verdiklerini söyler. Sivâsî Efendi bu hayvanların fırında bulunan un, buğday anbarı ve bazı aletleri yaladıkları, dolayısıyla bunların yaladığı ve ağzının suyu değdiği her şey necis olduğu tespitinde bulunmuştur. Bununla ehl-i İslâm’a murdar yedirirler demiştir⁹³⁵.

Abdülmeccid Sivâsî Efendi, Ebusûud Efendi ehl-i kitabın boğazladığı hayvanın yenilemeyeceğine dair fetvâ vermesine rağmen zimmîlerin bunu ihmal edip bu fiili yapmaya devam ettiklerini söyler. Sivâsî Efendi’nin padişaha bir tavsiyesi vardır: Şehirden muayyen olan yerlerde birkaç kişi görevlendirildiği takdirde yine zimmîler hayvanları yüzseler ehl-i İslâm’a murdar et yedirmemiş olurlar. Bu ne gariptir ki diyerek de ekler: “*Yahudiler kitaplarını tahrif etmiş ve saptırmış kimseler olduğu halde Müslümanların kestiği hayvanları yemezler. Ehl-i İslâm’a layık mıdır ki, ihtimam göstermeyip, bir sürü din düşmanına itimad ederler? Bu durumdan sakınıp, itiraz etmek dinin müstehablarındanır*”⁹³⁶. Böylece Abdülmeccid Sivâsî kendi döneminde gördüğü yanlış uygulamalar konusunda padişahı bilgilendirmiş ve düşündüklerini hiç çekinmeden dile getirmiştir.

Abdülmeccid Sivâsî döneminde içkinin mal statüsünde görülmesine karşı çıkmış ve onun haramlığına dikkat çekerek yapılan uygulamaları eleştirmiş ve bu konuda Sultan I. Ahmed’i uyarmıştır. Sivâsî Efendi; âyet ve hadislerde haramlığı sabit olan içkinin yasaklanması gerekir. “*Ey inananlar! Doğrusu müşrikler pistirler...*”⁹³⁷ âyetinde murdar olan bir şeyin yine murdar olan kâfirlerin iken İslâm memleketlerinde sarf edilmesi ve bazı kimseler tarafından “hazineye sa’y ediyoruz” diyerek padişahı etkilemeye çalışmalarını şiddetle eleştirmiştir. Hazineye bu şekilde giren bir kazancın

⁹³⁵ Aktaran; Türer, age, s. 370.

⁹³⁶ Aktaran; Türer, age, s. 370.

⁹³⁷ Tev’be, 9/28.

onun bereketini azaltmaya sebebiyet verdiği söyleyerek bunu yapanların tutumlarını samimi bulmadığını, necis olan bir şeyin bir akçesini dahi hazineye koymanın sa'y olmadığını söylemektedir⁹³⁸. Sultan I. Ahmed, Abdülmecid Sivâsî'nin bahsi geçen uyarılarını dikkate almıştır. İçki içilmesini yasaklamış ve bu yasağı tüm ülkeyi kapsayacak şekilde düzenlemiştir. Meyhaneleri kapattırmasının ardından *Hamr Emaneti*'ni de kaldırmıştır⁹³⁹.

Sivâsî Efendi, *Şerh-i Mesnevî* ve *Letâifü'l-Ezhâr* adlı eserlerini Sultan I. Ahmed'in emri üzerine tahrîr etmiştir. Mesnevî şerhinin yazılma sebebi, Hediyyetü'l-İhvân'da hem Abdülmecid Sivâsî'nin hem de Sultan I. Ahmed'in Mevlânâ'yı rüyalarında görmelerinin ardından Sivâsî Efendi tarafından kaleme alındığı nakledilmiştir⁹⁴⁰.

Abdülmecid Sivâsî, manzum şikâyetnâmesinde olduğu gibi, *Letâifü'l-Ezhâr* adlı eserinde de meşveret etmenin gerekliliğini vurgulamış ve şunları söylemişlerdir: “*Padişah Hazretleri, devletinin ömrünün uzun olmasını, dünya ve âhiret saadetini istiyorsa Ehl-i Hakk kimseleri arayıp bulmalı ve vâki hâli onlardan sormalıdır. Çünkü garazsız olan âlimler, sâlihler ve ârifler Allah'ın cemâl ve kemâlinin mir'âtıdırlar*”⁹⁴¹.

4.2.2.1. Şeyhülislâm Çelebi Mehmed Efendi ile Münasebeti

Abdülmecid Sivâsî, Sultan I. Ahmed zamanında Sivas'a sürgün edilmiştir. Bu sürgün hadisesi Şeyhülislâm Çelebi Mehmed Efendi ile arasında geçen bir hadise neticesinde gerçekleşmiştir. Bu hadise Hediyyetü'l-İhvân'da Abdülmecid Sivâsî'nin türbedarı Mustafa Dede tarafından nakledilmektedir. Mustafa Dede bu hadisenin başlamasına sebep olan olayın bir alay günü fukarâ ve dervişân ile birlikte Hazret-i Peygamberin sancağını alarak cehrî zikir ettikleri bir sırada gerçekleştiğini söylemektedir. Müftü Çelebi Mehmed (öl. 1025/1616) Abdülmecid Sivâsî'ye bir danışmend gönderip: “*Zikri ihfâ ile itsünler. Halk lehv ve lu'ba meşgul iken zikr-i cehrî münâsib değildir. Men'itsünler*” dediklerinde, Abdülmecid Sivâsî'nin tabiatları gereği gazaba gelip: “*Ben zâkirleri zikru'llâh'dan men' idemem. Gelsün kendi men' itsün*” diye sertçe cevap vermişler. Danışmend ise bu kelâmı: “*Yabana söylemiş. Kendiye*

⁹³⁸ Gündoğdu, agt, s. 75.

⁹³⁹ Naîmâ, age, II, s. 646; Sakaoğlu, age, s. 228

⁹⁴⁰ Türer, age, s. 390-91; Gündoğdu, agt, s. 195-96.

⁹⁴¹ Gündoğdu, agt, s. 75.

tefvîz olunan fetvâyı görsün” gibi manasız ifadelerle nifâk edince Müftü Efendi kızmış. Hatta yanında olan bazı kimselerin söyledikleri asılsız sözlerle Çelebi Mehmed öfkelenerek Sivâsî Efendi hakkında birkaç nâ-ma’kûl ve nâ-münâsib kelimeler sarfetmiştir⁹⁴².

Abdülmeccid Sivâsî’nin meclisinde hazır olan ahbablarından bazıları onun bir takım nasihât içeren kelâmlarını Şeyhü’l-İslâm’a nakl ettiklerinde Çelebi Mehmed Efendi’nin gazabını arttırmışlar. Aralarında geçen nice dedikodudan sonra, bir gün vaaz esnasında Abdülmeccid Sivâsî Kur’an’da: “*Üzkürü’llâh’dan zikran kesîran*”⁹⁴³ buyurmuşken, Çelebi Mehmed Efendi’nin zikru’llâh’ı men ettiğini ve ilmiyle amîl olmadığını söylemiştir. Çelebi Mehmed Efendi bu durumdan rahatsız olup, Sultan Ahmed’in huzuruna varıp: “*Pâdişâhum, Sivâsî Efendi du’âcımız huzûr-ı şerîfinden, sılâ-i rahm için ‘azîm ricâ ve niyâzı vardır. Du’âcını şefî’ ittihâz itdi*” didikde: “*Monlam! Benim câmi’im vâ’izsiz mi kalsun? Rızâm yoktur!*” deyip reddetmiştir. Aralarında nice konuşmadan sonra Padişah, Abdülmeccid Sivâsî’ye icazet verip bir hatt-ı şerîf yazmıştır. Bu hatt Abdülmeccid Sivâsî’ye ulaştırıldığında: “*Lutf itmişler, ‘Ömrleri mezîd olsun*” deyip, hemen o saat Sucu Dede gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra İznik’e gitmeye karar vermişlerdir⁹⁴⁴.

Çelebi Mehmed Efendi, Abdülmeccid Sivâsî’nin hareket mahalline yakın yerde bulunan yalısında iken, O’nu davet etmiş ve özür dileyip: “*Cenâb-ı şerîfiniz sılâ-ı rahm savâbını ihrâz için, sa’âdetlü Pâdişâh’a niyâz etmiş idik. Lâkin bu re’y-i nâ-savâbımızdan rücû’ itdik. Cenâb-ı şerîfiniz dahî ‘azîmetinizden rücû’ buyurub, vücûd-ı mes’ûdunuz ile, şehrimiz masun ve mahmûd buyurmanız mercûdur*” dediğinde, Abdülmeccid Sivâsî: “*Enbiya-i ‘izâm, bir sefere teveccüh buyursalar, itmâm itmedikce rücû’ itmedikleri ma’lûm-ı şerîfinizdir*” diyerek oradan ayrılmak istemiştir. Bu sırada Çelebi Mehmed Efendi boynundaki şalı çıkararak siyahlığı göstermiş ve rüyasını anlatmıştır. Rüyasında hafif vücutlu birinin kızarak: “*Akreb-i akrabâ ve halîfetü’l-hulefâmdan, makbul-i Hüda ‘Abdü’l-Mecîd-i Sîvâsî’yi niçun rencîde ve âzurde idersin*” deyip boğazına sarılmıştır. Abdülmeccid Sivâsî, Çelebi Mehmed’in rüyasında gördüğü kişinin şeyhi Şemseddin Sivâsî olduğunu söyleyerek Çelebi

⁹⁴² Türer, age, s. 442-43.

⁹⁴³ Azhâb, 33/41, “...Allah’ı çok zikredin.”

⁹⁴⁴ Türer, age, s. 443-44.

Efendi'yi affetmiştir. Vedalaştıktan sonra Abdülmecid Sivâsî, Üsküdar'da Şemsî Paşa zâviyesine giderek orada üç gün ikâmet etmiştir. Buradaki zâviyenin duvarına: “*Müfti Mehmed Çelebî bi-emri'llâhi Te'âlâ otuz yedinci gün vefat ider. Rahmetu'llâhi 'aleyhi*” diye yazmıştır. Daha sonra Sivas'a gitmek için yola çıkmışlardır. Sivas'ta biraz dinlendikten sonra Tokat'a gitmişler ve Abdülmecid Şirvânî'nin kabrini ziyaret etmişlerdir. Burada ziyarete gelenlere nasihat ettiği bir sırada yüksek sesle: “*Yâ Allâh*” diyüb, “*Sübhâna'llâh! Müfti Mehmed Çelebî vefât itdi*” demişlerdir⁹⁴⁵.

Abdülmecid Sivâsî bir bağda ziyarette iken, karşıdan on iki nefer kapıcı ile bir kapıcıbaşı gelip ellerindeki Hatt-ı şerîfi Abdülmecid Sivâsî'ye verirler. Padişah, Abdülmecid Sivâsî'yi İstanbul'a davet etmiştir. Sivâsî Efendi bunun üzerine hemen hareket etmiş ve İstanbul'a gitmiştir. Yolda sohbet esnasında kapıcıbaşı kendisinin çağırılma meselesini hakkında:

“Sultânım Hz.leri Şemsî Paşa zâviyesinden nehzat ve hareket buyurdularında, zâviye divarına, “Otuz yedinci gün Müfti Mehmed Efendi vefât ider” deyû tahrîr buyurmuşsunuz. Sultânımı teşyî'e gelenler, “Âyâ ne yazdılar ola?” deyû ba'zılar kırâ'at idüb, bi-'ibâretihî Müftî'ye nakl iderler. “Vâkî mi?” deyû bi'z-zât kendü gelüb, görîcek, vasıyyet ve 'âbid ve cevârîsini i'tâk idüb, ta'yîn buyurduğunuz gün vefât idi. Sadr-ı A'zam, “Sa'âdetlü Pâdişâhımız gayrîden istimâf buyurursa, mazhar-ı 'itâb-ı Pâdişâhî olurum.” deyû, hem-ân ol gün min evvelihî ilâ âhirihî mâ-cerâyı nakl ider. Buyurdular ki: “Pederim, şeyhim tâlib ve râğib olub, 'azîm ricâ ve niyâz itdi” deyû Müftî bana i'lâm itdikde, sözünü sadâkata haml itdim idi. Meğer hîle imiş. “Tiz bir kapıcı başı!” deyû bendenizi huzur-ı hümâyuna da'vet ve “Bu hatt-ı şerîf ile Sultânım'a irsâl ve her nerede bulursan alub getüresin.” deyû te'kidât-ı şedide ve tenbihât-ı 'adide buyurdular”⁹⁴⁶ demiştir.

Abdülmecid Sivâsî İstanbul'a vardığında ziyafet ve ikramlarla karşılanmış, özellikle Padişah'ın makamına davet edildiğinde samur post giydirilmiştir. Vezirler, ulemâ ve şeyhler de huzura gelip kendisini ziyaret etmişlerdir⁹⁴⁷.

4.2.3. Sultan II. Osman'ın Öldürülmesi Sürecinde Abdülmecid Sivâsî'nin Rolü

Genç Osman, Şehit Osman, Osman-ı Sanî adlarıyla da anılan Sultan II. Osman, Osmanlı padişahları arasına en genç yaşta ve bir ayaklanma neticesinde öldürülen ilk padişaktır. *Vak'a-i Sultan Osman, Hâile-i Osmaniyye, Fetret-i Azîm, Genç Osman Vak'ası, Genç Osman'ın Şehadeti* olarak tarihe geçen, tahtan indirilmesi ve öldürülmesi

⁹⁴⁵ Türer, age, s. 444-45.

⁹⁴⁶ Türer, age, s. 446-47.

⁹⁴⁷ Aynı sayfalar.

ile sonuçlanan olaylar çeşitli tepkilere neden olmuş, Divan ve Halk edebiyatlarına yansımıştır⁹⁴⁸.

Genç Osman (1618-1622) devri olaylarının görgü tanığı *Tuğî* mahlaslı Yeniçeri solaklarından Hüseyin Çelebi'nin *Tuğî Tarihi, Vak'a-i Sultân Osmân Hân* ya da *İbretnüma* adlarıyla bilinen eserinde, Sultan Osman'ın hâl edilmesi, şehadeti ve I. Mustafa'nın ikinci defa cülusuyla birlikte gelişen olaylar anlatılmaktadır⁹⁴⁹. Bu eserdeki bilgiler çerçevesinde Abdülmecid Sivâsî'nin dönemin olayları ile ilişkisi anlatılmaya çalışılacaktır.

Naîmâ Tarihi'nde Sultan Osman'ın hâl edilmesi ve öldürülmesi ile ilgili olayların sebepleri; Hotin Seferi'nde padişahın yeniçerilere bahşiş verileceği bahanesiyle onları yoklamaya tabi tutması, padişahın Hotin seferi mağlubiyetinin sebebini yeniçerilerde görmesi ve yeniçerilerden yüz çevirmesi olarak gösterilmektedir. Diğer bir sebep de Bostancıbaşı Mehmed Ağa'nın 1029/1619-20 senesinde Yeniçeri Ağası Yusuf Ağa'ya düşman olup, padişah ile birlikte tebdil-i kıyafet gezerek meyhaneleri basıp, yeniçerileri küreğe koydurmasıdır. İsyanı tetikleyen en önemli sebep de padişahın Kâbe'yi ziyaret etme düşüncesi gösterilmiştir⁹⁵⁰.

Sultan'a karşı ayaklanma, 7 Recep 1031 Çarşamba/18 Mayıs 1622 günü sipahi, yeniçeri ve diğer halk zümrelerinin ilk olarak Süleymaniye Camii'nde toplanmasıyla başlamıştır⁹⁵¹. İsyan sırasında padişah, İstanbul'daki belli başlı tarikat şeyhleri ile alimleri, öğüt vermeleri için isyancılara göndermiştir. Aralarında Nakîbüleşrâf Efendi, *Abdülmecid Sivâsî Efendi* ve Kadızâde Mehmed gibi tanınmış şeyhler ve alimler de vardır. Ulemâ ve şeyhler isyancıların isteklerine karşı gelmemesini tavsiye ettiler. Tecrübesiz ve inatçı padişah başeğmeyi kabul etmiyor, kalabalığın dağılacağını söylüyordu. Kendisine karşı gelenlere karşı hiddete kapılıyor “*gazaba geliyordu*”. Sultan “*kulların hakkından geldikten sonra sizin de hakkınızdan gelinecektir*” dedi. Din adamları hep birlikte dışarı çıktı. Açıkça, padişah ve yeniçeriler arasında anlaşma

⁹⁴⁸ Sakaoğlu, age, s. 244.

⁹⁴⁹ Eserin yazma nüshasını ilk defa yayınlayan Midhat Sertoğlu'dur. Bk. Midhat Sertoğlu, “İbretnüma”, *Belleten*, Cilt XI, Sayı: 43, TTK, Ankara 1947, s. 491-514. Ayrıca Kâtip Çelebi, Fezleke'de bunu özetlemiş, Naîmâ'da da aktarılmıştır. Naîmâ, age, II, s. 756-785; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları/435, Ankara 2000, s. 173; Nezih Aykut, “Hüseyin Tuğî”, *DVIA*, Cilt 19, İstanbul 1999, s. 15.

⁹⁵⁰ Naîmâ, age, II, s. 759-61; Uzunçarşılı, age, s. III/I, s. 134.

⁹⁵¹ Sertoğlu, agm, s. 493.

olasılığı kalmamıştı⁹⁵².

Bu sırada gördüğü rüya padişahı telaşa düşürmüştü. Rüyasının tabirini Hocası Ömer Efendi'den istedi. Hocası, rüyayı padişahın Kâbe'yi ziyaret etmesi gerektiğine yorumladı. Padişâh bu yoruma kanaat etmediğinden zamanın azîzi Üsküdârî Mahmud Efendi'ye müracaat etti. Mahmud Efendi rüyayı şu şekilde yorumladı: *“Oturdıkları taht cübbe-i vücuttur; bu rüya ziyâde korkulu ve tehlikelidir. Allah bilir bu korkulu vak'a yakın günlerde olur ve tövbe ve istiğfar üzere belaları def' ola”*. Padişâh bu yorum çok üzüldüğünden Hz. Eba Eyyüb el-Ensârî'nin türbesini ziyarete gidip orada kurbanlar kestirdi. Bu sırada Şeyhülislâm Esad Efendi padişaha fetva gönderip: *“Padişahların Kâbe'ye gitmeleri farz değildir; âdet üzere ahalinin ahvalini görmek evlâdır”* dedi. Şeyhülislâm Esad Efendi, Nakibüleşraf, Şeyh Ömer, Şeyh Derviş Efendi, kadiaskerler ile Şeyh Abdülmecid Sivâsî ve Kadızâde Mehmed Efendi nasihat edip uyardı iseler de padişahı hacca gitme fikrinden vazgeçirmek mümkün olmadı⁹⁵³.

Bu sırada halk sadrazamın sarayına hareket etmişti. Padişâh ulemânın büyüklerini saraya davet edip: *“kulun muradı nedir”* dedi. Ulemâ ittifak edip: *“Saadetli padişâhın Kâbe'ye gitmesini istemeyip Darüssaade Ağası Süleyman Ağa ve Hoca Ömer Efendi'yi nefyedin”* dediler. Bunun üzerine padişah: *“Kâbe'ye gitmekten vazgeçtim ama istedikleri adamları şehirden sürmek değil mansıplarını bile kaldırmak olmaz”* dedi. O gece yeniçeriler arasında bir söz peyda olmuş, padişahın bostancı ve iç halkını silahlandırdığı yayılmıştı. Bostancılar arasında da, donanma ile sarayın muhasara edileceği yayılmış ve korkuya neden olmuştu⁹⁵⁴.

Yeniçeriler: *“padişâhımızdan altı nefer adam istedik vermedi”* diyerek elimizde fetvamız vardır *“Sultan Mustafa'yı isteriz”* nidâlarıyla saraya ayakbastılar. Sultan Mustafa'yı kafesten çıkardılar. Genç Osman artık iş işten geçtiğini anlayınca Sadrazam Dilâver Paşa ve Darüssaade Ağası Süleyman Ağa'yı dışarı bıraktı. Padişâhın isteği üzere Şeyhülislâm, kadiaskerler, ulemâ ve meşâyih kalabalığın önüne gelerek: *“Padişâhımız Sultan Osman size selâm edip istedikleri adamları verdim, her ne muradları var ise verelim, Sultan Mustafa'yı bırakın dursun ve biz dahi bu hususta kefil*

⁹⁵² Halil İnalçık, *Osmanlı Tarihinde Efsaneler ve Gerçekler*, NTV Yayınları, İstanbul 2015, s. 121.

⁹⁵³ Sertoğlu, agm, s. 495; Naîmâ, age, II, s. 763; Uzunçarşılı, age, III/I, s. 135-36; Sakaoğlu, age, s. 254.

⁹⁵⁴ Sertoğlu, agm, s. 496-97; Naîmâ, age, II, II, s. 766-67; Uzunçarşılı, age, III/I, s. 136.

olalım, istedikleriniz ne ise muraddır, yapiverelim” dediler⁹⁵⁵.

Bunun üzerine yeniçeriler: *“Bu söz evvelce gerekti, biz istediğimizi bulduk”* dediler. Sonra Sultan Mustafa’ya biat edin dediler. Ulemâ da: *“Sultan Osman tahta oturur biat câiz değildir”* dediler. Bir süre sonra Sultan Mustafa’ya biat edildi. 9 Receb 1031/20 Mayıs 1622 tarihinde hutbe Sultan Mustafa adına okundu. Sultan Osman bir pazar arabasına bindirilip Yedikule zindanına hapsedildi. Gece yarısında Genç Osman’ı katlettiler⁹⁵⁶.

4.2.4. Sultan I. Mustafa’nın İkinci Saltanatında Abdülmecid Sivâsî’nin Rolü

Sultan Mustafa’nın saltanatının (1622-1623) ilk aylarında bürokraside büyük değişiklikler yaşandı. Sultan Osman’ın katledilmesinin ardından 10 Receb 1031/21 Mayıs 1622 tarihinde Şeyhülislâm azledilip, yerine Yahya Efendi tayin edildi. Kethüda Mustafa Efendi Rumeli Kadıaskeri, Bostancızâde Mehmed Efendi Anadolu Kadıaskeri ve Çeşmi Efendi İstanbul Kadısı oldu. Davut Paşa yirmi altı gün sadrazamlık yaptıysa da azledilip yerine Mere Hüseyin Paşa sadrazam oldu. Sadrazamlığı sadece otuz beş gün sürdü. Yerine Mısır’dan gelen Lefkeli Mustafa Paşa sadrazam oldu. Sadece yirmi bir gün görev yaptı fakat onu da Yeniçeriler istemedi. Yerine Gürcü Mehmed Paşa sadrazam oldu⁹⁵⁷.

14 Ocak 1622 tarihinde sipahiler ve yeniçeriler divanda toplanıp: *“bundan evvel Sultan Osman’ı Yedikuleye koymaktan murad habs idi, katletmekten murad olsa hapse konmadan katlolunurdu; şimdi vilayetlerimizde oturamaz olduk. Katline kim sebep oldu ise de padişahımızdan sorarız”* diye rikâb-ı hümâyûna arzihâl takdim ettiklerinde, Sultan Mustafa: *“Hak Teâlâ Hazretleri’nin nâm-ı pâki hakkıçün katle rıza vermedim katle bâis her kim ise hakkından gelinsin”* diye fermân buyurdu⁹⁵⁸. Bunun üzerine yeniçeriler harekete geçip, Sultan Osman’ın katline sebep olanları bir bir bulup öldürdüler. Bu sırada ulemâ Sultan Mehmed Camii’nde toplanıp ve şeyhleri de getirip, Sultan Mustafa için *“aklında hiffet vardır, imameti câiz değildir, tasarrufunda kudreti yoktur. Saltanattan hal’ olunsun ve sadriazamı da istemeyiz, tahfif-i ulemâ eylemiştir, def’aatle küfrüne fetva vardır”* diyerek Sultan Mustafa’nın validesine haber

⁹⁵⁵ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 137; Naîmâ, age, II, s.770-72; Sertoğlu, agm, s. 498;

⁹⁵⁶ Sertoğlu, agm, s. 503-4; Naîmâ, age, II, s. 772-73; Uzunçarşılı, age, III/I, s. 141.

⁹⁵⁷ Sertoğlu, agm, s. 507-10.

⁹⁵⁸ Sertoğlu, agm, s. 507-8.

gönderdiler⁹⁵⁹.

Yeniçerileri dağıtmak mümkün olmuyordu. Bu sefer de sadrazam Mere Hüseyin Paşa'yı istemediler. Sadrazamın azledileceğini söyleyen müftü Yahya Efendi'nin sözü bile kalabalığı dağıtmaya yetmedi. Ulemânın üzerine varıp: “sadrizam Mere'ye yardım ettiniz” diyerek Âşık Paşa türbesinden sancak getirip, Sultan Mehmed harimine diktiler. İstediklerini alamayan kul taifesi adam gönderip müftü Yahya Efendi ve Kadıaskerler ve Sivâsî Efendi'yi Ağa kapısına davep edip getirdiler. Bu sırada padişah tarafından bir hatt-ı hümayûn geldi: “Sultan Mehmed hariminde olan cemiyet dağılasız” diye. Şeyhülislâm Yahya Efendi bir kez daha dağılmaları için haber iletmek üzere Sivâsî Efendi'yi gönderdi⁹⁶⁰.

Kulun, Abdülmecid Sivâsî ile gönderdikleri cevapta: “*Sadrizamı isteriz, vücuh-ı kesîre ile katli helaldir*” dediler. Bu sırada Bostancıbaşı ile bir hatt-ı hümayûn daha geldi. Kalabalığın dağıtılması isteniyordu. Sadrizam, şeyhülislâm, kadıasker ağa, bölük ağaları ve cümle yeniçeri, sipahi kalabalığı dağıtmak için harekete geçtiklerinde, Şeyhülislâm bir kez daha adam göndermek istedi. Şeyhülislâm padişaha durumu bildirdiler. Sultan Mustafa:

“Ben Sultan Osman katlolsun demedim; Davud Paşa öldürdü, katiller kim ise haklarından gelinip katlolunsun” diye hatt-ı hümayûn gönderdi⁹⁶¹. Bu sırada kaçmak isteyen cebecibaşı yakalanıp buynu vuruldu. Davud Paşa adamlarından birinin ihbarıyla Eyüp'te saklandığı yerde bulunarak Yedikule'ye hapsedildi ve sonra öldürüldü (7 Rebî'ü'l-evvel 1032/9 Ocak 1623). Fakat kalabalığı dağıtmaya bu da asla çare olmadı. Binden fazla kişi kalabalığı dağıtmaya memur edildi”⁹⁶².

Birkaç gün sonra Mere Hüseyin Paşa yerine Kemankeş Ali Paşa sadrazam oldu (1623). Bu sırada Sultan Mustafa Davudpaşa'da bulunan sarayda idi. Vezirizam ve Şeyhülislâm gayretleriyle Sultan Mustafa Davudpaşa'daki köşkten saraydaki hüccesine konuldu. Mere Hüseyin Paşa azlinden sonra bir süre saklandı ise de IV. Murad'ın cülusundan sonra bulunup katledildi⁹⁶³.

⁹⁵⁹ Seroğlu, agm, s. 510.

⁹⁶⁰ Sertoğlu, agm, s. 510-11; Uzunçarşılı, age, III/I, s. 143-44.

⁹⁶¹ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 144.

⁹⁶² Sertoğlu, age, s. 511; Uzunçarşılı, age, III/I, s. 143.

⁹⁶³ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 147-49; Sertoğlu, agm, s. 513-14.

4.2.5. Sultan IV. Murat ile Münasebeti

Sultan Mustafa'nın yerine Sultan I. Ahmed'in en büyük şehzadesi olan Murad (1623-1640) hükümdar oldu. Sultan IV. Murad tahta çıktığı zaman devlet, siyasi ve ekonomik düzensizlik içinde idi. Sultan Osman'ın katli bahanesiyle Erzurum valisi Abaza Mehmed Paşa isyan etmiş devletin başına türlü sıkıntılar açmıştı. Dış ilişkilerde hiç iyi değildi. IV. Murad on bir yaşında geçtiği tahtta, siyasi ve askeri gücü tesis etmek ve kontrolü eline almak için dokuz yıl beklemek zorunda kaldı. Saltanatının ilk devrinde, annesi Kösem Sultan'ın kontrolü ve direktifleri doğrultusunda sürdürdüğü politika 1632 senesine kadar devam etti. Nihayet bu tarihten itibaren iktidarı ele alıp disiplini sağlamak amacıyla acımazca hareket etti. Bu sebeple Abdülmecid Sivâsî ile Sultan IV. Murad arasındaki ilişkiyi 1632-1639 seneleri arasında değerlendirmek gerekir.

Bu süre zarfında Abdülmecid Sivâsî, IV. Murad'ın iltifatlarına nâil olmuştur. Naîmâ, Abdülmecid Sivâsî'nin IV. Murad ile pek çok kez konuştuklarını, sohbet ettiklerini ve önemli işlerde padişahın huzuruna gizlice vardığından bahsetmektedir⁹⁶⁴. Hediyetü'l-İhvân'da Abdülmecid Sivâsî ile Sultan IV. Murad arasındaki münasebetler hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Bu döneme damgasını vuran en önemli olay hiç kuşkusuz Sivâsîler-Kadıızâleliler olarak tarihe geçen iki farklı zihniyetin çatışmasıdır. Nazmî Efendi eserinde, IV. Murad'ı "cabbar ve kan dökmeye meyilli" bir padişah olarak tasvir eder. Hiç sebep olmadığı halde Sakarya Şeyhi ve Rumiye Şeyhi'nin IV. Murad'ın emriyle öldürüldüğünü ve Abdülmecid Sivâsî'yi de pek çok defa öldürmek niyetiyle hareket ettiğini, fakat her defasında Abdülmecid Sivâsî'nin keramet sahibi büyük bir zat olduğunu ispat etmesiyle IV. Murad'ın onu öldürtmek kastından tövbe ederek vazgeçtiğini ifade etmiştir⁹⁶⁵.

Nazmi Efendi'nin anlattığı bir başka hadise de, IV. Murad Bağdat'ın fethine niyet ettiği zaman Abdülmecid Sivâsî'nin fikrine başvurması olayıdır. Padişah, Bağdad'a sefer yapmaya karar verdiğinde Abdülmecid Sivâsî'yi saraya davet edip, fethin müyesser olup olmayacağını sormuştur. Aralarındaki konuşma devam ederken padişah bu kez de: "*Bana müşahedenden haber vir*" dediğinde, Abdülmecid Sivâsî:

⁹⁶⁴ Naîmâ, age, III, s. 1221-22.

⁹⁶⁵ Türer, age, s. 415-16.

“Belî Pâdişahım. Bağdâd’ı otuz tokuz gün muhâsara idüb, kırkinci gün feth müyesser olur” dediğinde Padişah: “Ya vüzeramdan kimse şâhid olur mı? dediğinde bu sefer Sivâsî Efendi: “Vezîr-i a’zâmın şehîd olur Padişâhım. Lutf idüb gayrî su’âl buyurman” diye söylemiştir”⁹⁶⁶. Geçekten de kaynaklarda Bağdat muhasarasının 39 gün sürdüğü ve Şaban ayının sekizinci Cuma günü 40 gün süren muhasarasının ardından fethedildiği yazmaktadır. Ayrıca şehit düşen vezirin de veziriâzam Tayyar Mehmed Paşa olduğundan bahsedilmektedir⁹⁶⁷.

Nazmî Efendi, Sultan IV. Murad’ın gayet zarif bir padişah olduğunu fakat ayyaş olması bu zarifliğin önüne geçtiğini söyleyerek kendi fikirlerini dile getirmiştir. IV. Murad, Bağdat seferine gitmeden kılıç kuşanıp dua etmek için evvel Abdülmecid Sivâsî’yi davet etmiştir. Burada Abdülmecid Sivâsî, Hz. Ömer’in kılıcını IV. Murad’a bağlamış ve dua etmiştir⁹⁶⁸.

Nâima Efendi de tarihinde, IV. Murad ve Abdülmecid Sivâsî arasındaki ilişkiye dair bir anekdot atlatmaktadır. Bu anekdot, IV. Murad’ın tebdil-i kıyafet ile gezdiği bir vakitte Abdülmecid Sivâsî ile karşılaşması ve yaşanan olaya dairdir. Olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Sivâsî Efendi Kağıthâne’de Mirahor Köşkü’nde bazı mürid ve muhibbileriyle ilmi ve ârifâne sohbet ve tasavvufa dair mübahaseler etmekteyken, Sultan Murâd ansızın sandalla gelmiş ve adam gönderip sohbetta hazır bulunanların kitaplarını ve mecliste olan eşyalarını istemiştir. Görevliler orda bulunan kitapları, üzerlerinde bulunan tesbihleri toplayıp padişaha götürdüler. Padişah getirilen kitaplardan bir cildini açıp Yahyâ Efendi’nin (öl. 1054/1644) Dîvân’ı olduğunu görünce: “Bu bizim efendinin dîvânıdır” diye buyurmuşlar. Diğer kitaplara da baktıktan sonra buyurmuşlar ki: “Kitaplarıyla seyre giden ulemâyâ, tesbih ve seccâde ve ridâsıyla giden dervîşâna, divat ve kalem ve levazım-ı kitâbet ile giden küttüba bizim sözüümüz ve bir vecihle taarruzumuz yoktur, âlemlerinde olsunlar!” deyip gitmişlerdir”⁹⁶⁹.

4.2.5.1. Hamzavîler ile İlişkiler

Hacı Bayram Veli’nin (öl. 1429) halifesi olan Ak Şemseddin ile 1475 yılında Göynük’te vefat eden Dede Ömer (Emir Sikkîni) önderliğinde Bayramîlik iki ayrı kola ayrılmıştır. Ak Şemseddin, Osmanlı yönetimi ile iyi ilişkiler içerisinde olmuştur⁹⁷⁰. Dede Ömer ise, Ahmet Yaşar Ocak’ın dediği gibi “*tarîkatı Osmanlı devlet ve toplum*

⁹⁶⁶ Türer, age, s. 416-17.

⁹⁶⁷ Naîmâ, age, III, s. 1415-16.

⁹⁶⁸ Türer, age, s. 417; Gündoğdu, agt, s. 77.

⁹⁶⁹ Nâima, age, III, s. 1221-22; Gündoğdu, age, s. 78.

⁹⁷⁰ Rüya Kılıç, “Bir Tarîkatın Gizli Direnişi: Bayramî Melâmîleri veya Hamzavîler”, *Tasavvuf Akademisi*, Sayı X, Ankara 2003, s. 252.

düzeni karşısında eleştirici ve aktif bir konuma getirdi. Böylece Bayramî Melâmîleri ile Osmanlı merkezi yönetiminin ilişkileri yeni bir dönüm noktasına girdi"⁹⁷¹. İşte, Dede Ömer Sikkînî ile başlayan Bayramî Melâmîliği, İsmail Maşukî'nin 1539 yılında öldürülmesinden sonra, Bosnalı Hamza Balî ile birlikte isim değiştirerek Hamzavîlik adını almıştır. Zamanla Osmanlı bürokrasisini etkileyen; vezir, şeyhülislâm gibi devlet erkânı arasında yayılmaya başlayan bu mistik hareket Osmanlı siyasi, dini ve sosyal tarihinin en problematik, eleştirici cephesini temsil etmiştir⁹⁷². Böylece, Bosna merkezli olan Hamzavîlik başlarda pasif bir mistik hareket iken, İstanbul'da aktif bir kimlik kazanmıştır. Sonuç itibariyle de Osmanlı yönetimince sıkı bir takibata maruz kalmıştır.

Bu bağlamda öncelikle Hamzavîlik ve kurucu şeyhleri hakkında bilgi verilerek, tarîkatın Abdülmecid Sivâsî ile olan ilişkileri incelenmeye çalışılacaktır.

Hamzavîliğin kurucu şeyhi olan Hamza Balî, Bosna'nın İzvornik kasabası yakınlarındaki Orloviç'te doğmuştur. Ne zaman doğduğu hakkında ise bilgi yoktur. Bayramî Melâmîliği'nin önemli temsilcilerinden biri olan Hüsameddin Ankaravî'ye intisap etmiştir. 964/1557 yılında mürşidinin vefat etmesiyle onun yerine geçmiş, beş yıl irşad faaliyetinde bulunduğu sırada şeriata aykırı hallerinin görülmesi sebebiyle 969/1561 yılında Şeyhülislâm Ebusuûd'un fetvasıyla İstanbul Tahtakale'de boynu vurularak öldürülmüştür⁹⁷³. Hamza Balî'nin öldürülmesini müteakip Hamzavîler'in gözleri korkmuş ve kimliklerini gizleyerek yalnızca yazdıkları eserleri gizli gizli okutup toplantılar düzenlemişlerdir⁹⁷⁴.

Hamza Bali'den sonra Hamzavîler tarafından kutup olarak addedilen Hâce Aliyyü'r-Rûmî veya İmâm Aliyyü'r-Rûmî diye anılan Tırhâlali Hacı Ali Bey 941/1534 yılında Yunanistan sınırları içinde bulunan Tırhala'da doğmuştur⁹⁷⁵. Kendini halktan hatta müridlerinden bile sakladığından dolayı, dönemindeki ulemâ tarafından İdrîs-i Muhtefî diye anılmıştır. İdrîs-i Muhtefî, Bayramî-Melâmi kutbu Hüsâmeddin Ankaravî'yi ziyareti esnasında müridliğe kabul edilmiştir. Hüsâmeddin Ankaravî

⁹⁷¹ Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Din, 14.-17. Yüzyıllar", *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Osmanlı Dönemi Makaleler-Araştırmalar*, Kitapyayevi Yayınları, İstanbul 2011, s. 128-29.

⁹⁷² Ocak, *agm*, s. 130.

⁹⁷³ Nihat Azamat, "Hamza Bâlî", *DVİA*, Cilt 15, İstanbul 1997, s. 503.

⁹⁷⁴ Ocak, *age*, s. 130.

⁹⁷⁵ Abdülbâkî Gölpinarlı, "İdrîs-i Muhtefî", *Türk Ansiklopedisi*, XX, MEB, İstanbul 1972, s. 40; Nihat Azamat, "İdrîs-i Muhtefî", *DVİA*. Cilt 21, İstanbul 2000, s.489.

terzilik mesleğinden dolayı ona İdris Peygamber'e ithafen *İdris* lakabını vermiştir. Bir süre sonra İstanbul'a gelmiş ticaretle uğraşmıştır⁹⁷⁶. Yavuz Selim civarındaki evinde oturup, ziyarete gelen müritleriyle sohbetlerini sürdürürken sohbetleri avam arasında yayılmaya başlamıştır. Avama yayılan konuşmaları ise bir süre sonra aleyhinde konuşmalara dönüşmüştür⁹⁷⁷.

Nev'izâde Atâî, Abdülmecid Sivâsî ve Tercüman Şeyhi Ömer Efendi'nin va'azlarında onu mülhid ve zındık olarak nitelendirdiklerini, bu suçlamaların bütün şehre yayıldığını, bunun üzerine Sultan tarafından yakalanıp hakkından gelinmesi için fermân çıkarıldığını, fakat uzun aramalara rağmen izinin bulunamadığını söylemektedir⁹⁷⁸. Fakat Nazmî Efendi'ye göre, Abdülmecid Sivâsî'nin İdrisîler hakkında söyledikleri Nev'izâde'nin aksi yöndedir. Nazmî Efendi, Nev'izâde Atâî'nin İdrisîlerden olduğunu, İdrîs-i Muhtefî'nin vefatı hakkında Zeyl-i Şakâyık'ta hilâf üzere bilgi naklettiğini söylemiştir. Bu sebeple Abdülmecid Sivâsî hakkında verdiği beyanın doğru olmadığı ve rivâyete dayandığı açıktır. Zira Nazmî Efendi, Nev'izâde'nin Zeyl yazdığı vakit Abdülmecid Sivâsî'nin Sultan Ahmed cami-i şerîfnde va'az ve nasihat verdiğini, Yavsî tekkesinde şeyh iken pek çok kez ziyaretlerine geldiğini, mübarek ellerini öptüğünü, mevlid günlerinde ulemâ ile va'azlarında hazır olduğunu, fakat "*Şems Efendi'nin ve Sivâsî Efendi'nin tefâsîl-i ahvâleri ma'lûmumuz olmamağın, Silsileleri yazılmadı*" diye tahrir etmesinden⁹⁷⁹ dolayı rahatsızlığını açıkça dile getirmiştir.

Nazmî Efendi, Abdülmecid Sivâsî'nin İdrisîlerle ilgili görüşüne dair şöyle bir açıklama getirmiştir. Abdülmecid Sivâsî'ye göre, İdrîs-i Muhtefî'ye isnad edilen ateistlik iddiasının abartılmış olduğunu, böyle bir iddianın her hangi bir araştırma yapılmadan gıyaben söylenilmesini doğru bulmadığını anlıyoruz. Yine Abdülmecid Sivâsî'nin, Hamzavîler ve İdrîsîler'in hân-kahları olmayıp, muhtefî olmaları ve şeyhlerinin öldürülmüş olması sebebiyle, yalan ve iftiraya uğradıkları kanaatını taşıdığı anlaşılmaktadır⁹⁸⁰. Abdülmecid Sivâsî ile Hamzavîler arasındaki münasebet hiç de bahsedilenler gibi tartışma, münakaşa, kötü ithamlara sebep olacak bir şekilde değildir.

⁹⁷⁶ Azamat, agm, s. 490.

⁹⁷⁷ Gündoğdu, agt, s. 124.

⁹⁷⁸ Nev'izade Atâî, age, s. 603-604.

⁹⁷⁹ Türer, age, s. 453.

⁹⁸⁰ Türer, age, s. 453.

Aksine Hamzavîler'in Abdülmecid Sivâsî'ye muhabbetleri saygı ve hürmet çerçevesinde olmuştur.

4.2.5.2. Bursa'ya Sürgün Hadisesi

Lâ'îzâde Abdülbâkî Efendi'nin *Sergüzeşt*'inde naklettiğine göre, Abdülmecid Sivâsî, İdrîs Efendi hakkında kürsülerde sert ithamlarda bulunmuştur. Buna mukabil İdrîs Efendi'nin şikâyet mektubu Sadrazam Halil Paşa'ya iletilmiş ve Abdülmecid Sivâsî'nin Bursa'ya nefyedilmesi istenmiştir. Bu olay üzerine de Abdülmecid Sivâsî Bursa'ya sürgün gönderilmiştir⁹⁸¹. Lâ'îzâde'nin mektubuyla alakalı olarak Nazmî Efendi, eşrâf-ı kuzâtdan Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin abisi Abdüssamed Efendi ve halifelerden Orçunlu Hasan Efendi, Sakızlı Hasan Efendi ve sair hulefâ ve fukaradan duyduklarını şöyle nakletmiştir:

“Bir yevm-i erba'â, Sultan Ahmed câmi'-i şerîfinde va'za teşrîf buyurdular. Bir kâğız[t] bırakmışlar, ba'de'l- va'z kırâ'at buyurdular; “Fazîletli ve kerâmetli Sivâsî Efendi, vüzerâ ve 'ulemâ ve a'yân-ı devletden cem'-i kesîrin iltimâsı oldur ki, İdrîs'den keff-i lisân idesin. Ve illâ, sizin için ya nefy, ya katl mukarrerdir” yazmışlar. Cevâbında buyurdular ki: “Bu 'âciz müstemende bu vücûdu 'atâ iden, Hallâk-ı 'Âlem'den gayrî bir ferdden havf ve haşyet yoktur. Ve bana, izn-i Hakk ile, bir kimse zarara kâdir değildir. Husûsan, maksûdumuz, Şer'at-ı mutahharayı ve 'ibâdu'llâh'ı muhâfaza ve tahsîl-i rızâu'llâh'dır. Pes, ey gürûh-i muvahhidîn ve ey ihvân-ı Dîn! Şimdiye dek yolumuz yanılıb, kendimiz gibi 'âciz benî Âdem'e gâh tezkire ile ve gâh risâle ile İdrîs-i iblisin ahvâlin, gayret-i Dîn çeküb i'lâm ve ihbâr iderdik. Hâlen, el-hamdü li'llâh mütenebbih ve müteyakkız olub, râh-ı rast, Cenâb-ı Hakk'a i'lâm ve ihbâr imiş. Pes, ben du'â ideyim. Siz “Âmîn diyün. Garazımız ve buğzumuz yokdur. Maksudumuz, Şer'-i Şerîf'i himâyedir. “İllâhî! Sivâsî ve İdrîs'in kangısı hakk ise sâbit ve dâim ve kangısı bâtil ise, hafta-i âtiyeye kalmayub, vücûdunu 'âlemden mahv ve mızmahill eyle; 'ibâdını şerrinden halâs eyle” deyû du'â idüb, cemâ'at-ı müslimîn “Âmîn” didiler. Hem-ân ol haftanın leyle-i cum'asında, İdrîs evinde maktul bulundu”⁹⁸².

Fakat İdrîs-i Muhtefî'yi konu alan çalışmalarda onun *evinde maktul* bulunduğuna dair her hangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Abdülmecid Sivâsî ile İdrîsiler arasında yukarıda verilen bilgiler söz konusu olduğunda meşreben farklılıklar görülmesine karşın, tarafların birbirinin neyf ya da katlini isteyecek bir duruma gelmediği açıktır. Zirâ Abdülmecid Sivâsî ile ilgili yapılan çalışmalarda onun Bursa'da bulunduğuna dair bir bilgi mevcut değildir.

⁹⁸¹ Lâ'îzâde Abdülbâkî, *Aşka ve Aşıklara Dair/Melami Büyüklere-Sergüzeşt*, Furkan Yay., İstanbul 2001, s. 47-48; Gündoğdu, agt, s. 82.

⁹⁸² Türer, age, s. 452-53.

4.2.6. Sadrazam Tabanı Yassı Mehmed Paşa ile Münasebeti

Abdülmecid Sivâsî ile sadrazam Tabanı Yassı Mehmed Paşa (1632-37) arasındaki münasebet çok sınırlı olmuştur. Abdülmecid Sivâsî'nin halifesi olan Şeyh Mısrî Ömer Efendi, Tophane'de bulunan Kılıç Ali Paşa camiinde cuma günleri vaaz verdiği sırada, Sivâsî Efendi'ye Tabanı Yassı Mehmed Paşa'nın rica etmesi üzerine, Mısır'daki *Nizâmiye Hankâh*'ına halife olarak gönderilmiştir. Burada on beş sene müdetle talib olanları irşâd etmiş, vaaz ve nasihatlerde bulunmuştur.⁹⁸³

4.2.7. Şeyhülislâm Yahya Efendi ile Münaseti

Abdülmecid Sivâsî'nin Şeyhülislâm Yahya Efendi ile olan münasebeti, halifesi ve yeğeni Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Midilli'ye halife nasb edilmesinin ardından buradaki şöhretinin İstanbul'a ulaşması ile başlamıştır. Yahya Efendi, Abdülmecid Sivâsî'nin ziyaretine gelerek Abdülehad Nûrî Sivâsî'yi İstanbul'da Mehmed Ağa Tekkesi şeyhliğine getirmek istediğini söylemiştir. Abdülmecid Sivâsî'nin daveti üzerine, Abdülehad Nûrî Sivâsî İstanbul'a gelerek mezkûr tekkeye şeyh olmuştur⁹⁸⁴.

4.2.8. Valide Kösem Sultan'ın Türbesi'ni İnşaa Ettirmesi

IV. Murad ve I. İbrahim'in validesi Mahpeyker Kösem Sultan, İstanbul ve taşrada pek çok hayrat vücuda getirmiştir. Büyük bir servete sahip olduğu bilinen Valide Sultan'ın yaptırdığı hayır müesseseleri arasında Şeyh Abdümecid Sivâsî'nin Eyüp-Nişanca'da bulunan türbesi de vardır⁹⁸⁵.

Nazmî Efendi, Abdülmecid Sivâsî'nin 1639 yılındaki vefatından iki yıl sonra 1641 yılında Kösem Mahpeyker Sultan gördüğü bir rüya üzerine kâhyası Behram Ağa ve Mimar Ağa nezaretiyle kabrinin üstüne bir türbe yaptırdığını söylemektedir⁹⁸⁶. Abdülmecid Sivâsî'nin türbedarlığını yapan Mustafa Dede, Valide Kösem Sultan'ın türbeye gelişi ve türbenin inşasının tamamlanmasının ardından yaşananları anlatmaktadır⁹⁸⁷.

⁹⁸³ Türer, age, s. 472-73; Gündoğdu, agt, s. 161-62.

⁹⁸⁴ Türer, age, s. 509-10; Baz, age, s. 87.

⁹⁸⁵ İlgürel, agm, s. 275.

⁹⁸⁶ Türer, age, s. 471.

⁹⁸⁷ Mustafa Dede'nin gördüğü rüya ve sonrasında yaşananlar için bk. Türer, age, s. 469.

Türbedar Mustafa Dede, Abdülmecid Sivâsî'nin kabri üzerine türbe yapılması hadisesinde Valide Kösem Sultan'ın kethüdası olan Behram Ağa'ya: “*Mi'mâr Ağa'yu alub, kutb-ı evliyâ Sivâsî Efendi Hz'nin merkad-i münevver ve meşhed-i mutahharlarına varub, bir metîn ve lâtif türbe-i 'âliye bînâsına şurû' idesin*” diye emrettiğini söylemektedir. Türbenin inşasından sonra Abdülmecid Sivâsî'nin sandukasının üzerine sof serilmiş, vaaz için imame kurulmuş ve yere küçük halılar ile döşenmiştir⁹⁸⁸.

4.3. Sivâsîzâde Abdülbâkî'nin Sultan IV. Murad ile Münasebeti

Sultan IV. Murad, Abdülbâkî Sivâsî'ye babası Abdülmecid Sivâsî yerine Sultan Ahmed Camii'ne kürsi şeyhliği ve Yavsî Baba Tekkesi şeyhliği vazifelerini vermiştir. Nitekim Nazmî Efendi, bu vazifelerin Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi'ye verilmesinin padişah nedimi silahtar Mustafa Paşa'nın ve Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin rüyalarında Abdülmecid Sivâsî'yi görmesi ve padişaha anlatmaları neticesinde gerçekleştiğini nakletmedir⁹⁸⁹.

29 Zilhicce 1061/13 Aralık 1651 tarihli vazife tevcihine dair berat kaydında “*vech-i tahrir huruf oldur ki berât-ı şerîf ile ihtisab muka'atasından mutasarrıf olduğum yevmi otuz akçe vazifemden bin altmış bir senesi Zilhiccesi'nin dokuz yüz akçe vazifesini izzetlü ihtisab ağası yedinden alub kabz itmeğın bu huruf li-ecli't-temessük ketb ve yedine def' olundu. Mine'd-dâi el-fakir eş-şeyh Abdülbâkî eş-şehîr bi-Sivâsîzâde*”⁹⁹⁰ şeklinde geçen ifadelerden Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi'nin vazifelendirildiği ve günlüğü 30 akçe olan vazife ücretinin 1651 senesinde 900 akçe olduğu anlaşılmaktadır.

4.4. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Dönemindeki Padişahlar ve Devlet Ricali İle Münasebeti

Abdülehad Nûrî Sivâsî (1595-1651)'nin yaşadığı dönem III. Mehmed (1595-1603), I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (1622-1623), IV. Murad (1623-1640), I. İbrahim (1640-1648) ve IV. Mehmed'in (1648-1687) saltanatının ilk devirleridir. O, çocuk yaşta padişahlar (I. Ahmed, II. Osman, IV. Murad ve IV. Mehmed) ile sinirsel ve zihinsel rahatsızlıkları

⁹⁸⁸ Türer, age, s. 468-69; Koçu, agm, s. 142; İlgürel, agm, s. 275.

⁹⁸⁹ Türer, age, s. 418-19; Peçevî, age, II, s. 451.

⁹⁹⁰ BOA, İE. EV, 2186, 29 Zilhicce 1061/13 Aralık 1651.

olan padişahların (I. Mustafa ve I. İbrahim) tahta geçtiği ve bu sebeple saray kadınlarının devlet yönetiminde etkin olduğu bir devirde İstanbul'da şeyhlik yapmıştır. Ayrıca, Celalî asilerinin Anadolu'da kol gezmesi, İran'ın Osmanlı sınırına kadar dayanması, 1593-1606 Osmanlı-Avusturya savaşları ve rüşvetin yaygınlaşması yine bu dönemde olmuştur. Ancak II. Osman ve IV. Murad gibi padişahlar siyasi ve iktisadi alanda kararlı bir tutum sergilemişlerdir.

Abdülehad Nûrî Sivâsî tıpkı dayısı ve şeyhi Abdülmecid Sivâsî gibi yaşadığı devrin siyasi ve içtimaî alanlarda geçirdiği buhranı görmüş ve bu bozuklukları “*Kasîde Der Beyân-ı Ahvâl-i Zamân*” adlı dokuz kıtalık şiirine yansıtmıştır. Şiir şu şekildedir:

Kasîde Der Beyân-ı Ahvâl-i Zamân

“Âteş-i gayret vücudum içre sûzân bir yana
Nar-ı hasret kab-i vîrânında pinhân bir yana
Ten-güzârân bir yana hayran-dil ü cân bir yana
Baş-ı galtân bir yana a'zâ-i perişân bir yana

Nûr-ı vechün pertevin salmazsa ol hayra'l-beşer
Muntazam olmaz bu 'âlem bir dahi gitdi gider
Bir birünün zıddıdır şimdi muhâlif devri der
Çarh-ı gerdân bir yana dulâb-ı devrân bir yana

Zulm ile rüşvet ile pür oldı çün rûy-ı zemîn
Gâyet ile müşkil oldı intizâm-ı emr-i dîn
Şath-ı tâmât ile yüz bin lâf urur her bî-yakîn
Za'f-ı îmân bir yana da'vî-i merdân bir yana
yana

Milk-i dîni bir alay bî-dîne taksim itdiler
Cem' olup bünyân-ı dîni hedme terkim itdiler
Emr-i tedbiri biraz oğlana teslim itdiler
Meyl-i sıbyân bir yana maksûd-ı pîrân bir yana
yana

Yâ Rasu'llah meded 'âlem harâb oldı harâb
Lutf u ihsân u mürüvvet eyle olsun feth-i hâb
Yanlarında Nûrîyâ mensûha dönmişdür kitâb
Şimdi insan bir yana takvâ vü ikân bir yana.”⁹⁹¹

Ref'-i şer'-i Ahmediye kasd idince kâdiyân
Kasr-ı dîni yıkmaya şart eyledi Osmâniyân
Bahr-ı gaflet içre gark oldı kamu halk-ı cihân
Gitdi mîzâm bir yana âyât-ı bürhân bir yana

Kişver-i İslâm olup zulm âteşiyle pür-şerer
Her taraftan halk-ı âlem çağırur eyne'l-mefer
Saltanât muhtell olurur cümle yârân bî-haber
Emr-i sultân bir yana ashâb-ı tuğyân bir yana

Dîdeler hün-bâr olup ağlar re'ayâ zâr zâr
İtdi vâhşiler gibi her biri rey-i kühsâr
Bahr u berde fitne vü âşûb oldı âşikâr
Zulm-i büldân bir yana ahvâl-i 'ummân bir

Râf-ı şer'î terk idüp bi'llah 'isyân itdiler
Dâr-ı İslâm'un esâsın cümle birân itdiler
Şer'î tebdil eyleyüp kânuna tuğyân itdiler
Ehl-i dîvân bir yana ahkâm-ı Kur'ân bir

Abdülehad Nûrî Sivâsî yaşadığı dönemde gerçekleşen olayların tanığı olarak kasidesini kaleme almış, siyasi ve içtimai alanda gerçekleşen bozukluklar ile usülsüzlükleri şiirinde dile getirmiştir. Devrinde zulm ile rüşvet kolkola gezer, halk bu zulüm karşısında kaçacak yer yok mu diye feryat eder ve şehri terk eder. Karada ve

⁹⁹¹ Abdülehad Nûrî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Mihrişâh Bl., nr. 159, vr. 10a; Aktaran, Baz, age, s. 36-37.

denizde fitne aşikâr olmuştur. Halk isyan etmiş ve her yeri viran etmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî, burada Celâlî isyanına sebep olan durumları işlemiştir. Adaletsizlik, zulüm ve rüşvet neticesinde halkın isyanı söz konusudur. İlmi konularda mesnedsiz düşüncelerin ortaya atılması O'na göre bozuklukların temelidir. Burada hiç kuşku yok ki, kendisinin de dâhil olduğu Kadızâdeliler tartışmasına vurgu yapmaktadır. Kadızâdelilerin yönlendirdiği kişilerin Osmanlı'yı yıkacaklarını söylemiştir.

4.4.1. Derya Beyi Bâlîzâde Hasan Bey ile Münasebeti

Daha önce ifade ettiğimiz gibi Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin ilk hilafet yeri Midilli'dir. Midilli'de bulunduğu süre içinde faaliyetleri sadece şeyhi Abdülmecid Sivâsî'nin dikkatini çekmemiştir. İstanbul'da pek çok ulemâ ve meşâyihin muhabbetine de mahzar olmuştur. İşte Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye muhabbet duyanlardan biri de Midilli'de bulunan Derya beylerinden Bâlîzâde Hasan Bey'dir.

Bâlîzâde Hasan Bey, bu muhabbetin bir göstergesi olarak, Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye Midilli'de bir cami, yemekhane ve derviş odaları ve ailesi ile birlikte kalacağı bir evden müteşekkil bir zâviye inşa ettirmiştir. Ayrıca vakıf kurarak, vakfın bir kısım gelirlerini Abdülehad Nûrî Sivâsî ve ondan sonra zâviyedarlık ve buk'adarlık cihetlerini yürütecek halifelerine şart koşmuştur. Her cuma cami-i şerîfte va'az ve meşihat ücreti olarak günlük elli akçe, dervişanın yemek masrafları için kırk akçe ve her hücredeki dervişan için yirmi akçe vazife ücreti tayin etmiştir. Tevliyet, cibâyet, kitabet, imamet, hitabet ve sair hizmete dair harcamaları ise Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin tasarrufuna bırakmıştır⁹⁹².

4.4.2. Şeyhülişlâm Yahya Efendi ile Münasebeti

Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Midilli'deki faaliyetleri İstanbul'da Şeyhülişlâm Yahya Efendi'nin de dikkatini çekmiştir. Yahya Efendi onun İstanbul'a gelerek Çarşamba Pazarı'ndaki Mehmed Ağa Tekkesi'nde şeyh olmasını arzu etmiştir. Bu husustaki niyetini söylemek için Abdülmecid Sivâsî'yi ziyaret etmiş ve: "... Abdülehad Çelebi'yi da'vet itsenüz. Mehmed Ağa şeyhinin meşihat semti olmamağla ana bir medrese virelüm, Mehmed Ağa zâviyesini 'Abdü'l-Ehad Çelebi'ye virelüm" diyerek arzusunu dile getirmiştir. Bunun üzerine Abdülmecid Sivâsî: "Sem'an ve tâ'âten" deyip,

⁹⁹² Türer, age, s. 509.

davetnâme irsal etmişlerdir”⁹⁹³.

Abdülehad Nûrî Sivâsî, Abdülmecid Sivâsî’den aldığı davetnâme üzerine hemen İstanbul’a geçmiş ve şeyhinin yanına gelmiştir. Sivâsî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî’ye Yahya Efendi’nin kendisini beklediğini, gidip Yahya Efendi’nin niyetinin ne olduğunu öğrenmesini istemiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî, Yahya Efendi’nin huzuruna vardığında: “*Abdü’l-Ehad Çelebî, sana merhûm Mehmed Ağa zâviyesini tevcih itdik. Bir şerîf zâviyedir. Hem ‘Azîz’in makâmıdır*” dediğinde Abdülehad Nûrî Sivâsî bu vazifeyi kabul etmiştir⁹⁹⁴. Abdülehad Nûrî Sivâsî, Midilli’ye tekrar giderek yerine Şeyh Alimî Efendi’yi bırakıp, ailesini de yanına alarak 1033/1623-24 tarihinde İstanbul’a gelmiş ve Mehmed Ağa zâviyesinde ikâmet edip, fukarâyı terbiye ile meşgul olmuştur⁹⁹⁵.

Abdülehad Nûrî Sivâsî ile Şeyhülislâm Yahya Efendi arasında bir diğer münasebet de halifesi olan Ümmî Sînânzade Şeyh Hasan Efendi’nin tekâmîl-i tarikat ettikten sonra Şeyhülislâm tarafından kendisine tevcih olunan *Bâzâr Tekkesi*’ne nakledilmesidir⁹⁹⁶.

4.4.3. Sultan İbrahim Döneminde Sadrazam Melek Ahmed Paşa’ya Nasihati

Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin Melek Ahmed Paşa’ya nasihat etmesine neden olan olayları kendi lisanlarından dinleyen Nazmî Efendi eserinde olduğu gibi aktarmıştır. Buna göre, Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin halifelerinden olan Karabaş Mahmud Efendi tekâmîl-i tarikat ettikten sonra Ankara’ya gönderilmiştir. Ankara’da kendi maaşına ek olmak üzere boş kalan bir mezrayı tasarruf etmesi için kendisine berat verilmiştir. Kara Murad Paşa’nın sadrazam olduğu zamana kadar Mahmud Efendi bu mezrayı beş-altı sene boyunca tasarruf etmiştir. Fakat bir bostancı bir berat temin ederek bu mezrayı Mahmud Efendi’nin elinden almıştır⁹⁹⁷.

Durumdan haberdar olan Abdülehad Nûrî Sivâsî, Mahmud Efendi’yi İstanbul’a çağırıp bir yazı yazarak Kara Murad Paşa’ya göndermiştir. Kara Murad Paşa: “*Bu Bostancı bir fakîrdir. Bu mezra’ayı buna biz tevcih itdik. Rücû’ itmeziz.*” diyerek

⁹⁹³ Türer, age, s. 509-10.

⁹⁹⁴ Türer, age, s. 510.

⁹⁹⁵ Türer, age, s. 510.

⁹⁹⁶ Türer, age, s. 625-26.

⁹⁹⁷ Türer, age, s. 588.

müdafaa etmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî bir sohbet esnasında bu olay kendisine anlatıldığında: “*Murâd, bizim halîfemizden çünkü bir mezra’ayı deriğ itdin; biz dahî senden sedâret-i ’uzmâyı deriğ itdik*” dediği naklolunur. Karabaş Mahmud Efendi’nin üzüldüğünü gören Abdülehad Nûrî Sivâsî: “*Elem-zede olma. Senin inkisârın sebebiyle, ol divin elinden hâtem-i sadâreti alub, bir Melek’e tevcih itdik. Ve sana bir ma’îşet tevcih olundu ki, hayâtında sen ve senden sonra evlâdın reffâhiyyet üzere ta’ayyüş idersiz*” demiştir. O haftada Kara Murad Paşa azlolunup hemen arkasından sadaret Melek Ahmed Paşa’ya tevcih olunmuştur⁹⁹⁸.

Yine Nazmî Efendi’nin naklettiğine göre, Kara Murad Paşa’nın azlinden ve Melek Ahmed Paşa’nın sadarete gelmesinden sonra Abdülehad Nûrî Sivâsî ihvanının ısrarlarıyla bir Cuma vaazından sonra Melek Ahmed Paşa’yı ziyarete gitmiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî: “*Biz eslâfınıza varmadık ve ahlâfınıza dahî varmazız. Size hayr-hâhlik mülâhazasıyla, iki nasîhata geldik*” demiştir. Nasihatinden ilki; tüm işlerde Şer’î Şerîf’e uyup, hilâf-ı şer’î Şerîf bir iş etmemesi, ikincisi; istihdam ettiği kişilerin akli ve dini bütün kişiler olmasıdır. Melek Ahmed Paşa bu ikinci nasihate binaen: “*Aklî bütün olanın dini dahî bütün olmaz mı?*” dediğinde, Abdülehad Nûrî Sivâsî: “*Arâis-i ilâhî meczûblar vardır ki, dinleri ol kadar bütündür ki, dâima üns-i bi’llâh’dadırlar. Lâkin ’akılları bî-behredir. Dîn başka, ’akl başkadır.*” diye cevap vermiştir⁹⁹⁹.

Nazmî Efendi, yukarıda anlattığı hadisenin Kara Murad Paşa’nın azline sebep olduğunu söylemiştir. Fakat kaynaklarda bu hadiseyi destekleyecek bir kayıt bulunamamıştır. Ayrıca Nazmî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin sadrazam Melek Ahmed Paşa’ya nasihati sonrasındaki gelişmeler üzerine şu yorumu yapmıştır: “*...merhûm Melek Ahmed Paşa, Hz. ’Azîz’in nasîhatleri ile ’amîl olmağla, ba’de’l-’azl âhir-i ’ömrlerine dek sıhhat ve selâmet ve devlet ve ’izzet ile ma’mûr ve mu’ammer oldular*”¹⁰⁰⁰.

Nazmî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî ile sadrazam Melek Ahmed Paşa arasında geçen bir başka hadiseyi daha nakletmiştir. Burada anlatılanlar, Mora’da Sekban Emir adlı bir şeyhin İstanbul’a gelerek Sahn-ı Semân medreselerinin birinde ikâmet etmeye başlaması ve etrafında pek çok mürid ve muhibb toplamasıyla ilgilidir. Nazmî Efendi,

⁹⁹⁸ Türer, age, s. 588.

⁹⁹⁹ Türer, age, s. 589.

¹⁰⁰⁰ Türer, age, s. 589.

Sekban Emir'in durumu hakkında bazı kişiler yalancı şahitlik yaparak sadrazam Melek Ahmed Paşa tarafından kaltetilmesine sebep olduklarını bildirmiştir. Bu hadise Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye haber verildiğinde sadrazama bir tezkire yazmıştır. Burada Sekban Emir'in katline ferman verirken hangi delili gösterdiğini sormuş ve bunu ancak kirlî Yezid'in, Hazret-i Peygamber'in torunu İmam Hazret-i Hüseyin'i şehit ederken yaptığına benzeterek bu tezkireyi yazmıştır. Tezkireye karşılık Ahmed Paşa özür dilemiş ve bunu on seneden beri Mahmud Paşa naibliği yapan Kösec Yahya Efendi'nin şahitliği neticesinde yaptığını söylemiştir. Ahmed Paşa, Yahya Efendi'yi çağırması ve Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye cevap vermesi için onu bir bohça esvab ve amber, iki yüz sikke Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye ve yüz sikke de fukarâ ile dervişâna verilemek üzere hediye ile göndermiştir¹⁰⁰¹.

Yine Nazmî Efendi'nin anlattığına göre, Abdülehad Nûrî Sivâsî Yahya Efendi'ye: “*Sekban Emir'in katline mesâil-i şerî'iyeden kankı mes'ele ile hüküm itdin?*” diye sorduğunda, Yahya Efendi ne söyleyeceğini bilememiş sadece Ankebût Sûre'sinden bazı deliller göstermeye çalışmıştır. Bunun üzerine Abdülehad Nûrî Sivâsî, Şerî'ât-ı Muhammedi'yede mecnunların katlinin teklif edilmesinin hükümsüz olduğunu, merhûm Sekban Emir'in mecnun olduğunu ve bu durumunun katline engel teşkil ettiğini belirttiikten sonra: “*Ancak karîben cezâsını hüccet yazan da ve fermân viren de bulsa gerekdir. Hüseyin Dede, var getürdüğün hediyeği sâhibine götür. Gönderen de mel'ûn, getüren de mel'ûn*”¹⁰⁰² demiştir.

Abdülehad Nûrî Sivâsî, Girit seferi için dua edileceği vakit Bayezid Camii'ndeki vaazında Sekban Emir meselesi ile ilgili olarak vezir-i azam Ahmed Paşa'ya hitaben:

“Hılâf-ı Şerî-i Şerîf ittiğin mezâlim ile mu'akab olmazız mı zann idersiz? Şerî'ât-ı Muhammediyye'ye tâbi olmayub, Şerî'ât'ı kendilerine tâbi' kılub, hücceti yazan da mûcebince fermân viren de, “Men ya'mel sû'en yücze bihî”¹⁰⁰³ hükmünce, karîben eşedd-i 'azâb ile maktul olması, “Beşşiri'l-kâtile bi'l-kâtli” ile sâbitdir”¹⁰⁰⁴ ile sabittir. Belki, her bir paren bir köşede lokma-i zâğ ve zağan olmak, mahall-i şübhe değildir” diyerek serzenişte bulunmuştur.

¹⁰⁰¹ Tüerer, age, s. 591.

¹⁰⁰² Tüerer, age, s. 591-92.

¹⁰⁰³ Nisâ, 4/123: “Kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalandırılır...”

¹⁰⁰⁴ “Katlini ölümle müjdele”, Aclûnî, Keşfü'l-Hafa, c. I, s. 286; Aktaran Tüerer, *Hediye*, s. 592.

Nazmî Efendi, Abdülehad Nûrî Sivasî'nin bu vaazından sonra herkesin: “*Böyle bir cebbâr vezir ‘acabâ Şeyh’e ne gûne mu’âmele ider?*” diye söylediklerini, fakat çok geçmeden sadrazam Melek Ahmed Paşa ve naibinin öldüğünü nakletmektedir¹⁰⁰⁵.

4.4.4. Sultan İbrahim’in Hâl Edilmesi ve Sadrazam Ahmed Paşa’nın Katli Hadisesi için Söyledikleri

Nazmi Efendi, sadrazam Ahmed Paşa’nın katledilmesi sürecinde gelişen hadiseler hakkında bazı bilgiler vermiştir. Buna göre, 1647-48 senesinde yeniçeri kethüdası olan Kara Murad’ın mazulen Girid’den geldikten sonra, Sultan İbrahim Hân’ı hal etmek için Sultan Ahmed Camii’nde vezîr-i azam, Şeyhülislâm ve sâir vüzerâ ve ulemâ, ocak ağaları, yeniçerîler ve sipahiler ile birlikte hareket edip, At Meydanı’na toplanmışlardır. Bu grup Şeyhülislâm Abdürrahim Efendi fetva aldıktan sonra, sadreyn ve sâir ulemâ ile meşâyih hepsinden baskı ile imza toplamışlardır. Abdülehad Nûrî Sivâsî bu davete icabet etmeyince, defaatle çavuşlar tarafından zorlanmıştır. Fakat Abdülehad Nûrî Sivâsî, hulefa ve fukaranın zorlamasıyla da meclise dâhil olmuşlardır. Bu mahalde bulunanlar tarafından vezir-i azam Ahmed Paşa katedilmiş, lâşesi At Meydanı avlusuna atılmıştır. Abdülehad Nûrî Sivâsî, meclise dâhil olduğu vakit, selam verdikten sonra, Şeyhü’l-İslâm’a hitaben: “*Bizi da’vetten maksûd nedir?*” dediğinde, Şeyhülislâm Efendi: “*Oturun hele bir mikdâr. “Lâ tectemi’u ümmeti a’la’z-zalâleti”*¹⁰⁰⁶” demiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî bu cevap üzerine Abdürrahim Efendi’ye tekrar toplanma sebeplerini sormuştur. Şeyhülislam Efendi Sultan İbrahim’in hâl edilmesi için yazılan fetvayı okuyup ulemanın imzalarını göstermiştir. Abdülehad Nûrî Sivâsî: “*Biz du’âcılardanuz. Umûr-ı saltanatda müdâhale vazîfemiz değildir*” deyip, gitmek istediklerinde Abdürrahim Efendi eteğini öpmeye teşebbüs edip: “*Cümleye muhâlefet itme*” diye zorlayınca, Abdülehad Nûrî Sivâsî eteklerini çekip, Camii-i şerîften çıkıp, oradan uzaklaşmak için bineğine süvar olduğu vakit, Rumeli kadaskerlerini Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin önünde eşkıya şehit etmiştir. Nazmî Efendi anlattığı bu hadiseden sonra o meydanda sipah ve yeniçeriyândan çok kimse maktul olduğunu, bu olayların ancak Köprülü Mehmed Paşa verîz-i azâm olduktan sonra

¹⁰⁰⁵ Türer, age, s. 592.

¹⁰⁰⁶ “Benim ümmetim dalalet üzere bir araya gelmez”, İbn Mâce, Fiten, 8. Aktaran; Türer, *Hediyeye*, s. 593.

yatıştığını nakletmiştir¹⁰⁰⁷.

4.4.5. Şeyh İbrahim Efendi'nin Saliha Sultan'ın Düğün Merasimine Davet Edilmesi

Abdülmeccid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin vefatlarından sonra Sivâsî meşayihinin dönemlerinin padişah ve devlet ricali ile ilişkilerine dair kaynaklarda pek bilgi yoktur. Sadece II. Mahmud'un (1808-1839) kızı Saliha Sultan'ın 1249/1833 yılındaki düğün merasimine davet edilenler arasında Halvetî meşâyihinden “*Eyyûb-i Ensârî'de Abdülahad-ı Nûrî Tekkesi şeyhi Seyyid İbrahim Efendi*”nin de yer aldığına dair bir malumata ulaşılmıştır¹⁰⁰⁸.

4.5. Kadızâdeliler ve Sivâsîler Tartışması

Hz. Peygamber'in ahirete irtihalinden sonra dini sahada pek çok konuda fikri birlik sağlanamamıştır. Bu durum beraberinde ayrılıkların ve ölümle sonuçlanan kanlı çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Zamanla da bu algısal ve düşünsel farklılıklar ekolleşerek çeşitli fıkraların oluşmasına zemin hazırlamıştır. İşte ilk dönemlerden başlayarak medrese ehli ve tasavvuf/tarîkat ehli arasındaki görüş ayrılığını, “Tanrı bilgisine ve Tanrı'ya nasıl ulaşılır” bilgisi belirler. Bu bilgiye İslamiyet'e batinî bir yorum getiren tasavvuf ehli, *aşk* ve *vecd* yoluyla yani sadece bilgi ile değil mistik bir aşkla ulaşılabileceğini savunurken, medrese ehli *hadis* ve *tefsir* yorumu ile erişileceğine inanırlar¹⁰⁰⁹.

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyılda fikri mücadele sahasını meydana getiren zemin Kadızâdeliler/Medreseliler ile Sivâsîler/Tekkeliler tartışmasıdır. Bu mücadele farklı iki meşrebe sahip kesimin tartışması olarak görülmekle birlikte, Kadızâdeliler tarafından ortaya atılan tartışma konuları Hz. Peygamber'den sonra uygulanan şeylerin bid'at ve dine aykırı olarak nitelendirmelerinden ileri gelmektedir. Arapçada bid'at “icat etmek, örneği olmaksızın yapıp ortaya koymak, inşa etmek” anlamında kullanılmıştır. Geniş anlamda ise; Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan her şeydir¹⁰¹⁰. Bid'ate karşı koymanın esası ise “emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker”dir (iyilikleri emretmek

¹⁰⁰⁷ Türer, age, s. 593.

¹⁰⁰⁸ Hatice Aynur, “Saliha Sultan'ın Düğün Töreni ve Şenlikleri”, *Tarih ve Toplum*, Cilt 11, Sayı: 61, 1989, s. 34; Tanman, Sivâsî Tekkesi, s. 286; Çetin, agt, s. 206.

¹⁰⁰⁹ Halil İnalçık, *Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2018, s. 120.

¹⁰¹⁰ Rahmi Yaran, “Bid'at”, *DVİA*, Cilt 6, İstanbul 1992, s. 129.

ve kötülüklerden alıkoymak). Bu esasın kaynağı olarak ise Âl-i İmrân suresinin 104. âyet-i kerimesidir ve âyet şöyledir: “İçinizde (insanları devamlı) hayra çağıran ve usulünce iyilik, doğruluk ve güzelliği teşvik edip yayan, kötülük, yanlışlık ve çirkinliğin ise önünü almaya çalışan bir topluluk bulunsun. Onlardır gerçek mazhariyet sahipleri ve gerçekten kurtuluşa erenler”¹⁰¹¹.

Ahmet Yaşar Ocak’ın ifadesiyle, Osmanlı İmparatorluğu’nda XVII. yüzyılda IV. Murad devrinden (1623-1640), IV. Mehmed’in saltanat döneminin (1648-1687) sekizinci yılına kadar olan süre içinde bir dinde tasfiye (Püritanizm) hareketi meydana gelmiştir. Bu hareket ismini İstanbul’da vaizlik yapan Kadızâde Mehmed Efendi’den almış ve *Kadızâdeliler Hareketi* olarak tarihe geçmiştir¹⁰¹². Kadızâdeliler hareketi pek çok araştırmaya konu olmuştur. Son yıllarda bu araştırmalar müstakil olarak gerek tarihçiler gerekse ilahiyatçılar tarafından yürütülmüştür. Bu müstakil çalışmalar içerisinde Ali Fuat Bilkan’ın “*Fakihler ve Sofuların Kavgası, 17. Yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsiler*”¹⁰¹³, İbrahim Baz’ın “*Kadızâdeliler ve Sivasiler Tartışması*”¹⁰¹⁴ ve Aydın Tonga’nın “*Osmanlı’nın Paralel Devleti Kadızâdeliler*”¹⁰¹⁵ adlı eserlerini sayabiliriz. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nde yer alan Semiramis Çavuşoğlu’nun “*Kadızâdeliler*”¹⁰¹⁶, Muammer Göçmen’in *Üstüvânî Mehmed Efendi*”¹⁰¹⁷ ve Erdoğan Pazarcı’nın “*Vânî Mehmed Efendi*”¹⁰¹⁸ maddeleri ile Necdet Sakaoğlu’nun *Dünden Bugüne İslâm Ansiklopedisi*’ndeki “*Kadızâdeliler-Sivâsiler*”¹⁰¹⁹ maddesi bu konuda yapılmış örnek çalışmalar arasındadır.

¹⁰¹¹ Âl-i İmrân, 3/104.

¹⁰¹² A. Yaşar Ocak, “17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Dinde Tasviye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızâdeliler Hareketi”, *Yeniçağlar Anadolu’sunda İslam’ın Ayak İzleri*, Kitabevi Yay., İstanbul 2012, s. 218.

¹⁰¹³ Ali Fuat Bilkan, *Fakihler ve Sofuların Kavgası, 17. Yüzyıldan Kadızâdeliler ve Sivâsiler*, İletişim Yay., İstanbul 2016.

¹⁰¹⁴ İbrahim Baz, *Kadızâdeliler ve Sivasiler Tartışması*, Otto Yay., İstanbul 2019.

¹⁰¹⁵ Aydın Tonga, *Osmanlı’nın Paralel Devleti Kadızâdeliler*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2017.

¹⁰¹⁶ Semiramis Çavuşoğlu, “Kadızâdeliler”, *DVİA*, Cilt 24, İstanbul 2001, s. 100-102.

¹⁰¹⁷ Muammer Göçmen, “Üstüvânî Mehmed Efendi”, *DVİA*, Cilt 42, İstanbul 2012, s. 396-97.

¹⁰¹⁸ Erdoğan Pazarcı, “Vânî Mehmed Efendi”, *DVİA*, Cilt 28, İstanbul 2003, s. 458-59. Ayrıca Kadızâdeliler hakkında: Yüksel Göztepe, “Osmanlı’da Bir Fikri Mücadele: Kadızâde-Sivâsî Tartışması”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsiler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*, Kemal İbn-i Hümmam Kemal Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 83-105; Çağfer Karadaş, “Sivâsiler-Kadızâdeliler Olayı ve İnanç Boyutu”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsiler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*, Kemal İbn-i Hümmam Kemal Vakfı Yay., 30 Nisan-1 Mayıs Sivas, Ankara 2011, s. 107-124 çalışmaları mevcuttur.

¹⁰¹⁹ Necdet Sakaoğlu, “Kadızâdeliler- Sivâsiler”, *Dünden Bugüne İslâm Ansiklopedisi*, Cilt IV, İstanbul 1993, s. 367-69.

Kadıızâdeliler hareketinin fikri zemininin oluşumunda İbn Teymiyye'nin tesiri vardır. Yani mezkûr hareketin fikir babası İbn Teymiyye'dir. Asıl adı Ebû Abdullah Takıyyüddin Ahmed b. Abdulhalîm b. Mecdiddîn Abdüsselâm el- Harrânî olan İbn Teymiyye Harran'da 1263 yılında dünyaya gelmiştir. Hanbelî âlimler arasında büyük bir nüfuza sahip olan İbn Teymiyye, Moğol saldırıları üzerine pek çok beldeyi dolaştıktan sonra Dımaşk'a gelmiş, eserlerinin çoğunu burada yazmış ve hayatı burada son bulmuştur¹⁰²⁰.

İbn Teymiyye ve takipçilerinin bid'atlerle mücadele etmedeki yöntemleri *Selefi* anlayışıyla örtüşmesi sebebiyle "Selefiyye Hareketi" olarak nitelendirilmiştir. "Selefiyye" hareketi Hanbeli mezhebinin kurucusu Ahmed b. Hanbel *Mütekaddimûn* (öncekiler) Selefiyye'den, İbn Teymiyye ise *Müteahhirûn* (sonradan gelenler) *Selefiyye*'den sayılmıştır¹⁰²¹.

Osmanlı Devleti zamanında İbn Teymiyye'yi takip eden, fikhi tartışmaların en önemli temsilcisi İmâm Birgivî'dir¹⁰²². Birgivî'nin *Tarîkat-ı Muhammediye* ve *Vasiyetname*¹⁰²³ adlı eserleri Kadıızâdelilerin fikirlerini temel aldıkları eserlerdir. Kâtip Çelebi, Birgivî'nin şer'i ilimlerde analizci bir kişiliği olduğunu, aklî ilimler içerisinde en çok mantık ilmine vakıf olduğunu ve ömrünün yarısını bu uğurda tüketmiş biri olduğunu ifade eder. Buna karşın, diğer felsefi ve aklî ilimlerin meşrebine uygun olmadığı için yazdığı kitaplarda onları red ve inkâr ettiğini, halkın ahvaline vâkıf olmak için tarih okumadığını söylemektedir¹⁰²⁴. Birgivî bir ara Melâmi şeyhlerinden Karamanlı Abdurrahman Efendi'ye intisap etmek istediye de vahdet-i vücud felsefesi

¹⁰²⁰ Ferhat Koca, "İbn Teymiyye, Takıyyüddin", *DVİA*, Cilt 20, İstanbul 1999, s. 391-92.

¹⁰²¹ Ali Fuat Bilkan, *Fakihler ve Sofuların Kavgası 17 Yüzyılda Kadıızâdeliler ve Sivâsiler*, İletişim Yay., İstanbul 2016, s. 74; M. Raşit Akpınar, "Osmanlı Toplumunda Selefi Düşüncenin Tipik Bir Temsilcisi Olarak Kadıızâdeliler", *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Akademisi Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 1-2, 2015, s. 304.

¹⁰²² Birgivi Mehmed Efendi 1520 yılında Balıkesir'de doğmuş ve ilk tahsilini bir müderris olan babasından görmüştür. Sonra kabiliyetinin görülmesiyle babası Ali Efendi tarafından İstanbul'a gönderilmiş ve tahsilini burada tamamlamıştır. Bir ara tasavvuf mesleğine geçmek niyetiyle Bayrami Melamileri'nden Karamanlı Şeyh Abdurrahman Efendi'ye intisap etmiş, fakat rivâyete göre riyâzatta tahammül ve Vahdet-i Vücut meselesini tasvip edemediği için vazgeçmiştir. Bir müddet İstanbul'da tedris faaliyetlerinde bulunan ve giderek tasavvufa karşı menfileşen Mehmed Efendi, II. Selim zamanında, muhtemelen İstanbul'da saray çevrelerinde gördüğü ve tasvip etmediği bazı durumlar sebebiyle, memleketine dönmek istemiştir. Hemşehrîsi ve padişahın hocası Ataullah Efendi'nin Birgi'de yaptırdığı medreseye kendi arzusuyla müderris tayin edilmiştir. Bu sebeple kendisi *Birgivi* yahut *İmâm Birgivi* diye anılır. Birgivi, 981/1573 yılında Birgi'de vefat etmiştir. Daha fazla bilgi için bk. Nev'izade Atayi, *Zeyl-i Şakayık*, s. 179.

¹⁰²³ İmâm Birgivi, *Birgivi Vasiyetnâmesi Kadıızâde Şerhi*, Sade. Faruk Meyan, Bedir Yay., İstanbul 2009.

¹⁰²⁴ Kâtip Çelebi, age, s. 125.

meşrebine uygun olmadığı için sadece şer’i ilimleri tahsil etmesi Abdurrahman Efendi tarafından tavsiye edilmiştir¹⁰²⁵.

Osmanlı Devleti’nin gerileme dönemine girmesiyle birlikte toplumun bütün kesimlerinde yaşanan para darlığı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan tefecilerden ihtiyaç sahiplerinin korunmasına yönelik olarak para vakıfları devreye sokulmuştur¹⁰²⁶. Birgivî, dönemin şeyhülislâmı Ebusuûd Efendi’nin “*para vakıfları fetvasına*” karşı çıkmıştır. Paranın vakfedilmesinin câiz olmadığını ileri sürmüştür¹⁰²⁷.

4.5.1. Kadızâdeliler Hareketinin Önderleri

Kadızâdeliler hareketi önderlerinin en önemli özellikleri vaiz omalarıdır. Vaizler büyük halk kitlelerine hitap etme imkânına sahip olmaları neticesinde halkı etkileme gücünü de ellerinde bulundurmışlardır. Özellikle selatin camiilerindeki vaazlarında padişahları destekleyen konuşmalar yapmaları sayesinde saray halkı tarafından desteklenmeyi başarmışlardır. Zamanla da şöhretlerine şöhret katmışlardır.

4.5.1.1. Kadızâde Mehmed Efendi

Kadızâdeliler hareketinin önde gelen ilk lideri Doğanî Mustafa Efendi’nin oğlu Kadızâde Mehmed Efendi 990/1582 yılında Balıkkесir’de dünyaya gelmiştir. Memleketinde Birgivî talebelerinden şer’i ilimleri tahsil etmiş ve bir süre sonra İstanbul’a gelerek kalan tahsilini tamamlayarak icazet almıştır. Kadırğa’daki Sokullu Mehmed Paşa Tekkesi şeyhi Sofyalı Mehmed Efendi’nin (öl. 1631-32) lakabı *Büyük Kadızâde* olduğu için, Mehmed Efendi’ye *Küçük Kadızâde* lakabı verilmiştir¹⁰²⁸.

Kadızâde Mehmed Efendi, İstanbul’da kaldığı süre boyunca *Tesirî* demekle maruf olan *Tercüman Yunus Tekkesi* şeyhi olan Ömer Efendi’ye intisap ettiyse de meşrebine uygun olmaması nedeniyle ayrılmak zorunda kalmıştır. Daha sonra kürsülerde vaaz ve nasihate başlamasıyla şöhreti yayılmış ve 1041/1631 yılında Ayasofya Câmii’i vâizi olmuştur¹⁰²⁹.

¹⁰²⁵ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 355.

¹⁰²⁶ Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1995, s. 138.

¹⁰²⁷ Kâtip Çelebi, age, s. 125-26.

¹⁰²⁸ Bilkan, age, s. 87.

¹⁰²⁹ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 355.

4.5.1.2. Üstüvânî Mehmed Efendi

İbn Teymiyye ekolünün temsilcilerinden Kadızâdeliler hareketi içerisinde Kadızâde Mehmed Efendi'den sonra gelen ikinci lideri olan Üstüvânî Mehmed Efendi, 17 Muharrem 1017/3 Mayıs 1608 tarihinde Şam'da dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini Şam'daki Ümeyye Camii'nde almıştır. Burada bulunduğu sırada bir kişiyi öldüren Üstüvânî kendisinden intikam alınacağı düşüncesiyle İstanbul'a gelmiştir. İlk görevi Ayasofya Camii vaizliğidir. Burada ders verirken sırtını mermer bir sütuna dayamasından dolayı kendisine *Üstüvânî* lakabı verilmiştir¹⁰³⁰.

Uzunçarşılı, Üstüvânî'yi Kadızâde Mehmed Efendi'den sonra gelen vâizlerin en cezbezeli, cerrar ve riyakârı olarak nitelendirmiştir. Ayrıca onu sarayda baltacılar, bostancılar, kapıcılar ve helvacılardan pek çok kişiyi etrafında toplamayı başarmış biri olarak tarif etmektedir. Özellikle IV. Mehmed'in hocası olan Reyhan Ağa vasıtasıyla Hasoda'ya kadar girebildiğini ve halk arasında *Padişah Şeyhi* olarak isim yaptığını söylemektedir¹⁰³¹.

4.5.1.3. Vânî Mehmed Efendi

Van'ın Hoşap kasabasında dünyaya gelen Mehmed Efendi'nin babası Bistâm Efendi'dir. Doğduğu şehre nispetle Vânî ve Hoşâbî nisbeleriyle anılmıştır. Küçük yaşlarda ilim tahsil etmek için kasabası olan Hoşap'tan ayrılarak Van'a gelmiştir. Daha sonra ise yine aynı amaçla Tebriz, Gence ve Karadağ'a gitmiştir. Karadağ'da hocası Molla Nûreddin Efendi'nin yanında on yıl kadar eğitim aldıktan sonra önce Erzurum'a, bir süre sonra da İstanbul'a gelmiştir¹⁰³².

Vâizliğine ek olarak ilim meclislerinde sohbetleriyle tanınan Vânî Mehmed Efendi, Eylül 1659'da Erzurum Beylerbeyi olan Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın takdirini kazanmıştır. Fazıl Ahmed Paşa sadrazam olduktan sonra onu İstanbul'a davet etmiştir. Kısa süre içinde padişah IV. Mehmed'in dikkatini çekmiş, 1665'te İstanbul Yenicamii kürsü vaizliği ve hâce-i sultânîlik görevine getirilmiştir. II. Viyana Kuşatması'na ordu vâizi olarak katılan Mehmed Efendi, kuşatma sırasında siperleri gezerek askeri şevke getirmeye çalışmıştır. Viyana bozgunundan sonra Mehmed Efendi

¹⁰³⁰ Göçmen, agm, s. 396.

¹⁰³¹ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 359; Göçmen, agm, s. 396-97.

¹⁰³² Erdoğan Pazarbaşı, "Mehmed Efendi, Vânî", *DVİA*, Cilt 28, İstanbul 2003, s. 458.

Bursa Kestel'e sürgüne gönderilmiş ve 12 Ekim 1685 tarihinde burada vefat etmiştir¹⁰³³.

Vânî Mehmed Efendi, özellikle mutasavvıflarla girdiği çekişmede Niyâzî-i Mısırî'nin Limni adasına sürgüne gönderilmesinde başrol oynamıştır. Bundan başka Babaeski'de bulunan bir Bektaşî tekkesinin yıktırılması, Mevlevî ve Halvetî dergâhlarının kapatılmasından sorumlu tutulmuştur. Niyâzî-i Mısırî, Vânî Mehmed Efendi ile olan mücadelesini eserine de yansıtmış ve onun aleyhine “*ve lâ teniyâ fı zikrî*”¹⁰³⁴ ayetini te’vîl etmiştir. Burada “venâ” fiilinden gelen kelimenin ism-i fâilini alarak “*Benim zikrimde gevşeklik göstermeyin*” anlamındaki ifadeyi “Benim zikrimde Vanî olmayın” şeklinde yorumlamıştır¹⁰³⁵. Niyâzî-i Mısırî, mezkûr âyeti ebced hesabına göre düzenleyerek Vanî'nin kendisine düşman olacağını ve sonunda kendisinin üstün geleceğini sonucuna varmıştır.

Kadızedelilerin hedef aldığı kitle sufiler özelde ise Sivâsîlerdir. Bu tartışmalarda her iki taraftan öne çıkan şahsiyetler şunlardır:

1. Küçük Kadızâde Mehmed (öl. 1635), karşısında Abdülmecid Sivâsî (öl. 1639).
2. Üstüvânî Mehmed (öl. 1661), karşısında Abdülehad Nûrî Sivâsî (öl. 1651).
3. Vânî Mehmed (öl. 1685), karşısında Niyâzî-i Mısırî¹⁰³⁶ (öl. 1694).

¹⁰³³ Pazarbaşı, agm, s. 458-59.

¹⁰³⁴ Tâhâ, 42.

¹⁰³⁵ Pazarbaşı, agm, s. 459.

¹⁰³⁶ Niyâzî Mısırî (öl. 1694), Halvetîyye tarikâtının Ahmedîyye kolunun Mısriyye şubesinin kurucusudur. 12 Rebi'ü'l-evvel 1027/9 Mart 1618 tarihinde Malatya'nın Aspozi kasabasında doğmuştur. Asıl adı Mehmed'dir. İlim tahsil etmek için 1640 senesinde Mısır'a gittiğinden “Mısırî” mahlasıyla anılmaya başlamıştır. Şiirlerinde “Niyâzî” mahlasının kullanmış ve bu ikisinin birleşimiyle de “Niyâzî-i Mısırî, Mısırî Niyâzî ve Şeyh Mısırî” diye de anılmıştır. İstanbul'a geliştikten kısa bir süre sonra Halvetî şeyhi Ümmî Sinan'a intisap etmiş, dokuz yıl kadar şeyhine hizmet etmiştir. Bir süre sonra Bursa'ya yerleşmiş ve bu sırada sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa kendisini Edirne'ye davet etmiştir. Buradaki vaazlarında devlet adamlarını eleştirmesi ve dönemin yolsuzluklarını dile getirmesi yüzünden sadrazam tarafından Rodos'a sürgün edilmiştir. Burada dokuz ay kadar kalmıştır. Affedilerek Edirne'ye gitmiş ardından da Bursa'ya dönmüştür. Burada dönemi eleştirici vaazlarında devam etmesi neticesinde 1677 yılında Limni'ye sürgün edilmiştir. 1692 yılında affedilmesinin ardından Bursa'ya dönmüş bu sefer Kadızâdeliler'den Vanî Mehmed Efendi ile fikri mücadele içine girmiştir. 1693 yılında müritleriyle birlikte Avusturya seferine katılmak isteyen Niyâzî Mısırî, isyan edeceği şeklindeki dedikodular yüzünden alıkonulmuş ve tekrar Limni'ye sürgün edilmiştir. Limni'de sürgünde iken 1694 yılında vefat etmiştir. Bilgi için bk. Mustafa Aşkar, “Niyâzî-i Mısırî”, *DVİA, Cilt 33*, İstanbul 2007, s. 166-169. Başka bir bilgi için bk. Halil Çeken, *Niyâzî-i Mısırî'nin Hatıraları*, Dergâh Yay., İstanbul 2006.

4.5.2. Kadızâdeliler ile Sivâsîler Arasındaki Tartışma Konuları

Tarih-i Naîmâ'da ve Kâtip Çelebi'nin Mizan'ında Sivâsîler ve Kadızâdeliler arasında tartışma konuları şu şekilde sıralanır:

1. Eşyanın hakikatlerinden bahseden aklî veya riyâzî ilimlerin tahsilinin menolunmak bahsi,
2. Hızır Aleyhisselam'ın hayatı bahsi,
3. Ezan ve na't-ı nebevî, mevlit, Kur'ân vesair şeylerin makamla ve güzel sesle okunup okunamayacağı,
4. Tarîkat erbabının semâ ve deveranının câiz görülüp görülemeyeceği,
5. Cehrî zikir meselesi,
6. Cuma hutbesi okunurken ta'zim makamında tasliyenin (Hz. Muhammed'e salavat okuma) ve tarziyenin (Sahabeye Radiyallahü anh demenin) icap edip etmediği,
7. Tütün, kahve vs. keyif verici maddelerin haram sayılıp sayılmayacağı,
8. Hz. Muhammed'in ebeveynlerinin imanla göçüp göçmedikleri,
9. Firavun'un imanının makbul olup olmadığı,
10. Muhyiddin-i Arabî'nin kâfir sayılıp sayılmayacağı,
11. Yezid'e lanet edilip edilmeyeceği,
12. Hz. Muhammed'in vefatından sonra ortaya çıkan örf, adet ve geleneklerin terkinin şart olup olmadığı,
13. Kabir ve türbe ziyaretlerinin câiz görülüp görülmeyeceği,
14. Regaip, Berat ve Kadir gibi mübarek gecelerde cemaatle nafîle ibadet yapılıp yapılamayacağı,
15. Büyüklerin el ve eteğini öpmenin, selam verirken eğilmenin doğru olup olmadığı,
16. Emr bi'l-mâruf ve nehy ani'l-münker (iyiliği emredip kötülükten men etmek) meselesi,
17. Rüşvet almanın câiz olup olmadığı,
18. Deniz mahsullerinden hangilerinin yenilip yenilmeyeceği¹⁰³⁷.

¹⁰³⁷ Naîmâ, age, VI, s. 2718.

Abdülmeccid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî ile Kadızâdeliler arasındaki mevcut tartışma konularına ilişkin bilgileri, bu tartışmalar meydana gelmeden önce Abdülmeccid Sivâsî'nin kaleme aldığı eserler ve Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye bizzat yazdırmak suretiyle telif ettirdiği eserlerde bulmaktayız. Bu eserler ve içerikleri aşağıdaki gibidir:

1. *Riyazu'l-Ezkâr* adlı eserinde Abdülehad Nûrî Sivâsî cehrî zikrin faziletleri hakkında bilgi vermektedir.
2. *Tefsîr-i Sûre-i Fâtiha* adlı eserinde Abdülmeccid Sivâsî, Hızır (a.s.)'a dair bilgiler vermektedir.
3. *Bidâ'atü'l Vâizîn*, *Letâifü'l-Ezhâr*, *Miskâlu'l-Kulûb* isimli eserlerinde Abdülmeccid Sivâsî, *Terceme-i Risâle-i Deverâni's-Sûfiyye* adlı eserde Abdülehad Nûrî Sivâsî, semâ ve devrân hakkında bilgiler vermektedir.
4. *Firavun'un İmanına Dair Risale*'de Abdülehad Nûrî Sivâsî, Firavun'un durumu hakkında bilgiler vermektedir.
5. *Letâifü'l-Ezhâr* adlı eserinde Abdülmeccid Sivâsî, büyüklere ta'zim için ayağa kalkılması gerektiğini ele almıştır.
6. *Letâifü'l-Ezhâr*, *Bidâ'atü'l Vâizîn* ve *Dürer-i Akâid* adlı eserlerinde Abdülmeccid Sivâsî, Hz. Peygamber'e tasliye (S.A.V) ve ashâba tarziye (R.A) ve musâfaha etmenin öneminden bahsetmektedir.
7. *Letâifü'l-Ezhâr* adlı eserinde Abdülmeccid Sivâsî bid'at konusunda bilgiler vermektedir.
8. *Letâifü'l-Ezhâr*'da Abdülmeccid Sivâsî, kabirleri ziyaret etmenin önemi hakkında bilgi vermektedir.
9. *Miskâlu'l-Kulûb* isimli eserinde Abdülmeccid Sivâsî cenazeyi tehليل ile kaldırmanın şeriate muhalif olmadığı hakkında bilgi vermektedir.
10. *Dürer-i Akâid* adlı eserinde Abdülmeccid Sivâsî ve *Riyazu'l-Ezkâr* adlı eserinde Abdülehad Nûrî Sivâsî tütünün haram olmadığına dair bilgiler vermektedirler.
11. *Kasmu'l-Mübtedi'in bi-Sinâni's-Sünne* adlı eseri Abdülehad Nûrî Sivâsî, döneminde vuku bulan Sivâsîler-Kadızâdeliler tartışmasında meydana gelen bazı sapık düşüncelere karşı tasavvufu müdafa etmek amacıyla kaleme almıştır.
12. *el-'Adlü ve'l-İktisâd beyne't-Tefriti ve'l-İfrât* adlı kitapta Abdülehad Nûrî Sivâsî, Kadızâdelilerin tavrını örnek vererek, ifrat ve tefritin zararlarını dile getirerek

orta yolun takip edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

13. *İnkâzu't-Tâlibîn 'an-Mehâvi'l-Gâfilin* adlı eseri Abdülehad Nûrî Sivâsî, Kadızâdelileri ve aynı görüşe sahip diğer kimseleri hedef alarak, dünyalık hevesle ve makam gayesiyle ilim tahsil etmenin ve ilmi bu amaç doğrultusunda kullanmanın zararlarını ortaya koymak ve özellikle ilim taliplilerini uyarmak amacıyla kaleme almıştır.

4.5.3. IV. Murad Dönemindeki Tartışmalar

Kadızâdeliler hareketi, fikirlerini ilk defa IV. Murad döneminde vaizlerin en ünlüsü olan Kadızâde Mehmed tarafından geniş halk kitlelerine açıklamaya başlamıştır. IV. Murad Kadızâde Mehmed Efendi'ye yakınlık göstermiş ve 1631 yılında onu İstanbul'un en büyük camilerinden olan Ayasofya'nın vaizliğine getirmiştir. Küçük yaşta padişah olan IV. Murad ancak 1632 yılında validesi Kösem Sultan'ın himayesinden kurtulmuştur. Halkın desteğine muhtaç olan padişaha en büyük desteği Kadızâde Mehmed vermektedir¹⁰³⁸. Kadızâde Mehmed, IV. Murad'ın tütün yasağını desteklemiştir. *Mebhas-i İman* adlı risâlesinde tütünün haramlığına dair deliller getirmeye çalışmıştır¹⁰³⁹.

Osmanlı'da tütün yasağı, Cibali'de meydana gelen yangının neticesinde gerekli görülmüştür. 1633 yılı Eylül ayında Cibali kapısı dışında bir gemi kalafatçısının kalafat için yaktığı fundanın (süpürge çalısı) rüzgârın etkisiyle büyüyüp yayılmasıyla başlayan bu yangın neticesinde İstanbul'un büyük bir kısmı yanmıştır. Solakzâde mezkûr yangın için "*pâdişah-ı âlem-penâh yangını görüp, sebebini sual ettikde, pâdişahım ekser kahvehanelerde tiryakiler tütün istimâl ederken uyuyup lülelerinden ateş parçaları tahta aralarına düşüp, yangın vâki olmuştur*" diye cevap verdiklerini yazmaktadır¹⁰⁴⁰. Bu durumu fırsat bilen Kadızâde Mehmed Efendi, yangının sebebi olarak kahvehaneler ve meyhaneleri göstererek, padişahın yasağını çiğneyenlerin öldürülmesi gerektiğine dair fetva vermiştir. Fetvada Kadızâde: "*kahve ve tütün kötü bid'ât olup, uluemre men'i gerektir. Men'ine fermân buyurun, uluemre muhâlefet ederlerse, âlemin ıslâhı için katli*

¹⁰³⁸ İnalçık, age, s. 121.

¹⁰³⁹ M. Raşit Akpınar, Kadızâdeliler ve Sivâsîler Arasındaki Fıkhi Tartışmalar, MÜİF Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış YLT), İstanbul 2009, s. 123-124. Konuyla alakalı bir başka çalışması da: "Osmanlı Toplumunda Selefi Düşüncenin Tipik Bir Temsilcisi Olarak Kadızâdeliler", GÜİA Dergisi, Cilt 1, Sayı 1-2, Gaziantep 2015, s. 303-315,

¹⁰⁴⁰ Mehmet Hemdemi Solakzâde, *Tarih-i Solakzâde*, İstanbul 1298, s. 752.

lâzım ve câizdir. Birkaç kimse katl olunduktan sonra sâîrleri korkarak ferâgat iderler”¹⁰⁴¹ diye yazmıştır.

Peçevî, tarihinde, benzer şekilde tütünün 1600’lü yıllarda İngilizler tarafından Osmanlı coğrafyasına girdiğini belirttikten sonra, tütünün başlangıçta “rutubete iyi gelen ilaç” olarak satıldığını, fakat zamanla keyif verici bir madde olarak yaygınlık kazandığını, içen kişideki fiziki ve ruhsal değişimleri ile etraflarına verdikleri zararlar hakkında gözlemlerini sıramıştır¹⁰⁴² Ahmed er-Rûmî Akhisârî, *Duhânname* adlı eserinde tütünün insan sağlığına olumsuz etkilerini açıklayarak tütün içme alışkanlığının müminler arasında yaygınlaşması için İngilizler tarafından İslâm beldelerine sokulduğunu ifade etmiştir¹⁰⁴³.

Sultan IV. Murad gece gündüz İstanbul’u tebdil-i kıyafet gezerek yasağa uymayanları öldürmüştür. Fakat bütün bu tedbirler ve sert önlemlere rağmen sigaranın gizli içilmesinin önüne geçememiştir. IV. Murad’ın bu sert önlemlerinin doğuracağı reaksiyonları anlayan vezir-i âzam Tabanı Yassı Mehmed Paşa bu tehlikeli durumu padişaha arz etmiş, padişah da vezirinin takdim ettiği tavrı üzerine; “Mesmû’ oldu her nice mümkün ise öyle idesin” diye bir hatt-ı hümayûn yazmıştır¹⁰⁴⁴.

IV. Murad’ın vefatından sonra Şeyhülislâm Bahâyî Efendi tütünün helal olduğuna dair bir fetva vermiştir. Bu fetvada şöyle denilmiştir:

“Tabâ-i Selimeye mülayim olan eşya tayyibâtın olup haramlığına kati delil olmadıkça asl olan ibâhadır. Tütün halk arasında yayılmış bir şey olup artık yasaklanmasının mümkün olmadığı gerçektir. Nitekim Murad-ı Râbî zamanında birçok kanlar dökülmüşse de yine ortadan kalkmamış. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda yüz binlerce halkı mübah olmayan bir şeyi içirip de günaha sokmaktan ise, mubahtır diyerek onları günahattan kurtarıp yalnız kendimiz günaha girmeği hafif gördüm”¹⁰⁴⁵.

Kâtip Çelebi, IV. Murad döneminde tütünün yasaklanması hususunda, halk arasında âdet (alışkanlık) haline gelen bir şeyin bu tarzdan yasaklamalara karşı halkın riâyet etmeyeceğine dikkat çekmiştir. Ona göre, “*Onlara bunu teklif bile etmemek*

¹⁰⁴¹ Solakzâde, age, s. 753.

¹⁰⁴² Peçevî, age, II, s. 107.

¹⁰⁴³ Ahmed er-Rûmî Akhisârî, *Tütün İçmek Haram mıdır? Bir Osmanlı Risalesi*, Giriş ve Notlar Yahya Michot, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 62. Peçevî IV. Murad’ın tütün yasağına destek vermiştir. Bilgi için bk. Peçevî, age, II, s. 259-60.

¹⁰⁴⁴ Hatt-ı Hümayûn metni için bk. İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlı Tarihinde Gizli Kalmış veya Şüphe ile Örtülü Bazı Olaylar ve Bu Hususa Dair Vesikalar-Tütün Yasağı Nedeniyle Vezir-i Âzâmın Arızası ve Sultan Murad’ın Hatt-ı Hümayûnu”, *Belleten*, Ankara 1977, Sayı: 163, s. 547-49.

¹⁰⁴⁵ Hammer, age, V, s. 488; Kâtip Çelebi, age, s. 62.

gerekir”. Tütünün mali yönden zararlı olduğuna dikat çeken Kâtip Çelebi, kalbe ve ciğerlere verdiği zararlara da işaret etmiştir¹⁰⁴⁶. Padişah IV. Murad’ın tüm yasaklamalarına rağmen halk bu yasakları çiğnemiştir. Kadızâde Mehmed Efendi, tütünün haram olduğunu söyledikten sonra, “*Zamanımızda Padişahımız yasakladıktan sonra tütün yasak olup, içenlerin âsiler hükmünde olup, öldürülmelerinin câiz olduğuna dair bazı bilginler risâleler yazmıştır*” diyerek kendi görüşlerinin de evvelden yazılanlarla aynı olduğunu açıklamıştır¹⁰⁴⁷.

Abdülmeccid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî tütünün haram olduğu konusunda Kadızâdelilerle aynı görüşte değildir. Tütünün haram olduğuna dair ulemâ tarafından verilen verilen fetvaların aksine, insanda zamanla alışkanlık haline gelen her türlü davranışın kolayca terk edilemeyecek olmasından dolayı yasaklanamayacağı ve verilen fetvâların insanı günah işlemekten alıkoyamayacağını görüşündedirler¹⁰⁴⁸.

Kadızâdeliler ve Sivâsîler arasında vuku bulan tartışmalar arasında yer alan bir başka konu da kahve ve kahvehanelerdir. Kahve, Osmanlı topraklarına girmesinden itibaren keyif verici maddeler arasında yer almıştır. Kahvenin ilk defa kullanımı 1000/1591 yılına rastlamaktadır.

Habeşistan’da un haline getirilen kahve ekmek yapımında kullanılmıştır. İçecek olarak kullanımı ise yaklaşık 14. yüzyılda olmuştur. Kahve ve kahvehanelere yönelik ilk yasaklama girişimi 971/1511 tarihinde Mekke’de olmuştur. Kahve, meyhane ve benzeri yerlerde şarap gibi yudumlanarak içilmesi sebebiyle haram olarak kabul edilmiş, fakat bir yıl sonra tekrar tüketilir olmuştur¹⁰⁴⁹.

İnsanda alışkanlık haline gelen bir maddenin yasaklanmasına karşı halkın tepkisi o maddeye rağbeti arttırmış ve kahve kullanımı İstanbul’da kahvehanelerin açılmasına sebep olmuştur. Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi, kahvenin haram olduğuna dair verdiği fetvalardan sonra, kahve getiren gemileri deldirmek ve yüklerini denize döktürmek suretiyle önlemler almasına rağmen kahvehanelerin İstanbul’da yaygınlaşmasına engel

¹⁰⁴⁶ Kâtip Çelebi, age, s. 58-59.

¹⁰⁴⁷ Akpınar, agt, s. 124.

¹⁰⁴⁸ Akpınar, agt, s. 126.

¹⁰⁴⁹ Şafak Tunç, *Osmanlı Payitahtında Kahvehane ve Kahvehane Kültürünün Yeri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul Araştırmaları Ana Bilim Dalı, YLT, İstanbul 2014, s. 23. Ayrıca bk. Selin Şahbaz, *Geçmişten Günümüze Kahvehaneler, Kahvehanelerin Sosyal Yaşamdaki Yeri ve Önemi: Aydın Örneği*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyalbilimler Enstitüsü, YLT, Aydın 2007, s. 46.

olamamıştır¹⁰⁵⁰.

Kahvenin haram olduğunu vurgulayan Ebussûd'un aksine, Şeyhülislâm Bostancızâde (öl. 1014/1605) kahvenin haram olmadığına dair "*tafsilatlı ve manzum*" bir fetva vererek kahvehanelerin yaygınlaşmasının önünü açmıştır¹⁰⁵¹. Şeyhülislâm Bostancızâde'nin fetvasıyla birlikte Kâtip Çelebi'nin "*Her sokak başında kahvehane açıldı; (buralarda oturup) kıssa ve cenk masalları anlatanları dinleyen halk işinden gücünden kaldı*"¹⁰⁵² şeklindeki ifadesinden kahvenin sosyal hayatı kısmen felce uğrattığı anlaşılmaktadır.

III. Murad ve I. Ahmed'in saltanatı zamanında kahvehaneler bir süre kapalı kalmış, IV. Murad zamanında 1633-34 yılında Cibali'de çıkan büyük yangının akabinde kahvehanelerin kapatılıp bir daha açılmaması hususunda fermân çıkarılmıştır¹⁰⁵³. Bu yasak IV. Mehmet'in saltanatına dek sürmüştür.

Naîmâ Efendi, IV. Murad zamanında özellikle İstanbul'da ve diğer şehirlerde kahvehanelerin sayısının artmasıyla birlikte kahve ve tütün bahanesiyle halk içinde pek çok tabakadan insanı kendi etraflarında toplamak için çeşitli yalanlar söylediklerini nakletmiştir¹⁰⁵⁴. Yine Naima'nın aktardığı bilgilere göre, IV. Murad'ın kahvehane ve tütün konusunda yaptırımları oldukça sert olmuştur. Kahvehanelerin kapatılması, tütün kullanımının men edilmesi ve emre uymayanların öldürülmesi ile sonuçlanan bu yasaklamada Kadızâde Mehmed Efendi, padişahın yanında yer edinebilmek için tütünün haram olduğuna dair içtihad etmiştir. Konu hakkında aklî ve naklî deliller getirerek, ölçüsüz hatalar ile gök kubbeye avaze salmıştır¹⁰⁵⁵.

Padişah IV. Murad fermânlarını yürütebilmek için pek çok kişiyi katletmede Kadızâde'yi siper edip, binlerce günahsız öldürmüştür. Fakat yine Kadızâde Efendi'ye tamamen yüz vermeyip, gizlice Sivâsî Efendi'ye de iltifat etmiştir¹⁰⁵⁶.

¹⁰⁵⁰ Kâtip Çelebi, age, s. 65; benzer bilgiler için bk. Bilkan, age, s. 125.

¹⁰⁵¹ Kâtip Çelebi, age, s. 66.

¹⁰⁵² Kâtip Çelebi, age, s. 66.

¹⁰⁵³ Naîmâ, age, III, s. 1216-19.

¹⁰⁵⁴ Naîmâ, age, VI, s. 2718-19.

¹⁰⁵⁵ Naîmâ, age, VI, s. 2718-19.

¹⁰⁵⁶ Naîmâ, age, VI, s. 2720.

Kahvehane ve kahvenin haramlığı hakkında Abdülmecid Sivâsî bir şiir kaleme almıştır. Şiir şöyledir:

“Hürmetine bir dahi nassi işit	Hatminde nafi olur bir iş et
Var iken ehl u ıyalin ey fakîr	Niçün israf edesin mal-ı kesir
Etmeğe muhtaç iken oğlanların	Sana ayşî lazım iken anların
Kahvehane dar-ı fisk iken neden	Harcanursun ana nice bin semen
Demedi mi Hâk sana lâ-tesrifû	Tutmamak emrin niçün ey tünd-hu?
Hâsıl-ı kahve haramiçün sebeb	Olsa ana der harâm ehl-i edeb
Kahvelerde içilen olur harâm	Kahveciler sandığı misl-i müdam
Zikr olunan şeylere şamildir ol	Bunda reyb etmez şuna kâmindir ol

Böyle içsen kahveyi olur harâm
Bunu Sivâsî yazdırır ves’ selâm”¹⁰⁵⁷

Bazı durumlarda kahvehane ve kahvenin haram olduğunu söyleyen Abdülmecid Sivâsî; özellikle ailesini geçindirmekten yoksun kimselerin kahvehanelerde zaman geçirmelerinin sakıncasına dikkat çekmektedir. İşte bu gibi durumlar kahvenin harâm sayıldığıının delillerindendir. Aksi halde harâm sayılmadığını da üstü kapalı ima etmiştir.

Abdülmecid Sivâsî ve Kadızâde Mehmed Efendi arasında geçen bir diğer tartışma konusu *denizde avlanan her hayvanın yenilip yenilmeyeceğidir*. Abdülmecid Sivâsî: “Deniz avı yapmak ve onu yemek, size helâl kılındı”¹⁰⁵⁸ âyet-i kerîmesini ve “*Balığın dışında denizde avlanan herşeyin yemesi haram kılındı*” hadîs-i şerîfine göre hareket etmiştir. Kadızâde: “Sivâsî Efendi hata etmiş, derya böceklerinin cümlesi helâldir” diye itiraz edince Abdülmecid Sivâsî, Şeyhülislâm Yahya Efendi’ye tezkire yazarak: “*Derya avlarından, balıktan başkası İmâm-ı Azam’a göre helâl midir, harâm mıdır? fetvâ buyurup, bize irsal edesiniz*” diye ilmine başvurmuştur. Yahya Efendi iki tarafı davet edip bir sofraya kurdu, sofraya bir sini içinde, istakoz, yengeç, midye, istiridye, sâir böcekler ve bir tabak içinde iki tane balık getirtmiştir. Kadızâde Efendi’ye de böceklerden yemesini teklif etmiş, Kadızâde tiksinierek: “*Bunlar yensün mi*” dediğinde, “*Be hey Efendi, yemediğiniz şeyi’ niçün halka yemek ile teklîf idersiz? Ma’a hâzâ, cemî’-i kütüb-i fikhiyyede, eimme-i Hanefiyye, hürmetine zâhib olmuşlardı.*” diyerek Kadızâde’yi susturmuştur¹⁰⁵⁹.

¹⁰⁵⁷ Abdülmecid Sivâsî, *Kitabü’l-İstihsan*, vr. 22.

¹⁰⁵⁸ Mâide, 5/96.

¹⁰⁵⁹ Türer, age, s. 461-62.

4.5.4. I. İbrahim ve IV. Mehmed Dönemindeki Tartışmalar

IV. Murad'ın vefatından sonra tahta geçen I. İbrahim döneminde (1640-1648) Kadızâde Mehmed Efendi'nin yerini Üstüvâni Mehmed Efendi almış ve karşısına bu sefer Abdülmecid Sivâsî'nin yeğeni Abdülehad Nûrî Sivâsî çıkmıştır. Taştırmalar; mübarek günlerde namaz kılınması, ezanın makamla icra edilmesi, Cuma hutbesinde imamların tasliye ve tarziye yapması, sema ve devran konularında yoğunlaşmıştır. Kadızâdeliler bütün bu uygulamalara karşıdır ve haram olduğunu iddia ederek, bunları yapanları küfürle itham etmişlerdir¹⁰⁶⁰. Bu tartışmalar IV. Mehmed'in (1648-1687) saltanatı devrinin ilk sekiz yılını kapsayacak şekilde gerçekleşmiştir. İşte bu son dönem tartışmaları ise Kadızâde Vâni Mehmed Efendi ile Niyâzî-i Mısri arasında yaşanmıştır.

Kadızâdeliler ile Sivâsîler arasındaki şiddetli tartışmaların ana konularını tarikat ehli tarafından uygulanan semâ, devran ve cehrî zikir ile rüşvet oluşturmaktadır. Semâ, sûfinin kendisine gelen vâridi işitmesi ve işittiğini kalbe aktarması anlamına gelmektedir. Başka bir ifade ile semâ, sûflerin zikir esnasında vecde gelerek kendi etraflarında dönmeleri; devrân ise, esmâhânın iştirakiyle ayakta topluca, sağa ve sola yürüyerek yapılan zikirlerdir. Raks ise, müzik eşliğinde oynama anlamında kullanılmaktadır¹⁰⁶¹. Aşk ve cezbeyle dayalı Mevlevîlik ve Halvetîlik gibi tarikatlarda semâ ve devrân önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle devrânın daha çok Halvetîlere özgü bir kavram olması ve sûflerin “Cenâb-ı Hakk'ı oturarak (kuûden) ve ayakta dönerek (kıyâmen) anmaları onlara “devrânî” denmelerine sebebiyet vermiştir¹⁰⁶².

Devrânî zikre karşı ulemâdan Ebussuûd Efendi, “*cezbe hali olmadan yapılan semânın câiz olmadığına dair fetvalar vermişler*” ve Kemal Paşazâde ise, “*sûflerin halka olup dönerek ve ayaklarını yere vurarak zikir yapmalarının ibadet değil, bir raks olduğunu, raks etmenin ise haram olduğuna dair ümmetin icmâ ettiğini, dolayısıyla onu helâl sayanların küfre gideceklerini ileri sürmüştür*”¹⁰⁶³.

¹⁰⁶⁰ Baz, Kadızâdeliler Sivâsîler Tartışması, s. 96.

¹⁰⁶¹ Semih Ceyhan, “Semâ”, *DVİA*, Cilt 36, İstanbul 2009, s. 455; Nebi Bozkurt, “Oyun”, *DVİA*, Cilt 34, İstanbul 2007, s. 15.

¹⁰⁶² Bilkan, age, s. 131.

¹⁰⁶³ Çavuşoğlu, agm, s. 101; Bilkan, age, s. 132.

Abdülmeçid Sivâsî, *Letâiyü'l-Ezhâr* adlı eserinde konuya ilişkin şunları söylemiştir: “*Şol sulehâ ki, kıyâmen ve ku’ûden, zâhiren ve bâtinen, leylen ve nehâran Allah’ı zikirindedürürler. Zâhir bunlar, dilleri ile kelime-i “Lâ ilâhe illâ’llâh’ı ikrâr ve kalbleri ile mazmununu tasdîk idiüb müslüman oldular. Ve Hakk’a dahî mu’tekid ve Şer’le mukayyetlerdir. Semâ’larından gayrî bunlara cây-ı dahl yokdur”*. Ayrıca semâ ve devrânın haram olduğuna dair fetva veren ulemâyı, dilleri ile yalan yere vasıflandırdıkları şeyler için “*şu helaldir*” ya da “*bu haramdır*” demeyin diyerek tenkit etmiştir¹⁰⁶⁴. Abdülmeçid Sivâsî yukarıdaki açıklamalarıyla semâ ve devrânın haram olduğuna dair ulemânın fetvalarına karşı çıkmaktadır.

Abdülmeçid Sivâsî, semâ ve devrân esnasında def ve tanbur çalmanın “*Hiçbir şey hariç değil, hepsi O’na hamd ile tesbih eder. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız*”¹⁰⁶⁵ âyetine binâen olduğunu ifade etmiş ve semâ’nın insan kulağına tabi olduğunu, hayvan kulağına layık olmadığını belirtmiştir¹⁰⁶⁶.

Semâ ve devrân konusunda Abdülehad Nûrî Sivâsî tarafından kaleme alınan *Terceme-i Risâle-i Deverâni’s-Sûfiyye* adlı eser Sünbül-i Sinan’ın (öl. 936/1529-30) deverân hakkında yazmış olduğu Arapça eserin tercümesinden ibarettir. Eserinin mukaddime kısmında deverân etmenin Hz. Ali ve Cafer-i Sadık’ın sünneti olduğunu belirtmiş ve son olarak da Ebusuûd Efendi’nin deverânın câizliği konusunda vermiş olduğu fetvayı delil olarak göstermiştir¹⁰⁶⁷. Eserde devrânın *raks* olarak ifade edilmesi de doğru olmayıp bu tabir özellikle *çalgılı oyunlar* için kullanılmıştır ve bu sebeple yanlış bir kullanımdır¹⁰⁶⁸.

Kadıızâdeli Vanî Efendi, *Risâle fî Kerâheti Cehrî Zikr* adlı eserinde semâ ve devrân gibi sesli yapılan zikirlerin oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu ve bu sebeple de câiz olmadığını iddia etmektedir. Bu tarz ritüellerin Hz. Musa zamanında Sâmirî tarafından icat edildiğini ve sûfîlerin hareketlerinin de raksa benzemesinden dolayı haram olduğunu söylemektedir¹⁰⁶⁹.

¹⁰⁶⁴ Türer, age, s. 407-9.

¹⁰⁶⁵ İsrâ, 17/44.

¹⁰⁶⁶ Gündoğdu, agt, s. 110.

¹⁰⁶⁷ Baz, Abdülehad Nûrî-i Sivâsî Hayatı, age, s. 294-95.

¹⁰⁶⁸ Baz, age, s. 294-95.

¹⁰⁶⁹ Bilkan, age, s. 135.

Kâtip Çelebi, sûfîlerin zikir ve tevhid esnasındaki hareketleri için dönemin “zahir ulemâsının, deverân suretindeki hareketlere raks ismini verip haram olduğuna dair fetva verdiklerini ve bu haramı helal sayanların da kâfir olduklarını iddia ettiklerini” söyledikten sonra Halvetî tarîkatı mensupları tarafından bir çeşit ayîn usûlü olarak icra edilen semâ ve devrânın; mürit toplamak amacıyla yapıldığını, bu usûlün çığırtaçlık ve şarlatanlıkla eş değer görüldüğünü, hoş vakit geçirmek, maişet temin etmek amacıyla yapıldığını ileri sürmüştür. Ayrıca Halvetîlerin bu maişet ve mürit toplamak amacıyla yaptıkları semâ ve devrân hakkında dönemin zahir ulemâsı tarafından yazılan risâlelere karşı Halvetîlerin yüzyıllardan beri uygulaya geldikleri bu usûlü devam ettirmek yolunda ısrarcı olduklarını vurgulamıştır¹⁰⁷⁰.

Nakşibendi Şeyhi Ömer Ziyâuddîn Gümüşhanevî (1849-1921), *Tasavvuf ve Tarîkatlarla İlgili Fetvalar* adlı eserinde sûfîlerin semâ ve devrân etmelerinin dönemin ulemâsı tarafından haram kılınması ve bu tür uygulamaların Yahudiler tarafından icat edildiğine yönelik sorulara karşı onları sufilere karşı hissi ve nefsanî garazlarından dolayı itiraz ettiklerini ve bu itirazlarının gereksiz ve boş birer iddiadan ibaret olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Sûfîlerin semâ ve devrân esnasında kullandıkları def ve diğer müzik aletlerinin haram olarak niteleyen görüşlere karşı Ömer Ziyâuddîn Gümüşhanevî haram olmadığını söylemektedir¹⁰⁷¹.

Kadıızâdeliler ve Sivâsîler arasındaki tartışmalarından biri de; Kadıızâdelilerin karşı çıktığı *cehrî zikir*dir. Cehrî zikir, yüksek sesle yapılan zikirdir. Silsilelerinin Hz. Ali'ye dayandıran hemen her tarikat usûlen cehrî zikiri uygulamışlardır. Nakşibendiye gibi bazı tarîkatlarda ise müritler, kendilerinin işitebilecekleri kadar pes bir sesle zikir ederler ve bu zikir çeşidine *hâfî zikir* denilmektedir¹⁰⁷². Netice itibarıyla zikir genel olarak ikiye ayrılır: dil ile zikir (zikr-i celî, zikr-i cehrî, zikr-i alâniye, zikr-i lisâni) ve kalp ile zikir (zikr-i hâfî, zikr-i kalbî)¹⁰⁷³.

Kadıızâde Mehmed Efendi, cehrî zikrin haram olduğunu söylerken ve bunun İmâm-ı Âzam'dan gelen rivâyetler doğrultusunda olduğunu iddia etmiştir.

¹⁰⁷⁰ Kâtip Çelebi, age, s. 49-51.

¹⁰⁷¹ İrfan Gündüz ve Yakup Çiçek, *Ömer Ziyâuddîn Gümüşhanevî, Tasavvuf ve Tarîkatlar İle İlgili Fetvalar*, Sır Yayınları, İstanbul 2009, s. 103.

¹⁰⁷² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 85.

¹⁰⁷³ Schimmel, age, s. 186.

Kadıızâdelilere göre zikir esnasında ayağını kımılatmak suretiyle bile hareket edildiğinde dahi onun haram olduğu görüşündedir. Ona göre, “*Helâldir diyen kâfir olur*”¹⁰⁷⁴.

Abdülehad Nûrî Sivâsî cehrî zikrin yasak olmadığına yönelik âyetlerle açıklamalar yaptıktan sonra Kadıızâdeliler tarafından “*Seslerinizi yükseltmeyin, sağır ve kör bir ilaha dua etmiyorsunuz*” şeklinde ifade edilen hadis-i şerîfin cehrî zikri yasaklamadığını belirtir. O, bu hadis-i şerîfin, “*Hazreti Peygamber’in vahiy beklediği bir sırada tekbirler getirerek dikkatini bozanlara yönelik uyarma şeklinde sarf ettiği bir kelâm olduğunu*” söyler¹⁰⁷⁵.

Rüşvet alıp verme konusu da Kadıızâdeliler ve Sivâsîler arasında şiddetli tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. İslâm âlimleri Kur’ân-ı Kerîm’de “*Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin, insanların mallarının bir kısmını bile günaha girerek yemek için onları hâkimlere (rüşvet olarak) vermeyin*” (Bakara, 2/188) âyet-i kerimesi ile “*Allah’ın laneti rüşvet alan ve rüşvet veren üzerinedir*” hadis-i şerîfini rüşvetin haramlığına dair delil olarak görmekte-dirler¹⁰⁷⁶.

Rüşvet alıp vermenin haramlığı konusunda hem Kadıızâdeliler ve hem de Sivâsîler hemfikirdirler. Fakat Kadıızâdelilerin servetlerindeki aşırılık, sarayda elde ettikleri şöhretin neticesinde adamlarını devlet dairelerine yerleştirmeleri, halk arasında rüşvet alıp verdikleri konusunda bir şüphe uyanmasına sebep olmuştur. Özellikle Kadıızâde Üstüvânî’nin servetinin çokluğu, dini misyonuna rağmen maddi şeylere kıymet vermesi (cariye, inci, samur vs.) yakınlarının dikkatini çekip kendisine sorulduğunda şöyle yanıt vermiştir:

“Siz, haram para ile yiyecek alıp yersiniz. Haram olur. Biz ise yiyecekleri, giyecekleri borç ile alırız. Aybaşında borcumuzu şüpheli paramızdan öderiz. Bu hile ile helâl yemiş oluruz. Bu şekilde dünya nimeti elde edip yemek hususunda daha nice âlimâne yollarımız vardır ki, bize câizdir”¹⁰⁷⁷.

Bu dönemde Kadıızâdeli Üstüvânî’den başka Fatih Camii vaizi Şeyh Veli Efendi, yeniçeri ocak ağalarının, Şeyh Çavuşoğlu içoğlanlarının, Süleymaniye vaizi Şeyh Osman, Orta-Camii vaizi Hüseyin Efendi kürsülerde halkı tarikat ehline karşı

¹⁰⁷⁴ Akpınar, agt, s. 133.

¹⁰⁷⁵ Akpınar, agt, 138.

¹⁰⁷⁶ Akpınar, agt, s. 120.

¹⁰⁷⁷ Naîmâ, age, VI, s. 2728-29.

kışkırtmaya başlamışlar. Üstüvânî etrafında toplanan bostancı ocağı, harem ağaları ve yeniçeri ocaklarının önde gelenleri bu kışkırtmaların etkisiyle tarikat ehline gerek sözle gerekse şiddet kullanarak saldırıya geçmiştir¹⁰⁷⁸.

Kadıızâdeliler semâ ve devrâna karşı tepkilerini göstermek amacıyla ilk olarak 1651 yılında Melek Ahmed Paşa'dan buyruldu alarak Demirkapı'da bulunan bir tekkeyi basmışlar ve dervişleri dövmüşlerdir. Daha sonra Abdülmecid Sivâsî Efendi'nin halifesi Mısrî Ömer Efendi'nin Ekmel Tekkesi'ni basıp¹⁰⁷⁹, dervişleri döverek şiddet gösterilerine devam etmişlerdir. Bununla da yetinmeyip diğer tekkelere saldırmaya karar vermişlerdir. Bu sırada saldırılara karşı Yeniçeri ocağında samsoncu-başı¹⁰⁸⁰ Ömer Ağa on beş kadar bir kuvvetle tekkeyi korumaya karar vermiş ve zikre katılmıştır. Bu olaydan sonra bir süre sessiz kalan Kadıızâdeliler Şeyhülislâm Bahayi Efendi'den fetva alıp, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifelerinden Bülbülcüzâde Abdülkerim Fethi Efendi'nin tekkesini (Bülbülcüzâde Tekkesi) basacaklarına dair mektup göndermişlerdir. Mektupta; *“Raks ve Devrân yasaktır, tekkeni basıp seni katlederiz”* diye yazmışlardır. Hatta daha da ileri giderek *“Tekkenin toprağı üzerinde namaz kılınmaz, toprağı kazıp denize dökeceğiz”* diyerek tehdit etmişlerdir. Abdülkerim Fethi Efendi mektubu Şeyhülislâm Bahayi Efendi'ye götürdüğünde Kadıızâde'yi tehdit için *“Sen ki Üstüvânîsin, varaka ulaşınca gelesin. Muhalefet edersen zarar çekmen mukarrerdir”* diye yazıp, bir âdemisi ile Üstüvânî'ye göndermiştir. Üstüvânî, Şeyhülislâm'ın tezkeresinden korkup *“Biz hâkipayelerine varırız”* diye gelen adamı savup vezire gitmiş ve müftüden kendisini affetmesi için aracılık yapmasını rica etmiştir. Vezir dahi saray halkının hatırı için Reisülküttâb'ı Şeyhülislâm'a göndermiştir. Reisülküttâb gelip, vezirden selam getirip: *“Hatırımız için Üstüvânî Efendi'yi af buyursunlar”* diye haber ulaştırmca Şeyhülislâm, Reis'i azarlar şekilde şu şekilde mukabelede bulunmuştur:

¹⁰⁷⁸ İnalçık, age, s. 124.

¹⁰⁷⁹ Baz, Kadıızâdeliler Sivâsîler Tarışması, s. 104.

¹⁰⁸⁰ *Samsoncubaşı*: Yeniçeri ocağını teşkil eden 196 ortadan 71. ortanın başına verilen isimdir. Bunun yerine, “Seksoncubaşı”, “Sansoncubaşı”, “Sensoncubaşı” suretinde de kullanılmıştır. Yeniçeri ocağının büyük zabitlerindendir. Seksoncular, ilk zamanlarda padişahların av köpeklerini yetiştirmişler ve padişahın avlanmalarına iştirak ederlerken, sonradan ocağın diğer ortaları gibi askerlik vazifeleri ile mükellef tutulmuşlar ve Samsoncubaşılar da ortalarını fiilen kumanda etmişlerdir. Bk. Pakalın, ags, s. 112.

“Bak Efendi, bugün devlet-i Aliyye’de rüşvetler alınıp, memuriyetler açık arttırma ile satılıp, men olunanlardan ve kabahatlerden bunca kötü işler yürütülürken neden icap eyledi ki, bu makule fitneci alçaklar himâye olunurlar? Bu tasavvuf erbabının devrânı ve fukahânın inkârı bir eski hikâye ve eski bir meseledir. Biz dahi ona binâen bâhir-i Şer’ ile raksın hürmeti (haramlığı) için fetvâ vermekte bizden evvelkilere uymuşuz. Amma şu katidir ki, nice muazzam padişahlar ve kendinden evvel bunca değerli kimseler, vezirler ve bizden bilgili ve bizden hakîm müftüler gelip, vâkıâ devleti korumak ve zâhir-i şer’a riâyet için bu fetvâlar verilmişti. Yine kimse sofuları dövüp öldürmeye ve onları men’e çalışmamıştı. On yaşında mâsumi temiz İslâm padişahı, bir bölük kötü ve fitneciler tarafından ihâta edilip, fukahânın bedduasına uğratmak neden icap etti? Elbette ya ol Üstüvânî cezalandırılır ve illâ sakalını traş edip, küreğe korum” deyip, şeyhin gönderdiği kâğıdı reise sundu. Reis Efendi özür dileyip gitti. Şeyhülislâm Efendi İstanbul Kadısı Esad Çelebi’ye havale etti. Tâ ki, ol şeyhleri birer birer çağırıp, kürsüde halkın evrakını okumaktan ve raks ve devrâna ait söz söylemekten men eyleye ve tehdit eyleye”¹⁰⁸¹.

Abdülmeccid Sivâsî Hazretleri, semâ ve devrân esnasında def ve tanbur çalmanın “Hiçbir şey hariç değil, hepsi O’na hamd ile tesbih eder. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız”¹⁰⁸² âyetine binâen olduğunu ifade etmiş ve semâ’nın insan kulağına tabi olduğunu, hayvan kulağına layık olmadığını belirtmiştir¹⁰⁸³.

Semâ ve devrân konusunda Abdülehad Nûrî Sivâsî Hazretleri tarafından kaleme alınan *Terceme-i Risâle-i Deverânî’s-Sûfiyye* adlı eser Sünbül-i Sinan Hazretleri’nin (öl. 936/1529-30) deverân hakkında yazmış olduğu Arapça eserin tercümesinden ibarettir. Eserinin mukaddime kısmında deverân etmenin Hz. Ali ve Cafer-i Sadık Hazretleri’nin sünneti olduğunu belirtmiş ve son olarak da Ebu Suud Efendi’nin deverânın câizliği konusunda vermiş olduğu fetvayı delil olarak göstermiştir¹⁰⁸⁴. Eserde devrânın “raks” olarak ifade edilmesi de doğru olmayıp bu tabir özellikle “çalgılı oyunlar” için kullanılmıştır ve bu sebeple yanlış bir kullanımdır¹⁰⁸⁵.

Naîmâ Efendi, Abdülehad Nûrî Sivâsî’nin bu eserini “Taassub davasında olan Kadızâdelilerin itirazlarını defetmek için” yazdığını ancak kitabın Kadızâdeliler ve taraftarları tarafından alaya alındığını ve değersiz olarak gösterilmeye çalışıldığını ifade eder. Ayrıca şerh şeklinde adı geçen risâleyi red ve cerh etmek isteyerek risâle yazdıklarını söyler. Abdülehad Nûrî Sivâsî, Tatar İmam olarak da bilinen Mehmed Ağa Camii imamı Kefeli Hüseyin Efendi tarafından yazılan bu şerhte pek çok hâdisin çıkarıldığını, yerine uydurma hadislerin eklendiğini ve azlolanlardan evvel Şeyhülislâm

¹⁰⁸¹ Naîmâ, age, V, s. 2094-95.

¹⁰⁸² İsrâ, 17/44.

¹⁰⁸³ Gündoğdu, agt, s. 110.

¹⁰⁸⁴ Baz, age, s. 294-95.

¹⁰⁸⁵ Baz, age, s. 294-95.

Ebu Said Efendi'ye verdiğini ifade eder. Şeyhülislâm Ebu Said Efendi, Kadızâde olan İsmetî Efendi'nin onu ziyarete geldiği bir vakit Kefeli Hüseyin Efendi'nin kitabını ona uzatmıştır. İsmetî Efendi'nin tesadüfen açtığı bir sayfada, “Tuzun balı ifsad ettiği gibi gurur da ameli ifsad eder” hadisi gelir ve manasını açıkladıktan sonra İsmetî Efendi:

“-Sultanım! Bu hadîs mevzu’ olmak üzere yazmışlar” dedikten sonra Molla Efendi:

“-Hele daha bakınız...belki mevzu’ olduğu bu kitapta dahi zikrolunmuş ola...

Dedi. İsmetî Efendi, kitaba baktıktan sonra, hadîslerinin zayıf olduğunu beyan ile bahislerini tezyif maksadı ile yazıldığını gördü. Kızgın bir mahcubiyetle kitabı kapayıp molların önüne koyup sustu ve oturdu. Bu olaydan sonra Sivâsîler bu kitabın birçok suretini yazıp halka dağıttılar¹⁰⁸⁶.

Kadıızâdeliler ile Sivâsîler arasındaki tartışmalar Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Birgivi'nin risalesine karşı yazdığı yukarıda bahsi geçen risale tartışmaların alevlenmesine sebep olmuştur. Kadızâde Üstüvânî ise bu risaleyi İslâm'a aykırı bularak Abdülehad Nûrî Sivâsî'ye hitaben “kâfir olup katli vâcib” diye iddia etmiştir. Üstüvânî'nin baskıları sonucunda Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin dostu olan Kürd Molla İstanbul'u terk etmek zorunda kalmıştır. Bu sefer de Üstüvânî, Şeyhülislâm Bahayi Efendi'den Tatar İmam'ın katledilmesi istemiş fakat bu isteği gerçekleşmiştir. Kadızâdelilerin aşırı istekleri karşısında Şeyhülislâm Bahayi Efendi ölçülü ve hesaplı bir davranış sergilemeyi seçmiş, Tatar İmam'dan eserini ortadan kaldırmasını istemiştir. Tatar İmam bu sefer Kadızâdelileri Fatih Camii'de tartışmaya davet etmiştir. Şeyhülislam Bahayi Efendi'den bu tartışmalarda taraf olması istenmiştir. 10 Ocak 1953 tarihinde yapılan tartışmada Kadızâdelilerin görüşleri kabul edilerek Kürd Molla ve Tatar İmam'ın eserleri toplatılmıştır. Fakat bu olay tartışmaların sonunu getirmemiş, Köprülü Mehmed Paşa'nın sadaretine kadar devam etmiştir. Tartışmaların şiddetlenmesi ve ölümlere sebep olmasının ardından ötürü Şeyhülislâm Bahayi Efendi'nin fetvasıyla Üstüvânî Mehmed Efendi, Türk Ahmed ve Divâne Mustafa hakkında idam kararı verilmiştir. İdam cezası uygulanmayıp bu şahıslar Kıbrıs'a sürgüne gönderilmişlerdir (1656)¹⁰⁸⁷.

Padişahların bütün bu tartışmalarda varolan siyasi ve askeri problemlere yenilerinin eklenmesinden kaçınmaları sebebiyle denge politikası güttükleri

¹⁰⁸⁶ Naîmâ, age, V, s. 2300-1.

¹⁰⁸⁷ Uzunçarşılı, age, III/I, s. 364; Hüseyin Yurdaydın, Türkiye'nin Dini Tarihine Umumî Bir Bakış, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Ankara 1961, s. 119.

görülmüştür. Fakat Kadızâdelilerin fiili taarruzları neticesinde asayiş problemlerinin ortaya çıkması müdahalenin şeklini değiştirmiştir. Sebebiyet verenler ve haddi aşanlar ya nefy ya da ölümle cezalandırılmak suretiyle sükûnet sağlanılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Halvetîlik Azerbaycan'da kurulmuş, gelişmiş ve buradan Anadolu ve Balkanlar başta olmak üzere dünyanın pek çok bölgesine yayılmıştır. Tarîkatın Pîr-i Sâni'si olarak kabul edilen Seyyid Yahyâ Şirvânî döneminde kurumsallaşan tarîkat, tekke merkezli derviş örgütlenmesinin bir sonucu olarak sistematik olarak yayılma imkânı bulmuştur. Özellikle Yahyâ Şirvanî'nin karizmatik ve mistik kişiliği şöhretini Şirvân'dan uzak bölgelere taşımıştır. Anadolu'dan O'na müntesip olmak için gidenler tarîkat içerisindeki eğitimlerini tamamladıktan sonra memleketlerine dönmüşler ve irşad faaliyetlerine başlamışlardır. Hiç kuşku yok ki İstanbul'un fethi Halvetîlik tarikatının İstanbul ve Anadolu'da gelişip yükselmesi için önemli bir adım olmuştur. Bu hadiseden sonra İstanbul ve Anadolu'da pek çok Halvetî tekkesi açılmıştır.

Halvetîliğin dört ana kola ayrılması fethin akabinde olmuştur. Bu kollar içerisinde Şemseddin Sivâsî'nin kurmuş olduğu Şemsîyye, Sivas'da Halvetîlik usûl ve esaslarının inşa edilmesi, zamanla tekke ve zâviye oluşumuyla örgütlü bir yapıya kavuşmasını sağlayarak manevi cazibe merkezi haline gelmiştir. Yetiştirilen halifeler sayesinde Şemsîyye başta İstanbul olmak üzere Tokat, Amasya, Kırşehir, Samsun, Ankara, Malatya, Kıbrıs ve Mısır'da yaygınlık kazanmıştır. Şemseddin Sivâsî'nin vefatının ardından yeğeni ve halifesi Abdülmecid Sivâsî ile Şemsîyye, İstanbul'da yayılma imkânı bulmuştur. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifeliği ile birlikte Midilli'de temsil edilmiştir. İrşad faaliyetleri Sivas'taki Şems-i Sivâsî Dergâhı ile paralel olarak İstanbul'da Eyüp Nişanca'da da devam etmiştir.

Şemsîyye kolu 17. yüzyılın başlarından itibaren Sivâsîyye, Nûrîyye ve Sûzîyye şubelerine ayrılmıştır. Böyle şubelere ayrılmasının temel dayanağı hiç şüphe yok ki kurucu Pîr'lerin tarîkat içerisindeki makamsal pozisyonlarıdır. Özellikle kendilerini takip eden müntesiplerinin şeyhlerine atfettikleri Pîrlik makamıdır. Sûzîyye şubesi kurucusu Ahmed Sûzî'nin Şemsîyye içerisinde *Şems-i Sani* olarak anılması da bu ayrımın en önemli sebebidir. Ayrıca Ahmed Sûzî postnişânlık yaptığı süre boyunca Şemsîyye'deki Perşembe günü yapılan zikirleri değiştirmiş, Pazartesi günleri Kadirî ve Cuma günleri ise Halvetî zikir usûlünün tertip edilmesini vasiyet etmiştir. Dolayısıyla bu değişiklik içtihadidir. O'nu bir şube kurucusu statüsüne taşıyan bir uygulamadır. Şunu da söylemek gerekirse Pazartesi günleri yapılan Kadirî zikri ile Kadîrî tarîkatını da

içine alan bir Sûzîyye söz konusudur.

Ahmed Sûzî ile ilgili yapılan çalışmalar O'nun sadece bir halife yetiştirdiğine dikkat çekmiştir. Fakat *Vasiyetnâme* adlı eserinde yetiştirdiği halifeler hakkında detaylı bilgilere ulaşılmış ve bunlar değerlendirilmiştir. Bu eserin sunduğu ve diğer çalışmalarda dikkat çekmeyen bir başka ayrıntı da halifeler içerisinde yer alan Şeyh Mustafa Kuddûsî tarafından Zile'de kurulan Müftüoğlu Tekkesi'dir. Bilindiği üzere Şemseddîn Sivâsî Zileli'dir. Bu sebeple Sivas'taki tekkesini kurmadan evvel Zile'deki tekkede şeyhlik yapmıştır. Fakat bu tekke günümüze kadar ulaşmamıştır. Ancak Zile'de daha sonraki dönemlerde bir tekkenin Şemsîyye halifeleri tarafından açılmış olması muhtemeldir. Bu çalışma Zile'deki mezkûr Halvetî Şemsîyye-Sûzîyye tekkesi olan Müftüoğlu Tekkesi'ne dikkat çekmiştir. Zile'deki tekkeden başka Rumeli tarafında Köprülü'de Şemsîyye kolu halifelerinden Şeyh Ahmed Efendi tarafından bir tekkenin açıldığını öğrenmekteyiz. Böylece 17. yüzyılda Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin hilafet merkezi olan Midilli'de kurulmuş olan tekkeden evvel Balkanlar'da kurulan ilk tekke Köprülü'dedir.

Şemseddin Sivâsî, Abdülmecid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî kendi dönemlerinde en önemli ve büyük camilerde vaaz vermişlerdir. Bu vaaz ve sohbetleri ile halkı Hakk'a ve Hak yoluna davet etmeleri ve periyodik olarak verdikleri vaazlarının sohbet üslubunda geçmesi yeni dervişlerin gelmesine imkân sağlamıştır. Bu sayede çok sayıda halife yetiştirmişler ve buna paralel olarak da pek çok bölgede yeni tekkelerin vücuda getirilmesini sağlamışlardır.

Şemseddin Sivâsî'nin Sivas'taki dergâhı ailenin ikâmetgâhı olarak da kullanılmış, fakat bu muhteşem yapı bugün maalesef fotoğraflarda kalmıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda İstanbul ağırlıklı tekkelerin sayısı kırkı bulmaktadır. Bu tekkelerin mezkûr yüzyıllar içerisinde zamanla sayılarının azaldığı ve görev yapan şeyhlerin de buna paralel olarak sayılarında eksilme görülmüştür. Bu düşüşün sebebi tekkelerin başka tarikatlar tarafından temsil edilmesidir. Bu tarikatlara bakıldığında Halvetîliğin Sünbülî şubesi ağırlıktadır. Bundan başka yine Halvetîliğin Şabanî, Cerrâhî, Uşşâkî şubeleri ile Bayramîlik, Kadirîlik, Nakşîlik gibi tarikatlar Sivâsîyye ve Nûrîyye meşâyihinin yerini almışlardır. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin yaşadığı dönem ve vefatından sonraki zaman diliminde Halvetîliğin Şemsîyye kolunun Sivâsîyye ve Nûrîyye şubeleri en parlak

dönemlerini yaşamıştır.

Bu çalışmamızda İbrahim Baz'ın eserinde verilen tekkelere ek olarak İstanbul'da altı adet tekke ve tekke olarak da kullanılan iki adet cami ve bir mescid tespit edilmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Abdülmecid Sivâsî'nin halifesi Şeyh Dîvâne Ali Efendi'nin postnişinliğini yaptığı *Âtik Ali Paşa Tekkesi* ya da *Kasım Çelebi Tekkesi*, Sivâsîzâde Şeyh Mehmed Efendi'ye tevcih edilen Hoca Ferhad Mescidi, yine Abdülmecid Sivâsî'nin halifelerinden Yeniçeri Mehmed Efendi'nin görev yaptığı Üsküdar'daki *Orta Camii*, Şeyh Erâkî (Arâkî) Mehmed Efendi'nin şeyhlik ve vaizlik yaptığı *Yeni Vâlîde Sultan Camii*, Şemseddin Sivâsî Hazretleri'nin oğlu ve kendisinden sonra postnişîn olan Şeyh Pîr Mehmed Efendi'nin (öl. 1599) oğlu Şeyh Mısrî Ömer Efendi'nin görev yaptığı *Sufiler (Sofular) Tekkesi/Ekmele Tekkesi*, Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifelerinden Simkeşzâde Hasan Feyzî Efendi'nin (öl. 1102/1690) görev yaptığı *Hekim Çelebi Tekkesi*, Şeyh Hamza Efendi'nin (öl. 1111/1699-70) şeyh ve vâizi olduğu *Bayrampaşa Tekkesi*, Şeyh Mehmed Haşim Efendi'nin postnişîni olduğu *Ferruh Kethüda Tekkesi* ve Şeyh Kasım Efendi'nin görev yaptığı *Zıbn-ı Şerîf Tekkesi*.

İstanbul dışında Abdülmecid Sivâsî ile Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin halifelerinin Balkanlar ve Anadolu'da muhtelif yerlerinde açtıkları tekkeler ile Kırım, Şam, Mısır, Kudüs ve Medine gibi şehirlerde kurulan tekkeler de vardır. Anadolu'daki tekkeler; Safranbolu, Gümölcine, Karadeniz Ereğli'si, İzmit, Sivas, Gelibolu, Amasya, Bozok, Erzincan, Kayseri, Van, Konya, Boğazhisarı, Tokat, Edirne ve Osmaniye'de; Rumeli yani Balkanlarda bulunanlar; Midilli, Silistre, Lofça, Budin, Filibe, Varna, Yanbolu, Dobruca ve Mora'dadır. Adı geçen şehirlerdeki tekkeler ilk kez bu çalışmada ele alınmıştır.

Pek çok tarîkatta olduğu gibi Şemsîyye ve Sivâsîyye'de de veraset yoluyla şeyhlik ön planda olmuştur. Sivâsî silsilesinde babadan oğula veya bir iki istisna ile aynı aileden başka kimseye geçtiği görülmüştür. Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi'nin erkek evladı olmaması sebebiyle şeyhliğin kızının oğluna geçmesi özel bir durum olmuştur.

Osmanlı sultanları, Şemseddin Sivâsî'nin dergâh, sıbyan mektebi, kütüphane, camii ve çeşmeden oluşan Sivas'taki külliyesinin giderlerini karşılamak üzere çeşitli akarlar tahsis etmiştir. Özellikle Sivas'a bağlı kasaba ve köylerin vergi gelirleri Şemseddin Sivâsî'nin külliyesine vakfedilmiştir. Buna ek olarak Zile'de Şemseddin

Sivâsî'nin doğduğu Silis (Güzelbeyli) köyü vakıf arazisi arasındadır. Şemseddin Sivâsî'ye Sultan III. Murad tarafından verilen İşhan Tuzlası geliri, tespit ettiğimiz ilk vakıf akarıdır. Bu gelir özellikle dergâhın masraflarını karşılamak üzere kullanılmıştır. Diğer gelirler Akpınar, Beypınarı, Pirkinik gibi Sivas merkezindeki köylerden tahsis edilmiştir. Bu vakıf arazileri Şemseddin Sivâsî'nin vefatından sonra evladı ve ahfadı dolayısıyla kuşaktan kuşağa intikal ederek idare edilmiştir. Şeyh Müeyyed Efendi vakıflarının gelirleri günümüzde aile üyeleri tarafından hala alınmaya devam edilmektedir.

Abdülmecid Sivâsî'nin İstanbul'da Eyüp-Nişanca'da bulunan asitane, camii, çeşme, medrese ve kütüphanesinden müteşekkil külliyesine ait ilk vakıf kaydı 1042/1632-33 tarihlidir. Arşiv kaynaklarını incelediğimizde kayıtların ağırlıklı olarak İstanbul'da bulunan dergâhın bahçe, çeşme ve suyolları vakıfları (hadika ve râh-ı ab-ı vakfi), medrese ve kütüphane vakıfları, İzmit'te bulunan Baba Sultan Tekkesi vakıfları ve Havza Saçlı Dede ile Osman Bey Malikânesi vakıflarına ait oldukları görülmektedir.

Hayatları boyunca kitap ve sünneti muvazene eden Şemseddin Sivâsî, Abdülmecid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Saltanat-ı Aliyye'nin ihsan ve lütuflarına gark olduklarını görmekteyiz. Dönemlerindeki padişah ve yöneticilerle ilişkileri genel manada üst seviyede, saygı ve hoşgörüyeye dayalı olmuştur. Şemseddin Sivâsî, Eğri seferinde yer alarak gerek Sultan III. Mehmed için gerekse ordu için motive edici bir rol üstlenmiştir. Nitekim savaş esnasında ordu içinde bozulma ve dağılma hareketleri baş gösterdiğinde padişaha nasihatleri ve zaferi müjdeleyici sözleri dikkat çekicidir. Abdülmecid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin padişahlar için yazdıkları manzumelerde dönemin dini, sosyal ve ekonomik aksaklıkları ve bunlar için çözüm önerileri ifade edilmiştir. Şunu da eklemek gerekir ki, Padişahların da kendi manevi duygularını geliştirmek ve dünyevî ihtiyaçlarını gidermek için Sivâsî şeyhleri ile ilişki içerisinde olduklarını söylemek yanlış olmaz.

Abdülmecid Sivâsî'nin İstanbul'a ayak bastığı andan itibaren dönemin devlet ricali ile ilişkileri filiz vermeye başlamıştır. Özellikle Resiülküttab Musallî (Lâlî) Efendi'nin Abdülmecid Sivâsî'ye Eyüp-Nişanca'daki yeri tahsis etmesi ve Sivâsî Efendi'nin her hangi bir maişet sıkıntısı yaşamaması için maddi destekte bulunması muhabbetinin bir göstergesidir. Fakat devlet ricalinin her zaman aynı muhabbetle

yaklaşmadığını görmekteyiz.

İlmiye mensuplarının tasavvufla ilgili meseleler karşısında farklı düşüncelerine rağmen genel manada meşâyihden yana bir tavır içinde oldukları görülmektedir. İşte bu tasavvufi meseleler bazen Sivâsîler ve ulemâyı karşı karşıya getirmiştir. Nitekim Sultan I. Ahmed döneminin Şeyhülislâmı Çelebi Mehmed Efendi'nin cehrî zikri hiç çekinmeden tenkid etmesi, Abdülmecid Sivâsî'yi karşısına almasına neden olmuştur. Fakat buna karşın Şeyhülislâm Yahya Efendi ile Abdülmecid Sivâsî'nin sık sık sohbet ettiğini bilmekteyiz. Özellikle Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin o vakitler hilafet için gönderildiği Midilli'den İstanbul'a dönmesi için Yahya Efendi'nin Abdülmecid Sivâsî'den ricada bulunduğunu öğreniyoruz. Yahya Efendi'nin ayrıca Sivâsîlerin öğretilerine itimadının olduğu Kadızâdelilerle girişilen tartışmalarda da açıkça görülmüştür.

Abdülehad Nûrî Sivâsî, I. İbrahim'in hâl edilmesinde Şeyhülislâm Abdurrahim Efendi'nin çağrısına karşılık vermemesi, siyasi olaylarda daha çekimser davranmasıyla alakalıdır. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Midilli'deki şeyhliği döneminde O'na en büyük desteği Derya Beylerinden Bâlîzâde Hasan Bey vermiştir. Hasan Bey burada yaptırdığı camii ve zâviyenin tasarruf hakkını Nûrî Efendi'ye bırakmıştır. Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin Midilli'den ayrılmasından sonra da bu tasarruf hakkı halifeleri vasıtasıyla devam etmiştir.

Abdülmecid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin cenaze merasimlerine devlet erkânının katılması, onlara gösterilen saygı, muhabbet ve hürmetin güzel bir örneğidir. Vefatlarından sonra Kösem Sultan'ın emriyle adlarına birer türbe inşa edilmesi sadece devlet erkânının değil, valide sultanın da hürmetinin olduğunu göstermiştir. Böylece Şemseddin Sivâsî, Abdülmecid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî'nin tasavvufi kimliklerinin yanı sıra, kendi dönemlerinde meydana gelen siyasi, askeri ve toplumsal olaylarda takındıkları tavırlarla üstün birer kişilik olduklarını göstermişlerdir.

Abdülmecid Sivâsî ve Abdülehad Nûrî Sivâsî, Osmanlı Devleti'nde siyasi, iktisadi ve içtimai bir takım sorunların yanında dini ve fikri yönde hizipleşmenin yaşandığı bir dönemde yaşamaları sebebiyle tartışmalara müdahil olmuşlar ve tasavvuf ehline karşı yürütülen mücadelenin karşısında yer almışlardır. Nitekim Osmanlı Devleti

17. yüzyılda IV. Murad'ın (1623-1640) saltanat devrinden IV. Mehmed'in (1648-1687) saltanatının sekizinci yılına kadar Kadızâdeliler-Sivâsîler tartışmalarıyla bir hayli meşgul olmuştur. Bu tartışmaların baş aktörleri olan Kadızâdeliler İslamiyet'i ilk yıllarına döndürmek gayesiyle harekete geçmişlerdir. Bozuk gidişatın müsebbibi olarak tasavvuf anlayışının hâkim olduğu tarikatları hedef almışlardır. Bütün bu tartışmalarda Sivâsîler diğer bütün tarikatları temsil etmişlerdir. Dolayısıyla Kadızâdeliler muhatap olarak Sivâsîler ile karşı karşıya gelmişlerdir. Kadızâdeliler zümresinin eleştiriye tahammülü olmayan bir zihniyete sahip olmaları, tartışmaların boyutunu değiştirerek ilmi çerçeveden uzak, kişisel düşmanlık halinde kendini göstermiştir. Sivâsîler ise tüm bu tartışmalara daha dikkatli, ferasetli bir tavır içinde yaklaşarak daha çok yazılı ve sözlü cevaplar vermişlerdir. Kadızâdelilerin bir çeşit gövde gösterisi halini alan vaazları esnasında tahrik edici konuşmalardan etkilenen halkın sokaklara çıkması ve tekkeleri basması, asayiş sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bütün bu yaşananlar karşısında padişahların sessiz kalması olayların büyümesine neden olmuştur. Netice itibariyle olayların bu denli bir hal alması Köprülü Mehmed Paşa gibi bir sadrazamın müdahalesi ile önlenebilmiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerde ve Sivas Şer'iyye Sicilleri ile 1 Numaralı Sivas Ahkâm Defteri'nde Ahmedî Sûzî'den itibaren ailenin Seyyid olarak kaydedildiği görülmektedir. Ahmed Sûzî'ye ait mühürde O'nun Seyyid olduğuna dair bir ibare vardır. Bütün bu bilgiler bazı soruların sorulmasına neden olmaktadır. Nakibü'l-Eşraf Defterleri'nde kayıtları olmamasına rağmen neden Seyyid olarak anılmışlardır? Şemseddin Sivâsî böyle bir ünvanı neden kullanmamıştır? Ahmed Sûzî bu ünvanı kullanmaya neden gerek duymuştur? Tabi şunu da söylemek gerekir ki, bu mukaddes ünvanı kullanmak hiç şüphesiz siyasi ve içtimai hayatta itibar simgesidir. Nitekim Şemsîyye, Sivâsîyye, Nûrîyye ve Sûzîyye Pîrleri şöhret ve itibarlarını yaşadıkları dönemlerde kanıtlamışlardır. Onların sadece itibar kazanmak amacıyla bu ünvanı kullanmaya ihtiyaç duyduklarını düşünmek mesnedi olmadığından haksızlık olur. Ayrıca manevî ağırlık ve sorumluluğu olan bu ünvanı kullanmada pek istekli olduklarını da söylemek zordur. Şemseddin Sivâsî'nin torunları ile yaptığımız görüşmelerde, aile büyüklerinden Seyyid olduklarını duyduklarını belirtmişlerdir.

Şeyh Ahmed Sûzî'nin dediği gibi “Allah her zaman O'nların çerağlarını uyandırır”. Şemseddin Sivâsî'nin Sivas'ta uyandırmış olduğu çerağ, yeğeni Şeyh Abdülmecid Sivâsî ile İstanbul'da Eyüp-Nişancı'da yanmaya devam etmiştir. Bu çerağ Şeyh Abdülehad Nûrî Sivâsî'yle birlikte Midilli'de yanmıştır. Tekke ve zâviyelerin 1925 yılında kapatılmasıyla sönmüş gibi görünen çerağ, 1985 yılında Halvetî-Cerrâhî halifesi Şeyh İskender Naci Şirîn Baba tarafından Eyüp-Nişancı'da bulunan Sivâsî Tekkesi'nde tekrar uyandırılmıştır. Şirîn Baba'nın 11 Mart 2002 tarihinde vefatının ardından yerine geçen halifesi Bâkî Baba Sivâsî Efendi tarafından çerağ yanmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Vesikaları/Perakende Evraklar

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Dosya No/Gömlek No

Cevdet Evkaf (C. EV): 12013; 15707; 30375; 5373. 26.

Cevdet Maarif (C. MF): 150/7481; 5064.

Evkaf Vakfiye Evrakı (EV. VKF): 5/76, 1032.

Evkaf Mektubi Kalemî (EV. MKT): 283/191; 379/21; 420.00/132; 919/141; 2504/81.

Evkaf Müfettişliği (EV. MT): 697/207;720/34.

Şura-yı Devlet Maliye (ŞD. ML): 439/57, 141.

İrade-i Şura-yı Devlet (İ. ŞD): 121/7240, 9; 121/7240.1.1.

İbnül Emin Evkaf (İ. EV): 52/5790, 2186.

İrade-i Maliye (İ. ML): 44.

İrade-i Meclis-i Vâlâ (İ. MVL): 327/13992.

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO): 1650/123748, 7; 1659/124415; 1670/125189;
3251/243762; 3475/260593.

Dahiliye Muhasebe (DH. MH): 471/64.

Dahiliye Mektubi (DH. MKT):1630/103.

Hariciye/Tercüme Odası (HR. TO): 559/85.

Sivas Ahkâm Defteri (SAD No:1)

Sivas Nüfus Defterleri (S. NFS. D.)

2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

Evkaf Defter (EV. DEF): 581.1; 581.114.121; 2867. 8, 33; 3062.118; 4022. 22, 4086.
95; 4093. 14, 4104.101.

Evkaf Tahrir (EV. THR): 282.100; 298. 85.

Evkaf Muhasebe (EV. MH): 218.172, 173; 265.238; 378. 168; 389.186; 522.139,140; 575.160,161,187; 630.197; 780.196; 823.213; 885. 3; 948. 13; 981. 120; 1007. 83,84; 1108.173, 1108.174, 1781. 330.

Evkaf Mektubi Cihat Kalemi (EV. MKT. CHT): 5. 131; 138. 64; 298. 103; 425. 58; 580. 38, 39; 649.119.

Evkaf Mektubi (EV. MKT): 276.122; 420.132; 550. 145; 681. 89, 92; 706. 10; 745.183; 767. 74, 108; 926. 14; 953. 97; 1350.175; 1483. 69; 1485. 89; 1743. 83; 2407. 108; 2483. 82; 2504. 79, 81, 83, 87; 3124.121, 122.

3. Sivas Şer'iyce Sicilleri (ŞŞS Def No): 1, 3, 5, 27, 43.

4. Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi (SVBMA Def No): 1, 2, 3, 4.

A. Yayınlanmış Ana Kaynaklar

ÂBDİZÂDE, H. Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Sade. Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş, Cilt I, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları No:1, Ankara 1986.

ABDÜLMECİD SİVÂSÎ, *Nazîre-i Şeyhî*, Süleymaniye Ktp., H. Şemsi Güneren Bölümü, No: 12, vr. 92b-93a.

_____, *Kitabu'l-İstihsan (Kaside-i Mergube)*, Süleymaniye Ktp., H. Şemsi Güneren Bölümü-M. Fatih Güneren Bölümü, nr. 32, vr. 188a-191b.

_____, *Risâle-i Sivâsî fî Beyâni't-Tevhîd*, Süleymaniye Ktp., H. Şemsi Güneren Bölümü, No: 12, vr. 56-76.

AHMED-İ SÛZÎ, *Dîvân*, Süleymâniye Ktp., H. Şemsi-F. Güneren Bölümü, nr: 25, vr. 1-100.

_____, *Silsile-i Pîrânü'l-Meşâyihî'l-Halvetîyye*, Süleymâniye Ktp., H. Şemsi-F. Güneren Bölümü nr: 25, vr. 21a-23b.

_____, *Vasiyetnâme-i Ahmed-i Sûzî*, Süleymâniye Ktp., H. Şemsi-F. Güneren Bölümü, nr: 25, vr. 1-20.

AKHÎSARÎ, Ahmed er-Rûmî, *Tütün İçmek Haram mıdır? Bir Osmanlı Risalesi*, Giriş ve Notlar Yahya Michot, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

- BABINGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. Çev. Coşkun Üçok, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2000.
- BAĞDATLI İSMAİL PAŞA, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifîn (Keşfu'z-Zunûn Zeyli)*, Cilt I-II, MEB Yay., Ankara 1945-47.
- BURSALI, M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, hzl. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Cilt I, Meral Yayınevi, İstanbul 1972.
- EVLYÂ ÇELEBİ, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, hzl. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Cilt 1 ve 3, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999-2006.
- HOCA SAADETTİN, *Tacü't-Tevârih*, hzl. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1979.
- HOCAZÂDE, A. Hilmi, *Ziyaret-i Evliyâ*, Maarif Matbaası, İstanbul 1320.
- İMÂM BİRGİVÎ, *Birgivî Vasiyetnâmesi Kadızâde Şerhi*, Sade. Faruk Meyan, Bedir Yay., İstanbul 2009.
- KÂTİP ÇELEBİ, *Mizanü'l-Hakk fî İhtiyarri'l-Ehakk*, hzl. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 2008.
- LÂ'LİZÂDE, Abdülbâki, *Aşka ve Âşıklara Dair/Melami Büyükleri-Sergüzeşt*, Furkan Yayınları, İstanbul 2001.
- MUHYÎ-İ GÜLŞENÎ, *Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşenî*, hzl. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul 2014.
- NAÎMÂ, Mustafa Efendi, *Naîmâ Tarihi (Ravzatü'l-Hüseyin fî Hülâsat-I Ahbâri'l-Hafkâyn)*, Çev. Zuhuri Danışman, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1967.
- NEV'İ-ZÂDE ATÂÎ, *Hadâikü'l-Hakâik fî Tekmîleti's-Şakaik*, Cilt I-II, Neşr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989.
- OSMANZÂDE, H. Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr-ı Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, Cilt III-V, Kitabevi Yayınları-290, İstanbul 2006.
- PEÇEVÎ, İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi II*, hzl. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı

Yay., İstanbul 1992.

SOLAKZÂDE, Mehmet Hemdemi, *Tarih-i Solakzâde*, İstanbul 1298.

SÜREYYA, Mehmet, *Sicill-i Osmanî I*, hzl. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.

ŞEMSEDDİN-İ SİVÂSÎ, *Hallü Ma'akıdî'l-Kava'id Şerhü'l-Kavâ'id*, hzl. Ahmed Turan Arslan, Örnek Baskı, İstanbul 1993.

_____, *Dîvân*, hzl. Recep Toparlı, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-1, Belediyesi Yay., Sivas 2017.

_____, *Gülşen-Âbâd*, hzl. Hasan Aksoy, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-2, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017.

_____, *Mevlid-i Nebî*, hzl. Hasan Aksoy, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-3, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

_____, *Heşt Bihîşt*, hzl. Alim Yıldız, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-4, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

_____, *Umdetü'l-Hüccâc*, hzl. Fatih Ramazan Süer, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-5, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

_____, *Mir'âtü'l-Ahlâk*, hzl. Birgül Toker, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-6, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

_____, *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam*, hzl. Mehmet Arslan, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-7, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

_____, *Süleymâniyye (Süleymannâme)*, hzl. Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-8, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

_____, *Kaside-i Bürde*, hzl. Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-9, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

_____, *İrşadü'l-Avam*, hzl. Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-9, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

_____, *İbret-Nümâ*, hzl. Erol Çöm, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-10, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

_____, *Menâkıb-ı Çehâr-Yâr-ı Güzîn*, hzl. Mehmet Arslan, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-11, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017.

_____, *Menâzilü'l-Ârifîn*, hzl. Yüksel Göztepe-Yusuf Yıldırım, Şemseddin

- Sivâsî Külliyyatı-12, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017.
- _____, *Umdetü'l-Edîb fî Ta'lîm Ve't-Te'dîb*, hzl. Yusuf Yıldırım, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-13, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017, s. 30-55.
- _____, *Es-Safâyah fî Tercümeti'l-Levâyah*, hzl. Yusuf Yıldırım, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-13, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017, s. 57-130.
- _____, *Şerh-i Gazeliyyâti's-Sultan Muradu's-Sâlis*, hzl. Fatih Ramazan Süre, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-14, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017.
- _____, *Abdülvehhâb Gâzi Menâkıbı*, hzl. Alim Yıldız, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-15, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017, s. 30-40.
- _____, *Terceme-i Ecvibe-i Ali Bin Ebî Tâlib*, hzl. Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-15, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017, s. 43-70.
- _____, *Emr-i İlâhi ve Huccet-i İlâhî*, hzl. Mahmut İnat, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-15, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017, s. 71-103.
- _____, *Nakdü'l-Hâtır*, hzl. Recep Toparlı-Durmuş Arslan, Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-16, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017.
- _____, *Zübdetü'l-Esrâr fî Şerh-i Muhtasâü'l-Menâr*, hzl. Abdullah Karaman. Şemseddin Sivâsî Külliyyatı-17, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2017.
- ŞEYH AHMED RİNDÎ EFENDÎ, *Son İkrâm-Şiirler*, hzl. Ali Kasım Karaşemiş, İstanbul 1966.
- ŞEYHİ MEHMED EFENDÎ, *Vakâyi'ü'l-Fuzalâ II-IV*, hzl. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989.
- ULVÎ, M. Cemaleddin, *Lemezât-ı Hulvîyye Ez-Lemezât-ı Ulviyye, (Halvetî Büyüklerinin Tatlı Sohbetleri)*, hzl. Mehmet Serhan Tayşi, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- VİCDÂNÎ, Sadık, *Tarîkatler ve Silsileleri (Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye) Melâmiyye Kadiriyye Halvetiyye Sofî ve Tasavvuf*, hzl. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.

B. Araştırma-İnceleme Eserleri

- ACUN, Hakkı, "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri", *VD*, Sayı: XX, Ankara 1988, s. 183-212.

- AÇIKEL, Ali, “Rum Eyaleti Vakıflarından Bir Örnek: Abdülvehhab Oğulları Evlatlık Vakfı”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, Tokat 2016, s. 1-23.
- AKÇAY, A. İhsan, “Sûzî’nin Şiir Muhiti”, *Sivaslı Sûfî Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi Sempozyum Tebliğleri*, Buruciye Yay., Ankara 2012, s. 33-43.
- AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2013.
- AKKAYA, Hüseyin, *Abdülehad Nûrî ve Dîvânı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003.
- AKPINAR, M. Raşit, “Osmanlı Toplumunda Selefî Düşüncenin Tipik Bir Temsilcisi Olarak Kadızâdeliler”, *GÜİA Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1-2, Gaziantep 2015, s. 303-315,
- _____, *Kadızâdeliler ve Sivâsîler Arasındaki Fıkhi Tartışmalar*, MÜİF Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış YLT), İstanbul 2009.
- AKSOY, Hasan, “Sûzî”, *DVİA*, Cilt 38. İstanbul 2010, s. 4.
- _____, “Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarîkatı, Eserleri”, *CÜİF Dergisi*, Cilt IX, Sayı 2, Sivas 2005, s. 1-43.
- _____, “Şemseddin Sivâsî”, *DVİA*, Cilt 38, İstanbul 2010, s.523-526.
- AKTEMUR, A. Murat, “Zile Müftüoğlu Konağı ve Tekkesi”, *International Journal of Social Science*, (25-1), 2014, s. 1-20.
- ALTUN, Işıl, “Kocaeli’de Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalara Örnek: “Sultan Baba”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 37, Erzurum 2008, s. 173-185.
- ASLAN, Ömer, “Sivâsî Ailesinin Tefsir İlimine Katkıları Çerçevesinde Abdulmecid Sivâsî’nin “Fâtiha Sûresi Tefsîri”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yay., Ankara 2011, s. 219-239.

AŞKAR, Mustafa, “Bir Türk Tarîkatı Olarak Halvetîyye’nin Tarihi Gelişimi ve Halvetîyye Silsilesinin Tahlili”, *AÜİF Dergisi*, Cilt XXXIX, Sayı 1, Ankara 1999, s. 535-563.

_____, “Niyâzî-i Mısrî”, *DVİA*, Cilt 33, İstanbul 2007, s. 166-169.

ATASOY, Nuran, “Osmanlı Dönemi Tarîkat Kıyafetleri ve Cihazları”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkan-Tarîkatlar-Edebiyat-Mimari-İkonografi-Modernizm*, hzl. A. Yaşar Ocak, TTK, Ankara 2014, s. 189-252.

AY, Alper, *Abdülmecid Sivâsî Dîvânî (İnceleme-Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı, YLT, Sivas 2014.

AY, Resul, *Anadolu’da Derviş ve Toplum 13-15. Yüzyıllar*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008.

AYKUT, Nezihî, “Hüseyin Tûgi”, *DVİA*, Cilt 19, İstanbul 1999, s. 15-16.

AYNUR, Hatice, “Sâliha Sultan’ın Düğün Töreni ve Şenlikleri”, *Tarih ve Toplum*, Cilt 11, Sayı: 61, 1989, s. 30-39.

AZAMAT, Nihat, “Hamza Bâlî”, *DVİA*, Cilt 15, İstanbul 1997, s. 503-505.

_____, “İdrîs-i Muhtefî”, *DVİA*, Cilt 21, İstanbul 2000, s. 489-491.

BÂKÎ BABA SİVÂSÎ, *Ah Minel Aşk*, İstanbul 2014.

_____, “Hamzavîlik” konulu görüşme, 12.11. 2017.

_____, “Balık Hadisesi” konulu görüşme, 13.12.2017.

_____, “Abdülmecid Sivâsî’nin kızlarının evliliği” konulu görüşme, 13.12.2017.

_____, “Nazmî Geylânî Baba” konulu görüşme, 15.12.2017.

BARKAN, Ö. Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri”,

- VD, Sayı II, Ankara 1942, s. 279-362.
- BAZ, İbrahim, *Abdülehad Nûrî-i Sivâsî Hayatı Eserleri Görüşleri*, İnsan Yay., İstanbul 2007.
- _____, *Kadızedeliler Sivasiler Tartışması*, Otto Yay., İstanbul 2019.
- BİLKAN, A. Fuat, *Fakihler ve Sofuların Kavgası 17 Yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsiler*, İletişim Yay., İstanbul 2016.
- BOZKURT, Nebi, “Oyun”, *DVİA*, Cilt 34, İstanbul 2007, s. 15-16.
- BÖLÜKBAŞI, Ayşe, “XVI. Yüzyıl İstanbul’unda Devlet ve Tarikatlar: Halvetî Tekkelerinin İnşasında Devlet İdarecilerinin Rolü”, *History Studies*. Cilt 6, Sayı 3, 2014, s. 71-87.
- BUDAK, Abdülhamit, *Halvetî Tarikatının Osmanlı Toplum Yapısıyla Sosyo-Politik ve Kültürel Etkileşimi (XV. Yüzyıl Amasya Örneği)*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Çorum 2014.
- CEYHAN, Semih, “Sâdık Vicdânî”, *DVİA*, Cilt 35, İstanbul 2008, s. 401-402.
- _____, “Semâ”, *DVİA*, Cilt 36, İstanbul 2009, s. 457-458.
- COŞKUN, A. Osman, “Simkeşzâde Feyzî”, *DVİA*, Cilt 37, İstanbul 2009, s. 213-214.
- _____, *Abdülehad Nûrî Dîvânı*, MEB Yay., İstanbul 2001.
- ÇAVUŞOĞLU, Semiramis, “Kadızedeliler”, *DVİA*, Cilt 24, İstanbul 2001, s. 100-102.
- ÇEKEN, Halil, *Niyazî-i Mısrî’nin Hatıraları*, Dergâh Yay., İstanbul 2006.
- ÇELİK, Nilüfer, *Abdulahad Nûrî’nin Dîvân’ının Tenkitli Metni*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Elazığ 1999.
- ÇETİN, Nuran, “Sivâsî Tekkesi ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri”, *AÜİF Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Ankara 2014, s. 19-39.
- _____, *Eyüp Tekkeleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, DT, İstanbul 2012.

- ÇINAR, Fatih, “İsmail es-Sivâsî ve Sûfîlerin Raks/Deveranı Hakkında Verdiği Bir Fetvası”, *CÜİF Dergisi*, Cilt XIII, Sayı: 1, Sivas 2009, s. 323-240.
- DAVİD, Geza, “Eğri”, *DVİA*. Cilt 10, İstanbul 1994, s. 489-491.
- DEMİREL, Ömer, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, TTK, Ankara 2000.
- _____, “Kuruluşundan Günümüze Çeşitli Yönleriyle Bir Osmanlı Mahallesi: Sivas Küçük Minare Mahallesi”, *XIII. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, 4-8 Ekim 1947-1960, Ankara 1999.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2001.
- DOĞAN, Sema, “Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi”, *DVİA*, Cilt 3, İstanbul 2007, s. 158-160.
- DURŞUN, Kübra, *1 Numaralı Ahkâm Defterinde Yer Alan Vakıf Davalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Tokat 2015.
- EKİN, Ümit, “Osmanlı Ordusunda Moral Yükseltici Bir Kurum olarak Ordu Şeyhliği”, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fen Edebiyat Dergisi*, Cilt 10, Sakarya 2008, s. 167-178.
- ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, MÜİF Vakıf Yay., İstanbul 2012.
- ERDOĞAN, K. Meryem, “Karayazıcı İsyanı”, *Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, Eskişehir 2003, s. 53-66.
- ERDOĞAN, Abdülkerim, “Anadolu’da Sönmeyen Şirvânî Aşk Ocağı “Keleriç” ve Pîr Bahaeddin Erzincanî”, *Kafkaslar’dan Anadolu’ya Kültür Köprülerimiz Uluslararası Seyyid Yahyâ Şirvânî ve Halvetîlik Sempozyumu*, 21-22 Kasım Eskişehir-24- Bakü 26 Kasım 2013, s. 39-58.
- EYİCE, Semavi, “İmrahor İlyas Bey Camii”, *DVİA*, Cilt 22, İstanbul 2000, s. 228-31.

_____, “Bayezid II Camii ve Külliyesi”, *DVİA*, Cilt 6, İstanbul 1992, s. 42-45.

_____, “Ferhad Paşa Camii”, *DVİA*, Cilt 12, İstanbul 1995, s. 384-386.

GÖÇMEN, Muammer, “Üstüvânî Mehmed Efendi”, *DVİA*, Cilt 42, İstanbul 2012, s. 396-97.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî, “Halvetîyye” *Türk Ansiklopedisi*, Cilt 18, MEB Yay., İstanbul 1970, s. 420-425.

_____, “Şemsîyye” , *MEB İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 11, İstanbul 1970, s. 422-423.

GÖKSEYİTOĞLU, Leman, “Şeyh Ahmed Efendi”, konulu görüşme, 11.03.2017.

_____, “Şemsi Sivâsî Sıbyan Mektebi”, konulu görüşme, 11.12.2017.

_____, “Paşabostanı Hamamı”, konulu görüşme, 11.12.2017

GÖZTEPE, Yüksel, “Osmanlı’da Bir Fikri Mücadele: Kadızâde-Sivâsî Tartışması”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*, Kemal İbn-i Hümam Kemal Vakfı Yay., Ankara 2011, s. 83-105.

GÜLGEN, Hicabi, “Eyüp’te Sivâsî Dergâhı Haziresi ve Mezar Taşları”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yay., Ankara 2011, s. 307-336.

GÜNDOĞDU, Cengiz, *Abdülmeçîd Sivâsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, DT, Erzurum 1997.

_____, “Sivâsî, Abdülmeçid”, *DVİA*, Cilt 37, İstanbul 2009, s. 286-287.

_____, “Osmanlı’da Tarîkat Şeyhinin Padişahı Uyarı ve Teşviklerine Yönelik Bir Örnek”, *EKEV Akademik Dergisi*, Sayı: 50, Erzurum 2016, s. 25-46.

_____, “Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi Şemsî-

- Sivâsîler”, *Türkler*, Cilt II, İstanbul 2002, s. 128-140.
- GÜNDÜZ, Filiz, “Mehmed Ağa Külliyesi”, *DVIA*, Cilt 28, İstanbul 2003, s. 431-432.
- GÜNDÜZ, İrfan, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Sena Neşriyat, Ankara 1984.
- GÜNDÜZ, İrfan-ÇİÇEK, Yakub, *Ömer Ziyâuddîn Gümüshânevî, Tasavvuf ve Tarikatlar İle İlgili Fetvalar*, Sır Yay., İstanbul 2009.
- GÜNEREN, A. Adil, “Kaybolan Bir Dergâhın Hatıraları”, *Feyiz Dergisi*, Sayı: 228, Ankara 2010, s. ?
- GÜNEREN, M. Fatih, “Şemseddîn-i Sivâsî Ailesi”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*, Kemal İbn-i Hümam Kemal Vakfı Yay., 30 Nisan-1 Mayıs Sivas, Ankara 2011, s. 23-36.
- _____, *Sivâsî Şiirleri Şems-i Sivâsî (Şemsî) Abd-Ül-Mecîd-i Sivâsî (Şeyhî) Abd-Ül-Ehad Nûrî (Nûrî) Ahmed Sûzî (Sûzî) Hazretlerinin Bazı Şiirleri İle Sadeleştirmeleri ve Gönül Esintileri Kalbe Doğan Yakarışlar, Düşünceler, Hatıralar*, Seçil Ofset, İstanbul 2010.
- GÜNEREN, H. Şemsi, *Hidayet Yıldızı (Şems-Ed-Dîn-i Sivâsî Hazretlerinin Menkıbeleri)*, Seçil Ofset, İstanbul 2010.
- _____, *Tasavvuf Müsikisinde Sivâsî İlâhileri*, hzl, M. Fatih Güneren, Seçil Ofset, İstanbul 2010.
- HAMMER, Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt V-VII. hzl. Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul 2015.
- HINZ, Walther, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, Çev. Acar Sevim, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1990.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2108.
- İŞİK, Zekeriya, *Devlet ve Tarikat (Osmanlı Toplumunda Devlet Tarikat İlişkilerinin*

- İdeolojik ve Sosyolojik Zemini*), Çizgi Kitabevi, Konya 2015.
- _____, *Şeyhler ve Şahlar (Osmanlı Toplumunda Devlet-Tarikat İlişkilerinin Gelişim ve Değişim Süreci)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2016.
- IŞIN, Ekrem, “Yavsî Baba Tekkesi”, *DVİA*, Cilt VII, İstanbul 1993, s. 445-446.
- İLGÜREL, Mücteba, “Kösem Sultan”, *DVİA*, Cilt 26, İstanbul 1977, s. 273-75.
- _____, “III. Murad”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Cilt 10, İstanbul 1989, s. 400
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı Tarihinde Efsaneler ve Gerçekler*, Ntv Yay., İstanbul 2015.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Ayasofya Kürsü Şeyhliği”, *DVİA*, Cilt 4, İstanbul 1991, s. 224.
- KARA, Mustafa, “Tekke”, *DVİA*, Cilt 40, İstanbul 2011, s. 368-370.
- _____, *Dini Hayat-Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2013.
- _____, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2013.
- _____, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatler Tekkeler Şeyhler*, Dergâh Yay., İstanbul 2010.
- _____, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, Uludağ Yay., Bursa 1993.
- KARADAŞ, Cağfer, “Sivâsîler-Kadızâdeliler Olayı ve İnanç Boyutu”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*, Kemal İbn-i Hümam Kemal Vakfi Yay., 30 Nisan-1 Mayıs Sivas, Ankara 2011, s. 107-124.
- KARAKAYA, Ebru, “Şemsi Paşa Külliyesi”, *DVİA*, Cilt 38, İstanbul 2010, s. 529-30.
- KARATAŞ, Ahmet, “Ahmed Sûzî Divânî’nda Hac, Kurban ve Bayram Motifleri”, *Sivaslı Sûfî Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi Sempozyum Tebliğleri*, Buruciye Yay., 26 Mayıs 2012, Ankara 2012, s. 196-209.
- KAVAK, Abdulcebbar, “Şeyh Şemsüddin El-Ahlâtî ve Birîfka Tekkesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı: 1, Bursa 2014, s. 121-139.

- _____, “Ahlat Bölgesinde XVI-XVIII Yüzyıllar Arasında Halvetî Tarîkatını Yayan Bir Aile: Ahlâtiler”, *Kafkaslar’dan Anadolu’ya Kültür Köprülerimiz Uluslar Arası Seyyid Yahyâ Şîrvânî ve Halvetîlik Sempozyumu*, 21-22 Kasım Eskişehir /24-26 Kasım 2013 Bakü, s. 23-38.
- KILIÇ, Rüya, “Bir Tarîkatın Gizli Direnişi: Bayramî Melâmîleri veya Hamzavîler”, *Tasavvuf Akademi*, Sayı: 10, Ankara 2003, s. 251-272.
- KİSSLİNG, H. Joachim, “Halvetî Tarîkatı-I”, Çev. Mehmet Serhan Tayşı, *Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni*, Cilt 5, Sayı 32, İstanbul 1993-94, s. 28-42.
- KOCA, Ferhat, “İbn Teymiyye, Takıyüddin”, *DVİA*, Cilt 20, İstanbul 1999, s. 391-405.
- KOÇU, R. Ekrem, “Abdülehad Nûrî Efendi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt I, İstanbul 1958, s. 56-57.
- _____, “Abdülmeccid Efendi (Şeyh Sivâsî)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt I, İstanbul 1958, s. 141-143.
- KÖKREK, Mehmet, “Keskin Dede Kabrista’nında Medfûn Meşâyihe Ait Şâhideler”, *Yeni Ufuklar Dergisi*, İstanbul 2015, Sayı 25, s. 24-28.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Akçağ Yay., İstanbul 2004.
- KÖSE, Fatih, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, MÜİF Yay., İstanbul 2012.
- MİLLİK, A. Nida, *Dâ’i-i Fakir: Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri (Tahkikli Neşir)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Afyonkarahisar 2005.
- OCAK, A. Yaşar, “Zâviyeler: Dini Sosyal ve Kültürel Tarihi Açısından Bir Deneme”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XII, Ankara 1978), s. 247-169.
- _____, “17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Dinde Tasviye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızadeliler Hareketi”, *Yeniçağlar Anadolu’sunda İslam’ın Ayak İzleri Osmanlılar Dönemi Makaleler-Araştırmalar*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 84-146.
- ÖGKE, Ahmet, “Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî Hz”, *Bakü’den*

Balkanlar'a Halvetîlik Sempozyum-1 Tebliğleri, 3 Mayıs Manisa 2015, s. 41-56

ÖNDER, Oğuz, *Sivas İli Merkezindeki Türk Devri Hamamları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, YLT, Ankara 2007.

ÖNGÖREN, Reşat, *Osmanlı'da Tasavvuf: Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, İz Yay., İstanbul 2000.

_____, "Lemezât", *DVİA*, Cilt 27, İstanbul 2003, s. 136-37.

_____, "Zikir", *DVİA*, Cilt 44, İstanbul 2013, s. 409-412.

_____, ÖZDAMAR, Mustafa, *Dersaâdet Dergâhları*, Kırk Kandil Yay., İstanbul 2007.

_____, *Meczublar*, Kırk Kandil Yay., İstanbul 2010.

ÖZELSEL, M. Mihriban, *Halvette 40 Gün (Psikolog Dervişenin Halvet Günlüğü ve Bilimsel Çözümlemesi)*, Kaknüs Yay., İstanbul 2013.

ÖZKÖSE, Kadir, "On Sekiz ve On Dokuzuncu Yüzyılda Sivas'ta Tasavvuf, *Sivashlı Sûfi Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi Sempozyum Tebliğleri*, Buruciye Yay., Ankara 2012, s. 21-43.

ÖZTÜRK, Ali, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Ankara 2003.

ÖZTÜRK, M. Cemal, "Seyyid Yahyâ Şirvânî-yı Vird-i Settâr'ı", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 34, İstanbul 2014, s. 173-178.

ÖZTÜRK, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1995.

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-II-III*, MEB Yay., İstanbul 1993.

PAZARCIBAŞI, Erdoğan, "Mehmed Efendi, Vâni", *DVİA*, Cilt 28, İstanbul 2003, s. 458-59.

RIHTIM, Mehmet, "Yahya Şirvânî", *DVİA*, Cilt 43, İstanbul 2013, s. 264-266.

SAKAOĞLU, Necdet, *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı*, Oğlak Yay., İstanbul 1999.

_____, “Kadızedeliler-Sivâsîler”, *Dünden Bugüne İslâm Ansiklopedisi*, Cilt IV, İstanbul 1993.

SARIKAYA, Meliha Y, “Sûfî Muhitinde Vasiyetnâme Geleneği ve Sûzî'nin Vasiyetnâmesi”, *Sivaslı Sûfî Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi Sempozyum Tebliğleri*, Buruciye Yay., 26 Mayıs 2012, Ankara 2012, s. 285-294.

SCHİMMEL, Annemaria, *Hallac Kurtar Beni Tanrıdan*, Çev. G. Ahmetcan Asena, Pan Yayıncılık, İstanbul 2009.

_____, *İslamın Mistik Boyutları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012.

SERTOĞLU, Mithat, “İbretnüma”, *Bellekten*, Cilt XI, Sayı 43, TTK, Ankara 1947, s. 491-514.

SHAW, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt I, E Yay., İstanbul 2008.

ŞAHBAZ, Selin, *Geçmişten Günümüze Kahvehaneler, Kahvehanelerin Sosyal Yaşamdaki Yeri ve Önemi: Aydın Örneği*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Aydın 2007.

ŞAHİN, Haşim, *Dervişler ve Sufi Çevreler Klasik Çağ Osmanlı Toplumunda Tasavvufi Şahsiyetler*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

ŞAHİN, Kamil-CEYHAN, Semih, “Şeyh Yavsî”, *DVİA*, Cilt 39, İstanbul 2010, s. 75-77.

ŞAHİN, Salih, *Mekân ve İnsanlarıyla Sivas*, Buruciye Yay., İstanbul 2013.

ŞAPOLYO, E. Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Milenyum Yay., İstanbul 2013.

ŞEMSEDDİN, Sami, *Kamus-i Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 2006.

ŞENGÜN, Necdet, “Ahmed Sûzî Dîvân'ında Dil ve Anlatım”, *Sivaslı Sûfî Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi Sempozyum Tebliğleri*, Buruciye Yay., 26 Mayıs 2012, Ankara

2012, s. 106-124.

_____, “Şeyh Ahmed Rindî Sivâsî ve Şiirlerinde Melâmet Neşvesi”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yay., 30 Nisan-1 Mayıs Sivas, Ankara 2011, s. 377-390.

ŞİRİN BABA, İ. Naci, *Bir Katre Söyledik Anlayana*, Seçil Ofset, İstanbul 2005.

TAKCI, Yakub, *Şemseddîn Sivâsî'nin Zübdetü'l-Esrâr Fî Şerh-i Muhtasâi'l-Menâr Adlı Eserinin Tahlil ve Tahkiki*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Sivas 1999.

TANMAN, M. Baha, “Atik Vâlîde Külliyesi”, *DVİA*, Cilt 4, İstanbul 1991, s. 68-73.

_____, “Aydınöğlü Tekkesi”, *DVİA*, Cilt 4, İstanbul 1991, s. 238-239.

_____, “Edirnekapı Otakçılar Emir Buharî Tekkesi”, *DVİA*, Cilt 11, İstanbul 1995, s. 127-28.

_____, “Âsitâne”, *DVİA*, Cilt 3, İstanbul 1991, s. 485-87.

_____, “Balat Camii ve Tekkesi”, *DVİA*, Cilt 5, İstanbul 1992, s. 7-8.

_____, “Halvetîlik”, *DVİA*, Cilt 3, İstanbul 1994, s. 533-535.

_____, “Hankâh”, *DVİA*, Cilt 16, İstanbul 1994, s. 43-46.

_____, “Sivâsî Tekkesi”, *DVİA*, Cilt 37, İstanbul 2009, s. 287-289.

_____, “Tekke”, *DVİA*, Cilt 40, İstanbul 2010, s. 370-379.

_____, “Halvethâne”, *DVİA*, Cilt 15, İstanbul 1997, s. 388-393.

_____, *İstanbul Tekkeleri'nin Mimârî ve Süsleme Özellikleri, Tipoloji Denemeleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, DT, İstanbul 1990.

TAŞKESENLİOĞLU, Cihat, *74 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-117)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, YLT, Erzurum 2012.

TAYŞI, M. Serhan, “Cemâl-i Halvetî”, *DVİA*, Cilt 7, İstanbul 1993, s. 302-303.

- _____, “Cemâlîyye”, *DVİA*, Cilt 7, İstanbul 1993, s. 318.
- _____, “Ömer Halvetî”, *DVİA*, Cilt 34, İstanbul 2007, s. 65.
- TONGA, Aydın, *Osmanlı'nın Paralel Devleti Kadızadeliler*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2017.
- TOPARLI, Recep, *Abdülmeccid Sivâsî Divanı*, Dilek Matbaası, Sivas 1984.
- TUNA, (Kantar). Tuğçe, *Kosova, Makedonya, Arnavutluk, Karadağ Balkanlar'daki Miras Tekkeler*, H Yay., İstanbul 2013.
- TUNÇ, Şafak, *Osmanlı Payitahtında Kahvehane ve Kahvehane Kültürünün Yeri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı, YLT, İstanbul 2014.
- TÜRER, Osman, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat Halvetilik Örneği Mustafa Nazmî Efendi'nin Hediye-tü'l-İhvan'ı*, İnsan Yay., İstanbul 2011
- _____, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Padişah-Tarîkat Şeyhi Münasebetlerine Dair Tarihi Bir Örnek”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 28, İstanbul 1984, s. 181-194.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Ahmed Şemseddîn, Yiğitbaşı”, *DVİA*, Cilt 2, İstanbul 1989, s. 135-136.
- _____, “Ahmedîyye”, *DVİA*, Cilt 2, İstanbul 1989, s. 171.
- _____, “Devrân”, *DVİA*, Cilt 9, İstanbul 1994, s. 248-249.
- _____, “Halvet”, *DVİA*, Cilt 15, İstanbul 1997, s. 386-387.
- _____, “Halvetîyye”, *DVİA*, Cilt 15, İstanbul 1997, s. 393-395.
- _____, “Hankah”, *DVİA*, Cilt 16, İstanbul 1997, s. 42-43.
- _____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayıncılık, İstanbul 2012,
- UYGUN, M. Nuri, “Zikir”, *DVİA*, Cilt 44, İstanbul 2013, s. 412-413.
- UZUN, Mustafa, “Dede Ömer Rûşenî”, *DVİA*, Cilt 9, İstanbul 1994, s. 81-83.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı- EDGÜER, R. Nafiz, *Sivas Şehri*, hzl. Recep Toparlı, TTK, Ankara 2014.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt III/ I. ve II. Kısım, TTK Yay., Ankara 2011.

_____, “Osmanlı Tarihinde Gizli Kalmış veya Şüphe İle Örtülü Bazı Olaylar ve Bu Hususa Dair Vesikalar-Tütün Yasağı Nedeniyle Vezir-i Âzâmın Arızası ve Sultan Murad’ı Hatt-ı Hümâyûnu”, *Belleten*, Sayı:163, Ankara 1977, s. 547-49.

ÜÇER, Müjgan, *Güldeste-i Sivas I*, Kalkan Matbaacılık, İstanbul 2017.

_____, “Şemseddin Sivâsî Hazretleri (1520-1597) ve Son Sivâsîlerden Hatıralar”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*, Kemal İbn-i. Hümmam Kemal Vakfı Yay., 30 Nisan-1 Mayıs Sivas, Ankara 2011, s. 37-70.

_____, “Tokat ve Efsâneleri, İnanışları”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu*, Tokat Valiliği Şeyhülislâm İbn Kemal Araştırma Merkezi, (2-6 Temmuz 1986), Tokat 1987, s. 228.

ÜNSAL, Mustafa, *Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Enstitüsü, YLT, Kayseri 2006.

ÜREDİ, Kadir, *Bir Şehrin Beş Hali*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.

YARAN, Rahmi, “Bid‘at”, *DVİA*, Cilt 6, İstanbul 1992, s. 129-131.

YEKBAŞ, Hakan, “Ahmed Sûzî’nin Hayatı, Eserleri ve Bir Mecmuadan Hareketle Bilinmeyen Şiirleri”, *Sivaslı Sûfî Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi Sempozyum Tebliğleri*, Buruciye Yayınları, Ankara 2012, s. 45-89.

YILDIZ, Alim, *Sivaslı Divan Şairleri*, Kalkan Matbaacılık, İstanbul 2017.

_____, “Şemseddin Sivâsî’nin Abdülvehhâb Gâzi Menâkıbı”, *CÜİF Dergisi*, Cilt XVII, Sayı: 2, Sivas 2013, s. 5-10.

_____, “Sûzî’nin Mesnevîleri”, *Sivaslı Sûfî Şâir Ahmed Sûzî ve Dönemi*

Sempozyum Tebliğleri, Buruciye Yay., Ankara 2012, s. 295-305.

_____, “Rind Meşreb Bir Şair Ahmed Rindî”, *Sultan Şehir Dergisi*, Cilt 2, Sayı 7, Sivas 2013, s. 82-84.

YILMAZ, H. Kamil, *Azîz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı*, Erkam Yay., İstanbul 1982.

_____, “Sühreverdi, Şehâbeddin”, *DVIA*, Cilt 38, İstanbul 2010, s. 40-42.

YILMAZ, Necdet, “Abdülehad Nûrî-i Sivâsî’nin Midilli’deki Faaliyetleri”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsiler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yay., 30 Nisan-1 Mayıs Sivas, Ankara 2011, s. 291-306.

_____, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf-Sufiler-Devlet Ulemâ*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2007.

YURDAYDIN, Hüseyin, “Türkiye’nin Dini Tarihine Umumî Bir Bakış”, *AÜİF Dergisi*, Cilt 9, Ankara 1961, s. 109-120.

YÜCEL, Ebubekir S, *Salname-i Vilayet-i Sivas 1287/1870 Sivas İl Yıllığı*, Cilt 1, Buruciye Yay., Sivas 2008.

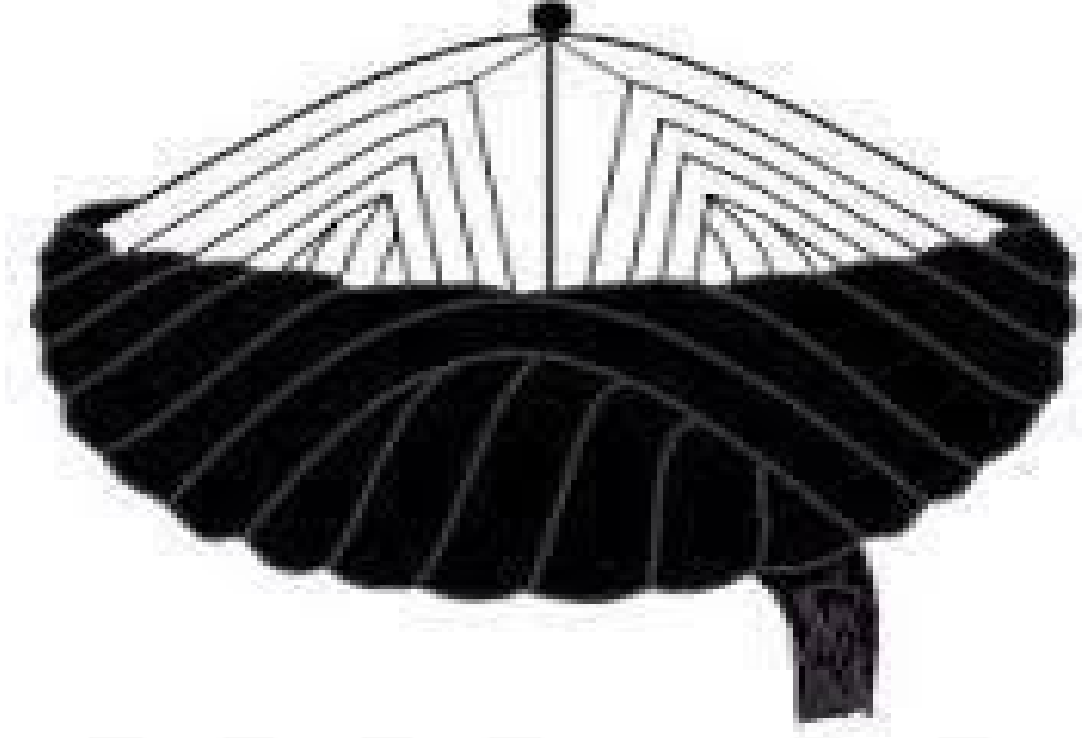
_____, *Salname-i Vilayet-i Sivas 1300-1301-1302-1304-1306-1308-1321/1882-1883-1884-1886-1888-1890-1903 Sivas İl Yıllığı*, Cilt 3, Buruciye Yayınları, Sivas 2008.

YÜKSEL, Hasan, “Bir Şeyh Ailesinin Ortaya Çıkışı”, *Revak Dergisi*, Cilt I, Sayı: I, Sivas 1990, s. 38-53.

_____, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü*, Dilek Matbaası, Sivas 1998.

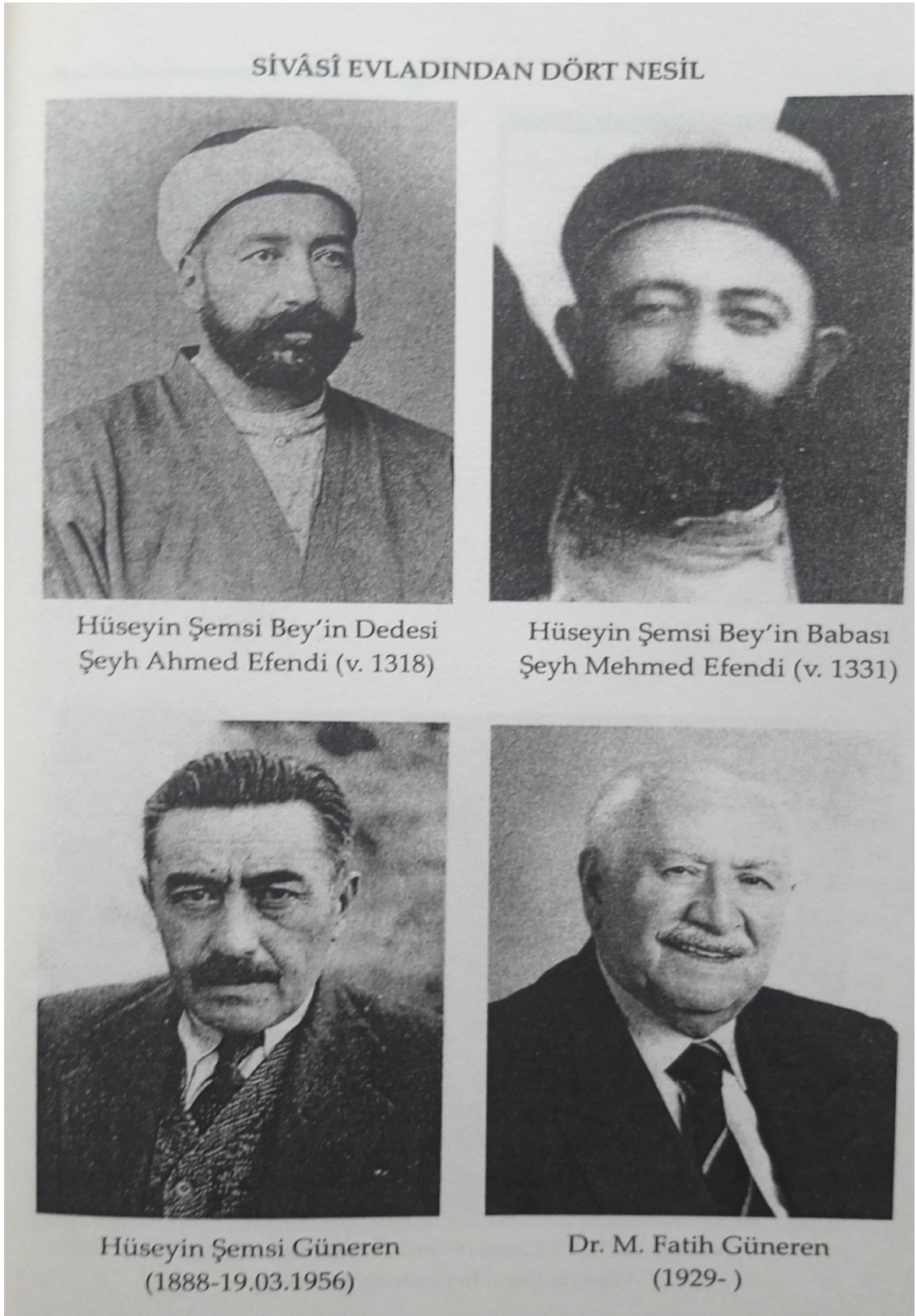
EKLER

Ek 1. Pîr makamında bulunanlara ait Halvetîyye-Şemsîyye taç-ı şerîfi

Şeyh taç-ı şerîfi

Ek 2. Son dönem Şemsîye şeyhleri (M. Fatih Güneren şeyh değildir)

Ek 3. Şemseddin Sivâsî'nin Kabr-i Şerifi-Sivas Meydan Camii Avlusu

Ek 5. Şeyh İbrahim Ethem Efendi'nin icazetnâmesi (Son sayfa)

فاخذ شريفه صلوات شريفه
 المخلص شريف اخلاص شريف فاخذ شريفه صلوات شريفه
 عدد ١٠٠ عدد ٧١
 وبعده دعا اولنوب وبعده هديه اولنه هذا هديه صورته
 كلام قد عنيده وصلوات شريفه وده حاصل اولنا نه تواجب افندي محمد المصطفى
 صلى الله عليه وسلم ودها ريار كزني رضوان الله تعالى عليهم وصن بصري معروف كرم
 وزير الرفيق خواجه محمد بهاء الدين شاه نقش بندي عبد الخالق النقيدي والي
 سلمة الفاني آبا يزيد بسطامي قدس الله سره وصنيب بغدادى وسيد احمد الرفاعي
 ومضرت سية عبد القادر الكيلاني وصنكار حاجي بكباشي وى وصهرت مولانا وخافسة
 الشيخ يوسف مخدوم ومحمد رقيه وشاه قباد شرواني وعبد المجيد شرواني وخاصة شمس الدين
 سيواسم ولى وعبد المجيد سيواسي وعبد الامد انوري واليه صاحبه احمد سوزك ولى
 وشافى وشيخ ابراهيم تاجي وشيخ مصطفي قدوسي وشيخ علي شيخ ابراهيم ادهم افندي
 ارواح شريفين كجونه وجميع طرق عليه ربه كزران ايده اهل الكرام افندي وغيره وجميع
 اصحابك ارواح شريفين هيبه وهديه ايلديك تقبل منا يا الله هو

ارواح مختلفه اخوة يا ربه خويبره بسم الله الرحمن الرحيم ونزل من القرآن ما هو
 شاه تقيي
 يا صوم

معرفة مقيقة

عزرائيل ميكائيل اسرافيل

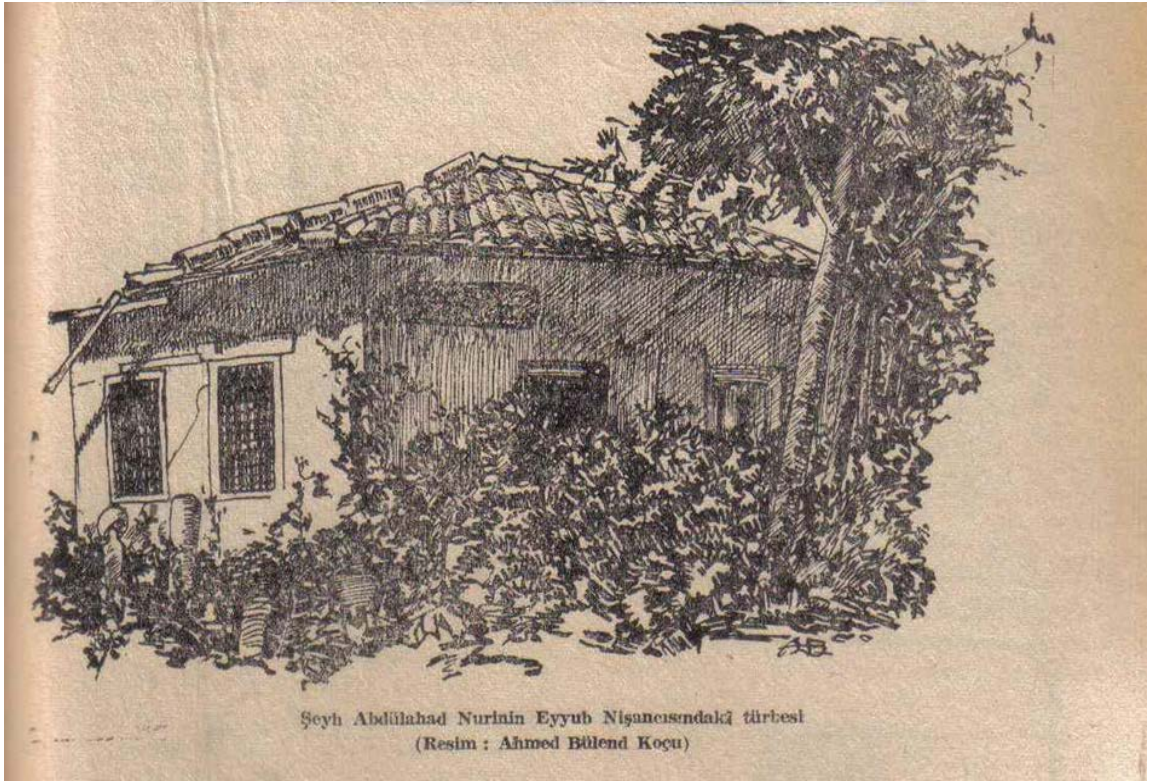
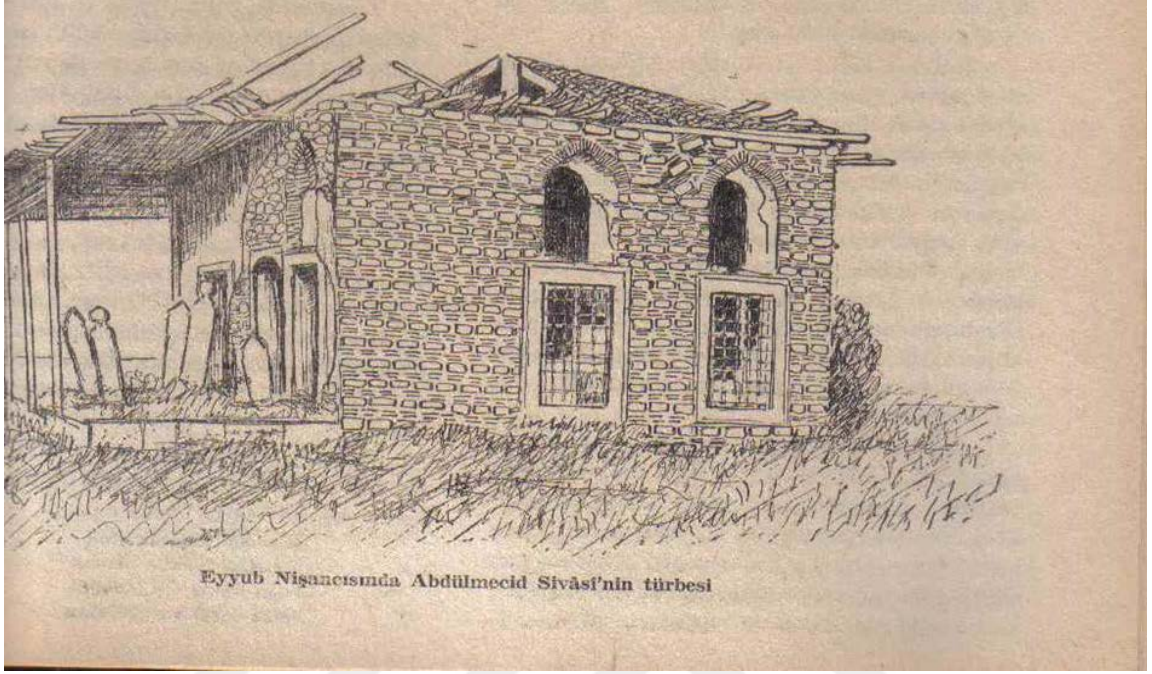
الشهيدان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله
 لا اله الا الله عظمته محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم
 لا اله الا الله بقدرته محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم
 لا اله الا الله دكا وكامقا صفا محمد رسول الله صفا صفا صدقا صدقا

لا مقصود الا الله ايمان بقلبين طريقته الله
 لا محبوب الا الله مكانه ونازقاني الله
 لا موضوع الا الله ايمان بقلبي مرتد
 كامل ومكمل اهله

Ek 6. Şeyh İbrahim Ethem Efendi'nin Türbesi (Erzurum/Narman)

Ek 7. Abdülmecid Sivâsî'nin İstanbul Ansiklopedisi'ndeki Türbesinin Eski Fotoğrafi

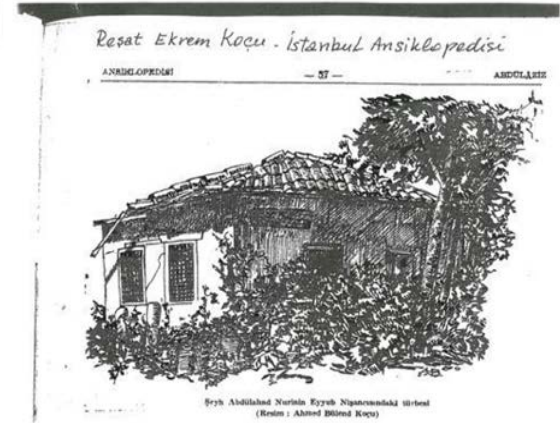

Kaynak: R. Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt I, İstanbul 1958, s. 57, 141.

Ek 8. Abdülmecid Sivâsî'nin türbesinin restore edilmeden önceki hali (Sene 1970'ler)

Fotokopi 2010 yılında yapıldı!
Dr. M. Fatih Güneşen

Ek 9. Abdülmecid Sivâsî Hazretleri'nin Türbesinin Son Hali (Büyük Türbe)

Ek 10. “Hâzâ merkadü’ş-şerîf vârisü’t-tarîkati’l-Ahmedîyye, kâmilü’l-hakîkati’l-Muhammediyye,

“Hâzâ merkadü’ş-şerîf vârisü’t-tarîkati’l-Ahmedîyye, kâmilü’l-hakîkati’l-Muhammediyye,

eş-Şeyh ‘Abdü’l-ehad en-Nûrî’l kuddise sırrıhu’l-âlf”

“Burası Ahmedîyye tarîkatının varisi, hakikati Muhammediyye’nin kâmili, eş-Şeyh ‘Abdü’l-ehad en-Nûrî’l kuddise sırrıhu’l-âlf’ nin kabri şerîfidir.”

**Ek 11. Pîr Abdülehad Nûrî Sivâsî Hazretleri ve eşi Safiye Hatun'un kabirleri
(Küçük Türbe)**

Ek 12. “İmam Abdülehad en-Nûrî Hazretlerinin fedâ buyurdıkları balıklarının mezarıdır” adlı yazı, türbenin duvarında asılıdır.

Ek 13. Şeyh İskender Naci Şirîn Baba Hazretleri'nin fotoğrafı ve kabri

Ek 14. Müftüoğlu Tekkesi (Tokat/Zile)

Kaynak: AKTEMUR, A. Murat, (2014), “Zile Müftüoğlu Konağı ve Tekkesi”,
International Journal of Social Science, Number: 25-1, p. 3

Ek 15. Şems-i Sivâsî Dergâhı (Dergâhın önden ve arkadan görünümü)

Kaynak: <https://www.instagram.com/eskisivas/?hl=tr>

Ek 16. Şeyh Seyyid Mehmed Haşim Çelebi Efendi Kabri

Ek 17. Sivâsî Haziresi (Eyüp/Nişanca)

Ek 18. Şems Camii (Sivas)

Sivas Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi/Restore edildikten sonraki hali

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Özden AYDIN

Doğum Yılı ve Yeri : 16.06.1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (2001-2005)

Yüksek Lisans Öğrenimi: Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı (2008-2011)

Yabancı Dili : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

-Sultan Şehirden Portreler: DAP (DOĞU ANADOLU KALKINMA PROJESİ) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Cumhuriyet Üniversitesi tarafından desteklenen “Sultan Şehirden Portreler” adlı projede “Şeyh Şemseddin Sivâsî Hazretleri’nin Eğri Seferi” hakkında bilgi verdim.

- “Şems-i Sivâsî Dergâhı”, III. Uluslararası Bakü’den Balkanlara Halvetîlik Sempozyumu-Amasya, 12 Mayıs 2018.

-“Sivas’ta 1794-98 Yılları Arasındaki Çeşitli Yiyecek Fiyatlarının Değerlendirilmesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Sayı: 25, Yaz 2018, Tokat, s. 157-67.

İş Deneyimi :

İletişim :

E-Posta Adresi : ozdenaydin58@gmail.com